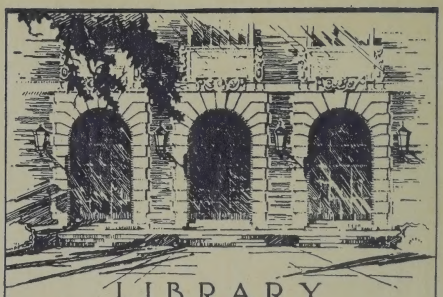

LIBRARY
OF THE
UNIVERSITY
OF ILLINOIS

057.86
O691

CENTRAL CIRCULATION BOOKSTACKS

The person charging this material is responsible for its renewal or its return to the library from which it was borrowed on or before the **Latest Date** stamped below. **You may be charged a minimum fee of $75.00 for each lost book.**

Theft, mutilation, and underlining of books are reasons for disciplinary action and may result in dismissal from the University.

TO RENEW CALL TELEPHONE CENTER, 333-8400

UNIVERSITY OF ILLINOIS LIBRARY AT URBANA-CHAMPAIGN

MAR 1 1 1997

When renewing by phone, write new due date below previous due date. L162

208. 1195-M 30—
209

OBZOR.

Listy pro národopis, dějepis, veřejný život, literaturu a umění, zvláště nynějška a vlasti.

Přispěním

pp. K. J. Erbena, Karla Štorcha, Václ. Zeleného a jiných

sestavil a vydal

Jaroslav Pospíšil.

MAT. JOS. PÍNET

V PRAZE.

Tisk a náklad vydavatelův.

1855.

057.86
Ob 91

Obsah.

Dějiny.

Strana

Císař Karel V. v klášteře Yustském 8
Náčrtky z obecného života v Čechách a zvláště v Praze, v XVI. věku 40, 120, 283
Jak přišel Bernadotte ke koruně švédské 100
Mikuláš I. Pavlovič 108
Děje Černéhory, sestaveny dle Al. Andriće i jiných pramenů . . . 161
Hrabě Rostopčin 350
Poloostrov Krym 357
Washington v domácnosti 420

Zeměpis a národopis.

Návštěva u kněžny Kalmyků 28
Šamyl a jeho matka 34
John Franklin a jeho předchůdcové 81, 426
Lovec perel, povídka z Kalifornie 179
Dunaj a jeho politicko-obchodní důležitost 190
Povaha některých severních a jižních krajin ruských 255
Čuang-ce a jeho manželka, čínská povídka 321
Mravy a zvyky obyvatelů Peruanských 330
Řecko a řecké ostroví 401

Život, vědy, umění.

Náš věk a literatura česká 1
Jan Pravoslav Koubek 16
Živočišné zahrady, zvláště belgické 94
Bartoloměj Kopitar 187
O nynější všemohoucnosti průmyslu (dle Emila Montégut-a) . . . 241
Phineas Barnum, amerikánský mamič 270
Živočišstvo pomocník lidstva u vzdělanosti 337
František Ladislav Čelakovský 373
Rachel 445

Literatura česká.

Spor o Matici 128
Úvod k úvahám 49

Úvahy o spisech:

Moravské národní písně s nápěvy od F. S. 51
Lada-Nióla, almanach na r. 1855 vydaný od Jos. V. Friče 57
Amerika od času svého odkrytí až do nejnovější doby, díl IV., od J. Malého 65
Život Mohamedův od Wash. Irvinga, přel. dr. Fr. Lad. Rieger . . . 67
Staročeská biblioteka, vydávaná od Jana V. Rozuma, díl I—IV. . . 68, 214
Blumenlese aus der böhmischen Kunst- und Naturpoesie von Jos. Wenzig . 69
Německý překlad Kollárovy „Slávy dcery“ 70

Strana

Williama Shakspeara Romeo a Julie a Richard III., překladové Fr. Douchy . 135
Škola a život, časopis paedagogický na r. 1855 144
Časopis musejní 1855 1. svazek 145
Kytice z pověstí národních od K. J. Erbena 204
Skladba jazyka českého od Mart. Hattaly 211, 384
Blahověst, katolické hlasy atd. na r. 1855, vydává Václav Štulc . . . 213
Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae, pars I., annorum 600—1253; opera Car. Jar. Erben 215
Perly české 289
Babička od Boženy Němcové 291
Živa, časopis přírodnický 300
Památky archaeologické a místopisné 380
Bibliotheka českých původních románů 453
Úvod do zeměžpytu od F. S. Kodyma 461
Politické hospodářství od J. Droza, přel. dr. F. L. Rieger 462
Wenziga: Blicke über d. böhm. Volk; Rosmarinkranz; der neue Rath des Herrn Smil v. Pardubic 465

Literatury jinojazyčné:

Polská 71, 147
Ruská 149, 216, 313
Anglická 151, 468
Fraucouzská 221, 307
K negerské 231

Rozmanitostí

hlavnější články:

Požár na hradě Pražském 73
John Gough, americký apoštol mírnosti 75
Ludvík Filip u vyhnanství 156
Kristof Schmid 233
Osady Angličanů 236
Lidé s prodlouženou páteří 238
Knight Hunt 316
Dva úsudky anglické o Praze 317
Povaha Angličanů 398
Obyvatelé Turecka 471
Ceylonská orakula 476

Seznam nových knih českých 80, 160, 240, 320, 400, 479

Náš věk a literatura česká.

Čtyry léta tomu, co všecky strany širého oboru zemského vysílaly syny své na pouť, jakéž předtím nikdy nebylo vídáno, na pouť, v níž veškeré pokolení lidské mělo míti podíl, slavíc slavnost vzájemného poznání se rozličných rodů potomstva Adamova. Z velikého tržiště nad Temží byl vyšel hlas, aby tam všickni národové zaslali plodiny půdy své i výrobky rukou svých i díla ducha svého, aby byl podán živý obraz všech zemí i národův, aby rozmanití kmenové srovnávajíce díla svá snažili se dohoniti a učili se ctíti jedni druhých. I potkalo se vyzvání to s nadšením na všech stranách; se všech končin světa, se všech i nejvzdálenějších krajin spěchalo vše s plodinami i výrobky svými do Londýna. Zde slaveno r. 1851 první shromáždění údů veškerého civilisovaného člověčenstva. Mnozí vidí v londýnské výstavě toliko vtělení onoho neblahého materialismu, jenž prý vládne věkem naším, hroze záhubou všemu duševnímu snažení. S těmi nemůžeme souhlasiti; zdáť se nám úkaz tento býti nejenom nejskvělejším posud důkazem onoho pevného panství, jež si člověk získal nad silami přírodními, nám jest výstava londýnská i patrným triumfem křesťanství. Nikdy zajisté předtím nebylo základní učení křesťanské, učení o člověčenstvu co jediné rodině, řízené rukou milujícího otce, nikdy pravím nebylo učení toto tak patrně skutkem učiněno, jako tenkráte. Hindu i Američan, vyznavač učení Konfutseova i Budhova vyznali se býti oudy též rodiny, z které pochází Číňan i Eskimák, křesťan a moslem. A velkolepý úkaz tento jest hlavním dějem celého věku našeho. Věk tento směřuje patrně k poznání a sblížení se národů. Všech prostředkův, jež pokročilý stav vědomostí poskytuje, užívá nynější člověčenstvo k tomu, aby se proskoumal přede vším celý obor zemský, ustanovené to meze lidské činnosti; a v tomto snažení svém jeví kramářský tento věk tolik odvahy, tolik obětivosti a nejšlechetnějšího rekovství, že se i s nejslavnějšími dobami řeckého heroismu a středověkého rytířství směle srovnati může. Hrdinové řečtí, bojující po deset let proti Troji, aby se pomstili za pohanění vlasti své, zdaliž jsou větší než John Franklin, jenž se s hrstkou lidu odvážil do tajemných, hroznych krajin vzdáleného severu, nehroze se tisícerých obrazů smrti, kteréž mu po nepřehledných spoustách ledu každodenně před

oči se stavěly? A není účel jeho podniknutí aspoň tak ctihodný jako války proti Troji? Nenamítej nikdo, že kupecká spekulace podniknutí tato řídí. Že v krajinách ledového moře není žádného eldorada, že tam obchod mnoho nenalezne, bylo známo i těm, kteří nesčíslné plavby na ony strany podnikali; u těch však, jižto sami na cestu se vydali, hotovi jsouce životem svým zaplatiti tajemství krajů ledových, u těch hledati příčin soběckých, zdá se nám býti naprosto pošetilé. Jest-li vůbec srdce lidské přístupno šlechetnému nadšení, jest to v podobných případech. A jakého užitku očekávali ti, kteří pohřešeného příliš dlouho Franklina náramným nákladem peněz zachrániti se snažili? jaké úroky očekávají podnikatelé z oněch dvanácti millionův zlatých, jež věnovány jsou na cesty k vyhledání smělého plavce? — Tak puzeno šlechetnou zvědavostí rozšiřuje člověčenstvo každodenně meze známostí svých o širém oboru zemském. Avšak ne jenom neznámé, vzdálené kraje poznati snaží se věk náš, i v známých, po tisíce let proskoumaných zemích bedlivě se ohlíží badatel, hledaje zrnka, jež posaváde snad nebyla zpozorována od předchůdců. Horliveji zajisté, než kdy před věky, zasazuje se každá země o to, aby všecky její krásy a zvláštnosti se poznaly a světu oznámily. Věk náš tvoří všude museje *, v nichž každá krajina z roztroušených znamenitostí svých buduje si velebný chrám. S nadšeností sotva kdy převýšenou hledí nyní vyskoumati duch lidský všecky tajné stránky přírody, a kdežto jedni v nejjemnějších podrobnostech obdivují se tvořivé síle, druzí vykládají ústrojí a lad všehomíra, buduje Alexander Humboldt svůj nádherný kosmos.

S tímto skoumáním oboru zemského do šířky i hloubky kráčí pak stejným krokem zpytování předního tvora, jenž povrch země oživuje. Člověk se vším, co duch jeho stvořil, nebyl nikdy posud tak bedlivě skoumán, jako za dnů našich. Nechci se šířiti o tom co vykonáno jest od důmyslných badatelů, kteří tělo lidské předmětem bádání svého učinivše podivuhodné ústrojí lidské vysvětlili, kteří v každém údu těla lidského moudrosti tvůrcově diviti se nás naučili. Obraťme se na druhou stranu, k duchu lidskému. S vytrvalostí a bedlivostí věci té důstojnou sbírá věk náš každý, byť sebe nepatrnější kvítek, jenž vypučel z ducha lidského, buďsi doma nebo pod rovníkem, nyní nebo před tisíci lety. Písně a báje, jimiž si v ledových vlastech svých Čuchonec krátí dlouhé noci, pověsti, jež vypravuje arabský

* Přemýšlející čtenář odpustí mi tuto neobvyklou formu; divím se, že hned při prvním zavedení slova toho nebylo této formy užito. Jest úplně dle analogie tvořena (sr. collegium a kollej) a byla by nám pomohla od neohebného *museum*; ano v přídavném *musejní* máme již i *musej*.

pastýř bystře naslouchající rodině své, líbezné i vážné písně, jež pěl Hafiz ve vlasti Cyrově, bujné plody bramínské poesie potkávají se s rovněž bedlivou péčí a přízní učencův evropských, jako velebné zpěvy Davidovy a ladné hlasy Musy hellénské. Písemnictví evropské nabývá tím každého roku více rázu obecně-lidského. Nerozumné nadsazování jedné literatury, zamítání všech jiných mizí očividně. Slepé zbožňování spisů klassických ustoupilo zkušenosti, že i jiné národy Musa mluviti učila. Nesmyslná gallomanie, jenž od času Ludvíka XIV. v Evropě strašila, která mrav i nemrav francouzský pitvorně nápodobila, které nic krásným se nezdálo, leč by bylo nad Seinou vyrostlo, gallomanie zmizela před vzmáhajícím se uvědoměním národův a očekává někde na východě poslední svou hodinku. Můžeť v ohledu tomto věk náš na předchůdce své s hrdostí patřiti. I náš věk učí se jazykům cizím, i on hledí, pilněji než minulá století, naučiti se všemu dobrému, co se z cizích literatur vážiti dá. Ale při tom netratí nikdy vědomí sebe samého. Londýn, Vídeň, Berlín, Moskva očekávají dychtivě každý nový výjev ducha francouzského, a spisy Thiersovy, Chateaubriandovy, Lamartine'ovy čítaly se s velkou oblibou v celé Evropě; avšak obliba ta pocházela toliko z uznávání pěkných darů, nikoli ze zbožňování ducha francouzského. Přesvědčiliť se Angličané i Němci i Slované, že nedovedou býti tak obratnými Francouzi jako jsou Pařížané; ale že mohou býti co Angličané, Němci, Slované tím, čím jsou Francouzové: původci svého *vlastního života duševního.* A Francouzové sami naučili se vážiti si národů těch od té doby, co tito přestali opičiti se po nich. Ještě v předešlém věku ptali se ve Francouzsku upřímně: „může-li také Němec míti vtip?“ R. 1792 francouzský sněm neznal ani jmeno velikého básníka, jehož „Loupežníci“ byli na se obrátili zraky veškerého Německa; jeden úd učinil návrh, aby Schiller, jejž německým publicistou nazýval, obdržel právo občana francouzského, a sněm přistoupil k návrhu, neznaje ani jmena muže takto poctěného a nazývaje jej Mr. Gille! Jaký pokrok od té doby! Duchaplní kritikové pařížští píší teď sáhodlouhé články o německé literatuře, a mnohé světélko sotva že se zakmitlo na obzoru literárním berlínském neb lipském, ihned se slaví na západě. Literatura německá dobyla si takto asi za šedesáte let obecného uznání. I literatury slovanské nabývají patrně každým dnem půdy u národů západních. Nevymřeli ovšem posud ti, jimž Slované vůbec národem méně důstojným a k nejvyšším směrům lidským zcela neschopným se býti zdají. Takoví lidé však nezasluhují žádného vyvracení svého mínění, nespočívajícího na žádných důvodech; u přemýšlejících mužův potkáme se s jiným úsudkem. Původcové básnictví našeho, Kollár a Čelakovský uznáni jsou v Němcích i v Anglicku a Francouzsku; ve-

liká díla Palackého a Šafaříka došla uznání u všech znatelů v Evropě. Polské básnictví požívá všeobecně veliké slávy; Mickiewicz, Zaleski, Malczeski jsou jmena evropská. Puškin, Gogol, Lermontov čtou se nad Sprevou a Seinou s týmž zalíbením, jako nad Něvou a Volgou. Srbské národní zpěvy zbudily podivení veškeré vzdělané Evropy, připomínajíce znalcům Musy hellénské ony nesmrtelné zpěvy, jimiž otec Homér okouzlil tři tisíciletí a jimiž podnes každé srdce neodolatelně jímáno bývá. I dojde písemnictví naše za hranicemi tím více uznání, čím věrněji bude líčiti život i mrav domácí.

Nápodobení básníků západních, ač není bez užitku, nepovznese nás nikdy patrně v mínění západu samého. Byron nás velkými neučiní; mají tam sami Byrona, nad nějž jeho způsobem nelze vyniknouti. Jen těžení z bohatých dolů národních, z národních bájí, pověstí a zpěvův udrží našemu básnictví, naší literatuře onen ráz samostatnosti, bez něhož by nebyla zvláštní literaturou. Jen tak vystoupíme co rovní druhové světa západního, odměňujíce se mu za mocný proud myšlének, jejž nám podává; jen tím, když zaslaný nám poklad svými poklady rozmnožíme, nabudeme práva, nazývati vzdělanost, již požíváme, svou, jako ji svou jmenuje Francouz, Angličan, Němec. Není vzdělanost nynějšího věku plodem jediného století ani národu; všickni národové, kteří, jako staří Indové a Israelité, Hellénové, Římané a Arabové, díla rozumu a obraznosti své světu podali a tím poklady ducha lidského obohatili, mají právo k této vzdělanosti se hlásiti co ke své; tohoto práva nabýváme i my každým novým spisem, jenž vědomosti lidské obohacuje a zrakům nové krásy odhaluje. U velikém souzvuku všech národův bude se rozeznávati zajisté i hlas náš, jen když budeme zpívati hlasem svým. Nemůžeme ovšem a nechceme zapírati, že posaváde více vzdělanosti jsme odjinud dostávali, nežli samostatně k ní přičinili, více přijímajíce než tvoříce. Podobná však výčitka mohla se v jistých dobách činiti všem jiným národům evropským, některým ještě nedávno. Před Shakespearem nebyla literatura anglická ani tak bohatá, jako tehdejší písemnictví české; Němci za času vystoupení Klopstockova nestáli ještě ani tam, kde my stojíme nyní. Pochybujeme, že by se plody Musy Hallerovy, Hagedornovy a Bodmerovy vyrovnaly básním Čelakovského, Kollára, Jablonského, Erbena; pochybujeme, že by se jazyk kteréhokoli z básníkův oněch mohl jen zdaleka přirovnati k řeči Erbenově. Myslíme tedy, že by každá výčitka o chudobě naší literatury byla pošetilá, jsouc důkazem nedospělosti toho, jenž by ji pronesl. I nebude nám také nikdo rozumný vytýkati, že jsme byli línými diváky, když se budoval chrám nynější vzdělanosti. Větší vzdálenost od jihozápadu, kde působením příznivých okolností v středním

věku novoevropská vzdělanost vyrůstala, sousedství se surovými národy, jejichž nájezdy neustále odrážeti musili, zvláště pak dlouhé podmanění východních zemí slovanských divokými Mongoly — toť jsou vedle jiných nejdůležitější příčiny, proč zvláště východní Slované pozadu zůstali za ostatní Evropou ve vzdělání svém. Přece však i při nepříznivých okolnostech vykonali dílo záslužné. Že byl veliký zakladatel nového systemu slunečního rodem Slovan, o tom nikdo nepochybuje, koho předsudky úplně nezaslepily; že krajan náš Zalužanský poznával základy nynější vědy botanické o dvě stě let dříve než veliký Linné, jest dokázáno; že Amos Komenský, ušlechtilý biskup bratří českých a největší spisovatel náš v sedmnáctém věku, byl i nejvýtečnějším pædagogem celého století a klestil cestu rozumnějšímu způsobu u vychování v celé Evropě; že jsme i v oboru umění měli své Skrety a Kupecké a jiné mistry první velikosti, jest vůbec známo. Že nynější výtečníci naši rovně horlivě a šťastně rozličná pole vědecká vzdělávají jako učenci národů jiných, nikdo nebude upírati, kdo umí oceniti práce Dobrovského, Preslův, Purkyně, Šafaříka, Palackého. I nemáme tedy příčinu, styděti se za dílo, jež posaváde u nás vykonáno. Dávať patrné svědectví o tom, že národ náš zplodil dosti mnoho mužů schopných i horlivých, kteří přispěli podstatně k rozmnožení vědomostí a dokázali, že umíme nejenom zažíti vědomosti cizí, ale i ***obohacovati svět vědomostmi svými.***

Tento vysoký směr arci posud jen z menší části může sledovati písemnictví naše, hledíc více k rozšíření vědomostí mezi lidem, než k obohacení vědy samé. Vyplývať činnost tato nutně z poměrů našich, vedoucích nás k tomu, abychom přede vším starali se o potřeby lidu pouze českým jazykem se vzdělávajícího. Mnohým zdá se podobné počínání jaksi nedůstojné; vidí v rozšiřování věd mezi lidem toliko zneuctění hodnosti vědecké. Musíme se vyznati, že se s těmito ctiteli věd nikterak nesrovnáváme. Čím dražší komu věda, tím více musí přáti, aby se i mezi lidem šířila; čím důležitější výsledky její člověčenstvu, tím ochotněji mají se lidu oznámiti. Neboť všecko bádání vědecké děje se jen ve prospěch člověčenstva; i nemůžeme nikterak pochopiti, jak by mohl kdo upřímně milovati vědu a považovati její rozšiřování mezi lidem za věc nehodnou. Ovšem viděti patrně, jak se počet podobných vědcův každodenně tenčí; nejslavnější učenci nestydí se, výsledky bádání svého i obecnému lidu podávati. Netřeba nám ani daleko zacházeti pro příklady: jak horlivě snaží se náš ctihodný veterán Purkyně vědy přírodní rozšiřovati mezi lidem, pronášeje důležité výsledky bádání svých i kruhům nezasvěceným! A pohlédněme na západ, jak horlivě i tam se dbá o rozšíření vědomostí mezi lidem! Anglicko,

kteréž v dobách minulých přes všecku vysokou vzdělanost bohatších tříd lid obecný dlouho zanedbávalo, snaží se nyní napraviti chybu svou, a největší státníci, mužové postavení v nejvyšších úřadech, přispívají slovem svým k vzdělání chudiny. Lord John Russell, jenž má neposlední slovo v radě svého národu, nestydí se veřejnými řečmi přispívati k vzdělání řemeslníkův. A výtečný zástupce náboženství katolického v Anglicku, kardinál Wiseman poučuje kupce a tkalce Liverpoolské a Manchesterské u velikých shromážděních o řemesle a umění, a slovo muže, jehož postavení jest protestantským Angličanům trnem v oku, přivábí vždy nesčíslné zástupy lidstva všeho vyznání. Není již tu patrné i blahoplodné působení podobného počínání? Kdož nevidí zde, jak světlo věd plaší všecken předsudek a spojuje, co slepé vášně rozdělily? Kdo patřil na rozdrážděné Anglicko, když se tam donesla zpráva o ustanovení kardinála Wisemana za arcibiskupa Westminsterského; kdo se pamatuje na divoký křik: No popery! po ulicích všech měst i vesnic anglických se rozléhající a na výstupy jej provázející; a kdo s tímto slepým zuřením chatry anglické porovná ono velebné ticho, panující v přednáškách jeho, navštívených od též chátry, která jej před nedávnem proklínala a pálila: ten se přizná, že účinek věd jest blahoplodný. Proto také nemůžeme souhlasiti s těmi, jimž se šíření vědomostí i nebezpečným býti zdá. Nechceme ovšem upírati, že v hlavách nedouků často podivné zmatky se rodí; těm však nejlépe pomůže hlubší poučení; lék na obyčejnou tuto chorobu nezáleží tedy v zamezení, nýbrž ve zdokonalení vzdělanosti lidu obecného. Platíť zajisté podnes slovo sv. Augustina, že vědomosti jsou stupně k Bohu; čím výše jsi postoupil, tím více jsi se přiblížil k dárci světla. Pravda tato uznává se za dnů našich více a více. Ohlédnouce se kolem sebe vidíme, jak i lid náš umí ceniti ovoce vědomostí. Zvláště za posledních let pozorujeme v přemnohých obcích vlasti své horlivé snažení, aby se přispělo k zvelebení škol, přičemž žádného nákladu se nešetří. I povstávají každoročně ještě nové ústavy, na outraty státní i obecní zřízené, směřující přede vším k vyššímu vzdělání lidu obecného. Jestiť zajisté i nejvyšší řízení vedeno touž myšlénkou, která pudí lid náš k zvelebování školstva, že totiž jen vzděláním můžeme se vyrovnati národům pokročilejším, že jen tak i tělesně i duševně prospívati nám možno. Ano ještě jiný, neméně důležitý prospěch má u nás rozšiřování vědomostí. Rozličné nedorozumění mezi národy, přebývajícími v požehnaných krajinách mocnářství našeho, nemůže zajisté býti lépe odstraněno nežli vzájemným se jich poznáním, pokračující vzdělaností. Jest v ohledu tomto stát náš jakýmsi malým světem o sobě; upřímné sblížení se rozličných kmenů v něm bydlících bude základem poznání

a sblížení se i ostatních národův evropských. — Nechceme ovšem tvrditi, že by toto šíření vědomostí jen světlé stránky mělo. Neboť že by bohatý poklad vědomostí prázden byl všech škodlivých přímětků, kdož by tvrdil? Tenť jest ráz i osud všeho, co pochází z ruky lidské, že byť sebe dokonalejší bylo, vždy nedokonalé jest. Tu ovšem jest svatou povinností všech těch, kteří vyučování lidu slovem a písmem za účel života sobě položili, aby oddělili koukol od pšenice, a lidu jen opravdu sytící potravu podávali. Tu pak musí každý nepředpojatý spisovatelstvu našemu dáti svědectví, že si, několik nešťastných případů vyjímaje, velmi obezřetně počínalo. Prostonárodní spisy Hnojkovy a Kodymovy mohou býti vzorem mnohým jiným. Takovou cestou musí naše literatura lidu pokračovati, aby vedla ke skutečnému vzdělání. Že pak tímto blahoplodným směrem pokračovati bude, za to nám ručí vedle zdravého, střízlivého smýšlení spisovatelstva našeho zvláště horlivé účastenství duchovenstva jak v ústním tak písemním vyučování lidu. Jest to zajisté nejpěknějším důkazem, jak dobře porozumělo ctihodné kněžstvo naše apoštolskému úřadu svému, že tak četně zastoupeno v řadách těch mužů, kteří o vzdělání národu dbají. —

Snažili jsme se vytknouti ráz věku našeho, věku sbližujícího vzájemně rozličné národy zemské, šířícího vzdělání na všecky strany; snažili jsme se nakresliti, byť sebe slaběji, ono mocné proudění duševní, které se v žádné době posud tak mocně nejevilo; ukázali jsme i na bohaté prostředky pokračujícího vzdělání, jimiž mnohá vesnice nynější doby vyniká nad sídelní města před čtyrmi stoletími. Dotkli jsme se i poměrů tohoto života duševního k naší literatuře domácí. Tím pak jsme přišli k stanovisku, jež listy naše si obraly. Pozorovati bedlivě každý ruch duševního, zvláště pak *literárního života našeho*, pronášeti důvodný soud o každém důležitějším výjevu na obzoru písemnictví českého, při tom však pilně stopovati i vyvinování se *cizích literatur*, slovanských i západních, jakož i výjevů života národního vůbec; podávati zprávy o oněch podniknutích, jež směřují k *poznání země i jejích obyvatelů;* popisovati *cesty po vodě i po zemi*, — to bude hlavním účelem listů těchto. Články literární všeho druhu, životopisy našich i cizojazyčných spisovatelů, zajímavé národopisy a cestopisy budou předním jejich obsahem, směřujícím k tomu, aby čtenářstvu podával co nejvěrnější obraz života duševního doma i v cizině.

Císař Karel V. v klášteře Sv.-Justském.

Nejslavnější mocnář křesťanský v rouše mnišském — nevídaný úkaz tento naplnil úžasem mysli současníkův a živě dojímá podnes všecky přátele dějin. Rozšířiv po veškerých končinách zemských slávu a hrůzu jmena svého, sestoupil Karel V. samovolně s nejskvělejšího trůnu křesťanského, chtě v samotě a tichosti klášterní nalezti onen mír duševní, jejž byl marně hledal v hluku a lesku světském. Zvědavý svět nepustil však s oka velikého knížete, jenž byl po čtyřicet let řídil osudy millionův, a nemoha proniknouti šero, císařského mnicha ve zdích klášterních obkličující, okrášlil si skoupé zprávy o životě kajícího mocnáře mnohými povídkami, jež od lehkověrných dějepisců dlouho za ryzí pravdu se braly. Obšírné a pěkně psané dílo Robertsonovo * získalo pak pověstem těm všeobecnou platnost. Tu se líčil Karel V. v klášteře co pouhý mnich, vzdálený úplně všeho vyjednávání světského, žijící přísně asceticky. Skoumavý duch věku našeho obrátil se i k tomuto zajímavému předmětu, a roztrhl roušku, kterouž posaváde život klášterní Karla V. zastřen byl. Angličanu Stirlingovi přede všemi jinými náleží zásluha, že ve výtečném spise svém (The cloister life of the emperor Charles the fifth) r. 1852 v Londýně vydaném pravdivý obraz života klášterního nakreslil. Dle něho podáváme i následující zprávy.

Již záhy zanášel se Karel V. myšlénkou, že se odebere do kláštera, jak mile to stav říše připustí; i měl se svou manželkou Isabellou Portugalskou umluveno, že jak mile děti dospějí k panování, císař vzdav se vlády půjde do kláštera mužského, císařovna pak do ženského. Musil tedy již před třicátým osmým rokem úmyslem tím se zabývati, neboť císařovna zemřela r. 1538. V následujících létech se několikkráte u dvora o tom proslýchalo, ale nebezpečný stav říše nedovolil císaři vyvésti úmysl tento. Francouzi a Turci, němečtí protestanti a jiní nepřátelé rozsáhlé říše jeho vymáhali setrvání zkušené ruky při veslu vládním. Poznenáhla však stávalo se vykonávání povinností vladařských císaři nesnesitelným; bolesti ducha i těla svíraly jej. Nešťastný obrat věcí v Němcích i Francouzích r. 1552 dojal mysl jeho mocně; a bolest ta rozmnožovala trápení tělesné. Jeho zdraví nebylo nikdy pevné, nyní pak bylo patrně na sklonku. Pakostnice mučila sesláblé tělo již

---

* *Robertson*, anglický dějepisec předešlého věku, rodilý Skot, pokládá se obecně za jednoho ze tří velkých historikův anglických minulého století; jest však druhům svým, Gibbonovi i Hume'ovi zcela nepodoben, psav v duchu křesťanském, kdežto ostatní dva psali ve smyslu filosofie minulého věku. Díla Robertsonova jsou: Karel V., Dějepis Skotský, a Dějiny americké, nedokončené.

po mnoho let, a r. 1552 při obležení důležité pevnosti Metzu přes všeliké úsilné snažení nemohl nikdy déle než čtvrt hodiny udržeti se na koni, a začaly se roztrušovati pověsti, že již není ani těla ani ducha svého mocen. I odhodlal se tedy postoupiti koruny, jež byl dlouho slavně nosil, dospělému již synovi svému Filipovi II. a odevzdal mu ke konci roku 1555 vládu nad Nizozemskem a Španěly i nad rozlehlými zeměmi v Italii a v Americe.

Potom spěchal po lodi z Nizozemska do Španěl — *spěchal* ovšem rychlostí tehdejší plavby *šestnácte* dní z Nizozemska do Lareda ve Španělích. Zde se zatím již po delší čas děly přípravy k přijetí Karlovu; v klášteře Sv.-Justském na západě v krajině Estramadura zvané ležícím stavělo se z rozkazu císařova již po tři léta, aby tam císař ne sice nádherně ale pohodlně přebývati mohl. Proč Karel právě toto místo volil, nelze udati, neboť jest pochybno, zdali kdy předtím je spatřil. Musil ovšem slyšeti mnoho o kráse krajiny, vzdálené zároveň všeho stýkání se s hlukem světským. I leží místo vyvolené opravdu v krajině překrásné, v líbezném údolí plasencském, asi pět mil od města Plasencie, uprostřed lesů dubových a kaštanových. Klášter S. Just náležel řádu Hieronymitskému, na konci čtrnáctého věku založenému. Od té doby získal si řád ten ve Španělích velikou pověst i mnoho statků; nyní pak došel největší oslavy tím, že jeden z jeho klášterů vyvolen jest za sídlo odstupujícího mocnáře. Vyznamenání toto bylo vděčně uznáno od řádu, jehož nejvyšší představený sám dohlížel při stavbě, konané na outraty císařovy. Dne 3. února r. 1557 odebral se císař z nedaleké vesnice Xarandilly, kdež se byl po několik měsíců zdržoval, do kláštera, kdež se právě přípravy k jeho přijetí dokončily. Nyní stál již nový „palác“, tak jej mnichové zvali, v úplné své nádheře, přistaven jsa ku klášteru, úhledná stavba o dvojím poschodí; v každém poschodí byly čtyry pokoje. Karel vyvolil si hořejší síně, a z pokoje, ve kterém spal, dal si prolomiti okno do kostela, aby i leže v posteli mohl účastenství míti ve službách božích. Pokoj však, v němž pracoval, měl okna na zahradu, a zemdlené oko mocnářovo mohlo se občerstviti pohlížením po krásných lesích kaštanových i ořechových, jež se po pahorku dolů do roviny táhly. Zahrada klášterní byla úplně císaři postoupena; lid jeho zcela jest oddělen od klášterníků, přebývaje z části v nižších prostorách „palácu“ Karlova, z části pak v blízké vesnici. Byt císařův měl jiný přístup nežli klášter, a všecko vnitřní spojení mezi „palácem“ a klášterem zcela přetrženo.

Ze svých služebníků podržel císař v klášteře jen menší část, však dost patrnou, aby se nemusil obávati špatného obsloužení. Podržel asi šedesáte osob ve službě své, z nichž mnozí byli Flemingové (Nizo-

zemci), Karlovi po celý čas života nejmilejší. Byltě mezi nimi nizozemský lékař Mathys a dva lékárníci. Také nábytek v pokojích císařových nebyl tak prostý, jak se někdy myslívalo. Pokoj, v němž spal, byl sice ověšen černým suknem; ostatní však pokoje byly ozdobeny překrásnými čalouny, z Nizozemska přinešenými; stolice byly potaženy černým aksamitem, a císař sám sedal v lenošce se šesti poduškami. Nádobí zlatého i stříbrného měl přes třináct tisíc uncí; ruce své umýval ve stříbrné míse vodou ze stříbrných konví; všecky i nejnepatrnější nástroje v jeho pokoji byly z téhož kovu; a z popisů jeho číší, vás, svícnů a solniček vysvítá, že jeho tabule byla zdobena díly nejznamenitějších mistrů.

Šatstvo císařovo bylo v klášteře, jako vždy před tím, velmi jednoduché. Byltě Karel V. ve věcech vedlejších povždy velmi šetrný. Vypravují o něm, že jsa jednou překvapen lijavcem blíže Naumburgu, sňal s hlavy novou hedbávnou čepici a nesl ji tak dlouho pod paží, až mu z města přinesli starou. Oblek jeho byl obyčejně černý, neprozrazujíc ani za dnů největšího štěstí vysoký stupeň, na němž Karel stál.

Opovrhujíc však v oděvu všelikou nádheru, nezamítal Karel ozdob uměleckých. Sbírka jeho obrazů nebyla veliká, ale důstojna mocnáře, jenž byl příznivcem Tizianovým. Veliký mistr tento sám byl zde zastoupen třemi obrazy matky Boží a jedním sv. Trojice; i podobizny císaře a císařovny byla díla Tizianova. Také portrety jeho syna Filipa a jeho manželky Marie královny anglické, jeho sester, jmenovitě Marie, bývalé královny uherské a české, a jiné zdobily stěny pokojů císařových. Ústní zprávy dále praví, že prý v kostele nad hlavním oltářem visel slavný obraz Tizianův, na němž se líčí soudný den, a císař s manželkou a dětmi veden jest od anděla do života věčného. Obraz tento mohl císař dobře viděti s postele své.

Knih však bylo méně v „paláci“ Karlově než obrazů; měltě jen okolo 30 svazků, nejvíce náboženských a vědeckých. Mezi knihami světského obsahu nejvíce miloval císař Cæsarovy kommentary v italianském překladu a španělské dílo o vlastní své válce v Němcích, sepsané od šlechtice Avily y Zuniga zcela v duchu španělsko-katolickém. Nejzajímavější však dílo v celé knihovně bylo „Chevalier délibéré“ (Odhodlaný rytíř). Francouzskou tuto báseň byl původně složil asi šedesát let předtím Oliver de la Marche, na oslavení rodu Burgundského, z něhož po přeslici Karel pocházel; jeho otec byl, jak známo, syn Maximiliana císaře a Marie Burgundské. Báseň tuto přeložil Karel sám prosou španělskou, načež ji dal Fernandovi de Acuña, básnickému vojínu španělskému, aby ji uvedl ve verše.

Osudy tohoto překladu jsou památné. Za posledních pět let svého panování měl Karel Nizozemce Van Male'a (Malinæus) svým stálým průvodcem. Mnohé dlouhé noci nemocného císaře musil Van Male krátiti čtením a vykládáním biblí; jindy opět musil zpívati s císařem žalmy, oblíbená to pobožnost Karlova. Van Male překládal také modlitby, jež si císař sám pro své potřeby skládal francouzsky, na jazyk latinský: překlad, jenž se Karlovi velmi líbil. Vůbec byl Van Male po celý ten čas nejdůvěrnějším přítelem císařovým, jemuž se skoupozvuký státník svěřovával s důležitými věcmi, které všemu ostatnímu světu zůstávaly tajemstvím. Přízeň císaře k důvěrníkovi tomuto byla tak zjevná, že dvořané záviděli chudému šlechtici, po čemž i nejbohatší marně toužili. Požívaje však úplné důvěry pána dvou světů byl přece tak chudý jako kdy předtím; mimo skrovný plat svůj neměl nižádných příjmů. Tu pak se stalo jednoho dne krátký čas před odstoupením císařovým, že Karel sevřenému srdci svému chtě ulehčiti i nejtajnější city své Van Male'ovi vyjevil. Jsa povzbuzen tímto důkazem důvěry odvážil se Van Male odhaliti císaři i neskvělé poměry své. Van Male miloval z celého srdce dívku spanilou, dceru bohatého a počestného Fleminga; jen chudoba bránila mu požádati za ruku krásné Hippolity. I prosil tedy pána svého, aby mu vynahradil dlouhé věrné služby, aby mohl pojmouti dívku milovanou a založiti si štěstí domácí. Císař byl hluboce dojat důvěrou Van Male'ovou a nařídil mu, aby přišel opět následujícího večera, odměna že zatím bude přichystána. Van Male byl celý blažený; nemohl ani nalezti barev, aby si vymaloval celé budoucí štěstí své. Následujícího večera spěchal k císaři. Vstoupiv do síně nalezl pána svého, an sedí v lenošce a drží v ruce svazek papíru. Van Male domníval se, že jsou to nějaké důležité listiny, kterýmiž mu nepochybně císař pojišťuje nějaké znamenité výhody; i jal se již napřed vroucí díky vzdávati za milost, kterouž mu prokázati zamýšlí. Tu pak k nemalému překvapení Van Male'ovu počal císař mluviti o svém překladu „Odhodlaného rytíře“, a že ten, jemuž se tohoto rukopisu dostane, musí velmi zbohatnouti. Po těch slovech podal Van Male'ovi rukopis překladu, zároveň s patentem, jímž se vlastnictví díla toho jemu výhradně udělovalo. Snadno si pomysliti, že Van Male byl v naději své velmi zklamán. Namítal, že nemá dosti jmění, aby drahocenné dílo vydal; ale Karel V. stál na svém, že dílo to mu veliký zisk způsobí a že tedy není se báti outrat. Obávaje se aby neztratil přízeň pána svého, přijal Van Male dílo to s vděčností, ovšem líčenou, a dal je později opravdu vytisknouti nákladem svým. Otec drahé Hippolity byl mu zatím dal bohatou dceru za manželku. Dílo to bylo po smrti Van Male'ově ještě pětkráte vytištěno — tak

očekávání Karlovo přece nebylo úplně zklamáno, ač Malinæus jím nezbohatl.

Nebyl však překlad rytířského eposu jediným dílem péra Karlova. Za příkladem Cæsarovým, jejž byl záhy za vzor života svého obral, počal Karel V. spisovati paměti své, jazykem francouzským. * Dohotoviv tyto své zápisky ukázal je některým svým důvěrníkům, i Van Male'ovi. Všickni tyto „paměti“ nad míru vychvalovali. Tu císař, aby jim zjednal přístup do všech zemí evropských, dal je Van Male'ovi přeložiti na jazyk latinský. Van Male byl totiž jeden z nejznamenitějších latiníků té doby; byltě již Avilovo dílo o Karlově válce v Němcích na latinský jazyk přeložil, nyní tedy učinil též spisu císařovu. Litovati jest ovšem, že ani původní ani přeložený spis nikdy uveřejněn nebyl — nemalá zajisté ztráta dějepisu té doby.

Mimo obrazy a knihy musila též hudba přispívati k duševní zábavě velikého někdy mocnáře. Generál řádu Hieronymitského, aby se zavděčil vznešenému hostu svému, rozmnožil zpěvácký sbor Sv.-Justský patnácti mnichy, vybranými z rozličných klášterů pro krásný hlas a znalost hudby. V záležitostech zpěvu chorálního a hudby bral horlivý podíl, a s okna pokoje svého provázel často hlasitě zpěvy mnišské. Jeho ucho vždy hned ucítilo nepravý zpěv, i neopominul zkřiknouti na toho, jenž křivě zpíval. Jednoho dne jistý učitel zpěvu z Plasencie jsa přítomen služeb božích v klášteře, připojil se k zpěvákům; sotva však byl několik taktů přezpíval, byl tu již rozkaz od císaře, aby nezvaný umělec přestal, sice že bude z chrámu vyhnán. Guerrero, kapelní mistr sevillský, podal císaři několik mší, jež byl složil. Jedna z nich byla brzy potom v kostele provozována. Když bylo po mši, císařský kritik pravil svému zpovědníku, že Guerrero jest nestydatý zloděj, a ukazoval, která místa kterým mistrům byl vzal.

Také výmluvnosti uměl si vážiti Karel i v klášterním svém příbytku. Tři mnichové řádu Hieronymitského, pověstní kazatelé, byli posláni k vůli němu do S. Justu. Mimo to však každý Hieronymita, jenž byl znám za řečníka, byl zde vítaným hostem. —

Způsob života Karlova byl zde zcela prostý. Každého rána přišel zpovědník k posteli císařově, aby se s ním pomodlil. Po něm přišel lékař; i mechanik Torriano býval časným navštěvovatelem. Potom císař vstal a obléknuv se šel do kostela na mši, když zdraví dovo-

* Že Karel V. jazykem francouzským nejsnadněji mluvil a psal, pochází odtud, že narozen a vychován byl v jižním Nizozemsku, nynější Belgii, kde jazyk francouzský převládal. Mimo to mluvil již v mládí jazykem flamingským, nářečím jazyka německého, řečí to větší části obecného lidu v jižním Nizozemsku. Španělsky naučil se teprv později.

lovalo. Tak se přiblížilo poledne a Karel šel k obědu. Stolování jeho trvalo vždy dlouho — jídaltě Karel neobyčejně mnoho a nikdy nedopouštěl, aby mu někdo jiný krájel, sám pak rukou svou pakostnicí seslabenou odbýval tuto práci velmi zdlouhavě; ano i požívání pokrmů bylo dost obtížné, an měl jen málo zubů. Při tabuli sedával vedle císaře lékař; hovor jejich býval nejvíce o vědách, zvláště přírodních; povstal-li pak nějaký spor, posláno pro zpovědníka, aby rozhodl podle Plinia. Když bylo po stole, jal se zpovědník předčítati některého z oblíbených spisovatelů církevních, z Augustina, Jeronyma nebo Bernarda, po čemž následoval hovor a krátký spánek. O třetí hodině odpolední šel císař do kláštera, poslouchat buď nějaké kázaní, nebo čtení nějakého místa z písma svatého; velmi často čtena část epištoly sv. Pavla k Římanům, ve které si Karel nade všecko liboval. Poslouchal vždy velmi pozorně; a když někdy nemohl býti přítomen, neopominul se nikdy u převora omluviti, zpovědník pak musil mu vždycky povídat, co se kázalo neb čtlo. Ostatní hodiny odpolední byly věnovány přijímání návštěv, neb vyjednávání rozličných záležitostí s tajemníkem. Velmi zhusta však hledal Karel zábavu v strojnické komnatě svého mechanika, Vlacha Torriana. Slavný tento té doby mechanik pracoval již po mnoho let o velmi umělém hvězdářském stroji, jenž měl konati nejenom obyčejné povinnosti hodin, nýbrž i udávati den, měsíc a rok, a ukazovati dráhu oběžnic. Dvacet let již uplynulo od té doby, co Torriano tuto myšlénku pojal, a o skutečném provedení pracoval půl čtvrta roku; zcela však dokončeno nebylo ani při smrti Karlově, jemuž se nad míru líbilo. Zhotovil císaři i mnoho hříček zajímavých, jako malý mlýnek, sám sebou se pohybující, tak malý, že se mohl schovati v rukávě mnišském a přece zemlel za den dvě čtvrtce obilí. I jiné hříčky prý zhotovil pro vyražení císařovo, malinké muže bojující a vzpínající se koně, i ptáky lítající po pokoji jako živí: divy to, jimiž klášterníci nemálo byli polekáni, neviděvše nikdy předtím ničehož podobného. *

---

* Zde nebude od místa, zmíniti se o známé anekdotě s hodinami. Nemoha prý nikterak své hodiny tak zříditi, aby všecky šly a bily zcela stejně, poznal prý Karel pošetilost svého někdejšího namáhání, aby mysli lidské přivedl k stejnému smýšlení, k jedné víře. Tak vypravují všecky téměř knihy historické, zajisté neprávě. Byltě Karel V. v klášteře rovněž horlivým katolíkem jako na trůně, a všeliké nové učení nenáviděl snad ještě více než předtím. Když r. 1558 počaly se ukazovati stopy šířícího se ve Španělích nového učení, radil Karel k prostředkům nejpřísnějším. I psal sám králi, synu svému, napomínaje jej, aby užíval vší moci své k důkladnému vyhlazení nových zásad. Ano pohlížeje zpět na vznik protestantství litoval, že nekázal Luthera odpraviti, měv jej v moci své. Domnívalť se, že kdyby byl Luther odstraněn, roztržení v církvi mohlo být odvráceno.

Jindy zase krmil císař své zamilované ptáky, aneb se procházel mezi stromy a květinami; někdy též, ač jen zřídka, zašel si do lesa s ručnicí, zastřelit několik ptáků, jichž hejna oživovala veliké lesy kaštanové v okolí. Všecky tyto vycházky děly se pěšky, a když pakostnice nedovolovala, nesen jest císař ve své lenošce aneb na nosítkách. Byltě tehdy již tak seslábl, že jednou sedna na koně dostal závrať a byl by bezmála spadl. Výtečný někdy jezdec, o němž vojáci říkávali, že kdyby nebyl býval rozen za krále, byl by se stal vůdcem lehkých jezdců, neodvážil se od té doby sednouti na koně.

Po této odpolední zábavě přišly nešpory, po těch pak večeře velmi hojná, obyčejně vzácné ryby a podobná jídla, kterých se svědomitý lékař velmi lekal, ale jeho námítky bývaly marné.

Takový byl denní pořádek Karlův v S. Justě.

Již z tohoto pořádku vysvítá, že Karel V. v Justě žil sice prostě, vzdálen všeho hluku světského, že však nikterak nebyl živ co mnich; ano, musíme hned dodati, Karel nepřestal ani mezi zdmi klášterními zanášeti se starostmi o říši, již po čtyřicet let byl spravoval. Všecky důležité věci, o něž se ve Španělích jednalo, byly předloženy Karlovi a jeho radou se téměř vždycky řídily. Každého týdne přijížděl zvláštní kurýr z Valladolidu, tehdejšího sídla vlády španělské, přinášeje důležité papíry, a odnášeje práce císařovy s sebou. Všeliké kroky Filipovy v tehdejších válkách s Francouzi, s papežem, všecko vyjednávání s cizími mocnostmi i důležitější nařízení ve správě domácí pocházely od zkušeného státníka sídlícího v klášteře Justském; hlas jeho měl tolik vážnosti, jako když seděl na nejskvělejším trůně celého světa. I jest tedy zcela nedůvodné mínění, že prý Karel jsa v nevážnosti litoval, že se kdy koruny vzdal. Řídiltě nejen všecky důležité věci z Justu tak pevně jako v Brusselu neb Valladolidu, i jeho příjmy stačily úplně, aby vedl život ne-li skvělý, aspoň pohodlný. Dostával šestnáctý díl příjmů španělských, jakož i podíl z výnosů stříbrných dolů. Příjmy jeho nebyly tedy vždy stejné, přece však dost patrné, ač je bezpečně udati nelze. Tyto pak peníze byly Karlovi vždycky

---

Těšil se však tím, že seč byl, rozšiřování učení toho zamezil. Ano tak prudká byla nenávist Karlova proti všem novotám v náboženství, že nechtěl slyšeti ani jmena takových, jichž víra nebyla čista nad všeliké podezření. Horlivost pak v pronásledování všech, kteří se jakkoli od víry katolické odchýlili, byla i v nejbližších okolo císaře kruzích tak veliká, že lékař jeho Dr. Mathys svou francouzskou biblí spálil, obávaje se, aby snad mu čtení její nebylo vykládáno za náklonnost k novému učení. Z toho lze nejlépe viděti, jak nedůvodné jest mínění těch, kteří tvrdili, že Karel V. v klášteře litoval kroků, jež byl na stolci císařském proti učení Lutherovu činil.

v čas vyplaceny, i neměl nikdy příčiny na nějakou nedbalost vlády si stěžovati.

Nejznamenitější však událost v klášteře Justském za pobytí Karlova jest pohřeb, jejžto sobě za živa slaviti dal. Mysl Karlova obracela se v samotě klášterní pořád více na onen svět. Kdykoli nějaký přítel jeho, buď kníže neb rytíř zlatého rouna umřel, nařídil, aby v klášteře držána byla slavnost pohřební, které býval vždy s velikou nábožností přítomen. I za blaho duše své dával často čísti mše. Tato horlivost byla ještě více vzbuzena, když v srpnu 1558 Karel navštíven jest svým starým neduhem, pakostnicí. Mysl jeho nyní se zanášela jediné pohledem do věčnosti; nyní dal slaviti mnoho mší po sobě na památku svých příbuzných a jsa provázen panošem hlasitě zpívával při službách těchto.

Když tyto slavnosti byly ukončeny, tázal se Karel svého zpovědníka, jestli by nemohl slaviti vlastní pohřeb svůj. Jsa překvapen otázkou, hleděl zpovědník vyhnouti se přímé odpovědi, hledě odvrátiti císaře od podobné myšlénky ubezpečením, že zajisté ještě mnoho let žíti bude. „Ale nebylo by prospěšno duši mé?“ tázal se Karel určitě. K tomu zpovědník přisvědčil. I činěny jsou hned přípravy k podivné slavnosti. Katafalk, jenž dlouho již při skutečných pohřbech sloužil, byl postaven v chrámě a dne třicátého srpna držána slavnost pohřbu Karlova. Hlavní oltář, katafalk i celý chrám vzplanul světlem nesčíslných svící; mnichové byli všickni na svých místech, u oltářů, v choru, a všecko služebnictvo císařské bylo v smutku. Nábožný mocnář sám byl přítomen, oblečen v smutku, nesa voskovou svíci v ruce, patře na vlastní pohřeb svůj. Když zpívána jest slavná mše za mrtvé, šel ku předu a odevzdal svíci svou knězi, na znamení, že hotov jest duši svou odevzdati Bohu. Po slavnosti odebral se do bytu svého, a byl patrně dojat tímto výjevem. Jedl méně než obyčejně, po celé odpoledne pak seděl na slunci. Tenť jest obraz podivné slavnosti, již císař slaviti kázal. Všecky zprávy, které vypravují, že prý se sám dal položiti na máry, že tam ostal až všickni lidé odešli, a potom se teprvé vzdálil, jsou pouhé smyšlénky.

Ostatně myšlénka, slaviti vlastní pohřeb svůj, nebyla původně Karlova. Mnoho let před ním tytéž obřady odbývati si dal biskup Luttišský, kardinál de la Marck, jenž byl vyslancem Karlovým na onom sněmu říšském v Němcích, na kterém Karel byl vyvolen za císaře německého. Po několik let před smrtí svou, která se r. 1528 přihodila, slavíval tento prelát pohřeb svůj, kráčeje za rakví k nákladné hrobce, již si vystavěl v chrámě Luttišském.

Za tři neděle po smuteční slavnosti dokončil Karel běh života

svého, stár jsa padesát osm let. Smrt jeho vzbudila tolik hluku, jako by byl posud seděl na trůně. Obecný lid španělský vypravoval si o rozličných znameních, provázejících smrt císařovu. Zvon Vililský v Aragonii, jenž prý předpověděl smrt Ferdinanda Katolického i dobytí Říma vojskem Karla Bourbonského, rozléhal se opět po rovinách aragonských smutným hlasem svým. Nad Justem ukázala se kometa při počátku poslední nemoci Karlovy, a bylo ji viděti posledně v noci, když umřel. V zahradě císařově měla lilie pod jeho okny dvě poupata; jedno květlo a opadalo v čas, druhé však ostalo poupětem po celé léto, k nemalému podivení zahradníků a mnichů. V noci však dvacátého září najednou se úplně rozvilo — znamení to bělosti oné duše, jenž právě opouštěla pozemský stánek svůj.

Klášter Sv.-Justský, jemuž krátké pobytí Karlovo získalo místo v dějinách člověčenstva, jest nyní zcela zpustlý. Když r. 1809 Francouzové vedli boj s národem španělským, byl klášter od nich vypálen. Všecky archivy klášterní zahynuly, vyjma jedinou knihu; chrám však byl zachráněn. Později byl klášter zase obnoven; r. 1837 opět zrušen, leží nyní v zříceninách. Lid okolní však posud vypravuje si pověsti o velikém králi, jenž zde trávil poslední dobu života svého.

Jan Pravoslav Koubek.

Nástin životopisný.

Kdo cestoval z Písku do Nepomuka, spatřil na polovici cesty podle silnice vpravo nevelké ale úhledné město Blatnu. Zde se narodil dne 4. června 1805 *Jan Koubek*, a zde též nabýval za let pacholetských ve škole na tehdejší poměry výborně zřízené první vědomosti, kteréžto dalším postupem let v mohutný strom se rozvětvily. Než jak se stalo, že zdejší škola i předtím z výtečné správy se těšila, máme za povinnost krátce povědíti.

Mezi nejznamenitější dobrodince blatenské náleží Alžběta vdova po hraběti Josefu ze Serenů rozená z Waldštýnů, v první polovici předešlého století zde přebývavší. Tato šlechetná paní poznavši z privilegií císařem Leopoldem I. Blatné darovaných bývalou obětivost a nábožnou mysl osadníků zdejších, a vidouc též, že stolice papežská chrám blatenský mnohými milostmi byla obdařila, učinila znamenitý základ na opravení oltářů, darovala sem drahý šat mešní, stříbrné lampy a svícny, ano i celý svůj šperk svatební na ozdobení veliké

monstrance znamenité ceny obětovala. Ale nejen o zevnější skvost a lesk chrámový postarala se šlechetná tato paní, také na duševní zušlechtění lidu myslila. Položila dostatečný fond ku škole, jenž by vhodný plat kněžím a učitelům, mládež ve vytknutých předmětech cvičícím, stále poskytovati mohl. Učitele zavázala k bezplatnému vyučování literními i hudednímu, výslovně pak jazyku českému, latinskému a německému. Aby ale v náležitou dobu slavnostní mše sv. v chrámě konati se mohla a potřebných k tomu hudebníků byl důstatek, povinen byl každý v hudbě obeznalý měšťan v neděli a ve svátek na kruchtě se dostaviti. An téměř každý vtipnější žák ve škole za zdárného hudebníka dospěl, byl tento rozkaz lidumilé zakladatelky povždy věrně plněn, přičemž hudba chrámová v Blatné vždy víc a více se zvelebovala. Rovněž tak bedlivě přihlíženo bylo k vyučování literními, v němž se místní duchovní zvláště co do jazyka latinského zúčastňovali. Tím způsobem vydávala škola blatenská od založení svého po dlouhá léta hlavy prospěšné vlasti a církvi. Z tohoto cviku školního vzešel i posud žijící otec Koubkův František. Došed mužného stáří stal se občanem rozšafným i náležel tak mezi vážené měšťany, následkem čehož za městského radního byl zvolen a úřad ten až přes 80. rok svého stáří horlivě zastával. Syn jeho Jan prozrazoval hned u věku pacholetském nevšední dary duševní.

První známosti v literním umění a v hudbě obdržel Jan jako dříve otec jeho v místní škole * vedením p. Františka Bezděky, nynějšího katechety gymnasialního v Písku na odpočinutí, tehdáž kaplana v Blatné. V desátém jeho roce počal jej vlastimil tento vyučovati němčině, později latině, až pak, odbyv s ním zkoušku z předmětů německých třetí hlavní školy v Písku, do tamní první latinské jej připravil. Od roku 1819 studoval Koubek po čtyry léta na gymnasium v Písku pod professorem Josefem Dlabačem s pochvalou a dobrým prospěchem; pátou a šestou třídu gymnasialní navštěvoval v Praze, stana se tak žákem nesmrtelného Jungmanna. Zde hlavně nabyl vzorným tohoto vedením na základě jazyka mateřského důkladnou známost latiny a řečtiny. Koubek nazýval do nejpozdnějšího času Jungmanna svým druhým otcem, častokráte se zmiňujíc, jak výborně mu ono, ač mimořádné jen počínání nezapomenutelného učitele prospělo.

Roku 1825 a 1826 konal Koubek studia filosofická v Plzni, kde

* Není účelem článku tohoto uváděti muže, jež takovéto blahodárné zřízení školy vlasti podalo a jak dalece se oni u velikém člověčenstva díle v rozličném povolání zúčastnili: podotýkáme toliko, že zde zároveň s Koubkem nabyl prvního vzdělání chvalně známý pěvec český *Karel Strakatý*.

v professoru filosofie a mathematiky, velezasloužilém Vojtěchu Sedláčkovi nalezl nadšeného milovníka i učitele jazyka mateřského. Koubek navštěvoval pilně mimořádné přednášky o české řeči a literatuře, Sedláčkem tehdáž do školy plzeňské uvedené, a stal se mimo jiné vlastnosti pro svou horlivost v tomto předmětu záhy miláčkem svého učitele.

Po odbytých studiích filosofie odhodlal se Koubek ku právnictví a odebral se r. 1827 k tomu cíli do Prahy. Zde byl již nastal mezi mladíky hlásícími se k jazyku mateřskému jakož i v celé literatuře nový život. Velebné akkordy předzpěvu Kollárovy *Slávy dcery* vzbudily v srdcích mladických radostné ohlasy: přátelé jazyka svého mateřského, uchváceni proudem rozžalostněného, láskou k otčině planoucího ducha, učili se napořád znělkám nazpamět, a což divu, že chtěl-li kdo rozháralým citům svým uleviti, nevěděl jiné formy než znělkové. Byli to časové vůle veliké ač sil nevšude statečných. Dlouho si nedůvěřoval Koubek vmísiti se v řady novozasvěcenců usilujících aspoň lupínky z vavřínů Kollárem vydobytých utrhnouti, delší čas nasléchal krásné zpěvy, ladě přitom struny lyry své. Že tyto první pokusy básnické neuveřejnil, sluší přičítati ne tak ostýchavosti jako kritičnosti ducha bažícího po vykonání prací podstatnějších. Báseň, s kterou poprvé před veřejnost vystoupil, byla znělka na Kollára svědčící o jeho nadání jakož i o úctě a šetrnosti, jakou choval k mistru svému. Napsal ji roku 1829 a tohotéž roku poslal ji dívce, již si byl předtím v Plzni zamiloval, shledav v ní ideál Míny tak vroucně oslavované. Ta odeslala ji mistru slavnému, jenž se byl stal původem tolikerých v rozkoši duševní zažitých chvil mezi oběma milenci. Teprvé když byl Kollár znělku tu za odpovědi hodnu uznal, podal ji Koubek veřejnosti v „Čechoslavu“ r. 1830, kam tehdáž Kamenický, Langer, Tomíček a j. básnické své prvotiny ukládali.

První ten veřejnosti podaný plod nového básníka máme za vhodné podati zde v úplném znění:

Sláva nesmrtelných zvuků, jimiž lyra
Zvěčnělého Vlacha Lauru zbožnila,
I mne k naslechnutí mocně vábila
Zpěvů těch, jenž podivem jsou všehomíra.
Aj, tu divná slast se v prsou rozprostírá,
An vidím, jak jeho duše spanilá
Hbitým křídlem nové lety zvolila
K nebi tam, kdež obrazy své pro svět sbírá.
Petrarko! Vlach na tě chlubným okem zírá;
Století se v minulosti pohřbila,
Ale plným zvukem stále zní tvá lyra! —
By však Laura tvoje na nebi se skvoucí
Více osamotnělá již nebyla,
Dal jí Slovan Mínu, přítelkyni vroucí.

Na znělku tuto, z níž patrně vysvítá, že tvůrce její rozkochán slovanským Petrarkou i k zřídlu vlaskému znělkového básnění byl nahlédl, odpověděl Kollár vlastence plzeňské následovně:

Krásná Češko v Plzni! i já zváti
Velkým Petrarku chci velkého,
Nelze mi však toho slavného
Muže na se přirovnání bráti.
Nade jednou Laurou pěkně lkáti
V loktech druhé, to nic těžkého,
V řeči šťastného a vděčného
Národu jest rozkoš básně psáti.
Já kde vtipem, tam i srdcem bývám,
Jeho křídla sobě zvolily
Sladkou šalbu jen, *já* pravdu zpívám;
Jeho znělky nepodlehly času,
A *mé* se už dávno rozbily
O zdi Tater tvrdých bez ohlasu.

Při druhém vydání „Slávy dcery“ r. 1832 našla i tato znělka v ní místa, a Koubek byl ve zpěvu „Lethe“ do sboru básníků slovanských přijat.

Nebylo však Koubkovi souzeno s milenkou svou dlouho kochati se v lásky slastech: zemřela v čas nepřítomnosti milencovy ve vlasti, zanechavši v srdci jeho hluboký bol a žalné upomínky po dlouhá léta.

Po čas studií právnických zanášel se Koubek vedle jazyka francouzského a vlaského pilně slovanskými nářečími, jmenovitě polským a ruským, přičemž nalezl ve zvěčnělém Jungmannovi a bibliotekáři musejním panu Hankovi dobrotivé podporovatele a rádce. Láska k jazyku slovanskému pustila u něho tak silné kořeny, že v posledním roce práv zatoužil po krajinách slovanských na východě se rozhlédnouti. První, jemuž Koubek touhu neukojitelnou svěřil, byl tehdáž již velezasloužilý Hanka. Zprostředkováním tohoto přítele mladých sil, jenž opět skrze šlechetného a slovansky vzdělaného šlechtice polského Adama Junoszu Rościszewského z Rościszewa * téměř se všemi vznešenějšími domy polskými znám byl, povolán Koubek do Haliče k rodině hrabat Romerů, v Pustkově přebývající. To bylo z počátku roku 1831.

Nadšení, s jakým Koubek skrze kraje slovanské putoval, můžeme jen z listů jeho pochopiti. Byltě tehdáž pln vznešených ideálů; tím pak bolestnější bylo proň rozčarování, an, přibližuje se k cíli svých snah, spatřil skutečnost tak daleko za svým očekáváním.

Přijeda do Haliče skrze Moravu přes Olomouc, kde nějaký čas horečkou k lůžku byl upoután, získal si brzy svou přívětivostí a ne-

* Viz zprávu o jeho životě a působení, podanou ve Květech r. 1844 číslo 152 u příležitosti jeho úmrtí v témž roce.

všedními vědomostmi dobré přátele. Krajany své jakož i literaturu domácí maje na paměti, snažil se pro obé prospěšně účinkovati. Tak hned z počátku po svém příchodu do Pustkova jal se překládati výtečné básníky polské a ruské. Rościszewski píše o tom ve svém listu p. Hankovi takto: „Pan Koubek, jsa stále u pánů Romerův, poslal mně s listem na ukázku Puškinova Pleníka Kavkazského, několik historických zpěvů Niemcewiczových v překladu českém, dumu o Žolkiewském též po německu. Píše též, že pracuje teď o překladu českém Konrada Wallenroda.“ V překládání těchto slovanských výtečníků cvičil Koubek nadání své básnické.

Rok potom odjížděje z Pustkova od hraběcí rodiny Romerův a chtěje se ve Lvově na čas ubytovati, zastavil se Koubek u příznivce svého šlechtice Rościszewského v Žórawicích, kdež jej hrou na pianě a zpíváním rozličných písní slovanských velice rozradoval. Aby ale dobromyslný pán ten míru rozkoše měl dovršenu, dal Koubkovi, když se mu byl tento některými svými drobnými skladbami pochlubil, hned vícero svých veršíků, jichž jako téměř každý literaturou se zanášející šlechtic polský starého rázu pilným byl pěstovatelem, s tou žádostí, by mu na ně „notę marszową do śpiewu i grania raczył napisać“. Tyto „amatorské“ praničky měly za následek, že Koubek, pustiv cestu do Lvova mimo sebe, přijal nabízené mu učitelství ve zpěvu a hudbě u pánů Rosnovských ve Hřejovicích, z čehož prostosrdečný Rościszewski nemálo byl potěšen, maje tak úslužného a všem slabostem vyššího stáří vyhovujícího mladíka v nedalekém sousedství.

Odtud psal Koubek dne 25. května 1833 list panu Hankovi, z něhož nejjasněji ráz ducha jeho se jeví. Laskavý čtenář nezazlí, že k vůli stručnosti některé vyňatky zde podáváme. „ . . . . Zastyděti se musím, vida jak malé jsem až dosaváde dal důvody těch schopností, kterých mi v předposledním panu starosticovi Rościszewskému poslaném listě snad neprávě přiznávati ráčíte, tím samým asi milosrdným spůsobem, jakým bylo mně i mnohým jiným prázdným jmenům místa přiznáno v bohatýrském i ctihodném sboru spisovatelů českých od mého nejmilovanějšího druhdy učitele p. Josefa Jungmanna . . . . Však vyznejme se k naší cti my mladíci, že obdržujíce nezaslouženě všeliké dobrořečení náčelníků naší literatury, je považujeme za povzbuzení a další nabídnutí pudící nás ostruhami k pěknému cíli prostřed velmi čestných i velmi kořistných (do budoucnosti) na poli vlastenské literatury zápasů . . . . Čím příznivější v tom ohledu mne potkal osud, tím většími, tím přísnějšími uznával jsem vždycky povinnosti mne se týkající . . . .“

Pátravý Koubkův duch nespokojil se pouze poznáním venkovského

života v Haliči: první jeho záměr, navštíviti Lvov a ohledati tam vše co pamětihodného, vedl jej k tomu, že po roce dům pánů Rosnovských opustiv přímo k městu tužeb svých spěchal.

Ve Lvově se za krátký čas seznámil a spřátelil se všemi čelnějšími literaty tamními, pilně sbíraje zprávy dějepisu českého se týkající, jak jeho další listy p. Hankovi psané o tom svědčí. Mezi nejupřímnější a nejoddanější přátele Koubkovy náležel ve Lvově slavný nyní spisovatel a kritický znatel pramenů historických August Bielowski; s tímto sdílel své vědomosti o staré české literatuře, dovídaje se navzájem tolikéž od přítele o polské. Takovýmto spůsobem stal se pak výborným znatelem obou těchto sester. Tutéž zanášel se studiemi o ruské literatuře, jejímž také dobrým se stal znatelem, čítaje s oblibou veliké její básníky.

Že se i ve Lvově všemožně o to staral, aby nejen své ale i jmeno krajanů svých v známost uvedl, svědčí již okolnost ta, že dle dopisu Rościszewského lvovskému arcibiskupu Ankwiczovi s jinými tam bytujícími Čechy slavnou kantátu zřídil, text i zpěvy k ní složiv.

Po celý čas svého zde přebývání supplujíc professuru jazyka latinského a řeckého na gymnasium, vyučoval těmto i jiným předmětům ve mnoha vysokých domech panských, jmenovitě u hraběte Adama Borkowského.

Tutéž obdržel od rodičů hroznou zprávu, že záhubný požár v městě Blatné dne 13. září 1834 vzniklý více než s polovicí budov i rodinný dům jeho v popel obrátil. Rána tato zavdala příčinu ku krásné a cituplné básni, kterou Koubek teprvé r. 1837 ve „Květech“ (č. 46) podal. Báseň tato byla jako pečetí na diplom původního básnictví, jejž mu dříve již mistři sami byli udělili.

Další Koubkovu pouť, pustiti se totiž dále na Malou Rus až k Oděse, přerušila vůle rodičů, kteří zastesknuvše si po jediném svém synu, přáli si míti jej ve vlasti na blízku. A tak mnohostrannými vědomostmi v každém směru obohacen, navrátil se roku 1837 do vlasti, do milých Čech.

Brzy po příchodu svém vstoupil Koubek k velikému mecenáši českému a pravému ochranci museum národního, hraběti Kasparu Sternberkovi za bibliotekáře a lektora, kdež vedl rozsáhlé a důležité korrespondence pána toho.

Toho právě času vypsán byl konkurs na stolici učitelskou řeči a literatury české na universitě pražské, následkem čehož Koubek o professuru tu dne 16. listopadu 1837 žádal. Práce Koubkova uznána byla za důmyslnou a postačitelnou k dosažení důležitého úřadu tohoto. A tak byl Koubek nejvyšším dekretem Jeho Veličenstva císaře Ferdi-

nanda I. ode dne 30. dubna 1839 professorem na universitě pražské jmenován. Stolice česká byla od založení svého r. 1793 prohlášena za mimořádnou; on byl první, jenž též nejv. dekr. J. V. císaře Ferdinanda I. r. 1847 za řádného professora byl povýšen. Mezitím vyvolen za úda učené společnosti, člena sboru musejního pro českou řeč a literaturu; též po delší čas zastával translatorství v polské a ruské řeči.

Mimo to, že stolici řeči a literatury české zastával a předmět tento, následkem několikaletého kolísání a z jednoho na druhého supplenta přecházení patrně kleslý, v málo letech znamenitě povznesl, učil témuž předmětu ve mnohých domech vysoké šlechty české, jmenovitě knížete Maxmiliana Fürstenberga, knížete Karla Schwarzenberga a j.

Roku 1848 povýšen byl Koubek dne 15. dubna na doktora filosofie; později zvolen byl od okresu píseckého za poslance na obecný sněm říšský. Téhož roku vypsán byl konkurs na učitelskou stolici jazyka polského při universitě pražské; jsa důkladným znatelem řeči a literatury polské neváhal Koubek hlásiti se o to místo, kteréž mu i uděleno, načež r. 1849 i jazyku polskému vyučovati počal. —

Zbývá nám abychom o něm promluvili co o učiteli a spisovateli.

Neobyčejně šťastný začátek učinil Koubek první svou řečí, při nastoupení na učitelskou stolici drženou; výbornou řečí tou vzbudil nemalé naděje v každém přítomném posluchači. Byltě tehdáž 34 léta stár, pln nadšení a mužného ohně. Od té doby po celý čas úřadování jeho byl byt Koubkův takořka shromáždiště mladíků s láskou k jazyku národnímu se přitulivších: on byl každému z nich nejen učitelem a rádcem, ale i přítelem upřímným. Maje výtečný, mnoholetými studiemi vytříbený vkus esthetický byl hlavou bystrou, účinkoval beze všeho kantorování vydatně na každého, kdo se k němu přiblížil. Těšíval se srdečně, kdykoli zaslechl, že některý z jeho žáků chvalitebně u veřejnost vystoupil, a utíkajícího se k němu o radu nikdy neoslyšel. Ano i slabostem, jakým duch mladistvý, neuměje měřiti síly své, tak často bývá podroben, vyhovoval se vzornou trpělivostí, přiváděje k vystřízlivění a sebepoznání. Mimo tuto nevšední cnost, že totiž k mládeži vždy po přátelsku se choval a kde i jak mohl mladé síly k sobě povznášel, vynikal Koubek ještě jinou řídkou vlastností: za všeliké útržky, nechť přišly odkudkoli, ani činem ani slovem se nemstil aniž je původci jich kdy vzpomínal. Věc to v literatuře naší nejen uvážení ale i následování hodná.

V přednáškách svých o literatuře domácí držaných byl Koubek řečník mistrovský, uměje pozornost každého posluchače upoutati. Ano byl i výtečný improvisator. Tak se kdysi přihodilo, že do přednášky o české

literatuře přišli co hosté znamenití učenci francouzští. Koubek nechtěje působiti ani hostům česky nerozumějícím ani žákům svým ne naskrze ve frančině zběhlým dlouhou chvíli, jal se s patra přednášeti jazykem latinským, obrav si vhodný na tu chvíli čas válečný Jiřího Poděbradského, kterak totiž tento bohatýrský král, chtěje vlast před nepřítelem hrozícím uchrániti, poslal svého švakra Lva z Rožmitála a na Blatné na cesty po dvořích západní Evropy; vytknul hlavně pozdržení se pánův českých Lva provázejících na dvoře francouzském, jejich zápasy hrdinské a podivuhodná vítězství plynně a zajímavě vypravovav.

Co společník byl Koubek všude velevítaný a milý: neznaje pýchy a nadutosti, maje zásobu látky vždy pohotově, a jsa pln vtipu i dobrých nápadů uměl se v kruzích rozličných stavů pohybovati se stejnou jistotou, v paláci velmože jako v chýši rolníkově.

Co spisovatel zúčastnil se v každém lepším časopise českém, zvláště nově do života vešlá literní podniknutí články svými rád podporoval. Od prvních dob podával básně do „Jindy a Nyní“, do „Květů“, do „Včely“, Časopisu musejního, do „Lumíra“ původní neb přeložené; prosaické články do Časopisu musejního, do „Vlastimila“ pod Tylem, do „Národních“ i „Pražských Novin“.

Mezi nejkrásnější básně Koubkovy, v časopisech vyšlé, náležejí bez odporu: „Zříceniny Zvíkovské“ (příloha ku Květům r. 1844 číslo 142) a „Rokoko“ (Česká Včela r. 1847 číslo 56). V první vládne jarý ale vážný duch pohrouživší se v dávnou minulost dějů českých, připomínající nám slavné i strastiplné doby, vynášející pak věku novému spasonosnou radu s blahověstnými přípovědmi. Báseň psána jest na Orlíku, hradě českého velmože knížete Karla mladšího ze Schwarzenberga, což bystřejší čtenář beze všeho kommentaru již z obsahu pozná. Elegii této dostalo se od znatelů zaslouženého uznání, též umístěna jest v Jungmannově Slovesnosti 2. a 3. vydání. — Rokoko, staročeská deklamace, jest živly národního a společenského života naskrze protkána. Básník vyvolil si zde za vypravovatele o nedávno minulých časích starého polesného, muže to, jenž svým povoláním nejvíce přírodě a jejím vývodům věren zůstav a nejméně v lomoz světa novomodního byv zapleten, na všecken převrat béře měřítko z mladých svých let, a porovnává onen čas s poměry přítomnosti okem vychvalovače starých dob. Konečně básník, postaviv se mezi věk starý a mladý, stává se obou živlů smírcem, konče dopověď svou slovy:

Starec, kterého jste poslyšeli,
Neníť synem doby památné,
V nížto Čechové se slávou skvěli
V umění á v půtce udatné;

Ale vzorem české upřímnosti,
Pozůstalé z časů dávnějších,
Vzorem *hynoucí teď srdečnosti*
Může nám být za dnů nynějších.
Kdyby spor ten zanesen byl k právu:
Má-li padnout oko nebo zub?
Mám-li srdce ztratit, nebo hlavu?
Dal bych lebku srdci za výkup!
O srdce hle, milí bratři, dbejme
V této naší vševědoucnosti,
A za poklad srdečnosti dejme
Trochu dovtipu a chytrosti!

Štědrovečerní tato selanka líbila se velmi zvěčnělému Jungmannovi; těšil se, vida ideál staročeského myslivce v tak pěkném rouše před sebou. Látka básně té sebrána jest z rozličných časův a míst, rozličné též osoby jsou tu v jeden obraz spojeny. Při panně Dorotě tanula básníkovi na mysli dobrá matka jeho; vojínu u Bělehradu byl vzorem hovorný vysloužilec, jenž panu študentu v Písku celou onu historii o Laudonovi nesčíslněkráte samolibě vypravoval.

Že byl básník náš výborný satyrik, ukázal v „Silvestrově noci“ (Česká Včela 1846 číslo 103—4), psané tónem salonním. Než satyra jeho jest takového druhu, že z očí a tváři veselý smích vynucuje; ona nebodá, dosti když mrskne jako proud elektrický, pobádajíc pošetilce k uhnutí se na pravou cestu.

Co nepřítel všeho nenárodního a abstraktního básnění prohlásil se Koubek ve veselohře dle hraběte Fredra dosti samostatně vzdělané: „Nevlídníci a básník“, z níž do Květů (r. 1842 číslo 67) zlomek byl podal. Oblíbili si tehdáž někteří mladí básníci * stavěti na odiv nechápajícímu je čtenářstvu boly své, jež v nich Němci jako Lenau, Freiligrath a Herwegh byli rozdmychali.

---

* O těch praví mezi jiným takto:

Čech je dítě veselého ducha,
A ten básník je pěnice hluchá
I nebude nikdy slavíkem,
Jenžto *zoufanlivým* povykem
Do veselých srdcí smutek hází
A ty oči českých děvčat pláčem kazí.
Mladí básníkové, nevím čím to schází,
Že *zoufalství* váš zpěv často doprovází,
Že o *cizí* bolest rádi dbáte,
K zvukům pohřebním se namáháte,
Jak krkavci, kteří žili tři sta let;
Vždyť pak máte outlý hlásek,
Jako něžný konopásek,
Který včera prvníkráte k nebi vzlet!

Básně, jimžto Koubek sám cenu přisuzoval, měly býti „Náhrobní věnce básníků slovanských“, pak „Nové Jiříkovo vidění, čili básníkova cesta do pekel“. Z první básně lyricko-epické podal r. 1852 výňatky opěvující Jana Kollára a F. L. Čelakovského; mnohé jiné, jako na Jana Kochanovského, Alex. Puškina, Ad. Mickiewicze a K. H. Máchu v rukopise chovaje, přečítával jen přátelům anebo důvěrným žákům svým. Z druhé básně směšnohrdinské podán jest toliko výňatek ve Slovesnosti Jungmannově 2. a 3. vyd., pak výňatek z epilogu při vysvětlivkách „Zřícenin Zvíkovských“. V díle tomto z větší části ukončeném nápodobeny jsou s velikou lehkostí básnické školy Řeků i Latiníků, Petrarka a Tasso, Byron, z Němců pak Lenau a Rückert.

Z četných básní příležitostních, které se vyznačují vznešeností myšlének a přiměřeností opěvaného předmětu, zpomeneme zde jedné: „Na otevření holomoucko-pražské c. k. státní železné dráhy r. 1845“, psané nesnadným rozměrem italianských stancí. Po této následovala v tomtéž rozměru větší báseň: „Díkůčinění vděčných Čechů Jeho Majestátnosti císaři Ferdinandovi I. za darování Pražanům soch sv. bratří Cyrilla a Methoda, apoštolů slovanských“ (r. 1847).

Z pozůstatků básnických posud neuveřejněných uvádíme „Tři sestry“, báseň ve třech zpěvích, kterou nám zvěčnělý již r. 1851 celou přečítal, pak více znělek (travestie na znělky Kollárovy), které vesměs za živobytí Kollára jsou sepsány a které tvůrce jejich z úcty k mistru svému veřejnosti tak brzy podati nechtěl. Ony, jež r. 1853 v Lumíru byly umístěny, jsou více méně plod jakési duševní zkormoucenosti, kterou v epilogu na Čelakovského zřejmě vyjádřil slovy:

Ba ten samý červ, jenž tebe
Odňal přátelům tvým, druhu milý!
Srdce moje zžírá, krev mi střebe,
Já pak tuším, že se v brzké chvíli
Do hrobu má bujná hlava schýlí.

Na otázku, jaký červ životní síly básníka našeho podrýval, odpovídáme slovy z Mickiewicze, kterých Koubek ku „Tryzně na smrt Lenauovu“ (r. 1850) za motto použil:

Jsou tajnosti, jež básník světu hlásá všemu,
Jsou také, které šepce národu jen svému,
Jsou také, kterých přátelům jen svěří domu,
Jsou také, kterých nemůž zjevit pranikomu.

Kromě z polského a ruského překládal Koubek také z německého a francouzského. Mezi nejpěknější překlady jeho náležejí „Pieśni sławiańskie“ od hraběte Josefa Dunina Borkowského. K básni této připojil český překladatel krátký ale významný předzpěv jakož i vhodnými doplňky ji zdokonalil. Druhý výtečný překlad jest také z polštiny, básně to

od Antonína Góreckého pod názvem „Śmierć zdrajca ojczyzny“. Ostatní drobnější původní i přeložené básně nehodláme zde vypočítávati; podotkneme ještě jen, že složil též některé básničky polsky a francouzsky. Verše jeho byly vždy uchem hudebníka zkoušeny a pilovány; radíval též mladým básníkům, by práce své častěji nahlas přečítávali a tak dobrý rhytmus si přisvojili. —

Ode dvou let počal si Koubek stěžovati na tělesní chorobu, která navzdor všemu léčení čím dále tím patrnější známky nebezpečné nemoci za následek měla. Jeho labutí zpěv, k němuž jakoby byl poslední veškeré síly duševní sebral, byla báseň k sňatku Jeho Veličenstva císaře Františka Josefa I. s nynější Jeho nejmilostivější chotí Eližbětou. V druhé pozdější básni „Na slavný vjezd Jejich Veličenstev do měst Pražských“ bylo již každému poznati, že bujné perutě orla šumavského jsou zlomeny.

Na tutéž dobu ustanovil již dříve Koubek i sňatek svůj, který jen skličující jej nemoc a naděje brzkého uzdravení přerušila. Později pak pustiv všecku naději úplného uzdravení mimo sebe vstoupil v říjnu 1854 se slečnou Františkou Binderovou v manželský sňatek. V málo dnech opustil s chotí svou Prahu, odebrav se do rodiště svého Blatné k stařičkým již rodičům, doufaje že tam ulehčení nalezne. Pod pečlivou ochranou rodičův a manželky své zdálo se v první době, že časem svým nových sil nabude; leč naděje ta vkrátce ukázala se klamnou: nemoc vyrazila celou mocí a neopustila dříve tělo hrozně trpícího, dokud je jarý duch neopustil. To stalo se dne 28. prosince 1854 o půl šesté hodině večerní. Pohřeb vykonán ve Blatné dne 31. prosince se slavnými obřady. *

Rukopisy Koubkovy, jež truchlící choť u sebe chová, vyjdou bohdá během tohoto roku s jinými uveřejněnými již plody tiskem, čímž Koubek čestné místo v literatuře naší zaujme.

Ku konci, zdržujíce se všech dalších úvah, klademe vlastní básníkova slova:

Jedna rána po druhé nás stíhá,
Jedna hvězda za druhou se ztrácí;
Sotva jedno srdce dokrvácí,
Na jiné již nová střela číhá
Ukrutného smrti anděla.

F. L. Vorlíček.

---

* Dáta zde uvedená vážena jsou naskrze z pramenův authentických, za jejichž laskavé poskytnutí děkuji vroucně ctihodnému otci zvěčnělého a četným tohoto přátelům.

Dodatek vydav. Podali jsme zprávy o Koubkovi, jak nám zaslány jsou, nechtíce přetrhovati proud řeči spisovatelovy, ani činiti násilí vyslovenému jeho mínění. Nebyli bychom však upřímní ke čtenářům svým, kdybychom tajiti chtěli, že s některými zde pronesenými náhledy se nesrovnáváme. Pan spisovatel, jsa k zesnulému vázán city vděčnosti a přátelství, líčí nám jej zde patrně jenom světlými barvami. Byltě Koubek bez odporu muž nevšedních darů ducha; jeho srdce bylo prosto všech podlých, soběckých citův a snažení. Myslíme, že nepozůstavil po sobě ani jediného nepřítele; kdo by nebyl miloval muže bodrého, muže beze lsti a ouskoku, učence bez nadutosti a básníka bez samolibosti! I my milovali a ctili jsme Koubka — nemohli jsme však neviděti také stinných jeho stránek. Nevíme ovšem podrobně, jak mnoho důležitých a pěkných věcí obsahují pozůstalé po něm papíry; ale i tak nebojíme se, že bychom se potkali s odporem tvrdíce, že Koubek mohl mnohem více těžiti z hřivny sobě svěřené. Jsa výtečný znatel literatury polské i ruské, a vládna veršem českým v takové míře, v jaké málo jiných básníkův našich, nepřeložil přece ani jediné velké dílo některého básníka ruského aneb polského. Jsa po mnoho let veřejným učitelem literatury české a nadán duchem bystrým a pronikavým nepřispíval přece patrně k osvětlení jakékoli temné stránky v jazyku nebo v dějinách písemnictví našeho. Rozličné básně jeho jsou ceny trvalé, jeho překlady na mnoze výtečné — tím více musíme litovati, že více nepracoval. Vůbec zdá se nám, že nenásledoval slov Kollárových, která jsme tak často slýchali z úst jeho:

Blaze, kdo si *jeden* čistý, smělý
Účel místo mnohých představí,
V němž by jako v centru měňaví
Pableskové všech dnů žití tleli.

Obmezujíce chválu vyslovenou od pana spisovatele, nečiníme to z jiných ohledů, než abychom poukázali mladým duchům na úskalí, o které se přečasto i nejvýtečnější schopnosti rozrážejí. Ano máme za to, že nesoustředěnost činnosti k jednomu cíli jest nám Čechům mnohem nebezpečnější nežli národům jiným — že jest jaksi chybou naší národní. Schopností ducha zajisté dostalo se nám v dosti hojné míře; zdali jich také vždy svědomitě užíváme? To zodpovídej sobě každý sám.

Návštěva u kněžny Kalmyků.

Pan Kiesewetter, rodilý Berlíňan, cestoval patnáct let ve všelikých dílech světa, malujíc všelijaké výjevy ze života méně známých národů. Obrazy tyto a rozmanité vzory stanů, chyší, chrámů, příbytků a paláců především z krajin krimských a kavkazských vystavil, vrátiv se opět do Německa, v hamburské Tonhalle, kdež obecného uznání došly. Tuto podáme malý obrázek z cestovatelských jeho zpomínek, líčený jednoduše avšak dosti zajímavý jak prostotou tak novostí věcí.

V ruských guberniích Saratovské a Astrachaňské, kteréž bývaly částkou mocné někdy říše tatarské, na obou břehách majestátné Volhy, blížící se zde zdlouhavě a v nepřehledné šířce k moři Chvalinskému, přebývají četní kmenové kočovných Kalmyků, stěhujících se se stády svými s pastviska na pastvisko. Tak nemajíce stálých bytů nejsou přístupni účinkům vzdělanosti a zachovali patriarchální své mravy nezměněné. Přiznávajíce se ke zkaženému již lamaismu ctí množství bůžků, jejichžto často dost potrefné znaky a podoby kovové s sebou vozí a hojnými obětmi nápojů a krmí častují. Modlení a zvláště zahánění zlých duchů zůstavují kněžím, kteří zde, jako u Lamaitů vůbec, velmi četní jsouce zvláštní mezi sebou pořádek činí.

Kníže „malé hordy Derbätů“ jest pánem desíti nebo dvanácti tisíců stanů čili rodin kočujících po stepi ve všelikých menších i větších odděleních. Oddělení, s nímž kníže sám bydlí aneb vlastně přechází, dělí se opět na tré. Okolo stanu knížecího bydlí totiž radové jeho a soudcové, pak vyšší šlechta, o něco dále nižší šlechta a něco obecného lidu. Co by dovolal — tak měří Kalmykové vzdálenost — totiž as o sto sáhů dále jsou chrámové a stany kněží. Třetí částka, s trojí dovolání vzdálená, jest bazar, tržiště, oddělení promyslu.

Přijda do dvorského ležení, vypravuje náš cestující, nebylo knížete doma. Byl právě u vzdálenějšího oddělení své hordy, i obrátil jsem se k ministru jeho čili k vrchnímu soudci, který zatím žezlo vlády místo něho vedl. Byl právě v soudním stanu, kdež spolu i s rodinou svou bydlel. Seděl vzadu, naproti dveřím, na kupě složených plstěných pokryvadel, pod baldachynem z červeného perského hedbáví. Na stěnách visely dřevěné nádoby, kožené lahvice s kořalkou z mléka, velbloudí žaludky naplněné sýrem a několik kusů masa z čerstvě zabité ovce, v jejížto kožišinu se byl syn ministrův zaobalil. Několik nižších soudců sedělo na malých plstěných kobercích, radíce se dílem, dílem sedíce mlčky okolo železného kotle, s čajovou polívkou, kteráž se v něm uprostřed stanu nad doutnající usušenou mrvou a hořící chrastí z drobně rozkrájených

tabulí čajových, z mléka, ovčího loje a soli vařila. Kouř a pára naplňujíce stan vyvalovaly se chvílemi tak mocně, že zakryly menší větší částku stanu i společnosti v něm před mým zrakem. Modravé světlo nebes, kulatým otvorem nejvýše ve stanu vnikajíc, proráželo někdy kouř i páry a ukazovalo soudce v jakémsi přimodralém, kouzelném lesku; často ale zvítězila rudá zář ohně, hořícího pod kotlem, tak že se přítomní brzy v červeném, brzy v modravém, v jasném neb dušeném světle ukazovali, aneb i při jemné hře všelikých barev v mlhách se ztráceli.

Ministr měl na sobě kožich z bílých ovčích koží a modré s červenými prouhami zpodky; kouřil si velmi pohodlně z krátké dýmky. Vedle něho na zemi u zákonníku ležel dřevěný kalamář a hrneček s posypádkem. Paní ministrová, majíc modré, červeně vyšívané šaty a modrou kozáckou čepici, a matka jeho s nejmenším dítětem skryly se za nebesa nad ložem.

Vešed do stanu postoupil jsem as dva kroky vlevo ode dveří, a nepozdraviv sedl jsem si na podlaze na nohy, jak to žádá zde způsob. Kalmyk vedle mne, mající mi pomocí ruského jazyka tlumočiti, poněvadž jsem kalmycky ještě neuměl dostatečně, musel šlapadla maje natažená jako velbloud na kolenou ležeti, pro nižší svou důstojnost. Není zde v obyčeji mluviti, jak mile se vejde do stanu, leč kdyby kdo měl zvěstovati nějaké neštěstí. Po delším mlčení dal ministr mému tlumočníku znamení, že se může začíti rozprávka.

První, k čemu jsem řeči užil, bylo, žádati abych se někdy směl zrovna na zem položiti, neboť bál jsem se, že by mi kouř, čím výše tím hustší, překážel ve mluvení. Nato vypravoval jsem vzácnému shromáždění o poutech svých ve všelikých podivných zemích, u národů ještě podivnějších, a ukázal jsem jim přitom obrazy na těchto cestách zhotovené.

„Takové obrazy“ pravil jsem, „hotovil bych rád i u Kalmyků a prosím při tom o mocnou ochranu pana ministra a vysokého shromáždění. Ukončiv zde práce své půjdu k ostatním národům světa, čině tam totéž, až konečně snesu obrazy všech národů do své sbírky. Rozmanité jsou obyčeje všude; kde zůstaly při původní prostotě, oblažují jistě lid; nejnemoudřejší jsou u těch, kdož se mají za nejmoudřejší.“

Když jsem domluvil, sestoupili radové do kruhu okolo ministra; jedni sedli si na nohy křížem dané, druzí, méně důstojní, klečeli jako velbloudi, a jen nejvznešenější měli právo ležeti jak se jim líbilo na břichu nebo na zádech. Paní ministrová přistoupila rovněž do předu, jak jsem z její, chvílemi od nejčistějšího světla nebes osvícené tváři souditi mohl, aby žádost mou podporovala. Nicméně nebyl nález vznešeného shromáždění tak docela příznivý, jak bych byl přál. Něco podobného tomu, co jsem žádal, nevyskytlo se zde ještě a nebylo tedy v zákonníku nic o tom napřed opatřeno. V tom ohledu měli zákonové Kalmyků stejný osud

se zákony nejvzdělanějších národů. Ministr, nechtěje odpovědnost vzíti na sebe, uzavřel vypraviti rychlého posla ku knížeti, mně však byl zatím byt vykázán u rodiny na blízku bydlící.

Jda do svého bytu zahlédl jsem, jak ministrová do stanu kněžnina pospíchá, a brzy nato přišel mi rozkaz, abych tam poslal některé obrazy. Asi za půl hodiny obdržel jsem je nazpět a viděl jsem spolu, jak služebník kněžnin na dobrém honci za poslem od ministra vypraveným uhání, podle všeho soudě, aby jej předhonil. Nepochyboval jsem více, že cíle svého dosáhnu, neb trefa jest, kde se paní něčeho ujímají se zalíbením.

Hospodyně rodiny, jíž jsem byl prozatím dán na pohostěnou, šla chutě vybrat ze svého stáda beránka, zabila jej ve stanu a připravovala; ostatní oudové rodiny, malí velcí, nepřestávali mě prohlížeti kritickým okem, bezpochyby aby shledali, čím se liší Berlíňák od Kalmyka. Z těchto studií vytrhl je brzy příchod knížecího sluhy; byltě vyslán od kněžny matky, kteráž se byla právě vrátila z projížďky a ráda by také byla viděla obrazy, ježto si byly u mladé kněžny získaly tolik pochvaly. Nelenoval jsem vyplnit její přání; za to byl jsem za nedlouho potěšen znamením její přízně: poslala mi totiž koženou láhev s kořalkou z mléka, neopominula však vzkázati, abych vrátil láhev, až vypiju její obsah.

Druhého dne vrátili se oba rychlí poslové, celí zaprášení s udychcenými koňmi, a nedlouho potom přicházela sem po stepi celá karavana. Muž v kaftanu stříbrnými portami premovaném vedl velblouda nesoucího několik svazků červeně obarvených tyček, pokryvadla, šnury a jiné věci k vystavění stanu potřebné. Na káře bylo uloženo potřebné domácí nářadí: všeho všudy železný kotel, třínožka a několik dřevěných hrnků a mis. Za touto karou šel muž ve zpodkách nahoře červených, dole modrých, nesa tučnou ovci. Karavana tato ubytovala se mezi chrámem a stany dvorskými, a za malou chvíli stál tam již krásný stan mající sloužiti mně za obydlí.

Od ministra obdržel jsem zprávu, že se kníže naklonil k mé žádosti a že mně povolil na čas mého pobytí zvláštní domácnost, v niž se smím uvázati. Tlumočník a dva sluhové byli mně přidáni, a každý třetí den měla se mi dáti tučná ovce z knížecího stáda; kůže její měla však zůstati jměním knížecí pokladnice.

Když jsem do stanu přišel, bylo již všecko v pořádku. Uprostřed jeho hořel bystrý oheň pod železným kotlem a sluhové stahovali právě se zabité ovce kůži, aby ji schovali knížeti. Když se náš oběd chystal, přišli všelicí hosté; u nich se dnes právě nevařilo, i ohlídli se, kde by se v sousedství z nějakého komínu kouřilo, a spatřili můj. Venku shromáždili se psové z okolí, přivábeni líbým zápachem knížecího daru a strkající své nosy, kde jakou skulinu ve stanu vyhledati mohli. Tlumočník, spolu

můj ceremoniář a domácí správce, rozdal porce masa přítomným, jak která na koho přišla, tak že na druhý den z celé tučné ovce jen málo zbylo a my sami brzy ohlížeti se museli, kde se z jakého komínu kouří.

Připraviv si všecko k malování, dal jsem prositi kněžnu, aby mně slyšení dopřála a k malování seděti ráčila. Moje přání mělo se teprvé za několik dní vyplniti, poněvadž kněžna, jak jakási štěbetavá dvorská slečinka vyslanci mému ve vší tajnosti svěřila, dříve ještě příbytek svůj vykrášliti a od svých dvořanek nové šaty si ušiti dát chtěla. Co mně zatím zbývalo než vykrašlovati rovněž svůj atelier jak bylo možná, neb můj ceremoniář měl za to, že by ani u Kalmyků nebylo slušné malovati některého poddaného, dokud není obraz kněžny hotov. Vůbec myslil, že bych učinil dobře, zachovávaje při své práci jistou posloupnost podle důstojenství, tak abych nejdříve kněžnu, pak lamu s podřízeným jeho kněžstvem, nato ministra a rady, pak teprv lid maloval.

Vedle tohoto spořádání byl bych míval práce trochu přes příliš; byl bych musel přes 100.000 osob malovati. Abych nikoho neurazil, vymyslil jsem si, že vymaluju kněžnu v popředí obrazu v čele lidu putujícího, kterýž se v pozadí v prachu a v mlze ztrácí. Kdo by pak pohřešoval svou podobiznu v obraze, mohl by snadno býti poučen, že ještě příliš vzdálen stojí, aby mohl býti již viděn.

Neukončil jsem ještě tento návrh, když k nám někdo přišel s návěštím, že jeden ze sousedů našich umřel. Moji lidé věšeli hned všecko na stěny, co na podlaze stálo, a jeden z nich vyšel vytáhnout kolíky ze země, na kterých náš stan provazy byl upevněn proti větru. Nato postavili se všickni uvnitř stanu ve stejných vzdálenostech ke stěnám, zdvihli celý stan několik palců nad půdu a odnesli jej. Popadna své malířské nářadí ubíral jsem se s nimi, nevěda k čemu jest podivné toto stěhování a kde se ubytujeme; jen to jsem otevřenými dveřmi pozoroval, že se i stanové ostatních sousedů pohybují, poskytujíce pohled celé putující vsi.

Pohybovali jsme se takto pod svou střechou jen několik set kroků; nato jsme, opět se usadivše, starý pořádek co nejlépe obnovili. Při úplném stěhování se i se stády na jiná pastviska rozebírají se stany, velmi uměle z kolika set do sebe zapadajících podlouhlých dřev sestavené, téměř docela a nakládají se na velbloudy; tentokráte však měli jsme se jen vzdáliti od svého nebožtíka souseda, jejž kde byl umřel pochovali pod kameny. Při pohřbech zažehnává kněz, všelijaké modlitby a obřady konaje, mrtvolu, aby duše trestem za zlé činy, za něž neučinila zadost, nezůstala i po smrti ještě s tělem spojena; z té samé příčiny poškrabou někdy i mrtvole kůži, majíce za to, že duše takto snáze najde cestu ven. Když mají za to že se duše již vystěhovala, pochovají

tělo pomocí jednoho z pěti mongolských živlů: dřeva totiž, ohně, země, železa neb vody, zahrabajíce je buď do země, aneb ponoříce je do vody, spálíce aneb i kameny je zanesouce. Který způsob pohřbu zvoliti se má, záleží na roku narození zemřelého. Léta Kalmyků počítají se podle dvanáctera zvířat: podle myši, krávy, tygra, zajíce, draka, hadu, koně, ovce, vola, slepice, psa a prasete. Každé toto pojmenování zpateronásobní se opět přidáním jmena živlů po sobě, tak že se okres šedesáti let dostane, kteréž se střídavě mužskými a ženskými jmenují. Řada tato začíná se tedy mužským dřevo-myši-rokem, a končí se ženským vodovepřo-rokem. Zemřelý soused náš byl tedy podle pohřbu svého v některém zemním roce narozen.

Byl jsem již od svého tlumočníka ve všech pravidlech kalmycké etikety vyučen, když mně bylo přikázáno, abych přišel ku kněžně. S jakousi rozpačitostí vydal jsem se na cestu spolu se svým služebnictvem; tlumočník šel napřed. Měl na sobě harasový kaftan se stříbrným třepením a široké modré nohavice; na jeho čtyrrohé čepici byl upevněn kousek červeného hedbáví se všitou modlitbou na papíru; to byl jeho talisman. Kožený pás jeho byl dokola posázen stříbrnými knoflíky; s něho visel krátký nůž v kožené pochvě a kožený sáček na tabák. V levici nesl můj podstavek k malování; pravicí přistrkoval si pravidelně chvíli za chvílí krátkou svou dýmku k ústům. Několik kroků za ním šel jsem já sám, oba služebníci moji za mnou se štětci, paletou a se skřínkou na barvy.

Stan kněžny nelišil se leč velkostí svou od stanů jejích poddaných; před ním vlál bílý praporec na červené tyčce. Když jsme se přiblížili k stanu na deset kroků, vzdálili se moji služebníci každý na svou stranu, přepona u vchodu vytáhla se, a já ubíral jsem se skrze něj zdlouhavě a se sklopenýma očima. Uvnitř, tři kroky na levo ode dveří, byl prostřen pro mne koberec, na nějž jsem poklekl.

Vcházeje do stanu nemohl jsem si odepříti hříchu proti etiketě: opovážil jsem se totiž pozdvihnouti oči své na okamžení ke kněžně, kteráž uprostřed svého komonstva nepohnutá seděla oči majíc sklopené. Tlumočník vešel za mnou a skrčil se uprostřed stanu, kdež služebníci udržovali oheň ze sušené mrvy, aby bylo ve stanu teplo.

Delší čas zachovávalo se hluboké mlčení. Zdvořilý mrav žádá u Kalmyků, aby přicházející do společnosti mlčky a zticha vstoupil, by ji nevytrhnul ze začaté snad rozprávky aneb z jakéhokoliv jejího zaměstnání. Teprv po delším mlčení, majícím sloužiti k tomu, aby smysl rozprávky náležitě pojal, smí se nový příchozí v ní zúčastniti. Tento ve svém původu chvalitebný způsob stal se v prodleném čase i zde prázdným, mrzutým obřadem.

Když přišel čas, že jsem se mohl bez nezdvořilosti po síni ohlídnouti, spatřil jsem, že i kněžna již pozdvihla oči své. Seděla naproti dveřím, nohy majíc křížem pod sebou, na nízkém divanu pod červenými nebesy, kteréž byly stužkami všelikých barev okrášlené. Nad delšími šaty měla žlutý hedbávný, stříbrem a zlatem krumplovaný kaftan, stažený stříbrným pásem. Na hlavě měla červený, čtyrrohý čepec, okrášlený ptačím peřím, na způsob koruny; pod ním visely po obou stranách obličeje její skvělé černé vlasy, z částky stočené v aksamitové prouhy a prodloužené dole pletenci z vlašin. Před divanem stál syn kněžnin, hoch asi čtyrletý, oděný ve fialový hedbávný kaftan; po obou pak stranách klečely dvě služebnice ve dlouhých modrých, na prsou červeně vyšívaných šatech. Vpravo od kněžny stál domácí oltář s kovovými bůžky oblečenými v šatičky rozličných barev; před ním bylo několik řezbami okrášlených stolečků, na nichž ležely obětní talířky s obětovanými krměmi a nápoji. Na druhé straně byly vyrovnány bedny k stěhování, zastřené perskými koberci; podobným způsobem byla pokryta i podlaha. Outlá hudba hrací piksly zněla ke mně; byla, jak se mi zdálo, pod divanem kněžniným schována.

Když minul čas zdvořilého mlčení a odpočívání, vzala kněžna vyšívací rám na klín, a služebnice chystaly a podávaly jí potřebnou k tomu vlnu. Postavil jsem zatím svůj podstavek, nakreslil jsem zběžně scenu před sebou a začal jsem nejprvé obraz kněžny podrobně vyváděti.

Bylo mi velmi obtížné pracovati kleče, jak etiketa na blízku kněžny žádala; na mou prosbu bylo mi však dovoleno natáhnouti si podle libosti nohy. Za nějaký čas přinesla se v dřevěných konvích čajová polívka. Služebník naléval čaj do dřevěných šálečků, a když obdrželi domácí bůžkové svůj podíl, roznášel po kolenou se šoupaje i ostatním po částce.

Kněžna počala se mnou rozprávku o mé vlasti a o panovničí její rodině; zábava tato pokračovala velmi zdlouhavě, poněvadž dobrý tón zde žádá, aby se mezi řečí a odpovědí delší přestávka činila. Přestávka tato jest určena k přemýšlení, aby se vymyslila co nejmoudřejší odpověd a rozprávka takto prázdným žvastáním se nestala. Tlumočník mlčel několik minut, než mi přeložil řeč kněžninu, tolikéž musel jsem čekati se svou odpovědí, kteráž se opět po delší přestávce kněžně přeložila.

Co jsme tak velmi rozvážlivě hovořili, docházela hrací piksla, zvukové její šli zdlouhavěji a zdlouhavěji, a hrozili již přestati docela, když jsem znamenal, že ji opět natahují. Tázal jsem se tlumočníka, není-li nikdo schován pod divanem kněžniným, odkud zvukové ke mně docházeli, a očekával jsem přímou odpověd od něho v ruském jazyku. Považoval to však za oficialní otázku a přeložil ji s obyčejnými okolky do kalmyčiny. Tím se vážná etiketa na nějaký čas přetrhla, neb kněžna a dvůr její namáhaly se marně udusiti své smíchy. Kněžna byla vyměn-

nila pikslu tu od armenského kupce, a byla toho mínění, že takový vynález musí býti pruskému muži z brusu nový. Vidouc se v tom zklamánu dovolila skryté virtuosce, aby s nástrojem svým zpod divanu vylezla. —

Umění jest Kalmykům věc neznámá. Kněží malují sice své bohy, jichž na sta mají, vodními barvami na papíru; osobu však vypodobniti nepřihodilo se posud u nich. Podobizna kněžnina, jsouc dokončena, vzbudila obecné podivení. Kněžna projevila přání, by ji směla podržeti, a chtěla býti ještě podruhé malována; Kalmykové pak putovali sem zblízka zdálí, aby spatřili vypodobnění své panovnice.

Lama a ostatní osoby později ode mne malované považovali to za veliké poctění, vynášejíce do nebes moje umění.

(Erman, Archiv f. wissenschaftl. Kunde v. Russland.)

Šamyl a jeho matka.

Šamyl, náčelník některých kmenů kavkazských proti Rusům, jest v nynějších poměrech dosti důležitou osobou, by se o něm větší známosti nabylo. Následující událost vypravuje ruský jeden oficír v časopise „Kavkaz“, kdežto se poměr Šamyla k jeho matce líčí. Roku 1843 (dí se tam) odhodlali se obyvatelé veliké a malé Čečny, se všech stran ruskými vojsky obklíčeni a od Lesgův opuštěni, že k Šamylovi vyšlou posly s prosbou, buď aby jim tolik vojska odeslal, by se nejen brániti, ano i Rusy ze své země zahnati mohli, kde pevnost Vozdviženské byli vystavěli a docela se tam usazovati chtěli, anebo, nelze-li mu toho, by připustil, aby se ruské vládě poddali, ježto déle odporovati nemohou. Dlouho neměl nikdo chuti, aby choulostivou tuto úlohu vykonal, neboť s takovýmito návrhy před Šamyla vstoupiti, bylo tolik, jako o svůj život hráti. I neviděli Čečencové jiného zbytí než posly losem zvoliti, a los padl na čtyry obyvatele vesnice Gunoje.

Odhodlaně vydali se Gunojští na cestu. Čím víc ale se přibližovali k aulu (vesnici) Dargu, Šamylovu sídlu, tím víc ozýval se v nich hlas zachování sebe, tím zřejmější bylo jim nebezpečenství jejich úlohy. Několikkráte brali s sebou radu, jak by to as nejlépe začíti mohli, avšak nic jim netanulo na mysli, co by trochu naděje v dobrý prospěch bylo poskýtalo. Konečně jal se nejstarší z poslův, zkušený Čečenec Tepi, k druhům svým mluviti v tato slova: „Víte-liž, že nejen lid vůbec, ba ani mocného imama * nejbližší společníci, jeho myridové,

---

* *Imam*, nejvyšší kněz; zde Šamyl.

bez trestu by se odvážiti nesměli vysloviti slovo ‚poddati se ďaurům' (psům)? Jakýž by tedy byl osud náš, bychom se osmělili vstoupiti před obličej Šamylův s takovýmto slovem? I hned by dal rozkaz, aby se nám jazyky vyřezaly, oči vypíchaly, aneb hlavy sťaly, a vše to neprospělo by lidu našemu ani dost málo, a rodiny naše byly by opuštěny. Abychom tedy jisté ušli záhubě, a byť jenom z části žádaného cíle došli, napadl mi jistější poněkud prostředek."

„Mluv, mluv!" zvolali radostí pojatí druhové jednohlasně.

„Slyšte tedy," pravil Tepi dále. „Vím to od muže hodnověrného, že Šamyl, jenž od nikoho rady nepřijímá, své matce tak vroucně oddán jest, že z lásky k ní všechna přání její vyplňuje, jako by to byly příkazy božského koranu. Její přímluvou byly nejednou k smrti odsouzení přijati na milost, vydrancovaní nabyli opět svého statku, ano i v nejdivočejším hněvu stává se Šamyl tichým beránkem na slovo, na prosebný pohled této neobyčejné ženy. Každodenně houfy prosebníkův obklučují saklu své laskavé ochranitelkyně, a jak mile se o něco zasadí, nelze o prospěchu pochybovati. I proč bychom nesměli též my přednesti jí své prosby? jistáť a bezpečlivá jest to cesta k cíli. Mámť v Dargu kunaka (věrného přítele) Hassima mullu (soudce), jenž nebude váhati a k matce imamově nás uvede, a ostatní bude vše záviseti v účinku, jaký naše zpráva o nynějším smutném stavu čečenského lidu u ní míti bude."

Návrh věhlasného Tepi'ho byl od druhů s radostí přijat; traplivé myšlénky, jež byly je mučily, se rozprchly, a čtyři poslové vesele a dobré mysli vjeli do aulu. Tam odebrali se do obydlí známého Lesga, a bez odkladu hleděli žádati pomoci mully Hassima.

Kavkazané vědí dobře, že při diplomatickém jednání s mocnými osobami peníze hlavní jsou pákou; pročež byli poslové při svém odchodu do Darga opatřeni měšci plnými zlata a stříbra, od lidu sehnaného. Z toho určili poslové třicet tomanův (as 500 zl. stř.) co závažný prostředek přemluviti mullu Hassima, a s penězi těmi odebral se k němu Tepi ještě týž večer.

Hassim přijav starého kunaka svého s nelíčenou radostí, častoval ho dle obyčeje Lesgův buzou (opojným nápojem), vařenou skopovinou a uzeninou. Na poduškách ležíce a příhodami dávno minulé mladosti se bavíce, přicházeli kunakové pozvolna k událostem poslední doby. Tepi, jakožto vybroušený politikus, hleděl se vytasiti se svou věcí způsobem pokud možno přirozeným; avšak sotva že byla příčina a cíl cesty na jevě, an Hassim čelo svraštil a naprosto se zdráhal, míti nějaký díl u věci té, doloživ, že Šamylova matka, ať i žena jest, dokonale pochopuje, jak velikého zločinu pravověřící by se dopustili, jižto by se na

odpor učení koranu chtěli podrobiti vládě ďaurův. „Nikoliv," zvolal vřele. „Vaši Čečencové nejsou hodni slouti ctiteli slavného proroka, chtí-li časný pokoj vyměniti za věčnou blaženost. Návrh, s jakým jste k našemu velikému učiteli přišli, mohl by se slabým ženám prominouti; vy však jeho bez trestu před Šamylem nepromluvíte; nevrátíte se k svým zlomyslným krajanům, a jen zpráva o hanebné smrti vaší dojde hranic Čečny."

Věda Tepi ze zkušenosti, že přísné zásady a náboženské vrtochy snadno se dají přemoci, bude-li mulla sám míti zájem v tom, poslouchal kázaní velmi pokojně, a zvolna pak rozepínal svůj oděv a blýskavé imperialy začal spouštěti na koberec k nohoum Hassimovým, pravě s přítulným úsměchem: „Krajané moji umějíce zásluhy moudrého Hassima uznávati, posílají mu na znamení své upřímné vážnosti a oddanosti tento dárek." Blesk zlata zaplašil okamžitě temné mráčky s čela mully Hassima, zrak jeho plál, kolem šedých knírů hrál radostný úsměch, a levá jeho ruka sáhala mimovolně po hromádce zlata, zatím co pravá ruku Čečencovu tiskla, ruku přítele, pozorujícího s úplnou spokojeností příznivou proměnu, jakou magická moc drahého kovu v jeho kunakovi způsobila.

„Tedyť nemáme už naděje?" jal se chytrý Tepi po dlouhém mlčení. „Slova tvá, ctěný příteli, dávají nám jenom jednu užitečnou radu: abychom se do Čečny vrátili a dvě stě i třicet tomanů na zlatě a stříbře zase s sebou vzali, jež darem pro matku imama byly ustanoveny, neboť měli jsme velikou naději v její přímluvu."

Uslyšev mulla Hassim jmenovati tak znamenitou sumu, dvojnásobný začal míti zřetel na svého starého přítele. „Jen ne tak kvapně," dí k němu s velmi laskavým pohledem. „I zdaliž pak jsem tvému vypravování o nynějším stavu a přáních čečenského lidu také dobře porozuměl? Snad že jsem svou povinností co mulla tuze daleko se zabral? Rozlož mi ještě jednou účel svého příchodu docela zevrubně, a pak můžeme uvážiti, možná-li vám pomoci. Šamylova matka má kouzelnou moc nad svým synem; skoro ve všech případnostech jest jí slepě poslušen. Náklonnost paní té ke mně a přinesených od vás dvě stě tomanů budou zajisté příčinou, že se vás ujme. Pravím dvě stě tomanů, protože to jest počet okrouhlý a tudy vhodnější, aby se tak znamenité osobě podal; ostatních třicet můžeš u mne pozůstaviti."

Chytrý Tepi udusil ironický úsměch, jenž se při této nezištnosti na jeho tváři zjevoval, a ruce na prsou křížem položiv opakoval předešlé vypravování, jímž nešťastný stav svého lidu líčil, že jeho lesové, obyvatelům roviny za jedinou ochranu sloužící, od Rusů pořád víc a víc se porážejí, že počet nepřátel převahu má, že účinek jejich dělostřelstva záhubný jest, klada konečně zvláštní váhu na tu okolnost, že ruská

vláda podrobeným kmenům povoluje vykonávati jejich náboženství a jich nenutí, by se učení islamu odřekli.

„Rozumím, rozumím," vece Hassim s povzdechem; „na rovině žijící Čečencové, všady nepřítelem obklíčení, podobají se ptáku v kleci, jenž nadarmo křídly do železných proutků bije a konečně se tvrdému osudu svému poddává. Zdáť mi se, že by i sám veliký prorok nehaněl Čečenců, kdyby se ďaurům poddali, neboť by se to nedálo dobrou vůlí, ano jen následkem velitelské nutnosti. I chciť tedy, k Allahu o pomoc volaje, ujati se vaší věci; zejtra promluvím se starou Chanum, a večer nepochybně budeš se svými druhy matce našeho imama představen."

Slibem tím potěšen rozloučil se Tepi o půlnoci s Hassimem a spěchal oznámit radostné zprávy svým druhům, kteří jeho návratu čekajíce mezi strachem a nadějí se kolébali a oka zamhouřiti nemohli.

Mulla dostál věrně slovu svému. Druhý den byli poslové dvě hodiny před západem slunce uvedeni k matce Šamylově. Podávaných jí dvě stě tomanů přijala blahosklonně, pozorně a patrně s největší účastností poslouchala vypravování o žalostném stavu obyvatelů roviny, slibujíc, že se za ně u svého syna přimluví, a propustila Čečence s rozkazem, aby v Dargu zůstali a rozhodnutí očekávali.

Matka Šamylova jest u Lesgů známa co paní cnostná a vysokomyslná. Při všech ale její zásluhách není docela prosta panující u horanů těch vášně — lakoty. Snadno tedy pochopiti, že k nohoum jí položených dvě stě tomanův a slib poslů, že po dobrém pořízení suma ta se zdvojnásobí, neodolatelnou touhu v ní zbudily, by Čečencům svou blahosklonnost a zároveň i svou moc na jevo dala. Ještě téhož večera vstoupila do komnaty Šamyla, kde ho shledala s koranem v ruce a houfem myridův obklíčeného, jež s podněcujícími dopisy k Mechtulincům a Avarům odesílal. Příchod matky, v politická tajemství Šamylova nezasvěcené, byl imamu velmi nepříležitý; onať ale toho nedbajíc, žádala okamžitého výslechu.

„Nemůže-liž se to k jiné době odložiti, milá matko?" tázal se Šamyl s uctivostí, ač s velmi nespokojeným tvářením.

„Ani na minutu," dí Chanum úsilně; „věc, pro niž s tebou mluviti žádám, působí mně mnoho péče, a pro pokoj své matky přivolíš k její prosbě."

Šamylův obličej zatemnil se ještě více. „Dobře!" vece přísným hlasem, „jsem hotov tobě k vůli přetrhnouti důležitou práci svou, jsa přesvědčen, že tvoje věc tak velikou obět ospravedlní."

Matka a syn zůstali sami. Rozmluva jejich trvala dlouho přes půlnoc. Co se mezi nima dálo, jest podnes tajemstvím; druhý ale den shledal Hassim velectěnou matku s uplakanýma očima, a bledé její líce zname-

nalo se hlubokým zármutkem. „Přijala jsem úlohu, ježto nad mé síly jest," pravila třesoucím se hlasem; „ani sám můj syn nedůvěřuje si ze své moci rozhodnouti věc ohledem podrobení se Čečenců pod ďaury, a proto odebral se do mešity, by modle a postě se čekal okamžiku, až by mu veliký prorok vlastními ústy zjevil vůli svou."

A v skutku zavřel se Šamyl do mešity, dav dříve rozkaz, aby se všickni obyvatelé vesnice Darga na širém místě kolem mešity shromáždili a tam bez přítrže na modlitbách trvali, až by k nim z mešity vyšel. Nařízení to bylo hned ve skutek uvedeno; lid hrnul se na určité místo, a brzo zněl vzduchem křik a vytí modlících se. Jeden tázal se druhého na příčinu tak kromobyčejného úkazu, nikdo však neměl odpovědi na otázku tu; každý hleděl si to svým způsobem vysvětliti, a vůbec se očekávalo, že se nějaký hrozný zázrak stane. Jenom mulla Hassim a nešťastní poslové z Čečny věděli, oč se jedná, a mlčky a v strachu čekali na výsledek, jakýž bude.

Minul den a noc: Šamyl se nejevil; zase minuly dvacet čtyry hodiny, avšak dvéře mešity zůstávaly zavřeny. Po třetí vyšlo slunce nad obyvateli Darga, modlitbami a bděním ochablými. Jenom chraptivé hlasy splývaly po jejich vyschlých rtech; mnozí z nich leží ve mdlobách na zemi; jest slyšeti reptání v řadách hladem a nevyspáním prořidlých: tu otevřely se dvéře mešity, a Šamyl vystoupil, bledý, oči maje od slz zardělé. Pokynul myridovi, pošeptal mu rozkaz, načež tento rychle v lidu zmizel; veliký imam vstupoval nato zvolna a mlčky na plochou střechu mešity, ode dvou myridů jsa doprovázen.

Hrobové ticho, předchůdce strašlivé bouře, panovalo po celém viditelném prostoře; najednou však hýbala se hustá massa lidu: od Šamyla poslaný myrid razil si cestu, a za ním šla nejistým krokem, hustým bílým závojem zahalena, matka strachovaného imama. Dva mullové vedli ji na střechu mešity a proti synu jejímu postavili. Několik minut setrval Šamyl v hlubokém mlčení; konečně pozdvih zakalených zraků k nebesům, promluvil slabým hlasem:

„Veliký proroku! Svaté a nedotknutelné jsou tvoje rozkazy; ať se vyplní tvůj soud, všem ctitelům posvátného koranu na příklad."

Nato se k lidu obrátiv, jal se trochu hlasitěji mluviti: „Obyvatelé Darga! mámť vám hroznou zprávu dáti. Čečencové, své povinnosti co pravověřící zapomenuvše a své přede tváří Allahovou a prorokovou dané přísaze nevěrni, otevřeli hříšná srdce zlomyslné myšlénce, chtíce se ďaurům podrobiti, a v nestoudnosti zašli tak daleko, že posly do Darga odeslali, by mého svolení se doprosili. Znajíce však hanebnost takového návrhu, neosmělili se poslové přede mnou se zjeviti, nýbrž ucházeli se u mé nešťastné matky, a ona, slabá ženská, svolivši k jejich

prosbám, obmyslila nakloniti mě ku prospěchu odpadlých Čečenců. Úsilná její přímluva a neobmezená moje oddanost matce nadechly mě smělostí, abych se tázal miláčka boha, Mohameta samého, jaká jest jeho vůle. A zde, u vaší přítomnosti, vaší modlitbou podporován, tři dni a tři noci postě a modle se, volal jsem, jakýž jest soud prorokův. Uznal mě odpovědi důstojna, jakáž ale hromová rána byla pro mne tato odpověď! Dle vůle Allahovy ať jest ten, kdo mi hanebný návrh Čečenců nejprvé oznámil, sto těžkými ranami bičem potrestán, a první ten byla — ach! — moje matka.“

Slyšíc jmeno své, žalostivě ubohá stařice vykřikla, Šamyl však, co věrný plnitel příkazův Allaha a proroka, zůstal neuprositelný. Na pokynutí strhli myridové závoj nešťastné oběti, svázali jí ruce, a neobmezeně oddaný syn stal se katem své matky. Při páté ráně zůstala však trpitelka bez vědomí, hlava matčina klesla mrtva na prsa, a Šamyl, ztrnuv nad pohledem smrti, vypustil katovský nástroj a k nohoum matky se vrhnul.

Hrobové ticho, posud v lidu panující, bylo přerušeno obecným, bezútěšným vzlíkáním; mnozí vztahovali ruce k mešitě, prosíce o milost té, již svou laskavou dobroditelkyní nazývali.

Najednou ale vzkočil Šamyl. Všem ku podivu nebylo v jeho obličeji ani známky předešlé zoufalosti, naopak jiskřily se oči jeho nevysvětlitelnou vítězoslávou. Napřímí se, ohnivý zrak vrhá k nebesům a slavným mluví hlasem: „Jestiť jenom jeden bůh, a Mohamet jest jeho prorok! Vy mocnosti nebeské, vy jste slyšely mou vroucí modlitbu, vy mně dovolíte, abych ostatek ran, k nimž moje ubohá matka odsouzena jest, na sebe vzal. S radostí je přijímám, co neocenitelnou známku vaší milosti.“ A v úsměchu shazuje se sebe červenou čuchu i bešmet, dva ze svých myridů ozbrojuje tlustými nogajskými biči a dává rozkaz, by mu ještě ostatních devadesát pět ran napočítali, s doložením, že kdyby jeden z nich při plnění božské vůle horlivým nebyl, vlastním handžarem by ho probodl.

Těmito slovy zastrašeni pokryli myridové velectěná záda svého velitele devadesáti pěti krvavými prouhami, aniže byl nejmenší známky bolesti na jevo dal. Po ukončení barbarského jednání oblekl docela pokojně oděv u nohou ležící, rychle sešel se střechy mešity, a mezi lid vstoupiv, jenž nekonečným úžasem nad neslýchaným výkonem byl naplněn, tázal se úplně pokojným hlasem: „Kde jsou ti zlosynové, pro něž moje matka tak hanebný trest vytrpěti musila? Kde jsou poslové z Čečny?“

„Zde, zde!“ křičelo mnoho hlasův, a v okamžení byly nešťastné oběti k nohoum panovníka přivlečeny. Nikdo z přítomných nepochyboval, že ty čtyry Čečence hanebná smrt očekává. Někteří myridové tasili

už meče, aby na první slovo imama pohotově byli vyplniti jeho rozkaz. S tváří na zemi ležící Čečencové, smrti čekajíce, odříkávali zticha modlitby umírajících, aniž osmělili se hlavy pozdvihnouti, by snad za nějaké odpuštění prosili. Šamyl však zdvih je vlastní rukou poručil jim, aby mysli nabyli, a scenu tu ukončil k úžasu všech přítomných těmito slovy: „Vraťte se k lidu svému a povězte mu, co odpověď na nesmyslnou žádost, všechno co jste zde viděli a slyšeli.“

Náčrtky z obecného života v Čechách
a zvláště v Praze, v XVI. věku.

Pod tímto nápisem míníme podávati některé svým obsahem zanímavější výpisky z nejstarších kněh svědomí, ježto se chovají v obecním archivu Pražském. Knihy svědomí (libri testimoniorum) zřízeny byly za příčinou rozepří soukromých, kdež jedna neb druhá strana pře své doličovala vyrčením svědkův. Svědkové byvše k soudu obesláni, musili vyznati pod přísahou, co o věci sporné vědí, kterak se přihodila, a písař přísežný vyznání jejich, každého zvláště, slovo od slova zapisoval. Kněh takových nalézá se v archivu obce Pražské 56, kteréžto počínajíce léta 1490 jdou potom dále pořadem bez přetržení až do druhé polovice XVIII. věku. Kniha nejstarší má tento nápis: „Anno salutis nostrae MCCCCXC liber testimoniorum assignatus est Matheo baccalario Crudimensi, tunc stilo civitatis supreme assignato, Johanneque Kamennik pro consule per serenissimum regem Wladislaum f. II. ante Johannis Baptistæ primitus locato. Incipit feliciter.“ * Co se poznání mravův, vzdělanosti a života pospolitého dotýče, není zajisté žádného pramene, jenž by věky minulé tak živě i zevrubně a spolu tak věrně líčil, jako právě tyto knihy. Vše co v nich obsaženo, jsou výňatky z někdejšího skutečného života. Jazyk jest ku podivu správný, jadrný a obratný, vyrovnávaje se spisům nejlepším literatury naší z doby střední; i může v mnohém dobře posloužiti za vzor, zvláště ve spisích konversačních a populárních tak řečených. Při výpiskách našich máme zřetel přede vším na obsah věci, a podle toho i na jazyk.

---

* Léta spasení našeho 1490 kniha svědomí k vedení poručena jest Matějovi bakaláři Chrudimskému, tehdáž za písaře města posléze zřízenému, toho času, když Jan Kamenník za staršího obce od nejjasnějšího krále Vladislava v pondělí před S. Janem Křtitelem (21. června) poprvé byl usazen. Šťastně se počíná.

Když svědkův je několik, kteří túž věc vysvědčují, v hlavních okolnostech se srovnávajíce, vezme se text jednoho za základ a ostatními se opraví i doplní. Starobylé formy jazyka, znamenitá rčení i všeliké jiné zvláštnosti přijímají se do textu bez proměny. *K. J. E.*

1.

Mezi Vavřincem kupcem a ženou jeho Šlosařkou, o domnělé trávení.
1517, 19—28. února. (136. sq.)

Jakub Štětkář a Ondřej Hoch vyznali: Přišli sme k Vavřinci kupci po nějakú potřebu; i tu se před námi potýká řečí Vavřinec s manželkú svú. I ptali sme ho, oč se vadí? a on nám pověděl: že mi nakladla má žena jakéhos koření do luože, a že sem nemohl spáti na tři neděle. I přinesl to koření z postele před nás a ukazoval je nám. Potom přinesl střípek a v něm med smíšený s čím, a hrnček polévaný a sklenici svrchu, a ta rozpuklá byla a to teklo do toho hrnku z té sklenice. A Vavřinec pravil: „Milá ženo, proč mi to děláš? však sem tebe několikrát žádal, aby mi toho lékařství nečinila!“ A ona uznamenavši to, že se k ní horlivě má, i prosila nás, abychme se k tomu přičinili a prosili ho, aby jí toho odpustil a prominul, a „že mu toho nechci více činiti, dokud jsem živa, ani k tomu podobného.“ A on to udělal pro nás a odpustil jí to. A co bylo toho medu okolo kraje, vzavši na prst lízla, a jiného se ničehož nechtěla dotknúti, ani na to hleděti.

Matúš Charvatský, přísežný desátník, Václav šindelář, Jakub štětkář a Duora i Marta podruhyně od Vavřince kupce svědčili:

Dožádal se nás pan Vavřinec kupec, abychme k němu přišli: „že posélal sem k své ženě po klíče a že mi jich dáti nechce, pravíc, že má v truhlách veliký statek; i proto sem po vás poslal, abyste to také viděli.“ I kázal zámečníku otemknúti truhlu velikú, a nic jiného v ní nebylo, než pavový klobúk a dvě plachtě. I kázal odemknúti druhú menší truhlici, ta byla prázdna. A když odmekl třetí najmenší, v té sme nalezli jakés prachy v puškách a v papíře a v měchýřkách. I položil je pan Vavřinec na stole a přivolal nás k tomu a řekl nám: „Milí súsedé, rozumíte-li, jaké jsú to prachy?“ A my pověděli, že „nevíme, dobré-li jsú či zlé, my jim nerozumíme, a nikdy sme toho nevídali.“ I řekl nám: „Raďte mi, co mám činiti s tím?“ A my kázali mu, aby to sklidil a schoval. A on jest to schoval. Po některé neděli, když měl státi před konsistoří, opět po nás poslal a přinesl před nás zase ty prachy a řekl nám: „Prosím vás, milí páni súsedé! pohleďte na to, jest-li to tak v cele, jako jest prvé bylo?“ I hleděli sme na to a pověděli sme, že jsú ty prachy tak v pravdě a v skutku v cele, jako sú prvé byly. Tu jest on dožádal se súseda před námi, a hned zapečetili ty prachy dvěma sekrety.

Mikuláš z Přeslíčkova domu, přísežný desátník, Vojtěch od Červeného zvonu z Starého města, Magdalena Bartoše zvonaře manželka a Johanka Vojtěcha Poláka kupce manželka svědčili:

Když sme stáli v kolleji před pány mistry, tehdy jest Vavřinec přinesl pušky s nějakým prachem a postavil je před ně a pověděl tak: „Páni mistři! račte se jie optati, k čemu jsú tyto prachy? zdali by mě chtěla tráviti?“ A ona pravila: „že sem je ku potřebě své strojila, a tím sem děvče své nemocné léčila.“ A řekl k ní: „Žeřiž je!“ a ona mu pověděla: „Kdybych je v své moci měla jako prvé, směle bych je před Vaší Milostí jedla.“ A kněz Jakub Týnský mu pověděl: „Slyšíš to, Vávro, to náš súd není, než páně purkmistruov a panský, a že skrze takové věci zkažují lidé hranici dříví *! A když tam o to konec a místo vezmete, přijďte k nám zase.“

2.

Mezi paní Lidmilú z Malčína, manželkú pana Pavla Skalského s jedné, a Annú manželkú Jana bakaláře, příjmím Kanečka, s strany druhé, o udělání dítěti.

1523, 21. srpna — 14. září. (C. 8. sq.)

Eva manželka Martina Špačka, kožišníka, a Anna Dlasková pověděly: Byly sme (vypravuje Eva) u paní Skalské, když děťátko to její stonalo. I řekla k nám paní Skalská: „Nuže milé paní! pohleďtež, prosím vás, na toto mé děťátko, kterak jest velmi suché a jak velmi stuoně!“ A já k ní řekla: „Milá paní! jáť jistě nevím;“ než plakala sem stojecí nad ním. A k Anně Dlaskové řekla: „Takliž jest tvuoj Vondra byl?“ A ona řekla: „Rovně též tím zpuosobem.“

Marketa podruhyně od Sedlákové vyznala: Prosila mne paní Skalská, abych jí něco poradila, když jí dítě nemocno bylo. A já když sem na ně pohleděla, pověděla sem jí, že jest mu uděláno; a spomoci sem mu nemohla. A tak jest jistě, že jest mu bylo uděláno! — A tak i Anna Dobešová z Knína a Anna Jírová od Pšeničkuov vyznaly každá: Když sem na to dítě pohleděla, hned sem porozuměla, že živo nebude a že mu jest uděláno!

Marketa Rechková vyznala: Přišla sem ku paní Pavlové Skalské, a robátko její ležalo nemocné; i pověděla tak: že jest jemu to Pavličkova dcera udělala.

Marta od paní Kateřiny Bačákové vyznala: Když sem jela se paní Pavlovou Skalskou k přáteluom jejím, bylo děťátko paní Skalské po ostavení zdravé; než toužilo a plakalo vzdy po ostavení. A paní některé poradily jí, aby to dítě zmyli v chebdí. A když je zmyli, kázala

* t. j. že pro takové věci trestají se lidé upálením.

paní chuově to vyliti na rozhraní. A ona šla i vylila; neb jí tak ty paní poradily, když to učiní, že plakati více nebude.

Hedvíka služebnice Václava zlatníka vyznala: Když sem byla služebnicí u paní Pavlové Skalské a když jich děťátko bylo nemocno, i vzala paní Pavlová koření chebdí a úročník, a vody říčné po vodě, a to sme vše zhříly, a potom paní tím to děťátko myla. A když je zmyla, i kázala mi, abych to vylila na rozhraní. A já šla i vylila sem to na pravé cestě před domem Kalouskovým.

Kunka kotlářka vyznala: Když sem šla z ulice naší od domu svého, i potkala sem děvečku paní Pavlové, a když mě pominula, i vylila cos nesúc pod pláštkem mezi domy Kalouskovým a Kroupníkovým, ale bylo blíže k domu Kalouskovu. I řekla sem k ní: „Zvyjednaná mrcho! pročs to sem nesla do ulice?“ A ona šla předse, ani se ohledla. I řekla sem k Barboře zámečnici: „Hle milá paní! nechtěla-li by nesnázky mezi lidmi učiniti?“ A Kalousková stála ve dveřích svých se dcerou. I řekla sem k ní žertem: „Paní Regino! máš-li malé děti?“ A ona odpověděla, stojíc se dcerú: „Mám teď veliké.“ A já řekla: „Toť spáti bude!“ A v tom zasmávše se i šly sme pryč.

Kateřina tkadlce roušek vyznala: To mi jest vědomo, že jest to děťátko páně Pavlovo bylo prvé nemocno, nežli ta pohádka mezi bakalářkou a paní Pavlovou byla. A to sem viděla, že jest nejedna baba k němu ku panu Pavlovi chodily, líčíce to děťátko, a koření tu ledakdes na cestě mnoho vylívaly.

Kateřina vdova někdy Bačáková, přijavši to k své víře a duši, ležecí na smrtedlné posteli vyznala: Seděla sem v domě svém prodávajíc víno ženné.* I šla mimo mne Anna bakalářka; a když mne pominula, navrátila se ke mně zase a řekla mi: „Kterak se to tobě líbí, paní sousedo! toto naše vazení se paní Skalskou?“ A já řekla: „Oč se vadíte?“ Ona odpověděla: „O to se vadíme, že jest mi lila koupel před mój duom.“ A já jí řekla: „Kams pak ten koupel děla?“ A ona řekla: „I kázala sem jej sebrati.“

Petr Košťál, kožišník, vyznal: Byl sem v svém domu na mazhúze, i zavolala mne doluov paní Veruna bakalářka. A když sem k ní doluov sešel, řekla ke mně: „Hle, teď jakás děvečka před vás vylila jakés čáry!“ A to bylo vylití právě na cestě. A já řekl k tomu: „I kayž jest nám zvyjedený čert čáry vylil?“ Pak paní Kunka kotlářka řekla k tomu: „Jest to dievka paní Pavlové Skalské, která to vylila.“ I řekl sem svý ženě: „Jdi tam k ní, proč jest nám to učinila?“ A má žena k ní jíti nechtěla.

---

* t. řezané, v hrozníčkách.

Regina Kalouska, Petra Košťála manželka, vyznala: Dělala sem len, a paní Veruna bakalářka přišedši k voknu mému i řekla: „Cos vám hyn vylili, tuším ňáké čáry!“ A manžel mój stoje tu v síni i řekl mi: „Poď ven a vohledaj, co sou to vylili a jsou-li jaké čáry?“ A já pohleděvši i řekla sem: „Nejsú žádné čáry, než někdo něco dítěti dělal.“ A muž mój řekl: „Jsú-li čáry, dojdi tam k paní Pavlové.“ A já řekla, že nepuojdu, však čáry nejsú a neškodí nám to nic. A Anna bakalářka hned v tom vyskočí z domu ven a řekla: „O k..vaf jest to vylila na mé dítě!“ I kázala to pobrati děvečce své a kázala jí to na kerchov nésti. A potom ona Anna bakalářka pochytivši plášť na se i běžala tam kams za děvečkou. To sem také potom viděla, že jest Anna bakalářka pálila voheň na svém prahu, a bylo asa ve dvě hodině na noc.

Máře podruhyně od Vondráčka nádenníka z ulice Flašnéřské vyznala: To sem viděla, že sú cos a číms pálili a voheň udělali před samými dveřmi u Zlaté husy; a bylo asa dvě hodině na noc.

Lucia manželka Víta koželuha vyznala: Toho sem vědoma, když sem byla kuchařkou u paní Anny bakalářky, že sou před duom bakalářuov stavěli vody ve džbánu, ale nevědí od koho. A já byla v domě v síni, když sem s hruškami přišla s vinice, a paní má tu ve sklepě ty hrušky přebírala. I zavolala mne paní Kunka kotlářka s Kalouškovou kožišnicí: „Hle, bezectná mrcho! cof sou vám teď, pana Pavla Skalského dívka, vylila!“ A já vyšla ven i pohledím, a jakés koření bylo vylito. I šla sem zase do domu a pověděla sem paní. A paní má vyšla k nim, a ony jí kázaly jíti k paní Pavlové. A má paní vzavši dítě i šla k paní Pavlové. A ty paní řekly: „Jestif vám, myf malaych dětí nemáme.“

Zuzana Huolková, lékařka, vyznala: Přišla ke mně Anna bakalářka s mateří svou i mluvila ke mně: „Slyším, milá paní! že umíš děti hojiti; prosím tebe, hoj mi mé také.“ A já řekla: „Milá paní! neumímf já s dětmi nic, než což se dotýče starých lidí zsekanaych.“ A ona řekla: „Všaks hojila dítě panu Skalskému.“ A já řekla: „Ny, nehojila, anižf jich znám.“ A to sem také k ní řekla, že sem od lidí mluviti slyšela, kteříž šli na pochovávání i z pochovávání: „Kdyby bylo to dítě zdravé, však by ho byli kořením nehojili a nepařili!“

Anna vinařka od Bačákové vyznala: Přišla k nám paní Anna bakalářka i mluvila: „Milý bože! kterak to na mne paní Skalská vzdy povolává!“ A já jí k tomu řekla: „Však to ona mluví neskrytě.“ A ona odpověděla: „Mluví jako nestydatá a nešlechetná, a kdyby stud měla, všakby toho nemluvila!“

Alžběta od Lorence vinopala vyznala: To sem slyšala, že jest při

pochování dítěte svého paní Pavlová mluvila na kerchově u sv. Jiljí: „že jest bakalářka vrahyně mého dítěte!“

Valentin zlatotepec a Magdalena manželka jeho pověděli: Když bylo okolo svaté Markety, přišel sem k paní Skalské s manželkú svú, když tu Máři vsadili, i ptali sme se na pána. A paní pověděla: „Co ste mu chtěli? není ho doma.“ A my k ní řekli: „Prosí Mářa, aby ji pán vyručil, kterúž Dlasková do šatlavy dala.“ A paní řekla: „Já se tomu divím, proč jest Dlasková nevinnú ženu dala do šatlavy? a proč ona nehledí Kanečkovy mrchy, ježto najprv dítě její umořila a potom i mé usušila? a nejednoť umí udělati dítkám i okolním souseduom, i také mně učinila, že já také nemohu. A kdyby byl mój pán chtěl o to státi, když král zde byl, bylaby Kanečková na světě nechodila: stalo by se jí, jako se jinaym nešlechetnicem stává! než že k tomu přivedla pána jeho veliká dobrota. A potom toho pykal, že jest toho tak nechal! A jest-li dobrá, nechť s sebe to svede! A hned musím po Dlaskovou poslati, a budu jí mluviti, proč sobě této mrchy nehledí, Kanečkové?“

3.

Mezi žákem od S. Martina s jedné a Marketú nebožtíka Pavla pokryvače, o zabití.

1523, 8—28. srpna. (C. 7. sq.)

Kříž z domu Charvátova, Vaněk drvoštěp a Jakub nožíř Táborský vyznali: Když sme šli jednu neděli s nešpora, tu kterú jest Pavel pokryvač zabit, to sme viděli, že ten žák odtrhl prkno nad tou jamou nad prevetem. A tři svině tu chodily na kerchově; a on šed od té jamy, i zašel ty svině a hnal je tam přes tu jámu; a dvě přeskočily a třetí tam vpadla. A on hned zakryl tu jámu zase prkny a smetmi přisypal, a tam ta svině byla. A Václav drvoštěp mu řekl: „Milay! proč's tu jámu odhradil? platí žes ty tam svini vehnal!“ A on odpověděl: „Ba nic, milí páni! ba nic.“ I šel s tím nahoru do školy, a my šli také pryč k večeři. A potom po večeři opět sme vyšli, i vidíme, ani té svině, čí je byla, chtějí z té jámy dobývati, a ten žák se jim tu díval. A čí svině byla, chtěla tomu žáku dáti groš bílý, aby jí pomohl vytáhnúti. A on nechtěl, než aby mu prvé dala, a počal láti. A Kříž z domu Charvátova stál dívaje se na příkopě, i poznal toho žáka; i řekl k Vaňkovi drvoštěpovi: „Hle ten žák jí nechce pomoci, kteray ji tam vehnal!“ I šel tam Vaněk drvoštěp, a řekl mu: „Pročby jí nepomohl? a ty ji tam vehnal!“ A žák řekl: „Kdož tak praví?“ A Vaněk řekl: „Já.“ A on řekl: „I v hrdlo lžeš!“ a v tom hned popadl na Vaňka kámen i druhay. A Kříž vida to, i šel k nim a řekl k tomu žáku: „Bohdaj zabit! ještě kamení schápáš? všaks ty ji tam vehnal a chceš nás bíti?“

A Pavel nebožtík se tu kdes vzal, i řekl mu: „Chceš ještě súsedy bíti, jsa vinen?“ A Václav drvoštěp přistoupil a opřáhl na toho žáka sekerku, tak na dlúhým topořišti, a žák počal utíkati; a Pavel dobyv tesáku, i běžal za ním, a vyhnal ho až s příkopa, i vrátil se zase.

Kateřina Straková pověděla: Přišla ke mně paní Anna Čapková tu neděli, jednyž předtím, když nebožtíka Pavla pokryvače zabili, i pravila mi, že „tvá svině tam ve škole v jámě leží zabitá“. A já sem tam šla i pohleděla sem na ni: ana nebyla svině má, než byla šenkéřky od Košťála. I lála jim žákuom ta šenkéřka pro tu svini, a tu žalovala Václavovi drvoštěpovi kostelníku; a on jest jim žákóm tu hned přimlúval, a oni se smáli. A ten žák řekl k němu, k kostelníkovi: „Ke mně-liž to mluvíš?“ A on řekl: „A já k tobě, však hluch nejsi?“ A žák řekl: „I lžeš v hrdlo!“ A kostelník přiskočil k tomu žáku i vopřáhl naň sekerkou. A Pavel nebožtík přiskočiv i dal tomu žáku pěstí po té čepičce popelici. I vodskočil žák, popadl naň kámen. A Pavel dobyv tesáku i běžal za ním až ven z příkopu. Žák předse běžal tam okolo paní Holcové domu. A Pavel jest dále za ním neběžal, než šel zase na kerchov a řekl, že ho tudy předejdu. I když žák okolo voběhl, a setkali se tu spolu, Pavel s ním, na kerchově proti kuoru; i mluvil k němu Pavel: „A ty tu, lotře! nectíš žádného, ani se boha bojíš, dělaje lidem škodu ještě laješ!“ A žák k němu mluvil, drže kámen v ruce: „Přisahám pánu bohu! nepřistúpaj, dámť kamenem!“ A Pavel přistoupil k němu blíže, drže se za tesák tak nedobytay; a on žák mu hned dal kamenem v prsy proti srdci, až bekl i hned padl, a žák s tím prchl do školy. A potom on Pavel vstav a toče se za ním i dobyl tesáku a chtěl na toho žáka. A ten žák mluvil k němu: „Nepřistúpaj! damť druhým!“ A on vzdy chtěl naň. A žák obrátiv se ve škole, již jsa na druhém stupni, i mrštil Pavla druhým kamenem v hlavu v židoviny, až třesklo, a on hned padl na nos a tu se válel, až tu umřel.

(Potom žák vzat do vězení, a nálezem panským na věky z Prahy vypovědín; pakli by se kdy zase do města vrátil, trestán budiž na hrdle.)

4.

Mezi Valentú šenkýřem od Beneše Rytíře s jedné, a sladovníkem Tomáše Sedláka s strany druhé, o zhanění.

1526, 13. srpna. (Q. 6.)

Marketa šenkéřka od Beneše Rytíře (žena Valenty šenkéře) vyznala: Když přišel mój muž z pivovaru, tehdy mi pověděl, že „mi nadali v pivovaře habartuov, i jinaym všem šenkéřuom.“ A já se ho optala: „Kdož jest to mluvil?“ An on řekl, že „Tomáše Sedláka sladovník starší.“

A já řekla, že já toho tak nemíním nechati. Pak sem šla na Pořičí, i potkala sem Kocúrova sladovníka i řekla sem jemu: „Mledle, slade! prosím tebe, jaká se je věc stala, že sú mému muži habartuov nadali i jiným šenkéřóm?“ A on pověděl: „Milá šenkéřko! nebyl sem při té věci, než trefil sem se k tomu, ani ho trescí, sladovník starší páně Vackuov.“ — „A z čeho sú trestali sladovníci jiní sladovníka Sedlákova?“ A on sladovník Kocúruov odpověděl: „Ba nechte toho tak, nechť jest raději dobrá vuole!“ Potom sem se opět optala pomahače: „Co je se stalo v pivovaře vašem s mým mužem a sladovníkem Sedlákovým?“ A on pověděl, že jest s ním tu víc žertoval, a řekl mu z žertu, „že jste šenkéři habarti!“ A já řekla: „Myť toho za žert nepřijímáme!“ Pak sem šla k Sedlákovu sladovníku, i učinila sem na něm otázku v domě: „Mledle, slade! pověz mi, prosím tebe, ještě-li tu řeč mluvíš, kterous v pivovaře k mému muži mluvil?“ A on řekl: „A já mluvím, a ještě mluviti budu. Což pak má z toho zlého vyjíti?“ A já řekla: „Bopomozi, milý slade! že se k své řeči znáš: ját sem mněla, že mám muže dobrého, poctivého, a já mám tehdy habarta! — i jiní šenkéři — již já to vznesu na jiné šenkéře!“ A slyšel to pan Tuoma, jeho hospodář, stoje na schodě, a Žižka šrotéř k té věci trefil se, a Srb šrotéř trefil se k tomu, když sem já s ním o tu věc mluvila.

Jíra mistr pivovarský, Jakub sladovník, Jan mládek, Vaněk pomahač, všickni z pivovaru Jana Vacka, a Jan sladovník Jakuba Bakaláře z domu Kocúrova, svědčili: Tak se stalo: přišel do pivovaru Vackova Valenta šenkéř, i slívali; a když bylo po slivce, snídali za kadí chléb a sayr. Tehdy ten šenkéř řekl, že ňáká žena nadala pocholkóm rychtářovým katanóv, * a on pacholek že ji vzal za ruku i vedl ji sám do šatlavy, a že jí potom vymetli pardus u planéře. ** Tehdy jest řekl k tomu páně Tomášuov sladovník: „Však ty Srbe nejsi na ničem na jiným, než když budeš míti dvě nebo tři hospody dobré, a zdluže se potom za dvacet nebo za třicet suduov, i potáhneš pryč zase do Srb. Kdo tebe bude tam hledati?“ A to mu řekl z pravého žertu — doložil Jan sladovník Bakalářův.

5.

Mezi mistrem Janem Paškem z Vratu a Janem Karbanem s jedné, a Václavem Landú s strany druhé, o zhanění.

1526, 5. listopadu. (P. 32. p. v.)

Matúš truhlář a Jan Šesták svědčili: Času některého při světím Václavě minulém (vypravuje Matúš) pobídl mne Václav řezník, aby-

* Vaněk pomahač: že řekla pacholku rychtářovu: habarte!

** Jakub sladovník: že jí kázali šilink dáti.

chom vypili spolu žetlík vína u Markuov. I v tom přišli Landa a Šesták i jiní s nimi. I sedíce my tu před domem Markové i dali sme jim poctu; a oni přijavše od nás poctu i sedli tu podlé nás. A v tom kázali sobě dáti ryb, aby jedli. I jedli. A v tom učinili zmínku, kterak sú ryby v tomto městě drahy, že není člověka z lidí, aby pamatovali, aby tak draho byly, a ješto Pražané sú rybníků, jakž toto město na místě, více neměli jako mají; a proto se čert v nich s nimi draží! — I řekl někdo z nich: Čím je to a kudy to jde? A Landa řekl: „Tudy to jde, že ten zv.... ný Pašek s tím zv.... ným Karbanem zvěř a ryby mezi se rozectí a požerou, a nám na vodu, pravíce že jest obecní, ukáží. Kdybychom my a obec k nim přihledli, snadby jim statky nestačili, ale museli by to něčím jiným platiti!“ A já sem řekl k tomu: „Snadno mluviti, když neslyší! by slyšeli, dali by sami za sebe odpověd.“ A k tomu dím: „Pana mistra znám od své mladosti, a pana Jana Karbana také z jeho mladosti, a vím, že sú jídali zvěřinu i ryby, ješto obecními věcmi nevládli; a nyní pan mistr má svého zvěří i ryb dosti: obecního jistě nepotřebují. Taf slova, vězte, zuby mají — přestaňtež! — jáť toho víc poslúchati nechci!“ A v tom se Šesták ohlásil a řekl: „Pane Václave Lando! dobřeť náš hejtman mluví: nechte dobrých pánóv na pokoji! Však pan mistr má svých ryb dosti i pan Jan Karban zvěřiny také na lesích na svých; a jest-li že se donese pánóv JMtí, že budeš trestán!“ A on, Landa, kayvl hlavu. A já pro takovú věc jsa v hněvu, zaplativ víno, i šel sem pryč. *

---

* Kterak Pašek a jeho strana toho času v Praze hospodařili, a že mnozí spoluměšťané více strachem velikým pro jich ukrutnost, nežli z vlastního svého puzení k nim se připojovati a jich se ujímati museli, jako tuto Matouš truhlář a Jan Šesták, o tom obšírně vypravuje Bartošova Kronika Pražská.

Literatura česká.

Otvírajíce listy své obšírnějším zprávám o literatuře domácí cítíme i potřebu i nesnáze kroku tohoto. Každý přítel mladistvého písemnictví našeho pohřešoval zajisté s námi *pravidelné* zprávy o všech důležitějších dílech literárních, ze kterých by stav věcí zřetelně poznal. Podávají sice časopisy naše o nových spisech často návěští i posudky, někdy dost obšírné, a časopis musejní poskytuje úplné seznamy všech knih v jazyku českém vyšlých. Než podobnými seznamy neukojí se nikterak potřeby přátel literatury; věci důležité a méně důležité stojí tu vedle sebe, a člověk, mluvě německým pořekadlem, nevidí tu les pro samé stromy. Nepravíme to abychom snad upírali zásluhu pilně sestavených článků bibliografických v časopise musejním obsažených; myslíme jenom, že nemohou vynahraditi nedostatek *pravidelných obšírných zpráv* literárních. Jiné pak časopisy, vycházející v krátkých lhůtách po sobě, ač každý důležitější plod literatury oznamují a často i posuzují, mají dle přirozeného běhu věcí vždy jen několik posledních dní, nanejvýš neděl na zřeteli, neposkytujíce v rozdrobenosti své jasného přehledu o důležitějších úkazech. Potřebí rozličné plody vedle sebe postaviti, aby se mohlo rozhodnouti, který z nich pěknější neb užitečnější. Avšak i v jiném ohledu patrna jest potřeba spisu, jenž by pravidelně podával zprávy o nových plodech literatury. Posudky literární v časopisech našich obsažené bývají příliš nestejné i směrem i cenou. Vůbec libují si naše listy ve vychvalování; nový spis obyčejně se vítá co důležitý příspěvek k národní literatuře, jímžto valná mezera se vyplnila a tak dále. Pocházíť toto často nedůvodné vychvalování obyčejně z dobrého úmyslu — aby spisovateli, jemuž nepříliš četné obecenstvo naše hmotně odměniti se nemůže, aspoň takto vděk se prokázal a spisovatelé od namáhání svého odstrašeni nebyli; také jest opravdu v nynějším stavu věcí každý lepší spis skutečným obohacením literatury. Avšak i uznávajíce dobrý úmysl nemůžeme se s tímto počínáním úplně srovnávati již z té příčiny, že nebývá šetřeno rozdílu mezi spisy důležitými a nedůležitými, že chválením věcí nepatrných chvála vůbec ceny tratí a tak spisům opravdu výtečným křivda se činí. Uprostřed této bratrské lásky a shovívavosti spisovatelské, vzájemně všeliké zásluhy vychvalující, bývá však obecenstvo někdy najednou vyburcováno hrozným hromobitím, jež jasnou oblohu literární zachmuřilo, vysílajíc strašné blesky na všecky strany. Nedůvodné vychvalování probudí vždy po nějakém čase některého ostrého ducha, jenž mrzutosti

své nad podobným počínáním přudkými slovy uleví, a pustě se do nějakého spisu, na něm ani dobrého vlasu nenechá. Duch kritiky naší jest v ohledu tomto velmi barbarský; decimování, jehož nespravedlivost všude uznána, platí posud na soudné stolici naší literatury. Dvacet spisů přijme se velmi laskavě; všemi zvony vyzvání se chvála. Tu se vyskytne spis dvacátý první. Jest právě takový, jako byli předchůdcové jeho, má mnohé světlé stránky, má také mnoho temných. Každý očekává, že milostivá paní soudcová i tenkráte obrátí zraky své podle obyčeje svého ke stránkám světlým, pominouc temných shovívavým mlčením. Tu však vznešená paní si najednou vzpomene, že jest příliš dobrotiva, že si již lidé jejích líbezných úsměchů hrubě ani nevšímají, že jest zapotřebí, aby se ukázala jednou také ve hněvu svém. I zamračí se najednou, až hrůza patřiti, a vychrlí prudce ze sebe všecken hněv svůj na ubohého spisovatele. Všecko žasne nad touto přísností na tváři jindy usmívavé, a spisovatelstvo trne ouzkostí, že nastává doba soudův přísných, snad ukrutných. Tu však najednou pozorovati, že se mraky s čela vzácné paní tratí, že nabývá již opět své bývalé laskavosti — a spis dvacátý druhý přijme se rovněž milostivě, jako prvních dvacet, i pokračuje se v samé lásce a přízni tak dlouho, až se vzácná paní opět jednou rozhněvá. Myslíme, že tu máme pravdivý obrázek nynější kritiky naší. Že stav tento není takový, jaký by býti měl a mohl, každý snadno přisvědčí. Přispívati k tomu, aby se poměry tyto napravily, bude jedním z hlavních účelů listův těchto. Budeme se snažiti, abychom podávali zprávy o všech *důležitějších* spisech českých, původních i přeložených; budeme se snažiti, aby se všecky měřily *jednou měrou.* Slepé vychvalování nenalezne u nás místa; i výstředního hanění budeme se pilně vystříhati. Uznávajíce zásluhy každého spisu ochotně a vděčně, neopomineme poukázati i na slabé stránky jeho, nechtíce býti ani obdivovateli, ani literárními Rhadamanty, nýbrž pokud možné *šetrnými posuzovateli.* Není nás ovšem tajno, jak těžko bude vyhověti těmto rozličným požadavkům; vedle obtíží ležících u věci samé bude nám zápasiti se zvláštními ještě překážkami, vyplývajícími z poměrův našich literárních. Nepříliš veliký počet spisovatelův našich stýká se mezi sebou tak často, že těžko uchrániti posudky literární od podezření, že pocházejí buď z přízně nebo ze zášti osobní. Avšak nehledíce leč ku prospěchu literatury budeme se říditi jen zásluhou spisův samých, pronášejíce usudek svůj beze vší vášně, toho jsouce přesvědčení, že pravdou slušně vyslovenou i věci samé nejlépe se poslouží i spisovatelům nejlepší vděk se prokáže; přátelům svým budeme podávati nevyvratné důkazy svého přátelství, mluvíce o nich jen pravdu; a nepřátelé — těch však mezi upřímnými pěstouny

literatury své nemáme, a bude-li kdo chtíti státi se odpůrcem naším, přesvědčí se, že jen poctivou zbraní bojujeme.

* * *

Moravské národní písně s nápěvy. Sebrané od *F. S.* Sv. 1—4. V Brně 1853, tiskem a nákladem Karla Winikera. (Cena svazku 45 kr.)

Písně národní náležejí mezi nejvzácnější klénoty každé literatury; v nich jeví se duch každého národu ve své nejčistší, nejpůvodnější podobě. Nám však má básnictví lidu ještě větší význam nežli národům jiným. Nemůžeme se zde pouštěti v širší rozbírání úkazu zajisté podivného, že totiž národ náš, jenž v nejstarší době své tak skvělé důkazy básnického nadání světu podal, národ, jenžto již v dětských letech svých honosil se pěvci, jichž mocné slovo „hýbalo Vyšehradem i vší vlastí“, národ, jehož dávné zpěvy, ve slabých zbytcích rukopisu Královdvorského zachované, směle se rovnati mohou nejzdařilejším plodům národův jiných, že národ takový od konce třináctého až do začátku devatenáctého věku žádného básníka nezplodil, jenž by nad prostřední míru vynikal. Jest to úkaz, jejž vyložiti nesnadno, jejžto však upírati nemožno. I byli bychom v nemalé nesnázi, jak bychom uhájili národ svůj proti výčitce, že se mu básnického nadání nedostává, kdyby se nebyl sám o zachránění své cti básnické postaral. „Nám pěje lid,“ volal Kollár v hrdém vědomí vysoké ceny písní národních, a slovem tím vyřkl největší chloubu básnictví našeho. Ano — nám pěl lid po celých pět set roků, nám pěl lid, když učení veršotepci naši za cizími modlami se prohánělí, nemajíce ani tušení o drahocenných pokladech, okolo nichž každodenně chodívali; nám pěl lid písně nevadnoucí krásy v dobách, ve kterýchž na učeném Parnasu našem nekvětlo leč trní a bodláčí. Národní písně naše jsou nám tedy štítem ocelovým, jímž odrážeti můžeme šípy těch, kteří by národu našemu nedostatek darů básnických vytýkati chtěli. Není zajisté půda neúrodná, v které beze všeho přičinění ruky lidské rostou byliny nejrozmanitějších druhů, rozkošné barvy a vůně; aniž není bez nadání básnického nárol, který sám o sobě po celý čas bytí svého pronášel radost i žalost svou zvuky prostými sice, ale líbeznými a dojímavými.

Že pak po tak dlouhý čas, po celé pětistiletí na úrodné půdě národní nerostlo leč kvítí polní, kdo by směl vytýkati povaze půdy — národu? Mohl-li by se tento úkaz obrátiti v nějakou výčitku, musila by se činiti vzdělaným pěstitelům básnictví českého v oněch dobách. Ti ovšem neujdou výtce, že při svém snažení neznali půdy, kterou vzdělávati chtěli. Ponořivše se v cizí díla básnická jali se slepě následovati a nápodobiti jich nepováživše, že díla tato jsou na jiné půdě vyrostlá, že k přesa-

zení jich v zemi domácí přede vším zapotřebí jest, aby poznali půdy této povahu, kterouž pak lépe poznati nelze než bedlivým pozorováním a skoumáním toho, co na ní posaváde rostlo — *zpěvu prostonárodního*; zkrátka, že nelze stvořiti *původní básnictví umělecké* než na základě *básnictví lidu*, že básnictví umělé samo v nejbujnějším rozkvětu svém není než básnictví lidu, pěstované duchy velkými, vědomými sil svých a jich působení. Ovšem bychom jednali nespravedlivě s našimi básníky, kdybychom hned nepodotkli, že toto nevážení si čistých zdrojů básnictví, písní totiž národních, stalo se obecným po celé téměř Evropě; učený svět patřil vůbec s opovržením na písničky, které sprostý pasák za stádem si prozpěvoval, kterými dělník tuhou práci polní si ulehčoval. Slepé obdivování se básnictví latinskému, jemuž samému známka nesmrtelnosti, *původnost* chyběla, zdržovalo každý smělejší vzlet učených básníkův. U nás pak vedle latinského básnictví a dříve než ono přispívalo k odnárodnění básnictví našeho rozšíření se západních evropských básní rytířských (o králi Artuši, Tristramu, Tandaryáši a Floribelle), které dobrodružností svou prosté písně naše z moderních kruhův asi tak vypudily, jako za dnův našich plody fantasie Sue'ovy, na skřipce natažené, zaplašily z rukou nesčíslných čtenářův a čtenářek téměř všecky spisy méně hrůzoplodné. Musíme se ovšem ohraditi proti výkladu, jako bychom epos rytířský středního věku, nejpěknější to výrůstek západo-evropského ducha v dobách těch, na jeden stupeň kladli se spisy nejnovějších básníkův nad Seinou; *účinek* obou byl u nás podobný.

Za našich dnů se ovšem věci tyto již valně napravily. Vědomí přirozeného spojení mezi básnictvím lidu a poesií umělou jest vůbec rozšířeno; skutečné platnosti pak se pořád úsilněji domáhá. Od té doby, co nadšený Herder vystoupil co kazatel nového, smělého učení o básnictví a na důkaz, že mínění jeho pravé, vydal ve svých „Hlasech národů“ (Stimmen der Völker) ukázky básní všech národů, jichž se dopíditi mohl, od té doby básnictví prostonárodní došlo i u nás uznání. Byltě arci příklad literatury německé velmi zřejmý; obrácení se básníků německých k prvotním těmto zřídlům způsobilo tak mocné hnutí v celém duševním světě německém, jakého předtím nebylo; silné zatřesení všemi zastaralými pravidly občerstvilo veškeren vzduch básnický, jako mocná bouře čistí povětří škodnými parami přeplněné. Toto obrácení se k věčným zdrojům básnictví zrodilo dobu všeobecného nadšeného snažení, již Němci sami nazvali „Sturm- und Drangperiode“ literatury své. Aniž pak tento příklad zůstal osamělý. I literatura anglická dočkala se nového bujného rozkvětu podobným způsobem. Úzkoprsá pravidla školy klassické, přepolerovaná díla Pope'ova i Addisonova musila ustoupiti nadšenému duchu novějšímu, jenž obrátiv zřetel ku překrásným starým balladám,

v těchto spatřil zjevení se pravého básnictví. Epické básně Scottovy, „Píseň posledního pěvce“ a „Panna jezerní“ svědčí o tom, jak tvůrčí síla byla probuzena zvučnými hlaholy zpěvu prostonárodního. Netřeba však hledati cizích příkladův, naše literatura sama dává nám nejlepší důkaz, že odtržení básnictví umělého od básnictví prostonárodního jest hrobem vší pravé poesie, a že naopak na půdě básnictví lidu daří se nejlépe básnictví umělé. V Čechách měli jsme potud básnictví, pokud pěvci naši stáli na půdě národní; básnictví pak umlklo a nastalo pouhé veršotepectví, jak mile básníci naši tuto půdu opustili, a neozvalo se, až se pěvci naši navrátili opět na staré stanoviště své. Od času pěvců královdvorských až do Čelakovského a Kollára nebylo slyšeti v Čechách hlasu básníkova; nebylo proto, poněvadž ti, kteří chtěli převzíti úřad jejich, sloužili cizím bohyním. Četli sice mnozí Čechové a pilně probírali díla cizí, latinská a německá, i hmoždili se lopotně, aby za cizím zpěvem pozpěvovali, i skládali veršů více než kdy předtím. Starý světoborce macedonský vyloudil veršotepcům na tisíce veršíkův; avšak pochvaly domácí Musy nedostalo se pokusům podobným, a dílo jejich nestalo se nikdy jměním národu. A tak se veršovalo po mnoho set roků, psaly se celé knihy básní, ale básnictví v Čechách nebylo. Tu pak po více než pěti stech roků porozuměli bystrozrací pěvcové, proč Musa naše tak dlouho mlčela; porozuměli její nelibosti k nenárodním zpěvům. I obrátili zřetel k dlouho zanedbaným, opovrženým pokladům zpěvu prostonárodního; jali se obírati a rozbírati roztroušené písně lidu — a jaké bylo užasnutí jejich! Toto kvítí polní bylo krásnější, vonnější nade všecko, což v jazyku našem slýcháno! A dobrý genius, jenž posaváde nad básnictvím naším bděl, odměnil horlivé sběratele ladných písní lidu darem, kteréhož byl po půltisíciletí žádný syn země české v té míře neobdržel — skvělým *darem zpěvu.* Není to náhodou, že první sběratel písní národních v Čechách, František Ladislav Čelakovský, též první byl, jenž po pěti stoletích opět začal pěti „od srdce k srdci“. I jsa nadán bohatým duchem básnickým a poznav nevyvažitelné doly zpěvu národního zapěl zvuky dávno neslýchanými, zvuky citu — srdce českého. Tímtéž darem oslaven jest rovněž mohutný duch, jenž pod Tatrami pilně sbíral a u věnec svil překrásné kvítí zpěvanek lidu slovenského. Kollár a Čelakovský, oba zakladatelé nového básnictví našeho, jsou i první sběratelé písní národních. A jak skvěle ukázala se přízeň Umek domácích na pěvci „Kytice“! Dávno zanedbané pověsti národní ležely v dlouhém zapomenutí, aniž si kdo všímal pokladu skrytého zde básnictví. Tu vystoupil pěvec, jenž vrozený dar Musy byl zvelebil pěstováním zpěvu národního, i vyřkl slovo kouzelné, a skryté posud poklady otevřely se zrakům žasnoucích divákův, i zapěl písně tak líbezné a dojímavé, jakých nebylo slyšeti od

času pěvců královdvorských. Přáli bychom aby věc tuto každý bedlivě uvážil. Kdo chce, aby mu porozuměl národ, musí rozuměti národu.

Písně naše národní mají tedy tolik důležitosti, že kdokoli naši literaturu znáti chce, přede vším k nim se obrátiti musí.

Proto také uvítali jsme s radostí ohlášení, že básník náš a velezaslouživší sběratel písní moravských, pan F. S. * novou, valně rozmnoženou sbírku písní těch vydati hodlá. I musíme se vyznati, že všecko očekávání naše plnou měrou se vyplnilo. Kdo by, slyše o sbírce této, na předešlé vydání písní moravských myslil, mýlil by se velice. Nynější sbírka liší se zcela od předešlé. Již vnější podoba její jest krásná, tak krásná, že máme posud málo básní tak ozdobně vydaných. Obsah pak sbírky té jest tak bohatý, že jsme tolik ani neočekávali. Pan sběratel byl zajisté po celý čas od předešlého vydání velmi pilen. V nynějším jsou některá oddělení zcela nová. Hned první část, písně „posvátné“ obsahující, liší dílo to od předešlého vydání. Posvátných písní podává pan sběratel v celku 84; mezi nimi polovice (42) legend, polovice lyrických. Mezi těmi jsou ovšem vedle čistě národních některé polonárodní, jak p. sběr. sám praví, od písničkářů mezi lidem roztroušené. I to chvalitebné; písně takové jsou nejlepším měřítkem písní čistě národních. Jakási křiklavost dělí je od prostého, skromného zpěvu národního. Z bohaté sbírky legend bylo by snadno, mnoho krásného čtenáři na okus podati; my poukazujeme jenom na pastýře betlémské, kde se nám prostomilá naivnost lidu jeví, spojující spolu věci, časem i místem vzdálené:

Pásli ovce Valaši
Při betlémském salaši.
Anděl se jim ukázal,
Do Betléma jít kázal.

Mezi ostatními legendami nejvíce nás dojal důrazem svým „Den súdný“:

Svatý Míchal trúbí trúbú,
Vstaňte hříšní, poďte k súdu.

Kdo si nevzpomene při tomto začátku na onu převelebnou:

„Tuba mirum spargens sonum
Per sepulcra regionum
Coget omnes ante thronum.“

---

* Nevíme, proč velectěný sběratel jméno své celé nenapsal. Obecenstvo zajisté umí oceniti zásluhy muže, který veden jsa láskou k národu, z kteréhož jest zrozen, neštítí se nižádného namáhání, putuje ode vsi ke vsi, od městečka k městečku, naslouchaje sladkým zvukům, kterými lid opěvuje radosti a žalosti své. Toto počínání jest zajisté důstojné muže, jenž za vzorem apoštolským pečuje o vzdělání lidu sobě svěřeného. Což krásnějšího než sbírati roztroušené kvítí básnictví národního v jeden libovonný věnec, jímž by se zdobil národ? Máme tedy za to, že p. sběratel neměl příčiny, aby své jmeno v čele sbírky, tolikerou prací snešené, tajil.

Z lyrických posvátných písní ukazujeme zvláště na „Opuštěnce“ (str. 52), v nížto se potkáváme s úkazem zvláštním, svědčícím o tom, jak v srdci lidském, zvláště pak v srdci lidu obecného všeliké city — božské i světské — v jedno srostlé jsou; i byla by veliká pošetilost, viděti v podobném smíšení snad nějaké zneuctění náboženství; jest to velmi přirozený obraz srdce lidského, v němž ovšem není žádných příhrádek.

Běži voda, běži, po kameni šusci,
Zkázala mně moje milá, že mne už opusci.
Už mne opuscila cela ma rodzina,
Ene mne ty něopuščaj, panenko Maria!
Už mne opuscili bratři, tovaryši,
Ene mne ty něopuščaj, můj Kriste Ježíši!
Už mne opuscili, kteři byli se mnu,
Ene mne ty něopuščaj, ktery jsi nade mnu!

Máme zde zároveň nejprostšími slovy zřejmě vytknutý kořen všeho náboženství v srdci lidském.

Po písních posvátných následují *dějepravné*, jichžto p. sběratel podává 105. Ovšem jest mezi těmito dějepravnými jenom několik, jež se *veřejných dějů* týkají, ostatní všecky jsou soukromé dějepravné, opěvující události obecného života. Mezi dějepravnými, jež o veřejném životě se zmiňují, uvádíme píseň týkající se *bitvy u Slavkova*:

Pod Slavkovem pod tú horú
Rozstavil Rus svú armádu.
Minulého dňa druhého
Pobil Francúz Rusa mnoho.

Jiná píseň „Vyhlídaný z vojny“ (str. 173) připomíná válečné události proti Francouzům v Italii a jmenuje císařského hrdinu, arcivévodu Karla:

Pod Verónú, pod tým kopcem,
Leží Francúz se svým vojskem.
A císař pán proti němu,
Budú držet spolu vojnu.
A princ Karel odkazuje,
Do Moravy odpisuje.
Jedna sestra bratra měla,
Do vojny ho dat mosela.
Běž bratříčku, běž do vojny,
Pomož z núze císařovi atd.

Dějepravné písně o událostech veřejných náležejí vůbec u národu našeho k vzácnostem, pročež tyto zde připomenuté důležity jsou. Mezi ostatními, *soukromými* písněmi dějepravnými jmenujeme „Sokola“ (str. 184); libozvuk, rhytmus této písně mohl by býti vzorem mnohým básníkům:

Vyletěltě sokol na oblaky,
Vynášel se nade všecky ptáky,
Aj nade všecko stvoření.

Sedl sobě na Štymberské věži,
Protíral si svoje zlaté péří,
Ach svoje zlaté péříčko.

A jak dojímavý konec:

Zvoňte zvony na všecky tři strany,
Umřelo mně moje potěšení,
Jakého ve světě není.

Ostatní písně jednají o předmětu, jenž ve všech končinách všemi jazyky se opěvuje, o *lásce*, a jest jich v posavadních čtyrech svazcích *347*, pějících o lásce v nejrozmanitějších podobách. Z velikého počtu tohoto vyjímáme některé, jež se nám zvláště významnými zdají. Mezi podanými písněmi nelíčí žádná národní povahu lidu hanáckého tak zřetelně jako „Koně“ (str. 204):

A te naše koně
Belebe to koně,
Debe si chodile
Pro vodo do stodně.
Pro vodo do stodně,
Na hůro pro slámo,
Habe ten seneček
Chodíval za pannó.

Jiná „Vzdory na vzdory“ jest jedna z mnohých písní, které volají mstu na nevěrné milence; v této (str. 271) děje se však toto volání tak humoristickým způsobem, že se těžko ubrániti smíchu:

Mám já v Hodslavicách galánku,
Dal sem jí tolárek závdanku.
Ona mně závdanku nechce vzíť,
Ani mú galánkú nechce byť.
Na našem staveňú roste strom,
Do také galánky bije hrom.
Nech bije, nech tříská, já nedbám,
Jinú si galánku vyhledám.
U našej zahrádky roste květ,
Pro moju galánku jede čert.
Vem si ju, čertíčku, já nedbám,
Jinú si galánku vyhledám.

Vůbec se při čtení písní těchto každému mimovolně vnutí přesvědčení, že povaha lidu moravského ve všech rysech jest úplně podobna české. Totéž laškovné pohrávání s láskou, tatéž náchylnost ke vtipkování a *nabírání*. Bylo-li by jakého důkazu o totožnosti lidu českého a moravského zapotřebí, podaly by jej písně národní.

I jinou ještě důležitost mají písně tyto — *jazykovou*. Morava jest jaksi mostem mezi nářečím *českým* a *slovenským* s jedné, a jazykem českým a polským s druhé strany. Západní písně liší se sotva jazykem svým od českých, kdežto mnohé východní jsou skoro úplně slovenské.

Zpytatelům jazyka našeho otvírají se v této sbírce bohaté doly ryzího zlata. Mnohá slova, jež u nás již dávno z obecného života se vytratila, kolují tu posaváde; byli jsme zvláště překvapeni krásným slovem: ***slynouti.*** S druhé strany jest podivné, jak se stalo, že slova „galán, galánečka, frajerečka“, v Čechách neužívaná neb jen ve smyslu oplzlém, v moravských a slovenských písních skoro výhradně se uhostila. Mezi ***zvláštnostmi jazyka*** nejvíce jsme byli překvapeni starou formou (ovšem nikde jinde se nenaskytující) v písni „Výhrůžka“ (str. 229, ze Studenky):

Milovalach cě z upřimnosci,
Podezřelach cě v něpravosci, atd.

Jinou zajímavou zvláštnost nalezli jsme *poniže* (unterhalb) v písni „Usmrcený“ (str. 171): Poniže městečka Holešova.

Celé uspořádání sbírky svědčí o dobrém taktu. Nápěvy písní vytištěny jsou v knize samé, čímž se vyhnulo nepohodlnému hledání. V čele každé písně zároveň připomenuty jsou písně ostatních kmenů slovanských, této podobné, kdežto ovšem sbírky české, Čelakovského a Erbena, a slovenské „Zpěvanky“ nejčastěji uvedeny jsou. Pan sběratel, znaje dobře písně ostatních Slovanů, podal tím každému klíč ke srovnání krás písní moravských.

Nezbývá nám než abychom výtečné sbírce této hojné podpory a rychlého ukončení přáli.

Lada-Nióla. Almanach na rok 1855. Redigoval a vydal ***Jos. V. Frič.*** S 2 rytinama a titulním obrazem. V Praze. (Cena 2 zl.)

Tichounký život básnictví našeho byl ku konci minulého roku nenadále zbouřen pěkně vystrojenou „Ladou-Niólou“. Krásná bohyně byla ohlašována zvukem trub i kotlův, a není tedy divu, že se všecky zraky k ní obrátily a kritikové péra svá připravovali. Několik již hlasů bylo slyšeti; přáli bychom, aby vesměs byly mluvily bez všeliké vášně. Jest smutným úkazem poměrů našich, že se v podobných případech nemluvívá vždy jazykem vzdělancův; i nejtrpčí pravdu lze pronésti slovem slušným. Nechceme však s druhé strany tajiti, že celé vystoupení „Lady-Nióly“ musilo vzbuditi ostré hlasy. Mladinká bohyně vykračuje si až příliš hrdě, patříc na všecky smrtelníky jako s kruchty; a přece v jejích pohybech, jejích zvucích, v celé její bytosti není viděti žádných důkazů, že by byla opravdu poselkyně z vyšších krajů. Mladý průvodce a tlumočník nevídané předtím u nás nebešťanky ubezpečuje nás sice v básni úvodní, že prý jest Lada-Nióla vtělená píseň, dcerka luzných snů a že porývá v čarovné sítě duši jeho. Dle tohoto popisu nebyla by Lada-Nióla nikým jiným než samou bohyní

poesie, a k tomu ještě jako Lada slovanské poesie. Mnohému se arci bude zdáti podezřelým znamením pravého básnictví, že hlasatel básnické Lady zpívá sám tak temně, že mu sotva porozumět; vždyť pak jiní velicí básníci, jako Homér, Shakespeare, i sami miláčkové „Lady-Nióly“ Byron a Heine, vyslovovali nadšení své velmi jasně, ano průhledně! Lišila by se snad poesie slovanská od neslovanských nesrozumitelností svou? Takovým pochybovatelům musíme přede vším vysvětliti poměr vydavatele k ostatnímu člověčenstvu. Vypravujeť v úvodní básni, že prý, přesvědčiv se, že nevolno mu vznést se k věčným plamenům, vrátil se nazpět do tohoto slzavého oudolí a zalkal — ale jen pouhým kamenům. Vida, že člověčenstvo neumí si vážiti jeho lkajících zpěvů, pohlížel průvodce Lady-Nióly opět do výše, a ejhle tu spatří k náramné radosti své, že bohové, jichž jímal věkodlouhý žal, jsou jeho lkáním jako na mžik probuzeni. Bylit to arci podivní chuďasové tito bohové, o kterých obyčejné báje mlčí; neboť Epikurovi bohové byli sice také jenom malí páni, ale krátili si aspoň dlouhou chvíli nektarem i ambrosií a jinými radovánkami; ubozí však bohové hlasatele Lady po věky jen plačí, jsouce přes všecken žal svůj tak pozorni, že aspoň na okamžik dají se probuditi pěním básníka našeho. Od té doby asi umínil si pan průvodce Ladin, že odvrátiv se od lidských kamenů těmto zdvořilým bohům zpívati bude; a nemáme ani nejmenší pochybnosti, že co sluchu smrtelnému jest prázdným bombastem, těmto božským posluchačům zní co pythagorejská harmonie sfér.

Obětovav prvotiny zpěvu svého bohům opouští hlasatel Lady-Nióly svého Šemíka a vykládá čtenářstvu své náhledy o básnictví obyčejným lidským jazykem v novelle „*Život sváteční*“. Řekneme-li, že děj novelly té jest zcela nepatrný, naznačili jsme jenom velmi slabě nedostatky její. Přísnější soudce řekl by, že celý děj jest pln psychologických nemožností, pln vnitřních odporů. Hrdina pan Albert jest postava beze všeho jádra, planá, ano nesmyslná. Slyšme jen jeho historii. Albert jede se podívat na svou bývalou milenku Annu, již několik let provdanou za jiného, „aby se přesvědčil, zdali opravdu šťastna jak zaslechl“. Patrno, že tato cesta jest každému jinému mimo Alberta úplná nemožnost. Miluje-li Albert posud Annu, nebude toužiti aby ji spatřil a tím rušil spokojenost její; obrátila-li se však přirozeným během věcí láska jeho v záští, povrhuje nevěrnici a touží tím méně, aby ji spatřil. Albert však jede přece. Přijeda k místu, kde bývalá milenka přebývá, spatří venku dvě děti hrající-si — jsou to děti bývalé milenky, a v okamžení jest tu i matka. Bývalá milenka jest celá zaražena — Albert deklamuje několik otřepaných frází, a vida že jest milenka

šťastna chce utíkati, by blaho její nerušil; aby však neodešel zcela s prázdnem, vytrhne vedle stojící dcerušce Annině kytičku z ruky, přitiskne ji k srdci a utíká i s kyticí. Děvče se dá do křiku, jeho bratřík šestiletý Fricek pustí se za Albertem a chytne utíkajícího za kabát; zatím dohoní je i matka. Albert se dá uprositi, vrátí kytici a zůstane. Manžel Annin není doma. Albert začíná tedy velmi pohnutlivou rozmluvu, jejížto však nemotorností uražená matka vyčítavým pohledem si podobné řeči zapovídá. „Albert pocítil tu výčitku do nejhlubších slabin svého srdce, *usmál se*, *kousnul se do rtů* a poklonil se s celou tou ceremonielní chladností, jakou si byl na dlouhých cestách svých přivlastnil.“ Toto místo jest tak hrubou urážkou všeho citu lidského, že těžko pochopiti, jak člověk zdravého smyslu je mohl napsati. Albert se usmál a kousnul se do rtů v okolnostech, v kterých by milující *muž* byl omráčen. Milý Alberte, tys komediant! Co po této sceně pan Albert ještě u Anny chce, těžko pochopiti; nejlépe by bylo, kdyby v okamžení odejel. Albert zůstane opět, a pan vypravovatel užívá jeho pobytu, aby nám nakreslil několik scen dětských. Těžko líčiti děti tak, aby nebyl obrázek dětinský; nenahodilo se nám však nikdy tak převrácené, vší pravdě odporující líčení dětí jako zde. Dítky pěti- a šestileté jsou již plny novomódní ironie! Tak odpovídá šestiletý Fricek sestře své o rok mladší na její poznamenání, že jest hloupý, následovně: „Ach oni jsou chytrá, milostpaní Toninko! můj kompliment jim skládám.“ Jestli tento Fricek doroste a bude-li chtít psát básně, může si literatura naše gratulovati: ont bude mít o sto procent více ironie než Heinrich Heine. — Druhý den odchází pan Albert, doprovázen jsa Anniným manželem, čině a dostávaje navzájem líčené poklony. Albert, jenž se pro žárlivost manželovu s Annou rozloučiti nemohl, ohlíží se na všecky strany, zdali ona za ním někde nevykukuje, a nespatřiv nikde žádného znamení na rozloučenou, „zaskřipnul zubami“. O šlechetný Alberte! jak jsi byl ouzkostliv, abysi nerušil pokoj své Anny, a nyní skřípáš zuby, že ti nedokazuje lásku za zády manžela svého. Tu však když Albert sedá již na koně, přitočí se k němu pětiletá Toninka a šepce mu do ucha: „Nový tatínku, já jsem se včera s maminkou za tebe modlila.“ Laskavému čtenáři nebude zapotřebí abychom šíře vysvětlovali celou nesmyslnost místa tohoto. Annin manžel pohlíží zraky Argusovými na všecky strany, zdali není někde nějakého znamení na rozloučenou od jeho choti, a přece nepozoruje, že jeho dítě se přitočilo k Albertovi a šeptalo mu do ucha. A Anna, v domácnosti své šťastná Anna, tedy šťastná matka a aspoň ne nešťastná manželka, učí své pětileté dítě, aby obelstilo vlastního otce svého.

Šťastná Anna! Jsa blažen vědomím, že se Anna za něj modlila, odjíždí pan Albert ku Praze.

Z dalšího vypravování jest arci patrno, že návštěva Albertova nebyla nic jiného než obyčejný výlet velkoměstských hejsků na venek, aby chuti své trochu přesycené si napravili. Aspoň se Albert z melancholie své tak brzo probral, že se nemůžeme zdržet myšlénky, že neměla nikdy hlubokých kořenův. Albert měl v mladších letech ještě jinou lásku, nyní provdanou za bohatého partikuliera pana B***, jak se samo sebou rozumí řádného hlupáka. Tuto svou bývalou lásku Albert nyní pilně pěstuje, jeho outlé svědomí není tím uraženo; vždyť jest pan B*** sprosťák, paní B*** není šťastna, a není se tedy obávati, že by rušil domácí blaho její. V této části snaží se pan vypravovatel líčiti život ve vyšších kruzích společenských, a nedopustil se tu aspoň tak křiklavých urážek pravdy jako v předešlém líčení. Nenalezli jsme však ani zde jen poněkud samostatných charakterů, všecko jen obyčejné figury: duchaplná emancipovaná paní B***, její pan manžel, motýly chytající dobrák pan B*** jsou tak prázdné nádoby, jako pan Albert sám. Zde však jest děj věcí zcela mimotní, jest jen rámcem, za kterým vyvěšeny jsou náhledy Albertovy o básnictví, aneb lépe chvalořeči o Heine'ovi, jehož pan Albert jest nadšeným obdivovatelem. Ubezpečuje nás, že prý *i ten vzteklý, často urážející humor měl pro nejednu jeho chorobu duševní překvapujícího léku. Co se pak jeho skepticismu, materialismu a rozervanosti dotýče, v tom* prý *jest representantem věku svého. To* prý *jisto jest, že on co psal, všechno sám pocítil a že to nečinil z módy. Z druhé strany jest* prý *to spíše zásluhou než vadou velkého básníka, býti věrným zrcadlem toho, co za jeho času pracovalo a vřelo v lidstvu.* Tolik nadšený velebitel Heine'a. Heine jest bez odporu jeden z předních lyrikův německých; mezi jeho písněmi jsou mnohé vzácné perly básnické. Heine jest i muž neobyčejného vtipu, jenž pronikne čtenáře často jako blesk. Že ale může *vzteklý* jeho humor léčiti choroby duševní, jest nám věru úkazem překvapujícím; naše psychologie neumí nám povědíti, jak mnoho léčivé síly má do sebe vztek. Nadšený obhájce Heine'ův tvrdí dále, že prý jest Heine jen representantem věku svého a že tedy nevinně musí snášeti výčitky, jež by vlastně měly celému věku býti činěny. Jestiť to fráse mezi slepými ctiteli Heine'ovými za bernou minci přijatá; myslíme však a hned dokážeme, jak nepravdivé jest toto mínění. Ráz věku našeho jest hlavně ten, že vší silou svou zasazuje se o rozluštění nejdůležitějších otázek, týkajících se člověčenstva. Duševní boj tento jest velmi tuhý; každý čeká ouzkostlivě na výsledek, každý statečnější hledí sám seč jest přispívati k rozhodnutí boje tohoto. A co činí

zatím *representant věku našeho*, Heinrich Heine? — Heinrich Heine ušklíbne se ďábelsky a poví vám, že všecko to pachtění se po vyšších záměrech jest pouhé bláznovství, a že celé člověčenstvo beztoho jen samá holota. Ne, věk náš se všemi svými slabými stránkami musí se ohraditi proti representaci Heine'ově. Representuje však Heine skutečně jednu *stránku* našeho věku. V dobách, kde se jedná o nejsvětější věci lidské, kde strany odporné ostře na sebe dorážejí, vzroste vždy i strana třetí, která vidouc nepohodlí podobných sporů, vidouc reky té i druhé strany klesati pod mohútným kladivem osudu, uznává za věc nejprospěšnější, dívati se zdáli na půtku, hladiti si pohodlně břich a posmívati se hlouposti těch, kteří nejsou také tak chytří, aby požívajíce rozkoší tělesných všecko vyšší snažení za pošetilé pokládali. Tuto stranu, stránu lehkovážného, hrubého materialismu representuje důstojně Heinrich Heine; tak se stal i miláčkem všech burschů, kupeckých mládenců a prázdných schöngeistů. Prohlašovati jej však za representanta našeho věku jest právě tolik jako prohlásiti celé nynější pokolení za pouhé zvířectvo. Ostatně však jest učení, že by básník měl věrně representovati věk svůj a že jest prázdným výčitky, když to činí, v tomto smyslu zcela křivé. Po všecky věky pokládalo se za účel poesie, povznášeti lidstvo z pozemského kalu do výše; pěvcové jsou všem národům i věštci, jichžto duch odhaluje budoucnost, jichž mocné slovo budí k činu, plaší zármutek, rodí nejčistší rozkoš. Velebná buditelka, těšitelka, učitelka národů má se státi nyní děvkou prostopášností každého věku! Básnění přestane býti uměním a básník nebude malířem, nýbrž poníženým robitelem portretův! Myslíme, že nebude básníka proniknutého vznešeným svým povoláním, který by po této cestě kráčeti chtěl.

Diviti jsme se museli naivnosti, s kterou pan Albert tvrdí, že prý *Heine všecko, co psal, také opravdu pocítil*, a že *to nečinil z módy.* Nemůžeme ani pochopiti, že pan Albert, jenž duchaplné paní B*** předčítal a vykládal básníky francouzské, anglické a německé, nemá lepších známostí o skutečných poměrech svého miláčka. Nikdo nemetal na všecky trůny tak jedovatých šípů jako Heinrich Heine, a po celý čas tohoto jizlivého boje dostával roční plat z milosti bývalého krále Ludvíka Filipa. Co asi pocítil při tom tento miláček Mus? Nikdo nevyslovil opovržení své člověčenstvu tak ostře, tak nestydatě, jako Heinrich Heine; a přece posílá každoročně nové svazky svých spisů tomuto opovrženému lidstvu, jsa žádostiv jako prohnaná koketa pochvaly a peněz tohoto bídného pokolení! Myslíme tedy, že již každému patrno, že Heinrich Heine jen psal, co sám pocítil. — Na témž místě vykládá pan Albert, jak se činí Heine'ovi křivda vřaděním jej v roman-

tickou školu. Pan Albert má zbytečné ouzkosti o miláčka svého. Žádný rozumný muž, nercili historik literární nepočítá nyní Heine'a mezi romantiky. Heine souvisí s romantikou, i on stojí proti době své; ale romantikové nejsouce ukojeni skutečností hledí zadost učiniti touze své stavěním povětrných hradů, kdežto Heine v kynismu svém hanobí vše, co kolem sebe vidí, ale nemá síly mravní, aby se povznesl nad kalužinu, v které vězí a v které mu jest tak pohodlno. Že by však byl Heine školu romantickou zničil, jest náhled velmi povrchní. Celý život národu německého v posledních desítiletích bujněji se rozvinující pohltil to choré horování. Měli-li bychom vysloviti své konečné mínění o Heine'ovi, vidíme v něm velmi nadaného, šťastného básníka lyrického, který však učiniv v pozdějších letech poesii svou věrným pableskem své vlastní nicoty zmařil bohaté ovoce bujného ducha svého.

Vyvyšuje do nebes Heine'a zachází Albert s Goethe'm velmi po pansku. O největším básníku německém mluví se tu co o nějakém kloučku, jemuž se z ironie říká „pan Goethe“. Goethe nemá zapotřebí hájení našeho; bylo by však slušné, aby tak malý pán jako Albert před tak velikým „pánem“ jako Goethe zdvořile smekl. Při „panu“ Goethe'ovi vyslovuje Albert též své mínění o klassickém básnictví; praví o něm: „O všem romantika není nikde tak praktická jako klassicismus, ona nikde nepočítá schody a prášníky, aniž učí mák sít, parky zakládat a roje včel chytat do pytlů.“ Nevěřili jsme ani očím svým čtouce toto místo! Klassická literatura zplodila mimo nesčíslná díla trvající krásy také několik spisů didaktických, a proto starý otec Homér a všickni ti velikáni, kteří po něm v Helladě pěli písně věčné krásy, všickni ti novověcí věštcové, kteří napájeli ducha svého v nevysychajících pramenech kastalských, učili mák sít a včely do pytlů chytat! Těžko zdržeti se ostrých slov při tak drze vyslovené nevědomosti. Bude-li pan Albert ještě někdy mluvit o básnictví, radíme mu, aby byl opatrnější; zaslechnou-li jeho slova chlapci ve škole, budou si na něj ukazovati prstem.

Konečně namáhá se ještě Albert, aby dokázal příbuznost písní slovenských s Heine'm. Písně slovenské mají tolik krásy, že jim není zapotřebí aby se dokazovala nějakým strejčkovstvím s Heine'm. Podobností by nalezl zajisté s rozličnými básníky ve zpěvankách dostatek; žeby však úšklebný, vše lidské hanobící duch pěvce nadseine'ského byl nějak úžeji spřízněn s jarou, zdravou bujností zpěvu slovenského, to nám pan Albert nedokázal.

Novella ta končí se obrázkem ze života slovenského, kterýž Albert paní B*** předčítá. Obrázek jest tak nepatrný, že nechceme zkoušeti trpělivost čtenářovu vykládajíce jej.

Že jsme novellu tuto podrobně rozebrali, stalo se z té příčiny, že v ní jest hlavní jádro „Lady-Nióly“. Zde jsou vysloveny základní myšlénky p. vydavatele o básnictví, myšlénky, které v básních jeho jsou tělem učiněny. Z rozboru novelly této jest již patrno, že se schopností vypravovatele a líčitele mravů p. vydavateli úplně nedostává; nedostatek studií psychologických je tu zcela zjevný. Upírajíce mu však naprosto talent epický nemyslíme že by byl prázden schopností básnických. V pošetilém bombastu lyrických zpěvů jeho pozorovati sem tam jiskru, jež by bedlivým pěstováním snad mohla vzplanouti v plamen. Jeho jazyk básnický jest pěkný, uhlazený, rýmy plné a často nové. Bude-li p. vydavatel pilně vzdělávati vkus svůj, odřeknuv se modloslužby Heine'ovy; bude-li se varovati oborů, ku kterým nemá schopností; vyzuje-li se z oné nadutosti, která v „Životě svátečním“ tak uráží, snaže se naučiti tomu co neumí a nemluvě o věcech, které zralým duchem nepojal: může se někdy státi ne sice tím, čím se již nyní býti domnívá, přece však jedním z lepších lyriků našich. —

Pojednavše o hlavním díle promluvíme málo slovy o ostatních pracích zde obsažených. Mezi původními básněmi vynikají práce Kolářovy a Jandovy. „Nevěsta“ Kolářova má pěkné stránky: jazyk opravdu básnický, líčení některé opravdu krásné; jak líbezná je strofa následující:

Vnadná však ještě Helena
napolo v sen je schýlena,
tak jako čistá lilie,
než z poupěte se rozvije;
jako to děcko růžené,
větérkem zrána zbuzené.

Varujeme básníka, aby se chránil nebásnických rýmů (— zaslechnuvši — zavzdechnuvši), ještoby se mohl státi rovněž smutně slovútným jako vysoce urozený pěvec německý podobným rýmováním. Při všech krásách jednotlivých jest však báseň přece jen velikou chybou: podobné výrůstky poesie národní nesmějí se vytrhovati z půdy, v které se zrodily, jen v rouše národním mohou míti smysl nějaký — jen ve *vesnici* jane vzduch, ve kterém takové *pověry* (jak nebásnické!) žíti mohou.

Básničky *Jandovy* svědčí o pěkných schopnostech; jazykem ládne zúplna, výraz jeho vždy jasný a mocný. Potěšení naše z básniček p. Jandových bylo poněkud zkaleno neblahým směrem, jímžto mladý básník kráčí. Podané však tu důkazy bystrého ducha ručí nám i to, že spisovatel zaplašiv chmury ducha jeho skličující spatří někdy Kanaan pravé poesie.

Pohádka Boženy Němcové čte se tak mile, tu vše tak krásné a nehledané, jako to v jejích pověstech vždycky bývá.

Rašínovo „Klubíčko“ jest hravá, čtveračivá básnička, tak okrouhlá a líbezná, jakých bychom si více přáli.

Vorlíčkův „list o Rubešovi“ je dost obratný v líčení poměrů literárních za předešlé doby; zveličuje však nazbyt popisy své, rozšiřuje se příliš o hádkách pravopisních a míchá někde mylně dobu s udajem. Jsa nadšeným ctitelem milovaného pěvce „Deklamovánek“ zavděčil se spisovatel vylíčením činnosti jeho četným milovníkům záhy zemřelého humoristy a poslouží dobře zvláště krásné pleti, jíž tento „list“ vlastně určen.

Mezi ostatními články původními zmiňujeme se ještě o básnickém denníku „Z Venecie“ ne pro jeho cenu, nýbrž abychom ukázali na podivnou idiosynkrasii spisovatele. Denník tento je zbožněním ne snad Byrona, leč Byronova života ve Venecii. Životopisci angličtí, nadšení obdivovatelé Byronovi, zakrývají jeho život ve Venecii rouškou křesťanské lásky. Vysvětlují a omlouvají prostopášnost tohoto miláčka Mus za času jeho pobytu v Benátkách jak mohou; *zde* nachází jeho život benátský nadšeného obdivovatele. I my náležíme ke ctitelům Byronovým; ale diviti se jeho lehkovážnosti zdá se nám býti takovým počínáním, jako kdyby někdo divě se krásám pávovým jeho *nohy* nadšeně vychvaloval! Což není dosti krás v Byronovi, abyste se obešli beze skvrn lpících na jeho slávě?

Následující povídka „Sestry“ čte se plynně a líbezně.

Na konec zmiňujeme se ještě o překladech Bendlových. „Bachčiserajský fontán“ přeložen jest místy velmi pěkně, místy poněkud nuceně; překladatel jím ovšem osvědčil zvláštní schopnost svou k podobným pracím. V následujícím však prosaickém článku není jazyk správný. Tím pěknější jest překlad Heine'ových znělek „Matce“, zvláště první jest výborná.

Jak se poslední článek „Z Bohdanče“ dostal do almanachu určeného krásné pleti, jest nám nepochopitelno; necítil pan vydavatel sám zápach odtud vanoucí? Pište satyry jak mnoho chcete — ale jen vtipné!

Přehlédneme-li ještě jednou knihu, v níž se nám uvádí nejmladší pokolení básnictva našeho, nejsme tak potěšeni jak bychom si přáli — nejsme ale také beze vší naděje. Jest zajisté úkaz milý, že mladí básníci vládnou jazykem v celku velmi obratně; někteří z nich jeví schopnosti, jež upřímné snažení může vésti k pravému básnictví. Směr však, jímžto se někteří pustili, jest v pravém smyslu záhubný; vyrvati se z náručí onomu upíru, který by nejbujnější krev jejich vyssál, vniknouti v bohaté poklady ducha národního, musí býti hlavním jejich snažením. Zničivše takto modly, jichž ničemnost i ve vlastní jejich vlasti uznána, mohou někdy přispívati k oslavení pravé bohyně básnictví slovanského.

M.

Amerika od času svého odkrytí až do nejnovější doby. Díl čtvrtý: *Opanování Peruánska.* Dle nejlepších pramenů vypravuje *J. Malý.* V Praze 1854. Tisk a náklad Jarosl. Pospíšila. (Cena 1 zl.)

Před dvěma lety začal pilný spisovatel díla tohoto vydávati delší adu spisův o Americe, kteréž by osudy této pevniny od jejího odkrytí až do nejnovější doby věrně vypravovaly. Započav rozsáhlé dílo své velikým nálezcem Ameriky, přeložil výtečné spisy Irvingovy o Kolumbovi a jeho soudruzích na jazyk náš, a pokračoval pak k dobývání zemí amerických slavnými dobrodruhy španělskými, k opanování Mexika a Peruánska. Vypravování o výbojích Cortezových a Pizarrových naplňují třetí a čtvrtý díl „Ameriky". Podniky Španělů v Americe v prvních dobách po odkrytí jejím náležejí mezi nejslavnější i nejzajímavnější činy veškerého dějinstva. Hrstka smělých dobrodruhů, vedena sotva rekem podnikavým, vrhá se tu na lidnaté, květoucí říše, které by mohly postaviti do pole více tisíců bojovníků, než se počítá hlav střelců, a po krátkém boji panuje tato hrstka cizincův nad milliony domácího obyvatelstva. Nikde nejeví se přednosti evropské civilisace tak patrně jako v těchto bojích Španělův s Mexičany a Peruánskými. Evropané s vražednou zbraní svou zdají se býti bohy ubohým Americanům; všeliký i zoufalý odpor lidu domácího klesá pod uměním válečným, pod vyšší vzdělaností Španělův. Tento velezajímavý boj líčí se nám, jak svrchu řečeno, v třetím a čtvrtém svazku díla svrchu jmenovaného. Pan spisovatel užil zde především výtečných spisů Prescottových o dobytí Mexika a Peruánska; zajisté právě. Díla tato vynikají pilností a důmyslností badatelskou i pěknou prostou formou. Za průvodcem tímto kráčí spisovatel u vypravování svém o Mexiku a Peruánsku. Vypravuje pak nám osudy zemí těch slohem pěkným, nehleaným, prostým všelikých hrubých germanismů, které ve spisech českých původních i přeložených tak často straší. Podav na počátku toho čtvrtého svazku přehled domácí vzdělanosti peruánské, líčí v dalším postupu výpravy Pizarrovy, krátký boj a skvělé vítězství Španěv; líčí dále ukrutné hospodaření španělské v zemi dobyté, vypuknutí epřátelství mezi soběckými vítězi, občanské boje a vraždy, až i utiení těchto bouří a založení pevné vlády v těch krajích. Všecko to oří obraz rozmanitostí svou tak půvabný, že nelze odložiti knihu dořd není přečtena.

Jen o jedné věci musíme zde promluviti, v níž se s p. spisovatelem esrovnáváme. Praví v předmluvě své ke spisu o Peruánsku, že hlavm průvodcem při spisování toho dílu, jako o Mexiku, byl mu Prescott, *ikoli však v té míře, aby jej byl slepě následoval.* Pan spisovatel

hájí tu spis svůj jaksi proti podezření, že by nebyl dosti samostatný Tomuto ohražování se nerozumíme. Že by byl spis jeho vážen z prame nův původních, to pan spisovatel nemíní tvrditi, vyznávaje se, že mu byl Prescott hlavním průvodcem. Odřeknuv se pak ceny vědecké nen p. spisovatel vázán žádným ohledem, leč aby ze spisův o věci té vy daných sestavil obraz co nejpěknější a nejpoučnější čtenářům svým — zkrátka účelem jeho není dílo vědecké, nýbrž prostonárodní. I nemí níme tím nikterak snižovati cenu díla jeho, chceme mu jen vykázat pravé stanovisko. Mají spisy historické prostonárodní nemalou důleži tost. Vynikajíce často slohem svým nad díla přísně vědecká přispívaj vydatně k poučení národů. Washington Irving odříkává se sám v před mluvě své k „Mohamedovi“ vědecké hodnosti tohoto díla svého — a jeho „Mohamed“ přeložen jest téměř na všecky jazyky evropské a čte se s nemalou oblibou ve všech končinách vzdělaného světa. Jiný ač méně chvalitebný příklad spisův prostonárodních dává nám historický umělec francouzský, pan Lamartine. Neskládaje nikdy ouzkostlivě oučty z pra menů, ze kterých čerpal, vykouzlí překrásný, ač ne vždycky pravdivý obrázek dějin jakéhokoli národu. Neschvalujeme rychlost pana La martine'a ve spisování všelikých historií; chceme jenom ukázati na rozdíl mezi dějepisem váženým z pramenů původních a historií pro stonárodní. *První* jest dílo především vědecké; tu záleží na obsahu a forma jest věcí vedlejší; *druhý* jest dílo hlavně umělecké, kde forma, *sloh* jest nejdůležitějším ohledem spisovatelovým, poněvadž obsah se béře již hotový ze spisů vědeckých. Pan spisovatel díla svrchu řečeného náleží pak dle vlastního soudu svého v řadu historiků prostonárodních; čerpaje z nejvýtečnějších dějepisců cizojazyčných po dává obecenstvu českému zdařilé obrázky dějin amerických. Zásluha to nevšední, jížto se úplně spokojiti může. Hlásiti se o cenu vědeckou bylo by zbytečné; věda historie americké ani se nemůže pěstovati v Praze, z příčiny velmi patrné, poněvadž tu není pramenů. Vědecká historie Ameriky může se v Evropě psáti aspoň částečně jen v Ma dridě, aneb v Lissaboně, aneb v Londýně. My však se v ohledu tom musíme spokojiti tím, co nám cizinci podají. Není v tom pro nás nic snižujícího. Kdyby v Novém Yorku někdo chtěl psáti dějiny české, ne pochybujeme, že by jsa rozumný poslal si pro knihu Palackého a podle ní napsal krajanům svým dílo, jež by se duchem svým od Palackého třeba lišilo, v podstatě však by se přísně Palackého držeti muselo. Proč? poněvadž jest v Novém Yorku nemožné nahlédnouti v prameny české historie a tedy ničehož nezbývá leč přijmouti za pravdu, co se po bedlivém skoumání pramenů za pravdu uznalo. A kdyby onen Novo-Yorčan dílo Palackého tak rozumně vzdělal, jako pan Malý dílo

Prescottovo, nepochybujeme, že by mu byli jeho krajané za to tak povděčni, jako jsme my p. Malému za spis jeho.

Život Mohamedův. Sepsal *Washington Irving*, přeložil dr. *Fr. Lad. Rieger.* V Praze 1854. Tisk a náklad Jarosl. Pospíšila. (Cena 54 kr.)

Washington Irving je ze všech spisovatelů amerických, ano snad anglických vůbec nejvíce zdomácněn v literatuře naší. Výtečné jeho spisy o Kolumbovi a jeho soudruzích přeloženy jsou od Malého co první a druhý díl „Ameriky"; tentýž spisovatel přeložil i některé menší spisy Irvingovy. Zde se nám podává velmi zajímavý „život Mohamedův". Historické spisy Irvingovy čtou se co velkolepé epos; spisovatel sám nevystupuje nikdy, nýbrž stoje v pozadí ukazuje užaslému diváku jeden obraz po druhém, a nevytrhuje nikdy v pozorování pohříženého zbytečným vykládáním; jsouť obrazy jeho tak zřetelné, že při prvním pohledu jim porozumíš. Jeho sloh jest beze všech křiklavých barev, prostý a plynný — jestiť Washington Irving zajisté jeden z nejlepších vypravovatelů všech věků a národů. Tuto výtečnost svou u vypravování dokazuje spisovatel v plné míře i v díle svrchu jmenovaném. Veliké, podivuhodné události spojené se založením a rozšířením víry mohamedánské, tajemná postava rekovského proroka, jeho blouznivá nadšenost a pozdější krvolačná vládychtivost, provázená řídce vídaným štěstím — to vše líčí se tu veškerým kouzlem slova. Že pan překladatel dílo toto našemu obecenstvu známým učinil, jest tedy velmi záslužné; úplně včasné pak jest v době nynější. Tuhý zápas, jejž nyní evropské mohamedánstvo vede o život a smrt, dodal všem věcem mohamedánským v očích národův evropských mnohem více důležitosti, než se jim po věky přiznávalo. Spis tento přišel tedy právě v čas, aby poučil velké obecenstvo o povstání a rozšíření víry, jejížto budoucí osud v Evropě ozbrojil proti sobě téměř všecky evropské národy. Jest pak výtečný spis tak přeložen, že se s účelem svým zajisté nemine. Pan překladatel byl naskrze věren originálu hledě však co nejvíce přiblížiti se k dílu původnímu uměl šetřiti čistoty jazyka našeho. Vypravování jeho skoro nikde nepřipomíná čtenáři, že má před sebou překlad. Aby se čtenářové sami přesvědčili, že výrok náš není prázdnou pochvalou, uvádíme zde úryvek ze slavné cesty Mohamedovy do nebes s andělem Gabrielem (str. 104):

„Přijdouce k prvnímu nebi, klepal Gabriel na vrata. ‚Kdo je zde?' tázáno se ze vnitřka. — „Gabriel." — ‚Kdo je s tebou?' — „Mohamed." — ‚Dostal poslání své?' — „Dostal." — ‚Budiž tedy vítán.' A vrata se odevřela. — Toto první nebe bylo z čistého stříbra, a na jeho lesknoucím se klenutí byly zavěšeny hvězdy zlatými řetězy. U každé hvězdy je postaven jeden anděl na stráži, aby nedal zlým duchům vylézti do po-

svátných příbytků. Když Mohamed vstoupil, přiblížil se k němu starý muž, a Gabriel pravil: ‚Tento jest otec tvůj Adam, vzdej mu úctu svou.‘ Mohamed učinil tak, a Adam jej obejmul, nazývaje ho největším mezi svými dětmi a prvním mezi proroky. — V tomto nebi bylo bez počtu zvířat všeho druhu, jež Gabriel pravil býti anděly, kteříž v této způsobě činí prostředníky u Allaha za rozličné druhy zvířat na zemi. Mezi těmito byl kohout oslepující bělosti a výšky tak zázračné, že hřeben jeho dosahoval druhého nebe, ačkoliv jest pět set let cesty nad prvním. Tento zázračný pták pozdravoval ucho Hospodinovo každé ráno blahozvučným zpěvem svým. Všickni tvorové na zemi, vyjma člověka, probouzejí se hlasem jeho, a všickni ptáci téhož druhu prozpěvují Hallelujah, jdouce za jeho nápěvem.“

Z toho již patrno, že překlad ten jmenovati lze výtečným.

Staročeská biblioteka. Vydal *Jan Václav Rozum.* Díl I.—III. V Praze 1853—5. Tisk a náklad Bedř. Rohlíčka. (Cena 1 zl. 44 kr.)

Prospěšnost tohoto podniknutí jest na bíledni; věk 16tý a 17tý, od pilného pana vydavatele za předmět obraný, ačkoli střízlivému pozorovateli *zlatým* slouti nemůže, jest nám posud vzorem dobrého jazyka. Kdokoli chce psáti po česku, nemůže se obejíti beze známosti věku Veleslavínova. Především pak jest mládeži učící se ve školách řeči a literatuře české zapotřebí spisů ze starší doby, z nichž by si utvořila obraz celého vyvinutí jazyka našeho. O dobu nejstarší postaral se nejprvé veřezasloužilý Hanka vydáním „Rukopisu královdvorského“, „Dalimilovy kroniky“ a „Starobylých skládaní“, napotom Matice česká výtečně sestaveným „Výborem“. Šestnáctý věk byl však zastoupen jenom jednotlivými spisy, jež bylo nesnadno užívati ve škole. Této potřebě vyhověti má „Staročeská biblioteka“. Vydané posud tři díly jsou obezřetně sestaveny, hledíce především k potřebám mládeže. První obsahuje některé z našich nejstarších překladů menších spisů řeckých a latinských, od Komenského, Píseckého a Hrubého z Jelení. Druhý podává všecky původní spisy Veleslavínovy. Nejnověji pak vydaný třetí díl bude i většímu čtenářstvu vítaným; podány jsou zajímavé „příhody“ pana Vratislava z Mitrovic. Nelíčené, živé vypravování Vratislavovo o příhodách na cestě, zvláště pak dojímavé líčení všelikých strastí utrpených v žaláři, ve hrozné černé věži, naivní náhledy o tureckých mravech a obyčejích — to vše činí knihu velmi zábavným a poučným čtením. I jest v této době zajímavé, srovnati náhledy šestnáctého a sedmnáctého věku o „ouhlavním nepříteli všeho křesťanstva“ s náhledy nynějška. Kniha tato bude z té příčiny vítaným dárkem nejenom těm, kteří se dobrému, čistému jazyku českému naučiti snaží, nýbrž i těm, kteří si přejí poznati Turky v čas jejich moci a slávy. — Pro lepší vy-

rozumění byli bychom přáli, aby p. vydavatel byl podal v závorkách jmena měst správně v nynějším jazyce českém. Starý cestovatel jmenuje Višamund místo Fišament, Ostřehov místo Ostřihom, Selemkem místo Slankámen, Semen místo Zemuň č. Zemlín a j. v. —

Mimo tento cestopis starého pána českého byli jsme lonského roku obdařeni od Matice české slavným cestopisem rytíře Haranta z Polžic. Vydání jsouc vedeno obezřetnou péčí Erbenovou jest úplně správné; cena jeho jest rozmnožena pilně sestaveným životopisem Harantovým. Šířeji bohdá promluvíme o spise tom, až bude dokončen, čehož se tímto rokem nadíti můžeme.

Blumenlese aus der böhmischen Kunst- und Naturpoesie neuerer und älterer Zeit. In deutschen Uibertragungen von *Jos. Wenzig.* Erstes Bändchen. (Aus Franz Ladislav Čelakovský.) Prag 1854. Druck und Verlag von Friedr. Rohliček. (Cena 24 kr.)

Spisek tento, ač psaný jazykem německým, uvádíme zde v literatuře české: máť přispívati k rozšíření známostí o literatuře naší i za hranicemi jazyka našeho.

V řadě oněch mužů, kteří literaturu naši cizincům v známost uvésti se snaží, stojí Josef Wenzig na prvním místě. Již za mládí svého byl — dle vlastních slov svých v předmluvě k dílu tomuto — nadšen myšlénkou, státi se duševním prostředníkem mezi národem českým a německým. Úmyslu tomuto zůstal věren po celý čas činnosti své literární; skvělým toho svědectvím jsou jeho spisy: „Slavische Volkslieder, Halle 1830“, „Blüthen neuböhmischer Poesie, Prag 1833“, „Erinnerungsblumen, Prag 1846“ (překlad to Štulcových „Pomněnek“) i jiné práce v časopisích obsažené. Středem celého posavadního snažení velezasloužilého překladatele má býti spis, jehož první svazek jest před námi; zamýšlí podati výbor celé literatury české až po dnešní den, zároveň pak historický přehled celého vývinu, v nejdůležitějších dílech zrakům čtenářovým představeného. Že započíná řadu svou výborem z básní Čelakovského, každý znatel písemnictví našeho bude jen chváliti; ryzí český duch provívající všecky útvory Čelakovského může býti cizincům nejlepší mírou básnictví našeho. Podává se zde výbor z „Ohlasu písní českých“ a „Ohlasu písní ruských“. Neníť snadným úkolem překládati lyrické básně, Čelakovského však překládati jest tíže než kteréhokoli basníka našeho. Jeho lehký hravý rozmar těžko obléci v jiný šat, aby nebylo změnu pozorovati. Že se to panu překladateli v plné míře podařilo, přesvědčí se každý, kdo jen několik z těchto písní přečetl. Pohybuje se zde Čelakovský v rouše německém tak lehce, tak způsobile, že by nikdo neřekl, že v tomto kroji nevyrostl. Výtečnost překladu uznaly i nejznamenitější orgány německé;

v Lipsku vycházejí „Deutsches Museum“ vydávané od slavného básníka a kritika Roberta Prutz'e podává obšírnou zprávu o díle tomto, uznávajíc i spanilomyslný záměr překladatelův, aby přispíval ku vzájemnému poznání se národův, i zdařilost překladu samého, který drže se věrně původní krásy básníka svého nikdy přece neobětuje ducha formě. Hlasy listů tak obecně uznaných, jako jest „Deutsches Museum“, činí všelikou chválu naši zbytečnou. Přejeme jenom, aby důležitému dílu tomuto dostalo se na všech stranách takového přijetí, jakého i směrem i formou svou zasluhuje.

Německý překlad Kollárovy „Slávy dcery“.

Již po delší čas ozývaly se v časopisech našich zprávy o německém překladu jednoho z nejslavnějších děl básnických v našem jazyce, Kollárovy „Slávy dcery“. Zvědavost naše byla nemálo vzbuzena zprávami těmito, i čtli jsme tedy s velikou dychtivostí ukázky několika znělek, podané ve „Slovenských Novinách“ a v „Lumíru“. Ukázky ty byly nám velmi nemilým překvapením — pan překladatel měl úkol svůj za příliš snadný. Překládání básníka vyhledává především ducha básnického; jestiť překládání básně samo již prací básnickou, jen duch básnický dovede vždy v nepřehledných, tajemných dolech jazyka nalézti ono slovo, kterýmž by vyjádřil myšlénku básníkovu tak, aby tím krása původní nebyla setřena. Jestiť tato část básnického tvoření nesnadnější překladateli než básníku původnímu. V obraznosti původního básníka vzroste vždy myšlénka spolu se slovem, ano není ani myšlénky beze slova v hlavě básníkově. Překladatel však musí hledati příslušný výraz k myšlénkám *cizím* — práce to velmi nesnadná leč duchu opravdu básnickému, jenžto zná sám malovati slovem. Mimo tuto všeobecnou obtíž musí zápasiti překladatel „Slávy dcery“ s formou znělky; této formy nemůže se odvážiti leč dokonalý mistr jazyka básnického. Podobného však mistrovství je dosti těžké dosíci v jazyce vlastním mateřském — v jazyce však cizím patří k nejřidčím výmínkám. Že p. překladatel takovým mistrem není, přesvědčil se každý, kdo přečetl jen jediný verš překladu jeho. Překlad tento jest tak neobratný a nemotorný, že se z něho strhne smích po veškerém Německu. Nejenom obratnosti, uhlazenosti se nedostává; jazyk není ani mluvnicky správný. Divíme se velmi, že p. překladatel, jehož dobrý úmysl jest patrný z celého podniknutí, se neporadil s nějakým důkladným znatelem jazyka německého, než dílo své (v uherské Skalici) tisknouti započal. Kollár může býti přeložen jen od německého básníka. Nevíme v těchto okolnostech rady, kterou by i zvěčnělému pěvci našemu i panu překladateli posloužено bylo, leč aby překladem svým naložil tak jak prý starý věštec mantovský svou Aeneidou naložiti chtěl. Trpký lék, ale *jediný*.

Literatura polská.

(Časopisectví a novellistika.)

Za našich dob měřívají se síly literatury dle počtu vycházejících časopisův a jejich vnitřní ceny. V nynější polské literatuře známe několikero velkých a výborných časopisů; jsou to listy z větší části politické se zajímavým feuilletonem. Mezi nejlepší náleží *Dziennik Warszawski.* List ten přináší mimo zprávy politické dlouhé původní romány, pověsti, novelly, zprávy o literatuře a t. d. Vedle listů těch vychází tamtéž neméně dobrý žurnál *Gazeta Warszawska.* V obou těchto orgánech mají účastenství nejvýtečnější spisovatelé polští, podávajíce práce své do feuilletonu, odkud napotom o sobě buď v Petrohradě buď ve Vilně k otisknutí se dávají. Spisovatelé dostávají takto slušný honorár za své práce, a literatura zkvítá při takovém stavu vůčihledě. Touto cestou dostaly se do veřejnosti následující romány a pověsti:

Chatrč za vsí od Jos. Ign. Kraszewského.

Tadeáš Bezejmený, román ve třech dílech od Jos. Kořeňovského.*

Hrbatý též ve třech dílech od téhož.

Pan Stolnikovič Volyňský ve dvou dílech od téhož.

Poslední z Něčujův, pověsti, tři díly od Zikmunda Kaczkowského.

Biblioteka Warszawska, časopis v měsíčních sešitech vycházející, podává taktéž dobré články z oboru dějepisu, starožitností polských, i novellistika jest zde pěstována.

V Petrohradě vychází v jazyku polském *Tygodnik Peterburgski*, i Poznaň má svůj orgán. V Haliči největší list jest bez odporu *Czas* v Krakově. I tento časopis, ač více politikou se zanáší, mívá mnohé dobré články ve feuilletonu. Téměř opak tohoto jsou *Noviny* vydávané ve Lvově, v nichž převládá část zábavná nad zprávami politickými. Výhradně politický list jest *Gazeta Lwowska.* Jediný čistě literární časopis *Dziennik literacki* ve Lvově přestal minulého roku vycházeti číslem 49 pro nedostatek odběratelů. Není divu, že list se články patrně sháněnými a obírající se tak málo interessy domácí literatury nemohl vydržeti konkurrenci s listy varšavskými, ačkoli mnohem dražšími. Ve Slezsku rakouském vychází dobrý týdenník belletristický *Gwiazka Cieszyńska,* od letošního nového roku ve zvětšeném formátě.

I mimo časopisy panuje v románopisectví polském neobyčejná činnost; jmena nejprvnějších spisovatelů vyskytují se neustále na titulech dvou- i třísvazkových děl toho druhu. U vydávání jich uvazuje

* Vyšel právě v českém překladu.

se velmi podnikavý knihkupec Wolf v Petrohradě a Josef Zawadzki ve Vilně.

U Wolfa vyšly nedávno dvě pověsti Kaczkowského, první třísvazková *Bracia ślubni*, druhá dvousvazková *Mąż szalony*. Kraszewského povídky *Pan i szwec* vyšlo tamtéž druhé vydání. Tentýž neunavený spisovatel vydal před nedávnem zajímavou povídku z časů Stanislava Augusta, *Djabel;* předtím *Dziwadlo* a *Komedianci,* obšírné to romány ze života domácího.

Korzeniowski podává v „Denníku Varšavském“ delší román *Wdowiec.*

Tentýž podnikavý knihkupec Wolf v Petrohradě vydává nově vůbec známé povídky a romány Michala Czajkowského (nynějšího Sadika pašete ve vojště tureckém), jmenovitě jeho „Pověsti kozácké“ a „Ukrajinky“ pod změněným titulem *Powiastki i gawędy.* Též Czajkowského román „Stefan Czarniecki“ vyšel z tohoto skladu a přezván jest *Szwedzi w Polsce.*

K těmto koryfeům románopiseckým připočísti dlužno též hraběte Jindřicha Rzewuského, jenž vícerem výborných románů historických, vesměs život domácí za předmět majících, literaturu polskou obohatil. * Nejnovější román jeho nazývá se *Zaporožec.*

Vincenty Pol vydal nedávno v Petrohradě dílo belletristické „*Senatorska zgoda*, tradycya szlachecka“. Vrstevník Kraszewského spisovatel Syrokomla uveřejnil tamtéž práci svou „*Urodzony Jan Dęborog*„ děje jeho rodu, hlavy a srdce, od něho samého vypravované a rhytmem sepsané.“

Nakladatel Zawadzki ve Vilně vydal větší část spisů zábavných Kraszewského, které šamotny téměř biblioteku by mohly tvořiti. Též v Poznani, v Krakově, ve Lvově, Vratislavi, v Berlíně, v Lipsku a j. tiskne se časem některé dílo novellistické, z větší části ale ceny nevysoké. —

Tato činnost spisovatelstva polského nese již nyní výborné ovoce: zdravé plody ducha domácího nabývají každým dnem půdy, bořice ono neblahé panství, jež si byly krkolomné výtvory pařížské přesycenosti i v Polště dobyly. *V.*

---

* Mimo vyšlý v českém překladu román jeho „Listopad“ uveřejňuje se právě v „Pražských Novinách“ jeho „Samuel Zborovský“ (dříve oznámený pod titulem „Zámek Krakovský“), i vyjde nákladem Pospíšilovým též o sobě.

Rozmanitosti.

— **Požár na hradě Pražském** 20. února 1855. Masopustní úterek vydobyl si místo v pamětníkách pražských, ne bláznostvím opojených masopustníkův, ale událostí, která zajisté každého Čecha smutně dojala. Ráno o půl deváté strhl se pokřik ve městě, že na zámku hoří. Mnozí s úsměvem tu zprávu přijali nevěříce v možnost takového neštěstí; ale hlásní na věžích bili na poplach, a kdo se s nábřeží nahoru ke hradu podíval, přesvědčil se, že to není klamný postrach nýbrž smutná skutečnost. Před samým chrámem sv. Víta, právě nad samým příbytkem císařským, valil se hustý černý dým ze střechy, vikýřemi sobě průchodu hledaje. Mráz byl toho dne ráno na 18 stupňů vystoupil, povětří bylo ostré a jasné. Chumáče černého dýmu valily se děsně přes Hradčany k Pohořelci. Rychle se proměnilo ticho ve dvořích císařského hradu v děsný hlomoz, a co byli nejbližší hradu, běželi přímo po schodech na půdy a dvéře vypáčivše chtěli nebezpečí v počátcích udusiti. Avšak pro hustý kouř byli přinuceni díry do střech proraziti, aby povětřím dýchati mohli. Tu ale teprv plamen vyšlehl a neodolatelnou mocí po veliké části krovu se rozšířil. S chvalitebnou horlivostí dostavil se sbor hasičů a kominíků na hradě, s nimi zároveň i první autority města, brzo přitáhly oddíly vojska i c. k. četnictvo, a vše se jalo o závod pomocné ruky přikládat k uhašení záhubného živlu. Bohužel brzo se ukázalo, že oheň na místě zaníceném zastaviti se nedá, a muselo se na to pomýšleti, aby se aspoň dále nešířil a na prostor mezi dvěma protiohenníma zděma se obmezil. Nesmírným namáháním strhaly se střechy i za těmito zděmi hodný kus daleko po zámku, a vše co zápalného se odstraňovalo, aby se živlu potrava vzala. Platnému hašení však mráz velice překážel, stříkačky nemohly svou činnost svobodně rozvinouti, voda mrzla v troubách, a kožené hady trhaly se a pukaly. Místo vody užíváno sněhu co hasiva, a lidé vodou polití vypadali v krátce celí jako ledovou skorupou potaženi, neboť ač v horkém díle byli, mrzla jim voda na šatu. Do poledne shořel krov a třetí poschodí, odpoledne propálily se stropy do druhého poschodí, a plameny šlehaly okny; jenom rychlým zatarasením dveří cihlami a kamením zabránil se přístup plamenům do dalších pokojů. Přece však nedalo se plamenu tak dalece vzniknouti, aby byl sloupem nad zámkem hořel; celý den přešel v hrozném a bezpříkladném namáhání; v noci pak propálily se ještě stropy do dvou pokojů prvního poschodí v appartementech J. C. Msti. císařovny. Teprv k ránu následujícího dne byl požár přemožen a další nebezpečenství odstraněno, ač se ještě dva dni ze spáleniště silně kouřilo a leckdes často ještě plamenné jazyky vyšlehly.

O příčině tohoto požáru nelze nic určitého udati. Nejvíce k pravdě se podobá, že chytil trám na půdě blízko komína jsoucí nad pokoji dvou dvorských kněží, kde se silně topilo, a že oheň již delší čas pod krovem doutnal. Až na některé kusy nábytku řečených dvou kněží bylo všecko, cokoliv ohněm zkázu vzíti mohlo, beze škody z hořících místností a z císařských pokojů vynešeno a zachráněno. Délka střechy shořelé a shozené obnáší 43 sáhy; v třetím poschodí vyhořelo 10 pokojů (se 17ti okny do dvora a 20ti okny proti městu), v druhém poschodí 5 pokojů hostinských (se 14ti okny do dvora a 20ti okny proti městu), a v prvním poschodí 2 pokoje císařovny vedle zrcadelního sálu, jehožto vyzdobení ještě z časů Marie Teresie pochází, a který jenom ve stropu prosákáním vody, jako některé jiné sály něco utrpěl. V pokojích od ohně ušetřených stála voda zvýší střevíce, a prosákla i stropy v přízemí.

JJ. AA. VV. císař Ferdinand a císařovna Maria Anna opustili teprv v 11 hodin hořící hrad bez úrazu, a odebrali se do Toskanského paláce, pak ale na noc do arcibiskupského paláce. Císař Pán odcházeje ještě na přední osoby, které práce při hašení řídily, v nevyrovnané dobrotě srdce svého volal: „Jen životů lidských, jen životů ať se šetří!“ Také Bohu díky, při všem nebezpečenství a nastavování života hasících ani jedna osoba k znamenitému úrazu nepřišla.

Vyhořelá část císařského hradu pochází z dob panování slavné císařovny Marie Teresie, která rok po ukrutném obležení pruském (1757) valně postřílené stavby hradu opraviti, dílem zcela přestavěti a hlavní části jeho z rozličných dob pocházející a v nestejném slohu stavěné v jeden souměrný a nádherný celek spojiti dala. Dílo toto trvalo od r. 1758 do 1775, 17 let 5 měsícův, a stavitelové byli Anselm Loragho, Antonín Gunz, Antonín Hafenecker a Matiáš Hummel. J. A. V. císař František Josef I. uslyšev ve Vídni o požáru císařského hradu pražského, vypravil hned svého nejvyššího hofmistra knížete Karla z Lichtensteinu do Prahy k Jeho Ap. V. císaři Ferdinandovi, který v jeho společnosti třetího dne po ohni (23. února) spáleniště navštívil, náramné množství celých a ohořelých trámů se shozených střech co palivo mezi chudé rozdati, a bez odkladu prozatimní pokrytí vyhořelých zdí a opětné důkladné vystavění zkažené části hradu nařídíti ráčil, daje při tom na srozuměnou, že pro toto neštěstí sídlo své na Pražském hradě nikoliv opustiti nemíní. Zároveň ráčil ustanoviti, že Jeho posavadní pokoje, kterým uškozeno nebylo, k obývání Jejího Ap. V. Císařovny připraveny býti mají, kdežto zatím sám v pokojích pro panujícího Císaře Pána ustanovených až do konečné opravy hradu bydleti bude. Z.

— **Plány na české národní divadlo v Praze.** Výbor pro vystavění národního českého divadla byl vypsal konkurs ke zhotovení plánu této stavby na určeném k tomu cíli a již zakoupeném staveništi vedle železného mostu konec Uršulinské ulice. V měsíci lednu 1855 vypršela lhůta k zaslání prací těchto, i sešlo se sedm plánů, každý opatřený nějakým heslem a zapečetěným jmenem konkurrenta. Ve schůzce výše řečeného výboru dne 8. ledna byly tyto plány otevřeny, a pak od 25. ledna do 15. února ve staroměstském radním domě k veřejnému ohledání a posouzení vystaveny. Musí se vyznati, že poloha staveniště zvláštní obtíže v cestu klade vyvedení takové stavby, a že tomu potřebí jest nemalého dovtipu, kdo by nejen všecky překážky obejíti ale i všem požadavkům a výmínkám vyhověti chtěl. To se nejlépe ukázalo při výstavě konkursních plánů. První plán s heslem: „Co jest do kapličky, když v ní obraz není," jest sice na oko pěkný ale nepraktický, zevnějšek skvostný, vnitřek zanedbaný; — druhý plán s heslem: „Zirkels Kunst bestimmt die Räume" jest příliš střízlivý a prázdný; — třetí plán s heslem „Bohemia" je smíšenina pitvorných forem beze vkusu a řádného rozdělení prostorů; — čtvrtý plán s monogrammem A F W nedrží se výminek od vypisovatelů konkursu položených a neshoduje se se staveništěm; — pátý plán s heslem: „Síla i budoucnost jest národu národnost" ukazuje skvostný zevnějšek, ale chybné rozdělení vnitřku, náklad by pak přesahoval ustanovenou stavební sumu; — šestý plán s heslem: „Wissenschaft, Kunst und frommer Sinn führen immer zum Ziele hin" zdá se že by místnosti nejlépe odpovídal, zevnějšek drží se slohu trochu parukového; — sedmý plán s heslem: „Omne tulit punctum, qui miscuit utile dulci" má též mnohé dobré stránky a odpovídá položeným výmínkám nejsvědomitěji. Kterému z konkurrentů cena přiřknuta bude, není posavad rozhodnuto. — Kromě těchto plánů zjevil se ještě jeden osmý, jenž proto že se zasílatel o několik dní opozdil, od výboru přijat nebyl, ač jeho původce o malé prodloužení lhůty prosil. Víme že v podobných případech v jiných zemích takové lhůty skutečně prodlouženy bývají, tu však, musíme vyznati, výbor konkurs vypisující ku konkurrentu vlastenskému málo vlídnosti projevil. Plán byl v místnostech stálé umělecké výstavy na nábřeží až do 25. února vystaven, a všickni, kdo ho blíže zkoušeli, uznali, že co do souměrnosti slohu, opanování místnosti, rozdělení vnitřních prostorů, všecky ostatní plány daleko za sebou nechává a o nevšedních schopnostech svého původce svědčí. *Z.*

— **John Gough, americký apoštol mírnosti.** V americkém městě Newburyportu mohl jsi před několika lety záhy ráno viděti mladého muže, an vrávorá ulicemi vedoucími na hřbitov. Probouřil noc, byl velmi opilý

a lehl si na jeden hrob aby umřel. Neměl nikoho v širém světě. Choť jeho byla umrlá. Příbuzných, přátel neznal. Bída a dluhy zničovaly jej. Obrať oko kam obrať, nikde neviděl pomoci, nikde paprsku naděje. Nezbývalo mu leč bezectný hrob opilce. Ještě trochek — a byl by se stal samovrahem, ale řízl se lahvicí do rtů; a to mu zachovalo živobytí. Vrátil se do města. Právě odbývala se tam schůzka spolků mírnosti a vyzvali jej aby učinil slib mírnosti. Učinil tak a ještě více. Opustiv svou živnost knihařskou, stal se nad jiné horlivým obrancem věci, kteráž mu byla pomohla na novou dráhu, kteráž mu vrátila lepší sebevědomí. Ze Šavla stal se Pavel. Množství přátel sebralo se kol něho. Brzy hledali všude veliké jeho dary řečnické. Po deset let řečnil třistakráte za každý rok a urazil 2000 mil ročně; jmeno jeho bylo John B. Gough.

Pověst jeho rozšířila se až do Angličan a as před půldruhým rokem byl vyzván od výboru londýnského spolku mírnosti, aby v hlavním městě řečnil. Přišel na šest neděl, brzy však, poznavše neobyčejné dary jeho, přiměli jej, aby dvě léta přidal. Kdo Gougha jen jednou na řečnické stolici viděl a slyšel, nebude se diviti tomuto výsledku. Jeť to vyhoudlá postava, majíc ve tváři ráz předčasného stáří; v celé podobě nic velikého, ohromujícího. Jest jednoduše černě oblečen. Snadno bys jej měl za člověka docela obyčejného; první co promluví zdá se nejinak než všední. Avšak chvíli jen, a řečník rozehřeje se, posluchactvo počne napiatě sledovati jeho slova, city se budí, srdce tlukou jedním žilobitím; on je v slzy potápí a jak chce k hlasitému smíchu přivádí. Účinek jest podivu hodný. Posměvač pohne se, opilec pamatuje se, nejhlouběji kleslý cítí jakousi útěchu, že není ještě veškera naděje ta tam, že mu nebe ještě nezavřelo poslední bránu.

A mnedle, čím se všecko toto děje? Neníť to učeností, neboť řečník nespatřil od svého dvanáctého roku žádnou škamnu; neníť to umělým dokazováním, neboť G. Gough nehledá docela slávu ostrovtipné hlavy; neníť to skvělé řečnické umění, neboť vypravuje jednoduché, nelíčené věci, události, zůstavujíc jiným vykrašlovati je slovy a hlásati skvělými obraty. Jeť to pouze tím, že míní všecko opravdu, že je to takořka strašlivá historie jeho vlastního života, již posluchačům předkládá, že sám divem zachráněn, celý jest zasvěcen úloze, zachraňovati jiné. To a jen to vnuklo mu přirozený dar řečnický, kterýž se nikdy svého účelu nemine, to ozbrojilo jej horlivostí, která nikdy neochabuje, to sílí jeho jazyk, aby se nesnížil k pouhému žvástání.

Kdyby Gough byl pouze řečníkem, nikdy nedosáhl by přece účinku tak nesmírného; možná ale též říci, že jest znamenitým hercem. Vládneť nad svým tvářením a nad posuňky těla takovou neobyčejnou mocí, jako nad svým hlasem. Tahové jeho oblíčeje vyjadřují každé hnutí;

ohebný jeho hlas vyjadřuje každý cit lidského srdce. Než hodina mine, ukáže se nám ve všech možných způsobech. Jako vyšší mocí unešen a božským duchem naplněn kráčí na řečništi sem tam, a třeseš se po všechen ten čas, mysle že by řečník a posluchactvo tu chvíli se mohli vzchopiti a v rozjitřenosti okamžiku toho něco ztřeštěného vyvésti. Nikde nepoznáš tak jako zde, jakou nesmírnou moc chová člověk ve svém hlase, jak neocenitelný jest dar výmluvnosti a jaký vliv velikému řečníku dán jest. Slyše ho tane ti na mysli Pavel, před nímž Felix se třese, nebo Demosthenes, ochabujícím spoluobčanům athenským novou mysl vnukající aneb „na celé Řecko blesky své metající“.

John Gough pochází z Angličan, kdež se 22. srpna 1817 v Sandgate narodil. Zde ztrávil také prvních dvanácte let. Asi v roce mluvil v Anglicku a Skotsku téměř 250krát veřejně, a přijme-li se shromážděný lid pokaždé v průměru as 1500 hlav, slyšelo za ten čas jeho řeči asi 375.000 lidí. Na cestách provází jej druhá jeho manželka, americanská dáma, s níž se r. 1847 zasnoubil. Otec jeho byl vojákem, a žil ještě před nedávnem od skrovného výslužného blíže Londýna. John Gough, nemoha pro řečnickou činnost svou žádnou živnost provozovati, přijímá za své cesty a řeči odměny od spolků mírnosti, rozšířených jak po severní Americe tak po Veliké Britanii; z ušetřených peněz koupil si dvorec u Boylestonu, as 8 mil našich od Bostonu v severní Americe; zde trávívá tři měsíce letní, potěšen obcováním s četnými přáteli, kteříž jej v tomto jeho oddechu navštěvují.

By odjinud známo nebylo, muselo by se z namáhání proti němu poznati, jak rozšířené a hrubé opilství v Anglicku a v Americe jest, zvláště mezi sprostším lidem. Avšak i u nás jest, jmenovitě co do kořalky, dosti zkázyplné, a musí se litovati, že spolkové mírnosti, kteří zvláště na Slovensku a tuším i v Slezsku jižjiž klíčiti se počali, nepokojnými běhy r. 1848 přetrženi jsou.

— **Drahota papíru.** Ceny papíru rostou v posledních letech tak rychle, že vydavatelé knih úkazem tím nelibě dojati jsou. V Londýně slíbil jeden vydavatel tisíc liber sterl. tomu, kdo by levnější látku knihtiskařům vynalezl. Mohla by ovšem tato drahota míti také blahé následky — kdyby totiž mnohým duchům nebylo tak snadno obohacovati svět plody svými. Zatím již důležitý vynález v ohledu tom učinil pan Archer v Londýně, jenž prý má lučební prostředek, jímž by se popsaný a potištěný papír zase v bílý proměniti mohl. Podaří-li se jeho prostředek, hrozí mnohé „nesmrtelné slávě“ veliké nebezpečenství. Až posud mohl spisovatel doufati, že bude žíti aspoň tak dlouho, dokud papír nebude sežrán od molů; nyní však bude snad i dříve ještě vymazán z knihy nesmrtelnosti.

— **Císař Mikuláš a senátor Douglas.** Zanímavá jest následující zpráva, kterou americký časopis „New York Tribune“ podává o sejití se ruského císaře Mikuláše se známým senátorem severoamerickým panem Douglasem r. 1853. „Poslední cvičení vojenské“ píše se onomu listu z Petrohradu, „byly velmi skvělé, i přivábily mnoho německých princů, anglických lordů a jiných znamenitých cizinců. V posledních dnech objevil se ve skvělém komonstvu císařovu, na koni vypůjčeném z císařských koníren, malý, zavalitý pán v černém svrchníku a černém klobouku — zkrátka docela prostě oblečen — a doprovázen od vysokého úředníka z ministerstva věcí zahraničných, oblečeného ve vyšívaný slavnostní šat státního rady. Všecko se divilo tomuto výjevu. Obecné podivení však ještě zrostlo, když po ukončené parádě císař zaměřil k nepatrnému cizinci a s ním po anglicku hovořiti počal. ‚Těší mne, pane Douglase, že vás zde vidím,‘ pravil císař. Cizinec nepatrné postavy byl totiž proslavený ve své vlasti senátor Douglas, jenž se r. 1852 i o presidentství ucházel, šťastnějšímu však Pierce'ovi ustoupiti musel. Hovor cárův s malinkým senátorem trval asi dvacet minut; tázal se ho, odkud přichází, jak se mu v Rusích líbí a podobné věci. Málokdy bylo viděti cára tak přívětivého jako v této chvíli. Toto setkání způsobil ministr Nesselrode, jenž Douglasovi též vymohl u cára dovolení, aby se mu směl představiti v prostém oděvu amerického občana.

— **Mezi nejnovějšími spisy o Rusku** na evropském západě vydanými jest jeden z nejzvláštnějších ten, jejž vydal Alfred Royer, první poručík parní fregaty Tiger, dne 12. května minulého roku blízko Oděsy rozbité. Royer byl i s mužstvem lodi své zajat. Ve spise tom vypravuje své příhody v Rusích. Ruská vláda chovala se k němu i k druhům jeho tak vlídně, že Royer nemůže se dost ani vynachváliti ruské hostinnosti a přívětivosti. Veliký kníže Konstantin, ano císař sám přijali jej ve zvláštní audienci a velmi laskavě s ním mluvili. Vypsání Ruska jest za to u Royera tak skvělé jako u žádného jiného spisovatele cizozemského.

— Slavná staroruská báseň „**Slovo o pluku Igorově**“, v jazyku českém vydaná od Václava Hanky, již několikráte i na jazyk německý přeložená, vydána jest nedávno v Berlíně v novém veršovaném překladu německém. Překladatel jest dr. Boltz, učitel jazyka ruského na vojenské škole berlínské, jenž učebními knihami svými k rozšíření známosti řeči ruské platně přispívá.

— **Průmyslnost věku našeho** jeví se na všech stranách — zajímavějšího však úkazu v ohledu tom nepozorovali jsme nad následující. Veliký milovník starožitností v Paříži p. Barrois koupil lonského roku obelisk (vysokou sochu z jediného kamene), vykopaný prý v místě, kde stál starý Babylon; i dal zaň p. Dropsy'mu 5000 franků. Prohlížeje však

bedlivěji drahocenný klénot svůj spatřil p. Barrois na obelisku stopy nových nástrojů, i nabyl brzo úplného přesvědčení, že obelisk není Babyloňan, nýbrž že spatřil světlo světa v Paříži. Brzo se nalezl i fabrikant, jenž starodávný obelisk zhotovil a za něj 2000 franků obdržel. Nešťastný kupec žaloval šibala prodavače — který však zatím práskl do bot. Musíme se vyznati, že věk náš v tomto ohledu znamenitě vyniká nad předchůdce své; posaváde se padělávaly pro vyražení numismatikův staré mince, hebrejské i řecké i římské a všeliké jiné; hotovily se podvržené listiny, jimiž se mělo nějaké právo dokázati: aby však se byly obelisky padělávaly, nebylo posud známo.

Příbuzný průmyslník objevil se nedávno v Němcích. Prodávaly se autografy Schillerovy. Ctitelé velikého básníka pídili se po těchto relikviích, platíce za ně dost veliké sumy. Autografy ty však byly falešné.

— **Francouzský usudek o Londýně.** Francouzský tourista Lecomte vydal lonského roku spis o Londýně, kdežto jest psáno mimo jiné věci: „V Londýně není nic duševního, nic elegantního, nic uměleckého; nespatříš tam ničehož leč kamenné uhlí a železo.“ Jenom v jedné věci prý Angličané učinili pokrok, již prý není slyšeti tak často: „God-dam!“ (Bůh zatraf, nejobyčejnější způsob klení u Angličanův). Anglické listy uvádějící tyto usudky francouzského touristy, prosí své sousedy nad Seinou, aby neposílali do Angličan takovou čeleď jako pan Lecomte, sice prý si budou podivné věci mysliti o spojencích a přátelích svých.

— **Číňané** se až do nejnovějších dob střežili všelikého obchodu s Evropany, zavírajíce jim pečlivě zemi svou. Tato jejich uzavřenost mizí každým dnem, a Číňané sami jdou nyní ostatnímu světu vstříc. Zvláště horlivě zápasí s evropským člověčenstvem v eldoradě našeho věku — v Kalifornii. Lesk zlata přilákal i syny „nebeské říše“ a v hlavním městě San Francisku jest jich nyní již přes 12.000. Jsou pilni, tvoříce jakousi obec o sobě. Lonského roku začali již vydávati podle způsobu evropského noviny, nazvané: „Kin-šan-dži-sin-lou“, t. j. Noviny zlatodolské. Každé číslo má čtyry strany, rozdělené na sloupce; číst se musí začít nahoře čtvrté strany vpravo, která by byla u nás poslední. Noviny ty jsou lithografované. První číslo bylo započato „slovem k čtenářstvu“, vysvětlujícím záměr novin; ostatně podává zprávy obchodní, ohlášky atd. Znamenitý jeden znatel jazyka čínského v Paříži vyjádřil se o tom listu, že prý svědčí o schopnostech vydavatele, ač prý není psán v nejčistší čínštině.

— **Spisovatelka „Strejčka Toma“**, Američanka paní Beecher-Stowe, vydala své příhody na cestě po Evropě tiskem. Byvši všude velmi zdvořile přivítána jest upřímnou přítelkyní Evropy a chválí jmenovitě státníky anglické, kteří prý na své stáří vůbec velmi mladě vyhlížejí.

— **Prescott o Filipovi II.**, králi španělském. Nejslavnější dějepisec americký, Prescott, jehož spisy o Mexiku a Peru vzděláním p. Malého i našemu obeceństvu částečně známy jsou, vydává nyní v Londýně nové důležité dílo o Filipovi II. Dílo to má záležeti ze šesti svazků; a jak mnoho se od něho očekává, jest nejlépe viděti z toho, že mu londýnský knihkupec Bentley za ně slíbil šest tisíc liber sterlingů č. šedesáte tisíc zlatých stř. Nový tento spis Prescottův bude jaksi pokračováním posavadních prací jeho o Ferdinandu a Isabelle, jakož i o výbojích španělských v Mexiku a Peru.

Nové knihy české.

Bibliotheka českých původních románů historických i novověkých. Ročník I. Svazek 1. a 2.: *Přívitan*, kmet staropražský. Historický román od Prokopa Chocholouška. *Rodina harambašova.* Výjevy z Bosny od Pr. Chocholouška. — Sv. 3.: *Tři Čechové.* Román z dob nynějších od V. Ž. Donovského. V Praze 1855, tisk a sklad Kat. Ječábkové. V předplacení každý sv. za 24 kr. stř.

Divadelní biblioteka. Vydává Jarosl. Pospíšil. Svazek 15tý: *Griselda.* Dramatická báseň v pěti jednáních od Fr. Halma. Přeložil Jos. Jiří Kolár. — *Svéhlavost.* Veselohra v jednom jednání od Rodericha Benedixe. Přeložil A. V. Maxa. — V Praze 1855, tisk a náklad Jarosl. Pospíšila. Za 12 kr.

Gratulant, čili ouplná sbírka přání v řeči vázané i nevázané k novému roku, k jmeninám i k zrozeninám, ke školním zkouškám a jiným příležitostem, s připojenou částí slov do památní knihy a nápisů náhrobních ku všeobecné potřebě a obzvláště pro mládež. Sebral a sepsal Bedřich Peška. Druhé, rozmnožené vydání. Nákladem spisovatelovým. V Praze 1855, u Jar. Pospíšila. Za 40 kr.

Masopustní láska. Žertovná noveletka od Václava Filípka. Druhé vydání. V Praze 1855, tisk a náklad Jarosl. Pospíšila. Za 5 kr. (Vyšla ponejprv v almanachu „Vesně“ r. 1837.)

Národní báchorky a pověsti od Boženy Němcové. Druhé vydání. Svazek 1—7. V Praze 1854—5, tisk a náklad Jarosl. Pospíšila. Každý sv. za 6 kr. (Bude pokračováno.)

Nový prostonárodní popis Čech, Moravy a Slezska podlé posledního politického a soudního rozdělení, s přídavkem o uherském *Slovensku.* Sepsal K. Vl. Z. V Praze 1854, tisk a náklad Jarosl. Pospíšila. S mapkou. Za 20 kr.

Pobožnosti k časům a dnům posvátným, týkající se tajemství trojjediného Boha a služebnosti svaté církve katolické. Dle mnoha bohoslužebných a jiných nábožných spisů vzdělal P. Fr. J. Řezáč. V Praze 1855, tisk a náklad Bedřicha Rohlíčka. Za 1 zl.

Rachejtle. Humor a satyra. Vydává Fabián Čočka. Svazek I. a II. V Jičíně 1854, kněhkupectví F. E. Kastránka. Sv. I. za 10, sv. II. za 12 kr.

Stručný popis mineralií pro mládež. Dle nejlepších spisovatelů vzdělal Liborius Tollman, vzorní učitel v Nové Huti. Druhé, rozmnožené vydání. V Praze 1855, tisk a náklad Jarosl. Pospíšila. (Se vtištěnými dřevorytinami.) Za 6 kr.

Školník pro učitelstvo diécese kralohradecké a jinodiécesní vychovatelstvo vůbec na rok Páně 1855. Ročník čtvrtý. Spořádal a sepsal Josef Ant. Šrůtek. V Hradci Králové. (Nákladem králohr. konsistoře.) Za 40 kr.

Venecián. Historicko-romantický obraz od K. Herloše (Herlossohna). Vydán od dra. J. B. Pichla. (Přeložil Fr. Prokop.) Dva svazky. V Praze 1854, tisk a náklad Jarosl. Pospíšila. Za 1 zl. 12 kr.

Příloha k „Obzoru“.

Odpůrcům „Lady-Nióly“.

Ihr meint, ich hätt' mich betrogen,
Hab's aber nicht aus den Fingern gesogen.
Goethe.

Nikdy ještě nepotkal se kterýkoliv úkaz v naší mladistvé literatuře s takým konsekventním odporem, jak almanach Lada-Nióla.

Neupírám, že na odpor byl jsem připraven, ale na taký vší lásky prázdný, systematicky nespravedlivý, pokoutně i zjevně k ouplnému zničení celého úkazu směřující, to nikdy.

Nebyl bych si povšimnul nadávek, nechci také v patřičné světlo stavěti všecko to zoumyslné překrucování a zlomyslné utajování některých ode mne tam složených myšlének; k tomu nestačila by ani brožurka sedmiarchová. Jsem ale povinen, nikoli sobě (neboť osobnost mou spravedlivá budoucnost bohdá lépe posoudí), ale k vůli zdaru tak zkaceřované outlé květiny, jako jest naše mladistvé dosti skromné počínání, osvětliti se obecenstvu, které kritikami zaražené ani snad chuti nemá samo se přesvědčiti, jak bezdůvodně jsem se všech stran do klatby dán.

An mi nestačí dech, odpovídati na všecky i ty nejnesmyslnější nájezdy, obrátím se hlavně proti jedné kritice, která v časopise *„Obzor“* umístěná peskuje jiné, že si nevzali rukavičky chtíce mne potrestati, a sama obléknuvši ovšem trochu podezřele děravé rukavice, nemohla ukrýti neotesané nehty, kterými mně, alespoň zdánlivě před obecenstvem, na dobro čest i srdce rozsápala. —

Místo dlouhých řečí budu citovati jen dvě místa, které mé postavení předběžně vysvětlí.

Praví Rosenkranz ve svém denníku: „Ti, kteří něco podniknou, musí na hanu být připraveni. Neboť ať počnou cokoliv, bez slabých stránek, bez vyvolání krutých sporů se neobejdou. — I stává za našich dnů lidí, kteří sami pranic nekonajíce, praví jsou virtuosové v haně. Ustavičně hotovi konajícímu již to konání zazlíti, zůstávají, ovšem v smyslu nejhorším, *bezouhonnými;* a neodkrývajíce nikam svou slabost trvají v bezvině, jsouce nestrannými a bezdějnými (geschichtelos).“

Ještě jeden patrnější citát z Raffa „Die Wagnerfrage“: „Jsou doby, kde pokroku dociliti nemožno bez generálního útoku na ty zničující tvrze lidskosti, jež vybudovala obmezenost (Bornirtheit), lenivost a závist. Taký útok má zapotřebí lidí k smrti odhodlaných, k zahynutí obětovaných, stráží ztracených (enfants perdus). Za jednoho z nich považuji sebe. Nepřátelství, kterého si spisem zmíněným vyvolám, strachovalo by mne, kdybych odpůrců svých počítal. Pro nesmírný počet svůj ale stávají se mi lhostejnými. — Jakýž ale koliv okamžitý výsledek mého vystoupení: že blízká budoucnost vděčnou mi zaň bude, to vím.“ —

A v pravdě, nepočíná-li teď již tím odporem jakýs takýs ruch v naší literatuře, třeba to byl dosavad jen kvas?

Dočkejme jen až vášeň v těch lidech utichne, vždyť co nevidět budou donuceni dokázat světu, že také něco umějí, a že se alespoň snažit budou utvořit něco lepšího, než mně bylo dosavad možno. Dočkejte pak i další rozvinutí našich sil, a vy se budete v prsa bíti při myšlénce, že kdybyste byli udeřili na člověka mne slabšího a neodhodlanějšího, byli byste v zárodku zničili snažení dobré, sílu nenepatrnou.

Pomněte že nestávalo ani jediného básníka, i toho nejproslulejšího nevyjímám, jenž by se byl kdy nepotkal s tím nejpodlejším odsudkem. Tak jen na pochoutku kritika o Šillerovi: „Ein durchgegangener Student, der aus Luft am Räuberthum (sic) nur deßwegen die Räuber geschrieben, weil er nicht genug physische Kraft hatte ein solcher zu werden"! —

Nechci se rovnati s tím velikánem; ale což kdyby jednou i vaše kritiky byly vám na potupu citovány, jak se u nás již stalo s kritikami o „Máji", kterým přece *i vy* teď přizvukovati za stydno i nečestno máte? — *

Nyní ale k hlavní věci.

Kdo četl almanach, ten bude vědět, že jsem cosi o budoucnosti naší poesie promluvil, co pan referent v Obzoru oumyslně zatajil; tomu také bude známo, že já slabé stránky Heine'ho neospravedlňuji, že s ním netropím idolatrii. Odkazuji k str. 142—152 svého almanachu. Že tam nezbožňuji člověka, jenž si po epikurejsku břich hladí, to vidno. Než poukáži na místo jedno (str. 146): „Plni naděje v budoucnost naší poesie, nerozumíme těm křečovitým zvratům. S pevnou vírou stojíme *na kypré půdě naší národní poesie*" atd. Může-li člověk být zřetelnější? — Opomina šíře dokládat, že všecka místa pro mne mluvící pan referent zatajuje, nemám chuti v té věci dále se pouštět a odkazuji na budoucí své činy a skutky.

Aby si ale vážené publikum nemyslilo, že jsem šílenec, který se tu najednou počal ujímati člověka ode všech zatraceného, jenž otrávil člověčenstvo, stůjtež zde slova doktora (ne tedy snad proletáře, jenž neprošel maturitou) Jana Scherra o Heine'ovi. Pan doktor smí si více dovolit než našinec, ať tedy mluví: „V Jindřichu Heine'ovi jeví se nejhlubší cit vedle nejzarytější vzdornosti, elegická jemnost vedle mužné síly, nejsubtilnější pohnutí vedle vtipu, jenž by i nesmrtelné bohy dovedl rozesmáti. Tyto odporné sobě vlastnosti zráčili někteří pojmenovati zleproslulou „rozervaností"; což ale básník, jenž psal Reisebilder, za to může, že jeho vlast a doba v které žije není celostí — že je pravým děckem Německa devatenáctého století? V skutku je on děckem v pravém smyslu slova, an počínání jeho podobno rozpustilému dítěti, které neví, že svou kuňkavou guvernantku k smrti dopaluje, když se v trávě povalujíc nožkami svými v povětří nespůsobné provádí kaprióly. Na taký úkaz shluknou se kolem něho všecky naše literární hokyně (Waschweiber) i lají a nadávají mu seč děláš. On sám nazval se dvorním šaškem svého národa (Kunz von der Rosen) a tím se lépe charakterisoval, než to

---

* A chopili jste se konečně opravdu slabých stránek almanachu? Nebylo by zvláště *„Slov. Novinám"* a *„Cyrillovi i Methodovi"* možno citovati slova sv. Pavla: Čistému jest všecko čisto? Nevidíte vy právě nemravnost a bezbožnost ve věcech, kde jich není? — Nelze mi opominouti odpovědít jen jedné kritice, té nejperfidnější, která cituje „Dnešní resultát". Básník si tam stěžuje v krátkých slovích, že pravý ideál v srdci nose, na papíru někdy jen mrzáky shledává, a žertuje si s tím v tónu jiném než Nebeský, který pravil, že „lvy pod srdcem nose, rodí kočky"!... Nyní používá se pro ideál to jméno „bůh", jakýmsi přehlédnutím tištěno zde jméno to velkým B, a ejhle — ve vší opravdivosti vytýkán mu hegelianismus, a v kritice doslovně se ptá ten světský člověk: zdali Slováci viděli kdy okatějšího (sic) spojení blbosti (!) s bezbožností (!!). — Tak se u nás kritisuje!!!

Ještě jednu pochoutku. Za nejnemravnější báseň prohlášena „Vnada tvá"; básník tam prosí milenku, aby odložila šperky, že mu odcizena v tom skvělém jase, a prosí aby mu raději ty místa, kde šperky jsou, dovolila políbit. Co si pomyslí každý nepředpojatý člověk? Kde se nosí šperky? Na prstech, na uších, a *terribile dictu* také na krku! — Vida, to je ta hrůza, ten bohaprázdník chce políbit své milence krk. Na hranici s ním!

Přijďme na pohanstvo. Já prý je hnusně velebím, šlapaje nejsvětější idei do bláta (probůh jen kde?). Zdržoval se kdy rozumný člověk nad tím, když básníci všech věků a národů zpívali o Jupiterovi, Venuši, Amorovi atd. atd.? Ale já když zpívám o Ladě, o Rusalkách, když vyslovím slovo „Perun", jsem neznaboh, a věřím v ty bytosti, ku zkáze veškerého křesťanstva!

všickni jeho přátelé i nepřátelé dovésti s to byli. Ano on je tím různoleským šaškem Německa, jenž mu vtipy dělá, roztomilé báchorky vypravuje, ukolébající písně lásky předzpěvuje, a též i časem pořádně do pravdy poví. — Na oko v soběcké subjektivnosti zamotán opěval slast i strast svých sourodáků. Kdož se opováží kárající rukou dotknouti se básnické jeho koruny — "

A konečně přeložím i něco ještě, čemu by každý mohl porozumět kdyby chtěl: „Aneb je to snad pravdou, že ten kdo chce Heine'ho pojmout a zažít, musí znát *milovat* — vášnivě a beznadějně?" —

Po delší takové řeči končí Scherr, který to psal své dívce v listech poetických „Poeten der Jetztzeit": „Tobě, přítelko má, smím odporučit Heine'ho, neboť jsi duševně nade všecku předpojatost, mravně nade všecku mrzkou upejpavost vznešena; i poznáš brzy, že díla jeho jenom chlapcům a zbabělcům, patnáctiletým nedopečeňátkům (Backfischen) a starým pannám nebezpečnými státi se mohou — protož rozraduj se v nich dle libosti." —

Hlavní fixní idea všech kritiků jest, že stavím Heine'ho do parallely s Goethem. To je lež. Mimochodem jen podotknul jsem, že lidé klassického směru, jakový se v Goethovi representoval, nemají práva stýskati si na Heine'ho a romantiky, anto Goethe všech takřka výrostků a nešvar této školy právě tak byl původní příčinou, jako Heine jich radikálním vyhubitelem. Co se Goethovi právem vytknouti dá, jest, že neměl žádného smyslu pro zápasy lidstva, že opovrhoval celým lidem jakožto luzou, a že byl, ovšem že *velký* — egoista. Co jinak o Goethovi povědíti možno, nepatří sem ani do kritiky, jen to ubezpečuji, že nemám potřebí na jeho ohromného ducha i na patřičný respekt před ním teprv upozornění býti.

K smíchu zajisté bylo mi, že páni kritikové tak nemotorně zvedli, co jsem sám jenom žertem byl prohodil: že ve slovenských písních také jest Heine. — „Jakže? rozervanost a Weltschmerz ve slovenské čubě?" ptá se v mé novele vydivená paní B. Na to pak odpovídá Albert, že ne — „ale za to ryzí mluva nejčarovnější lásky, naivní vroucnost a snivá touha nevýslovně hlubokého citu." Učinil jsem tím křivdu slovenským písním? —

Úvodní báseň že zkaceřovali, nedivím se. Muselo mi věru být s těží porozumět, sice by nebylo tolik odporných kritik; proč mi ale jediný snad ésthetik československý v „Moravském národním listu" porozuměl? — Jeho soud byl mi již napřed štítem proti všem těm ranám na mne se sypajícím. Bohy Lady-Nióly jímá věkodlouhý žal, oni ale nepláčí — a vím že budou hleděti na kritiky alespoň s hůry, ne-li s kruchty; a jakž hleděti na ty, kteří slepě pronásledují toho, jenž ideálům svým teprv cestu raziti hodlá? A pak — je to s kruchty se dívání, když tušíce novou bohyni, do černého fraku se neoblékáme a nechodíme „od muža k mužu", prosit o dovolení, aby se směla naroditi? — *Již jest konec se slovanskou poesií*, slyšeli jsme nedávno jednoho z těch na slovo vzatých zvolati, který se byl pustil do jistého labyrintu, z něhož vyváznouti že nemohl není naší vinou. Můžeme pak za to, že tuto beznadějnost nesdílíme?

Podotknu zde ještě, že kusým výtahem, překrucováním a vložením směšných slov, každá báseň dá se zpotvořiti. Rovněž tak učiněno v tak zvaném *rozebrání* novely „Život sváteční". Takové počínání jest holá zrada, kteráž sama sebe staví na pranýř. Voltaire rovným spůsobem *rozebral* Othella, i dovedl tuto velebnou tragedii žárlivosti tak směšně vylíčit, že člověk Shakespeare'a neznající soudil by spisovatele Othella býti nedoukem a bláznem. A co se domácí naší literatury týká: jakým spůsobem, s jakým výsledkem byl někdy „Máj" *rozebrán!!*

Celému tomu konfliktu dvou lásek Albertových, na kterých osnova spíše rozprávek nežli dějin „Života svátečního" svůj základ má, pan referent ouplně nesrozuměl. Zapomenul, že jest Albert zcela osiřelým, opuštěným, že jest líčen jakožto člověk, jenž jiné potravy pro srdce své nemaje, právě v tak podivných situacích se kochá; zapomenul konečně i to, že jako pan referent sám, tak právě mluví o Albertovi hejskové v zahradě, přezdívajíce mu bláznů. Nebylo tedy na taký soud od spisovatele zapomenuto, a třeba zardít se panu soudci, kterýž „i nejtrpčí pravdu uměje pronášeti slovem slušným", neuměl proti Albertovi nic lepšího pronésti, než v novele samé prosaický párek všedních hejsků. —

*

Albert jede přec; jak to mohl člověk zdravých smyslů psáti? Takových lidí nemáme v našich národních pohádkách, ty se končí svatbou a v nich se nedeklamuje! Což pak to ale znamená deklamovat? Dle kritiky mluvit o něčem jiném než o povětří a nejnovější módě. Kdo nechválí děti a jídlo a kanárka, ten deklamuje, kdo vůbec mluví s osobou, jež mu jindy bývala blízkou, ten je komediant, zvláště jestli nepadne do mdlob. Kdo místo omráčení jednoduše se pokloní, když naň dávno drahá tvář s výčitkou jako na cizince pohlédne, tenť učiněný je komediant, a což teprv kousne-li se do rtů! — A jestli pátrá po jakémsi znamení dost malého účastenství, když odchází, jestli mu teskno, že se rozloučit nemůže, tuť hotovým je zlosynem, a dítě, které bez úmyslu se srdečnou naivností tobě poví, že se včera s matkou za tebe modlilo, jest najatým donašečem nešlechetné ženy! Děti, nemodlete se za žádného, toť jest přelstění otce! — Kdo tomu nevěří, ať jen čte „Obzor“. —

Však cítím, že mi již mdlo při myšlénce, dále ještě bojovati s takými všeho jemnocitu prázdnými lidmi o nejoutlejších tajnostech lidského srdce. Kdo nepocítil, kdo neprožil boje lásky, kdo nikdy nerozkochal se u velebném boji duševním, tenť ovšem neporozumí. Jemu to celé líčení jest otřepanou frází, psychologickou nemožností — a přemrštěností! —

Těžko vyhověti každé chuti: ta slova Frickova, mně tak vytýkaná, doslovně vzata jsou ze skutečnosti, ale panu kritikovi zdají se převrácenou nemožností! —

Za poučení, že Homér v Iliadě neučí „roje včel chytat do pytlů“, bystroduchému mistrovi jednoduše děkuji. Kdož ale má více strachu, že by naň děti školní prstami ukazovat mohly, já nebo pan referent? Já vystoupil otevřeně, neskrývaje se pod žádnou šifrou; ale soudce můj, ten mluví z mraků nedostupných, a věru lituji ho, že mne soudil býti tak surového, že bych snad místo péra důtklivějšího se chopil nástroje k své replice, kdyby své jmeno byl ohlásil.

Za laskavé nevšimnutí si báchorky o Božence, jakož i obrázku ze života slovenského, těchto hlavních momentů novely, ku kterým osnova povídky jest pouhým rámcem, opět vroucně děkuji, jen že bez ironie, protože by mi líto bylo těch dítek, kdyby rovněž blátem poházené byly se mi domů navrátily.

Kdo z nás je „urážlivě nadutým“, a kdo se má budoucně „varovati oborů, ku kterým nemá schopností“, já nebo odpůrcové moji, to ať rozhodne laskavé obecenstvo po přečtení mého almanachu a kritiky umístěné v „Obzoru“, a po spravedlivém uvážení této mé obrany.

Byl bych se váhal dáti se v zápas s lidmi, kteří tak malou známost v literatuře prozrazují, že ani nevědí, v jakém poměru stál Heine k romantické škole, byl bych ouplnému mlčení se oddal, veden pravdou vyslovenou v „Alla-Trollu“: Doch das Schrecklichſte der Schrecken das Duell mit einer . . . (koho se týká, nechť si doplní sám) — kdybych za svatou neměl povinnost poukázati obecenstvu, jakých cest volí si ti, jižto vychloubajíce se láskou k vlasti a člověčenstvu, přece jen se snaží v zárodku samém ublížiti všemu cokoli u nás jen poněkud samostatněji a jařeji se rozvíjeti počíná. Rozhřeš je Bůh! Uvalili kámen na srdce mé, zaházeli blátem hlavu mou, budoucnost ať rozhodne; jsem-li jedovatým stromem, tedy zaniknu — na jistý druh palem ale kladlo se kamení, aby štíhle se vznesly a v síle dorostly.

Pracovati budeme a tím odpovíme nejlépe. Letošní almanach příliš málo měl lhůty k přípravě své, než aby se byl obejíti mohl slabých stránek. Očekával shovívavosti a laskavého podepření, když se mu však ničeho podobného nedostalo, utvrdí se v pravdě slov Goethových: Gegen die Kritik vermag man ſich weder zu ſchützen noch zu wehren. Man muß ihr zum Trotze handeln, und das läßt ſie ſich nach und nach gefallen.

J. V. Frič.

Poslední slovo o „Ladě-Nióle“.

Kdokoli odpověd pana vydavatele „Lady-Nióly“ třeba jen zběžně přečetl, měl dost příležitosti přesvědčiti se, že je v ní více nadávek nežli vtipů. Litovali bychom velmi, kdyby snad někteří horliví ctitelé Musy jeho tímto počínáním byli přivedeni na domněnku, že jeho krásná „bohyně“ není poselkyně z vyšších krajů, nýbrž jenom přestrojená obyčejná ženština, které těžko jest svou sprostotu zakrýti hledanými šperky. — Tolik jisto, že p. vydavatel „Lady-Nióly“, nestane-li se zakladatelem nového básnictví, bude aspoň původcem nové doby v literární zdvořilosti.

Pan vydavatel se diví, jak se mohlo jeho „*dosti skromné* počínání“ potkati s takovým odporem. Na to mu odpovídáme: předně proto, že jeho počínání jest *nejneskromnější* ze všeho, co kdy v naší literatuře podniknuto. Nedal posud žádných důkazů svého básnického povolání, jeho první *dílo* jest Lada-Nióla — myslíme aspoň, že nám bude vděčen, když „Kochana Ratiborského“ pomineme mlčením — tu náhle vystoupiv počíná si, jako by právě byl sobě vymohl u Apollina výhradní privilegium básnictví českého. Hned v básni úvodní dává nám nadmutými ústy na srozuměnou, že našemu básnictví nastala doba nová — objevením se Lady-Nióly. V „Životě svátečním“ pak vyslovuje zřejmě, že naše básnictví ničím není v očích jeho. „Odkud ta naděje?“ (v budoucnost poesie slovanské) ptá se paní B. Alberta, „já dosud nic tak spanilého nezaslechla, z čeho bych tak směle mohla prorokovat, jako vy.“ Načež Albert: „Ptejte se milence, proč doufá při návratu po třeba dlouhé (jak krásně česky!) své pouti nalézti rodinu a milenku svou, jak je byl opustil a třeba v šťastnějším, zdravějším stavu. V tomť skoro celá omluva mých skvělých snů“ atd. Tu přece nám pověděl srozumitelně, co smýšlí o naší poesii. Mluví však ještě srozumitelněji. Na str. 246 praví nám: „Byl jsem v paláci dóžů, v starých vězeních, kdež jsem s duchem Byronským trochu déle postál než Kollár.“ Není-liž tu zmínka o proslaveném básníku našem učiněna pouze k tomu cíli, aby naň opovržlivě shlédnouti mohl? A s jakým opovržením mluví ve své odpovědi o „těch na slovo vzatých“ t. j. o starším spisovatelstvu vůbec! Zajisté vděčný žák: jedinou svou posavadní dobrou stránku, plynný jazyk básnický — jeho prosa je dosti vadná — obdržel p. vydavatel „Lady-Nióly“ od pěstitelův básnictví našeho, a za to se jim odměňuje opovržlivým posmíváním! —

Při takovémto zacházení s básníky našimi trpkou jest ironií, když se odvolává na své náhledy o poesii slovanské, pokládaje za svou zásluhu, že nezoufal o její budoucnosti, a vytýkaje nám, že prý jsme tyto jeho náhledy zoumyslně zatajili! Ovšem, vždyť jest to přece *původní* myšlénka p. vydavatele! Na tisíce jiných nezoufalo také a nezoufá nad básnictvím naším, třeba průvodce „Lady“ kyprou půdu jeho zalévati chtěl jen pomyjemi cizích literatur. —

Slepé velebení Heine'a jest pak druhou příčinou obecného odporu proti „Ladě-Nióle“. Místa v úvaze naší uvedená dokazují dostatečně modlářství, jež se tropí v „Životě svátečním“ s tímto „rozpustilým miláčkem Múz“. Vyslovili jsme tam též dost obšírně mínění své o Heine'ovi a podáváme tu jen hlasy dvou slavných spisovatelů německých o něm. Praví *Vilmar* ve své „Geſchichte der deutſchen Nationalliteratur“: „Ausgegangen von der romantiſchen Schule iſt endlich auch Heinrich Heine, der indeß bald ganz neue, für die Poeſie nichts weniger als heilbringende Töne anſchlug. — Im Ganzen wird das unerbittliche Urtheil der Nachwelt kein anderes ſein als das, welches ſie über Bürger gefällt hat, nur daß Heine noch einer weit ſtärkeren Verurtheilung unterliegen wird, als Bürger: ein vortreffliches Talent, vielleicht ſogar ein ſchöpferiſches Dichteringenium, welches ſich durch Maßloſigkeit

zerrüttete." — Mnohem ještě přísněji vyslovuje se o něm básník a kritik *Marggraff*: „Man wird von einer Art nationaler Beschämung angewandelt bei dem Gedanken, daß dieser bedeutende, aber unreine Geist noch jetzt Vielen als der eigentliche Repräsentant der modernen deutschen Dichtkunst gilt, wie er ja auch dieß zu sein selbst sich offen rühmt." Viděli jsme v úvaze o „Ladě-Nióle", že i vydavatel její náleží v počet těchto věřících. Celé strany mohli bychom popsati podobnými úsudky znamenitých kritiků, než doufáme, že jich jest dosti k vyvrácení slepého obdivovatele Heine'ova, *doktora Scherra.*

Odpor proti „Ladě-Nióle" povstal dále pro lehkovážný spůsob, jakým se tam hovoří o věcech veledůležitých. Pokárali jsme přísně toto samolibé prázdné mluvení o Goethe'ovi, o klassické poesii, o slovenských písních. Pan vydavatel prohlašuje nyní své srovnávání slovenských písní s Heine'm za pouhý žert, ač tomu několik stran v „Životě svátečním" věnoval. Těšíme se, že aspoň v té věci začíná moudřeti. —

Mínění naše o „Ladě-Nióle" bylo tak odůvodněno, že ovšem nebylo snadno vyvrátiti je. Pan vydavatel jest tedy přinucen toliko vzdychati a spílati. O básni úvodní vyslovili jsme úsudek svůj spůsobem jedině možným při takovýchto plodech. Kdo by mohl mluviti opravdově o podobném klinkání oklepaných frás ze školy weltschmerzovské! — Gratulujeme panu básníku, že nalezl kritika, jemuž se tento klinkot líbí, a těšíme se, že je dosti vděčným k svému kritikovi, jejž za to „jediným snad ésthetikem" naším nazývati ráčí. Radili bychom mu, aby tohoto „snad jediného ésthetika" povýšil za svého *životního kritika*, a nepochybujeme, žeby měl dosti práce, chtěl-li by vkládati smysl ve všecka díla plodného ducha básníkova.

Nejapnost osnovy „Života svátečního" dokázali jsme tak zřetelně, že netřeba hájiti mínění vyslovené. Že jest pan Albert skutečně nezdařený plod básníkův, viděti nejlépe z jeho obrany. Jest prý opuštěný, osiřelý — chuďas, asi třiceti- a několikaletý sirotek! — a proto se nelze diviti, že vrátiv se od jedné lásky, u které špatně pochodil, spěchá k druhé a vyráží se s ní jako by se nic nebylo přihodilo! Ano, Albertovo počínání dá prý se pochopiti jenom co konflikt dvou lásek! Člověk by si myslil, že jíti od jedné milenky k druhé jest jenom špatná variace na známou písničku: „já za jedno potěšení deset mám", ale p. vydavatel ubezpečuje nás, že to konflikt! Pro uvarování se všeho nedorozumění radili bychom básníku, aby budoucně vždycky v takovýchto případech následoval příkladu onoho slavného mydláře a svrchu napsal: „Totoť jest konflikt."

Tolik o jeho obraně. Obraťme se nyní k jeho outoku. Výčitek je takové množství, že bychom musili několik archů popsat, chtíce lichost jejich dokázati; přestaneme na několika hlavních. Vytýká se nám, že prý „vychloubajíce se láskou k vlasti a člověčenstvu, přece jen se snažíme v zárodku samém ublížiti všemu, cokoli u nás jen poněkud samostatněji a jařeji se rozvíjeti počíná." Podivno, jak člověk může klamati sám sebe! Počínání, v kterém není ani jiskry samostatnosti, které je slepým opičením po hnusných příkladech cizích, jest prý *samostatné!* Počínání, které k nám chce převáděti nejhorší výrůstky mravní shnilotiny, jest *jaré!* — Vytýká se nám, ze prý z osobní nechuti vystupujeme proti „Ladě-Nióle", poněvadž prý nechodil podnikatel její v bílých rukavičkách a v černém fraku, prosit o dovolení, by se směla narodit. *To* koho se týká, nevíme; „Obzoru" jistě ne, poněvadž ho na světě nebylo, když se již Lada-Nióla objevila. Naše kritika povstala z dlouhé rozvahy a z pevného přesvědčení, nikoli z nějakých ohledův osobních, jichž spisovatel těchto řádek, nemaje ani cti osobně znáti pana básníka, zúplna prost jest. — Vytýká se nám dále, že prý neznáme poměr Heine'ův ke škole romantické. Týká-li se tato výčitka obecně vyslovená úvahy „Obzoru", vyzýváme p. vydavatele, aby nám dokázal, v čem naše *mínění o Heine'*ovi křivé jest; dokáže-li nám blud nějaký, chceme plody Musy jeho za velmi zdařilé prohlásit.

Velmi směšné jest pitvoření se pana vydavatele, jako by byl nějakým mučenníkem svého básnictví. Všickni, kteří nechválí každého řádku vyšlého z péra

jeho, jsou jeho odpůrcové, ti jej pronásledují, kaceřují, uvalují kámen na srdce jeho atd. Člověk se musí zasmáti takové pošetilé sentimentálnosti! Pan vydavatel „Lady-Nióly“ má právo vydávati své plody tiskem, a každý jiný má právo, pronésti o plodech jeho soud svůj. Kdo však, jako vydavatel „Lady-Nióly“, nazývá bílým, co jiným lidem sluje černým, a mermomocí chce všecky přesvědčiti, že se všickni mýlí a jeho mínění že jedině jest pravé, nesmí se diviti, když zaslechne některé ostré slovo. My vidouce před sebou mladého muže, jehožto celé počínání jevilo neznámost i obyčejných poměrů lidských, vyslovili jsme mínění své mírněji nežli spis zasluhoval, nadějíce se, že mladý spisovatel může upřímným snažením mnoho ještě napraviti. Ale naděje nás zklamala. Vydavatel „Lady-Nióly“ nepotřebuje šetření, on jest veliký, bohatý, zralý duch; budoucně tedy nepotřebujeme již míti žádného ohledu na okolnosti jeho.

Konečně žádáme pana vydavatele „Lady-Nióly“, aby nám budoucně nikdy nevyhrožoval budoucností. Jsa pevně přesvědčen, že jeho síla jest „nenepatrna“, že jest podoben k „bujné palmě“, že jeho „osobnost spravedlivá budoucnost lépe posoudí“, že všickni jeho odpůrcové budou se „bíti v prsa“ a se styděti atd., jeví p. vydavatel zajisté pěknou důvěru v síly své, což tím vřelejšího uznání hodno, poněvadž nenepatrnou tuto sílu svou dokázal posud nejvíce jen rýmovaným a nerýmovaným prázdným mluvením. Mýlí se však p. vydavatel velmi, domnívá-li se, že bude v očích budoucnosti tak vysokou palmou, jakou jest ve svých vlastních. Budoucnost neměří velikost lidí podle jalového křiku a nadýmání se — u ní platí jen čisté snažení, prosté všeho charlatanství a marné ctižádosti! K appellaci na soud budoucnosti máme všickni stejného práva, a kojíme se důvěrou, že, bude-li jí záležeti na tomto našem úsudku o „Ladě-Nióle“, bude i nám nestranným soudcem a uzná upřímné snažení naše o zdar literatury. A bude-li pan vydavatel „Lady-Nióly“ *nenepatrných sil* svých užívati tak jako posaváde, bude-li hledati slávu pachtěním se za podobnými vůdci jako jest Heinrich Heine, bude-li úsudky tak mírné jako byl náš v „Obzoru“ odbývati spůsobem, který v jeho odpovědi vidíme, bude spravedlivá budoucnost o jeho básnické činnosti mlčeti.

M.

Na zprávu „Lumíra“ o „Obzoru“.

Časopis „Lumír“ podal v č. 13 „úvahu“ o prvním svazku „Obzoru“, v nižto se některá mylná udání vloudila, kteráž potřebují opravy.

Co se předně týká důtky, že vycházení „Obzoru“ nebylo předběžně oznámeno a že se to stalo z „nevhodné oekonomie“, pokládám za neodůvodněnou urážku osobní, ano mohl bych v ní spatřovat i skrytý úmysl p. referenta, *celé* moje podniknutí uvesti v podezření „nevhodné oekonomie“. Nevím, jest-li opominutí předběžného oznámení nějakého literního podniknutí něco nesolidního a potřebí-li přitom jaké omluvy. Bylať opominutí toho hlavní příčina ta, že některé důležité výmínky vycházení „Obzoru“ nebyly rozhodnuty až po vytisknutí celého téměř svazku. Tu stalo se ihned oznámení řádně a mnohostranně, s toutéž výlohou jaké by *předtím* bylo zapotřebí bývalo — což p. referent snadno pochopí. A co medle mu jest po mém spůsobu oznamování? Škoda z něho plynoucí byla by jedině moje. Míní-li ostatně jakési neobyčejné vytrubování s hlučnými kotly, to, jakož se mně odjakživa příčilo, i budoucně mi rád ponechám jiným.

Co se týče výtky o přísné anonymitě přispívatelů k „Obzoru“, nevím, co by se proti tomu mohlo slušně namítati. Mnohé z nejznamenitějších podniků podobných na západě nepodávají ani jediného jmena přispívatelů svých, a po mnohých teprva letech dovídá se často čtenářstvo, kdo je spisovatelem výtečných pojednání, tam obsažených. Nemíním vedle oněch právem proslulých závodů literních stavěti „Obzor“, ale myslím, žeby ani nám neškodilo, kdyby se vždy hledělo více ke spisu nežli k tomu, kdo jej psal; kdyby všeliké poměry osobní zůstávaly vždy v pozadí. Je k tomu ovšem zapotřebí většího zapření sebe nežli se obyčejně nachází. Ostatně se mně však podařilo získati „Obzoru“ mnohé vážené spisovatele, z nichž někteří již k prvnímu svazku přispěli a ještě jiní v budoucích svazcích vystoupí. Jest tedy udání „Lumírovo“, jakoby snad „Obzor“ jakýmsi uzavřeným spolkem vydáván byl, zcela mylné, jakož i zřejmě vysvítá z vydavatelova vyzvání ke spisovatelům, na obálce prvního svazku učiněného, jež p. referent buď přehlídl neb úmyslně ignoruje. Kdokoli z váženého spisovatelstva podá článek nějaký obsahem svým do „Obzoru“ se hodící, může býti jist, že se ochotně přijme a slušně honorovati bude. —

Zvláštním kamenem ourazu zdá se p. referentu „Lumíra“ býti dodatek vydavatelstva k životopisu Koubkovu; co však při této příležitosti vykládá, je příliš směšné a za vlasy tahané, aby potřebí mělo širšího vyvracení. Zaprodal-li se kdo, třeba sám p. referent „Lumíra“, svému nakladateli za „krvavý peníz“, nenásleduje žeby jiní byli zaprodáni a nejméně zesnulý, který, vším dostatkem jsa opatřen, zapotřebí neměl ani za nekrvavý peníz se zaprodávati. Žeby mu byl dodatek vydavatelstva vytýkal, kdy a mnoho-li básní psáti měl, jest jen znamení, že pokolení referentů soudících ale nečtoucích aneb jenom napolo čtoucích u nás ještě nevyhaslo; či *tváří* se jen p. referent, jakoby neznal rozdílu mezi básněním a prací vědeckou neb polovědeckou? — Míní-li ostatně, že spisovatelé pouze pro nakladatele píšou, nikoliv pak, aspoň lepší z nich, i z lásky k vlasti a k osvětě, nemohu já, nakladatel, s ním o to hádati se, neboť pak jest nakladatelštější nežli nakladatel sám. Liché takové mínění odsuzuje se samo. — Posledním pak žertem o lvu a kořatech uškodil jen panu redaktoru Lumíra samého, poněvadž co jeho „Dmitrije“ alespoň na prknech očekáváme, „Záhuba“ jeho lvem býti přestane.

Jar. Pospíšil.

John Franklin a jeho předchůdcové. *)

I.

Vedle hlučných, často bouřlivých událostí posledního desítiletí nebylo výjevu, jenž by mysli veškerého vzdělaného světa byl tak mocně dojímal, jako výprava i osud smělého plavce Johna Franklina. Jsa puzen neukojitelnou zvědavostí odvážil se šlechetný hrdina do krajin věčného ledu, které již tolik statečných srdcí byly pohltily, aby s nich odhalil tajemnou roušku. Zraky všech, jimž poznání země má nějakou důležitost, provázely jej na této nebezpečné pouti a čekalo se ouzkostlivě na zprávy o výsledcích jejích. Když ale lhůta návratu vypršela a nižádných stop velikého plavce nebylo viděti, počali se obávati krajané jeho, aby nebyl uvázl v nepřehledných pustinách ledových, a r. 1848 vyslány jsou z Anglicka dvě lodi, aby vyhledaly Franklina. Od té doby pak nepřestali Angličané vysílati lodi své, pokládajíce za povinnost národu, aby hleděl zachovati jednoho z nejstatečnějších synů svých. Tyto cesty obracely zřetel Evropy neustále na daleký sever americký a učinily podniknutí Franklinovo předmětem obecné zajímavosti, ano obecného soucitu. Doufáme tedy, že i vážené čtenářstvo naše bude s oučastenstvím čísti obšírnější zprávy o statečném plavci, jenžto život svůj šlechetné zvědavosti obětoval, jakož i o těch, kteří před ním za tímž íčelem kráčeli. —

Když r. 1492 Kolumbus hledaje po moři cestu do Indie směrem ápadním nalezl ostrovy a brzy potom i země posud nevídané, vrhla se všecka téměř podnikavost plavcův evropských v tuto stranu, sledujíc a ozšiřujíc vědomosti velikého Janovana. *Jižní* končiny americké, nesahajíce do pásma studeného, byly brzo proskoumány, a Magellan nalezl na své cestě r. 1519—1522, co Kolumbus byl nadarmo hledal, *pomořskou cestu do Indie směrem západním*, totiž oplutím jižní pevniny americké. Severní ale její končiny, sahajíce hluboko do pásma studeného, zůstaly ještě dlouho temny — a Magellana svého nalezly teprva minulého roku.

Zůstal-li však sever americký dlouho nevyzpytovaný, nedělo se iknavostí a nestatečností plavcův. Již pět let po první plavbě Kolumbově plul Jan Cabot od břehův anglických k severní Americe. Tento Benátčan v anglickém Bristolu usazený, jsa povzbuzen prospěchem slavného Janovana, pustil se s ním v zápas, i ač nedosáhl jmena janov-

* Radíme všem váženým čtenářům svým, aby podobné články o cestách po emi a po moři nečtli nikdy bez *mapy*.

ského soupeře, v jedné přece věci byl nad něj šťastnější — nalezl totiž první *pevninu* americkou. Vyplul z Bristolu z jara r. 1497 s pěti loďmi, vlastním nákladem vystrojenými, nesa v kapse své rovněž hojné a zvučné titule jako Kolumbus: byltě zplnomocněn od krále anglického Jindřicha VII., aby plul do všech končin a moří na východě, západě i severu, a podmanil i spravoval co náměstek krále anglického všecka města, vesnice, hrady i ostrovy, jež by odkryl. Dne 24. června spatřil ponejprv pevninu americkou, skoro o čtrnáct měsíců dříve nežli Kolumbus, a sice as pod 56. stupněm severní šířky, na pustém břehu labradorském, v krajině medvědů, tupých divochů a hrozivých skal.

Následujícího roku 1498 plula druhá výprava z Anglicka do týchž krajů, vedená třiadvacetiletým synem Cabotovým Šebestiánem, jenž se pustil neohroženě na sever a vnikl až po 58., ano jak jiní se domnívají, až po 67. stupeň severní šířky podle břehů labradorských. Tuhá zima tu panující a pustá tvářnost krajiny přiměly jej k obrácení i plul k jihu až k nynější Floridě. Na cestě této pozorována jest u břehů novofundlandských nesmírná hojnost tresek, k jejichž lovení přijíždějí sem posud každoročně četné lodi z Evropy i z Ameriky. Byliť tedy Angličané první, kteříž nalezli pevninu americkou, a první též opluli celý východní břeh nynějších Spojených států severoamerických. Z té příčiny osobil si též Jindřich VII. král anglický právo k těmto zemím, zpěčuje se uznati právo Španělů v těchto stranách, papežskou bullou jim udělené.

Cesty obou Cabotův obrátily zřetel Evropy k severním končinám Ameriky. Již r. 1500 plul z Portugalu Kaspar Cortereal s dvěma loďmi a drže se stopy Šebestiána Cabota přišel na druhé plavbě své nepochybně až do úžiny vedoucí k zátoce Hudsonově, bouří však jest odloučen ode druhů svých a nebylo o něm nikdy již slyšeti. Jakým způsobem zahynul, není známo. Jestiť Kaspar Cortereal první plavec evropský, jenžto zahynul v lednatých pustinách moří severoamerických. S týmž osudem potkal se i bratr jeho Michal, který se jal hledati pohřešeného bratra svého.

Tímto zahynutím plavců portugalských zachráněni jsou ubozí Eskimáci od hrozného osudu, jejžto jim Portugalci připravovali. Hned na první cestě své pochytal Cortereal asi padesát Eskimákův, ješto se mu zdáli býti velmi silnými dělníky, kteří by se výborně hodili za otroky. Zahynutí Corterealovo zmařilo tyto záměry Portugalců, nemajících chuti kráčeti po dráze, která byla vedla k záhubě smělého Cortereala.

V řadu plaveckých národů snažících se nalézti nové země vstoupili brzo též Francouzové. I jim byl mistrem umění plaveckého Italian. Florenčan Giovanni Verrazzani odplul s jednou lodí z Francouz a byv zmítán hroznou bouří přistál na břehu severní Karoliny, kdežto lid i kraj budil

podivení evropských plavcův. Divili se hnědé barvě i koženým šatům Indiánův i věncům z peří, jimiž se zdobili. Ubozí Indiáni přijali Evropany s velikou hostinností, nenaučivše se posud báti se záhubných vášní hostů svých. Krajina pak byla nad míru krásná lesy a háji, které šířily vůni přelíbeznou. Mužstvo bylo opojeno krásou tolikerou a nejsouc prosto vášně tehdy vůbec zuřící domnívalo se, že bude blízko onen kraj plný zlata, po němž se tolik dobrodruhů shánělo. Verrazzani plul na sever až k 50. stupni severní šířky. Obyvatelé krajin severnějších byli méně přívětivi a nebylo možné získati jejich důvěru. Obchod s Evropany chtěli vésti, ale žádali na výměnu nože a ocelovou zbraň. Nepochybně byli zde již dříve Evropané, snažíce se lapiti obyvatele a odvésti je za otroky; uměli tedy již tito Indiáni zacházeti s Evropany.

Větším úsilím, ačkoli s nehrubě větším prospěchem zasazovali se zatím Angličané o vyskoumání tajemného severu. Šebestián Cabot byl již r. 1517 dospěl až k 67. stupni sev. šířky, nepochybně do nynější úžiny Hudsonovy. Když pak po mnohých letech strávených ve službě španělské Cabot se opět vrátil do Angličan, postavil se v čelo kupců, jejichž účelem bylo hledati nové země směrem *severovýchodním.* Dne 20. května 1553 opustily Anglicko tři lodi, jimž veleli Willoughby a Chancelor, a zastavily se u Wardöehuusu v Norvéžsku. U Severního mysu (předhoří) však byla loď Chancelorova prudkou bouří od Willoughby'ovy odtržena a nikdy se opět nesešly. Willoughby připloul k ostrovům zvaným Novaja Zemlja (nová země), nemoha však dále vniknouti k severu vrátil se do Wardöehuusu a jel podle břehů ruského Laponska až k ústí řeky Arčiny, nespatřiv ani lidí ani čeho jiného podobného k obydlí lidskému. Za dvě léta potom nalezen jest deník jeho od ruských rybářů vedle zmrzlého těla jeho: byltě zahynul hladem a zimou s celým mužstvem svým. Lépe se vedlo Chancelorovi. Nemoha se dočkati Willoughby'ho odplul z Wardöehuusu na sever, do krajin nepovědomých tak daleko, že konečně tam nebylo ani žádné noci, nýbrž pořád jasno a slunce svítilo nad rozsáhlým mořem. Tak se dostal do Bílého moře a přistál u Archangelu. Rybáři zaměstnaní u břehu utíkali před ním, neviděvše nikdy lodi tak veliké; když je však dohonil, padli na kolena chtíce mu líbati nohy. Zacházeje s nimi vlídně získal úplnou jejich důvěru a zásoben jest od nich všemi potřebami. Slyše od nich o veliké moci cára *moskevského* Ivana Vasiljeviče prosil za dovolení, aby jej směl navštíviti, načež byl od Ivana Hrozného laskavě přijat a zavedl prospěšný obchod mezi Angličany a Rusy. Ač pak obchod tento dosti živě provozován jest, plavby do vzdáleného lednatého severovýchodu po několika ještě nepodařených pokusích přestaly lákati Angličany.

Zato však počali se domýšleti Hollanďané, žeby touto cestou mohli

vésti obchod s Indií, který se tehdy nacházel úplně v rukou Portugalců a Španělů. Vláda hollandská slíbila odměnu 25.000 zlatých a výhradní právo obchodu tomu plavci, jenž by novou cestu odkryl. Podnikaví kupcové vystrojili brzo tři lodi, jimž velel nejslavnější té doby námořník hollandský Vilém Barentz. Opustiv břehy hollandské 5. června 1594 byl se svou lodí již 29. července u Ledového mysu, severního to konce Nové Zemlje, kdežto byl nesmírnými spoustami ledu v další plavbě zadržen. Ostatní lodi, jež vedl Cornelius Nay, připluly zatím k ostrovu Vajgacu a vjely do moře Karského. Nay se domníval, že nalezl cestu do Indie. Vrátivše se tedy domů spůsobily tu náramné podivení a živé účastenství. Bylo ihned sedm lodí s nákladem vypraveno, jež 2. července 1595 opustily Amsterdam; nemohouce však nalézti domnělý průjezd do Indie vrátily se v září s nepořízenou domů. Ale podnikavý duch Hollanďanů ani tím nebyl odstrašen. Dne 15. května 1596 vypraveny jsou opět dvě lodi, s nimiž Barentz 19. června nalezl *Špicberky*, vniknuv mnohem dále k severu než kterýkoli plavec evropský před ním. Odtud pak plul ke břehům Nové Zemlje, jejíž severovýchodní konec, mys Nassau, obejel. Tu však se octnul v husté mlze mezi spoustami ledu, i musil se sedmnácti druhy v této hrůzyplné krajině pod 76. stupněm severní šířky přezimovati. Od konce srpna až do 14. července následujícího roku trvalo trapné zajetí v této pustině. Barentz však se nedočkal vykoupení. Dne 20. června cítil, že jej opouštějí síly. Maje několik map před sebou rozestřených pozoroval je bystrým zrakem svým; potom žádal, aby jej pozdvihli, by mohl okolní krajinu ještě jednou obezříti — a zesnul. Jeho druhové nalezeni jsou od ruských rybářův a odvezeni do Koly, kdež se potkali s několika loďkami hollandskými. Z osmnácti mužů, kteří na Nové Zemlje přezimovali, bylo ještě dvanácte na živě.

Zatím obrátili Angličané opět zřetel k severozápadu, a dlouhá řada velikých plavců, jejichžto jmena žijí v úžinách a zátokách severní Ameriky, započala odvážné cesty. Jeden z nejslavnějších námořníků té doby *Martin Frobisher* vyplul r. 1576 se třemi chatrnými loďkami, aby hledal země v severu Ameriky. Na cestě ztratil blíže břehů grénlandských jednu z loděk v bouři a druhá mu tajně ujela nazpět. Avšak i opuštěn od průvodců svých nelekal se nebezpečenství a plul ku břehům labradorským. Pod 63. stupněm sev. šířky nalezl úžinu, jež podnes po něm drahou Frobisherovou se nazývá, a vjel do ní asi na šedesáte mil; na břehu nalezl Eskimáky, z nichž jednoho do Angličan unesl. Nyní se Angličané domnívali, že nalezena jest severozápadní cesta do Indie, zvláště do pověstné tehdy říše velikého chána, do Kathaje, o jejímž nesmírném bohatství se od časů Polo'vých tak mnoho snilo a povídalo.

Co však ještě více rozohnilo mysli tehdejšího světa — Frobisher přinesl s sebou jakýsi černý kov, v němž domnívali se že je zlato. Londýnští zlatníci potvrdili toto mínění, a Frobisher vyslán jest po druhé, aby hledal zlato. Cesta se podařila, Frobisher přivezl několik set sudů pověstného kovu. Událost tato spůsobila v Anglicku nesmírné jásání; sama královna Alžběta domnívala se, že nalezeny jsou kraje ne sice tak ourodné jako španělská Amerika, ale aspoň tak na zlato bohaté; kupci snili o výhodném obchodu, a učení byli přesvědčeni, že severovýchodní průjezd (do Indie) jest nalezen. Slovo v knize Jobově, že zlato „přichází od severu", přimělo již ve 13. věku Normany a Dány, aby v Grénlandě zlato hledali; Angličané se nyní domýšleli, že jsou zlatu na stopě. Ouředníci, jimžto věc ke zkoušení podána, vyslovili se tak příznivě, že r. 1578 vypraveno 15 lodí nákladem státním. Chtělať královna založiti ve zlatonosných oněch krajinách osady, a rozličtí řemeslníci, horníci, tesaři, zlatníci, pekaři a jiní hrnuli se na lodi. Ale skvělé naděje hrozně jsou zklamány — lodi byly zahnány bouří do úžiny později Hudsonovou zvané, a zlatachtiví poutníci sotva že přinesli zdravé oudy nazpátek. *

Smutný výsledek tohoto podniknutí udusil na čas všeliké podobné pokusy. Teprv po sedmi letech zpamatovali se londýnští kupci tak dalece, že si umínili vyslati opět několik lodí do hrozných těch krajů. Domnívajíce se, že nešťastný výsledek předešlých podniknutí byl trestem od Boha poslaným za lakomost a zlatachtivost účastníkův, ubezpečovali páni obchodníci londýnští, že pustivše mimo sebe všeliké myšlénky o zlatě a stříbře jen oslavu boží a prospěch vlasti své na mysli mají. I vypravili nezištní tito podnikatelé dvě chatrné loďky, jež svěřeny jsou *Johnu Davisovi*, muži v umění plaveckém dobře zběhlému. Dne 7. června 1585 odplul Davis z Dartmouthu, namířiv k jihozápadním břehům grénlandským. Odtud jeda k severozápadu vplul ve známou úžinu, která po něm drahou Davisovou se nazývá. Obohativ takto známosti o mořích severoamerických nemohl přece nalézti ani cestu do Indie, aniž jaké zlato. Ani následující dvě cesty nevedly jej k žádoucímu cíli.

Přes všeliké neštěstí, jímž tyto podniky provázeny jsou, neustali přece smělí plavcové ode snah svých. V dlouhé řadě velikých námořníků té doby skvěje se nad jiné jmeno *Hudsonovo*. Čtyry cesty konal neohrožený plavec tento na sever. Ponejprv vyslán jest r. 1607 od společnosti obchodní moskevské, aby hledal průjezd do Indie *přímo přes severní pól*. I vnikl podle Špicberků až k 81. stupni; odtud obrátil

* Toto domnělé zlato nebylo než žlutý *kyz krychlený*, nacházející se zhusta na břehu labradorském, zvláště u mysu Bonavista; jest tvrdý, třpytící se a zažloutlý, často smíšený s mědí, otruščem, stříbrem a zlatem.

se ke Grénlandu a nedostatkem potravy přinucen jest k návratu. I druhá a třetí cesta zůstala bez výsledků. Tím zajímavější je čtvrtá, poslední plavba Hudsonova. Dne 10. dubna 1610 opustil Temži na lodi vypravené od několika soukromníků. Plul k Islandu, odtud na západ a vjel do úžiny po něm nazvané. Tu však mužstvo jeho lodi zápasíc tuze s ledem počalo se bouřiti. Dne 11. července nalezl ostrovy Milosti Boží a spatřiv před sebou široký chobot (zátoku) domníval se, že jest v Tichém moři. Avšak dne 10. srpna zamrzla loď jeho v ledě, potrava byla skoro strávena a lid jeho se počal opět bouřiti. Byltě Hudson vzal s sebou z Anglicka mladého ničemu, jmenem Green, který nechovaje se na lodi dle předpisů byl několikráte přísně napomenut. Tento bídník přisahal Hudsonovi pomstu a štval naň ostatní lid. Dne 22. srpna chopili se Hudsona, vrhli jej s osmi nemocnými muži do pramice a opustili je. Neohrožený plavec zahynul bídně v chobotě, jenž podnes hlásá jmeno jeho. Však bídní jeho zhoubcové neušli spravedlivé pomstě. Vrazivše lodí svou do mysu Digges zvaného byli zde od Eskimáků přepadeni, a původcové smrti Hudsonovy jsou zabiti. Ostatní se vrátili vyhladovělí do Irska.

Plavby na sever nebyly ani strašným osudem Hudsonovým zastaveny, ano zdálo se, že čím hroznější tvář ukazoval tajemný sever plavcům, tím více statných reků spěchalo, by s ním zápasili.

Nade všecky následovníky Hudsonovy v následujících letech vyniká *Vilém Baffin* odvahou i obezřetností. Léta 1616 vyplul z Anglicka, přijel do chobotu Baffinova, pokračoval neohroženě až k 77° 30′ sev. šířky do mořské úžiny nazvané sund Velrybí, a plavě se k západu, k sundu Sir Thomas Smith, pozoroval tu podivné uchylky střelky magnetické; obrátiv se k jihozápadu nalezl veliký sund Lancasterský, jenž byl však ledem zacpán a jímž teprva za našich dob slavný Parry ponejprv projel. Vrátiv se do Evropy chtěl později od strany asijské hledati průjezd v severu Ameriky, byl ale v Indii v půtce zastřelen.

Během první třetiny 17. věku pustili se ještě mnozí jiní smělí plavci na sever, které však pro obmezenost místa musíme minouti mlčením. V ostatní části 17. věku ochábla horlivost ve zpytování pustin ledových, do kterých nikterak nebylo lze vniknouti. Teprva v předešlém století počalo se opět upřímně přemýšleti o severních končinách Ameriky. I obrátili podnikatelé zraky své ke stranám, jež byly po věky zanedbány — k *severozápadním* krajinám Ameriky; tam nebyl posud nikdo vnikl a nevědomost o těch krajích byla v Evropě tak veliká, že ani nevěděli, zdali severovýchodní Asie nesouvisí se severozápadní Amerikou. Když slavný cár ruský Petr Veliký r. 1717 na své druhé cestě po Evropě navštívil i zamilovanou zemi svou, Holland, mluvil

o věci té s některými muži, kteří podobným podniknutím přáli; i umínil si hned, že vyšle lodi, které by ohledaly neznámé končiny na východě severní Asie a na západě severní Ameriky. Avšak zaměstnán péčí o rozsáhlou říši svou neměl Petr dlouho prázdné chvíle aby úmysl svůj ve skutek uvedl. Teprva v poslední nemoci své, na loži smrtelném napsal rozkaz admirálovi Apraxinovi, aby bez prodlení činil přípravy ku plavbě do moří mezi severní Asií a Amerikou. Cár nařizoval, aby se vystavěly dvě lodi na Kamčatce nebo někde jinde na místě příležitém, aby se pak poslaly na sever hledíce vyšetřiti, zdali Asie s Amerikou souvisí; také měly vyzvěděti, zdali již není některý přístav na severozápadním břehu americkém v rukou Evropanův, a vyměřiti co nejbedlivěji břehy. Petr Veliký brzo potom zemřel; manželka však a nástupkyně jeho Kateřina I. vykonala věrně vůli jeho. V čelo výpravy postaven jest *Vít Behring*; jemu přidáni jsou poručíci Čirikov a Spangberg. V únoru 1725 opustili Petrohrad, provázeni rozličnými řemeslníky, zvláště tesaři; po dlouhé obtížné cestě Sibirií došli do Ochocku, kdež nalezli jednu loď již vystavěnou, a v červenci 1728 odpluli z Kamčatky, namířivše přímo k severovýchodu; tu se dověděli od Čukčův, že břeh neustále k západu běží. Behring se brzo přesvědčil, že Čukčové mluvili pravdu; i soudil z toho, že Asie s Amerikou nesouvisí. Druhá cesta Behringova podniknutá r. 1729 byla bez výsledků; třetí však náleží k nejpamátnějším plavbám všech věků. Vyplul r. 1741 s dvěma loďmi z přístavu Petropavlovského; první velel sám, druhé Čirikov. S nimi se vydal na cestu francouzský hvězdoslovec de Lisle de la Croyere a německý přírodoskumec Steller, jenž líčí v denníku svém všeliké příhody této výpravy. Měliť nařízeno, aby se plavili ke břehům americkým snažíce se nalézti dávno hledaný průjezd mořem ledovým. Na mapě od ruské akademie jim doručené byla naznačena k jihovýchodu od jižního konce Kamčatky jakási země, kterou prý kdysi Španěl Juan de Gama spatřil; na východě ale, kde se opravdu země nachází, neměli nic zaznamenáno. Hledavše dlouho nadarmo zemi Gamovu plavili se Behring a Čirikov k severu až po 50. stupeň sev. šířky; tu však chtíce se obrátit na východ ke břehům americkým byli bouří od sebe odtrženi. Čirikov dostal se na břehy americké pod 56. st.; břeh byl příkrý a skaliskami nepřístupný, i musil se Čirikov zakotviti opodál břehu. Mužstvo dvou pramic, jež poslal na břeh, bylo pobito od obyvatelův, a Čirikov vrátil se na Kamčatku.

O tři dny později nežli Čirikov spatřil i Behring břehy americké asi o 4 stupně severněji; velkolepý rozhled otevřel se tu zrakům plavcovým, již na 16 mil od břehu viděli před sebou mohútnou horu sv. Eliáše. Plavíce se podle břehu na sever octli se v krajině, kde břeh bě-

žel směrem jihozápadním a plavba mezi nesčíslnými ostrovy se velmi nebezpečnou stávala; i nemohli postoupiti ani úplně k 65. stupni. Obrátili se tedy k jihu a pod 56. stupněm nalezli ostrov Tumanoj (Foggy Island). Tu však jest lid na lodi sklíčen nemocí námořskou. Aby nalezli čerstvou vodu, obrátili se opět k severu; zde ale onemocněl i Behring sám a postoupil velitelství poručíku Waxelovi. Avšak nehodám nebylo konce. Zápasíce s větry západními spatřili v dálce břeh, od kterého hroznou bouří sedmnácte dní trvající vzdáleni jsou. Toto bouření bylo tak strašné, že nejstarší plavci podobného nezkusili. Skoro veškeré mužstvo onemocnělo, nejsouc ani s to aby vykonávalo potřebné služby. V takových okolnostech nezbývalo než vrátiti se na Kamčatku. Dne 4. listopadu spatřili zemi pod 56. stupněm sev. šířky; zima byla nesnesitelná, lid patrně slábl, mnozí umírali a vody se nedostávalo. V zoufalém tomto stavu octli se mezi skalisky blíže pustého ostrova, jenž nyní Behringovým sluje, i nezbývalo než tady přezimovati. Nejnebezpečněji nemocní odneseni jsou na ostrov hlubokým sněhem pokrytý; mnozí z nich však umírali sotva vyjdouce z lodi na čerstvý vzduch. Proto byl Behring zaobalený v pokryvkách na ostrov přenesen. Na tomto bylo mnoho mořských vyder, kterých asi 900 postříleli. I bílých a černých lišek byl dostatek, byly však velmi nestydaté, sežírajíce mrtvoly než byly pochovány, a očmuchávajíce nemocné, jako by v nich brzkou kořist viděly. Avšak poznenáhla lepšil se stav mužstva, čerstvá voda a zdravé maso vydrové bylo jim výborným lékem. Velryba na břeh vržená byla jim pokrmem, když se jiných nedostávalo. Behring však churavěl bez naděje; dne 8. prosince zesnul odvážlivý plavec způsobem velmi smutným. V jeskyni, v které ležel, sypal se naň s hůry stále písek, jejž na zkřehlých údech svých ležeti nechal, poněvadž jej hřál. Brzo byl skoro celý pískem pokryt, a když dokonal, musel býti z písku téměř vyhrabán. Na pustém ostrově tomto po něm nazvaném jest jeho tělo pochováno; prostý kříž ukazuje místo, v němž jeden z nejznamenitějších plavcův odpočívá. Známosti zeměpisní byly jím platně rozmnoženy; on rozhodl otázku, souvisí-li Amerika s Asií. Úžina Behringova hlásá a bude hlásati světu jmeno muže, jenžto zaplatil životem svým odpověď na důležitou onu otázku. Třicet průvodců jeho provázelo jej tu i do hrobu; ostatní se vrátili následujícího roku do Kamčatky, jen třicet mil zeměpisních odtud vzdálené.

Po Behringově zahynutí nebylo dlouho plavců, kteří by se byli odvážili cesty do lidozhoubných pustin, až po více než třiceti letech Angličané opět počali přemýšleti o vzdáleném severu. Přes sto let odpočívaly všeliké záměry plavby přes severní pól, když r. 1773 anglická vláda opět dvě lodi vypravila, aby hledaly domnělý ten průjezd.

První lodi velel kapitán Phipps (pozdější lord Mulgrave), druhé kapitán Skeffington Lutwidge; s výpravou touto plul i mladík, jehožto jmeno později zapsáno jest mezi největší reky námořské, vítěz trafalgarský Horatio Nelson. Opustivše 4. června 1773 břehy anglické vnikli až za Špicberky k 80. st.; po mnohém však zápasu s krami ledovými vrátili se, nepořídivše ničehož, jako všickni jejich předchůdcové. Touto cestou nabyla vláda anglická konečně přesvědčení, že přes pól nelze nalézti průjezdu; i obrátili zřetel opět k severu americkému, postavivše v čelo podniknutí muže, již dvojí smělou plavbou kolem země proslaveného, Jamesa Cook'a (čti Čémsa Kuka). Na své slavné lodi „Resolution" odplul 12. července 1776 a kolem Afriky přijel ku břehům oregonským, nalezl mořskou úžinu čili sund zvaný Nutka; odtud plavil se k severu, proskoumav úžinu Cookovu a poloostrov Aljašku. Pod 65. st. obejel mys prince Walesského, a plul v srpnu středem úžiny Behringovy i nalezl pod 70° 43′ hráz ledovou dvanáct střevíců tlustou; tu leží mys Ledový, dlouho nejzazší mezník vědomostí o těchto krajinách. Ani Cook nenalezl žádoucí cestu; vraceje se byl na ostrovech Sandwichských zavražděn; Clerke, velitel druhé lodi, zemřel v přístavu Petropavlovském. Brzo po Cookovi vypraveni jsou z Anglicka i jiní plavcové, jejichž cesty však zůstaly rovněž bez prospěchu.

Tu počala horlivost anglická opět chladnouti. Tolikero nadějí zklamáno, tolik nákladu zmařeno, tolik statečných mužů v poušti lednaté pohřbeno — není divu, že ubývalo chuti k plavbě kolem severní Ameriky. I jiné ještě okolnosti byly příčinou, že se v posledních dvou desítiletích předešlého a v prvních nynějšího věku cesty na sever zastavily. Angličané byli zaměstnáni nejvíce ve Východní Indii, zakládajíce tam rozsáhlou říši svou; brzo povstaly i války s republikánským a Napoleonským Francouzskem, které jsouce vedeny téměř nepřetrženě po dvacet tři léta vtěsnaly celý proud činnosti národní v jiné řečiště. Teprva po ukončení tuhých bojů těchto počaly se opět ozývati hlasy o důležitosti severozápadního průjezdu. Sir ***John Barrow***, sekretář anglické admirality (ministerstva věcí námořských), muž nevšedních darů ducha a nadšený láskou k vědám, jal se vzbuzovati v národu anglickém utuchlý smysl důležitosti průjezdu severozápadního. Ohnivými slovy hleděl přesvědčiti národ svůj, že čest anglická vyhledává pokračování v cestách, kterými si Angličané již tolik slávy dobyli; dokazoval krajanům svým, jak nedůstojné by bylo národu anglického, aby ponechal slávu odkrytí severních krajů jinozemcům, když byl již tolik nejšlechetnější krve věci té obětoval. Veškerými vědomostmi svými a neobyčejným důvtipem hleděl dokázati, že ***jest*** skutečně průjezd okolo severních končin amerických; i sestavil k tomu cíli sám vypsání všech

posavadních plaveb na onu stranu konaných. Tak se mu podařilo vzbuditi v Anglicku horlivost pro odkrytí krajin severních v míře takové, jaké sotva kdy předtím byla dosáhla. Nepřetržené plavby vykonané od r. 1818 až po tento den na severozápad a severovýchod a k pólu severnímu slušno připsati přede všemi jinými Johnu Barrow'ovi.

Roku 1818 vyslána jest dvojí výprava z Anglicka, jedna k severozápadu, druhá k pólu severnímu. První vedl kapitán John Ross. Vyplul z Temže dne 18. dubna 1818 na dvou lodích, jsa provázen poručíkem Parry'm, později proslaveným plavcem. Vyváznuvše z mnohých nebezpečenství, v které na západním břehu grénlandském blíže ostrova Waygatu krami ledovými, potom bouří uvedeni jsou, spatřili pod 75. st. před sebou břeh, arktickou vysočinou zvaný, jejž ale Ross vyzpytovati opominul. Prostředkem svého tlumočníka, rozeného Eskimáka, vyjednával i s lidem eskimáckým, velmi tupým, jenž rychlé lodi anglické držel za velikánské ptáky. Plavě se pak podle břehu arktické vysočiny minul úžinu Wolstenholmovu i Velrybí a přijel k úžině zvané Sir Thomas Smith. Avšak i do této úžiny vjeti se zpěčoval, předstíraje náramné spousty ledu, jež další plavbu nemožnou činí. Jednaloť se zvláště tu o otázku, zdali Grénland jest obklíčen vodou, zdali jest ostrovem čili nic. Pro netečnost zde projevenou byl Ross později přísně haněn; ale i jinde dokázal na této plavbě málo horlivosti a obezřetnosti. Úžina Lancasterská byla na východním konci prosta všeho ledu, voda byla hluboká, a všickni se domnívali, že nalezli již hledaný průjezd. Ross ale vjel toliko na 20 zeměpisních mil v úžinu tu; dne 31. srpna tvrdil, že vidí zřetelně zemi hornatou, a přec obrátil se zpět, aniž mohl výtečný jeho průvodce Parry pochopiti z jaké příčiny. Patrno, že Ross tenkráte nebyl ještě dospěl k vyvedení tak velikého úkolu. Vrátiv se v říjnu do Angličan stal se brzo předmětem prudkých útoků se strany mužů té věci znalých. Barrow, původce té cesty, byl i nejpřísnějším soudcem Rossovým, o jehož vypsání té plavby tvrdil že nestojí za papír, na kterémž jest vytištěno.

Druhá výprava, vyslaná touž dobou jako Rossova, měla plouti k severu. Velitelem byl kapitán *David Buchan*; na druhé lodi plul poručík *Franklin*. Vypluli na jaře 1818, majíce plouti přímo k severu mezi Grénlandem a Špicberky bez všelikého pobytí na zemi. Na cestě jsou lodi bouří a mlhou od sebe odtrženy, setkavše se ale severně od Špicberků opět jely vodou napolo zmrzlou k západu. Tu zaslechl Buchan od lovců velryb, že v této straně 15 lodí zamrzlo. Pustiv se směrem naznačeným octnul se brzo mezi spoustami ledu, kterými třinácte dní zůstal obklíčen. Vyraziv z nich vtrhl až k 80° 34′, brzo však se přesvědčil, že dále vniknouti nemožno. Obrátil se tedy k jiho-

západu, chtě navštíviti východní břeh grénlandský, plavě se vedle náramných ker ledových. Nastalou bouří byla však jeho loď „Dorothea“ tak prudce vržena na tyto kry, že se zdála býti rozbita. Toliko jedna cesta spásy viděla se býti otevřena: lodi musely přímo do ledu plouti. Tu však nahromaděné kry, trouce se o sebe, činily tak náramný hlomoz, že mužstvo ani neslyšelo hlasy velících důstojníků. Nicméně se menším ledem prodrali šťastně; když se však s hrubším setkali, prudkým sražením upadli všickni stojící na palubě, stežně praskaly a naklonily se — lodi však se nerozbily. Dostaly se opět do širého moře, ale Dorothea byla tak silně porouchána, že nebylo lze mysliti na další plavbu. Druhá loď byla sice v stavu lepším a poručík Franklin chtěl s ní ještě jednou plouti k severu; Buchan však nechtěl svoliti k odvážlivému podniknutí.

Ačkoli cesta k pólu nebyla nalezena, nebyla výprava Buchanova bez důležitých výsledkův. Povaha krajů ledových poznána jest tu mnohem lépe než od předešlých plavců, zvláště o ohromných horách ledových nabyli mnohých zajímavých zkušeností. Tak pozorováno, že Eskimáci blížíce se k visícím ledovým vrchům vytahovali vesla z vody, zachovávajíce přísné mlčení; i přesvědčili se plavci brzo, jak opatrné to jednání. Když kdysi as na čtvrt hodiny cesty od podobného vrchu vystřeleno z pistole, svalila se hned lavina s vrchu dolů. Mužstvo na lodi domnívalo se, že je dosti vzdáleno, aby se nemuselo báti nějakého nebezpečenství, a patřilo pokojně na nevídané divadlo. Moře však se počalo mocně bouřiti a jedna pramice byla tím uchvácena, mrštěna daleko na břeh a téměř rozbita. Jednoho dne pozoroval Franklin s jedním druhem svým, jakým spůsobem tyto hory ledu, z nichž mnohé až 300 střevíců nad hladinu mořskou vynikají, dostávají se do moře. Přiblížil se k vysoké zdi ledové, chtě prohlédnouti hlubokou jeskyni v dolejší části hory té. Najednou slyšeli veliký hlomoz, jakoby rána z děla byla vystřelena, i viděli an veliký kus ledu s výšky asi 200 střevíců svezl se do moře, jež tím bylo kolem rozpěněno. V prvním okamžení nebylo v moři pozorovati ani stopy ledu tam padlého, brzo však vystoupila tato kra z moře; když se toto utišilo, veslovali blíže ku kleslé hoře a shledali, že měla nejméně čtvrt anglické míle v objemu a čněla na 60 střevíců z moře. Tíže hory té vypočítána jest okolo 421.660 tůní (tůně 2040 liber).

Obojí výprava r. 1818 z Anglicka vyslaná minula se tedy se svým účelem. Chatrné výsledky cesty Rossovy připisovaly se neschopnosti tohoto kapitána; Parry, jenž byl s Rossem plul, tvrdil s ostatními důstojníky, že úžinou Lancasterskou musil by se najíti průjezd. Vystrojilo tedy opět ministerstvo věcí námořských dvě lodi, „Hekla“ a „Griper“.

První s 58 muži velel *Parry*, druhé poručík Liddon. Lodi jsouce zásobeny potravou na dvě léta odpluly z Anglicka 8. května 1819. Pod 73. st. přesvědčil se Parry, že nelze jinak dostati se na západní břeh chobotu Baffinova, leč by se pustil přímo ledem. I poštěstil se mu kus odvážný. Dne 1. srpna vjel po příznivém větru v úžinu Lancasterskou. Všecko bylo plno dychtivosti, zdali se nalezl průjezd do moře polárního. Pokročivše na sto mil v úžině této a majíce pořád ještě vodu, počali již za jistý pokládati průjezd severozápadní. Dále k západu bylo moře zcela bez ledu — úžina Barrowova. Na konci však úžiny této přišli k ledové hrázi zabraňující jim plavbu směrem severním; Parry plul tedy k jihu, by nějaký průjezd vyhledal. Plul asi 120 mil, když střelka magnetická počala ukazovati tak nepravidelně, že se stala neprospěšnou; zde na blízku později nalezen jest od Jakuba Rossa pól magnetický. „Vjezd prince regenta“, tak nazvána jest tato úžina, stával se širším — tu pak najednou zase měli před sebou silnou hráz ledovou. Když však 21. srpna moře opět plavným se stalo, pokračoval Parry k západu, nalezl úžinu Wellingtonovu, již ale spěchaje ku předu nemohl blíže proskoumati. Mužstvo pokřtilo mnohé ostrovy, jež odkryli, Cornwallis, Bathurst, Byam Martin; na posledním nalezeny jsou stopy Eskimáků. Dne 4. září dopluly Hekla a Griper k 110. meridianu západně od Greenwiche (anglická hvězdárna u Londýna, kterou Angličané vedou svůj první meridian), získavše si tím odměnu 5000 lib. sterlinků (50.000 zl. stř.), kterou jim byl parlament pro ten případ slíbil. Parry chvátal dále, chtěje k dalším odkrytům užiti měsíce září, plavbě v oněch krajích nejpříznivějšího. Však již 8. a 9. září blížily se pořád více spousty ledu a lodi brzo zamrzly tak, že se jimi nemohlo vládnouti. Již 14. září byla tuhá zima. Aby se lodi nacházely v bezpečnosti, dal Parry prolámati průplav asi půl hodiny dlouhý. Tak musil neohrožený Parry s oběma loďmi svými přezimovati na Melville'u, jednom z ostrovů severogeorgických. I leželi tu úplných deset měsíců devadesát čtyři Evropané v krajině pusté, kde ničehož nebylo viděti leč sníh a led, kde nebylo ani nejmenší stopy člověčí, a nepatrný kámen vykukující ze sněhu byl velmi zajímavým úkazem, kde po osmdesáte čtyry dny nevycházelo slunce. Zde se ukázal Parry mužem velikých vlastností: neunavné činnosti, obezřelosti a ráznosti. Přede vším jiným měl zřetel k pořádku a čistotě mužstva svého, dobře věda, že jen tak v tomto mrazivém podnebí lze zachovati zdraví; lodi přikryl střechami, aby lid byl chráněn proti větrům a sněhům; důmyslnými prostředky uměl postele lidu svého zachovati suché a teplé, dohlížeje k nim sám každodenně; ze zásob na lodích vařil pivo, a potravu rozdával tak spravedlivě, že důstojníci neměli ani nejnepatrnější přednosti. Parry však

měl i jiné prostředky na pohotově, aby lid svůj udržel při dobré mysli. I zařídil divadlo a 5. listopadu bylo první představení k nemalé radosti veškerého mužstva. Důstojníci jali se spisovat noviny, jimiž se lid výborně vyrážel. Ano Sabine, redaktor těchto novin, vystavěl i hvězdárnu, s které se činila pozorování. Na pahorcích se postavila vysoká bidla na znamení těm, kteří se vzdálili; nevracel-li se kdo dlouho, pouštěly se rakety. Všemi těmito prostředky podařilo se důmyslnému kapitánovi opatřiti lid svůj prací i vyražením. Zaměstnání měli dostatek, po celých šest dní ani nepřestali pracovati; neděle byla slavena na obou lodích službami božími. Modlitby byly tak zřízeny, aby byly přiměřeny okolnostem osamělých plavců. Všecko to přispívalo k udržení vzorného pořádku v podivné této obci. V dubnu založil si Parry zahrádku, v níž nasil cibuli, hořčici a ječichu, neujaly se však, jenom hrách vyháněl v listí. Sobové a voli mošusoví, jichž tam dosti mnoho se nacházelo, odešli v říjnu k jihu; v květnu se však vrátili. I zajíc polární v zimě utekl; vlci však a lišky zůstali. Dne 7. února vystoupilo opět dávno nespatřené slunce nad obzor; 30. dubna pak se najednou tak oteplilo, že přicházeli ptáci i čtvernožci z jihu. O roztání ledu nemohlo však před čtyrmi měsíci býti ani pomyšlení. Proto podnikl Parry cestu po ostrově Melvillu a po tuhém zápasu s mnohými překážkami přišel na severní straně k moři. Led tam byl 14 střevíců a 4 coule tlustý. Na západním břehu nalezl Sabine mnoho mechů, trav a květoucí pryskyřník. Led však se počal hýbati teprva v červenci a lodi nemohly odplouti až v polovici srpna. Neboť v těchto stranách jest moře jen po šest neděl bez ledu, a to ani zúplna.

Dne 15. srpna 1820 odpluly lodi od ostrova Melvillu; na jihozápadním konci jeho vrazily na hráz ledovou, jako minulého roku. S vysokého vrchu bylo viděti daleko široko jen samý led; ani k jihu nebylo lze pokračovati. U země Bankovy vrátil se Parry nazpět, nemoha nikterak plouti dále. Veškeré mužstvo své vezl zdravé nazpět, vyjma jediného muže, jenž byl již z Anglicka nemocen odejel. Všeliká statečnost, všeliká opatrnost velikého kapitána zůstala bez žádaného výsledku — severozápadní průjezd nebyl nalezen.

Zatím snažili se Angličané i jinými cestami dojíti účele svého. Touž dobou jako Parry vyslána i jiná výprava — po pevnině americké k moři polárnímu. V čelo výpravy té postaven jest muž, který již tehdy si byl získal pověst neohroženého a zkušeného plavce a jehožto jmeno za našich dnů všude se soucitem a obdivením se vyslovuje, ***John Franklin.*** O cestách jeho a jiných současných plavcův budoucně.

Živočišné zahrady, zvláště belgické.

Přírodopisní studia jsou u nás posud takořka výhradně školskou věcí. Školy naše přijaly je příliš pozdě, a dotud snad ještě nejsou opatřeny dostatečnými prostředky, aby byly mohly roznítit u větší míře zamilování studií tak hodných vroucí přízně. Jestliže hudba, umění, ležící více na začátcích vzdělanosti a duševních snah, milovníků, znalců a více méně štědrých podpůrců, jak v obyvatelstvu vůbec, tak zvláště u vznešenějších a bohatších jeho tříd nalezly, začíná zamilování věd přírodních jedva teprvé překročovati meze libůstky a úředního povolání. První toho druhu obsáhlejší snahy, přírodnická totiž sekce musejní a spolek Lotos v Praze, spočívají především ještě na školních silách, a jediné botanice podařilo se již od let nalezti tolik u nás milovníků, že se mohl vyvinouti vyměňovací ústav Opicův, kterýž v nalezené již lásce k rostlinopisu se zakládaje svým časem rozmnožiti a rozšířiti ji dovedl, ano působení své i za hranice vlasti přenesl. Útlost i krása, tiché samospokojené žití, přitom pestrost i rozmanitost bylinstva, především ovšem květinstva, a větší snadnost v pěstování a rozšiřování jeho dítek, poskytují této říši přírody velikou přednost a výhodu v nalézání milovníků a ctitelů, stávajíce se takto původem velmi drahých libůstek, kteréž i v naší vlasti nákladným zahradám se sklenníky a zahřívárnami, zahradnické a jiřinské jednotě vznik daly. Ačkoliv pak to všecko věci velmi pěkné ano i chvalitebné jsou, však neposkytují ani rostlinozpytu ani šíření známosti a lásky jeho těch přísluh, kterýchž by vynaloženými obětmi dosíci bylo možná. Mnohem lépe v tom ohledu jest v některých zemích západoevropských, kdež pěstování věd přírodních i starší jest, i z mocnějších prostředků se těší, kteréž jak v přímořském položení těchto zemí, tak ve větším jejich promyslu, obchodu a bohatství zřídla svého nacházejí. Botanické, na nuznou školní potřebu obmezené zahrady vyvinuly se tam ve velikolepé ústavy, kteréž na velikých prostranstvích rostliny neb živočichy všech pásem a živlů neb i obojí v jeden přehledný celek spojují, a obyčejně i hojností jiných vědeckých pomůcek opatřeny jsouce, spolu většímu obecenstvu i lakadel dosti i přístupu poskytují a tímto spůsobem i ku zvelebování i k rozšiřování přírodnických známostí stejnou měrou slouží.

Botanické zahrady, lacinější k zakládání i k vydržování, spolu těsněji spojené s potřebami lékařskými, nalezly již takměř všude své místo, a s potěšením jest i u nás pozorovati, že se neobmezují více toliko na pražské vysoké školy, nýbrž že i jednotlivé realky a gymnasia

tímto živým a obživujícím vyučovacím prostředkem zaopatřiti se hledí; byť skrovné byly tyto první pokusy, zajisté jsou velmi chvalitebné i užitečné, a bylo by jen přáti aby se více, i ku školám městským a vesnickým rozšířily. Jak užitečné bylo by aspoň, kdyby žáček těchto škol jedovaté rostliny mohl poznati! Jak vzdělavatelné bylo by, kdyby aspoň nejhlavnější formy, v nichž se život rostlinný vyvinuje, mohl přehlédnouti! A to by mohla každá sebe chudší obec ve větší neb menší míře opatřiti.

Mnohem novější a řidčejší jsou zahrady *živočišné*; jich zakládání jest i nesnadnější i nákladnější. Vyšší vyučovací ústavové pomáhají si posud sbírkami vycpaných živočichů; avšak i tyto sbírky byly do nedávna velmi vzácné a teprvé v nejnovějších dobách, od nového zřízení našich škol a většího šetření na nich živlu přírodnického, začaly se díti slabé toho druhu pokusy i na školách kromě university. Bylo by mnoho získáno, kdyby tyto nové sbírky, rozšířivše se aspoň po všech realkách a gymnasiích, brzy aspoň exempláři našich domácích živočichů byly opatřeny; mysliti i na cizozemské, zvláště pak na mimo-evropské jest těžké, dokavad nověvznikající ústav zahrad živočišných v Rakouském mocnářství se neujme a nerozšíří. Jimi především bylo by možná získati i udržeti spojení s obchodními místy, odkud se cizí živočichové dostávají; co by v nich pošlo neb zrodilo se, mohlo by, aspoň částkou, obzvláště později věnovati se k rozmnožení živočišných sbírek školských po kraji. Jako herbáře sebe lépe založené i chované zůstanou i sbírky vycpaných živočichů vždycky jen pomůckami z nouze; předek náleží ve všem ohledu zahradám živočišným.

První toho druhu ústav, pařížský, vyvinul se při zahradě botanické a historie jeho vzniku poskytuje mnohé velmi zajímavé zvláštnosti.

Nynější *Jardin des plantes* v Paříži má svůj počátek v „Jardin du roi“, jejž kardinál a ministr Richelieu r. 1626 založil. Ustanovili se při něm hned učitelové rostlinosloví pouhého i užitého a chemie, po smrti Richelieu'ově i professor anatomie. Ve vnitřní správě nedostávalo se však mnoho. Když ministr Colbert zahradu tu kdysi navštívil, nenalezl v ní ani jedné cizozemské neb lékárnické rostliny; zato bylo všecko vinnými révami vysazeno, z nichž si učitelé víno své tlačili. Rozhorlen takovým nadužíváním přikázal Colbert, aby se všecky révy hned vykopaly, a na dobrý začátek vykopal sám první. Anglický botanik Salisbury byl horlivostí touto tak potěšen, že jistou novou bylinu nazval Colbertia. Nikdo však nemyslil ještě tehdáž na to, aby se rostlinnická zato zahrada i v živočišnou rozšířila. Zatím přivedli Linnée a Buffon experimentalní živočichosloví k rychlým a všeobecným pokrokům, a když

ke konci předešlého století zamilování věd přírodních mocně se rozšířilo, vznikla i myšlénka učiniti pařížskou botanickou zahradu „obrázkem zemské koule“.

Tehdejší národní sněm, byl to konvent, rozkázal proměniti Jardin des plantes v museum přírodopisu. Titul byl tak šťastně nabyt, ale cizozemských živých zvířat nebylo žádných. „Prokurator pařížské obce,“ vypravuje Jean Reynaud, „zaopatřil o své ujmě sám tuto menažerii. Ohledem, že se veřejné ukazování živých zvířat nemůže zůstaviti promyslu soukromému, ohledem, že tyto cizí menažerie veřejná místa znešvařují, ano při nedbalosti hlídačů těchto dravých zvířat občany i neštěstí potkati může, nařídil onen úředník z vlastní moci, s nikým se o tom nesrozuměv, aby policejní úředníci divoká, v Paříži na odiv ukazovaná zvířata i hned sebrali a do rostlinnické zahrady odvezti dali, kdež se jim po dané majitelům mírné náhradě stálý příbytek vykáže.“ Professorové tohoto ústavu nezaslechli ani slova o tomto rozkazu, kterýž jak mile vydán hned i vykonán byl; tak se stalo, že zvířata, od městských úředníků a vojáků vyprovázena s hlídači svými se všech stran do botanické zahrady se hrnoucí, sama první tuto zprávu do botanické zahrady přinesla. Geoffroy St. Hilaire, tehdáž ještě mladičký professor na nově zde založené stolici živočichopisu, byl o tom zpraven, jací podivní hosté u jeho dveří čekají. Příhoda tato byla nejen docela obzvláštní, nýbrž měla i své nesnáze, neboť prokurator obce, rozkázav aby se zvířata tato do botanické zahrady přivedla a tam živila, překročil práva svého úřadu, poněvadž botanická zahrada státu podřízena byla, nikoli pak obci. Nebylo však možná zvířata na ulici nechati; Geoffroy dal jim tedy otevříti, bera to zatím na svou odpovědnost, dokad by jim náležitý úřad nezjednal v zahradě byt i ostatní opatření.

Bylo to 7. listopadu 1793, když rostlinnická zahrada tímto podivným, tehdejší stav věcí tak jasně ukazujícím spůsobem první zárodek své menažerie obdržela. Nabytá tak zvířata byli naskrze dravci a cena jich počítala se na 13.000 zl. stř. První zástupcové mírumilovných bylinojedlíků přišli z lesů a obor, od státu podezřelým aneb jakkoli provinilým osobám odňatých aneb sekvestrovaných. Teprvé o rok později dekretoval konvent, zvláště na doléhání Lacanal'ovo, aby se zřídil národní zvěřinec. Nesmí se však mysliti, že živočišná zahrada hned tehdáž té skvělosti a zřízenosti nabyla, jakéž se jest nyní při ní obdivovati. Stavení zvířatům určené bylo teprvé r. 1828 obnoveno a vzácnějšími i četnějšími obyvateli opatřeno. Dosud se doplňuje veřejná tato výstava vzácných a drahých zvířat více dary než koupěmi. Tak bylo 1834 jen 1600 r. 1847 jen 2800 zl. stř. od státu na náhradu pošlých zvířat vynaloženo.

Od té doby zřídilo se více živočišných zahrad v ostatní Evropě, jmenovitě i v *Berlíně* a ve *Vídni*. Vídenská nachází se v císařském letohradě Schönbrunnu a jest i starší i zajímavější. V ní jsou téměř všecky charakteristické formy živočišstva zastoupeny. V Anglicku a v Belgii ustavuje naopak stát občanům samým starost o zřízení podobných ústavů. Londýnské „*Zoological Gardens*“ v Surrey'i a v Regentsparku překonávají pařížský „Jardin des plantes“ netoliko co do skvělosti, nýbrž i co do bohatství. V Anglicku nejsou ústavy tyto pouze na hlavní město obmezeny, i u velkých městech po kraji, především v Liverpoolu, jsou společnosti, kteréž nelitují nákladu, aby podobné své ústavy štědře nadaly. I v malém království Belgickém jest nyní tré společností příodopisních a každá založila si zahradu živočišnou. P. Esquiros podal nich velmi zajímavou zprávu *, již tuto použijeme.

Živočišná zahrada *antorfská* leží za městem u nádraží. Přístup ní neposkytuje nic zvláštního; pískem posypaná cesta se stromořadím ede k ploše uměle dělané, z níž se pěkná vyhlídka otvírá. Z budov e zde přírodopisní museum nevalného vkusu, kavárna v mauritanském lohu a půvabný švejcarský domek, obydlí to ředitelovo. V hlavním omě je sbírka vycpaných zvířat, nejvíce takových, která v tomto stavě žila. Při zemi chovají se živí masožravci, mezi nimi tygr, tyřice, lev senegalský, panther atd. V předním domku obývají ptáci ejhorčejších pásem, skvějíce se nádherou svého peří, hlučíce, hvízdace a všelijak vyrážejíce se při teple z kamen. Zde, v koutě, odpočívá polu od 15. září do 15. května zkřehlý jsa krvežíznivec krokodil. prostřed zahrady, v domě na poledním slunci, nacházejí se dvě žiafy, dva slonové a několik antilop senegalských. Ožúvavci procházejí se v parku jen lehce omřeženém. V několika klecích pyká za své ločiny dosti hojná sbírka dravých ptáků. V jiných vkusně stavěných elkých klecích požívají hostinství pánů akcionářů slepice senegalská, gypťanům druhdy svatý ibis, červený ibis brasilský, čínská kachna, orunovaný holub a mnoho jiných cizozemských ptáků. Ve zvláštním odjemu pluje téměř úplná sbírka vodních ptáků evropejských, zvláštní družina, kdákající, plovoucí, potápějící a jakkoliv jinak vyrážející jako o závod. V křovinách ukryty jsou příbytky jiných rozmanitých vířat a zvířátek. Nejživěji vede se v domě opic. Za nimi jest vězení iedvědů; nedělního času, je-li pěkně, přivádějí sem paní antorfské vé dítky, aby tyto pány bručály častovaly pečivem.

Přírodopisní společnost, která tuto živočišnou zahradu založila, yla r. 1843 předběžným sborem z osmi členů zřízena. Přírodopisec

* Revue des deux Mondes, 15. novemb. 1854.

Keŧs byl jmenován doživotním ředitelem zamyšlené živočišné zahrady. Z vypůjčených 100.000 franků zakoupila se půda a vystavěla se stavení. Roku 1847 rozšířili místo. Vydržování této zahrady stojí nyní ročně téměř 100.000 franků. Summa tato sežene se: 1) vstupným po jednom franku od každého navštěvovatele botanické zahrady; 2) prodajem cizozemských v živočišné zahradě odchovaných ptáků a jiných zvířat; 3) vklady oudů společnosti, ježto při vstoupení 20, a každoročně 25 franků obnášejí. Počet navštěvovatelů zahrady je znamenitý a oudů společnosti počítá se nyní 2500.

Zaopatřování zvířat usnadňuje se kupeckým a jiným spojením jistých oudů společnosti se všelikými kapitány lodí. Údové společnosti, považujíce se za spolumajetníky tohoto ústavu, snaží se o závod přispívati k jeho zdaru, opatrovati sbírky a rozmnožovati je. Oni jsou i nejbedlivější policií v živočišné zahradě; přírodnické poklady v ní jsou jejich ochraně zůstaveny a všude jeví se ve správě jich duch pořádku a šetrnosti, zbuzený citem obecným. Opatrování zvěřince vymáhá péči velmi podrobných. Aby se na živě zachovali živočichové pocházející z nejrozmanitějších pásem, je třeba z praxi znáti povahu jejich, potřeby a zvyky; i není tedy příliš divu, že první tento pokus v Belgii s počátku s mnohými ztrátami byl spojen. Tím většího uznání jsou hodni prospěchové zde dosažení, zvláště považí-li se, jak málo let od prvního vzniku tohoto podniknutí uplynulo. Antorfská sbírka živoucích zvířat, jaká nyní jest, sloužila by i větším městům přímořským ke cti.

Příklad v Antorfu daný nezůstal bez následovníků. Ku konci roku 1851 zřídila se i v *Gentu* společnost k podobnému oučelu. Původní kapitál její 300.000 franků byl r. 1853 zvýšen na 450.000 fr. Zahrada sama, pomalu zvětšovaná, obnáší nyní více než 5 hektar, t. j. asi 9 jiter. Genťané, s počátku když se první provolání ku zřízení té společnosti uveřejnilo málo chuti ukazující, pokládají si nyní za čest býti oudy společnosti; již počítá se jich 4000. I tento ústav utrpěl citelných ztrát; to však není na začátku jinak; nyní požívá i živočišná zahrada gentská nejlepšího zdaru a chová již 700 živých zvířat; ředitel její jest ve spojení se všemi zeměmi, odkud vzácných zvířat dostati možná. Peněz jest dostatek; vloni přijal tento ústav 65.000 franků, vydání pak obnášelo jen 48.000 franků. Jako antorfská jest i gentská živočišná zahrada vě nována nejen studiím, nýbrž i společenským radostem. Za pěkného času vábí do nich hudební provozování četné navštěvovatele; dámy z města přicházejí sem ve své kráse nejen aby viděly, nýbrž aby také byly viděny.

Hlavní město Belgie, *Brusel*, nechtěl se dáti zahanbit; jeho živočišná zahrada je však ještě v začátcích. Místo její jest velké a dobře

vysázené; již stojí několik pěkných stavení, a prostory, v nichžto se zvířata chovají, jsou tak zřízeny, že se přirozeným jich vykrášlením nemilý vždycky pohled zajatosti co nejvíce skrývá. Sbírky však samy jsou posud chudé pro množství ztrát, které společnost utrpěla, nežli nabyla dostatečné zkušenosti. Ostatně je všecka naděje, že i ona první nesnáze přemůže; navštěvovatelů jest již teď dosti a nová zvířata kupují se neustále.

Jak viděti, počínají si v Belgii, zřizujíce přírodopisní společnost, velmi jednoduše. Sestoupí zřizující sbor a jmenuje spravující radu a ředitele. Potřebná jistina opatří se akciemi, na to koupí se místo. Nejdůležitější jest, aby bylo dobře zvoleno. Částka jeho musí ležeti na poledním slunci, pro zvířata z horkých pásem, částka musí se otvírati k severu, pro zvířata studených krajin; močálovité místo musí býti neb zříditi se pro živočichy vodní. Jsa zřízen udržuje se takový ústav ze svých vlastních důchodů. Kupování zvířat zůstavuje se obyčejně řediteli, kterýžto s cestovateli, konsuly a kapitány známosti činiti si musí; jeho péče jest opatřiti zvířatům uměle takový spůsob živobytí, který se přirozenému co do podnebí a jiných potřeb nejvíce podobá. Zakládací sbor, akcionáři a podpisníci, nabývající za ročních 20 nebo 25 franků právo, navštěvovati podle libosti zahradu, vnitř pak spravující výbor, nad nímž zakladatelé a akcionáři dohled mají: totě veškeren organismus takové společnosti.

Jestliže tito ústavové, jak nyní jsou, pokrok vědy přísně za účel ještě nemají, vzbuzují přece lásku k ní. Před půl stoletím byli ještě žirafa a känguru (vačice) lidu tak báječnými zvířaty, jako středověku pták noh neb jednorožec. Neznámější cizozemská zvířata stála nejvýš jen vycpaná na odiv v kabinetech přírodnických. Mrtvé tyto prostory, kdež se veškerá příroda na třídy rozvrhuje, učenými jmeny opatřuje a vycpaná i zaprášená ukazuje, byly co do studií živočišních spíše spůsobny nuditi než chuti dodávati. Dnes vidíš tato zvířata vlastníma očima, jak žijí, jak se pohybují, chodí, skákají a běhají. To jest ovšem pokrok. Ústavové tito rozšířivše známost zvířat mezi lidem a dodávajíce vědě samé jasný, příjemný pohled, získali si zajisté dosti znamenitých zásluh o ni. Oniť přispívají k příjemnosti měst, k veřejnému vychování, k umravnění, „neboť“ praví jistý starý spisovatel, „zpytujíc díla boží stane se člověk lepším.“

Ústavové tito dají se však ještě zdokonaliti. Jak posud jsou, musíme je za první pokusy považovati; čím se pro pokrok vědy státi mohou, musí teprv budoucnost ukázati a bohdá ukáže. Živočišné zahrady antorfská, gentská a bruselská jsou posud jen zajímavými ústavy, a ačkoli nebude možná, aby se kdy vyrovnaly podobným ústavům,

ježto ústřední moc veliké říše, jako ku př. Francouzské, všemi prostředky co nejhojněji opatřuje, velkolepými středištěmi vědy celého věku je činíc, však přece možná vším právem naditi se, že i tyto od jednotlivců nejvýše jen s přispěním obce zřízené živočišné zahrady prodleným časem i k důstojnosti ústavů samé vědě a pokrokům jejím užitečných povýšeny budou. Již se činí přípravy, aby se v těchto ústavech i přírodopisní knihovny zřídily a veřejné přednášky držely.

Přísluhy, kteréž p. Esquiros od zahrad živočišných očekává, netýkají se však jen vědy, pokud do našich učených soustav náleží; on se nadívá do nich mnohem patrnějších užitků pro národní hospodářství a tedy i pro blahobyt obecný, kromě toho i jakéhos takéhos světla, ježto by pomohlo osvítiti některé stránky historie prvních pokroků lidstva na dráze vzdělanosti. Tyto jeho velmi zajímavé myšlénky zůstavujeme si na podruhé.

Jak přišel Bernadotte ke koruně Švédské.

Bernadotte, nápotomní kníže z Ponte-Corvo, o němž tuto se poví, jakým sběhnutím okolností i ke koruně švédské přišel, pocházel jako jiní maršalové Napoleonovi z nižšího rodu, jsa synem právníka, jemuž se 26. ledna 1764 v Pau narodil. Co dobrovolník stoupiv do vojska, musel po dvou letech pro churavost z něho odpuštění vzíti. Brzy však dal se opět proti vůli své rodiny co sprostý na vojnu a byl šikovatelem, když francouzská revoluce vypukla. Zahořev pro ni postupoval rychle; r. 1794 byl již brigadním generálem a získal si mnohými činy jmeno výtečného vůdce. Napřed válčiv na Rýně byl později do Italie přesazen, pod mladého tehdáž Bonaparta, který brzy nedůvěru k němu pojal, bezpochyby pro samostatnost povahy Bernadotte'ovy. Ucházel se tedy o jiné ustanovení, a vládnoucí tehdáž direktorium poslalo jej co vyslance do Vídně, kdež neopatrným vystrčením trojbarevného praporce na vyslaneckém domě jitření lidu spůsobiv nemožným se učinil. Navrátiv se do Paříže zasnoubil se 16. srpna 1798 s kupcovskou dcerou z Marseille'u, švagrovou Josefa Bonaparte. Od konsula Bonaparta do státní rady povolán odporoval zámyslu jeho zříditi řád čestné legie a prohlásil se dosti jadrně i proti některým jiným krokům Napoleonovým, takže švagr jeho Josef Bonaparte co činiti měl, aby oba muže jakžtakž smířil. Když se Bonaparte z konsula dědičným císařem stal, povýšil Bernadotte'a na maršalství, po skutcích pak u Ulmu a u Slavkova za knížete z Ponte-Corvo. V Němcích dílem válče, dílem dobyté krajiny moudře spravuje získal si

Bernadotte nové slávy; jmenovitě zachoval se velmi přívětivě i k 1500 Švédů, zajatým na Trávě, což mu ve Švédsku nezapomenuto. V bitvě u Wagramu velel spojencům saským, i přišel k vůli zbytečnému vydání jich v šanc, a proto, že je ve zvláštní, o své ujmě vydané proklamaci granitovou kolonnou nazval, do nových a tužších sporů s Napoleonem. Bernadotte vzal odpuštění a vrátil se do Paříže, vypudil na dožádání ministerské rady výtečnými manevry Angličany z hollandského ostrova Walcheren, byl ale nicméně od císaře Napoleona do svého knížectví vypovězen, o něco později však, po jakémsi takémsi smíření, za generálního guvernéra v Římě jmenován, což bylo ovšem rovněž poloviční vypovězení. Těmito časy, aniž by se byl do Říma odebral, sběhlo se právě co se tuto vypravovati bude.

* * *

Když výstřední Gustav IV. Adolf bez krveprolití r. 1809 ze Švéd byl vypuzen a rodina jeho, přijavší jmeno princů Wasů, za trůnu neschopnou prohlášena, dána koruna švédská strýci jeho a bývalému poručníku, vévodovi Südermanlandskému, kterýž co Karel XIII. na trůn nastoupil. Nový panovník, jsa již v letech a bez dětí, přijal — když ani jiných princů švédských kromě vypuzených Wasů nebylo — s přivolením stavů za syna a spolu nástupce prince Christiana ze Schleswig-Holstein-Sonderburg-Augustenburgu, kterýž ale při vojenské přehlídce dne 28. března 1810 mrtvicí raněn s koně spadl a o život přišel. Lid švédský, milujíc prince toho pro výtečné jeho vlastnosti, měl podezření, že od vrstevníků Gustava IV. koruny zbaveného otráven byl, a obětí tohoto slepého, bezdůvodného domnění padl říšský maršál Axel Fersen, byv při pohřbu princovu v Stokholmu zavražděn. Na doléhání svých rádců ohlížel se Karel XIII. po novém nástupci, i měl přede vším na mysli staršího bratra nebožtíka nástupce, chtěl se však dříve přesvědčiti, jak o té věci smýšlí všemohoucí tehdáž panovník francouzský, císař Napoleon, jehož vyslanec byl při smrti nástupcově jaksi na to ukázal, že pán jeho právo má, aby při novém volení byl slyšen.

Dlouho radili se o to v kabinetu stokholmském, jak by nejlépe bylo vypátrati vůli mocného císaře; báli se, aby jim nevnutil někoho ze svých maršálů nebo příbuzných, a byli v největších rozpacích jak se tomu vyhnouti. Posléze přestali na tom, aby král Napoleonovi vlastnoručně psal a psaní to aby švédský vyslanec v Paříži, generál Fabian Wrede odevzdal, maje se při tom co nejopatrněji zachovati. Depeše tyto poslány do Paříže po mimořádném kurýrovi, plukovníku Ankarsvärdovi, kterýž jako průvodce s sebou vzal poručíka z gardy, barona Mörnera, mladého muže, jenž nedávno teprv do vojska byl vstou-

píl a nyní, bohatý jsa šlechtic, první svou vycházku do světa před se bral. Jemu, nemajícímu pražádného nařízení, nevědoucímu o ničem, co se v kabinetu vlastně dálo, a nemajícímu vůbec ani pomyšlení o tom, co jest vyslání diplomatické, bylo podivnou náhodou souzeno, zvoliti své vlasti budoucího krále a rod, jenž posud ve Švédech panuje.

Dne 6. června 1810 vydal se plukovník Ankarsvärd s poručíkem Mörnerem ze Stokholmu do Paříže. Oba důstojníci hovořili na dlouhé své cestě mnoho o válečných bězích posledních let, a tak se mezi řečí i přihodilo, že se vyslovilo přání, aby přišel na švédský trůn některý z udatných vůdců francouzských, by napotom, možná-li pomocí Napoleonovou, Rusům opět odňal nedávno od nich na Švédsku vybojované Čuchonsko (Finsko). Mluvilo se o princi Eugenovi, tehdejším místokráli italském, o Macdonaldovi a o jiných, nikoli však obzvláště o Bernadotte'ovi, knížeti Ponte-Corvo. Ankarsvärd vyjádřil při této příležitosti pouze své soukromé mínění, nepomysliv ani vzdáleně na to, by k němu měl zření i při svém úředním jednání, jehož pravý účel sotva ho byl tajný. Mörner však umínil si působiti pro myšlénku v něm zňatou, hodlaje při tom užiti pomoci starodávného přítele své rodiny, plukovníka Lapie, který žil v Paříži.

Plukovník Lapie, tajný sekretář a pobočník císaře Napoleona, přijal velmi ochotně mladého muže, jehož otce byl znal jakožto guvernéra v Upsale a o kterémž věděl, že jest dědičným údem švédské rytířské komory. Z té samé příčiny a vida, že se Mörner jako přinašeč tajných a veledůležitých depeší tváří, považoval Lapie, co mu mladý Švéd sdělil, za pravé; braltě pokynutí jeho za státní tajemství, přicházející přímo ze stokholmského kabinetu. Snadno si pomysliti, že Lapie velmi vřele přijal plán, sdělený mu od Mörnera, povýšiti totiž francouzského bojovníka na trůn švédský. Že tento plán jen Mörnerův jest a naprosto se náhledům příčí, jež král Karel XIII. a dvůr jeho u věci té měli, plukovníkovi ani v nejmenším netanulo na mysl. Lapie, maje rozhodnouti, kdo by se z maršálů francouzských nejlépe ku přijetí koruny severního království hodil, vyprosil si po první vřelé rozmluvě s Mörnerem čtyrmecítma hodin na rozmyšlenou.

Příštího dne navštívil náš mladý, o své ujmě pracující diplomat opět svého přítele, jenž celou noc přemýšlením ztráviv na tom přestal, že císařskému jeho veliteli přede vším na tom záležeti bude, aby moc Ruska podkopal, a že by tedy nebyl nikdo příhodnější než kníže Ponte-Corvo. Dokázal to švédskému poručíkovi dlouhou řečí, a oba přátelé umluvili se, že k vyvedení tohoto plánu co nejúčinlivěji, ovšem i co nejtajněji budou působiti. Mörner chtěl získati této myšlénce ještě více přátel; zatím měl Lapie s císařem samým o tom promluviti. To nebyla

snadná úloha, poněvadž Napoleon Bernadotte'a v lásce neměl, aniž mu příliš věřil.

Nejprvé navštívil Mörner švédského konsula v Paříži, pana Signeula, jemuž své tajemství svěřil. Signeul, obratný bystrý muž, zevrub znaje státní záležitosti švédské, přijal nedlouho se rozmýšlev Mörnerův plán zúplna, což ovšem bylo znamení velmi příznivé. Jeho prostředkováním měl švédský poručík již o tři dni později, dne 25. června 1810, tajnou rozmluvu s knížetem z Ponte-Corvo. Jak Mörner sám ve svém o těchto událostech r. 1829 vydaném spise * vypravuje, zdál se kníže s počátku velmi lhostejný, ano netajil, že to celé považuje za báječný výmyslek. Věděl příliš dobře, co mladý Švéd neznal, že mu totiž Napoleon nepřeje, i jakkoliv mu lichotiti musel návrh, poskytující mu vyhlídku na korunu, radila mu přece moudrost, aby se v té věci lhostejným ukázal. „Skutečně," podotýká Mörner ve svém spise, „kdybych nebyl již napřed jaksi připraven býval na vlažné přijetí, byl bych musel míti za to, že kníže nebaží po koruně; když ale v dalším běhu rozmluvy podotknul, že co do náboženského vyznání lutheranskému vždycky přednost dával před katolickým, a že by tedy, aby na švédský trůn zvolen býti mohl, ochotně k němu přestoupil, věděl jsem již jak vlastně jest, a nedal jsem se více mýliti lhostejností, kterouž tvářil."

Touže téměř dobou měl i švédský vyslanec, generál Wrede, soukromé slyšení u Napoleona. Dle depeší, od plukovníka Ankarsvärda jemu přinesených, chtěl co nejopatrněji vypátrati, jak císař o nástupnictví ve Švédech smýšlí. Odevzdal k tomu účelu vlastnoruční psaní svého mocnáře a prosil co nejponíženěji o mínění tehdejšího pána osudů Evropy. Napoleon přál prý si toho času, jakož i na ostrově Sv. Heleny znovu se vyjádřil, aby král dánský za nástupce trůnu švédského zvolen byl, neboť netoliko že dánského krále za nejvěrnějšího svého spojence považoval, ale kojil se i tou myšlénkou, že by se spojením tří skandinavských království mocná ohrada zřídila, příhodná opříti se jak proti Rusku tak proti Anglicku. Spolu však nebylo jemu neznámo, že spojení takové ani Švédům ani Dánům po chuti není, a obával se, žeby se přikročením k tomuto zámyslu ve Švédech revoluční plamenové jedva vyhaslí opět roznítili. Potlačil tedy toto přání, a nejsa toho příliš žádostiv, aby některému svému maršálovi nejméně pak Bernadotte'ovi na trůn pomohl, dal generálu Wredovi za odpověd, aby vyřídil králi svému, že se on císař v tuto záležitost míchati nechce a švédské volení ve všem ohledu za svobodné považuje.

---

* Kort berättelse om ursprunget till thronföljare-valet i Oerebro; upsatt af C. O. Mörner.

Odpověd tato roznesla se ihned v družině císařově, a plukovník Lapie, dověděv se o ní, nemeškal sděliti ji svému mladému švédskému příteli. Mörner cítil se tím povzbuzena, učiniti i vyslance samého účastníkem svého tajemství; došel tedy k generálu Wredovi, jejž byl ve Švédech již poznal. Stoupiv před muže, jenžto zde skutečně a sám měl zastupovati záležitosti země, nad jejíž korunou rozhodovati mladý poručík se byl opovážil, cítil přece jakousi úzkost okolo srdce a vypadal tak stísněný a rozpačitý, že se ho Wrede otázal: „Což jest vám, Mörnere? Máte snad jaký souboj před sebou?“ — „Nikoli, pane generále,“ odpověděl Mörner, „jest něco mnohem důležitějšího, co mně v hlavě vězí.“ Otcovsky od generála vybídnut, aby se zúplna vyjádřil, dovedl Mörner věc svou tak zatočiti, že mu Wrede slíbil, že tajné zachová cokoliv mu svěří, a jmenovitě že o tom mlčeti bude, dokud se Mörner v Paříži zdrží. Nyní teprvé svěřil mu Mörner, co byl v ohledu nástupnictví posud učinil a čeho již dosáhl. „Mluvil jsem dnes,“ doložil, „s knížetem z Ponte-Corvo, a vyslovil se ke mně, že hotov jest, nenamítne-li císař ničehož proti tomu, přijmouti zvolení a přestoupiti od katolického k lutheranskému vyznání.“

Snadno si pomysliti, že byl generál Wrede nemálo zaražen smělostí toho, co byl mladý jeho přítel podnikl. Znal knížete Ponte-Corvo i vážil si jeho; proto nepřijal také plán ten s nechutí, tázal se však a právem, jak to králi bude vhod? Ale věc sama byla dle toho, co mu Mörner sdělil, tak pokročila, že by opříti se proti ní bylo bývalo uraziti knížete, k němuž úctu měl a kterýž možná přece králem jeho vlasti státi se mohl. Mimo to byl slíbil Mörnerovi, že o všem pomlčí. Umínil si tedy, že nejprvé o tom do Stokholmu zprávu zašle a depeši svou ve srovnání se svým slibem samému mladému Mörnerovi k opatření odevzdá.

Zatím odebral se nastávající dědičný princ švédský k císaři do St. Cloudu, aby mu sdělil, jaké čestné nabídnutí mu učiněno, nabídnutí, v němžto nespatřuje ani tak uznání zásluh svých, jako spíše zásluh udatného francouzského vojska. Napoleon nemohl mysliti jinak nežli že Švédové, majíce od něho plnou vůli, za to pokládají, že jim tuto jeho důvěru jinak poctiti nelze, leč podajíce jednomu z jeho maršálů korunu. A tak dálo se všecko vedle přání mladého poručíka od gardy.

Když se Bernadotte ze St. Cloudu vrátil, nemeškal Mörner učiniti mu opět svou poklonu, a uslyšel od něho, že císař praničeho proti tomuto plánu nenamítá. Císař vyjádřil se i k maršálovi Bernadotte'ovi, že se proti volení Švédů, budiž jakékoli, ničím neopře. To stačilo zúplna tomuto čekateli na korunu švédskou a nemeškal nyní vysloviti jak Signeulovi tak improvisovanému prostředníku svou ochotnost. „Řekněte svému králi,“ doložil, „že císař nejen žádných překážek nečiní, nýbrž i budu-li

zvolen mně dovoluje přijmouti tak pochlebnou důvěru národu švédského. Řekněte mu rovněž, že hotov jsem učiniti zadost výmínkám ústavním a přestoupiti k lutheranskému vyznání.“

Generál Wrede přichystal zatím depeše do Stokholmu, jež Mörner s sebou vzal a v nichž onen ministru zahraničních záležitostí zevrubně vypsal, co se přihodilo a jak nyní věci stojí. „Opustil jsem Paříž,“ vypravuje Mörner ve svém spisu, „s myslí nesmírně rozjitřenou. Čím více jsem o tom přemýšlel, tím více zdálo se mi, že překážky mého plánu rostou; začal jsem se ale brzy těšiti pomyšlením, že jde o to, abych opatřil vlasti své nejlepšího krále.“ V skutku muselo Mörnerovi srdce tím úzkostlivěji biti, čím více blížil se k hlavnímu městu švédskému, neboť v Paříži měl každý za to, komukoliv své tajemství svěřil, že z vyššího rozkazu jedná, kdežto on si toho dobře vědom byl, že ze všeho sám bude muset odpovídati.

Přijda do Stokholmu odebral se Mörner hned k ministru záležitostí zahraničních, k baronu Engeströmovi, jemuž depeše své odevzdal. Ministr čta je měnil barvu; zbledl, zapálil se, zlost zářila mu z očí. „Kdo vám kázal, mladý muži,“ zvolal, „míchati se v tyto věci? Jak jste se mohl opovážiti podnikat něco takového?“ Ještě než Mörner k odpovědi přišel, vstoupili dva jiní údové ministerstva, jimž Engeström sdělil obsah depeší právě přišlých. Oba sypali se na Mörnera otázkami a pravili pak, že si král již vyvolil nástupce, a aby se tedy nepovolaně nikdo netýkal věci, při kteréž může jít i o hlavu. Mörner odpověděl, že se ničehož nebojí; „jiné hlavy“ doložil vzdorně, „budou snad muset zaplatiti mou.“

Věda dobře, že nástupce jistě není posud zvolen, poznal Mörner snadno, že z ministrů více mrzutost mluví, jižto měli z prospěchů od něho o své ujmě dosažených, než přísné odsuzování lehkomyslnosti jeho. Jeden z nich, hrabě Essen, začal docela projevovati jakési účastenství ke knížeti Ponte-Corvo, vyptávaje se na bližší jeho osobní poměry a na to, kterak o Švédsku smýšlí. To dodalo našemu poručíkovi znova mysli: mluvil o oblibě, které kníže u švédského národu a u vojska již došel, a čím více mu ministři domlouvali, aby „dětinské tyto myšlénky“ mimo se pustil, tím pevněji setrvával na tom, že tato myšlénka není pouze jeho, nýbrž celé země. Propustili jej posléze s tou dobrou radou, aby o všem tom nikomu slova neřekl, nechce-li toho ve zlém požíti.

Zatím však byl již Mörner některé důstojníky svého pluku ve své zámysly zasvětil. Plukovník Lagerbring, velitel onoho pluku, vyjádřil se veřejně pro francouzského maršála, jejž od r. 1806, byv na řece Trávě s jinými švédskými důstojníky zajat, co vlídného, lásky hodného bojovníka znal a ctil. Tvrdilo i psalo se ovšem, že náhodné toto setkání

Bernadotte'a se Švédy r. 1806 příčinou bylo, že švédský národ zraky své k němu obrátil; jak ale z posavadního vypravování patrno, byla tato okolnost váhy docela vedlejší, a všecka zásluha i čest, pokud jí při tom jest, náleží jen Mörnerovi samému.

Jakož důstojníky svého pluku, přivedl Mörner brzy i více čelnějších údů říšského sněmu, zvláště stavu městského a sedlského, na svou stranu. Jako blesk chytala všude ta myšlénka, že jest nevyhnutelno přivésti na trůn švédský rekovného a spolu vlídného bojovníka. Dvůr nepokojil se více a více. Čeho se právě nejvíce od Napoleona obával, přišlo nyní zemi bez Napoleona, aniž by se s tím zdála nespokojena. Varovali Mörnera, aby se vystříhal hněvu krále, kterýž tak najednou v pozadí viděl odstrčenu oblíbenou svou myšlénku, povýšiti na trůn druhého prince Augustenburského. Mörner, vzav dovolení, odebral se do rodného svého města Upsaly, a brzy na to obdržel plukovník Lagerbring ode dvora rozkaz zatknouti mladého důstojníka. Plukovník přestal na tom, že mu domácí vězení uložil, což ovšem dostatečnou překážkou bylo, by Mörner nemohl zasednouti na říšském sněmu, kterýž se brzy do Örebra svolal.

Mezi tím co se tak dálo, co mysli nejistotou o nástupnictví panující vždy více a více se jitřily a král zvláštní kommissi jmenoval, kteráž měla kandidaturu prince Augustenburského místněji uvážiti, přišel do Stokholmu švédský konsul z Paříže, Signeul, o kterém již svrchu podotknuto. Přivezl s sebou francouzského přítele, jejž za vyslaného od Napoleona považovali, kterýž ale skutečně jen od knížete z Ponte-Corvo vyslán byl, obávajícího se vším právem, že záležitost jeho, svěřena pouze rukoum Mörnerovým, není nejlépe opatřena. Kníže přichystal psaní Karlu XIII., jež Signeul králi odevzdal a které s obzvláštní příhodností složeno bylo. Bernadotte psal totiž, že slyšel, kterak národ švédský zraky své obrátil k němu co k nástupci, on sám však, jakkoliv hotov jest obětovati síly své a cokolivěk prostředků má *, ušlechtilé této zemi, kteráž jej za hodného takové cti pokládá, že přece v takové věci jinak vstoupiti nechce a nemůže, leč by král sám, jehož si nade všecko váží, se zámysly těmi srozuměn byl a za poslušného syna přijmouti jej chtěl.

Tímto psaním získal si Bernadotte srdce královo; panovník ten dověděl se mimo to od Signeula, s jakou úctou Bernadotte o něm mluví, jak si jeho tolika cnostmi a zásluhami ověnčeného stáří váží a jak vysoko jej cení, že v nejnesnadnějších okolnostech žezlo ujav zemi vnitřní pokoj opět vrátil. Spolu obíhala i podobizna syna knížete z Ponte-Corvo, nynějšího krále Oskara, a líbezný, všemi vnadami mladosti okrášlený

* Švédsko bylo tehdáž velmi zchudlé, a maršál Bernadotte nalezl prý ve válkách prostředků obohatiti se milliony.

obraz dědice nastávajícího korunního prince zvětšil ještě příznivý dojem, jejž bylo způsobilo psaní otcovo i soukromé sdělování jeho jednatele. Vyslanec generál Wrede přijel rovněž na vyzvání královo do Stokholmu, aby se zúčastnil v sezeních kommisse, mající záležitosti nástupnictví v potaz vzíti. To rozhodlo v lůně jejím docela ku prospěchu Bernadotte'ovu; dvůr byl beztoho již na vážkách, vida velký, od Mörnera zvláštní ještě brožurkou živený soucit lidu k cizímu knížeti, jemuž i král začal býti nakloněn. Kommisse uradila se na to, aby král věrnému svému říšskému sněmu navrhl, by mu za nástupce dán byl kníže z Ponte-Corvo, jejž za vlastního syna přijmouti hotov jest.

Dne 21. srpna 1810 byl návrh tento jednohlasně přijat od říšského sněmu svolaného do Örebra. První byl stav sedlský, kterýž mu hned dopoledne hlas svůj dal. Rytířstvo, kněžstvo a měšťanstvo učinilo rovněž tak ještě téhož dne, a po veškerém království ozývalo se nyní jmeno Bernadotte'ovo, jásajícími hlasy jsouc vítáno. Již 2. listopadu měl zvolený nástupce slavný svůj vjezd do Stokholmu, kdež jak od krále tak od lidu s velikou srdečností byl přijat.

Neunavený Mörner, jehož první vystoupení v politickém světě s následkem tak skvělým se potkalo, směl se opět navrátiti z Upsaly do hlavního města, kdež netoliko v pluku svém povýšen, nýbrž za nedlouho i do generálního stábu korunního prince povolán byl, jehožto přítelem a ctitelem po všecken čas jeho živobytí zůstal.

* * *

Bernadotte nastoupil skutečně na trůn 5. února 1818 jako Karel XIV. Jan, manželka však jeho, vrátivši se hned r. 1811 do Paříže, kdež do r. 1829 jako hraběnka Gothlandská žila, byla teprvé r. 1830 korunována. Korunním jsa ještě princem hleděl jak možná zůstati v dobré vůli s Napoleonem, s vládou své původní vlasti. Přechvaty císaře francouzského učinily to nemožné, a Karel Jan neváhal vystoupiti r. 1813 činně proti němu, nikoliv aby jej s trůnu svrhl, nýbrž aby nadvládě jeho konec učinil. Poraziv Napoleonovy generály v několika bitvách a přispěv nemálo k vítězství spojených mocnářů u Lipska, hleděl je odvrátiti od toho, aby nepřekročili Rýn; nemoha pak toho na nich obdržeti, odloučil se aspoň sám od nich a obrátil se se sborem svým k severu, kdež zbytky francouzského vojska neškodné učinil a krále dánského r. 1814 k uzavření míru donutil, jímž království Norvežské od Dánska švédskému králi postoupeno bylo. Přes to všecko a přes veliké jiné zásluhy, které si, nastoupiv skutečně na trůn, jak o blahobyt tak o státní spořádanost a vzdělání Švédska získal, ztrácel vždy více a více původní svou oblibu u lidu, ano byl v posledních letech tak nenáviděn, že se nepokojů báti bylo, nejvíce proto, že král, vida jak všecko téměř posavadní neštěstí

Švéd z usláblosti královské moci pocházelo změnám státního zřízení v novověkém liberálním smyslu naprosto se příčil a k Rusku, jak v tomto ohledu tak proti vypuzeným Wasům podporu svou v něm hledaje, více a více lnul, což lidu po chuti nebylo. To napravilo se r. 1844, kdež po smrti jeho syn jeho Oskar nastoupil.

Mikuláš I. Pavlovič.

Úmrtí jednoho člověka bývá v obyčejném běhu věcí úkazem, jehožto snad několik lidí si povšimne, po němž bysi však za několik neděl, nanejvýše měsíců marně jaké stopy hledal, leč ve srdci opuštěného sirotka nebo truchlící matky. Umře ten a umře onen, ale na stanovisko jeho postaví se jiný, a lidé si brzo zvyknou viděti jej na novém místě a zapomenou, že je kdy někdo jiný byl zaujímal. Stává se ale také — ovšem jenom jednou z mnohých millionův případů — že smrt jediného člověka svět takřka na vrub obrátí, že osudy millionův úmrtím jednoho člověka na století bývají určeny. Připomeňme sobě smrt macedonského Alexandra a osud náramné jeho říše! Vzpomeňme si na vyhasnutí domu Habsburského po meči a na obecný zmatek v Evropě z toho povstalý! Zdali úmrtí cara Mikuláše náleží mezi takovéto řídké případy, to mohou jenom následky — to může jenom historie rozhodnouti. Že však smrt Mikulášova jest událostí velmi důležitou době naší, o tom svědčí náramné účastenství zbuzené neočekávanou zprávou o jeho zesnutí.

Mikuláš I. narodil se dne 7. července 1796; byltě třetí syn císaře Pavla I., jenž téhož roku na ruský trůn dosedl, a choti jeho Marie, princezny württemberské. Mládí jeho uplynulo zcela tiše, nepozorovaně; milující matka starala se horlivě o vychování jeho; společně s mladším bratrem svým Michalem učil se jazykům, maje v nich za učitele známého Adelunga; s větší chutí pěstoval však vědy mathematické a vojenské. Z tohoto jednotvárného života vystoupil teprva r. 1814, odebrav se na cesty do západní Evropy.

Tato cesta zůstavila v duchu mladého velkoknížete hlubokých stop; zvláště rád vzpomínal si ještě po mnohých letech na své pobytí v Anglicku. Přijetí jeho v zemi této bylo opravdu slavné ano srdečné. Nejskvělejší hvězda na tehdejší obloze literatury britanské uklonila se potomkovi carů — Walter Scott slavil mladistvého hosta nadšenou básní co starého, věčného spojence Anglicka. Pochvalnými slovy pronášel se Mikuláš ještě na trůně o Anglicku. Obšírné o tom svědectví dává lon-

ského roku zemřelý lord Londonderry, jenž cestovav r. 1836 a 1837 po východní a severní Evropě popsal cesty své v knize velmi zajímavé. Vypravuje o své poslední návštěvě u cara Mikuláše: „Císař mne přijal ve svých nádherných komnatách v zimním paláci. S velikých oken z jediného skla udělaných jest vyhlídka na Něvu i na veliká náměstí, a ničeho tu nešetřeno, čeho luxus a pohodlí vyhledává. Císař měl na sobě vojenský svrchník a přišel mně velmi přívětivě vstříc. Děkoval jsem Jeho Veličenstvu za nesčíslné důkazy milosti mi prokázané, dotýkaje se zároveň podivuhodné rychlosti, s jakou se vzdělanost v ruské říši rozšiřuje. ‚Ano, jest to hodná země, to musím dosvědčiti,' odpověděl císař krátce. Potom jal se mluviti důvěrně o Anglicku, jeho vládě a postavení, což arci nemohu zde zevrubně vypisovati. Na to mluvil o záležitostech zahraničních vůbec, ukázav na dosti velký rukopis ležící na stole: ‚Zde vidíte poslední svaté mínění a radu mého milovaného bratra Alexandra, zakládající se na vyjednáváních r. 1814 a 1815. To mám stále před očima; toho s náboženskou věrností se přidržuji, jsa jak doufám podporován od nejvyššího všech věcí ředitele; nic mne od toho neodvrátí.' Císař to pravil způsobem, jakýž mne úplně přesvědčil, že mluví upřímně. Tu však přetrhnuv řeč dodal: ‚Než mluvme raději o vaší vlasti a o vás.' Tu pak se pronesl způsobem nejpříznivějším o Anglicku dokládaje, že Rusko a Anglicko jsou zeměpisně tak postaveny, že by si měly rozuměti a býti přátely; on že se vždy snažil, aby se to stalo. ‚Věru,' doložil ku konci, ‚já miluji Anglicko tak velice, že když veřejné listy mne tak nemírně tupívají, mívám velikou chuť sednout na parní loď a plouti přímo do Anglicka, ukázat se rozumným a poctivým občanům a přesvědčit je, jak nespravedlivé jest jejich záští. Jestiť mým nejvřelejším přáním, zachovávati se všemi mocnostmi mírné a přátelské poměry. Jest mně zapotřebí vnitřního míru i času k provedení důležitých kroků, směřujících k pevnějšímu spojení rozličných částí veliké této říše.'" —

Vrátiv se z cesty po evropském západě r. 1816 neměl dvacetiletý velkokníže nižádného účastenství u věcech vládních. Vzdalovalť se vůbec Mikuláš za panování svého bratra všelikého stýkání se s veřejnými záležitostmi. Mystické pobožnůstkářství, jež v poslední době panování svého císař Alexander kolem sebe rozšiřoval, přispívalo zajisté k tomu, že ani Mikuláš se neblížil ke dvoru, ani císař nevyzýval k činnosti veřejné bratra, jehožto smýšlení o věcech náboženských s jeho city se nesrovnávalo.

Tato osamělost ve hlučném hlavním městě stala se však mladému velkoknížeti brzo příjemnou zasnoubením s kněžnou ozdobenou vzácnými vnadami ducha i těla. Císař Alexander jsa bezdětek obrátil záhy zřetel k opatření statečného Mikuláše důstojnou chotí a vyhlídnul mu princeznu pruskou Marii Charlottu, dceru svého spojence Fridricha Viléma III.

a proslavené královny Louisy. Dne 13. července 1817 zasnouben jest 21letý velkokníže s 19letou Marií Charlottou, nyní, když byla víru řecko-ruskou přijala, Alexandra zvanou. Manželství toto ukázalo se brzo velmi šťastným. Byliť snoubenci i tělem i duchem blízce příbuzni. Mladý velkokníže vynikal vysokým zrůstem, velebnou postavou, mužskou krásou nade všecko; jeho choť slynula zcela pravidelnou, knížecí tváří, krásou připomínající proslavené vnady matčiny, královny Louisy. Však i duch jejich měl více příbuzných stránek, než by se bylo na první pohled myslilo. Jeviltě Mikuláš již za mladých let svých veliké schopnosti, nezdá se však, že by byly stejnou měrou pěstovány bývaly. Jsa nyní manželstvím spojen s kněžnou vysokého vzdělání, seznal bystrý kníže brzo nedostatky vychování svého a hleděl je upřímnou pilností nahraditi. Takovým působením stával se svazek manželský pořáde tužším, světějším. Ano i povaha knížecích manželů měla ráz podobnosti. Mikuláš byl již za mladých let vzhledu přísného, chladného, uzavřeného; všeliké náklonnosti a úmysly své uměl tak dokonale zakrýti ledovou chladností vzezření svého, že samým bystrozrakým dvořenínům petrohradským zdálo se býti marným snažením, chtít prohlédnout mysl mladého velkoknížete. I choť jeho jevila záhy podobnou povahu; již o desítiletém dítěti psala matka její otci svému, vévodovi meklenbursko-strelickému, že *ačkoliv jest málo sdílná a uzavřená*, chová přece při chladném zevnějšku vřelé srdce. Již tehdy prorokovala matka této krásné, schopné, pilné a dobrosrdečné dceři své skvělý osud. Skvělým však sotva se mohlo nazvati postavení mladé velkokněžny v prvních letech po jejím zasnoubení. Manžel její maje hodnost vrchního inspektora nad dělostřelstvem, konal služby obyčejné u vojska, v čas míru posádkou ležícího. Nemaje ostatně u věcech státních pražádného podílu, žil tiše v palácu Aničkovském na Něvském prospektu, nehledaje štěstí leč v lůně rodiny své. Již v prvním roce manželství svého 1818 obdařen jest synem, nynějším císařem Alexandrem II., r. 1819 následovala Marie, později provdaná za zesnulého záhy vévodu Leuchtenbergského *, r. 1822 Olga, nyní manželka královiče württemberského, později Konstantin, admirál, Mikuláš a Michal. Vychování dítek bylo velkoknížeti jinak málo zaneprázdněnému příjemnou zábavou i svatou povinností. Jsa tázán, proč u věcech dvorských tak málo účastenství má, omlouval se mladý otec obyčejně povinnostmi svými rodinnými. I nebylo opravdu pečlivějšího otce a střízli-

* Tímto manželstvím jest císařská rodina ruská příbuzna s nynějším císařem francouzským. Napoleon III. jest syn Ludvíka, bratra Napoleona I. a Hortensie, dcery císařovny Josefiny z prvního manželství; vévoda Leuchtenbergský byl syn z bratra královny Hortensie, bývalého místokrále italianského Eugena; byl tedy vévoda Leuchtenbergský bratranec císaře Napoleona III.

vějšího posuzovatele dítek nad Mikuláše. Hledě vždy přede vším k tomu, aby vychování jich bylo vedeno muži zkušenými a obezřetnými, nepustil je nikdy s očí, přísně trestaje každou neřest, jak mile se jeviti počala. Vypravuje se mnoho příběhů svědčících o rozumných zásadách, jimiž císař Mikuláš se řídil u vychování dětí svých. Tak prý si nejstarší syn, nynější car, byv sotva ozdoben znaky důstojnickými od otce svého, kdysi stěžoval císaři, že generálové shromáždění v předním pokoji nepozdravili jej dost uctivě. Nepromluviv ani slova otevřel prý císař dvéře a vstoupiv do pokoje, v němžto generálové shromážděni byli, oslovil syna svého následovně: „Tuto vidíš muže sešedivělé ve službě mé, pevné to sloupy vlasti a trůnu. Tyto reky musíš tedy povždy ctíti. S bolestí však pozoruji, že neumíš posud ceniti zásluhy podobných mužův, že nejsi hoden, abysi byl zdoben tímto znakem.“ I poručil prý mu hned svléci šat důstojnický. Nesnadno jest ovšem rozhodnouti, jak mnoho pravdy podobné povídky v sobě obsahují; ale již ta okolnost, že se jich mnoho vypravuje, svědčí, že Mikuláš uměl užívati práv otcovských rozumně a přísně. Býval císař velmi často přítomen i rozličným hrám a vyražením dětským, pozorujíc i tu bedlivě povahu rodiny své. Přicházel nenadále, aby se nemohli napřed nijak připraviti. Vřelé péče otcovské byly Mikulášovi odměněny šťastnou rodinou; byltě od ní milován, ano zbožňován. Rodinné poměry carovy pokládaly se od přátel i nepřátel za vzorné. Vůle jeho byla konána v rodině jeho s největší horlivostí a oddaností. K své choti po mnoho let již churavé choval se vždy co věrný manžel, pomáhaje jí snášeti těžké břímě stálého neduhu. U jejího lože trávíval mnohé hodiny, ano i v poslední nemoci své hleděl ji co nejvíce šetřiti, aby chatrné zdraví její tím netrpělo. Že byl Mikuláš hodným, výborným *člověkem*, o tom nelze pochybovati. O jeho panování, o působení jeho na trůně carském jsou ovšem mínění mnohem různější. Máme za to, že nynější věk nepronese nestranný, spravedlivý soud o zemřelém caru; jmeno jeho jest zapleteno se všemi stranami a vášněmi hýbajícími dobou naší. Teprv až tyto vášně se vybouří, bude se moci ustanoviti, zdali byl „metlou člověčenstva“ neb nějakým polobohem, aneb jak daleký byl výstředních těchto koncův.

Mikuláš neměl z mládí naděje, že by kdy dosedl na trůn velikého Petra. Mezi ním a panujícím bratrem Alexandrem stál Konstantin, jenž byl oprávněným dědicem, kdyby Alexander umřel bezdětek. Zdá se však, že tento začal brzo přemýšleti o tom, aby Konstantin mladšímu Mikulášovi právo své postoupil. Jeviltě Konstantin povahu divokou a nezkrocenou, a mírný Alexander obával se následků nejsmutnějších, kdyby se takový kníže stal nástupcem jeho. Vymohl tedy na Konstantinovi, že již r. 1820 při rozvedení manželství svého s princeznou Julií Saso-

koburgskou, s kterou byl po delší čas nesvorně žil, odřekl se práva svého k trůnu; toto odřeknutí se potvrdil Konstantin listinou dne 26. ledna 1822 při zasnoubení svém s polskou šlechtičnou Johanou Grudzińskou, povýšenou za kněžnu Lovičskou. Odřeknutí se Konstantinovo stalo se však zcela tajně, ani dvořané ruští ničehož o tom nevěděli. Jediná stopa svědčící o tom, že se za posledních let panování Alexandrova aspoň u pruského dvora pokládal Mikuláš za nástupce Alexandrova, jest kalendář na r. 1824 vydaný pod pruskou censurou ve Frankfurtě nad Odrou, v kterémž uveden jest Mikuláš co cesarevič, t. j. nástupce trůnu. Když však r. 1825 dne 1. prosince císař Alexander na cestě své po jižním Rusku konané náhle zemřel, nechtěl Mikuláš užiti odřeknutí se bratrova v prospěch svůj, nýbrž umínil si Konstantinovi psáti, uznávaje jej za svého císaře, a jen kdyby tento stál na svém odstoupení, hotov jsa chopiti se vlády. Říšská rada ovšem odporovala kroku tomuto, poněvadž Alexander jí byl odevzdal zapečetěné listiny ke schování, ježto se hned po jeho smrti otevříti měly. Listiny ty obsahovaly odřeknutí se Konstantinovo, potvrzení císařovo a ustanovení Mikuláše za nástupce. Však ani tím nebyl Mikuláš odvrácen od úmyslu svého, aby staršímu Konstantinovi psal a poslušnost poddanskou mu slíbil, kdyby dle práva prvorozenství na trůn dosednouti chtěl. Tři neděle uplynuly, než přišla odpověď Konstantinova z Varšavy, ve které odřeknutí se trůnu r. 1820 a 1822 učiněné ztvrzoval. Tu teprva dne 24. prosince dosedl Mikuláš na stolec carský, nařídiv zároveň, aby se počátek panování jeho počítal hned od 1. prosince, dne to smrti Alexandrovy, ačkoli se vláda od 1. až do 24. prosince vedla ve jmenu císaře Konstantina I.

V těchto třech týdnech děly se v jižním i severním Rusku, zvláště v Petrohradě, přípravy k provedení záměrů, kteréžto měly zřízení ruské násilně změniti. Za posledních let panování Alexandrova povstaly v Rusích tajné spolky, ježto šíříce se zvláště mezi šlechtou a důstojnictvem vojenským, moc neobmezenou ruských carů zlomiti a národu účastenství ve vládě zjednati se snažily. Tajné tyto spolky užily nejistého stavu věcí po smrti císaře Alexandra, aby v skutek uvedly záměry své. I roztrousily pověst, že prý Konstantin se nevzdal trůnu, ano že táhne do Rus v čele veliké armády, aby obhájil trůn svůj proti nepřátelům. Všeliká část vojska uvěřila: granátníci životní stráže císařské, pluk „Moskva“ a část vojska námořského připojily se k povstalcům. Tyto oddíly vojska zároveň s nesčíslným davem lidstva shromáždily se na rozsáhlém prostranství u chrámu sv. Isáka. Rostoucí každým okamžením nebezpečenství vzbudilo najednou všecku hrdinnost a obezřetnost mladého císaře. Neobyčejnou ducha přítomností uměl si pojistit nejdůležitější místa v městě, a zachoval si věrnost ostatního vojska. Spěchaje sám na všecka místa,

kde bylo zapotřebí, nelekaje se nižádného nebezpečenství, dal povstalcům důkaz, že musejí zápasiti s mužem nevšedních vlastností. Prv ale než by kázal střílet do zástupů, chtěl užiti mírných prostředků. Poslal generála Miloradoviče, muže ve válkách francouzských zasloužilého, aby je slovem svým k věrnosti navrátil. Sotva však počal mluviti, zastřelen jest starý hrdina. Císař poslal nyní metropolitu petrohradského s jinými kněžími, doufaje že úcta, kterouž lid ruský chová k popům svým, nemine se s účinkem. Povstalci však přehlušili hlas ctihodného arcikněze hřmotným bubnováním. Tu kázal car páliti — strhla se prudká bitka, dlouho bez rozhodnutí, až dělostřelci kartáči svými zahnali povstalce. Tím jest povstání petrohradské zcela poraženo. I v jižních krajinách jsou povstalci zničeni bez všelikého namáhání. Hlavy spiknutí jsou zatčeny; 121 přísně potrestáno, buď smrtí nebo věčným vypovězením do Sibiře. Ortel smrti však byl jen u pěti hlavních původců potvrzen.

Prvním tímto činem na trůně svém přesvědčil Mikuláš I. Evropu, že ruka pevná vládne žezlem carským. I počal brzo jeviti odhodlaného ducha ve svém vyjednávání s jinými mocnostmi. Při jeho nastoupení bouřila válka turecko-řecká; západní Evropa, vzpomínajíc na slavné praotce zdivočelého lidu řeckého, přála vůbec zbraním řeckým; „přátelé Řecka“ (filhellenové) podporovali povstalce zbraní i penězi. Mnozí se domnívali, že vláda ruská podporuje tajně povstání Řecka. Toto mínění dlá se že bylo mylné: car Alexander, vida tu výjev ducha revolučního, ebyl přízniv povstalcům. K této věci měl i Mikuláš zřetel svůj, když ajednou pozornost jeho obrácena jest v jinou stranu — k Persii. Trval hdy již po mnoho let spor o hranice mezi vládou ruskou a perskou. eršané domnívajíce se, že Rusko vnitřními boji zaměstnáno, vypověděli álku r. 1826. Abbas Mirza, králevič perský, učinil vpád do ruské eorgie, bojuje zpočátku dosti šťastně. Avšak generál Paskěvič obdržev chní vedení války porazil dvakráte Peršany u velikých bitvách, vtrhl Persie a hrozil hlavnímu městu Teheranu. V takovém nebezpečenství usili Peršané žádati za mír, který r. 1828 zavřen jest. Peršané poupili Rusům provincie Erivan a Nachičevan a zaplatili jim dvacet milonů tolarů za škody válečné. Krajiny ty mají Rusům velikou důležitost, neněvadž jimi dokonán jest řetěz zemí ruských, jež odevšad svírají přátelské národy kavkazské.

Válka perská nebyla ještě ukončena, když se počalo nepřátelství Turky. Tito majíce Rusy v podezření, že podporují povstání řecké, činili ruským poddaným mnohá příkoří, zadržujíce a prohlížejíce lodi ruské a nešetříce vždycky práv občanů ruských, v zemích tureckých bydlých; tvrdili, že mají v rukou nevývratné důkazy, že prý vláda ruská již od šedesáti let neustále se snaží, aby říši tureckou podkopala,

podporujíc všeliké pikle strojené proti vysoké portě, zvláště pak posledn
povstání řecké. Vzájemné výčitky vedly k prohlášení války. Dne 14
dubna 1828 vyhlášena jest Turkům vojna a téhož dne překročil maršá
Wittgenstein pomezní řeku, osudný Prut. Multany a Valašsko jsou do
byty bez odporu; další však postup za Dunaj zamezen jest vystoupením
řeky z břehů svých, vypuklými ve vojště nákažlivými nemocemi a pev
nostmi nad Dunajem ležícími. Překročili sice Rusové přece Dunaj a do
byli důležité pevnosti Varny při Černém moři; jiných však pevností
Silistrie a Šumly dobyti nemohli. Na podzim byli zimou, hladem i ne
mocemi přinuceni vrátiti se za Dunaj.

S větším prospěchem bojovali Rusové téhož roku v Malé Asii. By
od křesťanských Arménů s radostí přijat hnal Paskěvič před sebou vojsk
nepřátelské, a přezimoval v dobyté krajině turecké; na jaře pa
r. 1829 postupoval proti Erzerum, nejdůležitějšímu tureckému měst
v oněch krajích. Město samo nebylo hájeno; jen hora vedle města s
vypínající a tvrz bránily se. Hora dobyta jest útokem, Rusové vešli d
města, radostně vítáni od obyvatelstva. I tvrz se vzdala Rusům, ned
čkavši se ani útoku. Tu však byl konec vítězství ruských. Divoké oby
vatelstvo muhamedánské povstávalo proti Rusům a vyslané nové vojsk
turecké mohlo býti Paskěvičovi velmi nemilým hostem, kdyby zatím neby
mír učiněn. Na evropském bojišti stál totiž r. 1829 v čele Rusův gener
Děbič. Pevnosti nad Dunajem, Silistrie, Džurdževo, Rusčuk bránily s
i tenkráte velmi statečně; avšak hlavní vojsko Turků poraženo jest
Děbiče, načež se ruský vůdce odvážil nebezpečného tažení přes Balka
Veliký vezír, hledě nyní chrániti důležitou pevnost Šumlu, stáhl ta
všecko vojsko své, nevšímaje si míst jiných nemenší důležitosti. Ta
se dostal Děbič přes Balkan, nepotkav se s jinými překážkami l
které povaha půdy kladla. Překročení Balkanu, jejž Turci za nedoby
nou hradbu říše své pokládali, odňalo jim všecku chuť k boji, zlomi
takřka celou jejich důvěru v sebe. Když pak Rusové pokračujíce doby
i Drinopole, neměla zoufalost Turků žádných mezí. Vojáci zahazova
zbraně, nechtíce déle bojovati. Ačkoli postavení Rusů samých bylo n
bezpečné uprostřed krajiny nepřátelské, za sebou vysoké hory, př
sebou hlavní město celé říše, obsazené četným vojskem, kdežto vojsk
ruské bylo nedostatkem potravy a nemocemi seslabené: leknutí v C
řihradě z překročení hor balkanských bylo tak náramné, že nevěděli
rady leč uzavříti mír. Dne 2. září 1829 učiněna smlouva o mír
Drinopoli, Turkům velmi nepříznivá. Vrátili sice Rusové kořist sv
v Evropě, vyjmouc jen důležitou krajinu při ústí Dunaje; v Asii vš
obdrželi část pašaliku Achalzického; mimo to dána jest Rusům úpl
svobodná plavba po Dunaji, jakož i úžinou cařihradskou (Bospore

a dardanellskou; konečně náhrada za škody válečné. Dále jsou ustanoveny poměry knížectví podunajských v Turecku v ten spůsob, aby odváděly sultanovi roční poplatek, jsouce však u věcech vnitřních řízeny zvláštními knížaty a v právech svých chráněny vládou ruskou. Děbič, jenžto smělým překročením Balkanu válku rozhodl, nazván jest od císaře *Zábalkanský.*

Obojí touto válkou rozšířil Mikuláš ne tak hranice říše své — ač i přírůstek ten obnášel 530 zeměpisních mil — jako váhu jmena svého u věcech evropských. Ve čtyrech letech po svém na trůn dosednutí pokořil dva dědičné nepřátely říše své, pokročiv dále v zemích jejich než kterýkoli jeho předchůdce a zahroziv i sídelním jejich městům.

Neměl však meč ruský ani teď dlouhého odpočinutí. Roku 1830 vypukla v Paříži známá revoluce červencová, po níž následovaly podobné výstupy i v Belgii, v některých zemích italianských a německých. Příkladem západních zemí uchváceni jsou i Poláci, jimžto ústava udělená císařem Alexandrem měla býti toliko nástrojem k obnovení staré říše polské. Byliť i zde tajní spolkové směřující k odtržení od Ruska, kteří zvláště v mládeži hleděli sobě získati přívržence. Z mládeže vyšla též první jiskra samým Polákům záhubného povstání r. 1830. Dne 30. listopadu počalo asi dvacet mladíků, kadetů ze školy vojenské, odboj proti Rusku, přepadše náhle palác velkoknížete Konstantina, místodržitele císařského, jejžto chtěli zavraždit. Konstantin zachránil útěkem život svůj — ale povstání uchvátilo brzo veškeré krajiny polské žezlem ruským řízené. Shromážděný sněm prohlásil rod *Romanovský* * za zbavený trůnu polského, a zřízena vláda provisorní, jejížto hlavou byl kníže Czartoryjski. Císař Mikuláš neváhal však uchopiti se všech prostředků, aby sobě zachoval trůn polský. Vyslal veliké vojsko, vedené vítězem balkanským Děbičem, jemužto Skrzynecki hrdinsky, ač nešťastně odporoval u Grochova a Bialolenky. Zatím vypuklo povstání na všech stranách za zády Děbičovými v Litvě a v Podolí, čímž jeho spojení s Ruskem přetrženo. Avšak vítězství Děbičovo nad Skrzyneckým u Ostrolenky učinilo konec válečnému štěstí Poláků. Nástupce Děbiče, několik dní po bitvě na choleru zemřelého, Paskěvič, překročiv s povolením pruské vlády Vislu u Toruně, obklíčil Varšavu, v nížto zoufal-

* Známo jest, že panující rod ruský není po meči Romanovský, nýbrž původně německý, holstein-gottorpský. Jen po přeslici pochází nynější rodina carská od Romanovcův. První car z nynější rodiny, Petr III., vévoda holstein-gottorpský, byl totiž syn Anny, dcery Petra Velikého. Petr III., jenžto hned v prvním roce panování svého od své manželky, Kateřiny II., odstraněn jest (1762), byl děd cara Mikuláše. Téhož s rodem carův původu jsou velkovévodové oldenburgští, králové dánští a rod zvaný Wasa.

ství rodilo výstupy strašné anarchie; dne 8. září vzdala se Varšava, rozličné oddíly vojska polského překročily hranice pruské a rakouské i utekly se na západ do Francouz, Angličan i do Ameriky. Polsko ztratilo ústavu svou, zůstavena mu však zvláštní správu. Paskěvič Erivanský, povýšen jsa za knížete Varšavského, ustanoven tu za místodržitele.

Od dobytí Varšavy až do války uherské r. 1849 nemělo Rusko žádného boje za hranicemi svými. Jen proti rozličným kmenům kavkazským, hájícím hory otcovské proti pokračující moci moskevské, trval krvavý nerozhodný boj. Rovněž marné bylo tažení podniknuté r. 1839 proti chánu Chivskému mezi Chvalinským a Aralským jezerem. Generál Perovski pozbyl tam náramnými mrazy téměř celé vojsko své.

Události uherské a podíl ruský v nich jsou vůbec známy. Rovněž známý jest posud trvající spor s Turky, jenž vedl k válce mezi Ruskem a celou téměř západní Evropou. Vystupování císaře Mikuláše v těchto posledních dobách nelze vždycky srovnati se zásadami mírnosti a spravedlivosti, kterých mu předtím ani odpůrcové jeho neupírali. Nežli však bude celá osnova nynějších dějů zrakům pozorovatelův objevena, musí se střízlivý posuzovatel zdržeti všelikého o tom hlasu. —

Jako u věcech zahraničních, jevil Mikuláš i v domácích nevšední obezřetnost a ráznost. Ve všech odvětvích správy státní uváděl důležité opravy. Hned po dosednutí na trůn sestavil z mužů té věci znalých kommissi, jež měla sebrati a uvésti v system všecky zákony občanské; r. 1833 dokončila tato kommisse práci svou, a opravený ten zákon uveden jest v celé říši vyjmouc království Polské, kdežto zůstal Code Napoleon v platnosti. I zákonník trestní a vojenský jest opraven.

Také o vzdělání pečovalo se nyní horlivěji a školy jsou zlepšeny, ovšem nejvíce jen školy vyšší, kdežto pro lid se jen velmi málo učinilo. Žárlivost šlechty překáží tu každému kroku směřujícímu k lepšímu vzdělání lidu, i vymohla ještě r. 1837 zákon, kterým se dle starších v té věci nařízení nevolníci vylučují ze škol středních i vyšších, jsouce obmezeni jedině v nižší. Ve školách vyšších pokračovalo se za ministra Uvarova od r. 1832 směrem národním; zřízeny jsou stolice slovanských jazykův, a domácí dějepis jest horlivěji pěstován. Na universitě kazaňské i jiných zřízeny jsou stolice východních jazyků. Kazaň má se takto státi spojidlem dvou světův, evropského a asijského. Dohlíženo i k soukromému vyučování, které jsouc nejvíce v rukou rozličných cizinců, zvláště Francouzův a Němcův, k odnárodňování vyšších tříd nejvíce přispívá. Cizí tito učitelé soukromí podrobeni jsou přísnějším zkouškám, aby nemohli tak snadně všelijací poběhlíci ze západu, francouzští friséři a podobná čeleď státi se vychovateli v rodinách šlechtických. Ovšem se i tento zákon často obchází a ruská šlechta tím patrně kazí. Naučivši

se z mládí šveholiti jazykem francouzským, často i anglickým a německým, a přečetši několik tuctů krkolomých románů z fabrik pařížských, patří pak s opovržením na nižší třídy, jimž „tajemství pařížská“ zjevena nebyla. Tolik jisto jest, že se podobným vzděláváním šlechty ruské bývalé patriarchální poměry pánů k nevolníkům velmi zhoršily, a nemohou se napraviti leč důkladnějším, národním vyučováním šlechty.

Se snažením, aby duch národní ve všech třídách se vzmáhal, kráčelo stejně rozšiřování církve ruské. Jednota jazyka a náboženství — toť bylo cílem všeho snažení cara Mikuláše. V ohledu prvním však pokračováno mnohem šetrněji nežli ve druhém. O nějakém vnucování jazyka ruského nemůže býti řeči; v Polsku ponechán jazyk polský na soudních stolicích i v učilištích; v Čuchonsku (Finlandu) ponecháno panství jazyku švédskému, kterého si tam byl za vlády švédské dobyl. Nařízeno však, aby se každý úředník vykázal známostí ruštiny. Méně opatrně zdá se že jednáno u věcech náboženských. Všemi prostředky šířilo se náboženství rusko-řecké. Tak přiměla r. 1839 vláda ruská biskupy církve řecké sjednocené k tomu, aby roztrhše svazek s církví katolickou spojili se úplně s církví ruskou. Tímto krokem získala církev ruská přes tři milliony vyznavačů. Dány jsou též zákony v prospěch církve ruské, aby všecky děti ze smíšených manželství náležely k církvi ruské; přestupování k této vymáhalo se rozličnými lákadly. Nemůžeme rozhodnouti, jak mnoho pravdy bylo v udajích mnohých cizokrajných novin, že sedlákům protestantským v krajinách pobaltských od popů slibovaly se rozličné výhody, když by přestoupili k víře ruské. Tolik však jisto, že zaznívaly z Rus časté hlasy o utiskování jiných náboženství, z nichž mnohé pocházely od mužův hodnověrných. I katolíci vedli si stížnosti, a papež Řehoř XVI. sám napomínal cara Mikuláše, když jej tento r. 1844 v Římě navštívil a za apoštolské požehnání žádal, aby více šetřil práv katolíků. Císař mocně dojatý vážnými slovy papežovými zdá se že od té doby méně bezohledně nakládal s církví katolickou v říši své.

I průmysl a obchod podporován jest horlivě od císaře Mikuláše; podporován arci na mnoze spůsoby, jež nynější věk za bludné uznal. Ruské hranice uzavřeny jsou všelikému zboží, které se též v Rusích vyrábí, aby tím průmysl domácí se chránil. Stavěny jsou silnice, průplavy mezi velikými řekami ke spojení moře Baltického s Černým a Chvalinským. I železnice počaly se stavěti z Petrohradu do Pavlovska, dlouhá dráha z Petrohradu do Moskvy, a z Varšavy na pruské hranice. I spojení Oděsy s Moskvou drahou železnou zamýšleno.

Také ke zlepšení stavu rolnického, nejvíce v neblahém nevolnictví se nacházejícího, obrátil císař zřetel svůj. Na statcích korunních jest nevolnictví zrušeno; počet *duší* takto na svobodu propuštěných obnáší

okolo šestnácti millionů. Snažil se i šlechtu k následování tohoto příkladu povzbuditi, ale všecko jeho namáhání rozbilo se o skálu soběctví šlechtického. Musil tedy car přestati na dvou *úkazech* v prospěch nevolníků vydaných: roku 1842 dovolilo se totiž pánům, smluviti se s nevolníky svými o propuštění na svobodu buď za peněžité vyplacení anebo dávky v obilí; druhý úkaz vydaný 15. března 1848 uděluje nevolníkům právo, *s povolením pánů svých* nabyti jmění nemovitého.

Největší však péči věnoval Mikuláš vojsku svému a všem věcem jeho se týkajícím. Zřizoval školy vojenské k vychování schopných důstojníků všech zbraní; vojsko námořské jest rozmnoženo značně a lépe placeno, pevnosti v moři Černém a Baltickém stavěny a zdokonalovány; Sebastopol stal se teprva za Mikuláše tím, čím se v posledním půlletí ukázal. Také Kronstadt a Sweaborg jsou lépe opevněny. V Polsku proměněn jest Modlin u velikou pevnost, Novo-Georgievsk nazvanou. Velkolepé manévry držány jsou každoročně okolo Petrohradu a v Polště, aby daly světu důkaz o síle válečné Ruska.

Vůbec pronikal car bystrým zrakem svým všecka odvětví státní správy. Věděltě dobře, že na poctivost úřadníků svých spoléhati se nemůže, že podplacením se všecko dovede u vysokých i nízkých pánů v říši Ruské. Vší mocí svou bojoval proti tomuto neřádu; jezdil po širých zemích svých, aby se přesvědčil sám o všem, vypátral mnoho zlosynův a trestal je co nejpřísněji; ale této tisícihlavé hydry potříti nemohla ani obrovská síla cara Mikuláše.

Vůbec jest neunavná činnost zemřelého cara vzácným příkladem svědomitého konání povinností. Vstávaje vždy časně zrána jal se po krátké procházce pracovati, aniž ustal prvé než byl úkol denní odbyt. Věnovav lepší část dne pracím státním, trávil několik hodin v lůně rodiny své, hledaje zde oddechu a dohlížeje zároveň k vychování dětí svých. Toliko večer trávíval ve hře s důvěrnými některými přátely, načež odebíral se na lůžko, zcela jen po vojensku připravené.

Činnost carova byla v posledních dvou letech válečných ještě zvýšena, a není pochybnosti, že tato horlivost byla příčinou jeho neočekávané smrti. Řídě všecko sám přijímal posly a odesílal všeliké rozkazy, přehlížel oddíly vojska poslané na bojiště, nemaje při tom ohledu na zdraví své. Již během měsíce února byl sklíčen nemocí, konal však své práce jako obyčejně. Asi 18. února pokládal lékař jeho dr. Mandt neduh za tak nebezpečný, že prosil cara, aby směl povolati ještě jiné lékaře. Nemoc však se horšila, císař silně kašlal. Tu přišly do Petrohradu dva pluky baškirské, car je chtěl 22. února přehlížeti. Lékařové odporují tomuto kroku, líčíce nebezpečenství slabému zdraví jeho hrozící. „Ani sprostému vojáku nedovolil by lékař opustiti lůžko

ve stavu, v jakém se Vaše Veličenstvo nachází," domlouvali. Ale císař nechtěl slyšeti rady jejich. „Vy jste vykonali svou povinnost, i já budu konat svou." Vyjel v tuhém mrazu a několik hodin přehlížel vojsko. Vrátiv se musel ulehnouti. Stav jeho nebyl ani u dvora dostatečně znám, říkalo se, že pokašlává. Teprva 28. února prohlásili lékařové stav jeho zdraví za nebezpečný. Následující noci značně se zhoršil; večer 1. března nebylo již naděje uzdravení. Císařovna a cesarevič prosili jej dle rady lékařův, aby přijal svátost oltářní. Tu zdá se že císař teprva poznal nebezpečenství, v kterém se nacházel; nebylo však pozorovati nižádného leknutí. Když pak mu v noci na 2. březen lékař pravil, že i plíce jsou v nebezpečenství, tázal se pokojně, zdali mu tedy hrozí ochrnutí plic. Když k tomu lékař přisvědčil, přijal svátosti umírajících, aniž na něm bylo pozorovati jaké ouzkosti. Potom loučil se s císařovnou, s dětmi a vnuky svými, každého líbaje a žehnaje pevným hlasem. Po dojímavé této sceně odešli všickni mimo císařovnu a cesareviče. Za chvíli vyzýval i choť svou sesláblou dlouhým bděním, aby si šla odpočinout. Přemožena bolestí zdráhala se císařovna poslechnouti. „Nech mne u sebe; jak ráda bych s tebou odešla, kdyby možné bylo!" Na to odvětil car: „Ne, ty zde musíš zůstat, abys byla střediště celé rodiny; jen odejdi, dám tě zavolat až se okamžik přiblíží." Císařovna poslechla. Teď vstoupili přátelé jeho, hrabata Orlov a Adlerberg a kníže Dolgorukij; děkuje jim za jejich věrnost rozloučil se s nimi. Tu přišli sluhové carovi; i těm žehnal, děkuje jim pohnutým hlasem za služby jejich. I komorné císařovny děkoval srdečně za služby choti prokázané, žádaje ji, aby i budoucně pečovala o zdraví její. Vedle stojícímu lékaři Karellovi podal ruku: „Za to vy nemůžete." — Když pak zpovědník Bajanov s ním mluvil, pojal císař ruku císařovny a vložil ji v ruku zpovědníkovu, poroučeje mu jaksi choť svou. Potom na chvíli pozbyl řeči, modlil se a znamenal se několikráte křížem. Později nabyl řeči opět a poslední jeho zřetelná slova byla: „Řekněte Fricovi (králi pruskému), aby zůstal vždy Rusku týmž a nezapomněl na slova otcova."

I poslední doby své zápase již se smrtí věnoval ještě státu. Rozkázal, aby bylo vojsko shromážděno okolo paláce a vzato pod přísahu novému císaři. Smrt jeho byla důstojna mudrce i křesťana; po celý ten zápas ani stopy nějaké ouzkosti z blížící se smrti!

Zpráva o smrti velkého cara ohromila téměř obyvatelstvo hlavního města. Když se byla roznesla pověst o nebezpečenství, v němžto vězí život carův, shromáždily se veliké davy lidstva okolo palácu, čekajíce ouzkostlivě na další zprávy. Když pak smrt jeho se ohlásila, tu žalost neměla mezí. Staří mladí plakali pro ztrátu svou i vlasti své, a když

mrtvý car vystaven jest v paláci, hrnuli se tisícové lidu ze všech tříd, aby jej ještě jednou spatřili.

Nemenší byl úžas na západě evropském, když telegraf přinesl první zprávu o úmrtí carově. Když se neočekávaná novina oznámila sněmu anglickému, zůstalo vše jako omráčeno a nebylo nikoho, kdo by byl slovo promluvil o zesnulém nepříteli. Ano v celé Evropě se připisovala smrti této náramná důležitost — nejlepší svědectví o velikosti zemřelého. V Rakousku pak uznány jsou služby jeho prokázané principu monarchickému nejvyšším nařízením J. V. císaře, aby 5. pluk kyrysnický, jehož býval Mikuláš I. majitelem, na věčné časy podržel jmeno jeho.

Tak dokonal muž, jenž mocněji než který jiný smrtelník v posledních třiceti letech působil v osudy člověčenstva. Rozličné jsou hlasy o jeho vládě; o jeho soukromém životě jest hlas jenom jediný. Však i kdo neschvaluje směru vlády Mikulášovy, musí přiznati, že byl důsledný v zásadách svých, že byl muž pevné, neoblomné povahy. Princip monarchický byl jeho stálým heslem. Dají-li se poslední kroky jeho srovnati s předešlým jeho životem, o tom nechť rozhodne lépe poučená budoucnost. Těžko si mysliti, že muž, jenž po celý čas panování svého vždy přísně spravedlivým se jevil, ku konci dnů svých rukou výbojnou sáhnouti chtěl po cizích zemích. Říši obsahující sedmý díl veškerého oboru zemského jest zajisté výboje nejméně potřeba. Mají Rusové doma na půdě své nejpěknější příležitost k výbojům — výbojům pokojným. Když promění poloupusté pláně šíré říše své na vzdělané kraje; když lid svůj dlouho hříšně zanedbaný a nevolnictvím ztýraný vzdělají a ušlechtí: bude říše carů moskevských mnohem mocnější a zajisté i blaženější, než by se stala dobytím Bosporu.

Náčrtky z obecného života v Čechách
a zvláště v Praze, v XVI. věku.

6.

Mezi Jiříkem Šimkovic a Mikulášem Talavaškou, o zhanění.
1518, 18. a 19. května. (Fol. 170 a 171.)

Tuoma mistr pivovarský od paní Brožové a Jan sládek od pana Jakuba bakaláře z Kocúrova domu, vyznali: Když sme vařili panu Talavaškovi, a před tiem dnem sme vařili panu Jiříkovi také. A Talavaška seděl v pivováře, a pan Jiřík přišel také do pivováru, aby opatřil svůj statek. I řekl mu Talavaška: „Cos zde chtěl?“ A pan Jiřík mu řekl:

„Co mi třeba.“ I řekl mu Talavaška: „Jdi ven z pivovára!“ A pan Jiřík pověděl: „Nepuojdu, nejsem u tebe; když bude tvuoj pivovár, třebas k tobě nikdy nepuojdu.“ A Talavaška řekl: „Nehřej mi se u ohně, i jdiž ven! slyšíš?“ A pan Jiřík řekl: „Nepuojdu a nechci, a proč bych se nehřél?“ A Talavaška mu pověděl: „Chceš, hodím tebú pod kotel i v tom kožiše!“ A pan Jiřík řekl: „Čert vie, ktoby koho hodil!“ A Talavaška mu pověděl: „Když tak statečný, pojď ráno a bí se se mnú na špitálském.“ A pan Jiřík mu řekl, že „já na špitálské puojdu i ráno i o polední, když mi potřeba bude: ne proto, abych se měl bíti, ale když mi toho potřeba bude.“ A s tím pan Jiřík šel pryč.

Jiřík sladovník od pana Brože, Beneš Bechyňové zeť, paní Magdalena z Honbic manželka pana Václava Vojslava z Kunšieho, Barbora Pulpitová a Marketa podruhyně od Kašpara sklenáře z Starého města, svědčili: Když pan Jiřík zavolal na Čejku: „Čejko, pojďme na Bosáky!“ a v tom pan Mikuláš Talavaška stál před domem u svého dřivie, a pan Jiřík šel mimo něj. A když ho měl dojíti, i obrátil se Talavaška, chtěl k svému domu. A pan Jiřík šel proti němu, a dali sobě rameny, až se Mikuláš Talavaška na své dřivie zatočil. I obrátil se naň Talavaška a řekl mu: „Proč mnú strkáš? takový lotře! dávnos ty nebyl v polévce!“ * A pan Jiřík mu řekl: „Lžeš jako nešlechetný zrádce, bychť byl v polévce: leč ty biřicem budeš, aby mě tam dovedl. Bodaj zrádce zvyvedený zabit!“ A Talavaška mu zase řekl: „Lžeš v hrdlo jako sám zrádce mé cti!“ A v tom se rozešli, i šel Talavaška domů a Jiřík na Bosácké. A když zase Jiřík z Bosáckého šel, řekl Talavaškovi: „Bychť neměl zítra na rathúze státi, učinilť bych, coť bych měl učiniti!“ a chytil se za tesák. A Talavaška mu řekl: „Ty budeš a já také, i budeme tam oba, a to sobě zpravíme!“ A Jiřík řekl: „Dobře, lotře židovský! když chceš, buď na rathúze, já také budu.“ A v tom se rozešli, Talavaška šel mlče do Kocúrova pivováru a pan Jiřík domuov.

7.

Mezi panem Pavlem Skalským z Jenštejna s jedné, a Vondrú z Domažlic s strany druhé, o statek po paní Anně, matce téhož Vondry pozůstalý.

1518, 1. a 6. července. (175—176.)

Kateřina Baťákova svědčila: Přišla sem ku panu Pavlovi Skalskému, a ta jistá paní Anna, podruhyně jeho, lezla tak k stolu, jsúci nemocna. A já jí řekla: „Milá paní Anna! a ty hrubě stuoneš.“ A ona mi řekla: „A já **, milá paní Kateřino!“ A já jí řekla: „Jest-liť pak kto

* Jiřík sladovník: „Lotře, ještos hoden do šatlavy vzetie!“

** Odpověď potakovací dává se tuto, i na jiných místech těchto kněh svědomí, subjektem, totiž v první osobě počtu jednotného slovem „a já“, bez časo-

co učině?“ A ona řekla: „Ktož jiný než pán buoh! pán a paní s svú čeládkú oni mě opatrují.“ A já jí řekla: „Milá paní Anna! máš-liž co pak, aby se jim za to dobrodinie odplatila?“ A ona odpověděla: „Nemám nic než tu pladry a hadry; komuž by to jinému bylo nežli jim?“ A já jí řekla: „Máš poň syna?“ A ona řekla: „A já mám — netbá za mne nic! než kdyby co bylo bráti, přišli by. A by mě měli červy sniesti, netbali by; kdyby dobrých lidí nebylo, oni by nic netbali! Pak chtějí-li co synu mému dáti, mají toho dobrú vuoli.“

Máťa vdova, podruhyně od Žaluda pomahače, a Alžběta Jakubova, podruhyně z Vodičkova domu, svědčily: Hlédala sem nebožky paní Anny (dí Máťa), a léhala sem sní v noci; a pán mi dával potravu a jí také, a ráno sem chodievala domuo. I přišla sem jednoho času k ní příchozí, a ona seděla na špalku dole a syn její před ní stál. A já řku: „Není-li to, paní Anna, tvuoj syn? an k tobě podobný?“ A ona řekla: „Jest.“ I řekla: „Máťo, teď tobě pravím před svým synem, i jemu sem to pověděla, že všecko pánu a paní poroučím za jich dobrú vuoli, neb mi jiesti i pieti dávají a opatrují mě. Milý synu! prosím tebe, nesuď se s nimi. A budú-li co chtíti dáti z dobré vuole, to od nich přijmi a měj na tom dosti.“

Dorota kuchařka od pana Jana Rozvody svědčila, že sú byly paní Anny, Vondráčkovy mateře, 2 peřiny, 3 podušky, 2 polštáře a 3 plachty tenké a dvě tlusté, a dvě cejše na svrchní peřinu a na spodní také dvě, a tři konvice cinové: jedna pět žejtlíkov, druhá tří žejtlíkov a třetí poloužejtličí. A tu třížejtlíkovou otkázala nebožka paní Pavlové, a větší Vondráčkovi synu svému, a puol žajtlíka Jiříčkovi synu pana Skalského. Tři mísky: jedna salešná a dvě věčichnějšie (?), popeličí čepička a dva klobouky plstěna a rendlík železný a tři truhlice, toho neumiem povědieti, mnoho-li jest v nich či málo bylo; almara. A kdež praví pan Pavel, že ji nebožku na své ztravě choval: toho nenie; než někdy jí něco podal s svého stolu, když mu se zdálo; a že je sobě sama kupovala, toho jsem já svědoma, neb sem jí vařievala. A kdež praví, že jest Ondráčka syna jejieho na ztravě choval: toho také nenie; že jest on sobě a mátě jemu také kupovával a kupovávala, a já sem mu také vařila. A kdež pan Pavel praví, že jest jí neměl nač pochovati, že své

---

slova i s časoslovem, jako i hned tuto níže: „Máš poň syna?“ Odp. „*A já* mám“ místo: „Ano mám.“ A tak i v počtu množném: „Teď ste nám plot zbořili?“ A oni řekli: „*A my* (t. ano) zbořili“ (fol. 179). Tím se také vysvětluje naše potakovací „*ano*“ místo „*a ono*“, přičemž se rozumí „jest“ neb „stalo se, učiněno jest“. Ku př. Zavolali ste ho? Odp. Ano (a ono, t. stalo se), zavolali sme ho. Z onoho „a já“ snadně mohlo pojíti naše obecné „jo“, „ju“, aniž třeba jest odvozovati je z německého „ja“.

nakládal: toho nenie; že jest nalezl v truhlici její pan Pavel bez 5ti neb 6ti gr. kopu, toho dobře nemám v paměti; a Ludvíková, páně Pavlova sestra, kdež jest jí nebožce byla kopu dlužna, že jest k tomu pohřebu 20 gr., nepomním bielaych-li či miešenských *, oplatila. Byla sukně čubka, blanky, pláštiek; a paní Pavlová po její smrti dala sukni pryč té ženě, která jie hlédala; a kožišek voděvací krátký také dala paní Pavlová pryč, a podušku a plachtu dala Mladému knězi.

8.

Mezi Václavem Nešporem s jedné, a Janem Hájkem s strany druhé, o zhanění.

1523, 4. srpna. (C. 2. a 5.)

Vojtěch řezník vyznal: Když sem přišel na šlachtatu, mluvil ke mně Hájek: „Kde jest ten lotr tvůj pán, ješto se protiví mšem?“ A já mu k tomu řekl: „Já sem od něho toho neslyšel; než já to sám tak držím, že tě sama mše nespasí, když ty se slovem božím nespravieš!“ ** A Hájek řekl: „A já tvému pánu chci dáti pohlavek, když se s ním nejprvé shledám, a smím mu jej dáti, i tobě také, pse! a tvój pán pes jest a tak oba dva psi jste!“ A v tom přišel k štrokvasu, chtěl mě bíti. A já sem to potom Nešporovi pověděl, aby toho tak nenechával.

Matěj Zoubek řezník, Kubík řezník a Mikuláš koželuh vyznali: Přišel Nešpor k krámu Hájkovu i mluvil k Hájkovi: „Pane Jene, co mne pomlúváš? však máš pány starší, žaloval bych na mne, všakť práv budu!“ Odpověděl mu Hájek: „Zvyjedený lotře, nech mě s pokojem!“ i mrštil ho chvoštišťkem po hubě. A Nešpor zase hodil naň cempretem. A Hájek udeřil naň nožem, až mu v sukni uvázl. A on Nešpor popadl ten jeho nuož, i mrštil jím zase naň. A Hájek nepomeškav, vzav nuož druhay, i mrštil jím naň, až na druhé straně v stolici uvázl. A k tomu mu Hájek mluvil: „Zvyjedený lotře! nekoštoval sem pod babú štěstí, jakžs ty koštoval.“ *** A Nešpor odpověděl: „Jakého štěstí?“ A Hájek řekl: „Že jsi zvyjedený zloděj!“ A zase mu odpověděl Nešpor: „Ba ty sám zvyjedený, ješto se z zrady nemuožes vyvesti! však sem se do tohoto města nevplakal jako ty!“ A potom Nešpor odešel pryč, a když zase šel, řekl mu Hájek: „Shledáš to, lotře, že musíš na mú práci přijíti!“ A on mu zase: „Nebo ty na mú!“

---

* Groš míšenský platil jen za polovici bílého t. stříbrného groše českého.

** Hájek totiž náležel k straně pod obojí a Nešpor byl luteran. Článek tento smutné dává svědectví, jakým hanebným spůsobem tehdáž se vedly spory náboženské.

*** Smysl tuším jest asi ten: Nedal sem si babě hádati.

Jiřík Glozar, pasíř, vyznal: Přihodil sem se k tomu, jda skrze krámy masné, an Hájek Nešporovi dává zrádce, a on mu zase též. A potom se on Hájek na Nešpora vodkryl jako pes. A šly tudy ženy dobré, tak že plily a řekly: „Aby roku nedočekal!“ A on Nešpor řekl: „Bych nectil tohoto místa, dalť bych sekerkou!“

9.

Mezi Matějem Lumendú s jedné, a Janem Husařem s strany druhé, o zbití.

1526, 12—15. ledna. (O. 18. 19.)

Šimon Kroslík, Jan Legát, Vavřinec svícník, Jan Kunovský písař z mlýnov, Václav cibulář a Jan kožišník zeť Opicové, svědčili: Bylo některú neděli před hody *, seděli sme na víně u Pavla Lancmana a Lumenda také s námi seděl, všickni za jedním stolem. Tehdy Šimon Kroslík takto řekl: „Byl-li jest kdo z vás dnes v Tayně na kázaní? já sem byl; utěšené kázaní pan administrátor ** učinil! Pak naposledy udělal po kázaní napomenutí slušné: Milí páni súsedé! máte nepřátel zde v městě mnoho; a nemohou-liť vám co zjevně učiniti, ale hledíť tajně, byť měli pod zradú, učinilíť by vám rádi, byť mohli; protož se jich vystříhajte!“ Tehda Matěj Lumenda řekl proti tomu takto: „Neměl jest takové věci na kázaní oznamovati, neb jest to spíš k ruoznici nežli k lásce. A jest-li žeby věděl pan administrátor co takového, mělby tu věc oznámiti panu purkmistru a pánóm; neb oni moc i metlu mají takové trestati. A mělby nás pan administrátor nyní tyto dni kajicí z hříchuov trestati a k lásce vésti!“ A k tomu Šimon Kroslík řekl: „Pročež by neoznámil? poněvadž jsú zprávcové naši, neškodí aby nám výstrahy dával!“ A Matěj Lumenda zase k tomu: „Mohliby lidé se z toho búřiti.“ A v tom Husař vstal a řekl: „Co pravíš? žeby pan administrátor k búřkám kázal?“ A Lumenda řekl: „Já pravím, žeby pan administrátor mohl na kázaní zrad nedotýkati tak často; než bych já pravil, žeby k búřkám kázal, tomu odpírám.“ A tu se hned o to spolu počali hádati, a jiní se přimlúvali: „Milí páni súsedé! mějte k sobě dobrú vuoli; neb již všickni sme přiřkli panu purkmistru a pánóm rukou dáním, i zapsali sme se. *** Jest-li žeby pak kdo co učinil, sám sebú vinen bude a sám ponese, a neudělá než sám proti sobě. Než my buďme s sebú dobře, a když sme se na dobrú vuoli spolu sešli, abychom se v dobré vuoli rozešli!“

---

* První neděli adventní, jinak po svatém Ondřeji, dne 3. prosince, léta 1525.

** Mistr Havel Cahera, administrátor strany pod obojí přijímajících, jehož bouřlivým kázaním Bartoš písař hlavní příčinu tehdejších rozbrojů v Praze přičítá.

*** Viz Bartošovu Kroniku Pražskou.

Mikuláš Konáč z Hodíškova, perkmistr hor viničných, Jakub služebník páně perkmistruov a Vojtěch Polák svědčili: V neděli po obědích stál Vojtěch Polák tu proti domu Čápovu s ňákým Janem, spolu rozmlúvajíce, a v tom Lumenda přijde i dí takto, prý: „Jene! jaké jest věci Husař mluvil v obci protivné, nekaždému libé? hoden aby byl od nás zerván!“ A Vojtěch řekl: „O Lumendo! lepšíť jest dobrá vuole nežli zlá!“ Potom šel Jakub služebník, obsílaje některé súsedy ku panu perkmistru, vosadní S. Linharta, že měli počet dělati tu neděli první adventní. I potkal se s Lumendú v Caletné ulici a řekl mu: „Pane Matěji! máte býti u pana perkmistra ku počtu.“ A on se ho optal: „Jest-li tam Husař?“ A Jakub pověděl, že jest. A Lumenda řekl: „Mluvil vonehdy Husař vuobci, že musím od města a jmenoval jakús kobylku!“ Potom přišel Lumenda s Václavem Cibulářem a Vaňkem Zeleným, nožieři, ku panu perkmistru, a posadivše se, mezi jinú řečí Lumenda mluvil: „Pane perkmistře! slyším, že onehda po obci Husař zde jedl hus, a potom zmítaje kobylkou mluvil: Toto bych dal za Lumenduov byt v Praze!“ A pan perkmistr řekl: „Neslyšel sem toho, neb sem já za jiným stolem obědval.“ A v tom Husař přišed sedl za stuol u kamen. Potom hned Lumenda vstav z svého místa, posadil se na židle na samém kraji proti němu, mluvě: „Se mnúť sou se ještě na lancuchu nevodili jako s lotrem, a nevybíjel sem domuov jako někto! — někoho já vženu do tenat!“ potrhaje se za tesák. A pan perkmistr řekl: „Pane Matěji! ať jest dobrá vuole.“ A on pověděl: „Na toť sluší dobrá mysl!“ I sedl pan perkmistr k večeři, a tu jest Jan Husař latině k němu mluvil, že „již trpím a snáším příliš mnoho!“ A pan perkmistr mu řekl: „Trp, prosím tebe, a snes všecko.“ A Lumendovi řekl: „Dobrá vuole a pokoj, pane Matěji!“ A on pověděl jako prvé: „Na toť sluší dobrá mysl!“ A Husař vždy žádného slova nepromluvil. Potom zaplativše víno, odešel Lumenda s svými. A Husař opět k pánu mluvil, že „sem mu příliš mnoho trpěl!“ A on řekl: „Dobřes učinil, an pán Kristus více trpěl.“ I chtěl, aby Husař s ním večeřel; ale on nechtěl, pravě, že nemuož vesel býti, a žeby se nerad opozdil. I řekl mu pan perkmistr: „Dobře děláš, jdiž domuov, neb nevíme, kto komu nyní přeje.“ I odešel jest potom po malitké chvíli. I přišel Jakub služebník panský, „že Lumenda bit od Husaře, a že cepy železné služebníci páně Košatského vzali, a Husař Lumendova tesáku nechal u pana purkmistra.“

Kristof šenkéř od Malého Petříka a Jan syn Prokopuov, kloboučník, a Petr od Bab z tarmarku vyznali: Vyskočil Lumenda na Husaře před páně Košateckého domem, a uchytili se spolu v puoly a Husař chytil Lumendu za tesák, a on ho v tom přitiskl ke zdi a Husař křičel, prose pro pána boha, aby ho nedali zabiti. A na ten křik tu v ulici

přiběhli tovařiši, kteří Husařovi přejí, a vidouc, an Lumenda na Husařovi sedí, jeden z nich (Kristof šenkéř) dal Lumendovi v hlavu sochorem, až s něho spadl. Potom se tam po Lumendovi Husař s jinými hnali a Lumenda jim utíkal. „A by mne tu nebylo (doložil Kristof šenkéř), to jest jistá věc, žeby jej byl tu zabil.“

Jakub Berúnský, služebník panský, vyznal: Když sme večeřali, pověděli panu purkmistru, že se tam před domem tepú. Pan purkmistr řekl: „Jdi některý, vyhledni.“ A já sem běžel a vyhledl sem z vokna a uslyšel sem Husaře, an mluví. I optal sem se ho, kdo se to bijí? A on řekl: „Milay pane purkmistře! teď Lumenda stál na mne a udeřil na mne cepami.“ A já mu řekl: „Proč je to učinil?“ A on pověděl: „Nevím; než já mu řekl: dobrý večír! a on mi cepami poděkoval.“ Potom sem já to vše, což sem od něho slyšel, pánu oznámil, a pán mi řekl: „Jdi po richtáře nebo písaře.“ A já vyšed[illegible] z domu, uhlédal sem Husaře s některými sousedy, an se vadí. Řekl sem k nim: „Milí páni sousedé! proč takovú věc puosobíte? však v tomto městě právo jest;“ a držal sem Pathana za kladivo, neb jest velmi Husařovi přimlúval, pravě: „Kams nám, lotře nešlechetný! Lumendu děl? a pročs ho bil a sekal?“ A já strčiv Husařem do domu páně purkmistra i šel sem po písaře.

10.

Mezi Matějem Lumendú s jedné a Janem rukavičníkem s strany druhé, o zbití.

1527, 15. července. (R. 26.)

Jeronym rukavičník z domu Kulíškova, Pavel a Jan Mrázek, též rukavičníci, Jíra šenkéř z domu někdy Slámova, Kateřina manželka Matúše krajčího a Zusana manželka Jeronyma rukavičníka, svědčili: I přišel Jan rukavičník k domu svému i zpolehl tak na vokno; i obrátil se a uhlédal pana Matěje Lumendu. I vstal proti němu, a když ho měl pan Matěj dojíti, i setkali se s Janem rukavičníkem, že jest Lumendovi on rukavičník dal štuos *. A v tom řekl rukavičník: „Proč mnú strkáš? pane Matěji!“ A pan Matěj stál a hleděl naň mlče, a potom řekl pan Matěj: „Mledle nech mne s pokojem! a nenecháš-li mne, přisahám pánu bohu, budu se brániti! Ssazovalť sem tak hrdé jakožs ty s sebe, i tebeť ssadím; a vím dobře, coť bych mohl udělati, ale nechci.“ A Jan mu řekl: „Však mám jakož ty dvě ruce: ty se maych nebojíš a já tvaych!“ A Lumenda řekl: „Radímť, nechajž mne s pokojem a nepovolávaj za mnú!“ a Lumenda jakoby již chtěl pryč jíti od něho. A Jan se zase k němu nahnul i bekl na Lumendu: „Pfu, pfu!“ A Lumenda se

* Kateřina: že učinil na něho podstrk.

zase k němu navrátil a řekl mu: „Proč na mě bekáš? však máš právo, jsem-liť co vinen, žaluj.“ A on podruhé fukal mu mezi voči. A Lumenda dal mu pohlavek a on Jan couvl zpátkem do domu, a Lumenda chytil ho za vrch a sehnul jej k zemi a dal mu dvě pěstnici *. A v tom žena rukavičníkova vyskočila z krámu voknem i dala z zadu Lumendovi jednú v hlavu a dvakrát mezi plece polenem neb klínem, jako závoru zastrkují. A on Lumenda pustil pana Jana a dobyl tesáku. A pan Jan dosáhl Lumendu za kožich i táhl ho za křídlo jeho kožicha do domu; a Lumenda se zase od něho táhl, drže za druhé křídlo. A potom Lumenda stoje před domem udeřil Jana ploskou v rameno tesákem a pustil mu ten kožich, a on Jan jej vtrhl do domu svého a vyběhl naň s závorou, a Lumenda mu tu závoru vzal. A Jan s ženou zavřeli po sobě duom i posílali mu ten kožich, a on ho vzéti nechtěl, ale šel k Vopršalovi a on mu půjčil sukně. A on Jan také toho kožicha zase nechtěl vzéti do domu, i nechali ho na vokně Janově a tu ležal až do noci. I řekl Pavel rukavičník Janovi: „Kého ste sobě čerta udělali?“ A on řekl: „Dal mi Lumenda štuos.“ A rukavičníková, žena Janova, řekla: „Však jsi sám vinen: by ty byl od svého vokna se nehajbal, byloby v dole vody nebylo.“

11.

Mezi pány poručníky statku a sirotkuov někdy Bartoše Řeřaby s jedné, a babou Vlčkovou a synem Šimona Kroslíka i všemi jeho pomocníky, s strany druhé, o čáry a kuplířství.

1527, 23. a 24. května. (R. 24.)

Marketa kořenářka z Boleslavě svědčila: Jest tak, že jest mi uškodila Vlčková mnoho na mém zdraví. A pravila Vlčková, že másla natluče z pěn, které na vodě jsou. A mievala jakés kořenie a pravívala, že „udělám, komuž chci, že bude dobytek všecek mříeti, a kdyby žába na dvuor k němu přišla, i ona musí umřieti, když já chci!“ A nanosievali sme jí vody do komory plnou tunku, a hrnec měděný plný býval vody; a všecka ta voda přes noc kams se děla. A slýchali sme, an se v té vodě něco mayvalo a šplíchalo, že sme nemohli hrozou v domě zuostati.

Anna Petrová, podruhyně od Marty Selíkové, svědčila: Toho jsem svědoma, že jest Vlčková šejdéřka a lidi tak šálí svými čáry. A když její muž umřel, nechtěli ho schovati: ** tak jest on o ní divné věci vypravoval! A když sme stáli před kostelem, tu kněz Jan Všetečka pravil jí, „že jsi nešlechetně živa, a že chováš ženy ty podezřelé, ježto od tebe do šatlavy berou, an k nim na koních přijieždějí — a dary béřeš!“

* Dal mu dvakrát pěstí.

** t. pochovati.

Johanna z Častrova, manželka pana Štěpana Arnolta, dala svědomie, co se tkne Vlčkové: I toho mi jest vědomo a v paměti, že Káča, kteráž na ten čas u mne sloužila, že jest ji Vlčková snoubila a vdávala za nějakého Holého, koželuha do Slaného, a pravila mně, „že jest vdovec a že ženy nemá, a že jest pacholek dobrý; a kdybych dceru měla, žebych mu ji dala.“ A to se potom jinak nalezlo; neb jest on měl ženu jinú a nebyl svobodný. A to jest pánóm Slanským vědomo i panu administratorovi. To já beru k své vieře i k své duši, že to jest tak v pravdě.

Spor o Matici.

Jestliže o matici a o působení jejím po mnohá léta až do nedávna veřejného soudu takměř ani nebylo, dostává se jí ho nyní, od několika let tím více a se všech stran, v domácích i jinojazyčných listech. Podléhá-li všecko literní působení soudu veřejnosti, není zajisté ani matice z něho vyňata. Že sám sbor matici řídící ani neomylnost sobě nepřikládá ani jakési výsady proti soudu veřejnému žádostiv není, o tom může jen pochybovati kdo je přítelem lacinych vtipů. „Údové sboru musejního českého, nemajíce jiné moci ani jiného povolání, než aby, pod ochranou společnosti zákonně zřízené, ke všestrannému vzdělávání řeči a literatury národní přispívali, neosobují sobě ani vlády ani jaké neomylnosti v oboru působení svého. Pročež i rádi šetří a šetřiti chtějí všech soudů a připomenutí, kterékoli od vlastenců věrných a horlivých ku prospěchu řeči a literatury naší přednášeti se budou.“ Tak pravil tento sbor již r. 1831 v časopise musejním (2. sv. str. 221), a není ničehož před rukama, co by mohlo vzbuditi domnění, jakoby byl ustoupil od tohoto smýšlení. Vytýká-li, nevíme proč, naše žurnalistika sboru matičnímu nedůtklivost v ohledu na veřejné hlasy, může naopak sbor tento, a on právem, stýskati si na to, že žurnalistika naše tak dlouho o působení jeho takměř ničeho povědíti neuměla, nyní pak, jako náhradou za dlouhé své mlčení, na překot věci na něj sype, při nichžto zdali pravé neb nepravé, moudré neb nemoudré jsou, nejmenší její starostí jest. Jakož velice přáti by bylo, aby se počínání a působení matice i kromě sboru, veřejně a všestranně ve zralé a upřímné uvážení bralo, tak a ještě více litovati jest, děje-li se to lehkomyslně, bez potřebné známosti věcí, aneb snad docela z osobních ohledů. Matice jest jediný obecný národní ústav, z něhož, že se výborně podařil, těšiti se můžeme; jeho účel jest veledůležitý pro naši literaturu, pro náš národní život, a nemáme ničeho, čím bychom jej nahradili. Nevíme věru,

o z toho následuje: či že jej máme zlehčovati a v podezření uváděti, i snad k tomu se snažiti, aby důvěra v něj nehynula, aby účastenství k němu rostlo, aby činnost jeho vždy všestrannější a blahodárnější byla?

Nemýlíme-li se, zavdalo hlavní příčinu jisté u některých nechuti k počínání si matice to, že v posledních letech ku podělení svých účastníků několik spisů vydala většině nezáživných; jmenovitě byli závadou ři botaničtí spisové, vyšlí po sobě v krátkých přestávkách. I podle našeho úsudku bylo by lépe bývalo, kdyby se bylo tak nestalo, kdyby e byly aspoň jen pomocí matice vydaly, a snad mohl některý i bez jmy naší literatury nevydaný zůstati. Není však v novější činnosti matice ničeho, co by mohlo vésti k té víře, jako by chtěla co nevidět i tvrtou botaniku vydati. Naopak musí novější její počínání, myslíme ředevším počaté vydávání Shakespeara a usnešení, aby se spisové *přísně ědečtí* jen pomocí matice tiskli, každého docela jinak poučiti.

„*Lumír*“, maje na mysli „započíti větší kontroversi“ o matici, vede . 1854, str. 1055) velkou žalobu na tajemnost sezení sboru matičního, terýž prý, „jestli se kdy naskytne veřejný hlas proti některému kroku atice, . . . co souverainí autorita buď opovržlivým mlčením pomíjí odobný článek, aneb zdrtí nevlastenského zasílatele odpovědí, proti eré těžko polemizovati tomu, kdo nezná zevrubněji chod sezení maních,“ a má „na bíledni, že matice mravně povinna jest v Musejníku s po čase uveřejňovati protokolly svých sezení.“

Kdybychom chtěli ve spůsobu Lumíra mluviti, musili bychom právě opak říci, že matice má mravní povinnost neuveřejňovati svých protokollů, za jedno ze slušných ohledů ke spisovatelům a k jiným osobám, nimiž jí jednati jest, za druhé pak proto, že jednání její z dobré povice ve vyřizování rozmanitých ökonomických a jiných správních cí záleží, kterýchžto uveřejňování, kdyby nemělo podobných překák, přece marné ničení papíru by bylo a za tři, čtyry léta za novou ět botaniku by obnášelo. Kdyby byl referent Lumíra, chtěje o matici ntroversi počíti, potřebné práce nelitoval, přečísti si stanovy a řád lnací její, vydaný při Musejníku, byl by shledal, že jen k podávání práv“ o sezeních svých autorisována jest, a drže se této positivní, setáři matice uložené povinnosti, nebyl by hledal nemožné „mravní“. se zprávy tyto jen jistých a to důležitějších věcí týkati mohou, jest trno; i ačkoliv by přáti bylo, aby exekutivní moc matice, kteráž kuratoru a sekretáři záleží, nikdy na ně nezapomínala, však poskytují nové matice, jednací její řád a vydaná od ní díla dostatečnou a bezčnou zásobu, aby každý působení matice poznati a posouditi mohl.

„*Pražské noviny*“ srovnávají v jednom článku sbor matiční co do veřejňování jeho jednání s přírodnickou a archaeologickou sekcí mu-

sejní. To jest nedopatření, poněvadž onen sbor od těchto sekcí podstat
ně se liší, a sice nejen svým složením, nýbrž a to především svým
účelem, kterýž u obou oněch sekcí vědecký, u sboru matičního však
spravující jest.

Tamže považují se vklady do matice za akcie. Nic není mylnějšího. Vklady do matice považují se podle základů jejích za dary, příspěvky, poskytující jí možnost učiniti zadost účelu svému, kterýž v vydávání dobrých knih českých záleží, a nikdy nebylo řeči aniž být může o právech akcionářských, o prodávání, postupování neb dědění akcií, tím méně tedy o společnosti akcionářů a co by z toho jiného následovalo. Ničemuž tomu výbor musejní, pod jehož ochranou se matice zřídila a od něhož sbor matiční autoritu svou béře, nedal aniž mohl dáti místa, měla-li matice pod jeho ochranou zůstati, poněvadž sám práva k tomu neměl, zřízení pak takové společnosti bylo by odtržení od musea bývalo, čehož přáti si všecko bránilo. Sbor matiční sám opřel se v článku „o matici“ (Musejník 1831, str. 222) hned na začátku svého působení důrazně proti myšlénce, jako by vkladové do matice akciemi byli nebo býti měli, a nelze pochybovati, žeby se byla matice, stanouc se spolkem akcionářským, z větší částky aneb veskrz odcizila původnímu svému důležitému účelu, státi se podporou literatury ve vyšším pravém toho slova smyslu. Ostatně podává se zpráva o působnosti matice vždy i ve veřejných výročních sezeních společnosti musejní a každý zakladatel matice, jsa spolu oudem musejním, má při tom právo přednesti své mínění, učiniti své návrhy.

Jiné, co se matici namítá, týká se míry její činnosti, buď že příliš málo působí, buď že nevydává dosti dobré aneb dosti příhodné knihy. Matice nemůže více činiti než kam stačí důchodové její. Kdo čeká, aby již zase nějakou knihu od ní obdržel, nepřeme se, že se mu mezera času dlouhé zdáti budou; kdo však působení matice za rok, za dva léta přehlídne, neřekne zajisté, žeby byla málo činila. Pohleďmež na činnost její v posledním dvouletí. V tomto čase vydala matice:

1) Kodymovu Zdravovědu; 2) Štúrův spis o národních písních pověstech slovanských; 3) Čelakovského čtení o srovnávací mluvnici slovanské; 4) Haranta z Polžic putování díl první; 5) Shakespearových dramat sešitek první; pokračovala 6) u vydávání Časopisu musejního rozdala svým údům 7) pokračování historie Palackého, a vydávala pomocí svou, zakladatelům za poloviční peníz, 8) Živu a 9) Památky. Kromě toho zúčastnila se podporou svou u vydání Hatalova „*Zvuko slovi*“, připravila a co nejdříve vydá na slavnou památku prvního příjezdu Jejich C. Kr. Veličenstev do Prahy „*Perly české*“, s nejrozmanitějšími příspěvky prosou i veršem, započala tisk *historie Prahy* o

prof. *Tomka*, přichystala k vydání druhý díl *Harantova putování*, přijala k tisku pomocí svou *Humboldtovy Pohledy na přírodu*, přeložené od *Vojt. Šafaříka*, chystá redakci druhého dílu *Výboru z literatury české* i další tisk překladů ze *Shakespeara*, i obstarala přepis vzácného důležitého rukopisu *Štítného* k budoucímu jeho vydání.

Nepochybujeme v nejmenším, že každý v této řadě vydaných i chystaných spisů i takové nalezne, kterýchž bude méně žádostiv, ba které by pro svou osobu odpustil. Byl by opravdu kouzelný kuchař, kterýž by jednu a tutéž krmi všem po chuti uměl ustrojiti tak, aby tomu, kdo sladké rád, sladce, kdo kyselé kysele, kdo perné perně, kdo jemné jemně a bůh ví komu ještě jak chutnala. Kdo pouhou zábavu, zábavu lehkého druhu, cukrovinky a podobné pamlsky hledá, ví napřed, že matice k obstarávání podobného zboží není založena. K tomu stačil vždy a stačí ještě budoucně privátní průmysl, k tomu nebylo třeba volati obětovnost vlastenskou k založení ústavu literaturu podporovati majícího. Kdo však přítelem jest opravdovějšího, vážnějšího, vyššího čtení, nalezne v uvedených spisech aspoň polovici, jíž dobře požiti bude moci; a jest-li tomu tak, jakož nepochybujeme, zajisté že spokojen býti může i s užitkem, jenž mu z daru jeho vyplyne. Tím spůsobem činí matice opravdu více než kdy slíbila, neboť neslibovala nikdy vyplácení se vkladů neb „akcií“, ale hledala pouze pomoci literatuře, pomoci, která toliko naprosto neměla prázdna býti vší odsluhy. Právě však, že jí tato pomoc tak štědře udělena byla a neustále se uděluje, staly se podíly útrat, kteréž se při jakémkoliv počtu výtisků nemění, totiž za honorár a sazbu, na každého účastníka tak skrovné, že se počet od matice rozdělovaných knih znamenitě zvětšiti mohl.

Že spisové od matice vydaní nejsou všickni co do vnitřní ceny sobě rovni, nedá se zapříti. Ještě méně však dá se zapříti, žeby matice vždycky raději veskrz výtečný než v tom neb onom ohledu prostřední spis vydala, kdyby se jen prostředek nalezl, jak se takových spisů vždycky dodělati. Vinou by jí bylo jen, kdyby lepší rukopisy od sebe odstrkujíc špatnější přijímala; této výčitky však nemohl jí posud nikdo učiniti. Naopak hleděla zvýšením honoráru spisovatelskou činnost povzbuditi, a jest jen vinou našich posud ještě dosti skrovných okolností, že následkové všeho toho tak velicí nejsou, jak by se přálo. Cena na „brus jazyka“ od ní vysazená zůstala bez následku.

Jiná a nemalá nesnáz pochází matici odtud, že obor její činnosti i vědeckou i nevědeckou literaturu obsahuje. Jest tak jisté, žeby se větší částka účastníků jejích raději spokojila dobrými spisy nevědeckými, jako že matice chtíc vedle povinnosti své opravdu k zvelebení a vznešení naší literatury pomáhati, i vědecké literatuře pomoc co možná nej-

hojnější musí poskytovati. Přirovnáme-li literaturu k stromu, jest nevědecká literatura jeho kořání, kterým se v půdě drží, aby neustále z ní síly nabýval, vědecká literatura pak vršek, obrácený k věčnému prameni světla, ke slunci. Nelze zajisté stromu ani bez kořání, ani bez vršku žíti, leč churavěti ovšem a hynouti. Při všem tom nemůže, abychom se od stromu opět k zahradníku vrátili, matice ani tak svobodně voliti, jak by chtěla, zdali nyní má přikročiti k vydání vědeckého spisu toho, pak ale populárnějšího spisu onoho druhu. Jestiť v tom ohledu tak dobře jako stran vnitřní ceny spisů podrobena spisovatelstvu, mohouc nejvýše z podaných jí rukopisů ten uspíšiti, onen poodložiti, aby slušné žádosti střídání vyhověla.

Nebyla by však ani tato nesnáz tak velká bývala, kdyby nebylo stávalo jiné a horší vedle ní, té totiž, že se i vědecké, od matice vydané spisy pro ***všecky*** účastníky tiskly, i byť se jen skrovné jich částce k používání hodily. Nezáležíť při vědeckých spisech na tom, aby se v tisících exemplářů tiskly, nýbrž jen asi v tolika, co jest se skutečnou potřebu. Všechen takový zbytečný náklad byl by netoliko na ujmu velmi citelnou ostatní, neméně důležité literatuře, nýbrž i vědecké samé, poněvadž by se, tisknouc jen potřebný počet, místo jednoho vědeckého spisu ***dva*** i ***tři*** vydati mohli. Takový spůsob vydávání pro ***všecky*** hodil se dosti dobře, dokud počet účastníků matice skrovnější byl a vědecká činnost naše ještě méně vyvinuta. V skutku byl po mnohá léta počet učených spisů od matice vydaných velmi skrovný; první z nich, Jungmannův slovník a Šafaříkovy Starožitnosti slovanské vydaly se, ježto by byly i prostředky matice přesahovaly, jen pomocí její. Též Musejník držel se, takměř bez výminky, v kruhu obecného vzdělání. Čím více se však počet účastníků matice množil, čím více vědeckých spisů matici se podávalo a čím větší tedy na ně bylo vésti náklad, tím větší z toho musela míti ujmu i nevědecká literatura i účastníci matice, zvláště považíme-li, že vědecká literatura nemá jednoho a téhož obecenstva, nýbrž že každý její obor má své zvláštní čtenářstvo.

V tom ohledu, při neustále množícím se počtu účastníků matice a při větších vždy potřebách i obecné i vědecké literatury bylo usilovně mysliti na to, jak by se na všecky strany slušně vyhovělo. Sbor matiční uhodil na jinou cestu již při vydání Mluvnice Čelakovského, dav ji vytisknouti ve skrovnějším počtu tak, aby, kdo by jí nežádali, z ostatní zásoby knih matičních sobě do jisté ceny směli vybrati. Brzy potom ustanovil se vůbec na tom, aby se knihy přísně vědecké, jen skrovnějšímu počtu dostupné, i ve skrovnějším počtu exemplářů tiskly, tedy nikoli již na obecné rozdávky, nýbrž toliko pomocí matice se vydávaly, ovšem pak účastníkům jejím, pokud by je míti chtěli, v lacinější

ceně se přepouštěly. Táž zásada byla přirozeným způsobem vztažena i na Časopis musejní. Mají se i z něho pojednání téhož druhu vylučovati a ve zvláštní sbírce podobným způsobem vydávati. Následkem toho ustanovil se i počet archů každého svazku musejníkového o dva archy menší, dokud by konkurrence vhodných literních příspěvků jinak nevyhledávala. „Pražské noviny“, podávajíce o tomto kroku zprávu, poukázaly ciframi na výhody z něho plynoucí. Že zpráva tato omyly obsahovala, vypočtení pak takové nejzřetelnější nahlídnutí v samu věc poskytuje, pokusíme se tuto o bezpečnější toho vyložení.

Dá-li se honoráru za arch 20 zl., od sazby 8 zl., od tisku 4000 exp. 12 zl., za 4000 archů čili 8 rysů papíru (po 4 zl.) 32 zl., obnáší náklad na 1 arch 72 zl., a tedy na dílo 20ti archů, s přirážkou 80 zl. na vazbu, 1520 zl.

Vydá-li se tože dílo v 500 exp., činí na arch honorár 20 zl., sazba 8 zl., tisk asi 3 zl., papíru rys 4 zl., tak že arch stojí 35 zl., tedy kniha 20tiarchová s přirážkou 10 zl. za vazbu 710 zl. — následovně méně o 810 zl.“

Poněvadž se ale knihy pouze pomocí matičinou vydávané *prodávají*, ovšem účastníkům matice obyčejně v poloviční ceně, vytěžilo by se ze spisu tak vydaného, za arch v průměru jen 2 kr. počítajíc, když by se celý počet výtisků prodal, asi 330 zl., tak žeby po odrážce výtěžku od nákladu vlastně jen 380 zl. stál a ušetření tedy 1140 zl. obnášelo.

Dostatečně patrno, že tento krok matice jeden z nejdůležitějších a netoliko důchodům jejím nýbrž následovně i literatuře bez rozdílu nejprospěšnějších jest. Budeť zajisté matice moci tím častější přísluhy vědecké literatuře přinášeti, když to s menšími obětmi spojeno bude; budeť i obecně prospěšných spisů moci více vydávati. Vědecká i obecná literatura získá rovně, a dá se očekávati, že tím i účastenství k matici poroste. Cesta, již matice vydáváním cizích klassických spisů v překladech (Shakespearem) nastoupila, zdá se docela vhodna zaopatřovati ji dobrými a literatuře naší tak velice potřebnými spisy k vydávání, pokud vhodných původních dostatek nebude.

Dá se, aspoň zjevnými důvody, těžko vyložiti, jak se státi mohlo, že právě tento krok matice nelibost „Lumíra“ i dopisovatele pražského „Slovenských novin“ vzbudil. „Lumír“ uváděje (l. c.) zprávu „Pražských novin“, že totiž z Musejníka vyloučeny budou články přísně vědecké, dokládá ve zlém rozmaru, že co se týče popularizování časopisu musejního, vyznati musí, že to zajisté zůstane *pium desiderium*, poněvadž se u nás o populárním spisování mnoho křičelo, málo kdo však umí skutečně populárně psáti. Viděti patrně, že než půl strany napsal či vlastně přepsal, „Lumír“ zapomněl již, že byla řeč pouze o vynechání

článků *přísně vědeckých*, a bojuje proti *popularizování* Musejníka. Z tak zralé a pečlivé kontroverse vyplyne ovšem mnoho užitku!

Co se týče dopisovatele „Slovenských novin“ (č. 139 r. 1854), těžko si vykročení jeho jinak vysvětliti, leč že byl zaveden zprávami docela falešnými. Co zde posud praveno, stačí snad úplně k vyvrácení všeliké jeho bázně, jako by se matice chtěla zpronevěřiti původnímu svému nadání, kteréž ostatně k tomu vlastně zní, „aby k vydávání dobrých českých knih buďto vůbec prospěšných, buď i vědeckých aneb krasořečných napomáhala a je usnadnila.“ — Chce-li však referent ve „Světozoru“ týchž novin (str. 29 let. r.), aby se časopis musejní stal ještě vědečtějším, by nepozbyl své důstojnosti, a radí-li při tom, „komu leží věda za obzorem, aby obrátil svých 50 zl. jinam než do důchodů matičních“, jest takové žádosti a rady těžko jinak vysvětliti leč tím, že všecka záležitost ta hned s počátku křivě pojata byla. Důstojný, co nejdůkladnější může a má býti Musejník; aby však časopis pro 4000 odběratelů byl přísně, specialně vědecký, nemůže nikdo opravdu žádati. Kdyby byli původcové matice účel její tak úzce a jednostranně pojali, jak rada ona činí, nebylo by ovšem třeba mnoho hádati se o matici, neboť neměla by těch prostředků, jimiž ji milovníci české literatury vůbec tak hojně nadali i posud podporují.

Referent literární přílohy u „Wiener Zeitung“ projevil nedávno své potěšení z toho, že sbor matiční od svého uzavření stran Musejníka ustoupil, seznav je za nepraktické, a naše časopisy neopominuly planou tu zprávu opakovati. Proč raději nepoužily toho, co v té věci povolaný prof. Tomek o celém tom uzavření matice trefně a důkladně do „Pražských novin“ byl položil? Co sbor matiční uzavřel, uzavřel po zralém uvážení, s dobrým vědomím; pokud víme, neviděl posud žádné potřeby zrušiti své usnešení, ano naopak spíše je utvrdil. Jednoduchý smysl toho uzavření jest, aby se peníze bez užitku nevydávaly, nýbrž s prospěchem co možná největším vynakládaly. Té myšlénce dobře vyložené těžko nepřisvědčiti; věc sama ji podává, a literatura bude za vyvedení její vděčna. Sbor matice musí se i přílišného nadsazování i obmezeného odstrkování vždy stejně varovati, má-li učiniti zadost povolání svému a účelu pokladnice jemu svěřené. Nech jej dobrá rada i přízeň, přede vším ale účinné usilování srdečných a věrných přátel domácí literatury stále doprovází! Nesnaditi se pro to co staré a odbyto jest, nebylo by moudré ani prospěšné; hleděti k tomu co se *děje*, co se *státi má*, *to* jest, čeho čas a prospěch věci žádá. Nejvíce zavděčí se zajisté ti, kdo mu příležitost poskytnou, aby spisy formou i obsahem co nejdokonalejší vydati mohl.

Literatura.

Česká.

Williama Shakspeara Romeo a Julie. Přeložil *Fr. D.* V Praze, 1847. Spisů musejních číslo XXVII. (Cena 30 kr.)

Dramatická díla Williama Shakespeara *. Nákladem Musea království Českého. I. **Život a smrt krále Richarda III.** Přeložil *Fr. Doucha.* V Praze 1855. (Cena 24 kr.)

První kritik anglický předešlého věku, Samuel Johnson, mluvě o básníku našem, uvádí čtenáři v paměť starou zásadu, že sláva spisovatelská nemůže se pokládati za pojištěnou, dokud nepřečkala celého století. Zásada tato vyslovuje zkušenost nesčíslněkráte potvrzenou. Každý věk má své náklonnosti, své vášně, ***své slabé stránky***; a kdo má tolik bystrosti, aby tyto slabosti vyhledal, a tolik nesvědomitosti, aby jim bez ohledu sloužil, získá sobě snadno pověst velikého spisovatele — ovšem jen na tak dlouho, pokud panující vítr neustoupí větru s druhé strany vějícímu. Kdokoli z vážených čtenářů prožil čtvrt století, přečkal zajisté již několik set „nesmrtelných sláv“. Kolik spisů vydaných nad Seinou, nad Sprevou i nad Temží bylo nám chváleno, že prý „mají patrné známky nesmrtelnosti na čele“, že „ujmou místo důstojné mezi nejznamenitějšími výtvory ducha lidského“ a tak dále! A uplynulo sotva několik měsíců a ohniví velebitelé stávali se méně křiklavými; uplynulo několik let, a po nepomíjející slávě sotva jaké stopy, a spisové, kteřížto se před nedávnem chovali v hebounkých rukou vznešených dam i pokládali za měřídko vzdělanosti, vedou smutný, opovržený život v zaprášených přihrádkách knihkupeckých vetešníkův. Jedno *pokolení* dá se často zavesti vášněmi svými a pokládá rádo chytráka, jenž jeho nestálým vrtochům hověti zná, za kněze pomazaného a nadšeného duchem Božím. Ale *člověčenstva* nelze podobnými ouskoky oklamati; synové, vnukové, někdy teprva pravnukové napravují chyby otců zaslepených vášněmi a vymazávají jmena vetřelců z knih slávy.

Stává se ovšem též někdy, ač mnohem řídčeji, že skutečná vý-

* Pozorný čtenář pozastavil se nepochybně nad tím, že jednou psáno Sha*k*speara a po druhé Sha*ke*speara. Známo vůbec, že spůsob psáti jmeno největšího básníka novověkého není posud ustálen, ano v samé vlasti básníkově posud tři varianty o přednost bojují: Shakspere, Shakespeare a Shakspeare. První spůsob, ač nějstarší, jest nejméně obvyklý, i zdá se, že třetí variant zvítězí, aspoň se v Anglicku píše nyní obyčejně „Shakspeare“. Této formy užil p. D. v „Romeo a Julie“; v podniknuté nyní řadě překladův od Matice uvedeno Shakespeare.

tečnost se nepotká s takovým uznáním současníkův, jakéž jí právem přisluší. Zkažený vkus, liché náhledy překážejí často upřímnému pojmutí nových kras a pravd, jež pravý zasvěcenec lidstvu odhaluje a hlásá. „Přišel mezi své a oni ho nepoznali“, jest psáno nejenom o božském učiteli, nýbrž o mnohých jiných hlasatelích pravdy. Ale i tu napravují potomci chyby předků svých a výtečník, jejž slepé vášně současníků zatracovaly, bývá od věkův pozdějších uveden do chrámu nesmrtelnosti. Slova tato platí v mnohém ohledu i o velikém duchu, jehož jmeno jest svrchu uvedeno. Byltě Shakspeare za svých dob ovšem ctěn a slaven, ale není žádných stop svědčících o nějaké zvláštní úctě k němu za jeho živobytí. Pokládalit ho za velkého básníka, ale neostýchali se srovnávati s ním Bena Jonsona, ano dávali tomuto v mnohých věcech i přednost. Mnohem hůře nakládal s ním věk nejblíže následující. Když válkou občanskou za Karla I. vedenou dostali se přísní puritáni a blouzniví independenti k veslu vlády, zjednaly si přepjaté náhledy jejich obecný průchod, a Shakspeare s ostatními básníky světskými držán za bezbožného světáka, jenž *hrami* svými přispíval k odvrácení myslí od Boha, a čtení jeho pokládáno za hřích, a všecka divadla jsou zavřena co peleše lotrovské. Ani restaurace rodu Stuartského nevytrhla jmena Shakspearova z obecného téměř zapomenutí. Zkažený vkus té doby liboval si v necudných veselohrách Wycherley'ových a deklamujících truchlohrách Drydenových. Tu ovšem nebylo Shakspearovi místa.

Ale ani klassicky vzdělaní a *korektní* básníci ze školy Addisonovy a Pope'ovy nemohli býti přátely bujné Musy Shakspearovy. Byliť arci někteří z nich dojati mocnou krásou děl jeho, ale vkusu jejich vzdělanému dle vzorů klassických zdál se příliš nepravidelným a litovali, že byv genialním básníkem, nebyl vkusu dost vytříbeného. Teprvé během minulého století dostalo se mu té platnosti, které podnes požívá. Veliký herec Garrick dělí se se statečným Samuelem Johnsonem o zásluhu, že básníku stratfordskému získal ono místo v mínění svých krajanů, které mu náleží—*první* místo mezi všemi básníky anglickými. Viděti však z pojednání Johnsonova o Shakspearu, že smělý kritik byl vědom osamělého postavení svého, vědom toho, že pluje proti proudu. Ano na některých místech, zvláště jednaje o *třech dramatických jednotách*, omlouvá sám opovážlivost svou, že vystupuje proti mínění vůbec přijatému, stvrzenému soudem tolika učených mužů. Však neobmezená úcta vzdávaná touž dobou hlasu Johnsonovu u věcech literárních měla i tenkráte tolik moci, že jeho mínění brzo všude se šířilo. Od té doby jest Shakspeare hrdostí Angličanů všech stavův, a všickni ostatní, i největší básníci, Chaucer, Spenser, Milton a Byron musejí se spokojiti místem hluboko pod Shakspearem vykázaným.

Úkazu tomuto není těžko porozuměti. Ze všech velikých básníků novověkých jest Shakspeare nejméně líčený; malujeť rozmanité osoby své jak žijí a tyjí, jak mluví a jednají. Hrdinové jeho nechodí po špalíčkách, aby se většími zdáli, mají jenom přirozenou výšku svou, a mluví a jednají tak, jak se každý domýšlí že by mluvil a jednal v podobných okolnostech. Tato nedostižitelná přirozenost postav Shakspearových snadno mohla zavesti povrchní posuzovatele k mínění, že tu není žádného umění — leckterý troup mohl se domnívati, že by to „též tak dovedl".

Vedle této první vlastnosti každého díla uměleckého, aby totiž přirozeným, samorostlým býti se zdálo, aby na něm ruky umělcovy viděti nebylo, diviti se sluší náramné rozsáhlosti básnických názorů Shakspearových. Již básník a kritik Dryden vyslovil mínění, že Shakspeare měl ze všech novověkých a snad i starověkých básníků nejobsáhlejšího ducha: všeliké obrazy z přírody byly mu vždy po ruce i uměl užiti jich bez všelikého hledání; všecky poměry lidské byly rozestřeny před jeho zraky a o všech pověděl slova věčně pravdivá. Největší básník tragický uměl s rovným mistrovstvím líčiti též veselou stránku života lidského, tvůrce Hamleta jest i tvůrcem Falstaffa; původce nejslavnějších charakterů ***mužských*** utvořil i nejkrásnější charaktery ***ženské***, Julii, lady Mácbeth, Portii.

Kdybychom tedy jiného prospěchu neočekávali z překládání britského dramatika, již ohled na vzdělání ***mluvy naší básnické*** byl by dostatečným důvodem ku převedení jeho v jazyk náš. ***Všestrannost*** básníkova vodí nás po všech krajích světa smyslného i po všech výších obraznosti, do oborů, kterých se u nás „ještě žádné rádlo netklo". Nejbujnější výrostky rozmaru střídají se tu se scenami velkolepými, kde mohútné vášně spolu zápasí; vtipkující šašek jde v zápětí za velebným hrdinou. Všecky pak přerozmanité poměry tyto líčí Shakspeare vždy slovem nejpřiměřenějším; jeho státníci mluví jazykem skutečných státníkův, jeho vojáci vojenským, jeho babičky žvatlají spůsobem skutečných kmotřiček, a šaškové vyslovují vtipky a žerty své tak obratně, jak jenom zřídka jinde nalézáme. Tím se stávají drámy Shakspearovy výborným polem k zápasu jazykovému. Nesnadná, ovšem tím slavnější práce bude stopovati ducha básníkova po všech jeho cestách, vyrozuměti jeho rozličným rozmarům a obleci jej v roucho nové, které by mu tak dobře přiléhalo jako jeho starý, obvyklý kabát. Toho úkolu nevyvede ***dokonale*** leč duch básnický. Slovo Emersonovo, že „Shakspeare nemůže se smluviti s nikým nežli se Shakspearem v nás", vyslovuje ostře výmínku, bez které není zdařilého překladu — výmínku ***básnického nadání***. Bez té nelze pomysliti na překlad povedený; úplná známost

obou jazyků, vysoké vzdělání, bedlivost v překládání, ba ani sebe lepší *methoda* nestačí tu nikterak. Jen duch básnický pojme veškeré krásy básníkovy, jen on dovede je obleci v krásný nový šat. Zvláště pak překladatelům *Shakspearovým* musí býti „s hůry dáno“, jinak jsou i nejlepší recepty k překládání velikána bez prospěchu. Viděti to nejlépe z příkladů. Němci mají od osmdesáti let hezký počet překladů Shakspearových, na mnoze pilných a pulérovaných; jediný však překlad Schlegelův stal se opravdovým jměním národu. Příčina toho jest jednoduchá — Schlegel jest překladatel básnický, a všecky jeho četné poklésky jsou hojně vynahraženy jediným tímto slovem. Překlad jeho učinil Shakspeara takořka německým básníkem; při každé příležitosti uvádí se Shakspeare v Němcích slovy Schlegelovými, Shakspeare a Schlegel stali se v náhledech vzdělaných Němcův blíženci, jim se zrodil Shakspeare v překladu Schlegelově. Přáli bychom, aby se i u nás překlady jeho tak dařily, aby byly opravdu díly básnickými. Milerádi bychom odpustili překladatelům Shakspearovým celé kopy poklésků, jen když by celé dílo províval vánek básnický. Naopak může býti překlad prost všelikých chyb, pečlivý a věrný, a přes to všecko nezáživný a prkenný.

Již tedy k překladům p. D. Oní jest jeden z nejpilnějších a nejsvědomitějších překladatelů našich. Vážené čtenářstvo vzpomene si zajisté, abychom jiného mlčením pominuli, na jeho převod „Thomsonových počasův“. Před osmi lety vydal pak nákladem matice překlad svůj nejkrásnější drámy Shakspearovy, „Romeo a Julie“. Doufáme, že nám nebude za zlé pokládáno, že knihu tak starou sestavujeme s novinkou; dějeť se to, abychom postavivše oba překlady vedle sebe viděli poměr obou prací k sobě. — Dráma lásky „Romeo a Julie“ otvírá se výstupem přepodivným, rozmluvou mezi sluhami, plnou bujných vtipů, líčících živě tyto lokajské hrdiny. Hrdinové ti libují si jako u Shakspeara vůbec ve slovních hrách a to ne vždy dosti čistých. Tento začátek zdá se jako by Shakspeare byl jen proto složil, aby ubohé překladatele přivedl v zoufalství. Začni jak začni, bujného hovoru toho přeložiti nedovedeš, nanejvýš uděláš z něho nechutnou omáčku. Někteří překladatelé (Eschenburg) zoufajíce nad uměním svým kus tohoto výstupu i vynechali, a těžko jest je z toho kárati. Pan D. odvážil se překladu celého místa, ovšem nešťastně, jakož jinak býti nemohlo. Vedle nedostatkův pocházejících nutně z věci samé jsou však tu i některé jiné, jimž vyhnouti se nebylo nemožné. Tak by místo: „*Samson* . . . a proto se ženské jakožto slabší stvoření držívají vždy hradby (are ever thrust to the wall)“ mělo zníti: „proto se ženské . . vždy tisknou ke zdi.“ Vůbec v této rozmluvě slova *hradba* chybně užito místo *zdi*.

Podivně dojalo mne toto místo z první sceny. „*Abraham*: Na

nás to palec hryzete, pane? *Samson*: Ano, hryzu svůj palec, pane. *Abraham:* Jářku, hryzete na nás svůj palec, pane? atd. *Samson:* Nikoli, pane, na vás palec nehryzu; ale přec palec hryzu, pane. *Grey:* Chce se vám do půtky, pane? *Abraham:* Do půtky, pane? ne, pane! atd.“ — Myslím, že se tu dal pan překladatel zavesti anglickým *sir* k užívání slova *pán*, čehož jazyk náš nesnese. Jest nám podivné, jak sluhové, kteří na ulici necudné posuňky na sebe dělají, mohou býti tak zdvořilí a říkati si pořád *pane*! Anglické *sir* není vždycky *pán*, nýbrž přečasto pouhou známkou oslovení. „Sir!“ volá Angličan i na sluhu svého, ano i štěkajícího psa okřikuje „sir!“ Jak mnohem přirozenější bude toto místo, když všecky „pány“ pustíme mimo a Abraham se zeptá, jak se sluší na řádného sluhu: „Na nás hryzeš palec, he?“ atd.

Na str. 10: „Jak poupě, jež hlodá červ *zlobivý*“, místo *závistný*, čímž smysl změněn. — Na str. 12. praví Romeo: „Toť lásky strast je, kde se plamen zňal.“ Poslední slova *„kde se plamen zňal“* přidal pan překladatel, chtě tak doplniti pět stop, ač original sám má jenom tři. Patrno, že tímto doplněním pěti stop není posloužено básníkovi, jenž nikdy zbytečných slov nečiní; kde se plamen nezňal, tam není lásky.

Na str. 13 praví Romeo: „Jest příliš krásná, aby blaženost její mne vrhla ve zoufanlivost.“ Smysl textu původního jest ale tento: „Jest příliš krásná, příliš moudrá, příliš opatrná v kráse své, aby si zasloužila blaženost tím, že mne činí zoufanlivým.“ (She is too fair, too wise, wisely too fair, to merit bliss by making me despair.)

Na str. 15 Kapulet: „Hrob všecky naděje mně pohltil, až na ni, *v níž se blaha naději.*“ Original mnohem určitěji: „She is the hopeful lady of my earth — onaf jest nadějnou mých statků dědičkou.“ Podobně často překládá p. D.; zajisté neprávě. Básník nemluví *obecnými* slovy, nýbrž všude individualisuje. — Na též stránce mluví Kapulet dále:

Však mluvte s ní, je-li vám příznivá,
Jen z části vládne při tom vůle má.

Verš tento minul se úplně se smyslem textu původního; tento dí: „Má vůle jest jenom část jejího svolení“ (My will to her consent is but a part), tak že se tím otec sám odříká všeho působení k tomu, na čem by se dcera jeho ustanoviti měla.

Na str. 19 praví kojná: „Vždyť jsem ji — na mou čest — již volala.“ Pan překladatel vypustil tu několik slov velmi významných; text původní praví: Now by my meadenhead — at twelve years old, t. j. „Vždyť jsem ji — na mou panenskou čest — když mně bylo dvanácte rokův — již volala.“

Na str. 22 praví Julie: „Nešla mi posud k mysli tato čest“ velmi nuceně a ne dost určitě; mnohem lépe original:

„Toť čest, o níž jsem posud nesnila.“
(It is an honour, that I dream not of.)

Na str. 25 Romeo: „Jsem šípem jeho příliš poraněn, že nelze vzlétnout“; original praví: „Jsem šípem jeho (Milka) příliš bolestně raněn, abych se mohl vznésti na lehkých jeho perutích.“

Na str. 32 vynechán dole celý řádek. Kapulet po slovech: „Musíš, pravím!“ dodává: „Co, chlapče hospodáři! Já řku, musíš! — Jen dále;“ (What, goodman boy! I say, he shall! — Go to.)

Na str. 33. Kapulet: „Jsi hezky všetečný!“ Original mnohem důrazněji: „Tys všetečný kluk!“ (You are a saucy boy!), což rozdrážděného Kapuleta ovšem lépe líčí.

Na str. 38 Benvolio: „Běžel zde a vskočil na *hradbu*“ místo na *zeď*; jest to zeď kolem zahrady. —

To jsou patrnější poklésky v překladu prvního jednání „Romeo a Julie“. Viděti z toho, že p. překladatel na několika místech původního obrazu dost jasně nepodal, na některých ostrá slova básníkova nevčasně zmírnil, jinde opět básnický výraz prosaickým nahradil, několik bujných slov zcela vypustil a na jiném místě opět několik stop k doplnění verše se nedostávajících dodal. Poslední poklések vede nás k hlavnímu pramenu všelikých nedostatků v překladu tomto — jest to příliš *ouzkostlivé šetření formy*, kteréž někdy i sám smysl ustoupiti musí. Aby nevykročil z počtu veršův textu původního, vypouští někdy slova dost významná. Tenť jest úsudek náš, srovnáváme-li překlad s textem původním. Přirovnáme-li jej ale ku překladům Shakspearovým na jazyk náš, vydaným před „Romeo a Julie“, bude mínění naše značně změněno. Poslední předchůdce drámy této byl u nás „Othello“ *, přeložený od J. Malého (1843). Srovnáme-li oba překlady, nebudeme dlouho váhati s rozhodnutím, komu přednost náleží. Máť sice „Othello“ místem řeč lehčí než „Romeo a Julie“; to však slušno připsati přede vším menší ouzkostlivosti ve formě a užívání mužských i ženských východů, jak se právě nahodí. V celku jest ale „Romeo a Julie“ věrnější a pilnější překlad. A tím také býti musil, měl-li svědčiti o upřímném snažení původce svého. Každý pozdější překlad má býti dokonalejší než jeho předchůdce, moha se vystříhati chyb, jichž se tento dopustil, a kořistiti z dobrých jeho stránek. S tohoto hlediště jeví se v českých překladech Shakspeara velký postup. Máme před sebou Shakspearovy „Omyly“ v překladu českém vyšlém před třiceti lety. Pocházíť od muže, jenž po půl století již horlivě a vydatně pracuje na roli naší literatury, mezi

* O něm promluvíme šíře, až vyjde již přijatá veselohra „Konec vše napraví“ téhož p. překladatele.

jejíž přední ozdoby náleží. A srovnáme-li svědomitou zajisté práci jeho s překladem „Romea“, shledáme v tomto větší věrnost, větší ohebnost jazyka básnického, vůbec překlad mnohem zdařilejší, a jsme jisti, že by velectěný překladatel „Omylův“ sám ani okamžení neváhal, přiřknouti cenu svému nástupci. Tenť jest přirozený běh věcí, že kdo si vystoupí druhému na ramena, dále vidí než ten, na jehož ramenou stojí.

Pokrok podobný očekáváme však právem nejenom od spisovatelův po sobě následujících, nýbrž i od téhož spisovatele v pozdějších dílech jeho. Od vydání „Romea a Julie“ až do „Richarda III.“ uplynulo sedm let. Vizme, jaký jest od té doby pokrok pana překladatele.

Opominouce místa v jiných listech vytknutá, uvedeme zde všeliké poklésky, jež se nám při čtení a srovnávání překladu s textem původním naskytly.

Na str. 1 praví Gloster: „V paninské hopká bystře komnatě při laškování loutny zvučivé.“ (To the *lascivious* pleasing of a lute.) Z celého smyslu vysvítá, že tu nemůže býti míněno nevinné laškování, nýbrž zvuky k *vilnosti* budící. Jest to stránka, na kterouž Gloster u svého bratra neustále naráží.

Na str. 38 Buckingham (dole): „Zradím-li lásku k vám i k vašim všem.“ Zaříkání se Buckinghamovo jest mnohem důrazněji vysloveno v textu původním; voláť na sebe pomstu boží, kdyby i jen *ochladl* v lásce své (When I am *cold* in love to you or yours).

Na str. 44 praví vévodkyně z Yorku: „A strhla z dlaní mých dvě podpory“, kdežto original mnohem pěkněji: „A vyrvala dvě berly ze slabých rukou mých.“ (And plucked two crutches from my feeble hands.)

Na str. 48 3. měšťan: „*Když doby změna*, bývá vždycky tak: leká se lidský duch, předvídaje nebezpečí . . . .“ Básník ale právě chce říci, že lidé tuší nebezpečí dříve nežli změna nastane (*before* the days of change); když změna již tu, není čeho předvídati.

Na str. 50: „Strýc prý tak rost', že když dvě hodiny byl mladý..“ P. překladatel měl za nevhodné říci o dítěti, že bylo dvě hodiny *staré* a užil spůsobu mluvení nikde neslýchaného; vždyť i original má: At two hours old.

Na str. 50 dále: „Viďte, babičko, to by *šňupec* byl!“ Mladý York tu má hru ve slovech; naráženo na to, že Gloster tak brzo *kousat* uměl, praví, kdyby mu to byl připomenul, že by to byl býval žert *kousavý* (a biting jest).

Na str. 50 praví posel: „Jsou takové (noviny totiž), že *zprávou ouzko jest.*“ Poslední slova jsou nucená; mnohem prostěji znělo by: „Jsou takové, až ouzko povídat.“ Podobně často užívá p. překlad. slov hledaných, kde Sh. má výraz prostý.

Na str. 53 kardinál:

Chraň Bůh, abychom právo rušili
Velebné *v* požehnané svatyni.

Má býti: *právo požehnané svatyně*, totiž že zločinec, maje tam útočiště své, nesmí násilím z ní odveden býti.

Na str. 55. praví Gloster: Pravil jsem,
Že může pověst, byť i neměla
Slavného písma ráz, přec dlouho žít,

což jest nejasné přeložení slov: „I say, without characters fame lives long.“ (Pravím, že i bez písma pověst dlouho žije.)

Na str. 55 Gloster: „Jak *vznešený* se má můj strýček York?“ V češtině tu máme ironii, *vznešený* strýček; kdežto v anglickém *noble lord* nemá podobného smyslu, poněvadž slova tato téměř nerozlučitelná jsou.

Na str. 63 Grey:

Na nás teď padla kletba Markety,
Jejíž byl předmět Hastings, vy a já.

„Jejíž byl předmět“ velmi nebásnický výraz, zvláště srovnáme-li jej s originalem: „When she exclaimed on Hastings, you and I.“

Na str. 69 učiněna jest křivda Turkům; praví totiž Gloster: „Myslíte pak, že nevěřící jsme jak Turkové?“ kdežto original praví „nevěřící *neb* Turkové“, tak že Turky nepočítá mezi nevěřící.

Na str. 71 stojí: „vzácných biskupů“ místo *veleučených* (well-learned); na str. 73 „*dumné* sochy“ místo *němé*, k čemuž zaveden jest p. překladatel nápodobením anglického *dumb*.

Na str. 86 potkáváme se však s větším pokléskem; praví Richard: „... tys v tak temných slovech jindy nemluvil.“ To odporuje smyslu. Richard jest nevrlý, že tenkráte Buckingham nechce chápati úmysl jeho, a praví: „Strýče, tys jindy tak těžce nechápal“, t. j. jindy jsi mně rychleji porozuměl.

Na str. 95 a 96 praví Marketa: „... hleď, co nyní jsi:
Z manželky šťastné vdova sklíčená;
Z matky radovné ta, jež běduje
Nad jmenem tím; z té jindy prošené
Jsi ta, jež sama prosí s pokorou atd.

Nevím, zdali to není jen vkus můj osobní, ale toto „*z té jindy prošené* jsi ta“ atd. zdá mi se býti velmi tvrdé, ano nesnesitelné; a p. překladatel mohl tomu snadno vyhověti.

Na str. 108 stojí *zbabělec vyzáblý*, *odrodilý*, místo „bojácný *poběhlík*, pobuda srdce zaječího“ (white-livered runagate); na str. 112: „na cestě-li se v *boj* nesetkají“ m. v *boji*; na str. 113 „*zarmoucené-li* duše *sklíčené*“ neprávě místo „hněvivé a *uražené*“ (moody and discon-

tented); na str. 116: „*sdělte* mu ode mne dobrou noc.“ *Sděliti něco někomu* jest germanism, odporný ve slohu novinářském, v jazyku básnickém pak tím více uráží. — Na str. 117 praví Richard: „Buď pečliv a vol stráže *bedlivé*“ místo *věrné*, na které lze spolehnouti (trusty), což zde velmi významné, poněvadž svědčí o nedůvěře Richardově ve vojsko. — Na str. 120: „meč tvůj *neplaten* bez ostří padej“ *neplaten* opět příliš prosaický výraz. — Na str. 121: „měj ve snu strýčky v Tow'ru *vražděné*“ místo *zardousené* (smothered). — Na str. 126: „kéž slzy rosy *půdou* zmizely“ místo *z půdy* (from the ground). — Na str. 127 stojí Jan *kníže* Norfolk místo vévoda, čehož se jen mimochodem dotýkáme, poněvadž v anglické šlechtě nikdy knížat nebylo. — Na str. 128 stojí: „... kteří ... pro nouzi svou by se co krysy byli věšeli.“ Pan překladatel rozvedl velmi obvyklý trop v přirovnání; „poor rats“ znamená jen chuďasy, ubožátka, a Richard praví doslovně: „kteří by se byli, ubožátka, z nouze sami věšeli!“ — Na str. 129: „Jest prospěch náš slavného dne“ místo: den, boj jest náš (the day is ours).

Přehlédnem-li již celý spis najednou, shledáme tu jisté druhy poklesků. Hlavní jest, že p. překladatel volí často slovo obecné, tedy méně básnické místo zvláštního, významného. Dále pozorovati, že věci zcela prosté snaží se říci elegantněji, docela proti duchu Shakspearovu, který o věcech všedních mluvívá zcela nehledaně. S druhé strany musíme však vydati svědectví, že mimo udaná místa nikde patrnějších poklesků jsme nenalezli, že se p. překl. snažil býti věrným tlumočníkem ducha Shakspearova. Některá místa jsou opravdu zdařilá; monologům Richardovým věnována zvláštní pilnost. Vůbec ale není pokrok od času „Romea a Julie“ tak velký jak bychom přáli. Panu překladateli vadí posud přílišná úcta k formě i u věcech malicherných. Že Shakspeare má vůbec verš s východem mužským, jest pochopitelné: jednoslabičnost anglická jej vnucuje básníkovi. Jazyku našemu však se musí činit násilí, aby se východ ten zachoval. Tím si pilný p. překl. množí sám obtíže, které český jamb s sebou přináší. V tom ohledu jest zápas překladatele českého s anglickým textem velmi nerovný; jakož jest v anglickém jazyku jamb veršem nejsnadnějším, tak je v českém snad nejtěžším, a největší mistr verše českého nedovedl by přeložiti celou drámu *dobrými* jamby. Při té okolnosti nezbývá leč hleděti více ke smyslu, k jadrnému jazyku, nežli k bezúhonnému jambu.

Užili jsme ve zprávě své o překladech p. D. měřídka přísnějšího než se obyčejně stává, srovnavše od počátku až do konce překlad s textem původním. I vyskytl se dosti značný počet chyb a nedopatření. Z toho však nesuď nikdo, že snad překlad ten špatnější jest nežli naše obyčejné dobré překlady. Přísné šetření ducha původního jen velmi

zřídka nalezti lze v překladech našich; zasloužilý p. D. jest posud jeden z nejsvědomitějších překladatelův. Pohřešujeme-li i u něho sem tam pravou úctu k *duchu* původnímu, jest to jediné z té příčiny, že překládání naše vůbec nedělo se posud se vší potřebnou opravdovostí. Doufáme, že šlechetný zápas, jejž vzbudilo překládání velikého básníka anglického mezi starším i mladším pokolením spisovatelstva našeho, přispívati bude značně ke zdokonalení i umění překladatelského v Čechách.

V. Zelený.

Škola a život. Časopis zvláště pro učitele, pěstouny i rodiče a vůbec pro vzdělavatele lidu. S přílohou: **Štěpnice pro mládež česko-slovanskou.** Redaktorové: P. *F. J. Řezáč* a *J. V. Rozum.* Svazek první. V Praze 1855. Tiskem a nákladem B. Rohlíčka. (Cena 24 kr.)

Ze vzdělaných stavů jest jediný stav učící t. j. duchovní a vlastně učitelský, jemuž jest pěstování literatury české skutečnou potřebou. Má sice písemnictví naše i mezi ostatními vzdělanými stavy hojně podporovatelův; ale těmto stavům, ouředníkům, lékařům postačuje větším dílem jen obyčejná známost jazyka našeho, a obracejí-li tedy zřetel svůj k literatuře naší, děje se to více z uznání šlechetného snažení nežli z nějaké vlastní potřeby. Jinak jest u stavu učícího. Má-li slovo pronesené s kazatelny vniknouti v srdce shromážděných zástupů, musí býti ozbrojeno veškerou silou, jíž slovo schopno jest. Má-li učitel probuditi dřímajícího ducha dětského, musí k němu mluviti jeho jazykem, musí umět ohýbati řeč svou na všecky strany, aby vyjádřil myšlénku svou spůsobem dítěti nejsrozumitelnějším. Takové pak důkladné a hojné známosti jazyka nelze dosíci leč učením se rozličným předmětům týmž jazykem, jakým se přednášeti mají. Kazatel český, jenž by jenom cizí vzory před sebou měl, neuvaroval by se všelikých chyb jazykových, jimiž by účinek i nejvýtečnější řeči aspoň částečně zmařen byl. Učitel, jenž by známosti své jedině z cizojazyčných spisů vážil, nemluvil by jistě tak, aby mu dítě vždycky rozumělo. Z té příčiny jest nám literatura duchovenská a školská nad jiné důležitější. Duchovenstvo naše stará se velmi horlivě o potřeby své; přáli bychom, aby to platilo rovnou měrou i o veškerém učitelstvu. Tu však jest mnohem více dohánětí. Ve mnohých odvětvích není tu téměř nic pracováno, ve všech vůbec málo. Tu zapotřebí přede vším školského časopisu, jenž by na potřeby ukazoval, radil, káral, povzbuzoval, a tak se stal ohniskem veškerého snažení školského po celé vlasti. Tuto potřebu cítili již dávno mužové bystřejšího zraku, z ní povstal „Přítel mládeže“. Mnozí se nemohou zdržeti trpkého úsměchu při pouhém jmeně „přítele mládeže“; nám je ctihodné. Nebyl tím čím býti měl, ale snažil se seč byla jeho síla, a snažil se

dlouho *jediný*. In magnis voluisse sat est. V nejnovější době počali někteří horliví učitelé pražští vydávati „Posla z Budče“, který však po několikaletém zápasu zanikl. Jeho místo pak měla vyplniti „Škola“. Osudy její jsou známy; po dvouletém trvání octla se v okolnostech nejbídnějších. V tomto stavu věcí chopili se vedení jejího mužové, jichžto jmena byla rukojemstvím, že nedbalostí redaktorskou zkažena nebude. Ujavše se horlivě listu v každém ohledu na mizinu přivedeného dali již tím důkaz šlechetného, nezištného úmyslu; tímto prvním svazkem osvědčili i nevšední činnost v důležitém úřadě svém. Časopis, jenž v poslední době své za předešlého vedení neměl takřka žádných přispívatelů spisovatelských a nuzný život svůj protloukal špatnými překlady článků maně sehnaných, vystoupil v novém rouše svém s takovou rozmanitostí pojednání původních, že přílišná rozmanitost jest jedinou eho chybou, ovšem chybou, jíž okolnosti pilně vyhledávaly. Věděliť ioví redaktoři, že obecenstvo staré „Školy“ nehrubě si vážilo, a že edy musejí dáti důkaz, že „Škola a život“ již nestojí osaměle v poušti, ıýbrž má upřímné a rozumné přátely na všech stranách.

Z četných článkův jmenujeme napřed pojednání Walterovo o vyıládání slabikáře a čítací knihy. Takovými články lze nejsnadněji působiti k zlepšení methody u mladých učitelův. Obecné pojednání o ıethodě, byť sebe důkladněji psáno, má účinků vždy jen málo, neboť lastní obtíž vězí v tom, kterak obecné zásady obrátiti na zvláštní řípad. Podobný rozbor článků blíží se co nejvíce k ústnímu vyučování, tím právě může nejvíce prospěti. Článek p. Mužákův „o návodu yučovacím v kreslení bratří Dupuis'ových v Paříži“ vysvětluje novou ıethodu v kreslení. Ze článkův ostatních činíme čtenáře pozorny na očatý životopis Zieglera, o českou literaturu školskou velezasloužilého, apsaný od A. Rybičky. I ostatní články budou každému učiteli vítány.

Příloha „Štěpnice“ poskytujíc velikou rozmanitost článkův zábavých a poučných, veršem i prosou, básničky, hádanky, dětské hry a j., ude mládeži velmi prospěšná. Časopis, jenž takto počal, jest hoden přímné podpory našeho učitelstva.

Právě vyšel *první* svazek **Časopisu musejního** na rok 1855. ´čele jeho postaveno jest „Slovo k laskavému obecenstvu“, v němž an redaktor mluví o poměrech časopisu musejního. S potěšením uvítá ajisté každý toto slovo, z něhož se přesvědčí, jak p. redaktor proiknut jest důležitostí svého úkolu, i nemáme pochybnosti, že i další ıedení časopisu bude vydávati svědectví o jeho spanilém snažení. Důtlivá slova pronesl o tom, jak v poslední době obětovnost v literatuře

naší ochábla a jak bez ní písemnictví naše nemůže obstáti. Souhlasíme zúplna u věci té s panem redaktorem; obětovnosti však nelze vynucovati, ta se prýští jenom z upřímného srdce; ale žádati se může svědomité konání povinností, a myslíme že by již tím literatura naše znamenitě získala. Z ostatních článků jsme byli mile dojati zvláště výborem z anglických básní, sestaveným od Lad. Čelakovského. Mladistvý překladatel kráčí tu cestou slavného otce svého, horlivého přítele i znatele básnictví anglického. Překlady svědčí o pilných studiích, jazyk jest čistý, pěkný, toliko *rhythmus* nás místem neupokojil. Pan redaktor otvírá řadu článků ze země- a národopisu obrazem Číny. Myslíme, že příliš rozličnému obecenstvu časopisu musejního dobře posloužen bude podobnými články pečlivě vybranými a sestavenými. Ostatních článků, jimžto jmena Hanky, Lambla, Hattaly jsou dobrým rukojemstvím, nebylo nám v krátkém čase možno přečísti, a obracíme se tedy hned k věci, o nížto několika slovy promluviti potřeba nám se vidí.

Svazek tento podává některé literární úvahy, z nichž nás ovšem zpráva o „Obzoru“ nejvíce zajímala. Pan referent vidí na něm dobré stránky; jedna věc zdá se mu však odporovati duchu kultury, jenž Obzor provívá, dodatek totiž k životopisu Koubkovu. P. referent uznává, že známé *de mortuis nil nisi bene* nemůže platit v historii. A má pravdu; historie mluví vůbec o mrtvých a musila by tedy jen chváliti. Heslem historie jest naopak: Sine ira et studio t. j. čistá, přímá pravda. Není historie na světě pro ukrácení chvíle, nýbrž pro poučení, pro výstrahu. Historie literatury pak jest nejkrásnější a ve mnohém ohledu i nejpoučnější část dějepisu; také *ji* jest pravda prvním zákonem. Že onen „dodatek“ jest pravdivý, *čistě pravdivý*, toho tuším nikdo nebude upírati. Může tedy být otázka jediné o to, zdali má literární list právo, podobnou pravdu pronášeti. O tom není a nemůže býti ani nejmenší pochybnosti. Článek onen mluvil jenom o činnosti spisovatelské; ta jsouc veřejná jest podrobena soudu veřejnému. Nešetrné jest, vynášeti *soukromé* poměry na světlo; o těch dovoluje se vůbec jen tolik vysloviti, čeho k vysvětlení *spisovatele* nevyhnutelně se vyhledává, ač se tohoto zákonu vždycky nešetří. Obzor ho však šetřil, mluvě jedině o veřejné činnosti a to jen *spisovatelské* činnosti zemřelého. Jak ale — vy vytýkáte Koubkovi, že málo básnil; Leisewitz napsal jedinou tragedii, a nikdo mu to za zlé neměl, namítá časopis musejní. Litujeme, že pan referent nepřečetl bedlivěji „dodatek“, nežli své poznamenání napsal. Obzor praví o zesnulém, že „jsa výtečný znatel literatury polské i ruské, a vládna veršem českým v takové míře, v jaké málo jiných básníků našich, nepřeložil přece ani jedno velké dílo některého básníka ruského aneb polského“, a že „jsa po mnoho let veřejným učitelem literatury české a nadán duchem bystrým a pronikavým nepřispíval přece patrně k osvětlení jakékoli temné stránky v jazyku nebo v dějinách písemnictví našeho“. Nevytýká se tedy, že více nebásnil, nýbrž že nepracoval více v oborech, ve kterých nerozhoduje „die gebietende Stunde“. „Dodatek“ byl napsán s dobrou rozvahou. Podobné rozptylo-

vání sil i jinde se u nás jeví, ano — opakujeme důrazně — jest jakási *chybou naší národní.* Myslíme že kdo tyto věci zrale uváží, nebude zde mluvit ani o Leisewitzovi, jako časopis musejní, ani dělati šprýmy, jako referent „Lumíra“. „Dodatek“ podal ostatně hlasu, často již za života básníkova soukromě i *veřejně* vyslovenému, tak šetrný výraz, že sotva který *opravdový* ctitel jím uražen býti mohl. Mínění pana referenta, že by soud literární měl obmeziti se v to, co kdo psal, jest úplně pravdivé v Anglicku, Francouzsku anebo v Němcích — u nás není. V náramných oborech literatur západních jest ovšem příspěvek jednotlivce nepatrný a nebude se pohřešovati, když by se odepřel. Jinak u nás. Ve skrovných našich okolnostech jest bolestné cítiti, když duch bohatě nadaný, úkony svými mravně k tomu povolaný, nepřispívá v té míře v jaké by mohl a měl. Nám jest podobná ztráta nenahraditelná.

Dále se zmiňuje pan referent čas. mus. o článku „Karel V. v klášteře“ atd. udávaje, že jest psán dle „Magazin f. d. Lit. d. A.“, což jest nedopatření. Kdyby se byl p. referent důkladně podíval na oba články, byl by shledal, že jsou docela rozdílní i obsahem i formou. Článek v Obzoru mluví o veškerém *životě Karla V. v klášteře;* článek německý o *poměru Malinœově ke Karlovi.* Onen v Obzoru jest pracován dle výtečného díla Stirlingova „The cloister life of the Emperor Charles V.“ a jen o poměru Karla k Malinæovi užito dát z „Mag. f. d. L. d. A.“

O některých kritických poznamenáních promluviti zbraňuje nám tenkráte již obmezené místo.

Polská.

(Básnictví.)

Může-li která literatura slovanská všemi druhy básnictví se vykázati, jest to zajisté polská. Nikde mezi Slovany nebylo s takovou pílí a prospěchem básnictví pěstováno, nikde také během desíti let (1820—1830) nestal se takový pokrok v poesii jako mezi Poláky. Během oněch let vyvrácen byl starý pseudoklassicism, položen byl základ, vytknuta byla dráha, ano i povstaly výtečné vzory z nové školy vyšlé. Neblahé události oslabily poněkud ono poetické proudění, avšak nepřerušily jeho: r. 1834 vystoupil Mickiewicz s epopeí *Pan Tadeusz*, polskou to Iliadou. Všecky dosavadní pokusy učiněné od polských básníkův, dostihnouti ho, zůstaly bez prospěchu; přiblížiliť se mnozí velmi šťastně ku vzornému předchůdci, dostihnouti ho posud nikdo nelovedl. Jisto ale jest, že kdokoli ze slávychtivých poetův dráhy Mickiewiczem nastoupené se drželi, opravdovými básníky se stali; odvážlivci jiným směrem se beroucí zanikli ve tmách zapomenutí. Šťastní vrstevníci Mickiewiczovi v epickém básnictví jsou z mladších: Julius *Słowacki* (nar. 1809, † 1852), jenž vydal veršované pověsti: Žmija, Jan Bielecki, Hugo, Mnich, Lambro, Beniowski; August *Bielowski* (nar. 1806) napsal pověst „Henryk pobožny“; Julian *Korsak*: Bejram; Adam *Olizarowski*: Krzyž w Peredylu; Michal *Jezierski*: Pan kaszte-

lan; Jos. Ign. ***Kraszewski***: Witoloranda a Anafielas, zpěvy z podání Litvy ve velikém rozměru; Gustav ***Zieliński***: Kirgisz. Zúmyslně vynechali jsme zde soupeřů a současníků Mickiewiczových, majíce za to, že Bohdan ***Zaleski***, Seweryn ***Goszczyński*** tak dobře jmena geniů básnických zasluhují, jakož Mickiewicz sám. Jmenovitě Zaleským utvořena byla tak zvaná „poesie uczuciowa“ (lyrická), která též mnoho zdárných pěstitelův nalezla.

V době nejnovější vydal z dřívějších let svými vojenskými písněmi veleznámý Vincenty ***Pol*** kromě prací novellistických též báseň epickou pode jmenem „***Mohort,*** rapsod rycerski z podania“, kterou byl r. 1852 dokončil. Jesti to jako dodatek ke všem básním, majícím za předměty věci polské z posledních let předešlého století. Jako byl Řewuski v „Památkách Severyna ***Soplicy***“ jednotlivé charaktery vylíčil, rovněž tak trefně vystavil nám Vincenty Pol ve své básni bojovného řeholníka Mohorta. — Tentýž národní básník, někdejší professor zeměpisu na universitě Jagellonské, chová více plodů Musy své v rukopisu; pokud víme jsou to následující: „Wit Stowsz“, „Sejmik w Sądowéj Wiszni“ a sbírka písní pod názvem: „Z klasztoru, z boru, ze dworu.“ Poněvadž teď začátek vydáním Mohorta učiněn, jest se nadíti, že básník i ostatní spisy déle před obecenstvem skrývati nebude, načež i hlavní titul při prvním díle ukazuje.

V básnictví lyrickém povstal neobyčejný ruch vystoupením mladé improvisatorky ***Deotymy*** (Hedviky Łuszczewské) nejprvé ve Varšavě, později i v Krakově. Dáma ta mnoho měla v první době obdivovatelův, ale i v zápětí mnoho nepříznivcův; první vyhlašovali ji za tvůrkyni nové jakési doby, neopomíjejíce ničeho, čím by hlasy své stvrditi mohli; druzí ale, okouzleni byvše rozkřičeným nedávno v Němcích redwitzianismem a nerozeznávajíce ohlasu něžných citův a čistého srdce ženského od sentimentalní koketerie pěvce frankonského, brojili vší silou proti Deotymě dotud, dokud sama před odpůrce své se nepostavila, dokud nezaslechli čarovné improvisace z úst mladistvé básnířky. Osoba její, kdekoli se objevila, okouzlila každého, činíc tak z nepřízniveů vřelé přátely.

Mimo Deotymu chová Varšava též výtečného improvisatora Václava ***Szimanowského***, spoluredaktora „Denníka Varšavského“. Překrásné výtvory, kterými se Šimanovský často u veřejnosti osvědčil, vzbudily u mnohých podezření, že on vše co za improvisace vydává, předtím si promyslí a vypracuje. Když ale jedenkráte u přítomnosti jednoho románopisce upomínán byl, aby z obvinění toho se očistil, vyjádřil se že volno jest komukoli ze společnosti v neobyčejný čas jej překvapit a podati mu látku k básni dle libosti. Za několik dní v noci, když im

provisator v nejtvrdším spaní byl pohřížen, přišel k němu románopisec a žádal ho, aby mu improvisoval báseň na myši, které mu spát nedají. Ze sna probuzený básník, pamětliv daného slova, sebrav všecky duševní síly odříkává asi dvacet veršů ke chvále myšího plemene udivenému románopisci, a skončiv obrátil se v posteli na druhou stranu i spal dále. Od té doby, jak polské listy vypravovaly, neopovážil se nikdo o jeho nadání v improvisování pochybovati. *V.*

Ruská.*

Přede vším několik obecných poznamenání, jichž mi se potřeba býti vidí. Pozorujeme-li nejnovější ruskou literaturu v celku, jest patrno, že vzala nový obrat. Jindy, ještě před dvaceti lety, díla básnická vynikala v každém ohledu nad díla učená. Tato skvělá žíla zdá se býti vyčerpána Puškinem, Lermontovem a Gogolem; všickni kteří po nich nastoupili, marně snažili se ji opět nalezti. Máme ovšem posud románopisce, kteří mají své zásluhy; líčí se zalíbením mravy lidu a uveřejňují čas po čase zajímavé nákresy, které se příznivě přijímají. Avšak naši básníci jsou, několik jen jich vyjímajíc, velmi slabi.

Jinak jest se spisovateli, kteří pracují na poli vědeckém; dějepis, zeměpis a vědy přírodní patrně pokračují. Nic chvalitebnějšího nad toto vědecké snažení; musíme však podotknouti, že není úplně samorostlé. Vláda je podporuje již ode dávna a nedávno ještě několik spisovatelův, kteří vydali znamenitá díla vědecká, bylo poctěno od císaře listy velmi lichotivými.

Již tedy k podrobnostem. Víte nepochybně, že naše časopisy vědecké jsou velmi četné; lonského roku počítalo se jich 61. Společnost přírodozpytců moskevských, která již po více než padesáte let vydává *bulletin* a *memoiry* v cizích řečích, připojila k tomu nyní list rusky psaný pod názvem: „Hlasatel věd přírodních.“ Články jsou tam dobře vybrané; vztahují se k věcem velmi zajímavým a nevyhledávají podrobných známostí u čtenáře. Společnosti hospodářské v Petrohradě a v Kazani umínily si vydávati listy měsíční dle týchž zásad. Ostatně nejsou tyto věci bez příkladu v časopisectví našem; mámeť již dávno listy rozličných druhův pro obecné čtenáře, ano i časopis pro vojáky. Větší části našich literárních přehledů vede se dobře.

Postupme ke zkoušce nových knih zajímavějších. Jediná zdá mi se

---

* Článek tento, psaný od ruského kritika Ratkina v Petrohradě v lednu tohoto roku do časopisu „L'Athenaeum français“, vyjímáme ze 4. čísla onoho organu literárního.

býti tak důležitá, abych o ní promluvil šířeji. Jest to „Geognostická cesta do východní části stepi kirgizské“, země to posud velmi málo známé. Spisovatel, Vlangali, setník ve sboru minérův, cestoval tam z vyššího rozkazu; jednalo se o vyzpytování dolů té krajiny. Učený poutník vykonal těžký úkol svůj horlivě a obezřele; vysvítalo by však ze zprávy jeho, že krajina, do kteréž byl poslán, jest mnohem méně bohata nežli se myslilo. Jest tomu opravdu tak? Nemohu za to ručiti; slyšel jsem často, že výsledky všech podobných cest nebývají oznamovány obecenstvu. Možná, ale zajímavost této knihy tím nikterak netrpí; spisovatel pověděl dost nového, aby tím vzbudil pozornost geologův, a čtenář, jenž hledá přede vším věrně nakreslených obrazů mravů, nalezne tu stránky velmi zábavné. Nic půvabnějšího nad obyčeje těchto národův kočujících, o kterých Vlangali mluví; srovnávajíť se docela s divokou velebností země samé. Podobá se, že v nebezpečenství všecko se zdá Kirgizovi dovoleno; ani krádež nezdá se mu nectná býti v hodině nebezpečenství. Ostatně cestovatelé nemají příčiny si na to stěžovati: zlodějové z řemesla jsou jim ve stepech velmi prospěšni, jsouce výborně povědomi všech i nejzamotanějších stezek, a hodí se tedy dobře za vůdce v neschodných těch končinách. Jindy byly tyto náramné pustiny zlidněné. Viděti tu veliký počet „mohyl“ a zbytky stavení, jež bylo nalezeno od Rusův za panování Petra Velikého; jest to chrám budistský, vystavěný prý v šestnáctém věku od knížete kalmyckého Ablaje. Generál Gepping vydal o něm popis velmi podivný. „Blíže tvrze Semipalatinska,“ praví, „nedaleko vtoku Ablajkilu do Irtyše je stavba pokrytá cihlami. Veliký dvůr se zdí obkličuje ji se všech stran. Mezi rozličnými předměty uvnitř chrámu nacházeli se bůžkové, kteří povstali, když se dvéře otevřely, a zasedli na svá místa, když se opět zavřely. Také se tam nalezly rukopisy se zlatými a stříbrnými písmeny, které jsou odvezeny do Petrohradu.“ Že by to vše pravdivé bylo, za to neručím; tolik však jisto, že se tam nalezly rukopisy velmi dobře zachované. O těchto drahocenných ostatcích vypravuje se i dosti zajímavá histůrka, ježto svým časem činila mnoho hluku ve světě učeném. Povím zkrátka tuto příhodu, kterou zde rádi cizincům vypravují.

Poněvadž nikdo nemohl vysvětliti nalezených těch rukopisů, poslal Petr Veliký jeden z nich abbé'ovi Bignonovi, bibliotekáři krále francouzského, žádaje ho, aby rukopis přeložil. Abbé nerozuměje pranic podivným hákům dodal je Fourmontovi, tlumočníku královskému. Tento učenec pravil, že jest to tibetánské, a vzal na sebe překlad. Nikdo se nedivil, že příliš mnoho času k tomu potřeboval, vždyť tibetánský jazyk tak těžký! Fourmont pokračoval statečně a vydal překlad tiskem. Podal jej akademii „des inscriptions“, kteráž mu přála štěstí k takovému dílu.

Potom poslal jej císaři; tento panovník, jsa dle povahy své náchylen k pochybnostem, netajil ani tu své pochybnosti o výbornosti překladu; odměnil však přece francouzského učence velmi štědře. Dlouho potom za panování císařovny Anny bylo dvěma Rusům, kteří byli strávili 16 let v Pekingu, nařízeno, aby srovnali překlad s textem rukopisu. I poznali hned, že rukopis není psán tibetánsky, nýbrž mandžusky, a že překlad učeného Francouze byl výrůstkem jeho obraznosti. Všecky tyto kusy chovají se bedlivě v bibliotece akadamie věd v Petrohradě, a ukazují se bez obtíží všem kdo je chtí viděti. Jestiť to zcela spravedlivé; taková nestydatost nechť se tresce ještě od pozdních potomkův.

Než vraťme se k novinkám literárním. Kniha o níž jsem mluvil jest jediná, ježto může míti zajímavost i u Vás (totiž ve Francouzích). Jak bych Vám mohl vypravovati o knihách školních, na př. „Dějepis pro vojenské školy“, dílo jež právě jsem obdržel? Jen tolik chci dotknouti, že dle přání obecného ředitele vojenských ústavů spisovatel se snaží působiti více na rozum než pamět žákův. Poněvadž tato snaha není obyčejná, zvláště v Rusích, myslím že nebylo zbytečné zmíniti se o tom.

Anglická.

Čtyři jsou jazykové, kteří za našich dnů stojí v popředí všech ostatních — francouzský, německý, ruský a anglický. Rozličný jest základ šírého panství každé z řečí těchto. *Francina* jest ode dvou století jazykem *panským*, jazykem dvorův a šlechty, jazykem diplomatickým; na pevnině evropské má podnes přední místo, spojujíc vyšší třídy všech národův evropských společnou páskou. Jazyk *německý* nabývá důležitosti rozsáhlou literaturou, položením v střední Evropě, čímž se Němci stávají přirozenými tlumočníky východu se západem. Jazyk *ruský* zasedl si teprva nedávno mezi starší kollegy své a právo jeho se posud nerádo uznává; může však jen ukázati na sídla svá od Baltu až po Kamčatku a na bujně zkvítající písemnictví své, aby dotvrdil práva svého; on jest páskou východní Evropy se severní Asií. *Angličina* spojuje v sobě výhody těchto tří jazyků. Honosíť se rozsáhlou literaturou, jako francina a němčina; jest jazykem dvou mohútných říší, panujících nad vodami, a rozléhá se ve všech pásmech země, v celé téměř severní Americe, na ostrovech, na březích afrických, nad Indem a Gangesem, a jest jediná řeč evropská, ježto si proklestila dráhu do Australie; angličina jest dále řečí *velikého obchodu* po celém téměř oboru zemském a má již tím nejvíce platnosti mezi všemi jazyky. Čím jest francina Evropě, tím jest angličina všem ostatním dílům světa,

jazykem mezinárodním, společnou páskou různorodých plemen lidských. Podivu hodné zajisté štěstí této smíšeniny jazykův!

Nižádná řeč evropská není oddělena od své minulosti tak hlubokou propastí, jako nynější angličina od starého jazyka anglosaského. Jazyk, jímžto mluvili Anglové a Sasové do časů normansko-francouzských, je zcela nesrozumitelný nynějšímu Angličanu. Český chlapec porozumí po několikadenním návodu velebným památkám jazyka našeho; Angličan však musí konati dlouhé, pracné studie, aby pochopil podivné formy a zvuky, za nimiž jsou skryty myšlénky velikého Alfreda. Řeč anglosaská a řeč vlastně anglická jsou si vzájemně méně srozumitelné, než latina a francina. Dobytí Anglicka od Normannů francouzských rozhodlo osud národu i jazyka anglosaského. Od r. 1066, když Vilém Podmanitel porazil pluky anglosaské u Hastingsu a učinil národ svůj pánem v Anglii, počal se mísiti lid panující a podrobený, Francouz a Sas, jazyk francouzský a německý, a ze směsice té vyrostla nynější angličina. Dlouho však zápasili spolu oba živlové, nežli se směsice ustálila a povstal jazyk písemní, jak jej nyní vidíme, zasnoubení to jazyka německého s francouzským. Jest však poměr obou živlů v angličině zcela zvláštní. Věci smyslné, potřeby obecného života znamenají se podnes nejvíce slovy německými; kdežto předměty do oboru vyšších sahající obyčejně francouzsky se nazývají. Pozorovati ale v anglickém jazyku, že se počet slov původu německého stále tenčí *; nová slova váží se vůbec z latiny a řečtiny.

Ve čtrnáctém věku jeví se jazyk anglický v podobě, která se od nynější podstatně neliší; oba živlové nepřátelští jsou tu již nerozlučitelně spojeni. Spisovatelé, kteří položili základ nynějšímu jazyku spisovnímu, jsou známi veškerému světu: Jan Wyckliffe a básník Chaucer. Wyckliffe vydal první překlad *celé* biblí a působil tím podobně jako Luther v Němcích, ač jeho učení nenalezlo velikého účastenství v Anglicku. Veliký básník Chaucer (1328—1400) napsal mnoho básní

* Jak německých slov v angličině pořád ubývá, viděti z následujících udajů. Spalding uvádí ve své historii anglické literatury (The history of english literature, Edinburgh 1853, II. vydání) následující zajímavá čísla: Shakspeare (s konce 16. a počátku 17. věku) má něco méně nežli šestinu slov francouzsko-latinských; Milton (ve druhé polovici 17. věku) úplnou šestinu; Thomson (v první polovici 18. věku) méně než pětinu; Johnson (v 2. polovici 18. věku) úplnou čtvrtinu; historik Robertson ne úplně třetinu; historik Hume plnou třetinu; Gibbon více než třetinu. Při tom však třeba si pamatovati, že všecky předložky *of, to* a člen *the* také počítány jsou, čímž se ovšem německých slov více napočítalo. Kdyby ona pořád opakovaná slovíčka se nepočítala, bylo by v nynějších spisovatelích anglických slov původu německého asi jedna třetina. Jinak je s řečí lidu venkovského, v kteréž slova německá převládají.

větších menších, mezi kterými jeho „Canterbury'ské povídky“ (Canterbury tales) nejznamenitější. Třicet osob putuje tu ke hrobu sv. Tomáše Becketa do Canterbury; každý z nich má vypravovati *dvě* povídky, jednu na cestě tam, druhou zpátky; i mělo by tedy býti šedesát povídek, jest jich však jenom 24, tak že dílo nedokončeno. První povídka jest o Palamonovi a Arcitě, dle Bocaccia, a pokládá se za jeden z nejznamenitějších románů rytířských. Jiné jsou vzaty z arabských povídek, ze dvora krále Artura (čili Artuše), jiná vypravuje o Griseldě, o sv. Cecilii atd. Čerpav látky své větším dílem z jiných básníkův uměl je přetvořiti duchem svým a platí Angličanům za největšího básníka před Shakspearem.

Veliký duch tento neměl až po dobu královny *Alžběty* (1558—1603) důstojného nástupce. Tím slavněji povznesl se duch anglický za této panovnice. „Nikdy,“ praví jeden z předních kritikův anglických, lord Jeffrey, „nikdy nebylo šedesát neb sedmdesát let podobných k oněm, jež uplynuly od polovice panování Alžbětina až do restaurace Stuartův (1660). Co se týče opravdové síly a původnosti, ani doba Periclesova, ani Augustova, ani Lva X. ani Ludvíka XIV. nemůže se této rovnati. Neboť v krátkém tomto čase nacházíme jmena skoro všech největších mužů, které kdy národ náš zplodil: jmena Shakspeare a Bacon a Spenser a Sidney; Raleigh, Hooker a Taylor, Napier, Milton, Cudworth a Hobbes a jiná vyznačují muže nejenom veliké schopnostmi a vzděláním, ale rozumu náramně rozsáhlého a hlubokého, ducha opravdu tvůrčího a původního“ atd. Máme tu mínění znamenitého Angličana o nejpěknější době literatury anglické; zdá-li se komu příliš chlubné, nechť je odpustí Angličanu, opojenému tolikerou krásou a slávou; nelzeť chladně patřiti na dobu, jež zplodila drámy Shakspearovy a Spenserovu „Královnu víl“, dobu, v níž osleplý Milton pěl o „ztraceném ráji“, v níž Bacon myslil a Raleigh byl ozdobou dvoru, společnosti i literatury.

Po této době největší slávy literatury národní přišla doba největší hanby. Vynucená přísnost mravů, jež panovala za vlády puritanův a independentův, porodila pokrytství a z toho pak, když nenávidění independenti návratem rodu Stuartského svrženi jsou se stolce panovnického, povstala u vyšších stavů veliká lehkovážnost ve smýšlení a v mravech. Dvůr prostopášného Karla II. dával příklad a za ním se hrnulo vše, cokoli chtělo platiti za vyšší svět. Tato lehkovážnost ve smýšlení a jednání obrazila se i v literatuře a na divadlech. O této době praví první kritik anglický našich dnů, proslavený historik Macaulay: „Tato část národní literatury naší jest skvrnou našeho jazyka a naší národní povahy.... Její rozpustilost, ačkoli taková, že dobrý

vkus i mravnost ji zatracují, není dle mého mínění ani tak nečestnou chybou, jako její ku podivu nelidský duch. . . . Nacházíme se tu ve světě, v kterémžto se paní podobají velmi ke zhýralým, nestydatým a necitelným mužům, a v kterém jsou mužové tak špatní, že se nemohou vřaditi jinam leč mezi nejotrlejší lotry.“ Nejznamenitějším zástupcem doby této jest ***Dryden***, jenž psal velmi mnoho prosou i veršem. Jeho básně jsou přes všecku krásu jazyka více pojednání, jimiž básník hájíval stranu, která ho živila; bezcharakternost té doby jeví se na něm zřejmě. Teprva za panování královny ***Anny*** počal se duch básnický povznášeti nad kalužinu, v které po čtyřicet let byl hynul. Básníci vysokého vzdělání a vytříbeného vkusu, ač ne rovně vysokého vzletu, dali literatuře anglické nový obrat. Addison a Pope jsou hlavními representanty této doby, oba se řídili těmi zákony vkusu, které za Ludvíka XIV. ve Francouzích stanoveny jsou základem básnictví ***klassickým*** zvaného. Addisonova truchlohra „Cato“ jest psána úplně v duchu francouzském a líbila se zástupcům tohoto směru tak náramně, že se Voltaire divil, jak může národ, který viděl tohoto pravidelného „Catona“, libovati si ještě v divokých plodech Shakspearových. Cato však odešel k otcům a drámy Shakspearovy jsou obdivem vzdělaného světa. Má však Addison novinářskému věku našemu jinou ještě důležitost — jeho pérem nejvíce psán jest první znamenitý časopis anglický „The Spectator“ (Divák), který mluvě o věcech obecného života i o nejsvětějších záležitostech lidských, vážně a žertovně, vždy ale vtipně, působil mocně na vzdělání anglické a po mnohých ještě letech se tiskl a překládal na jiné jazyky. Jestiť Spectator nejdůstojnějším předchůdcem dlouhé řady velikých časopisů, jimiž se Anglicko nyní honosí. Nejznamenitější ze současníkův Addisonových jest podobným směrem kráčející Alexander Pope. Jsa ctitelem básnictví klassického přeložil Homérovu Iliadu a z části Odysseu veršem zvučným a plynným, nešetře ovšem vždycky originalu. Původního ducha básnického osvědčil nejpatrněji komicko-epickou básní „The rape of the lock“ (Loupež kadeře), nejznamenitějším snad plodem druhu toho v básnictví novoevropském. Vytýká se však Pope'ovi přílišná chladnost, v čemž ovšem náš věk jest až příliš přísným soudcem. Touž dobou posílal na světlo své bodavé satyry Swift, užívaje jich za zbraň politickou; tehdy též psal ***Defoe*** svého Robinsona, praotce všech Robinsonád, jež od té doby napínají pozornost dětskou po celém oboru zemském. V této době počal též Samuel Johnson povznášeti hlasu, který si brzo dobyl obecné úcty. I on byl vychován ve škole klassické, ale uměl si zachovati smysl pro krásu v rozličných formách a kritikami svými přispěl platně k povznešení Shakspeara u veřejném mínění. Jeho práce básnické snad nebudou žíti věčně, ale zásluha, již si celým svým poč-

náním zjednal, zůstane u vděčné památce. Nikdy nebylo v Anglicku kritika, jenž by tak pevné panství nad dobou svou byl provozoval, jako Johnson. I duchové vyššího nadání, jako roztomilý spisovatel „Kazatele Wakefieldského“ Goldsmith, podrobili se rádi jeho žezlu. Vedle těchto předních žilo a psalo mnoho jiných nevšedních duchů romány humoristické; nejslavnějšími však spisovateli druhé polovice předešlého století nebyli básníci, nýbrž *historikové. Hume a Gibbon,* k nimž obyčejně ještě co „třetí ve spolku“ připojuje se mnohem menší Robertson, mohou se pokládati za tvůrce nynějšího umění dějepiseckého. Jim bylo dílo historické dílem *uměleckým;* krásná forma byla jim rovněž tak důležitá jako vypátrání pravdy. Této se u nich (zvláště Hume'a a Gibbona) ale vždycky nedohledáme; byvše vedeni ideami francouzské filosofie viděli ve výjevích historických často co v nich viděti *chtěli,* a měříce všecko jen loktem osmnáctého věku, dopustili se nezřídka křiklavě nespravedlivých úsudkův. Ale díla jejich se budou čísti, byť se i dokázalo, že v nich není ani zrnka historické pravdy. Týmž časem počala se rozléhati v sněmovně výmluvnost, jaké nebylo slyšeti od časův Demosthenesových a v které národ anglický jest posud nedostiženým vzorem naší doby. Okolo polovice předešlého věku vystoupil první veliký řečník anglický, starší Pitt, jemuž byla berla, o kterou se pro slabost opíral, znamením panství nad nejpyšnějším shromážděním ve světě. Po něm přišli brzo jiní řečníci — nadšený Fox, dramatický básník Sheridan, důmyslný Pitt mladší (syn předešlého) a jiní, jejichž jmena bylo by příliš dlouhé vypočítávati. Mezi básníky s počátku druhé polovice vynikal lyrik Gray, jehož básně některé jsou pravými perlami literatury anglické. Vzácnějším ještě úkazem básnickým byl skotský venkovan *Burns,* jenž lásku ke svým horám tak dojímavě opěval, že se mu v síle a pravdivosti citův jen málo básníků vyrovná. Zatím pak se děly tiché přípravy k novému výkvětu básnictví. Léta 1765 vydány jsou „Zbytky starých básní anglických“, jimiž nadšen jest Walter Scott k epickým zpěvům svým; zamilovav si pověsti a zpěvy vlasti své líčil minulost skotskou veršem i prosou v epických básních i románech. Se zpěvem národním spojil se pak obecný zápal válkou francouzskou spůsobený, a z tohoto spojení vzešel nový výkvět básnictví anglického. Scott a Byron jsou nám nejznámější zástupcové doby této; Scott se pohřížil v minulost a podával současníkům svým čas po čase vzácné klénoty, jež v jejím lůně nacházel. Byronovi jest látkou věk jeho, anebo vlastně Byron sám. Žádný básník nepohyboval se nikdy tak okolo své vlastní osoby jako Byron; on jest si sám zrcadlem doby své a pěje hlavně o tomto zrcadle. Jsou mezi anglickými současníky Byrona a Scotta duchové jich důstojní, kteří se ale nestali miláčky obecenstva evropského. Southey, Coleridge, Wordsworth

zasluhují vedle nich býti jmenováni; více obliby získal si Thomas Moore. Vytýkáť se mu mnoho, ale jeho „Irské nápěvy“ budou žíti, pokud žalost „zeleného ostrova“ nepomine. Řada těchto velikých básníkův zmizela; duchové menší vstoupili nyní na jejich místa — jediný Tennyson dobyl si obecného uznání a slávy evropské. Tím bujněji se rozprostírá strom poloubásnický — román. Bulwer, Dickens, Thackeray jsou jmena, jimž se na pevnině těžko které vyrovná. I v jiných větvích píše se velmi mnoho, velmi mnoho dobrého, ale málo výtečného. Jest v ohledu tomto stav literatury anglické podobný k ostatním velkým literaturám. Nikdy nebylo pracováno tak horlivě, tak všestranně, s tak úplným vědomím cíle, nikdy nesahala literatura tak hluboko do všech vrstev národu; ale děl nesmrtelných rodí se jen málo. Avšak jmena Macaulay, Bulwer, Dickens, Tennyson nedají nynějšímu věku klesnouti v zapomenutí. —

Předeslavše tento stručný přehled dějin literatury anglické, budeme dále podávati širší zprávy o nynějším stavu jejím.

Rozmanitosti.

— **Ludvík Filip u vyhnanství.** Zajímavé bývá pozňati zaměstnání odstouplých panovníků v jejich soukromí, neboť tu nejpatrněji se jeví jejich náklonnosti a obliby, které za času jejich vladařské činnosti na větším díle musely ustupovati mnohonásobným povinnostem jejich vysokého postavení. Z toho ohledu vyjímáme z Veronových „Památek pařížského měšťáka (Memoires d'un bourgeois de Paris)“ následující anekdotu o někdejším francouzském králi Ludvíku Filipovi, která jej nám předvádí v krátké době před jeho smrtí. — Zvěděv Jules Janin, vypravuje dr. Veron, že Halevy (hudební skladatel) chystá se do Angličan, požádal ho, aby odevzdal od něho nejnovější jeho spis skvostně vázaný a královským význakem opatřený Ludvíku Filipovi. Halevy přišed do Londýna vymohl si přístup ku králi v Claremontu. Ludvík Filip byl k nepoznání přepadlý. Přijaltě Halevyho velmi vlídně a vyjevoval jak jemu tak Janinovi srdečné své díky. Na to jal se mluviti o politice a ospravedlňoval jednání své. To trvalo asi hodinu. „Nyní, pane Halevy,“ doložil konečně, „mluvme o vašich záležitostech. Budou tu v opeře Londýnské provozovati jednu z vašich skladeb; ale zdá mi se, že předmět její není dobře volen. ‚Bouře‘ jest báseň příliš fantastická. Já na vašem místě byl bych napsal ‚Jindřicha VIII.‘“ A tu jal se Ludvík Filip rozkládati před Halevym úplný rozvrh textu ke zpěvohře, přičemž často uváděl verše ze Shakspeara. „Až pan Scribe přijde do Londýna, jak se chystá, povězte mu o mém plánu.“ — „Pan Scribe jej bude nejraději sly-

šet z vlastních úst královských," odpověděl Halevy. Tu rozmluva jejich přetržena byla návštěvou, a Halevy brzo vzal své odpuštění od krále, který ho pozval na podruhé. Několik dní na to přijel do Londýna Scribe, a básník i hudební skladatel pozváni jsou k obědu do Claremontu. Král, který byl churav, nebyl přítomen u tabule; na večer však přišel k rodině své, načež vzal oba své hosti do koutka a také královnu k tomu zavolal. Tu procházel od začátku do konce všech pět jednání své zpěvohry ‚Jindřich VIII.' s největší podrobností. Královna povzbuzovala ho při tom; ona byla šťastna, jen když Ludvík Filip nemluvil o politice. Král vyzval pana Scribe, aby podle jeho rozvrhu sepsal a dokonale spořádal text té zpěvohry. Večer před svým odjezdem z Londýna navštívili oba přátelé zase krále. Scribe četl mu celé své dílo. Více než jeden výjev potkával se s námítkami se strany Ludvíka Filipa. Král podával své důvody, Scribe se hájil. „Sire", opakoval nejednou, „Vaše Majestátnost nemá žádné zkušenosti divadelní; kdybyste byli pracovali pro divadlo, věděli byste že jmenovitě ve zpěvohře dlouhé rozvinování charakterů jest nebezpečné; hlavně potřebí situací a to situací snadno srozumitelných a takových, ježto by roznítily ducha hudebního skladatele." Král nerad se poddával, nicméně jevil spokojenost s dílem Scribe'ovým. „Pane Halevy," pravil truchlivě, „napište hudbu k této zpěvohře pro Anglicko, neboť ve Francouzích nebylo by mně popřáno ji slyšet." Halevy začal si zpomínat na některé starší nápěvy anglické. „Já vám zazpívám jeden velmi pěkný," řekl král, „je to veselý popěvek." Přezpíval jej, a mezitím Halevy pilně toho psal na papír noty. „Teď musíte přidat k hudbě anglický text," řekl král, i jal se jej opakovati, ale brzy zpozoroval, že byl jeden verš zapomněl. „Počkejte," pravil, „já vám to sám napíšu." Napsal text pod noty. „Řekněte v Paříži, že píšu ještě výborně a že se mně dosavad ruka netřese. Před čtyřiceti lety zpívával jsem tu písničku v Londýně před krásnými dámami anglickými. Mohl bych vám ještě udat, který obchodník s musikaliemi tehdáž tu píseň prodával." — Pánové Scribe a Halevy poroučeli se, slíbivše dáti se brzo do díla. Král, jehož chůze byla nejistá, vyprovodil je ke dveřím, napomínaje jich, aby se brzo zase vrátili. Čtyry neděle po této návštěvě byl Ludvík Filip mrtev.

— Mezi nesčíslnými spisy, které v nejnovější době **v Anglicku o Rusích** vydány jsou, zbudilo zvláště pozornost dílo: „Home-life in Russia". Líčen jest tu život ruský tak vtipně, tak živě, až se všecko divilo. Tu najednou vyšlo na světlo, že spis tento není nic jiného než překlad Gogolových „Mrtvých duší". Nyní zase všecko strnulo nad nestydatostí spisovatelovou. Pan spisovatel však neztratil přítomnosti ducha. Prohlásil se, že rý jen přijal ruský spis do své knihy, ač tato mimo „Mrtvé duše" nebsahovala leč plané řeči. Po spisovatelské slávě je veta.

— **Národnosti a náboženství v Jeruzalemě.** Jako v ohledu náboženství, jsou obyvatelé jeruzalemští i v ohledu národnosti velmi smíšeni. Mohamedáni jsou mimo pašu a jeho komonstvo Arabové. Židé jsou buď Sefardi, t. j. španělští, algírští a asiatští, nebo Aškenasi, t. j. polští, ruští a němečtí. Křesťané jsou buď tuzemci, t. j. Arabové řeckého, neb římsko-katolického, neb armenského vyznání, nebo přistěhovalci z Řecka, Turecka, Egyptu, Ruska; konečně jsou tu i katoličtí a protestantští přistěhovalci všech národností evropských; jsou tu i američtí missionáři a osadníci. Obecným jazykem jest arabský, vedle kterého však slyšeti mnoho jiných řečí. Obyvatelé východních zemí jsou vůbec a jeruzalemští zvláště příliš nevědomi, aby mohli rozeznávati národnost podle zemí, v kterých je kdo narozen, aneb podle jazyka a mravů. Neumějí rozeznávati lidu leč podle spůsobu ctění Boha a činí tedy rozdíl mezi obyvateli dle toho, do kterého chrámu chodí „dělat kříž“, jak to Arabové zde nazývají. Jest pak velmi nesnadné, některému zdejšímu obyvateli vysvětliti, že člověk může být Angličanem a přece katolíkem, anebo Francouzem a přitom protestantem. Frangi a katolík jest jim jedno, jakož i Inglis a protestant. O těchto posledních však zde nevědí jsou-li opravdu křesťané, poněvadž nedělají kříž a nectí svatou pannu. I ptají se nezřídka, zdali protestanti věří v Ježíše Krista. Co se pak týče Namgavů t. j. Němců, nevědí zde, jaký to vlastně národ; neboť vidí, že Rakušané chodí do chrámu Frangův, Prušané zase do chrámu Inglisův; a poněvadž mimo to všickni Aškenasi (t. j. polští, ruští a němečtí Židé) mluví jazykem německo-židovským, nevědí zde docela, kam by vlastně vřadili Němce, protože dokonce žádného národního náboženství nemají.

— **Severní Amerika a filosofie.** V této „praktické“ zemi, kde dobývání peněz skoro za jedině rozumnou věc se pokládá, vyšlo v poslední době několik filosofických spisů na světlo. Mimo jiné vydán jest od Mahana spis o metafysice; snažil se v díle tomto spojiti skotské učení Dugalda Stewarta s německou filosofií. Kritik v „Putnam's Monthly“ pronáší následující soud o té věci, v Americe zajisté velmi významný: „Jestiť to zvláštní úkaz, že jakkoli si rozličné systemy filosofické odporují, každý dobrý dialektik nám dokáže nevývratnost každého systemu; jak mile se jen vmyslíme v jeho spůsob myšlení, jsme i proniknuti pravdou jeho výkladu. Na štěstí jest nám praktickým lidem jedno, ať se ten neb onen system udrží. Nás dojaly tyto systemy asi tak, jak by disputace scholastiků o počtu andělů, kteří by mohli na hrotu jehly tancovat, nynější svět dojaly. Abychom se upřímně vyznali, nám připadá toto metafysické bádání tak jako snažení, žíti v prostoru beze vzduchu; čím dříve podobné bádání zmizí, tím lépe.“ Tato hrdost, s kterou zde nakládá Američan se všelikou filosofií, byla by na místě, kdyby byl

„zdravý rozum“ Američany vždy udržel na cestě rozumné; dokud však tam *duchové* klepají a básně diktují, dokud nesmysl učení mormonského nabývá každým dnem půdy, nemají příliš mnoho příčin opovrhovati tak velkopansky vším bádáním filosofickým.

— **Americký kongres** (sněm spojených států severoamerických) stará se horlivě o zeměpisní skoumání rozlehlých končin svých. Hned po poslední válce s Mexikem byla vyslána kommisse, aby vyskoumala pohraniční krajiny a vytknula meze. Výprava byla velmi četná — sto pět mužů. Výsledky této cesty byly zaslány kongressu, a lze od nich očekávati obohacení zeměpisu, přírodopisu i národopisu. Nákladné spisy ty budou vydány nákladem státním. Zatím vyšel velmi důležitý spis o věci té od Bartletta, člena té výpravy, z něhož souditi lze, jak veliké bude bohatství díla společnými silami vydaného. Také znamenitý spis o Oregonu vydán byl od kongressu; i popsání krajiny „Utá“ nazvané, v nížto nyní „svatí soudného dne“, Mormonové přebývají, podporováno jest od kongressu. I mnoho jiných drahocenných děl vydáno jest tímto spůsobem.

— **Básnictví klepajících duchů.** Za oněch šťastných dob, když veškerá Evropa tancovala kolem tancujících stolů, a ochotné stoly i na otázky duchaplné odpovědi dávaly, podal nám „Lumír“ na ukázku básničku, již duch Kochanovského ve stoleček vdechl. Mnohem znamenitější toho druhu ukaz však máme v severní Americe. Yankee, pan Tomáš Harris vydal před krátkým časem „epos s hvězdných nebes“ (An Epic of the Starry Heavens), jež prý mu bylo, jak v předmluvě tvrdí, od duchův zesnulých diktováno. Byl prý po čtrnácte dní v stavu duševní rozčilenosti, za ten čas měl dvě a dvacet sezení, ježto trvaly dohromady dvacet šest hodin a šestnáct minut, a báseň tuto celou, nadšen jsa od duchů, dílem delamoval dílem zpíval. I jest se diviti pilnosti duchů, neboť za dvacet čest hodin diktovat báseň asi čtyr tisíců veršů, není zajisté maličkost. Básník nebo vlastně písař básně tvrdí, že prý byl mezi duchy též Dante, ač nalci ho tam nalezti nemohou. Vůbec se prohlásila americká kritika, že při vší úctě své k podobným zjeveným dílům zesnulých duchů nevidí ičehož epického v celém díle — že jest to obyčejný hovor „klepavých“ uchů, uvedený ve verše.

— **Vzdělaní Číňané** začínají se již i starati o západní svět, o Evropu, terá jim také v posledních dobách k tomu dala dost příčiny. Vůbec námý Francouz Huc vypravuje zeměpisní rozmluvu svou se vzdělaným Číňanem. Tázal se ho Číňan, ploul-li do Kantonu okolo mysu Dobré naděje nebo okolo mysu Hornova. „Co se mne týče, dodal Číňan, já bych raději šel po pevnině s karavanou od stanoviště k stanovišti. Jel bych z Pekingu pouští do Kjachty na hranicích sibirských; odtud bych natoval pohodlně říší Orosů (Rusů), a rozličnými královstvími na zá-

padě přišel bych do velikého císařství Francouzského.“ — ‚Ale kdybys chtěl navštíviti Inkily (Angličany)?‘ — „O já vím, že říše těchto rudovlasých barbarů jest obklíčena vodou. Rudovlasí jsou ostrované. Tu bych tedy prodal své velbloudy, najal bych si nějakou ohnivou džunku (pární loď) a dostal bych se na ostrov Inkilů.“

Nové knihy české.

Amerika od času svého odkrytí až do nejnovější doby. Díl pátý: *Dějepis kolonisace Ameriky.* Dle nejlepších pramenů sestavil J. Malý. Sešit 1. V Praze 1855, tisk a náklad Jarosl. Pospíšila. Za 16 kr. stř.

Bibliotheka českých původních románů historických i novověkých. Ročník I. Svazek 4.: *Tři Čechové.* II. V Praze 1855, tisk a sklad Kat. Jeřábkové.

Biblioteka kazatelská Budějovické diécesí. Vydána od sboru professorů bohosloví. Ročník I. Svazek 1. V Budějovicích 1855. Za 30 kr. (Vycházeti mají ročně čtyry svazky.)

Cikán. Román. Dle F. Tolda překladem Jana F. Babáčka. V Trutnově 1855, tisk a sklad Ladislava Pospíšila. Za 20 kr.

Česká i německá mluvnice v příkladech, zvláště pro ty, kteří se té neb oné řeči snadně naučiti, a však zdlouhavým a suchopárným pravidlům mluvnickým vyhnouti chtějí. S připojeným krátkým dějepisem České země. Od Jos. Věnc. Vlasáka, zkouseného učitele pro hlavní školu a nadučitele v král. věnném městě Mělníku. Páté vydání. V Praze 1855, tisk a náklad Jarosl. Pospíšila. Za 24 kr.

Diblík. Vydávaný od A. Štraucha a J. Grosa. Svazek 1. V Praze 1855, tisk a sklad Kat. Jeřábkové. Za 12 kr.

Divadelní biblioteka. Vydává Jarosl. Pospíšil. Svazek 16tý: *Klevety.* Veselohra v pěti jednáních od Sheridana. Z anglického zčeštěna od Štěpána Ostrovského. V Praze 1855, tisk a náklad Jar. Pospíšila. Za 14 kr.

Národní báchorky a pověsti od Boženy Němcové. Druhé vydání. Svazek 8—11. V Praze 1855, tisk a náklad Jarosl. Pospíšila. Každý sv. za 6 kr.

Novelly od Josefa Kořeňovského. Z polského přeložil F. L. Vorlíček. Svazek III. Obsahuje: *Úterek a pátek. Dopisy.* V Praze 1855, tisk a náklad Jarosl. Pospíšila. Za 10 kr.

Opozdilec, čili: Malá zameškání přinášívají velké a nemilé následky. Povídka pro každý věk od Frant. Hoffmanna. Přeložil Jan Možný. V Praze 1855, tisk a náklad Jarosl. Pospíšila. Za 14 kr.

Podivné příhody sibirských dobrodruhů, cestujících na ledné moře. Podle německého vzdělal F. S. K. V Praze 1855, tisk a náklad Bed. Rohlíčka. Za 8 kr.

Pohádky a pověsti národu moravského. Pořadatel Beneš Method Kulda, duchovní správce v mor.-slez. ochranitelně pro zanedbalou mládež v Brně. Díl I. Moravské národní pohádky a pověsti z okolí Rožnovského. Svazek 1—8. V Brně 1854—5, tiskem dědicův R. Rohrera. Každý sv. za 12 kr.

Postilla aneb výklady a rozjímání na evangelia nedělní a sváteční celého roku, jakož i umučení Pána našeho Ježíše Krista; ku poučení a vzdělání katolických křesťanů sepsaná od Innocentia Ant. Frencla, doktora bohosloví a učitele náboženství na c. k. akad. staroměstském gymnasium v Praze. Díl II. V Praze 1855, nákladem Dědictví Svatojanského, číslo 40. Za 2 zl. 20 kr. (Německou literou.)

Skladba jazyka českého. Sepsal M. Hattala, c. k. mim. professor filologie slovanské na universitě Pražské. Prvý díl. V Praze 1855, nákladem J. G. Calvova kněhkupectví. S předplacením na celé dílo 1 zl.

Kamenopisy:

Předkladní lístky ku krasopisu od Vilém Rückerta. Tisk H. Böhma v Novém Městě nad Metují. 12 listů v 8. Za 15 kr.

Psaní dle taktu. Sestavil Jan Lad. Mašek učitel při hlavní škole v Kostelci na Orlicí. Tisk H. Böhma v Novém Městě nad Metují. Za 24 kr.

Děje Černéhory.

Sestaveny dle Alex. Andriće * i jiných pramenů.

Doba nejstarší.

Jest blud dosti rozšířený, jakoby samostatnost vlasti udatných ernohorců byla svůj počátek vzala teprva po zrušení srbského cárstva l Turků, a to původem srbských uprchlíků, kteří v těžko přístupných jích horách hledali útočiště před vítězným nepřítelem všeho křesťanstva.

Krajiny, ležící mezi Srbskem a mořem Adriatickým, zajisté od nemětných dob kmeny slovanskými obydlené, kteřížto již Římanům li z části známi co odvážliví loupežníci mořští **, rozdrobeny byly ljakživa na množství samostatných obcí, dílem svobodných dílem podbených dědičným pánům. Jak úplné asi bylo podmanění jejich od manů, těžko nyní určiti; jen tolik vysvítá z historie, že panství římé za skvělejších dob císařství aspoň formálně uznáváno bylo od celé to země, která císaři Dioklecianovi, pro lahodné podnebí své, oblíným byla ústupem od unavujících trudů veřejné správy. Po úpadku padořímské říše zůstávalo panství Řeků nad těmito krajinami poybné, ba ani pozdější Charvatští, Bosenští a Srbští králové nemohli bě úplně podrobiti rozličných těch knězů, vojvod, bánů a županů v nich nujících, kteří jen slovem uznávali někdy jejich vrchnost ***.

Takovýmto malým, samostatným státem byla záhy též Zeta čili nta, jak v nejstarších dobách slula Černáhora, kteréžto poslední eno obdržela krajina ta teprva později, nejspíše od černé barvy zvělého kamení svých hor.

Nejprvnější panovník Zentský, o kterém máme stvrzené zprávy torické, jest *Vuk Němanić*, syn srbského krále Štěpána Němana, rý pozdvihnuv se proti bratru svému Štěpánovi II., smířen jest s ním ostředkováním třetího bratra, arcibiskupa Savy, načež ustoupil do ty, kdežto panoval jako v údělu svém s titulem knížete Zetského Chlumského.

---

* Geſchichte des Fürſtenthums Montenegro. Von Alexander Andrić. en 1853. Verlag von J. B. Wallishauſer. Spis to, obsahující mnoho maálu, a však neuměle spořádaného.

** Řemeslo toto nepřestalo zde kvésti ani v dobách, když slavná obec Beská mocně vládla na těchto mořích. Viz mezi jiným Šafaříkovo pojednání atutu Polickém v Čas. mus. 1854 sv. 2.

*** Podobně žijí posavad Albančíci pod vládou domácích svých dědičných ſat, Turkům jenom nedokonale podrobeni jsouce.

Dynastie Balšovců.

Po vyhynutí dynastie Němanovců, za srbského krále Vukašína (1367—1371) učinil se pánem nad Zetou jakýsi *Balša*, který s Vukašínem v dobrém přátelství žil, s jehož dcerou Milicí i syna svého Jiřího zasnoubil. Když po smrti Vukašínově za cara srbského volen jest Lazar Grebljanović, nechtěl ho Balša uznati, pročež Lazar třikráte po sobě s ním válku počal, ale pokaždé od něho poražen jest. Týž Balša pomáhal Benátčanům proti jinému tamnějšímu dynastovi, knížeti Ušickému. Rok úmrtí jeho není znám.

Balšovi nástupci byli synové jeho *Strašimír*, *Jiří* a *Balša II.* Tento poslední přečkav bratry své zmocnil se větší části otcovského dědictví, jež rozmnožil přikoupením albánské krajiny s městem Dračem (Durazzo), odkudž psal se „z boží milosti vévoda Dračský“. Balša II. potvrdil Dubrovničanům „milostivě“ některé výsady, které měli od jeho bratra Jiřího. I panoval nad dosti rozsáhlým přímořím, jehož však částku ztratil proti Turkům. Obyčejné sídlo jeho zdá se že byl Skadar (Scutari). Jest domnění, že padl v boji s Turky, ale kdy neví se.

Po něm v panování následoval syn bratra jeho Strašimíra, *Jiří II.*, který se psal pravoslavným samodržcem celé Zety a celého Přímoří, a přeložil sídlo své do Ucině, aby odtud s větším důrazem moh proti Turkům bojovati. Spolky, jaké udržoval s Benátčany, nic dobrého mu nepřinesly, neboť tito nastrojili pikle mezi jeho poddanými, jichž následkem Drač a jiná města jim se poddala, až konečně Jiří Skadru jim postoupiti musel za ročních 1000 dukátů.

Po smrti Jiřího Strašimírovice syn a nástupce jeho *Balša III.* se střídavým štěstím bojoval proti Benátčanům, jimž z počátku odňal některé ztracené krajiny, ale r. 1421 zahynul v bitvě proti nim.

Jím vymřel rod Balšovců po meči, načež srbský despota Štěpán Lazarević sobě právo činil na Zetu. Dvakráte přitrhl s vojskem a oblehl Skadar, pokaždé ale musel se vrátiti domů s nepořízenou. Zatím však ostatní země podrobila se Štěpánovi, který ji ke spravování poručil svému sestřenci a dědici Jiřímu Vukovići. Tento neuměl si získati lásky lidu, a nespokojenci povolali z Vlach jakéhosi *Štěpána* nejspíš příbuzného posledního Balšovce, jemuž byl platné služby konal aby se uvázal v panování.

Dynastie Crnojevićů.

Pravý rod Štěpána tohoto pro nedostatek bezpečných zpráv zahalen jest v pochybnost, příjmení jeho *Crnoj* (Černý), po němž potomci jeho zváni jsou Crnojevići, vykládá se z temné jeho pleti. Roku 1423 objevil se Štěpán v Dubrovníku, kdežto s plesáním přijat jes

a několik dní se pozdržel. Odtud odebral se s Ďorděm Palmotićem do Albanie a pomocí stoupenců svých zmocnil se Ucina, Smokovice a celé té krajiny, která činí nynější území Černéhory. Ostatní však části Zetského panství silně obsazeno di elo srbské vojsko.

Štěpán Crnoj uvázal se v panování nad dobytým krajem, vystavěl pevnost Žabljak, opevnil Smokovici a na ostrově v jezeře Skadarském založil klášter narození panny Marie, v němžto pohřben leží. Když po smrti Štěpána Grebljanoviće přešlo Srbské despotství v ruce Jiřího Brankoviće, připadly i ty krajiny zentské, které byli Srbové dosaváde obsazené drželi, ku panství Štěpána Černého. Tento zakladatel nové dynastie zetské měl za manželku Vojsavu, dceru proslulého albanského hrdiny Jiřího Kastrioty, jehož věrným spojencem proti Turkům až do smrti své zůstal. Vypravuje se o něm, že porazil Turky ve 63 bitkách.

Štěpán zemřel r. 1449 v Žabljaku, a po něm společně nastoupili vládu synové jeho *Ivan I.* a *Jiří III.* Crnojevići. Jiří brzo na to padl v boji proti Turkům, kteří za onoho času valně rozšiřovati se počali v těchto krajinách. Ivan I. bojoval s nimi se střídavým štěstím, opuštěn však od spojenců svých Benátčanů, kteří r. 1482 vešli ve smlouvu se sultanem Bajazetem, přinucen jest nechati jim celou dolejší Zetu. Zaváliv sídlo své Žabljak ustoupil s věrnými svými do hor, kdežto se v Cetyni usadil. Tak stali se Turci pány nad větší a krásnější polovicí zetského panství, kterážto obsahovala jmenovitě i nahie (okresy) Bělopavlovići a Piperi a pevnost Spuž, jakož vůbec podrobili sobě v tu dobu celou Hercegovinu, Kotar i všecky okolní země.

Hory, kam Ivan Crnojević vzal útočiště své, byly posledním zbytkem slovanské samostatnosti v těchto končinách po překocení carstva srbského a poturčení Bosny. Ivan nadarmo hledal v Italii pomoci proti společnému nepříteli křesťanstva, načež spoléhaje se jedině na udatnost národu svého vzal v horách svých postavení obranné a všude na příhodných místech zřizoval hradby a tvrze proti možnému útoku Turků. Přísně zapověděl všecky výpady do krajin dolních, aby nebyly zbytečně mařeny branné síly národu, a všickni poddaní jeho musili se mu přísahem zavázati, že budoucně nechtí se pouštěti v pojediné boje proti Turkům, než čekati rozkazu ku všeobecnému povstání. Na nestatečnost provinilého v boji ustanovil zvláštní trest. Zbabělec oděn byl do ženských šatů, do ruky dána mu přeslice, a tak vydán ženám v posměch a pomstu. Moudrými svými opatřeními ubezpečil Ivan skrovný obvod menšího svého panství proti nepřátelským útokům, a lid, uznávaje péči jeho o zachování svobody vlasti, oddán mu byl s tělem a s duší.

Neméně však pečoval Ivan také o vnitřní zvelebení Černéhory,

jak nyní země jeho začala býti nazývána, ačkoliv on sám nepřestal se psáti gosudarem zetským, užívaje za erb dvojhlavého orla s dvěma korunami. V sídle svém Cetyni založil a nadal pěkný klášter ke cti rodičce boží, a biskupa cetyňského jmenoval metropolitou zetským. Též o sobě sám vystavěl v Cetyni palác. Benátčané zapsali Ivana Crnojeviče v zlatou knihu své šlechty, i mělť on též v Benátkách svůj palác a založil tam kostel sv. Jiří, který dosavad nalézá se v rukou pravoslavných. Ivan beg, jak jej Černohorci po tureckém obyčeji nazývali, měl za manželku Marii, dceru někdejšího bána bosenského Štěpána, se kterou zplodil dva syny, Jiřího a Štěpána, kteryžto poslední v obecné mluvě nazýván Staniša.

Ivan zemřel r. 1490 a pochován jest v Cetyni ve chrámě od něho založeném. Památka jeho nepomijitelně žije v bohatýrských zpěvích jeho národu.

Po otci svém následoval v panování nad Černouhorou *Jiří IV.*, který však stolec svůj hájiti musel proti vlastnímu bratru Stanišovi. Ten totiž, poturčiv se v naději, že mu vráceno bude celé někdejší panství Zetské, táhl proti Jiřímu v čele tureckého vojska, ale na Lješkopoli poražen jest na hlavu. Od něho odvozují svůj původ pověstné rodiny poturčených Slovanů, nazvané *Rizvanbegovići* a *Bušatlije*.

Jiří IV. věnoval obzvláštní péči hojnějšímu rozšiřování liturgických knih mezi lidem, ku kterémuž konci zříditi dal v Benátkách srbskou tiskárnu, kterou pak postavil v Obodě. Tam tištěno jest mnoho církevních spisů. Také v Cetyni nalézala se již za těch dob tiskárna, neznámo však kdo ji založil. Jiří IV. zemřel již r. 1497, nezanechav po sobě žádných dětí.

Po něm následoval *Štěpán II.*, syn padlého proti Turkům Jiřího III., jehož panování bylo nejspíše pokojné, poněvadž o něm nic pamětihodnějšího není zaznamenáno.

Nástupcem jeho byl jeho syn *Ivan II.*, který však toliko do r. 1515 panoval, zanechav po sobě dva syny, Jiřího a Maxima. Z těch tento poslední následkem nešťastného manželství s benátskou šlechtičnou poturčil se, onen pak nastoupil panování nad Černouhorou pod jménem *Jiřího V.*

Ale novému knížeti brzo znechutilo se rozkoší prázdné živobytí v neúrodných horách mezi lidem málo vzdělaným. Ještě méně byla tomu zvyklá manželka jeho rodem Benátčanka, jíž stýskalo se po otcovském paláci a hlučném živobytí ve velikém městě. Rodina Crnojevićů požívala, jak známo, šlechtického práva v Benátkách, i měla tam nádherný palác. Jiří tedy, umíniv si tráviti ostatní život svůj v bezstarostném požívání statků svých, složil r. 1516 ve shromáždění lidu vládu do rukou metro-

polity Vavila, jemuž odevzdal i dědičný erb svých předků. Veškerý lid s metropolitou v čele provázel odcházejícího knížete až do Kotara, kdežto Jiří rozloučiv se s nimi u velikém pohnutí, vsedl na loď, která ho převezla do Benátek. Zde trávil Jiří Crnojević ostatek dnů svých v nezkaleném pokoji, potomstvo jeho ale přestěhovalo se později do Uher, kdežto rod Crnojevićů z Mačvy (po statku, na kterém se usadili, tak nazvaných) květe posavad.

S Jiřím V. končí se řada světských panovníků černohorských, a nastává posloupnost volených k tomuto úřadu metropolitů, kteří pod jménem *vládyk* (titul dávaný v pravoslavné církvi biskupům) spojovali ve svých rukou nejvyšší moc světskou i duchovní. Jim k ruce byli ve světském řízení vojvodové Katunské nahie, nejpřednější ze všech, pod menem gubernatorů.

Doba vládyk od národu volených.

První metropolita, který též světskou vrchností byl, zmíněný *Vavil*, jsa muž vysoce letný, zachovával všemožně pokoj s Turky, jejichž vojska tehdáž za velikého sultana Solimana zaplavovala Bosnu a Hercegovinu.

Po brzké smrti Vavilově volen jest od lidu za vládyku ***German.*** Za jeho panování podrobil odřezanec Maxim (jinak Petr) Crnojević, přitáhna s velikým vojskem, část Černéhory Turkům, tak že již jediná jenom nahie Katunská samostatnost svou podržela. Obmezeni v tak skrovný okres nemohli Černohorci po dlouhý čas nic znamenitějšího podnikati proti Turkům, ačkoliv při nahodilých se příležitostech vždy věrně pomáhali cizím mocnostem, válčícím s nepřítelem křesťanstva, zejmenovitě Benátčanům, kteří však se jim nevelmi vděčně odsluhovali, zapomínajíce při zavírání míru s Turky na udatné spojence své. Celé 16. století uplynulo Černohorcům bez veliké vojenské slávy, války jejich byly více jenom loupežné výběhy a nepatrné z toho povstávající krvátky. Zatím však byl stav země takový, že pro chudobu lidu a nejistotu před Turky nepřipouštěl valnějšího postupu u vzdělanosti, ačkoli Černohorci při volnosti své vždy mnohem šťastnější byli, nežli okolní jim příbuzní kmenové, sklíčení jařmem tureckým.

Řada nástupců Germanových až na začátek 17. století jest následující: ***Pavel, Nikodem, Makarie, Pachomie, Rufim I.*** Činnost těchto vládyků byla hlavně církevno-literární. Péčí jejich tištěno jest jak v Benátkách tak i v rozličných klášteřích na Černéhoře množství knih liturgických, evangelií, žaltářů a jiných k bohoslužbě náležejících. Za Rufima I. přešli kmenové Kući, Bratonožići a Drekalovići od katolické

zpět k řecké církvi a podrobili se vládykovi černohorskému co duchovní hlavě své.

Za téhož vládyky bylo Černohorcům odrážeti opětované útoky Turků na jejich vlast. První stal se r. 1604 pod Ali begem, pašou Skadarským, který po několikadenním boji šťastně jest zahnán. Roku 1612 vedl Mehemet paša veliké vojsko proti Černohorcům, tito neohroženě svedli s ním bitvu v otevřeném poli, v níž Turci poraženi jsou, ztrativše jenom usedlé šlechty 300 mužů. Též ostatní útoky, činěné téhož roku od Turků, odraženy jsou od udatných horálů s velikou nepřátel ztrátou. Roku následujícího přitáhla na Černohorce mnohem silnější moc turecká, kterou současné zprávy udávají na 60.000 mužů, pod pašetem Arslanem. Černohorci postavili proti nim 10.000 mužů, a válka protáhla se přes celé léto. Konečně poraženi jsou Turci na Lješkopoli a sám vůdce jejich poraněn.

Po Rufimovi I. panovali nad Černouhorou po sobě vládykové *Rufim II., Vasilije I., Visarion* a *Sava I.*, vedouce mnohé boje s Turky dílem sami o sobě dílem co spojenci Benátčanů. Při jednom z nich neopatrností jednoho mnicha vyhozen jest prachem do povětří velikolepý klášter Cetyňský, založený od Ivana Crnojeviće, s nímž mnohé drahocené staré památky zkázu vzaly.

Roku 1690 navštívil Černouhoru co vlast předků svých Ipecký patriarch Arsenije II., když se 37.000 srbskými rodinami stěhoval se do Uher pod ochranu císaře Leopolda I. Černohorci spůsobili mu bezpečný průvod skrze Bosnu k vojsku císařskému. Mnoho srbských uprchlíků hledalo útočiště také v Černéhoře, ti ale po míru Karlovickém (r. 1699) přesídleni jsou na jeden ostrov v zátoce Istrianské, kdežto brzo následkem nezdravého povětří vymřeli.

Důstojnost vládycká dědičná v rodu Něgušů.

Po smrti Savy I. volen jest r. 1697 od národu v Cetyni shromážděného za metropolitu *Daniel Petrović Něguš*, jejž r. 1700 posvětil na to důstojenství srbský patriarch Arsenije IV. Jím počíná Černéhoře epocha nová, neboť za jeho panování vešla země tato v užší svazek se vzrůstající Ruskou říší, jejíž carové učinili se odtud ochranci udatného, v národním i církevním ohledu příbuzného kmene Černohorců; a pak ustálena jest posloupnost vládyků v rodině Něgušské, která zvláště během posledního věku nesmrtelných zásluh sobě dobyla o svou vlast.

Začátek panování vládyky Daniele byl pokojný, roku však 1702 vykonána jest nad ním hanebná zrada se strany Turků. Pod zamínkou důležité rozmluvy totiž pozval jej k sobě Demir paša do Podgorice,

kdežto ho jal, do žaláře uvrhl a ukrutnými mukami ztrýznil. Jenom na mnohostranou žádost propustil ho nelidský Turek za výplatu 600 dukátů.

Jak mile se vládyka vrátil do Černéhory, vypověděl ihned ze země všecky turecké rodiny, které se tu během času byly usadily. To ovšem nedálo se beze všeho násilí a prolití krve, jmenovitě pět bratrů Martinovićů odplácelo Turkům podobnými ukrutnostmi, jakých oni proti křesťanům sobě dovolovali. Mládež turecká z většího dílu násilně jest pokřtěna.

Když takto Černáhora sproštěna jest svých barbarských hostů, do nichž musela se vždy nadívati vnitřní zrady, obrátil vládyka Daniel všecku péči svou ku zvelebení země, vládu nad ní rozšafně a obezřele veda. Pobořený klášter v Cetyni jal se znova stavěti. S Benátčany zachovával dobré přátelství, ale tajných pletich jejich bedlivě se vystříhal. Vůbec uměl na všecky strany hájiti svou samostatnost, a Černáhora stala se pod ním bezpečným útočištěm všech nešťastných a pronásledovaných.

Roku 1711 počal Petr Veliký válku s Turky, i vyhledával při tom pomoci křesťanských národů jim podrobených. Při té příležitosti obrátil ruský generál hrabě Sava Vladislavlević, rodem Srb, pozornost cařovu na udatný kmen Černohorců, načež Petr poslal k nim krajany ejich plukovníka Miloradoviće a kapitána Lukaševiće s provoláním, nadepsaným: „Blahorodým, výborným, počestným a velebným metropolitům, knížatům, vojvodům, srdarům, arambašům, kapitánům, rytířům a všem dobrým křesťanům pravoslavné řecké a římské víry, i jiným osobám stavu duchovního a světského v Srbsku, Slavonsku, Macedonii, Bosně, Hercegovině, a jmenovitě Černohorcům, Nikšićanům, Baňanům, Pivljanům, Drobňákům, Gačanům, Trebiňanům, Charvatům a jiným vyznavačům Krista, nacházejícím se pod tyranským jařmem tureckého sultana.“ V provolání tom vyzýval je k společnému boji proti nepříteli křesťanstva následujícími slovy: „Kdežto jsme se z historie náležitě přesvědčili, kterak starodávní naši králové, despotové, knížata i jiní páno vé nejenom k vůli jazyku slovanskému vždy obzvláštní cti požívali, nýbrž i vítězstvím své zbraně až do nespravedlivého a tyranského vého podrobení po celé Evropě se proslavili: pročež sluší se na vás, byste v tomto od Boha vyvoleném čase za příkladem dotčených předků svých starou slávu jejich obnovili, spojíce se s naším vojskem, a ozbrojíce se vesměs proti nepříteli bojovali za víru a vlast, za čest a slávu, za svobodu a nezávislost jak svou tak i potomků svých.“ Za to uznal car Černouhoru za samostatnou, tak aby vedle něho žádného jiného pána nad sebou neměla, čím zjevně prohlásil se za jejího ochrance.

Toto provolání nalezlo radostného ohlasu mezi hrdinskými obyvateli Černéhory, kteří proti úhlavnímu nepříteli svému neměli posud žádných jiných spojenců kromě Benátčanů, přátel to velmi obojetných, kteří vždy hotovi byli obětovati je vlastnímu prospěchu. Spolek s velikomocným carem ruským oslavován jest národními písněmi, a celá Černáhora pozdvihla se proti Turkům. I museli Turci síly své rozděliti a četným vojskem obsaditi Albanii a Hercegovinu, aby ty krajiny ubránili před Černohorci. Tím nabyla veliké výhody ruská vojska postupující proti Turkům, nicméně však dal se Petr u Prutu obklíčiti od nepřátel, což mělo za následek zavření pokoje, v němž ani zmínky nebylo o Černohorcích, proti kterým obrátil se brzo celý vztek Turků.

Roku 1712 vyslal sultan Achmeta pašete s velikým vojskem (nejmenší udání jest 60.000, největší přes 100.000 mužů) proti Černéhoře. Vládyka Daniel sebral všecky své bojovníky, táhl Turkům naproti a přemohl je v náramně krvavé bitvě. Porážka jejich byla tak veliká, že pověst udává počet padlých na 30—40.000, což ovšem považovati sluší za přepiatost. Co s jistotou se ví, jest, že padlo Černohorcům do rukou 86 praporců. Ztráta jejich obnášela 318 mrtvých, mezi nimi několik proslulých vojvod, a vládyka sám s mnohými jinými byl poraněn. Poražení Turci rozprchli se na všecky strany, a Černohorci s plesáním vrátili se domů co slavní vítězové.

Dvě léta po tom měli Černohorci zakusiti od Turků strašnou pomstu. Pověstný vezír Duman Čuprilić vedl proti rekovským horálům neméně než 120.000 mužů vybraného vojska. Při vší té síle ale vzal ještě na pomoc válečnou lest, i přilákal k sobě 37 předních náčelníků černohorských, s nimiž smlouval se o pokoj, podávaje jim výminky příznivé. Náčelníci davše se oklamati vzkázali domů po poslech, aby se shromáždění zatím bojovníci rozešli, poněvadž zavřen jest mír. To když se stalo, dal vezír všecky náčelníky zrádně usmrtiti a ze tří stran vtrhl do Černéhory, která byla bez obranců. Turci ukrutně řádili mečem i ohněm, a též nedávno nově vystavěný klášter Cetyňský spálili. Množství Černohorců uteklo se do Dalmacie, v jejímž držení toho času byli Benátčané, vydáni však jsou Turkům, kteří všecky mužské pobili, ženy pak do zajetí vzali. Vládyka ukryl se v jedné skalní jeskyni. Pále a pleně prošel Čuprilić Černouhoru až ku pomoří adriatickému, i odvlekl s sebou přes 2000 zajatých.

Ale již o rok později (1715) dobyli Černohorci, spamatovavše se zatím od nehody své, nového vítězství nad Turky, jimž zajali 36 agů a begů, kteří museli se od nich vyplatiti každý volem a prasetem, sobě na potupu.

Aby obdržel nějaké náhrady za škody r. 1714 utrpené, odebral

se vládyka Daniel do Rus k Petrovi Velikému, který mu dal 160 záslužných penízů k rozdání mezi nejudatnější bojovníky, a ku podpoře pohořelých přiměřenou sumu. Jinou sumu ustanovil cár na opětné vystavění kláštera Cetyňského, jejž nad to nadal úrokem 500 rublů, vedle darů mu učiněných na rouchách mešních a kostelních nádobách.

Měli Černohorci za vládyky Daniele ještě přemnohé boje s Turky, o nichž zevrubněji se zmiňovati obmezenost místa nedopouští. Dosti na tom, že zůstávali Černohorci na větším díle vítězi i nad mnohočetnými vojsky svých nepřátel, čímž sobě veliké jmeno získali.

Když Daniel po dlouhém a slavném panování cítil na sobě ochabení tělesných sil, ustanovil za nástupce svého *Savu Petroviće*, svého bratrovce, jejž patriarcha Mojžíš Čurla posvětil za arcibiskupa. Národ z úcty k milovanému panovníku svému neodporoval novému tomu pořádku, a nový arcibiskup Sava byl vládykovi až do jeho smrti pomocníkem u veřejné správě, načež r. 1737 nastoupil vládu vlastním jmenem.

Vládyka Daniel byl muž výtečný, povahy rázné a důstojné. Obzvláště chválí se při něm věrné vždy plnění daného slova. On byl obnovitelem svobody černohorské, kterou slavnými vítězstvími trvale dovedl upevniti. Kdyby neustálé boje s Turky nebyly zaneprazdňovaly všecku jeho činnost, byl by zajisté i u vnitřní správě vykonal věci veliké ku prospěchu země. I zůstavil po sobě stát neodvislý, bohatý na slávu, ale jinak následky vojen dost těžce nesoucí.

Hned na začátku panování svého bylo Savovi brániti se proti obnoveným nájezdům Turků, které však udatně jsou odraženy s důtklivou ztrátou nepřátel. Také Sava vážil cestu do Rus k obdržení peněžité podpory, a od císařovny Alžběty štědře jest obdarován.

Navrátiv se do Černéhory zvolil si vládyka Sava ve srozumění s národem za pomocníka ve správě zemské bratrovce svého *Vasilije*, který, od srbského patriarchy na arcibiskupství posvěcen, od r. 1750 vlády zcela se ujal, an Sava trávil pokojně dny své v tichém ústupu klášterním.

Vasilije učinil rozličné opravy ve vnitřním zřízení a vedl šťastné boje s Turky, kteří jmenovitě r. 1756, uvrhše se s velikou mocí na Černohorce, utrpěli v několika bitvách znamenité ztráty, ježto sami dohromady až na 40.000 mužů páčili. Neslušelo by nezpomenouti zde hrdinského skutku černohorského bohatyra Nikce Tomanoviće, který toliko se 40 druhy odvážil se vraziti do tábora tureckého, čítajícího 30.000 mužů, kdežto přepadl pašetc v jeho stanu, obklopeného od svých agů a begů, a s několika předními jeho důstojníky jej zabil. Nazpět prosekal se Tomanović handžarem skrze dav Turků, a však jenom se šesti druhy navrátil se k svým, krváceje z mnohých ran.

Za příkladem svých předchůdců odebral se též Vasilije r. 1752 do Rus, kdežto jej carovna Alžběta bohatě obdarovala. Na to konal ještě dvě cesty do Rus, při čemž mezi jiným i to sobě vymohl, že jistý počet mladíků černohorských přijat jest do vojenských ústavů ruských na vychování. Při posledním svém pobytí v Petrohradě rozstonal se Vasilije a zemřel v březnu 1766. Za nástupce svého označil mladého svého bratrovce Petra Petroviće, který se nalézal při jeho osobě a jemuž carevič Pavel dal uděliti přiměřené k tomu vychování.

Po smrti Vasilijově spadlo břemeno vlády znova na vládyku Savu, který již dávno mu byl odvykl a slabou toliko rukou držel její otěže. Jenom tak mohlo se státi, že dobrodruh *Štěpán Malý*, který se tu r. 1767 vyskytl, za Ruského císaře Petra III. se vydávaje, rázným vystupováním svým naklonil na svou stranu Černohorce a začal nad nimi neobmezeně panovati. Marně vyhlašoval jej vládyka, který Petra III. osobně znal, za podvodníka, Černohorcům více líbila se ráznost a statečnost samozvance nežli ochablost Savova, i podrobili se ochotně jeho vládě, tak že vládyka úplně bezmocným se stal.

Míníce použíti toho vrtkavého stavu věcí, spojili se Turci s Benátčany proti Černohorcům, a r. 1768 s tří stran sklíčili Černouhoru. Turci žádali, aby jim vydáni byli Štěpán Malý a Ipecký patriarch Vasilije, který před jejich pronásledováním byl se utekl na jejich zemi. Ale Černohorci odepřeli takové žádosti a domnělého Petra III. střehli bedlivě v klášteře brčelském. Měliť toho času velikou nouzi o střelivo, neb Benátčané nepouštěli žádného prachu do Černéhory. Ale udatní horálové ukořistili, čeho se jim nedostávalo, na Turcích, načež porazili je v krvavé bitvě, kde 3000 Černohorců obdrželo slavné vítězství nad 60.000 nepřátel. V té bitvě ponejprv proti Turkům bojoval potomní slavný vládyka Petr Petrović, který sám znamení dal k jejímu početí. Ztráta Turků byla nesmírná, bohatá kořist vítězů záležela ve 3000 koní, 1300 stanů, mezi nimiž nalézaly se stany vezírů, a velikých zásobách potravních i válečních. Tureckých hlav uřezáno bez počtu.

Roku 1769 nastala válka mezi sultanem a císařovnou Ruskou Kateřinou II., kterážto vypravila do Černéhory knížete Dolgorukého s novým provoláním k udatnému národu. Tento vyslanec, vida neomezenou oddanost lidu k Štěpánovi Malému, hleděl i tohoto nakloniti k ruské straně, jakkoli přesvědčen byl o jeho podvodnictví, a učinil mu rozličné dary.

Štěpán Malý zdržoval se nejvíce v Crmnici a hlavní péči svou věnoval důkladnému opevnění proti Turkům horských cest a prosmyků. Přihlíželtě osobně k těmto pracím, při čemž r. 1770 potkalo ho neštěstí, že se tuze přiblížil k místu, kde právě skála prachem se trhala.

Výbuchem podkopu poraněn jest převelice na svém těle, i také o zrak přišel. Když se vyhojil, seděl pak pokojně celá čtyry léta v klášteře brčelském, až od vlastního sluhy, rodilého Řeka, jejž byl paše skadarský uplatil, zrádně jest zavražděn. *

Pravý rod podivuhodného toho člověka nikdy nebyl vypátrán. Postavy byl prostřední, vzrostu pravidelného a oblíčeje sličného, přihnědlého. Srbsky mluvil s názvukem Ličanů a Dalmatinců; umí-li číst a psát, nebylo na něm pozorovati. Byl statečný bojovník a dobrý jezdec, při tom ducha bodrého a milovník her a nápojů. Tyto vlastnosti, spolu s předstíraným vysokým rodem, učinily ho miláčkem prostoduchého lidu černohorského, tak že mu slepě byli oddáni. Ostatně o pořádné zákonní vnitřní správě neměl ani dosti skrovného zdání.

Po smrti Štěpána Malého ujal se vlády poznovu Sava, přibrav si za pomocníka výše zpomenutého Petra Petroviće, který byl zatím dosáhl důstojnosti archimandrita. Památné za jeho dalšího panovaní jest zavření spolkové smlouvy s Rakouskem, která Černohorcům veliké výhody slibovala, a však dílem pro změnu na trůnu rakouském po smrti Marie Teresie, dílem proto, že zavřena byla bez přivolení národu, nikdy ve skutek nevešla.

Vrch slávy černohorské za vládyky Petra Petroviće.

Roku 1782 zemřel vládyka Sava, a na jeho místo nastoupil ***Petr I.***, jejž metropolita karlovický Mojžíš Putnik za arcibiskupa posvětil. Z Karlovic odebral se nový vládyka do Vídně hledat pomoci proti vezíru skadarskému Mahmutu Bušatlijovi, který chystal se ke vpádu do Černéhory; avšak prosby jeho byly oslyšány.

V nepřítomnosti jeho použil Mahmut nesvornosti vzniklé mezi náčelníky černohorskými ku prospěchu svému, a neštěstí, jaké se vládyka snažil odvrátiti od své vlasti ucházením se o cizí pomoc, potkalo ji v plné míře. Mahmut vpadl do Černéhory a bez odporu dostal se až do Cetyně, jejíž klášter oloupil a spálil. Popleniv celou zem a vzav znamenité výpalné od rozličných míst vratil se domů s velikou kořistí.

Petr nalezl při svém návratu celou zem v nevýslovném zmatku: množství vesnic bylo spáleno a obyvatelstvo mezi sebou nesvorné odvádělo Turkům haradž (daň z hlavy) na znamení poddanství. Vládyka bez prodlení svolal národní shromáždění a s ráznou výmluvností dokazoval potřebu svornosti. Na to sám cestoval po celé zemi a nepřátelské rodiny spolu mířil. Tak podařilo se mu, ne bez veliké práce, obnoviti sjednocenost národu

* Štěpána Malého vyvolil si vládyka Petr II. za předmět dramatické básně, o čemž později.

a roznítiti jej opět k obraně svobody své. Černáhora prohlášena jest za svobodnou a Turkům daň odepřena. I jinak stal se Petr dobrodincem národu svého uvedením do Černéhory zemčat, jejichžto semeno byl přivezl s sebou ze svých cest.

Roku 1788 vypukla válka mezi Rakouskem a Tureckem, v níž jak obyčejně také Černáhora se účastnila. Rusko, jakožto spojenec Rakouska, vyzvalo Černohorce opětným provoláním do zbraně, s rakouské pak strany poslán k nim podplukovník Vukasović, dle jehož návodu měla válka býti vedena. Když ale výprava Vukasovićova proti pevnosti Spuži se nezdařila, vzniklo mezi ním a netrpělivými Černohorci nedorozumění, které vedlo k násilným výstupům. Vukasović vrátil se do Rakous, a Černohorci vedli další válku sami o sobě. S nimi pozdvihli se proti Turkům i Nikšićané, kteří, na větším díle uprchlíci z Hercegoviny a Bosny na pomezí osedlí, vždy zachovávali samostatnost svou, známi jsouce pod jmenem Úskoků. A však mimo jednotlivé dosti krvavé šarvátky v celé té válce nic rozhodného se neudálo. V míru sistovském, r. 1791 od Rakušanů s Turky zavřeném, uznána jest od oné mocnosti Černáhora za provincii tureckou a obyvatelé její za poddané vysoké porty. Úskokům niksičtím činěna se strany Ruska naděje k vykázání jim sídel v Rusích, vyplnění však slibu toho odloženo na příhodnější čas.

Nyní obnovovali Turci pokusy své o podrobení Černéhory, ale s nelepším prospěchem nežli kdykoliv dříve, neb Černohorci a spojení s nimi Úskoci udatně poráželi sebe četnější zástupy svých nepřátel. Byliť nyní docela odkázáni na vlastní síly, neb vláda ruská, ku které se nepřestávali obraceti o pomoc, odpírala jim výdatnou podporu pod zámínkou přátelských smluv s Turky, a neplatnými toliko dary, vládykovi a jiným předním náčelníkům činěnými, sympathie své na jevo dávala. Ale při tom při všem dovedl udatný národ odolati veškerým útokům svých nepřátel.

Roku 1796 obdrželi Černohorci slavné vítězství nad skadarským vezírem Karou Mahmudem, který byl přitáhl s 20.000 muži, chtěje sobě cestu proklestiti do Dalmacie, od Benátčanů, jimž ve Vlaších Bonaparte hrozil, jen nedostatečně obsazené. Ztráta Turků byla znamenitá, i sám vezír jejich byl poraněn, kdežto Černohorci, lze-li věřiti jich udání, měli toliko 18 mrtvých. Z vítězství toho, jehož následkem nahie Bělopavlovićská a Piperská úplně se od porty odtrhly a s Černouhorou spojily, byla veliká radost po celé zemi, i konány na poděkování slavné služby boží.

A však téhož roku ještě vrátil se vezír Mahmud s vojskem mnohem silnějším než dříve, překročil hranice černohorské a obsadil

některá místa. Tu vládyka Petr osobně vedl proti němu do boje hrdiny své, i svedena jest bitva krvavá, ve kteréž utrpěli Turci porážku ze všech nejzáhubnější. Vezír Mahmud za živa jest zajat a hlava mu srubena, vedle něho padlo tu 26 předních náčelníků tureckých. Černohorci uřezali 3000 hlav a ukořistili 15 praporců i množtví krásných zbraní. Co Turků nepadlo v bitvě, zahynulo na útěku buď v řece Moruči buď pod handžary stíhajících je vítězů; ti, kteří zachránili život, rozprchli se na různo. Hlava Mahmudova přinešena do Cetyně a tam na odiv vystavena. Vítězství toto tak velmi zlomilo moc Turků v Albanii, že od těch dob až do nejnovějších časů nepokusili se více o podmanění Černéhory, jejíž samostatnost mlčky jest od nich uznávána. Se všech stran přáno vládykovi štěstí k tak slavnému vítězství.

Nyní, když všecko nebezpečenství, které Černohorcům zvenčí hrozilo, šťastně bylo odvráceno, mohl vládyka Petr obrátiti zřetel svůj k velepotřebným vnitřním opravám. K tomu konci nemeškal svolati národní shromáždění, a důtklivými slovy mu vylíčil potřebu zákonníka, jehož ustanovenými pravidly by se budoucně řídily veřejné i soukromé záležitosti. Takový zákonník uveřejněn jest r. 1798, a tím položen základ k vyvinování se tohoto dosavad do polu loupežného státu v duchu vzdělanosti evropské. Téhož roku poctěn jest vládyka od ruského cara za vítězství své nad Turky řádem Alexandra Něvského, a rok na to ustanovil car Pavel Černohorcům roční pomoc 1000 dukátů.

Méně Černohorcům příznivým prokázal se Pavlův nástupce na trůnu ruském, Alexander. U toho podařilo se pletich plnému archimandritovi Vučetići osočiti vládyku křivými žalobami v té míře, že císař zavesti se dal ku přísným krokům proti němu, poslav do Kotara co plnomocníka svého hraběte Iveliće, aby vládyku k odpovídání potahoval. Zároveň osoboval si ruský synod právomocnost nad vládykou v církevních věcech. Takové počínání ruské vlády, která si tím nad Černouhorou osobovala vrchnost ničím neoprávněnou, potkalo se u Černohorců s tvrdým odporem. Národ s nevrlostí odmítl od sebe takový útok na svou samostatnost, i vyjádřil se o tom v památném spise, podepsaném ode všech čelnějších mužů, mezi jiným následujícími důraznými slovy: „Neslyšeli jsme posavad, že by svatý synod ruský pro„vozoval jakousi moc nad lidem slovansko-srbským, nežijícím uvnitř „hranic Ruska. My, národ Černohorský a Brdský, nejsme v žádném „poměru poddanství k Ruskému carství, než toliko pod mravní jeho „ochranou stojíme co lid jednoho plemene a jedné víry, a to ze „žádné jiné příčiny .... Rusko mohlo by nás od sebe odstrčiti, toho „však se nenadějeme. I kdyby se to ale stalo, zůstaneme nicméně věrni „a příchylni Rusku tak dlouho, pokud tam panovati bude církev pravo„slavná, než s tou vymínkou, že s obyvatelstvem ruským nechceme

„sdíleti žádného poddanství. Jsme hotovi, brániti do posledního svobodu „svou od předků zděděnou, a raději volíme umříti s mečem v rukou, „nežli v mrzkou porobu se dáti kterékoliv moci.“ Zároveň vláda černohorská zaslala caru věrnou zprávu o všech věcech, kterých se týkalo osočení Vučetićovo, čímž nepravost jeho udání patrně na světlo vyšla. To, spojeno s oním rázným se ozváním národu, spůsobilo při ruském dvoře obrat v záležitosti Černohorců, vládyka Petr uznán jest za ospravedlněného, a lživý osočovatel jeho do Sibiře poslán.

Brzo po tom zapletena jest Čerňáhora do válek Napoleonských, když obyvatelé krajiny Kotarské, která po pádu republiky Benátské Francouzům se dostala, od vládyky pomoci žádali proti cizincům. Toto vyzvání bylo velmi lákavé pro Černohorce, kteří již dávno oko měli na toto přímoří. Přístavem kotarským byli by sobě otevřeli snadné spojení s veškerým vzdělaným západem, což by muselo zajisté míti důležité a blahodárné působení na jejich státní a společenské vyvinutí. Protož vládyka Petr ochotně se uchopil té příležitosti, i sestoupil s hor svých v únoru 1806, ano týmž časem přistalo ruské vojsko, s kterýmžto společně postupovali Černohorci proti Francouzům.

Francouzské vojsko přinuceno jest po rozličných válečních nehodách zavříti se do pevnosti kotarské, kdežto je Rusové a Černohorci oblehli. Dobývání Kotara pokračovalo s prospěchem, pokoj však tilžský, v němž provincie Kotarská Francouzům jest navrácena, učinil mu konec Černohorcům nemilý. Vládyka Petr, na uznání zásluh svých ve válce proti Francouzům, obdržel od cara darem bílou mitru s diamantovým křížem.

Vladařem francouzským v Kotaru byl Marmont, který seznav udatnost Černohorců a výtečnost vládyky Petra snažil se s ním vejíti v užší svazek. K tomu konci pozval ho k sobě pod zamínkou urovnání poměrů hraničních, a vládyka v četném průvodu ozbrojených Černohorců odebral se do Kotara. Když vešel k francouzskému vůdci, postavila se ke dveřím stráž Černohorců s vytasenými handžary. Rozmluva, kterou měl vládyka Petr s Marmontem, jest pamětihodna. Přede vším tázal se ho generál, nač vzal s sebou tolik ozbrojeného lidu, kdežto se ničeho nemá obávati. „Nebojím se ani zde ani kdekoliv jinde,“ odpověděl vládyka, „ale lid nedá mně vyjíti samotnému.“ Dále řekl Marmont: „Vy jste duchovní osoba, takové nenáleží moc světská; hleďte si raději církve a bohoslužby;“ načež s důstojností pravil vládyka: „Obojí moc mi jest svěřena od lidu. Nevím, jak to jest u Francouzů, ale u nás jest zákonodárná moc při národu. Dokud národ bude chtíti, povedu obojí úřad, a právo toto zachovávati budu co věrný syn svobodné vlasti.“ Když potom Marmont obrátil řeč na Rusy a jako barbary

je zlehčovati se snažil, pravil k němu vládyka: „Pane generále, nesáhejte na svatyni a slávu největšího národu, jehož věrným synem i já jsem. Rusové nejsou našimi nepřátely, nýbrž našimi bratřími jedné s námi víry a jednoho plemene....“ Konečně vytýkal Marmont Černohorcům divokost a nelidskost, poněvadž nepřátelům svým uřezávají hlavy. Proti tomu ozval se vládyka: „Pane! národ Černohorský jest hrdinský a šlechetný, a bojuje pro drahou svobodu. Že nepřátelům svým uřezává hlavy, jest pravda, ale on tak činí jenom svým utiskovatelům, kdežto národ Francouzský veřejně hlavu sťal svému zákonnímu králi.“ Tato slova velice dotkla se Marmonta, který hněvivě zvolal: „Až dosavad, vládyko, nazývala se země vaše černou, od nynějška ale nazvána bude krvavou. Moc francouzská zaplaví ji, i ukáže vám, že jest nad vaši divokou udatnost.“ Vládyka odpověděl neohroženě: „Toho právě žádal jsem se dočkati, aby udatnost naše osvědčila se proti tomu, před nímž, vyjma posvátný sever, celá Evropa se třese, a tak aby sláva Slovanů po celém světě se rozhlásila.“ To řka opustil vládyka Marmonta a navrátil se do Cetyně.

Po celý čas, co drželi Francouzové obsazený Kotar, snažili se všemožně získati sobě vliv na Černouhoru, což když se jim nikterak nedařilo, štvali proti ní Turky. Až do r. 1813 museli Černohorci brániti vlast svou proti neustálým útokům jedněch i druhých, při čemž skvěle osvědčili starodávné hrdinství své.

Dotčeného však roku, v němž celá Evropa povstala proti Napoleonovi po nešťastném jeho tažení do Rus, objevilo se v Adriatickém moři anglické loďstvo, které ve spojení s Černohorci mělo uderiti na Kotar. Vládyka sestoupil s hrdinskými zástupy svými s hor, a poraziv jednotlivá francouzská oddělení obklíčil Kotar na suché zemi, co zatím loďstvo anglické postavilo se před přístavem. Mezi náčelníky černohorskými a obyvateli přímoří kotarského zavřena jest smlouva, v níž toto přímoří poddalo se vládykovi a přivtěleno k Černéhoře, načež čelo společné vlády postaven ústřední výbor pod předsednictvím vládykovým. Se zprávou o tom spojení poslán do Petrohradu Sava Planenac, aby nový stát postavil pod ochranu cara Alexandra. Ku konci roku viděli se Francouzové přinuceny postoupiti Černohorcům Kotaru podle smluvou, načež v několika dnech i loďstvo anglické odplulo, zachavši provincie Kotarské v rukou vládykových.

Nejvřelejší přání Černohorců zdálo se vyplněno; ale běh věcí neměl trvání. Sjezd Vídeňský přisoudil Kotar i s celým jeho přímořím Rakousku, generál Milutinović blížil se z Dalmacie, aby se v tu krajinu uvázal, a od ruského cara přišel vládykovi rozkaz, aby odevzdal Kotar Rakušanům. V těchto okolnostech bylo by marné bývalo mysliti

na odpor, a když Rakušané vešli 2. června 1814 do Kotara, vedl vládyka Petr hrdinské bojovníky své nazpět do jejich hor, aby tam opět od vzdělaného světa odloučeni trávili život jako dříve v chudobě a v ustavičných bojích s nepřátely křesťanstva.

Marně ucházel se napotom vládyka u ruského dvora o vyplacení ročních 1000 dukátů, slíbených Černohorcům od cara Pavla; syn jeho Alexander neměl žádného soucitu s hrdinským národem, který v jeho válkách byl proléval nejdražší svou krev. Zatím používal vládyka pokojných dob k upevnění vnitřního pořádku; ale r. 1819 musel znova zbrojiti se proti Turkům, kteří opět obnovili své vpády do země. Porážka, jakou utrpěli od Černohorců, jejichž kořistí bylo 1000 uříznutých hlav a 1000 koní, ochladila jejich krev na delší čas, tak že za ostatních let panování vládyky Petra Černohorcům pokoj dali.

Roku 1825 dosedl na ruský trůn po smrti Alexandrově car Mikuláš k veliké radosti ubohých Černohorců, jimž obnovil otcův slib roční podpory peněžité a spolu všechen po tolik let jim zadržený plat vydati kázal.

Roku 1830 zemřel vládyka Petr u vysokém stáří, ještě v poslední chvíli národ svůj žehnaje a svornost i bratrskou lásku jednoho k druhému na srdce mu klada. Nad mrtvolou jeho přisáhali náčelníci černohorští s ručnicemi křížem položenými, že se chtí věrně zachovati dle poslední vůle svého zvěčnělého hosudara.

Vládyka Petr I. byl zajisté nejslavnější panovník černohorský. Naleznuv při svém nastoupení zemi v největším zmatku a odpolu Turkům podrobenou, dovedl v ní utvrditi zákonní pořádek a pojistit její samostatnost skvělejšími vítězstvími než kterýkoliv jeho předchůdce. Ano on by ještě mnohem více byl býval národu svému, kdyby úmluvy diplomatické nebyly ho obmezily v neúrodné hory jeho, odloučíce ho ode všeho spojení se vzdělaným západem. Měl on všecky vlastnosti moudrého vladaře i výtečného vojevůdce, a duch jeho byl rovněž osvícený jako srdce jeho šlechetné a dobrotivé. Za jeho dlouhého panování nikdo nebyl na Černéhoře odsouzen k smrti, jakož on vůbec v nenávisti měl tresty tělesní, nedůstojné svobodného muže. Památka jeho na věky potrvá u vděčného národu, který již čtyry léta po jeho smrti přijal ho mezi svaté i oslavuje ho v písních svých co „hvězdu Černéhory“.

Pokroky u vzdělanosti za Petra II.

Za nástupce byl si Petr vyvolil synovce svého Radoje Petroviće, jejž v Petrohradě dal bedlivě vychovati a který vstoupiv do stavu duchovního přijal po svém strýci jmeno Petr. Ten, posvěcen v Petrohradě na biskupství, nastoupil nyní vládu pod jmenem Petra II. a důstojně vstoupil do šlepějí svého předchůdce.

S ním začíná nová doba, jejímžto znakem jest snaha, seznámiti Černohorce s civilisací evropskou. K tomu konci jal se nový vládyka přede vším jiným uváděti přiměřené opravy v státním zřízení, a k zapravení výloh na veřejnou správu uložil každé rodině daň 2 zl. ve stříbře. Zem rozdělil na 8 nahií, jejichž jmena jsou následující: ***Katunská, Crničská, Riečská, Lješanská, Bělopavlićská, Piperi, Rovci Morača*** a ***Kučka***, a ustanovil zvláštní okresní i ústřední zemské úřednictvo s pravidelným platem. První osoba po vládykovi byl president senátu, který v nepřítomnosti jeho vykonával nejvyšší moc. Zvláštní péči věnoval Petr II. opravám horských cest, aby ulehčil vnitřní kommunikaci a též spojení se sousedními rakouskými zeměmi. Všemožně snažil se vyhladiti barbarský obyčej krvavé pomsty a navykati poddané své, aby žaloby své vznášeli na pořádné soudy. O vychování mládeže staral se uváděním národních škol. Také založil v Cetyni novou knihtiskárnu, když staré tiskárny černohorské dávno již byly zašly ve víru nepokojných časů.

S Turky vedl Petr II. šťastné boje, o nichžto zevrub vypravovati není zde místa. S Rakouskem žil v dobrém srozumění, ačkoliv nemohl vždy zabrániti, aby Černohorci na loupežnických výpravách svých nepřekračovali hranic tohoto státu, z čehož nejednou povstaly krvavé potřčky, které však pokaždé zase přičiněním mírumilovného vládyky pokojně jsou vyrovnány.

Roku 1837 vysadil car Mikuláš vládykovi roční plat 9000 dukátů a daroval Černohorcům velikou zásobu obilí.

Rok po tom, za příčinou vyměřování hranic mezi Černouhorou a příbořím Kotarským, strhly se půtky mezi Černohorci a rakouským vojskem, které na obou stranách měly za následek důtklivé ztráty. Rozmíšky tato vyrovnány jsou teprv ku konci roku 1840, kdežto Černohorci postoupili Rakousku pruhu země daleko do provincie Kotarské zasahujícího a přiměřenou peněžitou náhradu. Roku 1841 obdržel vládyka ruský řád sv. Anny první třídy.

Následkem neúrodnosti země často trpělo obyvatelstvo Černéhory od hladu. Nouze tato pudila je k opětovaným nájezdům na tureckou půdu, aby sobě ukořistili potřebné potravy. Z té příčiny též nepřestali se pokoušeti o opanování úrodných rovin sousedních, které druhdy náležely k Černéhoře, a však ve válkách od ní odtrženy byly. Vládyka vlikomyslně z vlastního jmění ulevoval bídě národu, a též car Mikuláš posílal Černohorcům štědré dary na penězích a obilí. Nicméně nestačilo k pomoci všeobecnému nedostatku, a mnoho rodin černohorských vystěhovalo se do Srb, kdežto vlídně jsou přijaty od tamnější vlády a vykázána jim nová sídla. Bojovnější mládež vstupovala do ruské vojenské služby, některé pak nahie z nouze obracely se o pomoc k Turkům,

kteří, hledíce z toho kořistiti, rozsívali semeno vnitřních různic, tak že vládyka měl plné ruce práce. Přišlo tak daleko, že některé odbojné nahie musely brannou mocí přivedeny býti ku poslušenství.

V časté nepřítomnosti vládykově, který sobě obliboval cestování po cizích zemích, rozšafně a statečně zastávali jeho místo bratr jeho Pero, president senátu, a místopresident téhož sboru Jiří Petrović, kte rýžto poslední šťastně válčil proti albánským a hercegovinským Turkům

Na odměnu udatnosti ve válce uvedl Petr II. dvě medalie, jednu stříbrnou „za chrabrost a víru“, druhou pak zlatou na památku proslu lého hrdiny Miloše Obiliće, kterýmižto darováni jsou podle zásluh svých výtečnější bojovníci.

V osudném roce 1848 nabídl se vládyka sklíčenému Rakousku poslati 10.000 mužů na pomoc proti nepřátelům Slovanstva, Maďarům kteréhožto však nabídnutí bán Jelačić nepřijal.

Od roku 1849 počal vládyka churavěti na plících, pročež hledal úlevy v mírnějším podnebí. Na cestách ku polepšení zdraví svého ko naných navštívil r. 1851 též Řím, kdežto nad míru vlídně přijat byl o svatého otce, který mu dal ukázati všecky památnosti nejslavnějšího n světě města. Na památku pobytu svého napsal vládyka vlastnoručn na báň Svato-Petrského chrámu báseň ke cti a oslavě Nejvyšší bytosti plnou vznešeného zápalu.

Nebylo však pomoci vládykovi, nemoc jeho zhoršila se znamenitě, a 31. října 1851 vypustil Petr II. šlechetnou svou duši, maje věk svého toliko 39 let. Na smrtelné posteli za nástupce sobě ustanovil mla dého bratrovce svého *Daniele*, a náčelníci černohorští slíbili splniti vůl umírajícího svého vládyky. O soukromém jmění svém učinil Petr II poslední pořízení dílem ve prospěch příbuzných svých, dílem ve pro spěch zemský.

Charakteristika tohoto posledního duchovního vládce nad Černou horou vysvitá dostatečně z podaného vylíčení horlivého jeho působen v duchu osvěty a lidskosti. Že se mu nepodařilo, za 20 let svého pano vání národ poloudivoký úplně navyknouti formám vzdělaného světa, to mu nikdo se nebude diviti, kdo váží, v jakých okolnostech se náro tento nalézá a jak zvolna takové proměny se dějí. Dosti, že polož základ k velikému dílu, jehož dokonání zůstaveno býti musí věkům příznivějším.

Vládyka Petr II. náležel k čelnějším básníkům slovanským, ža kem jsa slavného srbského básníka Šimona Milutinoviće, i vydal prác své dílem v Cetyni, dílem v Bělehradě, v Terstu a ve Vídni. Mezi nin nalézá se historické drama: Šćepan Mali, lažni car (lžicar). Básně jeh vůbec vyznačují se smělostí fantasie a horujícím vzletem myšlének.

O dějích Černéhory za panování mladého Daniele, o jeho válce Turky, o jeho přestoupení do stavu světského a přijetí titule knížeího, čímž opět nová doba nastala v dějinách Černéhory, konečně o edávném jeho sňatku zbytečné bylo by opakovati, co čtenářům novin ště v živé paměti jest. Také zdržujeme se všech úvah o těchto věcech kož i všeobecného rozjímání o dějinách, o nynějším stavu a o možné udoucnosti statečného, ač málo četného národu Černohorců (dle nejovějších udání čítá asi 120.000 duší), zanechávajíce každému čtenáři, ybrati si z dat uvedených co mu libo.

Lovec perel.

(Povídka z Kalifornie.)

Když Mechiko ještě španělskou vládu uznávalo, byl přístav Sanasský u vchodu do zálivu kalifornského skladem zboží Filippinských trovů, čínského hedbáví, východního koření atd.; nyní jsou tam jeom zbytky někdejší slávy toho města; smutný jest pohled na ně, ásný ale na hustý, temný les u moře, kde se na břehu pod palmami banany, v stíně kokosových stromů, malebné bambusové chatrče lézají.

V obchodních příčinách (dí jistý Francouz) odpluv ze Sanblassu na trov Pičilingu, zdála mi se cesta nad obyčej nudná i toužil jsem lmi po ukončení té plavby. Jednoho dne kynul mi k sobě francouzý lodník. „Vizte," vece ke mně, prstem na malý nepatrný černý nkt ukazujíc; „myslíte snad, že to je černý mráček; já ale znám ecka tato moře, a vím, že jest to ostrov Ceralbo, a za ním ostrov spiritu-Santo."

„A což mi po tom?" dím k němu trochu s podivením. — „Co po m? Inu, že jsme o šedesát hodin za Pičiling plouli." — „Víte to tě?" — „Tak jistě, že se kapitán nad tím ani nezamračí. Kapitáne," olal v tom lodník, „máme před sebou zemi!"

„Ho, ho!" dí kapitán Don Ramon, a šel se blíže podívat. „Na ou pravdu! Nu což dělat! Na Ceralbě si odpočineme, a pak poplavu vámi zpět na Pičiling."

Slunce bylo zapadlo, když jsme vplouli do zálivu, dělícího ostrovy eralbo a Espiritu-Santo. V tom spatřili jsme dva čluny, v každém muž, nichž jeden druhého stíhati se zdál, a to ve směru od ostrova Celba k ostrovu Espiritu-Santo. Křik od břehu oznamoval, že lid v stí-

hání tom má účastenství. Čluny jen letěly po hladině morské; lid naší lodi byl v pohnutí, kapitán vzal dalekohled, a několik minut p zorně hleděv, pravil ke mně: „Jest veta po něm.“ — „Po kom?“ „Nu po muži, který ve člunu utíká.“ — „A proč po něm?“ — „Proto ho Jose Juan stíhá.“

Jmenem tím se mi nic nevysvětlilo, a kapitán dával příliš na vadlo to na moři pozor, aby dále byl mých otázek dbal. Mlčky se te též dívám, neboť jsme se k zápasníkům víc a více přibližovali. „Nuže dí kapitán po nějaké chvíli, „tomu chlapíkovi nezbývá nic jiného, n aby se vzdal a dále se netrmácel.“

A skutečně, buď slabostí anebo strachem, chuďas již jen mat vesloval a chvílkami po svém stihateli se ohlédal. Konečně v popře svého člunu se postaviv, pozorně do vody hleděl.

„Jest šílený,“ zvolal kapitán, „anebo strachem zmaten, myslí do moře skočiti a takto nejlepšímu potápěči upláchnouti.“

Bylať to však jediná cesta k ochraně. Noc nastávala, a za několi minut mohl v temnotě svému nepříteli ujíti, ovšem měl-li jen příčin útěku svého dosti velikou, aby se pro ni byl vydal jícnům žraloků jimiž moře v těch stranách jen hemží. Stalo se; zmizel v temný vlnách. V tom zpřímil se také Jose Juan ve svém člunu, a v ruce dlouh provaz drže skočil též a v moři zmizel.

Na skalnatých břehách ostrova Ceralba stálo mnoho zvědavých diváků a naši lodníci byli radostí téměř opojeni. Neminula však ani minuta, hlava zjevila se nad vodou, byla to hlava stíhaného. Ploul k Espirit Santo silou zoufalce, a však najednou jako vírem zachvácen se pot pil a zmizel. Malé bílé pěnky a malé vlnky nad místem, kde se p topil, oznamovaly podvodní boj. Bílá pěna však se krví nebarvila, tím se upokojili diváci, že to nebyl boj mezi ním a žralokem. V n kolika sekundách zjevila se opět hlava a na to druhá — Jose Juan stíhaný, jemuž Jose Juan ruce svázal a pevně k tělu svému připevni Zavzněly hlasy: „Viva Josue Juan! que viva!“ a kapitán ke mně s obrátiv pravil: „Řekl jsem vám, že koho Jose Juan stíhá, po to veta jest.“

Nastala noc; slyšeti bylo ještě od břehu žalostivé stenání, úšklebn smích, reptání člověka v boji s jinými, na konec vše utichlo. Přišl hodina odpočinutí i potápěčům, kupcům a dobrodruhům, jichž den práce tak úsilna a nebezpečna jest. Ostrovy Ceralbo a Espiritu-Sant byly vždy znamenity pro své perlové ustřice a veliké množství želv Španělský voják, jenž první toto místo objevil, vydobyl si lovem jic více než 300.000 franků. Od toho času dávají jmětelé místa toho lo viti tam ročně v měsíci červnu a červenci, a v mechickém průmysl

obchodě jest to věc znamenitá. Jmětelé toho místa najímají mezi dianskými kmeny jistý počet potápěčův, jichž potřebují, a tito dávají část zisku. Jak mile se lov začal, jsou potápěči neustále pod hledem, neboť snadno mohou se nejdražší perly schovati. Dozorství ěluje se buď mravnému aneb tělem silnému člověku, jenž od svých uhův vážen jest anebo strachu nahání. Potápěči ti mají s sebou roy a s nimi též čarodějnice, kteréž žraloky zaklínají a vztek a bevost jich uspávají, řemeslo to snad při lovení perel nejpohodlnější nejvýnosnější; mimo to nalézají se tu i jiní průmyslníci, tarmarečci, hráči atd., dvě i tři sta osob na obou ostrovích, ježto po celý tatní čas roku cele pusty jsou.

Potápěči skákají střídavě do moře, t. j. jeden se potápí, druhý počívá. Těžký kámen, ke konci provazu připevněný, spuštěn do mo- druhý konec přivázán ke člunu; po něm spouští se potápěč rychleji, ychleji též s perlovými do zástěry nasbíranými ustřicemi nahoru se tává. Tři i čtyry minuty bývají pod vodou, a však celí umdlení vyzejí, majíce oči napuchlé a tváře ochablé; dlouhým tlakem na plíce se krev z uší a nosu; nicméně přece i čtyřicet- i padesátkráte za se potopují. Nejlepší nořiči jsou Indiani, smělí, obratní, neostýchase žralokův, ozbrojeni pouze estakou, t. j. kusem dřeva na konm železem do špičky okovaného. Chtěje žralok oběť svou polapiti, í se obrátiti na hřbet, a v tom okamžení strčí se mu esteka do ny, tak že jí už zavříti nemůže. Jediné tintovery, zvláštního druhu okův, bojí se potápěči náramně.

Ustřice skládají se na břehu, kde hnitím se otevrou, pak se vyvají jako zlatý písek a perly se vybírají. Kalifornské tyto perly ají namodralé a berou se ke smutečním okrasám; v Mechice nosí však každá poněkud mohovitá paní. Po lově se všecko zase rozní, a do června příštího roku jest tajemné plození perel zase doáno a lov znova se začíná.

Zanímavé věru divadlo, toto lovení perel; tu skoky potápěčů, eustálý hukot vody, volání, povzbuzování, vyzývání, křik od břehu ikem na moři poměšovaný, tu žalostivé zpěvy čarodějnic, tu pohyní žralokův. Když jsem na ně upjatě svou pozornost obracel, připiv ke mně kapitán vece: „Najměte si člun a plujte na Ceralbo; na pevné zemi odpočinouti bude příjemno.“ I ploul jsem na ralbo.

Na ostrově tom nebylo na první pohled nic příjemného: chatrče ken, ze starých člunův aneb z rozkotaných lodí, z bambusových lmových kmenů, hromady perlových skořepin, vymývání shnilých r, vytahování perel rozličné velikosti, doprovázené vždy radostným

pokřikem, kdykoli nějaká většího objemu se našla, pečení ubohý želv ve vlastních skořepinách, opravování sítí, slovem, činnost na z mi taká, jako na moři. Jakýmiž mukami dobývají se některé věci l xusu! Jakých nebezpečenství, jakých divův odvažuje se člověk p svou žádost peněz!

Temný hukot zavzněl od moře, ač hodina denní práce ještě n byla odbila; potápěči stáli ve člunech s nakloněnými hlavami, strnu zrak majíce obrácený na jedno místo v moři, kde se právě lastury v lovovaly. Staré ženy zažehnávaly. Při spatření hnusné žralocké potvo dali se rybáři náhle do hlasitého křiku, by potvoru zastrašili, tint veru, jak mi jeden Mechičan pravil. „Jest to tintovera," opětova „a kdyby jiný potápěč, než kterého na povrchu vody uvidíte, na jel místě byl, bylo by po něm veta; ten ale dbá málo na to." — „Jak zvolal jsem, „jest některý nešťastník pod vodou, a vy znáte ho?"

„Ano, jest to Jose Juan!" Po druhé slyšel jsem pouhé jmen muže, jako by dalšího vysvětlení nebylo třeba. Sotva byl Mechičan d pověděl, když potápěč jako střela z vody vyjev, pomocí svého pr vazu do člunu se vrhl, a v tom též i žralok provaz jako pavučinu př kousl; o sekundu později bylo by se to stalo Jose-Juanovi. Křik r dosti, pochvala, sláva zavzněla při spatření potápěče. Jose Juan přija lichotivé provolávání, nepustil se v další boj se žralokem. Stálat i břehu mladá, krásná žena nepohnutě a skoro bez sebe. Mechič vzdychna pravil mi smutným hlasem: „Jest tomu rok, i byl byste v děl krásný boj mezi ním a žralokem; tenkrát zabil tintoveru, by pi tele ochránil; tehdy nebyl ještě ženat; od té doby jest krotší."

Slova ta učinila mě ještě zvědavějším; i prosil jsem Jose-Juan by mi noclehu popřál. Chata jeho stála u skály dále ode druhých, od prahu bylo moře viděti a příboj slyšeti. Jose Juan byl mestic, sy Indiana a běloška, měďovité barvy, prostřední velikosti, rukou sko útlých, širokých ale plecí, a svalovitá hubenost jevila velikou sílu těl na níž bezpochyby i síla jeho duše spolu spočívala.

Mladá žena, o níž zmínka učiněna, přinesla nám večeři, chutn želvu, a já vyndal láhvici silného vína, jež zase Jose-Juanovi chutnal Brzo vznikla srdečnost, jídlo kořenící; mladá žena poslouchala na rozmluvu, jako my na zemi sedíc; otevřenými dveřmi bylo viděti bl skotavé mořské vlny a hvězdnaté nebe.

„Opravdu, Jose-Juane, vy jste zbudil mou zvědavost, a myslí že vás to neurazí."

„Mluvíte o tintoveře, jež by mě bez mäla byla překousla," mestic lhostejně; „není to nic neobyčejného, náhoda, jaká dosti čas nešťastně se končí — a to je všecko."

„Budiž tomu; což ale učinil vám ubožák, jehož jste dnes tak úsilně stíhal?“

„Mně nic; a však co dozorce musil jsem z něho dostati perly, jež byl spolknul a na Espiritu-Santo pohodlně ztráviti chtěl. Dobrým dávkem oleje zas ji vrátil. Dost často se to přihází.“

„Budiž, však ani to není maličkost, a nikdo se vám v tom nevyrovná. Jeden je o tom hlas a všickni váš boj s tintoverou vám za největší slávu pokládají.“

Při těch slovích pokryla smrtelná bledost obličej mladé Indiánky; dotknul jsem se jakési domácí tragedie. Jose Juan zůstal nepohnut, jen na prosebný pohled mladé ženy své odpověděl pohledem neúprosně přísným a velitelským pokynutím ji vzdálil. Odešla. Zasmušilý a přísný dříve obličej Jose-Juanův nabyl nyní výrazu divoké pýchy.

„Nevím proč, vy jste ale získal mou důvěru. Pravil jste, že zítra zase odplujete?“

„Ano, zítra ráno.“

„Dobře, zvíte tedy onu udalost.“ Vstal a kynul mi. Před chatou podívav se na oblohu, doložil: „Vítr duje jak obyčejně, a zítra o desíti hodinách, až douti přestane, bude vaše loď už daleko.“ Posadili jsme se na překocený člun a Jose Juan začal:

Na začátku lovu minulého roku byl zde muž, potápěč jako já, jmenem Rafael. Při vypírání perel, pod vodou, všady jsme se potkávali. Pro podivu hodnou obratnost v potopování měl jsem úctu k němu, a jak obratný, tak byl i smělý; žralokův ani nedbal; že prý se na ně jistým způsobem dívá, čehož se tito bojí; slovem, byl odvážný nořič, dobrý dělník a nade vše veselý chlapík. Vše bylo v pořádku až do toho dne, co mladá dívka se svou matkou na ostrov Espiritu-Santo bydlit přišla. Poznav ji vášnivě jsem ji zamiloval, a pro jakousi mou pověst zdálo se, že ani dcera ani matka na moje ucházení se a dary nepříznivým okem se nedívaly. Po denní práci myslil celý svět, že ve své chatě spím, já ale ploul každé noci na druhý ostrov, a k jedné po půl noci jsem se vracel, aniž byl kdo nebytí mé zde pozoroval.

Několik dní po svém prvním plutí na Espiritu-Santo potkal jsem ráno starou ženu čarodějnici.

„Sláva ti, Jose-Juane!“ dí ke mně.

„Dobrý den, stará,“ odpovím lhostejně.

Stará však pravila dále: „Slyš mě, Jose-Juane, mám ti něco důležitého říci!“

„Mně něco důležitého?“ ptám se s podivením.

„Ano,“ dí stará; „snad nebudeš zapírati, že tvé srdce na Espiritu-

Santo jest? že každé noci přes úžinu pluješ, abys viděl a slyšel tu, jíž jsi lásku věnoval?“

„Kdož ti to řekl?“

„Vím to. A však, Jose-Juane, tato cesta je tobě dvojnásobně zlá. Nepřátelé, jež my za dne uspáváme, kmitají se kolem tebe v moři; na břehu plouží se snad ještě nebezpečnější, proti nimž mé zažehnávání moci nemá; jiným však spůsobem chci býti tobě nápomocna.“

Povržlivý smích byla moje odpověd, a zlost hořela v očích staré Indiánky. „Že nevěříš,“ zvolala, „proto myslíš, že nemám moci! Nu tedy! Někdo jiný věří v moc, jížto se ty posmíváš.“ I vytáhla klůcek z kapsy a ukazovala mi mezi několika malými jednu velikou perlu krásného lesku, řkouc: „Znáš ji?“

Byla to perla, již jsem daroval Jesusitě, oné mladé dívce.

„Kdo ti ji dal?“ zvolal jsem.

Čarodějnice pohlédla na mne plná nenávisti.

„Kdo mně ji dal! pravíš? Mladá dívka, nejkrásnější, jaká kdy zjevila se na pobřeží tom; mladá dívka, jež by mohla býti pýchou a štěstím mladého muže; jež mne za pomoc prosila, za pomoc, jíž ty povrhuješ, a to pro miláčka, jehož slepě miluje.“

„A jak se jmenuje?“ zvolal jsem hrozným hlasem.

„Ach, což pak ty o to jmeno dbáš,“ vece stará s úštěpačným úsměchem, „když ty sám se tak nejmenuješ?“

Nevím, proč jsem té prokleté čarodějnice nohama nerozdrtil; po malém však rozvážení, by se netěšila viděti ve výbuchu mé zlosti temnou úzkost mého srdce, odvrátiv se od ní dím: „Jdi, stará, tys bláznice a lhářka.“ Rychle odešel jsem k lovu.

Večer ploul jsem jak obyčejně k Jesusitě, a jejím pohledem a pozdravením zapomněl jsem na všecky řeči babiny, a tak též ploul jsem v noci zase zpět. Jedné však noci byla obloha temná a mračná, moře však ne dosti tmavé, abych u prostřed vln nebyl rozeznal něco černého, což dle plutí jen muž býti mohl. Ploul proti mně k ostrovu Espiritu-Santo. Slova čarodějnice tanula mi na mysli, i cítil jsem hroznou úzkost. Nepřítele jsem nedbal, sok mě ale zastrašil. Musím zvěděti, kdo to jest, myslím si; a by mne nespatřil, podpluji ho, a za chvílku zjevím se opět na povrchu. Pro krev ale k hlavě se hrnoucí nemohl jsem ničehož rozeznati, než blyskotavé světélkování, předchůdce to bouře. Ploul jsem tedy nazpět za mužem, a za několik minut spatřím znovu hlavu plujícího. Sotva mohu mu stačiti. Z mužův mně známých mohl jen jeden se mnou o závod plouti. I zdvojím sílu, a brzo spatřím, an po skále na břeh vylézá, a při blesku, jenž náhle moře i břeh osvětlil, poznal jsem Rafaela. Musilo tomu tak býti, myslil jsem, musili jsme se

též sejíti v lásce k Jesusitě, jako všude jinde; a záští rychle naplňovalo mé srdce, neboť jsem myslil, že by nebylo dobře, abychom se ještě jednou setkali.

Chtěl jsem ho zadržeti, zavolaje ho jmenem, přec ale nechal jsem ho dále jíti, a sotva že byl se skály sešel, byl jsem já na ní. I vidím ho jíti k chatrči, tam zaklepal, vstoupil a zmizel.

S nožem v ruce pádím stopou sokovou; v několika okamženích jsem u dveří, poslouchám, slyším ale jen tichý šepot rozmluvy, aniž bylo mi slovo srozumitelné. Znova se trochu zmužím, a ač jsem v mysli měl, zbaviti se nenáviděného soka, přece byl jsem sebe dosti mocen, abych se s úřady nerozdvojil. Musil jsem tedy jiného prostředku hleděti.

Soud zapověděl, míti ostré nože se špičkou, aby se totiž lidé tak zhusta neporaňovali. Chtěl jsem tedy špičku ulomiti, neboť bych pak nebyl proti zákonu jednal. V pomatenosti chopil jsem se toho tak, že mi čepel u rukověti praskla, a protož jediné zbraně ku pomstě zbaven jsa, vrátil jsem se k moři, odvázal tam člun, ploul přes úžinu, v chatrči vzal jsem jiný nůž, a na otupění tentokráte už nemysle, vrátím se znova k Espiritu-Santo. Bouře se začínala; jako ohnivé snopy jiskřilo to z vln příboje, an tu náhle došla mých uší rána, pocházející jako ode dna mořského. Poslouchám, vše ale zaniklo v divokém dunění oceanu; za sekundu slyším však týž zvuk, aniž mne to už klamalo; bylť to křik nejvyšší úzkosti, hrozný křik o pomoc lidské bytosti. Hlas přicházel od Spiritu-Santo, pročež snadno uhodnouti, že to Rafael o pomoc volal. Rozmanitými city rozerván, postavím se v člunĕ, bych byl jist, že se neklamu; darmo však hledím po moři, noc byla tuze tmavá, abych byl mohl cos rozeznati. Znova však a zřejmě slyším: „Člun! pro Bůh člun!“ Byl to hlas Rafaelův.

Jose Juan zatajil se na okamžik. „Slyšel jste vzdechnutí z chatrče? O pane! viděl jste, jak Jesusita zbledla, když jsem chtěl udalost tu vypravovati, nebo nyní poznáváte, že o ní řeč jest.“ Na to pokračoval dále: Smrt nepřítele možná umysliti, a možná i k němu spravedlivou míti příčinu úhlavní nenávisti; když ale v temné noci, jako ta byla, hlas jeho z hloubi moře vyniká, z moře potvorami naplněného, a když hlas ten smělému patří muži, a přece se úzkostí třese, spočívá v tomto bolestném křiku tajemná moc, ježto útrobami hýbe. Bezděky jsem se třásl. Netrvalo to dlouho. Brzo slyším vodu silně bíti, zavesluji tam, i vidím bílou pěnu vystřikovati a Rafaela u prostřed ohnivých vln; opodál něho skvělo se pod vodou světlo, zvolna za ním se pohybující, a to byla tintovera nejkrásnějšího druhu. Jedním zaveslováním byl jsem u Rafaela — vykřikl, když mě spatřil, neměl ale hlasu promluviti, úzkostí a úsilím byl řeči zbaven. Zoufale zafal ruce

do kraje člunu, ochablé však nemohly udržeti tíže těla; jeho oči, ačkoliv leknutím pohaslé, pohlédly na mne významně, a já jsem jeho ruce ke člunu tiskl. Tintovera se blížila. Na okamžik, na okamžik jediný, zůstaly Rafaelovy nohy nepohnuty, hrůzyplný vydal křik, oči jeho se zavřely, ruce jeho se z rukou mých vysmekly a hoření část těla spadla do moře; žralok byl ho překousl! —

„Nemohl jste mu pomoci? — Mluvte opravdu a svědomitě!“

„Snad jsem neměl ve zmatku ruce ke člunu tak tuze přitiskovati — myslím, že jsem mu překážel do člunu vstoupiti. A však v tom okamžení, když byl Rafael zmizel, vrhnu se v moře, neboť tintovera ta učinila útok na čest všech potápěčův, a lidského masa jednou okusivši, byla by později i na nás doráželа. A pak, kde by byl mohl ode mne jaký soudce žádati mého přítele, když jsem byl zabil žraloka, jenž ho překousl. Za čas bouře a za temné noci svítí tyto potvory nejskvěleji; brzo byl jsem jí na blízku a dýkou, na Rafaela ustanovenou, rozedral jsem jí obě strany jícnu; hrozný učinila skok, zvrátila se a ohonem bila, jenž mne ale nezastihl; krvavá pěna stříkala mi do tváři, já však zvítězil a brzo byl jsem zase v člunu. Svítalo, když jsem břehu doploul, a zároveň se mnou hnaly vlny tintoveru a Rafaelovy zbytky ku břehu. Nikdo nepochyboval, že jsem přítele svého vyrvati chtěl hroznému osudu. Jedna toliko žena měla podezření; viděl jste, jak zbledla. Bylo to pro Rafaela? bylo to pro mne, že mi oné noci nebezpečí hrozilo? nevím, a to mě trápí. Vy jediný, pane, znáte podrobnosti tyto, a za několik hodin poplujete dále.“

Neusnul jsem té noci, a kapitán Don Ramon, vida mě ráno na loď přicházeti, ptal se mne: „Nuže, jak se vám líbí Jose Juan? co myslíte o muži tom?“

„Že tuze oddaný přítel jest,“ odpovím. Plujeme dále a druhý den ráno zakotvíme u ostrova Pičilingu; tentokrát se kapitán nezmýlil.

Bartoloměj Kopitar.

Když na konci předešlého století duchaplní mužové českou řeč vědecky pěstovati počali, stalo se přirozeným věcí během, že se zřetel jejich obrátil k rodným sestrám jejím, ostatním rozvětveného jazyka slovanského nářečím. Mezi těmi jednak pro vážnost starobylosti jednak pro důstojnost náboženství zvláštní pozornost získalo si nářečí církevní čili cyrilské. Zásluhy Dobrovského v ohledu tom nejsou zajisté nikoho ze vzdělanců našich tajny. Tak i při ostatních letorostech kmene slovanského podobné příčiny podobné měly účinky. Mezi Slovany illyrskými

nářečí slovenského čili korutanského vynikl známostí staroslovanštiny ***Bartoloměj Kopitar***, o němž v těchto listech obšírněji promluvíme i z té příčiny, že spisové jeho spisův a spisovatelův českých často se dotýkají.

Bartoloměj (po krajinsku Jernej) Kopitar * narodil se dne 23. srpna 1780 v Hořejším Krajinsku ve vsi Repni, v níž otec jeho rolníkem byl. Do 9. roku pásal stáda otcova, potom dán jest, neznaje ovšem ani slova německého, do německých škol lublaňských. V městě tom nastoupil později studie gymnasijní, jež ukončiv l. 1799 přijat jest od bohatého barona Sigmunda Zoisa ** nejprvé za domácího učitele, později za tajemníka. V tomto příjemném postavení ztrávil osm let, cviče se jednak z potřeby jednak z náklonnosti v jazycích nových, francouzském, vlaském, anglickém; také klassickými spisy řeckými rád se zabýval.

U barona Zoisa býval toho času každodenním hostem slovútný tehdy básník a spisovatel krajinský Valentin Vodník (nar. 1758, umř. 1819) ***, podle jehož příkladu a návodu se K. seznámil s řečí a literaturou národní.

L. 1808 odebral se do Vídně, chtě tam studovati práva, z nichž ale po dvou letech vystoupil, jsa ustanoven za c. k. censora spisův slovanských a řeckých, později za c. k. úředníka při knihovně dvorské. L. 1814 poslán jest do Paříže pro knihy a rukopisy, jež Francouzové l. 1809 ve Vídni pobravše domů zavezli. Při té příležitosti zajel do Angličan a to do Londýna a Oxfordu; dříve už byl navštívil Berlín, Norimberk a Mnichov, později (l. 1837) navštívil Benátky, Bononii, Řím, Livorno, Pisu, Florencii a Milán. Umřel pak l. 1844 dne 11. května co c. k. rada a první kustos c. k. knihovny dvorské.

Spisové Kopitarovi tiskem vydaní mimo několik článků v rozličných časopisech jak domácích tak zahraničních jsou následující:

---

* Údaje životopisní čerpány jsou z autobiografie Kopitarovy ve „Slavische Bibliothek von Miklosić, I. Band, Wien 1851."

** Baron *Sigmund Zois* narodil se v Terstu dne 23. listopadu 1747. Otec jeho Michael Angelo Zoja, Lombardan z Bergama, stal se z chudého mládence kupeckého nejbohatším obchodníkem v železe v Terstu, zachovav tolik peněz, že za Marie Teresie po sedmileté válce 40.000 zl. státní pokladnici daroval, začež baronem Zoisem učiněn jest. Matka Sigmundova, Slovanka z Krajiny, naučila syna po krajinsku mluviti, vštípivši mu spolu vřelou lásku k jazyku mateřskému. Později přestěhovala se tato rodina do Lublaně. Zdědiv po otci nesmírné jmění a jsa po celý život bezdětek podporoval baron Sigmund Zois vše, co dobrého a krásného, zvláště pak literaturu slovenskou, nabádaje a povzbuzuje muže schopné, jsa jim raden i pomocen tak, žeby bez něho mnohý zdařilý plod písemnictví slovenského nebyl na světlo vyšel. Zemřel dne 10. listopadu 1819. (Viz „Koledarček slovenski 1855".)

*** Viz „Koledarček slovenski 1854", jakož i Janežićovu „Slovensku slovnicu".

1) *Grammatik der slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark.* Laibach 1808. 460 str. v 8, předmluvy XLVIII.

Tato mluvnice slovenská vyniká nade všecky předešlé, obsahujíc spolu krátký přehled literatury. Dobrovský zmínil se o ní pochvalně ve „Slovance“ r. 1814; J. U. Dr. Vincenc Franul de Weissenthurn přeloženou v jazyk vlaský vydal v Terstu l. 1811 pod nápisem „Saggio grammaticale Italiano-Cragnolino.“

2) *Glagolita Clozianus etc.* * Vindobonae 1836 fol. str. LXXX a 86.

Pod tím jmenem vydal K. literami cyrilskými vytisknutý a důkladně vysvětlený rukopis hlaholský z XI. století, obsahující v sobě čtvery řeči, dvě sv. Janovi Zlatoustému, jednu sv. Athanasiovi a čtvrtou sv. Epifaniovi dílem vlastní dílem jen připisované **. V uvedení jedná K. o starobylosti písma hlaholského, o původu nářečí církevního, o počátcích liturgie slovanské, i vysvětluje tu mimo jiné tak nazvaný rukopis Frisinský, nejstarší památku písemnictví korutanského obsahu náboženského, psanou mezi r. 957—994 rukou, jak se zdá, biskupa frisinského Abrahama. V přídavcích nachází se krátká gramatika nářečí staroslovanského jakož i krátký slovník téhož nářečí. Pan Šafařík, mluvě obšírněji o přítomném spise v časopise musejním r. 1837, nazývá jej vyspělým plodem důvodné učenosti a hlubokého důmyslu největšího filologa slovanského.

3) *Hesychii glossographi discipulus et epiglossistes russus in ipsa Constantinopoli sec. XII—XIII. etc.* Vindobonae 1839 apud C. Gerold. str. XXIV a 72 v 8, s tabulkou řeckoruskou v mědi rytou ***.

Mezi rukopisy řeckými, jichž se v knihovně vídenské asi 1000 nalézá, zajisté neposlední místo patří 250ti, jichž Augerius de Busbecke, císaře Ferdinanda I. vyslanec v Cařihradě, od r. 1554 do 1562 nakoupil. V počtu tom nachází se rukopis z XI—XII. stol., obsahující glossy řecké, k nimž neznámý Rus v XI—XIII. stol. v Cařihradě některé výklady ruské připsal. Uznávaje důležitost těchto gloss ruských v ohledu jazykozpytném a nenašed v rukopise jmen spisovatelův ani řeckého ani ruského, vydal je K. tiskem pod jmenem Hesychia glossopisce po výtce, s mnohými přídavky v řeči latinské, týkajícími se buď rukopisu toho buď jiných předmětů filologických, zvláště pak slovanských.

4) K evangelium Sázavskému čili Remešskému (Text du Sacre), tolikerým osudem proslulému, jehož snímek p. Silvestrem, nejvýtečnějším

---

* Úplný titul jakož i místnější rozebrání viz v časopise musejním r. 1837.

** Šafaříkovy »Památky hlaholského písemnictví« na str. IX.

*** Hesychios slove sbírka gloss čili výkladů slov méně známých v jazyku řeckém na způsob slovníka, tak nazvaná po Hesychiovi z Alexandrie, jenž prý v 3. (dle jiných v 5.) stol. takovou sbírku gloss učinil.

krasopiscem pařížským, učiněný nákladem Mikuláše I. cara ruského co nejskvostněji v mědi vyrytý v Paříži 1843 na světlo vydán jest, napsal K. předmluvu jazykem latinským, jednající o pokřestění Slovanův, o ss. Cyrilovi a Methoději, o liturgii slovanské, a konečně o rukopisu evangelia Remešského. (Podruhé vydal touž předmluvu p. Miklosič ve „Slavische Bibliothek“.) Tvrdíť tu K. jako už dříve (na př. ve spise Glagolita Clozianus), že sv. Methoděj teprv l. 870 po smrti sv. Cyrila v pannonské Karantanii v okolí jezera Blatenského liturgie slovanské začátek učinil nářečím pannonsko-korutanským, naproti čemuž jiní (na př. Šafařík ve Starožitnostech i jinde) dokazují, že už sv. Cyril spořádav l. 855 písmo slovanské a přeloživ evangelium i jiné ke službám božím nejpotřebnější knihy v jazyk slovanský, základ položil liturgie slovanské nejdříve v řeckém potomně v bulharském Slovanstvu nářečím Starobulharským. —

Z toho co jsme tu, pominuvše článků drobnějších, o literární činnosti K. uvedli, snadno poznají se veliké zásluhy jeho o filologii slovanskou vůbec, obzvláště ale staroslovanskou. A protož neradi dotýkáme jisté neblahé věci, slavnou památku K. zastiňující: míníme totiž spůsob, jakým se chovával k mužům o vědy neméně zasloužilým, kdykoli se nesrovnával s náhledy jejich. Nenít ovšem nic divného, že se výsledkové vědeckého badání učených mužův někdy nesrovnávají, že si odporují, z čehož často dosti ostré boje povstávají; než málo nalézá se příkladů takové příkrosti, jizlivosti, ba surovosti, jaké si K. v literárních půtkách vybral za zbraň nedůstojnou zajisté netoliko muže učeného, nýbrž člověka vzdělaného vůbec. Cokoliv se s náhledy jeho nesrovnávalo, bylo mu lží, klamem, podvodem, šibalstvím a t. p., původové pak toho, ať byli kdokoli, živí neb mrtví, byli fanatikové, snáři, utrhači, lháři, podvodníci a t. p., kterážto statná jmena krášlíval přímětky: hanebný, nestydatý a t. p., a to nejraději ve svrchovateli. Ze mnohých nemilých příkladů jenom některé: V přídavcích ke spisu svrchu uvedenému „Hesychii“ atd. na str. 50 mluví o nestydaté smyšlénce (impudenti commento) těch (mezi nimi Dobrovský, Šafařík a j. v.), kdož jinak než on píší o liturgii slovanské. Na str. 59 a sl. vyjel si úštěpačně i potměšile na dra. Gaje, slavného obnovitele literatury jihoslovanské, uváděje ho v posměch a v podezření, že změnil starý nepohodlný pravopis ve spůsob nynějšího českého, a že knihy a časopisy začal vydávati vzdělanějším nářečím dubrovnickým, kteréž prý proto oblíbeno jest, že Dubrovník byl „republikou“ (to slovo značnějším písmem vytisknuto). Při té příležitosti dostali též Kollár, Palacký, Šafařík i j. po částce z nadělených slov: nestydatost, nemoudrost, zrádce, ano i „nebulones“!! — Takových a podobných příkladů nachází se ještě veliké množství ve spisech jeho; a protož máme to za velikou

naivnost, čtouce v jeho autobiografii: že v jisté literární půtce, dostav několik ran z hrubé střelby, vítězství v nadávkách odpůrci ponechal. O jeho útocích na „spolek hyperpatriotův pražských“ *, jež vinil z podvržení všech starých památek literatury české, zmínil se p. Nebeský ve článku o rukopise Kralodvorském v časopise musejním r. 1852.

Autobiografie K. jest vlastně sbírka povídek o směšných a nechvalitebných kouscích přátel jeho a známých; p. farář na př. míval prý radost, když houser Kopitara co chlapce honíval; ve studiích vytýkával K. učitelům chyby k veliké švandě (Jux) spolužáků; jistý professor, bývaje opilý, provádíval prý nemotorné kousky; básník a spisovatel Vodník, kněz, neuměje pomodliti se celého otčenáše po německu, brojil prý proti K. vydávajícímu mluvnici slovenskou — atd. atd.

Ku konci článku tohoto, jakkoli uraženi vášnivým polemizováním K., nemůžeme nevysloviti vděčného uznání četných i platných zásluh jeho o vědecké vzdělaní jazyka slovanského.

Dunaj

a jeho politicko-obchodní důležitost.

„Svoboda plavby podunajské“ jest jeden z oněch čtyr punktů, kteréž západní mocnosti společně s Rakouskem ruské vládě za vymínky kladou, na jichžto základě se má založiti rovnováha Evropy a skončiti válka, jížto od doby velikého Napoleona nebylo rovné, ni vzhledem na význam politický, ni vzhledem na síly do boje postavené, ani snad také co do rekovství, vytrvalosti i záhuby obapolné. Punkty, na jichž výkladu a přijetí nebo nepřijetí se strany Ruska může jednou viseti další byt a světohistorické postavení snad více než jedné mocné a rozsáhlé říše — punkty, o něž mezi sebou se smlouvají nejmocnější národové světa ústy prvních ministrů a diplomatů svých, musejí zajisté pro veškerou Evropu míti velikou důležitost. A jakož se strany Rakouska na svobodu plavby dunajské mezi těmito punkty neposlední váha se klade, nebude snad od místa, obrátíme-li tuto zřetel k zeměpisním, obchodním

---

* „Die Clique der Hyperpatrioten von Prag und ihr Treiben.“ — O sobě sám píše, že byl důkladnými studiemi filologickými chráněn před národními předsudky. — Ve článku proti Gajovi diví se, že Slované illyrští na místě spisovné řeči illyrské nedrží se raději aneb němčiny aneb maďarštiny, „jistějších výhod politických poskytující“.

a politickým poměrům této řeky co jedné z hlavních dráh rakouského obchodu.

Dunaj, největší řeka rakouská, je spolu nejdůležitější v celé Evropě a po Wolze i největší. Jeť povolána sloužiti za nejlepší dráhu vší tržbě západu, hlavně pak celé střední Evropy s východem. Protož může se říci, že Rakousku tak důležitá jest jako malé moře, ba že obchod na ní mnohem větší váhu má než obchod celého pobřeží Dalmatského. Řeka taková je zajisté uvážení statistiků i politiků především hodna. A jaká očekává ji budoucnost! —

Z celého běhu Dunaje, kterýž obnáší 385 rak. mil, připadá 179 na říši Rakouskou, tedy téměř celá polovice a právě v té části, kde již mnohými přítoky sesilen plavbě mocné sloužiti může. Běh tento je v hoření části až k uherské rovině prudký, odtud pak mnohem volnější. U Vídně leží zrcadlo jeho jen 466′ nad mořem, a odtud počítají také mnozí jeho dolní běh. Překážky plavby jsou na mnoze již odstraněny. Nejznamenitější byly dvě místa v Horním Rakousku pod městem Greinem, *požeradlo* (der Strudel), kde severní rameno Dunaje, řečené Strum, po skalinách prudce se žene, a *vír* (Wirbel), způsobený skalou Hausstein. Tyto překážky byly za Marie Theresie vylámáním mnoha skal neškodnými učiněny. Od Staré Moldavy až ke Drenkovu byla též mnohá nebezpečná úskalí v řece; snažením slovútného hraběte Széchényho byly tyto skály r. 1834 na mnoze vylámány, čímž se jmenovitě dvojí práh, u Ljubkové a Svinice, a pak požeradlo Tachtalské, kde se hřeben skal šikmo řekou táhne, splavnými učinily.

Šířka Dunaje často a znamenitě se mění. Již na uherské rovině rozkládá se valně, počínaje od Smedereva, kde byl již srbskou Moravu, Tisu a Sávu, všecko řeky velké a splavné, pojal, i činí veletok mohútný, po němž by mořské lodi dobře plouti mohly, kdyby lože všude rovné a pobřeží pravidelné bylo.

Vstoupiv pod Pasovem na rakouskou půdu nosí Dunaj již lodi s nákladem 2000 centnéřů a plavba na něm provozuje se parolodmi a lodmi veselními i pltmi po celé délce jeho na půdě rakouské.

Lodi dunajské mají dle spůsobu stavby a únosnosti rozličná jména, hlavně pak dělí se na Německé, Komárenské a Segedinské. Německé jsou nejmenší a unesou 4000, nanejvýše 6000 centnéřů; Komárenské až 8000 a Segedinské až 10.000 centn.

Dunajská plavba dělí se na horní a dolní. Hornodunajská jde až ke Ršavě (Órsova). Lodi zde plují pomocí vesel a dlouhých opačin, jichž na jedné lodi několikero bývá. Plavba proti proudu děje se na mnoze vlečením neb tahem pomocí koní; pomocí pak lidí tam, kde, jako místy v Uhřích, pro nízkost břehů žádné pobřežní cesty zříditi nelze.

V novějších dobách užívá se mnoho tak řečenýeh remorqueurů, t. j. parolodí k vlečení schválně zřízených.

Vůbec plavba parolodní snažením rakouské společnosti pro dunajskou plavbu v novější době mocně se povznesla, i činí se ve zrůstajících potřebách obchodu od této společnosti právě nyní veliké přípravy k mocnějšímu nad to rozkvětu jejímu.

Ve Ršavě je rakouská celnice, karanténa i hlavní štace dunajské plavby. Lodi pro plavbu na *hořením* Dunaji ustanovené nechodí na *dolení* Dunaj, pro nějž se větší lodi staví, plující pomocí plachet a vesel. I samy *parolodi* hořeního Dunaje nehodí se dobře ku plavbě dolnodunajské, kteráž se více podobá plavbě mořské. Krom toho je pod Starou Ršavou tak řečená *Železná brána*, úžina to, jíž Turci Demir Kapi, Srbové pak Gornji Džerdap říkají, způsobená tím, že se srbské strany mohútná skála do středu řečiště vystupuje, kdežto s rakouské strany pohoří řečené Alibeg zde kolmo do Dunaje se končí. Mocná řeka, zúžena takto na 200 kroků šířky, proráží tu vedle skal, rozšiřujíc se za nimi opět s velikou rychlostí ku pravici. Průchod touto Železnou branou jest i parolodem i všem větším veselním lodem nebezpečný, ne-li naprosto nemožný. Z rozličných těchto příčin musí se zde všecko zboží překládati na menší lodi, kteréž tak zřízeny jsou, že Železnou branou sem i tam choditi mohou, a převeze se do Kladošnice (Kelakladovi), kdežto se opět překládá na větší lodi, pro dolnodunajskou plavbu zřízené. Od nedávna zřízeny jsou zvláštní parolodi ke zprostředkování tohoto průchodu Železnou branou.

Od Kladošnice až k městům Galci a Brajlovu (Ibraila) jde plavba dolnodunajská. Tato dvě města, jakkoli na více mil od moře vzdálená a na Dunaji ležící, musejí se pokládati za mořské přístavy, proto že mořské lodi i třístožárové až k nim přistávají. Odsud obstarávají řádnou i poštovní plavbu do Cařihradu lodi rakouského Lloydu.

Jakkoli Dunaj ode Ršavy již Rakousku nepatří, dílem po hranici mezi Tureckem a Ruskem, dílem po samé půdě těchto říší teka, je přece Rakousku velmi důležitý a musejí se považovati přístavy v Galci, Brajlově i Tulči jako za přístavy rakouské, proto že veliká část tržby i plavby v těchto přístavech od rakouských občanů a na rakouských lodech se vede. Z té příčiny nemůže stav lože a pořičí dunajského Rakouskému státu jednostejný býti, i nelze pochybovati, že některé údaje o něm budou čtenářům vítané.

Stav a splavnost doleního Dunaje neposkytuje posud mnoho útěchy. Turecká vláda v nynějším smutném stavu svém činí málo, a valašská o správu řeky dokonce nedbá. Ústí pak samo Dunaje, pokud velké plavbě sloužiti může, nalézá se od míru drinopolského r. 1828 v rukou

Rusů, kteříž k zachování splavnosti, zdali z nedbalosti či úmyslně, méně činí než sami Turci. Jsouť sice státní smluvou od r. 1840 zavázáni všecky překážky plavby odstraniti, ale posud stalo se v tom ohledu tak málo, že se ústí Dunaje vždy více a více pískem zanáší, a samo Sulinské hrdlo, kteréž mívalo za turecké vlády ještě 13 střevíců hloubky, nemá jich nyní již více než 10, 9 — ano galacký konsulát udává hloubky jeho na podzim r. 1848 docela jen na 8 benátských stop. Z toho pocházejí plavcům veliká vydání na zlehčování lodí (částečným přenešením nákladu na barky), pokazy na tovarech i lodech a veliká ztráta času čekáním na dobu příhodnou k výjezdu i příjezdu tímto hrdlem do přístavu galackého, brajlovského i tuldžského. Kromě mělkosti hrdla Sulinského jsou plavbě také velikou překážkou dvě mělčiny řečené Argany pod Tuldžou.

Dunaj dělí se přede vtokem svým do moře ve množství ramen, z nichžto dvě jsou hlavní, Kilijské a Sulinské, jimiž se tvoří dunajské delta, totiž trojhran mezi nimi a mořem, nyní cele Rusku patřící. Severní rameno, jež slove Kilijské podle někdější turecké tvrze Kilja, kteráž na pravém břehu jeho stávala, jde okolo ruské tvrze Ismailu a města Tučkowa, dělí a spojuje se u běhu tom opětně, až pod vesnicí Vilkovem po třetí a naposledy se dělíc mnohými hrdly do moře se lévá. Pro množství hrdel svých není mořské plavbě zhola nic platno. Nižní hlavní rameno slove Sulinské po někdejší vesnici Sule nebo Sunně, a teče vedle turecké pevnosti Tuldži v šířce $16^1/_2$ verstů, načež se opět rozchází ve dvé ramen, z nichžto severní, jmeno Sulinského podržujíc, přímo k východu plyne, dunajské delta na dvě části dělí a dním hrdlem (rusky: Sulinskoje grlo) do moře vtéká. Druhé rameno, Georgievské, plyne k jihovýchodu a padá též jedním hrdlem do moře, e tvoří při ústí svém mělčinu, t. j. odsazuje při něm písek a jiné věci, k že hloubka jeho, s počátku při 30 stř. se držíc, u samého moře více než $4^1/_2$ neobnáší a tedy jen rybářským a jiným menším mělkým lodím vjezd do moře i z moře dovoluje. Krom těchto tří hrdel, Kilijského, Sulinského a Georgievského, jmenuje se ještě čtvrté hlavní ústí Dunaje, řečené Portické čili Dunavec. Toto rameno odděluje se od Georgievského a padá do limanu* Rasel, který širokým ústím s mořem souvisí, jehož hloubka udává se jen na 3 stř., tak že je plavbě zcela neužitečný. Toto rameno i s limanem náleží zcela Turkům, kdežto hrdlo Georgievské v drinopolské smlouvě ustanoveno bylo za hranici, mezi nímž a oním limanem je prostranství neutralní, za nímž teprva turecké vesnice začínají.

* Liman jest silné rozšíření hrdla řeky, uvřené proti moři ostrůvkami a ostrovy, jakož se zvláště u řek do Černého moře tekoucích ukazuje.

Sulinské hrdlo je ze všech nejpřístupnější, ano mořským loden jediné přístupné. Jsouc u samého ústí do moře jen 10 stř., něco výš již 20, ještě výše 40 a u Tulče až k 60 stř. zhloubi, má též vyšší břeh než ostatní ramena, po nichž po obou je dosti dobrá pobřežní dráh k tažení lodí. Dobré zachování splavnosti tohoto hrdla je v pravdě životn otázkou vší velké plavby podunajské. —

Úřičí Dunaje obsahuje větší část Rakouské říše: severní Tyroly Salcburk, Hoření a Dolení Rakousko, Moravu s nepatrnou vynímkou Korutany a bezmála celé Karpinsko, Uhry (až na Kežmarskou krajin ve Spiši), Horvatsko, Slavonsko, Vojvodinu, téměř celou Hranici vo jenskou, celé Sedmihradsko, celou Bukovinu a větší část Haliče Všecky tyto rozsáhlé, úrodné a průmyslné krajiny mohou výrobky plodiny své po vlnách jeho sem a tam rozváženi, vespolek vyměňovat ano i do daleké ciziny ba až na moře zasílati buď přímo nebo pomoc jiných na mnoze také splavných řek, které z těchto krajin přicházejíc do Dunaje se vlévají. Takových přítoků dostává Dunaj v Rakouské mocnářství nejvíce po pravém břehu, kdežto do něho vcházejí: Inn Traun, Enže, Litava, Rába, Šár čili Šarvice, Dráva, Sáva. Po levém břehu: Morava, Váh, Nitra, Hron a veliká Tisa, mající sama dos velké úřičí a mnohé z části splavné přítoky.

Z toho ze všeho již dosti patrno, jak veliká je důležitost plavb podunajské a její svobody Rakousku, i nebude se nikdo diviti sna hám rakouských státníků v tom směru. Ale mohl by se snad někd tázati, kterak naše vláda o tuto záležitost s ruskou ve spor přijíti může a co vlastně tak mocně Rusko ku břehům dunajským a k panová nad touto řekou táhne?

Počínání Rusů na Dunaji spůsobilo v Evropě již mnoho hluku, mezi mnohými spravedlivými výčitkami, které se jim stran toho činily bylo zajisté také dosti přílišných. Nesmířlivý nepřítel Rusů, Angliča Urquhart, v rozličných brošurkách, zvláště v jedné pod jmenem „My sterie Dunaje“ vysypal množství jizlivých útoků na ruské hospodářst a šíření se v těchto končinách. Vedle něho a po něm mnohé brošurk a nesčíslné články časopisecké v témže směru na počínání ruské vlád dotíraly, dílem od takových, kterýmž jen politické a obchodní interess k tomu právo dávaly, na mnoze ale od takových, kterým šlo jen o t aby si politickou neb národní nenávist na tom „ruském kolossu“ a „tvrzi absolutismu“ — jakž Rusko nazývati sobě oblíbili — jak říkám vylili. Má-li kdo právo a povolání svobody Dunaje hledati a proti pře hmatům Ruska se opírati, jest to zajisté Rakousko, od něhož posu v celku ne tak mnoho stížností vyšlo. Tím horlivěji nadýmal se jist a bohužel četnější druh německých žurnalistů, uvyklých považova

Rakousko za pouhou filialku Německa, za stát nezletilý, jemuž ustanoveni jsou za poručníky, nemohouce sobě odepříti toho potěšení, aby našim státníkům své moudrosti nevykládali a naší mocné říše pod protekci — ne sice meče ale péra svého nebrali. Ti pánové by věru lépe učinili, kdyby se o svou domácnost starali a politickou váhu svého národa jinou stranou hájili a zvětšiti se snažili; naše vláda věru jejich ochrany a rady nepotřebuje a dovede se postarati sama o své zájmy a starala se skutečně zejmena o svobodu Dunaje proti Rusku, pokudkoli to jen možné bylo, nechtěla-li důležitějších zájmů státních v nebezpečí vydati. O některých veřejných krocích v tom směru se tuto zmíníme.

Ohromná říše Ruská má v poměru k území svému málo mořských přístavů, jimiž by plodiny své do ciziny vysílati a od jiných zemí potřeby své dostávati mohla. Největší část pobřeží mořského jež Rusko má, severní totiž, je zpustlé zimou, ano takořka bez obyvatelstva, a nemnohé přístavy v Severním a Bílém moři bývají po nejdelší část roku ledem zavřeny. Jižní strana asijského Ruska hraničí s krajinami tu hornatými, tu se stepmi neb aspoň se zeměmi málo vzdělanými, s nimiž jen obmezený obchod provozovati možná. Chvalinské moře jest jen ohromné jezero od velmoře odloučené. Nezbývá tedy obrovské říši než dvojí moře, po němžto s ostatním světem a velmořem pomocí plavby — nejvýhodnějšího to prostředku všeho obchodu — stýkati se může, totiž moře Baltické a Černé. Obě tyto moře náležejí k menším, jsouce nadto ještě úzkými, v cizí moc postavenými vchody zavřeny, a to Baltické Sundem, kde Dánové ode vcházejících lodí clo vybírají, Černé pak Dardanellami, kdež je zase Turci svými tvrzemi v odvislosti drží, mohouce přístup i východ každou chvíli zabrániti.

Což divu, že tak mocná a úrodná říše toto obmezení obchodu a plavby své nad míru nemile cítí, což divu, že mimovolně po tom touží, aby se takové vazby velikého obchodu svého sprostila a k oněm břehům rozšířila, odkud by lodi její přímo do Středozemního moře vstupovati a beze vší další překážky tovary své se všemi vzdělanými národy vyměňovati mohly? Mluvilo a psalo se mnoho již o domnělém jakémsi závětu Petra Velikého, kterýž prý následníkům svým ukládá povinnost, by dobyli Cařihradu co klíče Ruska, o tradicionalním povolání carů ruských k obnovení východního císařství, o snaze spojiti veškeré řecké čili východní křesťanstvo pod jedním žezlem, a věci podobné: slovem, tento návrh Ruské říše k Bosporu vykládán střídavě způsobem tu mystickým a politickým, tu historickým a náboženským, národním a zeměpisním. My vidíme nejpřirozenější a samorostlou příčinu tohoto směru ruské moci v potřebě svobodného neodvislého ruchu ruského

loďstva, již národ ten cítí v ohledu rovněž obchodním jak politickém. Buď si ale příčina tohoto návahu Ruska jakákoli, že bytuje, těžko pochybovati. Byť i vládci ruští neměli přímých úmyslů zmocniti se Cařihradu a Dardanell, přirozená potřeba a nutnost poměrů, čili tak řečená moc věcí samých, vede Rusko k tomu, aby si tou neb onou cestou v Cařihradě a při Dardanellách vliv získati hledělo, kterýž by jeho loďstvu a obchodu aspoň jakous takous svobodu pojišťoval. Usadivši se jednou při Černém moři hledělo se tam stavěním nových měst a přístavů i zakládáním kolonií upevniti a břehů pomořských na východní i západní straně se zmocniti, tak že nyní od tvrze Sv. Nikolajské v Malé Asii celý severní okruh Černého moře až k ústí Dunaje v jeho moci se nalézá. Nejdůležitější poslední jeho nabývky jsou polouostrov Krym do středu Černého moře vnikající s tolika dobrými přístavy a Bessarabie, jížto se Rusko při Dunaji usadilo.

Toto rozšíření Ruska k Dunaji je pro ně důležitější v ohledu válečném nežli obchodním. Poněvadž Dunaj skrze žádnou část Ruské říše neteče, nemohou po něm ruské země s výhodou plaviti plodin svých. Bessarabie, rozkládající se mezi Černým mořem a řekou Prutem, je krajina příliš málo zlidněná a příliš málo vzdělaná, aby pro ni odplav dunajský mohl býti tak důležitý. Není tedy divu, že Rusko není velmi nakloněno udržovati splavnost této řeky, zvláště že se to pro přirozenou její náklonnost, tvořiti při ústí svém mělčiny, bez nákladu státi nemůže. Tím větší důležitost mají pro Rusko a pro odplav jeho plodin splavné řeky, jeho jižní stranu protékající, a přístavy jeho na moři Azovském, především Oděsa, pak Nikolajev, Cherson, Taganrog atd. Na rozvoji těchto přístavů musí Rusku mnoho záležeti a jeho snaha musí směřovati k tomu, aby se obchod jejich zmohl, aby se obchodnictvo jejich obohatilo a tudy vždy větší moci kupecké nabývalo, aby se všeliké prostředky tržby v nich rozšířily a zdokonalily. Zmohou-li se však přístavy a obchod na Dunaji a potáhne-li se velká část obchodu moldavsko-valašského na tuto cestu, utrpí Oděsa neskrovnou újmu; zvláště by pak musel odbyt obilí jihoruského v Oděse a jinde slábnouti, kdyby se mnoho obilí z jižního Rakouska, z krajin bulharských a moldavsko-valašských ústím Dunaje do Černého moře vyváželo. Z toho následuje, žeby k tomu náleželo sebezapření veliké se strany Ruska, kdyby pro zvelebení obchodu a plavby po Dunaji, které mu netoliko žádné výhody nobrž spíše škodu přináší, ochotně oběti přinášelo. Že naopak zanedbáním splavnosti Dunaje země právě uvedené, ježto po něm tovary své plaví, velice trpěti musejí a že jim, zejmena pak Rakousku, na tom záležeti musí, aby se splavnost ta zachovala a zvýšila, je též patrno. —

Pohleďme nyní v krátkosti na právo Ruska strany Dunaje, jak se historicky vyvinulo.

Soudě dle zůřivosti, s jakouž se nyní západní Evropa proti osazení se Rusův na Dunaji a proti jich vládě nad ním zasazuje, musil by člověk mysliti, že tak odhodlané a obětovné přičinění má základ svůj ve starém hluboko zakotveném přesvědčení západních mocností, že takové postavení Rusů rovnováhu Evropy ruší. Avšak tomu není tak; bylať naopak doba nepříliš daleká, kde západní velmoci Rusko na tu stranu vybízely a jemu dunajských provincií podávaly. Veliký Napoleon přiznal v tilžském míru r. 1807 a rok na to v Erfurtě caru Alexandrovi právo či moc, dunajská knížetství Multany a Valašsko k říši své připojiti, což se i stalo na to zvláštním carským úkazem, ačkoli krajin těch ještě nebylo dobyto. V řeči své k zákonodárnému sboru 3. prosince r. 1809 pravil Napoleon, že této dobývky a všeho jiného prospěchu Ruské říši přeje. Ano v dlouhé depeši na konec roku 1811 radil turecké vládě důtklivě, aby Multany a Valachii Rusku odstoupila. Podobně přáli i Angličané tehdáž Rusku nabytí těchto zemí, a lord Leveson Gower a sir Robert Wilson dali r. 1807 v Petrohradě na srozuměnou, že by Anglie neměla ničehož proti tomu, aby si Rusko řečené dvě země vzalo, jen když se to nestane následkem podělení se Ruska s Francouzskem o krajiny turecké; ano když admirál Duckworth při vplutí do Dardanell Turkům dal ultimatum, byla mezi punkty jeho také výmínka, aby vysoká porta Rusům Multan a Valachie postoupila. Ovšem že Anglie za tuto cenu smlouvu a spolek s Ruskem získati doufala. V manifestu válečném 18. prosince 1808 proti Rusku vydaném stěžovalo si Anglicko právě za tou příčinou na nevděk Ruska. Ano ještě den před tím, 17. pros. 1808, vyslovil anglický vyslanec sir Robert Adair v notě své k Reis-effendimu tuto hrozbu: „Veliká Britanie je přirozenou přítelkyní Ruska; smíří-li se Anglie opět s Ruskem prvé než by se Porta s Anglií srovnala, nechá Anglie Rusy pokračovati proti ní po vůli, a spojí-li se Anglie opět s Rusy, přičiní se všemožně k tomu, by ruské vládě k dosažení účelů jejích na Dunaji a na moři pomohla.“

Jinak bylo ovšem s Rakouskem, které, majíc tuto opravdu zájmy blízké, důležité a nepochybné hájiti, snahám Ruska šířiti se v této straně vždy důsledně na odpor se stavělo. Již císař Josef při schůzce v Niži ve Slezsku a rok na to (1770) minister Kounic v Novém Městě vyjádřili se ostře proti tomuto snažení Ruska, a v září r. 1807 prohlásil rakouský vyslanec hrabě Meerveldt v Petrohradě, jestliže chce Rusko pomocí svého spojení s Francouzskem Multan a Valašska dobyti, že musí dříve posledního Rakušana zničiti, než k tomu přivolení vídeňského dvora dosáhne. A domluva Napoleonova k Portě, aby Rusku du-

najských provincií postoupila, byla snad neposlední příčinou, že Rakousko zase k císaři Napoleonovi větší ochotu osvědčilo a s ním smlouvu od 14. března 1812 proti Rusku zavřelo. Následkem toho muselo Rusko dunajské provincie, které si bylo již úkazem přivtělilo, opět opustiti, protože mu bylo a bude již z vojenských ohledů na věky těžké ne-li nemožné, držeti je a obhájiti proti vůli Rakouska, jakož jsme v minulém roce viděli.

V míru bukureštském, jejž Rusko tehdáž 28. máje 1812 s Portou zavřelo, pojistilo si nicméně Bessarabii s Prutem a dolením Dunajem za hranici. Znít §. 3. této smlouvy: „Od ústí Prutu do Dunaje až kde tento do Černého moře vchází, bude kilijské rameno jeho hranici tvořiti; plavba jest oběma stranám společna a obchodní lodi obou mocností mohou po kilijském rameně vcházeti i vycházeti a po celém Dunaji jezditi; ruské válečné lodi však mohou proti vodě jen až k ústí Prutu plouti.“ Vzhledem ostrovů dunajských v této smlouvě se ustanovilo: „Ostrůvky až do početí války neobývané za Ismailem až ke Kiliji mají, pokud leží blíže levého břehu, v ruskou poddanost přijíti, avšak nesmějí se na nich hradby nižádné zakládati, nobrž mají zůstati pusty; oboustraným poddaným dovoluje se tam rybařiti a dříví porážeti. Velké naproti Ismailu a Kiliji ležící ostrovy mají též na hodinu od nejbližšího levého břehu pusty zůstati.“

Smlouva tato dává Rusku více práva nežli se zdá. Dílem se tu upírá všeobecná svoboda plavby dunajské, a dílem se uděluje Rusku svrchovanost, na níž další postup svůj zakládalo. Tak prospěšný mír, udělující Rusku Bessarabii a důležité postavení na Dunaji, povolilo Turecko této moci právě v tom okamžení, když jí vítězný Napoleon se soustředěnou mocí svou a spojenců svých hrozil. I nelze pochybovati, že tehdáž Angličané penězi a vším možným spůsobem Rusko podporovali a tureckou vládu k brzkému zavření smlouvy Rusům tak výhodné naklonili.

Ještě dále postoupilo Rusko v míru drinopolském. Když byli Rusové r. 1829 pod Děbičem Balkan překročivše s vojskem svým až k Drinopoli postoupili, nemohli Turci než zavříti mír. Tenkrát bylo nebezpečí Turecké říše veliké, ačkoli byla ruská armáda sama velmi seslabena. Prusko, Francie i Anglie, všickni radili Portě jednosvorně, aby mír uzavřela. Ovšem Francie a Anglie obávaly se především, žeby se Cařihrad a celá říše snadno do moci ruské dostati mohla. Domlouvali Portě, aby již jakékoli vymínky přijala, jen když se zachová; Rusko pak napomínali k mírnosti a velkomyslnosti. Vyslanec anglický a francouzský poslali tehdáž (dne 7. září 1829) Děbičovi do tábora list, kdežto pravili, že si pokládají za svatou povinnost divan k míru na-

bádati a jej hlubokého přesvědčení svého o velkomyslnosti carově účastna učiniti. V takových okolnostech a se všech stran dohánëna nemohla ovšem Porta zavříti leč mír jí nepříznivý, a sám ruský minister Nesselrode vyjádřil se v psaní svém k velkoknížeti Konstantinovi roku 1830, že od tohoto míru Turecko jen jako pod ochranou Ruska bytuje, ba že tento mír slouží politickým a obchodním zájmům Ruska lépe než sám převrat Turecké říše.

Strany Dunaje praví 3. článek míru drinopolského: „Od ústí Prutu jde hranice zároveň s během Dunaje až k ústí georgievskému, tak že všecky ostrovy, tvořené od rozličných ramen řeky, *v moci ruské zůstanou* a pravý břeh jako prvé Portě náležeti bude. Avšak usnešeno se o to, že pravý břeh, počínaje od toho místa, kde se hrdlo svatojirské od sulinského dělí, na dvě hodiny vzdálí bez obydlí zůstati má a na něm žádná osada nijakého spůsobu povstati nesmí, a že rovněž na ostrovech zůstávajících v držení ruského dvora mimo karantény, kteréž se tam zříditi mají, nemá býti dovoleno jiné osady aneb hradby zřizovati.“

Přihlídne-li se k této smlouvě blíže, pozná se, co svrchu není tak patrno, že se jí Rusku znamenité výhody podávají. Hranice přenášejí se od kilijského ramena na georgievské; všecky ty velké ostrovy přecházejí v poddanost ruskou; pokud ruský břeh jde, má Rusko samojediné dohlídku na řece, več se Porta více míchati nesmí, ještо na dvě hodiny od řeky žádných osad zakládati nemá atd. Zakládání karantén, k němuž Rusko oprávněno, dává jemu spolu právo, lodi v běhu zadržovati, prohlížeti a pravidlům kontumace dle potřeby a uznání podrobovati, ano Rusko může pod tou zamínkou i prostředků donucovacích užívati a osady vojenské ano i hradby zřizovati, za výdaje s takovou policií spojené též poplatky vymáhati atd.

Patrno, že tato smlouva všecku plavbu podunajskou pod kontrolu Rusů dává a jim podrobenou ji činí. Uzavření této smlouvy nezůstalo také bez odporu se strany jiných mocností, a lord Aberdeen zaslal 31. října 1829 Nesselrodovi trpkou notu. Ruský kabinet nedav se však tím mýliti odpověděl spůsobem velmi zdvořilým ale dosti stručným, kde důvody anglické po sobě vyvrací, dokládaje že nemůže nikomu přiznati práva, aby činil namítky proti krokům a zřízením, jimiž se země proti největšímu neštěstí, proti moru totiž chrání, vyjádřil se, že o té věci ani dále jednati nehodlá. Jsouci takto zkrátka odbyta vzdala se anglická vláda dalšího odporu, a lord Palmerston vyjádřil se v plném parlamentě, že Anglie, ačkoli proti té smlouvě protestovala, ji přece za platnou uznává. Dále domlouvala anglická vláda ruské jen čas po čase, aby dostála své povinnosti strany zachování plavnosti Dunaje,

pokud totiž Rusku náleží. Rusko, povinnost svou v té věci uznávajíc, osvědčovalo se, že k tomu kroky činí, ano poslalo i jednou bagger (loď s parostrojem k čistění řečiště), který se však brzo zlámal. Slovem, řeka, buďsi již sběhem nepříznivých okolností, buďsi nedbalostí přirozenou nebo úmyslnou, blíže ústí svého víc a více se zanášela.

Tak bylo po více let; mezi tím zmohla se plavba podunajská mnohými jinými příznivými okolnostmi. R. 1828 udělila rakouská vláda dvěma Benátčanům, stavitelům lodí, výsadu na stavbu parolodí pro Dunaj. Již r. 1830 počala paroplavba po Dunaji, která zvláště vylámáním skalisk u Staré Moldavy, neunaveným přičiněním nesmrtelného hraběte Széchényiho, veliký vznik vzala. Také britské a jinonárodní lodi počínaly v té době do dunajských přístavů Galce, Brajlova atd. vcházeti a s rakouskou plavbou stýkati se a střídati. Překážky, jež tato tak se zmahající plavba se strany ruské snášeti musela, byly ovšem dílem s bytem karantény nevyhnutelně spojené, avšak při tom přece dosti obtížné, zejmena pak dlouhé zdržování a poplatky dosti značné pod rozličnou formou vybírané.

Rakouská vláda, vidouc vždy větší pro sebe důležitost svobody i splavnosti dunajské, snažila se jí všemožně chrániti; ovšem že se jí při jejím postavení k Rusku a při všeobecném tehdejším stavu poměrů politických v Evropě, prostředkové smírliví zdáli věcí mnohem přiměřenější a působnější než hrozba aneb dokonce válka. K tomu cíli zavřela vláda rakouská s ruskou smlouvu dunajskou dne 25. července 1840, smlouvu, která pro svobodu plavby dunajské více spůsobila a získala nežli všecky dosavadní snahy jiných mocností, a která se ovšem za koncessi Ruska považovati musí, nepustí-li se s mysli, že tehdáž Rusko ústí dunajské takořka neobmezeně v moci své mělo. Smlouva tato praví v 1. článku, že má býti plavba dunajská zcela svobodna dolů i nahoru, že se, pokud je obchodní, nikomu brániti ani jakou obtíží či překážkou zdržovati nemá; ustanovuje dále, že se stezky pořiční mají spravovati, karanténa že nemá býti na překážku plavby, a lodi vůbec že nemají býti prohlíženy ani zbytečně zdržovány. Rusko se zavazuje práce k vyčištění řečiště v rameně Sulinském co možná nejdříve před se vzíti, při ústí světlárnu zříditi, a nežádati větších poplatků než některých nepatrných zejmena vytknutých. S podunajskou plavbou Rakouska bude se strany karantény právě tak nakládati, jako s plavbou téže moci na Černém moři.

Smlouva tato zavřena na 10 let, přitom ale výslovně vymíněno, že zásada svobodné plavby dunajské trvale čili na věky se uznává. Avšak třeba toho dotknouti, že se touto smluvou právo svobodné plavby po Dunaji uděluje toliko těm lodem, ježto *mají právo plavby v Čer-*

ném moři a státům náležejí, kteréž *s Ruskem ve válce nejsou*, z čehož dalo by se souditi, že se Černé moře za moře zavřené pokládati má a že Rusko má právo, lodem takových mocností, s nimiž válčí, již proto vchod do Dunaje zameziti. — Tato smlouva byla r. 1850 obnovena až do 22. září 1851.

Rakousko zavřelo 2. pros. 1851 s Bavorskem smlouvu o svobodnou plavbu na Dunaji, zavázavši se v ní, jednati se státy, v jichžto moci je plavba na dolením Dunaji, o to, aby se lodem přicházejícím s hořeního Dunaje, pokud ještě po rakouské půdě neteče, rovná práva s rakouskými dopřála. Bavorsko, nedočkavší vyjednání Rakouska, usneslo se 30. června 1853 o své ujmě s Ruskem o to, že se bavorským lodem na dolením Dunaji strany plavby a zdravotních ustanovení tatáž práva a tytéž výhody pojišťují, které se rakouským udělily nebo ještě udělí. Ovšem stala se tato smlouva v dobu, kde lhůta smlouvy rakouské s Ruskem již byla dávno vypršela.

Cokoli se po čas trvající vojny s plavbou dunajskou se strany ruské dělo, nemohlo jí ovšem býti ku prospěchu; ale to také jen mimořádný stav věcí, kde válčící strana všech prostředků se chápe, o nichž myslí, že účelům a obraně její poslouží, a nelze z nich souditi na stav řádný. Nicméně nezanedbalo ani zde Rakousko chrániti lodí svých poddaných, a jeho stížnosti, strany všelikých od Rusův učiněných překážek plavby dunajské v Petrohradě vedené (zejmena 8. a 14. máje 1854), nezůstaly bez účinku. Nedávno ještě povolil kníže Gorčakov vyplouti rakouským lodem s obilím z Dunaje pod tou vymínkou, aby nákladu svého nesložily v zemích s Ruskem válčících, což později povoleno i všem neutralním lodem, kteréž se vykáží, že plovou do neutralního přístavu. Jak živý ten obchod i nyní je, dokazuje se tím, že dle úřadních pramenů letos (do konce dubna) pouze v galackém přístavě již 400 lodí rozličných národů přistálo, mezi nimiž 120 rakouských.

Již za času nynější války ozval se i na anglické straně hlas k obraně Ruska strany počínání jeho na Dunaji. Cobden pravil v řeči své 22. prosince 1854 v parlamentě, že je nespravedlivé vytýkati Rusku utlačování plavby dunajské, neb že on dokázati může, že se v posledních letech, kdežto stála pod ochranou Ruska, zdesateronásobnila a lodi všech národů svobodně do Dunaje vcházely. To jest ovšem pravda, ano ještě více. Oskar Peschel v časopise „Ausland“ dovozuje statistickými dáty, že se objem nákladů parolodních na Dunaji vůbec za posledních 18 let 200násob a cena jich 2300násob rozmnožila. „Journal de St. Petersbourg“ udává, že počet lodí vešlých hrdlem Sulinským do Dunaje r. 1830 obnášel jen 418, r. 1837 již 1300 a roku 1852 dokonce 2629.

To všecko stačí nanejvýš dokázati, že stížnosti na překážky, kteréž byly kladeny plavbě dunajské od Ruska, byly od některých jeho nepřátel upřílišeny; žeby ale těchto překážek zhola nebylo aneb dokonce že se snad plavba dunajská právě jen ochranou a přispěním Ruska tak zmohla, dovesti se nedá. Zanedbání Dunaje a změlčení ústí jeho, vybírání poplatků a všeliké jiné zdržování lodí obchodních jsou skutky dokázané a nepochybné.

Plavba pak zmohla se především zřízením paroloďstva dunajského přičiněním společnosti pro paroplavbu dunajskou a společnosti Lloydu rakouského, spůsobením mnohonásobných nových styků s obchodem na východě, rozvojem rakouského průmyslu, použitím Dunaje za cestu k vývozu do dunajských krajin a skrze Černé moře do celého východu, prodloužením plavby černomorské až do Galce a Brajlova, kterážto města nyní za přístavy Černého moře považovati lze. Obyvatelstvo těchto měst se od početí paroplavby ztrojnásobilo.

Dle zprávy c. k. konsulátu v *Galci*, obsažené v „Mittheilungen über Handel, Gewerbe und Verkehrsmittel“, vydávaných od c. k. ministerstva obchodu, připlulo r. 1850: 571 lodí s nákladem v obsahu 98.253 tun, a v *Brajlově* 710 lodí s obsahem 130.874 tun. Vůbec byl tento ruch lodí o něco větší než r. 1849; naproti tomu byl v letech právě předešlých v celku větší, čehož příčina byla mimo jiné nepříznivé okolnosti hlavně mělkost vody u ústí Sulinského, kdežto neobnášela po letní měsíce více než $8^1/_2$ rak. stopy.

Mezi 571 lodmi přišlými do *Galce* r. 1850 bylo 125 rakouských, z nichž 107 parolodí s 28.875 tunami a 18 lodí plachetních s 3050 tunami. Z ostatních lodí bylo 145 řeckých, 78 anglických, 64 ruské, 28 sardinských, 61 tureckých, 28 valašských, 9 pruských, 11 jonických, 4 multanské, 3 meklenburské, 8 samosských, 3 římské, 4 francouzské, 2 hanoveranské a 2 švédské. — Mezi 710 lodmi přišlými r. 1850 do *Brajlova* náleželo Rakousku 107 parolodí s 28.875 tunami a 57 plachetních lodí s 12.491 tunami, vůbec tedy 164. Z ostatku lodí bylo 222 řeckých, 80 anglických, 30 ruských, 16 sardinských, 118 tureckých, 28 valašských, 7 pruských, 17 jonických, 2 multanské, 3 meklenburské, 8 samosských, 4 římské, 7 francouzských, 2 hannoveranské, 1 švédská, 1 hamburská.

Cena *veškerého* zboží, v letech 1847—1850 do Galce i Brajlova přivezeného, obnášela přes 59 millionů zl. stř. Cena *rakouského* zboží, *roku 1850* do obou měst přivezeného, obnášela 3,399.811 zl. stř.

Třeba podotknouti, že přívoz z Rakouska v poměru k jiným zemím za posledních dob se nezmáhal. Naopak zmohl a zmáhá se posud přívoz z Anglie spůsobem podivuhodným. Příčina toho je hlavně láce

a zvláštní spůsobilost výrobků anglických k potřebám východozemců, větší láce přívozného z Anglie nežli z Rakouska, poněvadž Angličané mnoho obilí z podunajských krajin vyvážejí a tudíž lodi na cestě k tamním přístavům všeliké zboží za nejlevnější plat a takořka zdarma převezti mohou, atd. Za tou příčinou zvláště ztratilo zde Rakousko na mnoze odbyt bavlněných látek. Vždy ale zůstává vývoz rakouského průmyslu do těchto krajin a obchod rakouský veledůležitý a jest všeliká naděje, že se s polepšením vnějších okolností ještě velice povznese.

Z Rakouska přiváží se sem hlavně: *plátno,* ač nyní, kde Turci silných, laciných látek bavlněných místo plátna mnoho užívají, tento odbyt jen pro jemné druhy pláten se udržuje; *sprostší sukna*, hlavně z Liberce, pak z Bilska v rak. Slezsku; látky na *zpodky*, hlavně z Brna, něco málo látek *hedbávných, sklo*, zvláště nejlepšího druhu (z Čech), *zrcadla*, něco sprostších *kožií*, něco *železa*, *stavební dříví* a *prkna*. V *kosách*, *nábytku domovním, vozích*, *hudebních nástrojích*, *šálech* (shawls) přichází, co tyto krajiny potřebují, téměř všecko z Rakous.

Jiné výrobky průmyslní všeho druhu přivážejí se především z Anglie, zvláště pak bavlněné látky; z ostatních zemí přicházejí vlněné látky na mnoze z Němec, hedbávné zvláště z Francie a ze Švýcarska, sklo sprostší z Belgie, modní výrobky z Francie, svíčky stearinové z Ruska, železo z Anglie a z Rus.

Vedle Galce a Brajlova jsou vůbec a Rakousku zvláště nejdůležitější města obchodní na Dunaji: Tuldža, Silistria, Ruhčuk a Sistovo. —

Podané tu přehledy poskytují jakýs takýs důkaz o důležitosti plavby dunajské, ač posud jen malý zárodek toho jest, čím se jednou při postupu vzdělanosti na východě, zužitkováním přirozeného bohatství těch zemí a rozšířením spotřeby a nádhery tam státi může a musí. Tím více tedy potřebno, aby plavba dunajská na příští nezávisela pouze na milosti neb dobré vůli sousedů kterýchkoli, ale aby byla založena na pevném, nepochybném základě mezinárodního práva. Snahy rakouské vlády v tomto směru zasluhují nejen uznání ale i díků průmyslu a obchodu našeho.

Dr. *Fr. Lad. Rieger.*

Literatura.

Česká.

Kytice z pověstí národních od *K. J. Erbena.* V Praze 1853. Tisk a náklad Jar. Pospíšila. (Cena 24 kr., na velíně 40 kr.)

Na obzoru novověké naší poesie vystoupilo znenáhla několik hvězd, které mocně rozplašily husté mrákoty rozložené po věky na parnasse českém — Kollár, Vocel, Čelakovský, Jablonský, Erben.... Dávno tomu co Zábojové a Lumírové pěli od srdce k srdci, co jejich kouzelné varito hýbalo vší vlastí. Pokolení dobrých, Bohu a lidem milých pěvců vyhynulo odtud na dlouhé časy a osiřelý lid český pěl sobě sám. Jeho slunce zbledlo a nikdo netušil nového rána. A hle! tu zableskly Kollárovy znělky sršíce plamenné jiskry nových myšlének a citů v české mysli — zašuměly Vocelovy pověsti o minulé Čechův slávě, vzbuzujíce v mladých srdcích šlechetnou touhu po nových slávověncích na bojišti duchovém — rozvila se Čelakovského utěšená stolistka, zazněl hlas a ohlas jeho písní — okouzlily nás básně Jablonského, a nyní podal nám Erben svoji prostomilou kytici, kterou tak půvabně uvil z nejrozkošnějšího kvítí pověstí národních.

V plodech básníků našich obráží se vznik a rozvoj naší literatury a celého národního života. Kollárovy velebné myšlénky pršely jako paprsky z nějaké neznámé hvězdy v mysli neodcizené posud národnosti a chápavé citů a snah ušlechtilějších; Vocelovy epické zpěvy, plné vřelého citu pro bývalou slávu a pro nové naděje české národnosti, nalézaly již živý ohlas v četnějším kruhu mladojarých srdcí; Čelakovského písně rozléhaly se v krátce po všech krajích procitlého národu, Jablonského básně uchvátily všechny útlé duše mocnou touhou, a Erbenovou kyticí potěší se koněčně každý, kdo vděčně zpomíná na blažené doby nevinného mládí, na ty utěšené chvíle, které v ráji útlého dětství prožil a prosnil.

Erbenovy básně jsou opravdu básně *národní,* k zvukům jeho lyry s rovným zalíbením bude nasléchati obyvatel nádherného paláce i chatrné chýše. Národními pověstmi a bájemi bývame všickni v nejútlejším mládí vykájeni; jsouť mladickému duchu mateřským mlékem, a dychtivá duše čerpá první potravu z toho bohatého zdroje, z toho obecného duchového pokladu, který přechází s pokolení na pokolení co drahé dědictví, obsahující tolik zlatých jader skvělých myšlének.

Z těch nevadnoucích a důmyslných květů, které vyrůstají z hlubin národního ducha jako vodní byliny z tajemného lůna vod, uvil náš básník svoji rozkošnou Kytici. Výtěžek od něho dobytý je na oko skrovný — nebo celá sbírka obsahuje toliko dvanácte básní —, za to je ale, cokoliv podal, ryzí zlato. Nacházíme v jeho „Kytici“ kromě zlomků „Věštkyně“ a „Záhořovo lože“ *národní pověsti:* Poklad, Zlatý kolovrat, Štědrý den, Holoubek, Vodník a Vrba; pak *ballady:* Polednice, Dceřina kletba a Svatební košile. Úlomky z Věštkyně obsahují krásné pravdy v krásném rouchu, mají ale co básně náučné skrovnější cenu básnickou.

Básník náš dal se ve svých pověstech více předmětem svého vypravování ovládati, než aby jej samostatně byl utvořil, šetře způsobu, jakým se pověsti ty mezi lidem vyprávějí. Časté opakování jednotlivých průpovídek a obratů, chod a postup děje více meškavý nežli pravidelným, rozměřeným krokem cíl svůj sledující, zastávky časté a ohlédání nazpět, uchýlky to z předsevzaté cesty, slovanský způsob malování do podrobna jednotlivých obrazů a částí, časem i na újmu souměrnému celku, tyto a podobné vlastnosti našich národních pověstí, jak se mezi lidem vyskytají, uzříme v jeho básních s podivuhodnou umělostí šťastně nápodobeny.

První z nich, známá již z almanachu „Vesny“ a výtečná překrásnou mluvou básnickou i tichým epickým tónem, byla krásně přeložena do polštiny. V ostatních nacházíme více rhytmického pohybu a živější proudění mluvy a obratů. Každá má svoje zvláštní krásy a půvaby; nejdojemnější jest bez odporu „Štědrý den“. Její tklivý obsah vyloudí v každém srdci soucitný ohlas a mnohou slzu útrpnosti. Avšak dovolíme si zde něco poznamenati. Zdá se že by báseň ta jako harmonický celek velice byla získala, kdyby nám básník po odstávce III. byl vylíčil trapné pocity opodál stojící Marie při svatbě Hany a pak bolestné obávání obou dívek, než se i druhé vidění ze štědrého dne vyplnilo. Z vylíčených duševních muk zvědavých děvčat, jež musely utrpěti za svoji všetečnost, přirozeným způsobem plynulo by pak naučení, které na konci básně umístěno:

Však lépe v mylné naději sníti,
Před sebou čírou temnotu,
Nežli budoucnost odhaliti,
Strašlivou poznati jistotu.

„Záhořovo lože“ liší se formou ode druhých pověstí velmi nápadně. Nenajdeme zde té jasnosti, uhlazenosti a okrouhlosti myšlének a obrazů jako v druhých básních; ale rovněž jako poutník neznámý v té básni oděn habitem šerým mlhavou krajinou, pohřížen v truchlivé za-

dumání, koná nejistou pouť do končin neznámých, tak i roucho té pověsti jest při mnohých krásách přece šeré, plno záhybů, široké a vláčné, z něhož jen zde onde bledá tvář hlavní myšlénky probleskuje.

Naproti tomu rozvinul se tvořící duch našeho básníka *v balladách* ve své největší síle a kráse. Jsouť to nejskvostnější básnické perly v celé sbírce a naše literatura nemá podobných. Peruť mohútného genia ovívá nás při čtení, a kritika přestává posuzovat, nýbrž oddává se jedinému pocitu: obdivování. Již první „Polednice“ řine z duše básníkovy mocným proudem jako prudká bystřina a uchvacuje naši mysl trnutím. Při „Dceřině kletbě“ a „Svatební košili“ je zajímavé, že potkáváme po věsti známé už odjinud a zobecnělé mezi jinými národy. Pohleďme zde k snadnějšímu porovnání na jinonárodní básnický výtvor téhož předmětu s první onou básní:

Edward. (Schottisch. Aus Percy Reliq. Vol. I. p. 57.)

Dein Schwert, wie ist's von Blut so roth? — Edward, Edward!
Dein Schwert wie ist's von Blut so roth — Und gehst so traurig her?
O ich hab' geschlagen meinen Geyer todt — Mutter, Mutter!
O ich hab' geschlagen meinen Geyer todt — Und keinen hab' ich wie Er.
Dein's Geyers Blut ist nicht so roth — Edward, Edward!
Dein's Geyers Blut ist nicht so roth — Mein Sohn, bekenn' mir frei.
O ich hab' geschlagen mein Rothross todt — Mutter, Mutter!
O ich hab' geschlagen mein Rothross todt — Und 's war so stolz und treu.
Dein Ross war alt, und hast's nicht noth — Edward, Edward!
Dein Ross war alt, und hast's nicht noth — Dich drückt ein and'rer Schmerz.
O ich hab' geschlagen meinen Vater todt — Mutter, Mutter!
O ich hab' geschlagen meinen Vater todt — Und weh, weh ist mein Herz.
Und was für Busse willst du nun thun? — Edward, Edward!
Und was für Busse willst du nun thun? — Mein Sohn, bekenn' mir mehr.
Auf Erden soll mein Fuss nicht ruh'n — Mutter, Mutter!
Auf Erden soll mein Fuss nicht ruh'n — Will geh'n fern über's Meer.
Und was soll werden dein Hof und Hall? — Edward, Edward!
Und was soll werden dein Hof und Hall? — So herrlich und so schön.
Ich lass' es steh'n, bis es sink' und fall' — Mutter, Mutter!
Ich lass' es steh'n, bis es sink' und fall' — Mag nie es wieder seh'n.
Und was soll werden dein Weib und Kind? — Edward, Edward!
Und was soll werden dein Weib und Kind — Wann du gehst über's Meer?
Die Welt ist gross, lass sie betteln drinn — Mutter, Mutter!
Die Welt ist gross, lass sie betteln drinn — Ich seh' sie nimmermehr.
Und was willst du lassen deiner Mutter theu'r? — Edward, Edward!
Und was willst du lassen deiner Mutter theu'r? — Mein Sohn, das sage mir.
Fluch will ich euch lassen und höllisch' Feu'r — Mutter, Mutter!
Fluch will ich euch lassen und höllisch' Feu'r — Denn Ihr, Ihr riethet's mir!

Krvavá tato ballada skalnatého Skotska má ovšem na první pohled co do skladby i rhytmu jakousi podobnost s naší; ale jak podstatný je rozdíl mezi základními myšlénkami skotské a české básně! Onen nepři-

rozený zločin, kde syn návodem matky zavraždí vlastního otce, jest tak hnusný, že se našemu duchu národnímu, který v tak posvátné uctivosti chová svazky pokrevenství, musil nejvejš přičiti a pověst, která k nám z ciziny o vraždě otce vlastním synem vnikla, vzala vlivem mírného ducha slovanskéko valnou proměnu a tu podobu, v jakové nám naším básníkem podána.

„*Svatební košilí*“, nejzdařilejší básní celé sbírky, vstoupil náš pěvec v zápas s výtečníky jiných národů, kteří túž látku obrali k mistrovským plodům svým. Kdo nezná Bürgerovy Lenory a Ucieczky Mickiewiczovy? Zvláště Lenora způsobila svého času mnoho hluku a Bürger sám si na ní nemálo zakládal. Když ji ponejprvé předčítal v kruhu svých přátel u hrabat Stollbergů, dal komnatu jen polousvětlem osvětlit, aby mrákotou zvýšil děsný dojem své deklamace. Přijda tam, kde Vilém tryskem přicválá se svojí milou ke hřbitovu, švihl při verších:

Mit schlanker Gert ein Schlag davor
Zersprengte Schloss und Riegel

nerázně jízdeckým bičíkem na dvéře, které se rozlítly, až zděšenému posluchačstvu vlasy vzhůru vstávaly. Takovouto přednáškou dojala Lenora ovšem náramně. Svým přátelům, k jejichž radě mnohé verše v balladě své opravil, vynechal, přidal, změnil a uhladil, psal u vítězoslavném rozčilení: „Ist's möglich, dass Menschensinne so etwas Köstliches erdenken können? Ihr Gesellen dort, wie tief werdet ihr die Hüthe davor abnehmen müssen! Ihr sollt alle mit bebenden Knieen vor mir niederfallen und mich für den Dschinkis-Chan in der Ballade erklären; und ich will meinen Fuss auf eure Hälse zum Zeichen meiner Superiorität setzen. Denn alle, die nach mir Balladen machen, werden meine ungezweifelten Vasallen seyn und ihren Ton von mir zum Lehen tragen. Alle Zungen auf Erden und unter der Erde sollen laut bekennen, dass ich sey ein Balladen-Adler, und kein anderer neben mir.“

A přece se jiní orlové pokusili zalétnout bujarým křídlem v ty kraje, kde se domníval býti Bürger samovládcem, aniž se mu podřadili co jeho manové. „Nevelmi“ praví náš básník o svém plodu, „mohu posloužiti obecenstvu tu, kde již první mužové v literatuře národův pracovali. Ale naše česká pověst liší se od jiných celým směrem, a proto umínil jsem si ji veršem u veřejnost podati.“

A v skutku, naše báseň není nápodobena ani k balladě Bürgerově, ani Mickiewiczově; znamenitě liší se od nich netoliko formou, nýbrž celou svojí podstatou, celým jádrem svým, a staví se jim důstojně co samostatný výtvor po boku. Jakkoli osnovy pověstí těch mají něco společného a snad společný původ, jaký přece rozdíl ve sběhu celé

udalosti a v povahách dívek u každého národu! Kdežto polská i německá milenka, nemohouce vyčkati návratu milých do boje vyšlých, oddávají se přílišnému hořekování, a onano strojením *čárů*, tato pak *zoufanlivým proklínáním své spásy* na osudu hřešíce přemocné vášni své za obět padají a s mrtvými milenci svými v záhubu slepě se uvrhují, panna česká v jemném bolu svém *modlením* toliko provinila se proti nezvratnému osudu, a upadši proto v moc svého miláčka nezadává se slepě ani lásce své ani ochraně svého ženicha, nýbrž spoléhajíc také v ochranu boží šťastně z nebezpečí vyvázne. Z toho šťastného ukončení naší ballady vysvítá jasně ona „podřízenost lásky“ * ve slovanských národních písních i pověstech, která zřídka vyšlehuje v plamen ohnivé vášně a jížto zřídka padne milující za obět.

Netoliko ukončením, nýbrž celkem zajímavé jest porovnati genialní ty básně, kterak se v nich jasně zrcadlí duch a povaha národu, v kterémž vyrostly.

Polská ballada skví se urozenou elegancí; panna obývá v zámku, kníže uchází se o její ruku, od staré „Rumy“ a kouzelného umění očekává spásu; hrdá lesklost v každém verši, bujný rhytmus, plachý přepych. Kavalírský kochanek, který navštíví nešťastnou kochanku, sladko s ní pohovoří a pak, když bije půlnoc, k ní promluví:

Bywoj zdrowa,
Kóń mój zaržał, kóń mój czeka,
Albo wstawaj, na koń siądź
I na wieki moją bądź —

a zbožná mysl kněze, který za propadlé milence mši čte, hrůzyplnému dojmu nešťastného konce v pocit nábožnosti rozplynouti se daje: v tom ve všem zračí se zřetelně mysl Poláků.

Bürger přivádí nám v Lenoře dívku, v jejíž ňadrách sopka vášnivé lásky bouří, dívku propastného srdce; ona ví kam táhl její milý a sama se přesvědčí, zdali se nevrátí, a nabyvši smutného o tom přesvědčení vypukne v zoufanlivý, zběsilý nářek:

Sie zerraufte wohl ihr Rabenhaar,
Und warf sich hin zur Erde
Mit *wüthiger* Geberde.
Zerschlug den Busen — atd.

Nechce slyšet potěšných slov matky, která jí radí, aby si otčenášem ulehčila anebo velebnou svátostí se utěšila, nýbrž proklíná svoji vezdejší i budoucí spásu:

Ohn' ihn mag ich auf Erden,
Mag dort nicht selig werden.

---

* Viz důkladný a důmyslný spis L. Štúra „O národních písních a pověstech plemen slovanských“, nákladem Matice, str. 89.

Podivné jest, že i zde naskýtá se skeptické pochybování:

Was half, was half mein Beten?
Bei Gott ist kein Erbarmen!

a pak to metafysické rozjímání:

O Mutter, was ist Seligkeit?
O Mutter, was ist Hölle?

Hříšným reptáním proti božské prozřetelnosti upadá v moc mrtvého Viléma, a na té osudné jízdě vyšlehuje ještě její bujná láska, která ji zahubila, ve slovech:

Sag' an, wo ist dein Kämmerlein?
Wo? Wie dein Hochzeitbettchen?
Hat's Raum für mich?

Docela jiný obraz poskytuje nám panna česká. Je blízko půlnoci a

Na stěně nízké světničky
Byl obraz boží rodičky,
A před tou mocnou světicí
Viděti pannu klečící:
Klečela, líce skloněné,
Ruce na prsa složené;
Slzy jí z očí padaly,
Želem se ňádra zdvihaly;
A když slzička upadla,
V ty bílé ňádra zapadla.

Jak krásně dojímá již při prvním pohledu, a jak hluboký soucit vzbuzuje v nás, když tklivými slovy ulehčuje svému zatajenému bolu:

Žel Bohu! kde můj tatíček?
Již na něm roste trávníček!
Žel Bohu! kde má matička?
Tam leží — podle tatíčka!
Sestra do roka nežila,
Bratra mi koule zabila.
Měla jsem smutná milého,
Život bych dala pro něho!
Do ciziny se obrátil,
Potud se ještě nevrátil;

a po třetím roku ještě meškâ

Ve světě širém, širokém,
Co kámen v moři hlubokém.
Tři léta o něm ani sluch,
Živ-li a zdráv — zná milý Bůh!

aký to smutný osud pro opuštěnou, jak těžký bol to tíží na ubohé anně! Avšak nesáhá k čarám, jako panna polská, aniž klne osudu ako Lenora, nýbrž očekává pomoci od bohorodičky:

Marie, panno přemocná!
Ach budiž ty mi pomocna;
Vrať mi milého z ciziny,
Květ blaha mého jediný;
Milého z ciziny mi vrať —
Aneb život můj náhle zkrať!
Maria, matko milosti!
Buď pomocnicí v žalosti!

v tom leží její provinění; sotva vyřkla neblahá ta slova: „život ůj náhle zkrať“, stane se jí po vůli a ona jest odevzdána do moci ého milého, kterého po malém zdrahání následuje. Konají však tu oční pouť *pěšky*, naopak polským a německým milencům, kteří koňmo étají. Některé hlasy vytýkaly našemu básníku tuto změnu a radily, by lépe byl pochodil, kdyby byl zůstal při *jezdci*. Avšak přehledli, náš milenec není *vojínem* jako v polské a německé, nýbrž že „do ziny se obrátil“; a pak je k pravdě podobnější, že česká panna, která

v „nízké světničce“ obývá, měla chudobného miláčka a že nemohl být „pánem na koni“, kdež jí při odchodu praví:

První rok přádla hledívej,
Druhý rok plátno polívej,
Třetí košile vyšívej —

a proto nemůžeme s tou výtkou souhlasiti, nýbrž uznáváme a chválíme dobrý takt básníka i pověsti české, která zobecnělého jezdce na pěšího změnila, snad již z ohledu na menší rozsáhlost české země naproti německé a polské.

Než vraťme se zase k naší panně, která se vydala v jasné noci na osudnou cestu se svým milým. Tu neoddává se zcela slepě jeho ochraně, nýbrž dověřuje spolu v pomoc vyšší:

Což bych se bála? tys se mnou,
A oko boží nade mnou.

A kdežto Lenora vyptává se Viléma na svatební lože, zdali dosti volné, mluví naše panna:

Pověz, můj milý, řekni přec,
Živ-li a zdráv je tvůj otec?
Tvůj otec a tvá milá máť,
A ráda-li mne bude znáť?

Pověz, můj milý, řekni jen,
Jak je tvůj domek upraven?
Čistá světnička? veselá?
A zdali blízko kostela?

Zde tuším patrně se jeví rozdíl mezi oběma dívkama, a každý sám jasně posoudí, který genius výše zaletěl do posvátné říše ideálů. — Česká panna nezahyne; nebo dost záhy poznala zlý úmysl zlého druha a prchá před ním:

Jenom po bílém obleku
Zablesklo se jest v útěku.

Ale kde se ukryje? Na tomto místě není výtečná naše báseň dost jasná, a kdyby alespoň stálo:

Stojí tu, stojí komora,
Za pannou klapla závora,

vysvítalo by, že tam vzala svoje útočiště, kde hrozivým tlukotem oklamaného druha a hrůzyplným vstáváním umrlce uvnitř komory náramné strachy za trest svého provinění snášeti musí, pokud nezapěj kohouti, a ona vysvobozena.

Krásně končí se naše báseň veršemi co epilog přidanými; upomínajíť na chór v antické tragedii, kterýž dojem strašlivých událostí zmiřujíc poděšenou mysl v klidnější říši rozjímání mile unáší a onen mír udílí, který z každého uměleckého díla zářiti má.

A. V. Mezník.

Skladba jazyka českého. Sepsal *Martin Hattala*, c. kr. mim. professor filologie slovanské na universitě Pražské. Prvý díl. V Praze 1855. Nákladem J. B. Calvova knihkupectví. B. Tempský. (Cena 1 zl.)

Náuka o slohu jazyka českého jest potud u nás věc nová, vzácná. O potřebě spisu takového vůbec a ve školách zvláště nepochybuje sice nikdo, ale nikoho potud nebylo, kdo by se jeho byl odvážil, ačkoli v mluvnicích našich, zvláště novějších, již mnohý dobrý k němu počátek učiněn jest. Pozorujeme-li prosy naší české — a o té jediné je tu řeč — jaký měla ráz od polovice 14. věku až do 18., nalézáme v ní vůbec rozdíl nemalý. Krátké, prostě spojované věty staré prosy postupem času rozvlečeny jsou v dél i v šíř a mnohonásobně jinými protkány; přirozený pořádek slov postoupil místa svého umělému, zvrácenému, dle vzorů latinských a německých přistrojenému: a vždy přece to, co jmenují doplňováním časoslova a jmena přídavného a p., totiž vlastní ústrojí jazyka českého, u správnějších spisovatelů v ničem se nezměnilo. Tak ku př. časoslova *prositi* a *žádati* doplňovala se každého času genitivem osoby i věci: někoho za něco neb za někoho, pánův za pomoc, královny za vězně; něčeho od někoho neb i na někom, mošny od žebráka, spásy na Bohu. Germanské prositi neb žádati někoho (acc.) o něco vyskýtá se, ač ještě velmi zřídka, teprva v 17. věku, kde jazyk český již přicházel v úpadek. Přídavné *jist* doplňuje se vždy jen instrumentalem: někým neb něčím, nikdy germanským genitivem atd. Pravili jsme, že tu řeč jen o prose; neb kde spisovatel k vůli verši a rýmu prostomluvu všelijak natahovati, přistřihovati i skrucovati musí, kterak toto může býti vzorem přirozené jazyka vazby? A však i tu, ve verších, vždy bedlivě šetřiti třeba správnosti ústrojí jazykového, a kdo by ku př. napsal: doptávati se *o něčem*, místo něčeho neb o něco, chybil by právě tak hrubě, jako by napsal: v některých *řečích*, místo řečech. Z toho patrné jest, že v tom, co jmenujeme slohem anebo skladbou jazyka, dvě stránky od sebe pilně rozeznávati sluší: vnitřní ústrojí jazyka a vnější formu mluvy. V prvním záleží vlastní ráz i podstata jazyka, druhé jest jen vedlejší a nahodilé; ono jest dědictví po předcích našich zůstavené, neporušitelné, žádné libovolné proměny ani žádného následování jazyků cizích netrpíc, toto řídí se zvykem a zvláštní oblibou času i osob, a může dobře dle jazyků cizích přispůsobeno býti; první náleží vlastně v obor mluvnice v užším smyslu slova toho, druhé má svou zvláštní náuku, nazvanou větosloví, k čemuž i slovosled náleží. Tato dvojí rozdílná stránka slohu se míní, když se o spisu praví, že má jadrný anebo lehký ale nesprávný sloh; anebo naopak, že má správný ale drsnatý, anebo nejasný, rozvláčný atd. sloh.

Svrchu jmenovaný spis je prvý díl mluvnice jazyka českého pro

školy, kterouž p. spisovatel ještě v prodlení roku tohoto vydati míní. Obsahuje náuku o větách, jinak větosloví, tudíž dle nadřečeného druhou, obecnou stránku skladby jazyka, při čemž p. sp. ve věcech hlavních se řídil nejvýtečnějšími spisy německými téhož způsobu a zejmena spisem Beckerovým „Der deutsche Stil“. Zdali také p. sp. o první stránce skladby, kteréž výše dotčeno, v přislíbeném dílu druhém mluvnice své ještě zvláště bude mluviti, nevíme, ale přáli bychom toho sobě velmi; neb co v tomto dílu prvním v oddělení vět jednoduchých o věci té po různu pověděl, nepostačuje nikoli, aby se kdo z toho pravému, přirozenému ústrojí jazyka našeho naučiti mohl. Pana sp. poznali jsme před nedávem co výtečníka ve „zvukosloví“, kterýžto spis v literatuře naší jediný toho způsobu jest a dlouho snad zůstane nedostižným: tím více litovati musíme, že spis jeho nynější nedostihl toho, čeho jsme se napřed nadáli. Pro obmezenost místa nemohouce jeho tuto po drobnu list od listu rozbírati (což bohdá jindy učiníme), vytkneme jen obecně věci některé, ježto za zcestné uznáváme. Máme za to, že spis takový, kterýž způsobem empirickým, t. dobrými příklady, naučiti chce správnosti a dokonalosti jazyka, doklady své bráti by měl přede všemi jinými ze spisů takových, jimiž se jiní spisovatelé, ač chtějí-li správně psáti, spravovati musí. Míníme totiž spisy staré, k jazyku hledíc za klassické vůbec uznané, až do 17. věku jdoucí; neb co v 17. věku psáno, toho již opatrně užívati sluší, proto že tu čeština vnějším působením již valně kaziti se počínala. Dokladů pak ze spisův dob nynějších žeby měl spisovatel dokonce pomíjeti, netoliko proto, aby se vyvaroval všelikého podezření osobní i národní libosti neb nelibosti své k jistým osobám, ale hlavně z příčiny té, že ve věcech, ježto se týkají vnitřního ústrojí a formy jazyka, spisovatelé nynější nemají žádné své vlastní platnosti a ceny, nébrž každý v tom jen potud jmín býti může dokonalým, pokud se tomu ze starých dobrých spisů byl naučil. A proč nabírati ku pití vody ze struhy, když jí touž měrou z čistého pramene samého dosíci mohu? Kromě biblí a výkladu bratrského a pak Hájka dokládá se pan sp. nejčastěji Komenského, Haranta a Kocínova překladu historie církevní dle Krbcova předělaného vydání; z ostatních starých spisů klassických, ježto se na poslední stránce mezi „Skratky“ vyčítají, velmi po řídku doklady najdeš. Tím více nalézá se jich tuto ze spisovatelův věku našeho, ano p. sp. na mnoze jen na nich ustavil svá pravidla ústrojnosti jazyka českého, dávaje jim ve mnohém přednost před starými spisovateli. A jen tak mohlo se státi, že ve spisu tomto mnohé chybné novomluvy ano i hrubé germanismy za pravidlo se schvalují, a zase naproti tomu mnohé pravé vlastnomluvy (idiotismy) jazyka českého, jichž nejlepší spisovatelé věků starých užívali, často jen zhola se za-

vrhují a za nesprávné, nemotorné atd. vyhlašují. Vůbec bylo by přáti, aby spis tento psán byl bez všeliké národní i jiné vášnivosti, kterážto, jakož i všeliká polemika mluvnická, do knihy školní nikterak nenáleží. Dále, aby sloh spisu tohoto, jakožto vlastní práce p. spisovatelova, na mnohých místech byl srozumitelnější a smysl přístupnější; neb jiné jest psáti učeným, a jiné knihu do škol; dlouhé, mnohými nastávkami rozvleklé, i mnohými vstavkami roztrhané věty srozumitelnosti nad míru vadí. Konečně pak aby se v tomto spisu bylo šetřilo více správnosti jazyka, jak mluvnické, tak i co se týče germanismů, jichž pohříchu tuto příliš mnoho nashromáždíno, a mezi tím i takových, o nichž naše novočeská literatura potud ještě ani nevěděla.

Bude se snad někomu zdáti, že tento náš obecný úsudek jest příliš příkrý; a však máme za to, že každý, kdokoliv té věci rozuměje „Skladbu“ bedlivě přečte, v mínění svém s námi se shodne; a také nadějeme se, že důkazy svými dlouho nezůstaneme ve dluhu. I nechtěli jsme z úmysla dotčených vad tajiti, aby snad vážený p. sp. posílen nebyl v domnění, žeby spis jeho ve všem byl dokonalý; neb jsme jisti, jakož v jedné stránce mluvozpytu vynikl daleko nad předchůdce své, tak že i v této druhé, ač nastoupí-li na cestu jinou, nahoře vytčenou, znamenité bude moci spůsobiti a literatuře naší nemálo prospěti.

*n.

Blahověst. *Katolické hlasy pro kněžstvo a lid jazyka československého.* Vydavatel *Václav Štulc*, kněz církevní a učitel náboženství na c. k. gymnasium akademickém. Svazek I. V Praze 1855. Tiskem a nákladem Bedřicha Rohlíčka v knížecí arcibiskupské knihtiskárně. (Cena předplatní na ročník 3 zl.)

Nebylo v posledních letech úkazu na poli náboženského písemnictví našeho, jenž by se byl potkal s tolikerým účastenstvím jako „Blahověst“. Se všech končin, v kterých slyšeti zvuky jazyka našeho, osvědčilo duchovenstvo upřímné potěšení své z opětného vydávání horlivému p. vydavateli, a vys. důst. p. biskup budějovický, sám jeden z nejšťastnějších pěstovatelů naší literatury náboženské, schválil zvláštním listem nový časopis duchovenstvu svému. Jest pak opravdu podobného spisu u nás pilná potřeba. Již před dvaceti a více lety chovalo sobě duchovenstvo naše svůj na onen čas výborný časopis; od té doby se počet česky čtoucího kněžstva tak patrně rozmnožil, že ač v posledních časích svého trvání provázen byl „Časopis pro kat. duch.“ důstojným druhem „Blahověstem“, přece se vedlo oběma dobře. Že jest náboženský časopis u nás potřebou, důkladně tím dokázáno; čtenářům bývalého „Blahověsta“ pak jest patrno, že není horlivějšího redaktora

nad p. Štulce. Již první tento svazek svědčí o nevšední jeho činnosti. Otvírá se úvodním článkem „Církev a svět“, v němž úkol církve za našich časů živě a jasně líčí. Potom následuje veliký počet rozmanitých článkův, dogmatických, dějepisních (Sv. Vojtěch, dle Gfrörera od Bílého), statistických (Křesťanstvo v Bosně) a jiných, zvláště pak rozmanité zprávy církevní se všech stran katolického světa. P. vydavatel pečoval o to věrně, aby dostál účelu svému, vydávati časopis pro kněžstvo a lid, a podařilo se mu v plné míře.

Velmi vítán bude všem čtenářům „Blahověsta“ připojený „Literní věstník katolický“, podávající zprávy o bohosloveckém a vychovatelském písemnictví v českém i jiných jazycích. Vůbec obrací „Blahověst“ ke všem věcem náboženským zřetel svůj, jsa obrazem nynějšího života církevního. Nepochybujeme, že se potkal na všech stranách s takovým účastenstvím, jakéhož plnou měrou hoden jest.

Staročeská biblioteka. Vydal *Jan V. Rozum*. Díl IV. V Praze 1855. Tisk a náklad Bedř. Rohlíčka. (Cena 40 kr.)

V tomto dílu podány jsou ukázky téměř z veškerých překladů Veleslavínových, mezi nimiž i „Správa o potěšování nemocných“, která teprv po smrti Veleslavínově r. 1615 vydána byla synem jeho Samuelem. Ku konci připojeny jsou dodavky k svazku prvnímu. Slova cizí, ježto se v překladech Veleslavínových nalézají, p. vydavatel vymýtil a nahradil českými, jakož to byla i Matice česká ve vydání Haranta z Polžic vším právem učinila, majíc k tomu zřetel, aby cizotou znešvařený jazyk opět se očistil. Cizí tato slova mohla se ale ve vydání Veleslavína pro větší pohodlí čtenářů položiti pod čáru na též stránce, jakož se bylo ve spisu Harantovu stalo.

Před nedlouhým časem pronešeno v jistém jinojazyčném literním orgánu zdání, že by ve „Staročeské bibliotece“ umístěna býti měla díla obsahu realního. Máme za to, že by se tím obecenstvu nevalně posloužilo, poněvadž právě tento obor ve starší literatuře české četných pěstovatelů a pracovníků neměl a tudíž ničeho neposkytuje, co by obsahem zajímavé bylo. Ostatně budou ukázky z oboru realního podány v Matičinu „Výboru z české literatury“, o jehožto sestavení se nyní pracuje, v té míře, aby se každý o náhledech středověkých a o stupni, na němž realní vědy stály, přesvědčiti mohl. Tím, jak doufáme, bude obecenstvu v každém ohledu dostatečně posloužено.

Přejeme si s jedné strany, aby p. nakladatel u vydávání rychle pokračoval, s druhé pak, aby tito pokladové literatury naší hojné přízně a obliby u obecenstva nalezli, zvláště u studující mládeže. — *R.*

Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae. Pars I. Annorum 600—1253. Opera Caroli Jaromiri ***Erben***. Pragae 1855. V komissí J. B. Calvova knihkupectví. (Krámská cena 12 zl.)

Od té doby, co důmyslný Gelasius Dobner, ve svém tuhém boji proti zděděným pověstem a Hájkovým smyšlenkám, obrátil zřetel k samým pramenům dějin českých, již mnoho buď málo známých neb i zcela neznámých starých letopisův tiskem vydáno jest, zvláště Dobnerem samým, pak Pelzlem, Dobrovským, Palackým u nás v Čechách, za hranicemi pak Pertzem ve známých „Monumenta Germaniæ“. Jedna však stránka až po tento den byla opomenuta, vydání ***starých listin***, týkajících se dějin českých — ***českého diplomatáře***. Obrátil sice i k věci této zřetel svůj neunavený sběratel a bystrý zpytatel všech písemních památek našich, Palacký, a ve čtyrech svazcích svého „Archivu českého“ otevřel nám neznámé posud poklady listin českých z konce 14., hlavně pak z 15. století; než listiny ***latinské*** ze starší doby dějin českých jsou posud buď roztroušené po nesčíslných sbírkách, buď posud netištěné, vůbec těžko přístupné. V takových okolnostech jest vydání jich všem badatelům naší historie pilnou potřebou. Podobného však vydání listin v plném jich znění, totiž diplomatáře českého, nelze jest pro veliký náklad tak brzo se nadíti, přesahujeť dílo takové síly nejen jednotlivce ale i našich učených společností. V těchto poměrech stávají se „Regesta“ vítanou, každému dějin vlastenských zpytateli nevyhnutelnou pomůckou.

P. vydavatel, jehož výtečná o rozličných stránkách historie české pojednání, v časopise musejním obsažená, vydávají svědectví o pilných studiích pramenův dějepisu českého, uvázal se v práci vyhledávající nevšední vytrvalosti, vydati veškeré listiny latinské týkající se národu českého od prvního vystoupení jeho až do vymření rodu Přemyslovského; tento první díl sahá až do smrti krále Václava I. Otakara (1253).

Uspořádání jeho liší se poněkud od obyčejných ***regest***, v kterýchžto se potkáváme jenom se stručným přehledem každé listiny; ale p. vydavatel našich regest, vynechav jen obyčejných formulí a zbytečnch míst, podává významnou část listiny zúplna. Toto uspořádání se s jedné strany p. vydavateli vytýkalo, jako by bylo plýtvání místem. Myslíme že neprávě. Výtka tato platila by, kdybychom měli již diplomatář této doby; tu by postačilo vysloviti jenom krátkými slovy smysl listiny a ukázati na diplomatář. Poněvadž ale diplomatáře není a snad ani brzo nebude, má se tímto uspořádáním vyhověti potřebě badatelův, kteří se krátkým udáním smyslu jen zřídka spokojiti mohou. I z toho bude p. vydavateli každý přítel dějin českých povděčen, že sebral v nejstarší době všeliké listiny týkající se Čechův i za hranicemi nynější země české,

osadníků v Bavořích a Rakousích. Osady tyto slovanské v zemích německých jsou zajisté velmi vzácným zjevem v dějinách našeho národu. Budoucí monografii, kteréž zajisté hodny jsou, připravuje se takto cesta.

Nejpracnější a zároveň nejnevděčnější, ač nanejvýš záslužnou částí regest jsou úplné rejstříky jmen osobních a místních, obsažených v těchto listinách. O těžkostech podobné práce těžko si učiní pojem, kdo se nikdy o něco podobného nepokusil. P. vydavatel tu zároveň vykládá všeliká stará česká jmena, jež na první pohled často nepochopitelna býti se zdají, zde však neobyčejným důvtipem vysvětlena jsou. Tato část regest bude poučna i těm, kteří si neobrali dějezpytu za úkol, totiž všem toužícím po důkladnější známosti starého jazyka českého. Zpytatelům historickým pak poskytuje se těmito rejstříky tak jasný přehled, jakéhož nižádným jiným prostředkem dosíci nelze. Sestavení listin podle osob, jakéž se ve spisech tohoto druhu, obsahujících listiny pouze jednotlivých osob, na př. Böhmerova regesta císařův, naskytuje, nebylo by bývalo prospěšným v regestech našich, kdežto máme listiny psané od osob rozličných, knížat a králův českých, papežův, císařův, biskupův pražských a olomouckých a mnohých soukromých, tak žeby věci k sobě náležející od sebe odtrhovati se musily.

Nezbývá nám leč vysloviti díky své neunavnému p. vydavateli, jemuž k dokončení počatého díla přejeme síly a prázdné chvíle.

Z.

Ruská.*

Nedávno měli jsme v Moskvě velikou slavnost: stoletou památku založení university moskevské. Den předtím byly zasvěceny dva obrazy, věnované sv. Mikuláši a sv. Alžbětě, ve jmenu university, v kapli tohoto ústavu. Sama památka začala se druhého dne slavnými službami božími, po nichž kněžstvo processím celou universitu prošlo, kropíc ji svěcenou vodou. Večer v sedm hodin žáci i učitelstvo sešli se v sále, v němž se odbývají podobné slavnosti. Minister veřejného vyučování otevřel sezení čtením carského poslání znějícího co nejpochlebněji. Když se radostné pokřiky utišily a poslední zvukové národní hymny dozněli, oznámen dopis nynějšího císaře, tehdáž ještě velkoknížete nástupce, že se dal zapsati v počet údů sboru universitního; pak přišly všecky přípisy, jež velcí ústavové říše a cizozemska za příčinou této slavnosti zaslali. Prof. Ševirév vykreslil na to historii university od prvopočátku jejího; příležitá kantáta a národní hymna ukončily slavnost tohoto dne, v níž se zúčastnili, kdož jen koliv jaké výtečnější postavení měli.

---

* Nejvíce z téhož pramene jako zpráva na str. 149—151.

Den nato dala universita slavnou hostinu veškerým údům své správy a učitelského sboru, následujícího pak dne i studentům.

K slavnosti této vyšli dva dosti důležití spisové, nové totiž vydání prvních novin Ruských a historie university od zmíněného již prof. Ševiréva. Nejstarších oněch ruských novin jsou známy již jen dva výtisky; oba daroval výtečný ruský knihomil Poltorackij carské bibliotéce. Vydaný svazek obsahuje první ročník těchto novin, založených r. 1703 z nařízení Petra Velkého.

Ze spisu prof. Ševiréva vynímáme, že byla universita moskevská založena r. 1754 pod Alžbětou, a že počet studentů na ní hnedle velice vzrostl. Za Kateřiny zvelebila se velice; vláda a za jejím příkladem množství vznešenců obětovali k rozkvětu jejímu veliké sumy. Vyučování i literatura shledaly brzy prospěchy z toho. Alexander potvrdil statut těchto vysokých škol r. 1804, osvobodil je cla a kolku, udělil jim právo rozhodovati v prospěch oudů jejich s jinými osobami a svěřil jim censuru všech knih, vycházejících v obvodu university, neboť Rusko jest rozděleno i na universitní obvody. Vědecké sbírky university rostly každý den, knihovna její je značná a universita sama vydává zvláštní časopis. I ačkoliv během tohoto století neskrovný počet vyšších ústavů vyučovacích byl zřízen v Rusích, však moskevská universita ničeho tím v obzvláštním svém postavení a ve vzácnosti neutrpěla a může se posud vším právem považovati za vědecký střed veškeré říše.

Než přistupme k samé literatuře. Měsíční spis *Suvremennik* obsahuje zprávu *o románu v staré literatuře ruské.* Díla, o nichž se zde jedná, jsou původu cizího; národní román vznikl v Rusích teprvé v prvních rocích tohoto století. Právě když začínala literatura rozkvítati v jižním Rusku, uvrhl vpád Tatarů říši tuto ve tmy. Za strašlivé, tak dlouhé vlády těchto surovců neměli předkové naši pochvíli odevzdávati se pracím literním. Pravda, mnichové pokračovali ve spisování kronik, všecka však díla obraznosti, složená tehdáž, jsou velmi nedokonalá. To vysvitá ze všeho posavadního pátrání; ze starých národních románů, nalezených opět, jen dva možná považovati za práce původní. Reformy, uvedené v Rusích od Petra Velkého, vrhly spisovatelstvo na dráhy docela jiné a stará literatura přišla v zapomenutí. — Polsko a Čechy byly prostředníkem, jímž se rytířský román, plod západní Evropy, uvedl i rozšířil v Rusku. V tom ohledu byl posud nalezen zlomek italské básně *Reali di Francia* pod titulem *historie krále Bovy,* pak *kniha o Meluzíně, historie Petra Provenckého a krásné Majelony, historie Florenta a Oktaviana Římského* a povídka pamatující na *historii Valentina a Orsona.* Čtvero posledních spisů jest přeloženo z polštiny a sáhají, v Rusku, do druhé polovice 17. století; první pokládá se za nejstarší. *Kniha*

o Meluzíně byla bezpochyby málo známa; nalezlať se posud v jediném exemplári. *Historie o Petru z Provencie* byla podle všeho mnohem více rozšířena a lid čte ji posud s velikým potěšením, ovšem ve formě poněkud změněné; nachází se ve třech rukopisích, z nichž toliko jediný jest úplný. Naši překladatelé *historie o Oktavianovi* nečerpali z téhož pramene, máme ji ve dvou versích; rukopisní drží se věrně textu cizozemského; tištěná jest mnohem méně věrná a vycházejíc na rozličných místech a často, všelijak se změnila. Romány tyto nejsou jediné plody cizozemské, nalezené v staré literatuře naší; více jiných povídek a novel znárodnělých jest téhož původu; předkové naši poznali je spolu s románem rytířským, dali jim však před ním přednost, neboť posud jsou velmi oblíbeny v nižších třídách.

Úplná sbírka spisovatelů ruských, vycházející od několika let, byla nedávno rozmnožena novým svazkem, obsahujícím díla *Gribojedova* a *Krukovského*. Krukovský jest méně znám i méně důležit, tím více Gribojedov, jehož jmeno i kromě Ruska slavno. Znáte tragickou smrt jeho v Teheraně, kdež byl ruským vyslancem. Duch to opravdu rázu nadobyčejného; kdysi, ve válce naší s Persií, stál na bojišti po boku knížete Suvarova. Boj byl prudký a Gribojedov stíhal jej okem velmi pozorným, když najednou kule z děla vedle něho do půdy vrazila. Kníže obrátil svého koně, a Gribojedov nebyl s to, by přemohl své leknutí. Druhého dne postavil se před nepřátelskou batterii s pevným předsevzetím, vydržeti na svém stanovisku přes jistý počet ran, jejž byl napřed určil. Zkouška se mu podařila; vrátil se do táboru zdráv a úplně ohrožen. Kdo je tak přísný ke svým vlastním slabostem, má právo ozvati se proti slabostem i jiných. Tehdáž panoval car Alexander a nikdy nedávala vysoká společnost ruská tak na jevo pohrdání mravy národními a literaturou domácí jako tehdáž. Převrácenost tato dojala hluboce Gribojedova, i chopil se péra. První jeho práce nebyly ničím znamenity; jeť to několik pokusů dramatických a několik zlomků básnických. Zatím však zrálo u něho v tichosti dílo mající přečkati tento věk a donesti jeho jmeno v budoucnost: satyrická veselohra *Hoře z rozumu*. V ní bičuje bez útrpnosti zkaženost a převrácenost vysokého světa. Dva jiní spisovatelé, Kantemir a Viesen, doráželi na to samé již před ním; kritika Gribojedova je však mnohem hlubší. S počátku směl také spis jeho kolovat jen v přepisích, tajně; nyní ovšem jest i veřejně uznán.

Obecenstvo již od delšího času žádalo nového vydání spisů Puškinových. Jsouť všecka posavadní vydání neúplná, kromě toho i docela rozprodána. Nadaný spisovatel, p. Annenkov, přítel zvěčnělého básníka, podnikl nové úplnější jich vydání. Posud vyšly dva svazky. První obsahuje životopis Puškinův, francouzské jeho listy o dramatu Boris Go-

dunov, několik překladů a kritických článků, a zprávu o posledních dobách Puškinových od Žukovského. Vydavatel přiložil k svazku tomu snímek písma Puškinova, a kdožkoli jest tak nešťasten, že má špatnou ruku, bude mu povděčen za tuto pozornost: ruky Puškinovy nelze v skutku přeslabikovat. On měl však smysl ku kreslení a prázdná místa jeho rukopisů jsou naplněna skicami. Druhý svazek tohoto vydání obsahuje básně lehčího druhu; dále budou následovati větší básně, novely a práce prosaické. Ostatně oznamuje vydavatel, že nebude uveřejněno všecko, cokoliv kdy Puškin napsal. Skutečně neposlužilo by se mu tím také nejlépe: sepsal v mladí svém ledacos, a mezi jiným také báseň směšnohrdinskou, nápodobenou podle „Války bohů“ a podle „Panny orleanské“, věci, ježto nejsou s to aby zvětšily jeho slávu a kterých on sám nehrubě si vážil. *

Od některého času mluví se o Puškinovi dosti často v Němcích a ve Francouzích. Němci jsou dosti spravedliví k němu a mínění jejich má v tom ohledu tím více ceny do sebe, že jsou skladby Puškinovy věrně a elegantně přeloženy do němčiny. Mnohem přísnější jsou kritikové francouzští, ano někteří z nich chtějí ho docela jmenem pouhého následovníka ponížiti. Kdyby se měli tohoto svého výroku spraviti, nesnáze jejich byly by veliké, neboť netoliko že nestudovali Puškina, ano mnozí neznají ani ze jmena všech jeho prací. I jinou a horší věc začínají mu vytýkati: chtějí jistit, že musel kdysi podstoupiti trest hanobící. Z kterého pramene čerpali všecky ty podrobnosti, které nám vypravují? Odpovídají, že ze zápisek *nevydaných;* toť bylo by mnoho lidí žádostivých poznati toto tajemné vypravování! Velmi pozorně četl jsem polemiku svedenou v občasných spisích frouncouzských o této věci, a musím se vyznati, že se mi všecko to tak pravdě nepodobné zdá jako dříve. Jediného není o té věci authentického svědectví, jen o tom nelze pochybovati, žeby za živobytí Puškinova nikdo byl nesměl cos takového z úst vypustiti bez trestu.

Známý novelista, hrabě ***Solohub***, zdržující se nyní v Tiflisu, vydal tam životopis generála ***Kotlarevského*** obsahující mnoho zajímavého. Kotlarevský, syn chudého popa maloruského, vstoupil co hoch jedenáctiletý ve vojenskou službu a dosáhl nadobyčejnou svou odvážností již v osmmecítmém roce stupně generálského, byl však při outoku na Lenkoran tak těžce do hlavy poraněn, že vojenskou službu opustiti musil. O samotě život trávě, prožil tento jindy proslavený vůdce v rusko-kavka-

* Nelze z této zprávy moskevského původu poznati, bude-li toto nové vydání i ony básně Puškinovy obsahovati, jež censura byla potlačila a kteréž ostatně v přepisích po celém Rusku kolují.

ských bojích čtyřicet let nejkrutějších bolestí, než ho smrt osvobodila. Od professora ***Solověva*** v Moskvě vyšel čtvrtý svazek jeho ruského dějepisu, značný jako dřívější svazkové důkladným zpytováním, méně však výtečný co do spořádání a slohu. — Okolnosti času obrátily péra k věcem východu se týkajícím. Tak vydal ***Stasulevič*** podle byzantinských a italských pramenů „historické skoumání o obležení a dobytí Konstantinopole Mahomedem II.“, ***Ročev*** „Pravdu o Anglii“, líčící s ruského stanoviska anglickou koloniální a kontinentální politiku za posledního půl století, Viktor ***Kaminský*** „Vzpomínky poutníka ve Svaté zemi“, malíř ***Sacharov***, kterýž přebývaje před vypuknutím nynější války v Konstantinopoli čest měl sultana Abdul-Medžida portretovati, „Pocestní zápisky ruského umělce“ a j. v. Trvalejší ceny jest něco starší spis hraběte ***Mik. Adlerberga*** „Z Říma v Jerusalem“, osvědčující nevšední básnický a náboženský cit.

Na poli dramatickém jsou hodny zmínky dvě tragedie, „Servilia“ od ***Maje***, výtečného svou divadelní zběhlostí a elegantním veršováním, jejížto děj z pronásledování křesťanů za Diokletiana vyňat jest, a „Diagoras“ od ***Alferěva***, mladého, příliš záhy zemřelého básníka, kterýž si obral za předmět známou historii starého toho filosofa, jenž jako bohopůrce z Athen byl vypuzen. Že ostatně vlastenecká a bojovná poesie hojně květe a že ruští básníci a spisovatelé nepřátel nešetří, dá se snadno mysliti. Avšak i společenská vyražení obracují se k podobnému cíli, pokud smrtí cara Mikuláše nebyly přetrženy. Společenské bály a soukromé maskarády, četnější letos než jindy, nebyly zdarma jako jindy, nýbrž vstupné věnovalo se raněným, a četná i důležitá třída kupců šla v tom ohledu za příkladem šlechty.

Ještě jednu obzvláštnost! Milovníkům dějepisu bude zajímavé slyšeti, že se, jak „Severní včele“ Nerčinský její dopisovatel píše, šťastně nalezlo rodiště ***Džingis-chana.*** Asiatští dějepiscové praví toliko, že se narodil nedaleko pramenů řeky Onónu, a místo to hledalo se posavad za hranicemi ruskými, v Čínském Mongolsku. Učený Mongol ***Dorži Banzarov*** nalezl však po dlouhém a pracném skoumání, že se veliký tento chan, nejhroznější snad a největší ze všech dobyvatelů, v ruské Daurii narodil, na pravém břehu řeky Onónu, ponad pevností řečenou Čindant, v okresu Dyljun-Boldok (krtčí kopec) naproti místu Uechii-Aral (velký ostrov) as pod 50° sev. šířky a 132° vých. délky.

Francouzská.

Posud žije u mnohých mínění, jakoby zmatečnými oněmi ději, které vyvrácení panství římského provázely a ježto se vůbec „stěhováním národů“ nazývají, ona vzdělanost naprosto se byla přetrhla a zrušila, která, od Řeků k Římanům přešedši, s vládou těchto dobyvatelů takměř po celém tehdáž známém kruhu světa hlouběji mělčeji se rozšířila. Toť ovšem velký historický omyl. Jakož pásmo této vzdělanosti, jížto jsme jmeno *klassické* dali, s počátky svými do báječných mlh Orientu sahá, jakož se odtud téměř bez přítrži, od věku k věku a od národu k národu, přes Ind, Eufrat a Nil do Athen a tamodtud do Říma táhlo, rovněž tak nebylo ani v římském světě rukou slepého osudu přetrženo. By nebylo jiného svědectví, stačí mocně se posud ozývající hlahol romanských jazyků přesvědčiti nás, že vzdělanost starého Říma, se vším tím, co z posavadních snah člověčenstva na dráze k umravněnosti v sebe byla pojala, náhodě v šanc vydána nebyla, nýbrž ve změtení tom udržeti se dovedši, při vší zvetšelosti panství římského dostatek životní síly v sobě zachovala, by vydržela divoké rány nájezdů na ni se hrnoucích, by se sama sebou barbarským houfům, na dějiště světa a k požitkům vzdělaného života se hrnoucím, co podklad nového života vnutila. Starý římský *stát*, zbavený mravní síly a statečnosti, ochátraný zhýřilec beze vzletu a bez obětovnosti, propadl bezohledé síle těchto surových sice ale jadrných nájezdníků; *vzdělanost* Římanů však v řemeslech, v hospodářství, v umění, ve zřízení obcí, v písemnictví, rozšířivši se na západ koloniemi římskými a podmanivši si více méně původní obyvatele rozlehlých těchto provincií i jazyky jejich, podrobila si za nedlouho i mravy i jazyky nových germanských vetřelců, pokud toho zapotřebí bylo k utvoření nové vzdělanosti. Ze slití toho vznikli noví národové, další vůdcové vzdělanosti, jichžto jazykové patrně nesou na sobě ráz Říma, od něhož v pásmo dějů i vzdělanosti byli vtaženi. Vyšší duch, živoucí v historii, zničil *jedno*, světořiši římskou, obnoviv je na *mnohé*, na národy a státy nové Evropy, aby pokrokové člověčenstva již i všestrannější a mocnější byli, a položil rozpadajícím se těmto členům nový střed, jednotu vyšší, jednotu ducha, nabyvši nového a neméně mocného vtělení v témž Římě, kterýž jindy legiemi, nyní pak evangeliem a církevní autoritou nově utvařujícímu se západu panoval, víru rozšiřujíc a utvrzujíc, kteráž s novými, tak vznešenými a blahoplodými ideami náboženskými starou vzdělanost byla sloučila.

Jazyk francouzský náleží k nejdůležitějším útvarům velikého tohoto historického pochodu. Když první jasnější paprskové na onu zemi padali, kterouž nyní Francouzskem nazýváme, byla vlastí mocného

jindy národu Gallů čili Celtů, lidu bystré, veselé krve, lehké mysli, milovníků strojivosti, jichž domácí vzdělanost, vyvinutá opodál proudu veliké historie, dosti byla povšimnutí hodna. Však možná že i v naše žíly se dostalo něco krve toho pranárodu, když se družiny z něho vyšlé na východ Evropy tlačily a v něm částečně i osedly; jmeno aspoň, jímžto nás národové neslovanští nazývají, uvádí se nazpět k podobnému dobrodružnému kmenu celtickému. Strachy, kterých Řím požil, když houfové Gallů, vnikše hlouběji v Italii, vyvrácením jemu hrozili, odplatil Cäsar za několik generací podmaněním samé Gallie, kteráž jednou z nejdůležitějších provincií Říma se stavši pod jeho vládou a působením jeho legií a osadníků při ohebné mysli svého obyvatelstva i vzdělanost římskou i jazyk svých pánů tak rychle přijímala, že již na počátku pátého století vláda latiny zde bezmála úplná byla. Římský průmysl, římské právo a zřízení, římská vzdělanost květly po zemi, silnice a mosty římské pokryly ji, mocná, živná města vznikla s nádhernými chrámy, divadly a lázněmi, ve znamenitých školách jejich, zápasících se školami samé Italie, hlásalo se veškeré umění starého světa, luxus a všickni požitkové, ježto vzdělanost zásobuje, kynuli k požívání.

Když se národové germanští na klesající říši Římskou počali hrnouti, byla Gallie takto již dosti připravena, přilákati roje jejich k hotovému, a již v pátém století osedli v ní Westgothové v jihu, Burgundové na východu, Frankové na severu, rozdělivše, čeho dobyli, vedle váhy osob mezi sebe. Dosti brzy, již na začátku šestého století, podmanili si Frankové i ostatní své sounárodovce v Gallii, tak že králové jejich se svou nově vzniklou mocnou šlechtou nad veškerou Gallií vládli, majíce v tom soupeře a krotitele jen zmáhající se hierarchii katolickou, nositele jednoty toho divně se trhajícího věku, v níž právě živel vzdělanosti římské největší nalézal podporu. Jazyk Franků odporoval sice delší čas přirozené převaze latiny; ještě Karel Veliký vynakládal nevšední péči o zachování jeho, posléze však nemohl přece odolati staršímu hostu v zemi, jejž i stáří jeho, i větší rozšířenost, i vzdělanost, i mocná, ústředně zřízená církev podporovaly. Tak vznikla na základě latiny, vlastně na základě obecného latinského nářečí v Gallii (sermo rusticus), vlivem starého galského i novějších germanských jazyků, nynější francouzština. Avšak nebyla s počátku tak sjednocena, jakož nyní jest, aspoň spisovně. Jih a sever dělil nově vyvinutá nářečí na dvojí hlavní ratolest, na jižní, provençalský jazyk a na severní čili volonský, ježto se podle toho, jak každý z nich pojem „ano“ vyjadřoval, totiž jižní *langue d'oc*, severní pak *langue d'oui* (langue d'oil) nazvali. Jižní byl měkší a ohebnější, severní tvrdší a nepodajnější, ne-

toliko za příčinou podnebí, jímž ku př. i jižní větve slovanského jazyka větší měkkosti nabyly než severní, nýbrž i proto, že vzdělanější Gothové, osadivše se v jihu, snáze a rychleji, surovější pak Frankové, uváznuvše v severu, tvrději a zdlouhavěji romanské vzdělání a romanský jazyk přijímali, přenášejíce v něj více ze své řeči, ovšem především ze zásoby slov a nikoliv ze skladby.

Od prvních pamětí historických měl jih Gallie přednost před severem jejím. Krajiny krásné, podnebí jemné, úrody hojnost a rozmanitost veliká, středozemní moře, k němuž se země kolika řekami a přístavy otvírá a na kterém se tehdáž veškeren téměř obchod vzdělaných krajin sestřeďoval, v pravěku již oživující se dotýkání s Föničany, pak s ratolestí jejich Kartaginskou, osady Řeků, přinášející s sebou všude obchod, průmysl, pokrok vzdělanosti, později vliv římský snáze se ujímající, v polovici středního věku sousedství vzdělaných, věd i umění milovných, rytířských Maurů ve Španělích, ano dílem i jich panování v jižní Gallii, všecko to spolu s jižnější krví obyvatelstva a onačejší povahou opanovalých zde Visigothů působilo k tomu, že se květ původní, nové vzdělanosti francouzské zde ponejprv vyvinul. Provençalská poesie, poesie trubadurů zaskvěla se jako ranní slunce, potápějící se ve své kouzelné zoři, na obzoru nové evropejské literatury. Při snadném dostatku všeho vyvinula se zde záhy při dvorech velkých vasalů skvělost, jemný mrav společenský a duch ušlechtilého, zbožného a paním se kořícího rytířství, jehož hesla: ***courtoisie, chevalerie*** a ***galanterie,*** spolu s poesií provençalskou, brzy sobě západní, Říma poslušnou Evropu podrobily, stanouce se takto i prvními hesly světské západní vzdělanosti. Kdo naše české překlady ruských a polských románů ze života kozáků četl, ví z nich, že ohlas těchto ideí i s jmenem rytířství až k samým těmto synům rozlehlých rovin ruských proniknul, kteří si co do smělosti výprav svých zvláště proti Turkům od dorodružnosti Normanů ničehož neodevzdali, ovšem pak proti křesťanům nezůřili.

Provençalštinou osvobodili se jazykové nové křesťanské vzdělanosti poprvé ode jha mrtvé, církevní latiny; v poesii trubadurů vyvinula se vedle prosté, obecné národní poesie poprvé v tomto světě ově se utvořujícím poesie umělá, poesie vznešenější vzdělanosti a vyšších tříd; jsme u kolébky literatury západoevropejské. Na dvorech yšší šlechty, ano zhusta i od ní samé a od duchaplných dam jsouc pěována, nabyla brzy poesie provençalská pevných pravidel a umělých orem (conzona, tenzona atd.); právě tímto obmezením však na vyšší, odem oddělené kruhy, nemohouc se osvěžovati původními, nevyčerpanými silami života národního, propadla záhy jisté přílišné umluvitosti

a jednotvárnosti. Když klesl duch rytířský, kterýž i duchem této poesie byl, klesla i poesie jeho, měníc se jako on v pouhé formy a hříčky, a s politickou nadvladou, jižto si současně drsnější, ale při původní jadrné síle zachovalejší severní Francouzsko nad jihem získalo, obdržel i duševní život severu francouzského převahu nad jihem. Věk 11., 12. a 13. zavírá v sobě vznik, květ a klesání tohoto prvního, tak lesklého výjevu křesťansko-západní vzdělanosti.

Byl-li ráz provençalské poesie především lyrický, jest živel, který převládal v literatuře severofrancouzské, především epický. V drsnějším a chudším tom kraji nevyténili se tak záhy mravové jako v jihu; vzdělanost nižších a vyšších tříd obyvatelstva zůstávala tedy rovnější; germanský živel, zde beztoho již silnější nežli v jihu, obdržel novou posilu pozdějším přiražením dobrodružných Normanů, kteří se v rozlehlé provincie, při moři v severu, uvázali. Zde vážila síla delší čas více než jemnost, původní ráznost více nežli strojená umělost, děj více než cit. Obraznost zalétala tedy raději k mocným, hlučným skutkům předků než k líbeznému laškování milosti, raději obnovovala, šířila a krášlila mohútné pověsti starodávné, než by se byla ztrácela v umělé hry dvornosti, raději bavila se bujnými hrami fantastických bájí o bozích a vilách, než vymyšleným strojením slov a řádků, rýmů a frází.

Pověsti tyto, podání a báje jsou trojího pramene: franského, normanského a gallského. Tyto poslední, především v báječném obsahu a v bujnosti fantasie sobě libující, nazývají se v zeměpisním ohledu i bretoňské (armorické) a byly nejvíce od Normanů vzdělávány a šířeny, kteří osedše ve Francouzích tam, kde gallský živel ještě nejméně dotknut byl, i v Anglii, kdež později nové panství sobě založili, s Gally se potkali a jednak chápavější svou povahou, jednak i politickými ohledy k nim se nakloňovali. Pověsti a báje tyto sloučily se později s ideami a s obrazy křesťanskými, i s duchem chevalerie a galanterie, který byl z jihu francouzského do severu cestu nalezl, a takto, s počátku o sobě jsouce vzdělávány, později však i v menší větší celky slívány i přetvořovány, nabyly většího ještě a trvalejšího vlivu na svět nové, západo-křesťanské vzdělanosti, než před nimi sama poesie provençalská. Karel Veliký a jeho paladinové, Roland, král Artuš, Amadis, Tristan a Isolda, kouzelník Merlin, sv. Gral atd. jsou předmětové této epiky; později, na úklonku jejím, když národní živel obecné vzdělanosti více ustupoval, i dějové ze staré historie, především dobytí Troje a hrdinná dobrodružství Alexandra Velikého, na jichžto vykrášlení ostatek té bujnosti vynaložen, kteráž rekovskou fantasii středověku tak znamenitým zjevem činí.

Že vliv této poesie i nás zasáhl, že staří naši básníci neb aspoň

veršovníci, dost pilně i díly z ní vyšlými se zanášeli, dokazují staré památky naší literatury, vydané nejprvé v „Starobylých skládaních“, ve „Výboru české literatury“ a sem tam v časopise musejním. Jak málo tím naše literatura získala, pozná každý, kdo pracné tyto, často tak neohebné a nucené pokusy, ve kterých zhusta jen rým na poesii upomíná, s plody starého původního našeho básnictví srovná, jak se nám v Libušině soudu a ve Kralodvorském rukopise zachovalo. V tom aspoň ohledu jsme vstoupení své na dráhu nové, západoevropejské vzdělanosti dosti draze zaplatili. V samých Francouzích, když původní duch této poesie vyhasl, přestěhovali se plodové její z verše do prosy, z básnického roucha do povídek a románů, až posléze od vyšších tříd opuštěny byvše v lidu uvázly, který si z nich mnohé, jako ku př. Majedonu, Melusinu, posud oblibuje. Že se literatura tato, ovšem nejpozději, až do samého Ruska dostala, ze zprávy o ruské literatuře viděti, která právě tento článek předchází. Největší ale přízně ze všech plodů tohoto literního směru došly romány rytířské, kteréž neslýchanými skutky, kouzelníky, všelijakými potvorami a příkladnou milostí k damám pravorytířských srdcí oplývajíce, v nesčíslných podobách a tlustých svazcích na západě evropejském vzdělávány byly, až je rozbřesk moderní literatury nesmrtelným Don-Quixotem Cervantesovým zaplašil. Tak vytrvale pracuje v živobytí člověčenstva jeden směr, tak se, všelijak se měně a přiodívaje, z formy ve formu a z vrstvy obyvatelstva ve vrstvu stěhuje, než jinému směru zúplna místa postoupí.

Konec 13. století značí v severním Francouzsku úpadek i ducha rytířského, s provençalskou lyrikou v něj přenešeného, i tohoto, se statečností tak úzce spojeného epického směru. Města počala více a více rkvítati a moc svou rozvinovati; ústřední moc královská, dlouho jen ín a velkých korunních vasalů hřička, získala si bezohledým často, ale ůsledným přičiněním několika panovníků opět platnost. Měšťanský av i král poznávali společného nepřítele svého ve šlechtě, i byli přiuceni podporovati se vespolek, dokud tento sok nebyl dostatečně požen. Duch civilní, měšťanský, docházeje takto převahy nade duchem echty, nemeškal dokázati jí i v literatuře. Tím spůsobem nebylo lesnutí severofrancouzské epické poesie s takovými následky spojeno, ko klesnutí provençalské poesie na jihu, jehož duch, neuměje udeřiti nové a původní cesty, severnímu zúplna i v literatuře podlehl, tak jazyk severofrancouzský i v jihu vládu obdržel. Toho možná v nednom ohledu litovati, avšak Francouzsko stalo se tím opravdu celkem centralisace, hlavní snaha králů francouzských, dovršena i v literatuře, eráž na severu a jihu rovně jsouc pěstována mohla tím bujněji a estranněji zkvítati. Jazyk provençalský jest od té doby pouhým sou-

kromým nářečím a poesie trubadurů hříčkou zvláštních poetických aka demií (jeux floraux) a jednotlivých milovníků, jichžto sláva zřídka kd většího rozšíření nabude.

Severní Francouzsko zachovávalo vždy větší smysl ke věci k skutečnosti; hra fantasie a krása formy neupokojovaly ho nikdy sam o sobě, bez jakéhos jadrnějšího obsahu; samo veršování jeho byl mnohem jednodušší, a jazyk, nemoha se pohřižovati v kouzlech libo zvuku, jichž neměl, byl přinucen hledati jiných předností a půvabů Již záhy začato zde kroniku dosti pilně vzdělávati, s počátku ovšem dokud epická poesie v plné síle květla, ještě veršem a epickým neše ním. Tak nalézalo i poučné básnictví velmi záhy hojných pěstovatelů jednotlivě i ve sbírkách, společnou nití spojených; k vypravování zami lovaných pletek věnován již za vlády epiky zvláštní druh povídek allegorie a satyra nabývaly vždy větší váhy, tak že již ku konci 13 století mezi severofrancouzskými básníky (trouvèry na rozdíl od jižních trubadurů) chanteoři t. j. vlastní zpěváci předek pustiti museli fable orům, jejichž práce (fabliaux) jen k jednoduchému přednášení určen byly a vedle menších pověstí obzvláště bájku a příběhy z přítomnost za předmět měly, kořeníce své nevelké, ale tím lehčí a čipernější věc vtipem a satyrou, kteráž pomalu ani šlechty, ani kněžstva, ani nábo ženských obřadů a církevního učení nešetřila.

Převrat tento dovršoval se touž měrou, jak i převaha měst a králov rostla. S úplným vítězstvím jich nade šlechtou a vysokým mocným kněžstvem byl odstrčen germansko-romanský živel i v literatuře a star gallický, lehký, nepokojný, vtipu a satyry milovný nabyl platnosti pře vládající, jíž se bez malých vynímek více nespustil. Kronika přestě hovala se docela do prosy; výtečná Froissartova kronika (ku konc 14. století) spojuje sice ještě s prosou epické držení a rytířskou mysl znamenité zápisky Cominesovy jsou však toho již naprosto prázdny sloužíce nejstřízlivější politice královské. Místo staré kroniky, v nížt se spisovatel před dějem ztrácí a úvaha tok vypravování neruší, na stupují více a více „mémoiry“, v nichžto se děj na spisovatele váže osobností jeho barví, náhledy jeho vykládá, druh to ve francouzské literatuře původní, kterýž mistrovsky jsa pěstován zvláštního rázu j dodal a posud dodává. Fableoři tropili si již žerty i ze starší bohatýr ské báje, a Rutebeuf, na konci 13. století, neodevzdá si skoro ničeh od pozdějších heroů lehkosti, štiplavosti a všetečnosti francouzskéh ducha.

Na počátku 16. století vnikli dva noví živlové v duševní živo francouzský. Královská moc opíravši se s počátku o města proti šlechtě učinila, když se již šlechty báti nebylo, i městům totéž, co dříve

pomocí jejich šlechtě. Královský dvůr, bezpečen již ve své nadvládě a podřídiv všecko svému vlivu, stal se i středem vysoké lesklé společnosti a vzorem, podle něhož se všecko řídilo, ohniskem, k němuž všecko tížilo, co jakého uznání nabyti, záře jeho účastno státi se chtělo. Dvorský mrav, dvorská pochvala staly se zákonem a osou literatury. Obživnutí staré řecké a latinské literatury, neunavené studium, kteréž jí jmenovitě ve Francouzích věnováno, četnost a zápasná výtečnost překladů, v nichž díla starých klassiků na francouzský jazyk přenášena, tak že výhradním jměním filologův býti přestavše jměním národním učiněna, vykouzlilo nový život duševní, uvedlo v oběh množství nových ideí a náhledů a zostřilo nemálo smysl ku kráse formy, kterýž u Francouzů, obzvláště na jihu, beztoho již tak živý byl a toliko posledního uhlazení potřeboval. Oba živlové, živel pochvaly dvorské a živel klassičnosti, měli cosi jednostraného do sebe, kladouce hrázi živému proudění původního ducha, jímžto se obzvláště anglická literatura tak vyznačuje; jsouce však spojeni a jeden druhým, oba pak bystrostí národního ducha se mírníce dovedli literaturu francouzskou k oné době nejskvělejší její slávy, v nížto se s plody geniů francouzských i mrav a jazyk francouzský před jinými stal panujícím v Evropě. Tragikové *Corneille* a *Racine*, tento tklivější, onen vznešenější, *Molière*, zdokonalitel francouzské veselohry, *Lafontaine*, mistr francouzské bájky, kazatelé *Bourdaloue*, *Bossuet* a *Fénélon*, předposlední spolu výtečný historik, jenž první spojil s dějepisem filosofii, poslední pak ušlechtilý filosof a mravovůdce, *Scarron*, zábavný vypravovatel, oplývající veselostí a vtipem, *Boileau Despréaux*, krasovědec a kritik, bez nadšení sice, tím hojněji však nadán vtipem a vytřelým vkusem, tvůrčí duchové ve filosofii, *Descartes*, který dobrodruživ ve svém mládí v bělohorské bitvě pod Maximilianem bojoval, a *Pascal*, hluboký křesťanský myslitel, to jsou oslavenci krášlící 17. století a především vládu dovršitele moci královské, Ludvíka XIV. (1643—1715), k nimž Francouz právem s hrdostí pohlíží, jejichžto spisy Evropa dlouho se odchovávala a kteříž ji francouzskému duchu podrobovali šťastněji ještě než Ludvík XIV. a dříve než Napoleon francouzskému meči. Nedlouho předtím květl *d'Aubigné*, satyrik, důstojný nástupce mohútného *Rabelaisa*, jemuž jazyk francouzský tolika díky zavázán jest, *Malherbe*, vzorný v čistém, ohebném, blahozvučném slohu, *de Montaigne* a jiní, nedlouho potom živý líčitel mravů, románopisec *Le Sage*, duchovní řečník *Massillon*, historik *Rollin* a výtečný koumatel států a jejich zákonů i vlád *Montesquieu*, přírodopisec *Bonnet*, *Fontenelle* a j. Přičiněním tolika znamenitých mužů a společenského ducha francouzského — kterýž, při vší letavosti své ode dávna k krásnému umění a k vědám lnouti uměje, z tovaryšství vtipem, ga-

lanterií, uměním a literaturou kořeněného zvláštní kult činil — nabyl francouzský jazyk obzvláště v prose té lehkosti, určitosti jasnosti, sloh pak tolik pravidelnosti a přece plynnosti, tolik snadnosti a vkusu, že se mu žádný z evropejských jazyků v tom ohledu vrovnati nemůže. Znamenité jest, že jakož český jazyk Husa, německý Luthera, tak i francouzský Kalvina k předním svým vzdělavatelům počítá.

Po Ludvíku XIV., jenž byl všecky síly Francouzska nejvýše napjal, následoval slabý Ludvík XV. Moc politická Francouz klesla hluboce, mrháním peněz a špatnou správou zkažen blahobyt, zbýřilosti, ode dvoru počínaje, puštěna všecka uzda. Proudem tím unešena i literatura ve zkázu; kdo něco mravní kázně a opravdového smýšlení zachoval, byl nevyhnutelně k odporu proti svému času puzen; uprostřed potácející se duchové konejšili se planým krasořečnictvím. Dva mužové vynikají z tohoto věku nade všecky ostatní, *Voltaire* a *Rousseau,* ve svém snažení odporníci, jejichžto sláva se velikánům předešlé doby vyrovná, jejichž působení však následky ještě mohútnější mělo. Onen vtipem a obratností oplývající neúprosný pronásledovník všeho, cokoli předsudkem bylo aneb býti se mu zdálo, přitom přece lehký a rozpustilý, přítel králů, žijící v dostatku; tento hluboký a odhodlaný myslitel, společnosti a státu nové základy hledající, ohnivou myslí sebe i souvěké unášející, muž opravdovosti a přesvědčenosti, odpovědný nepřítel dvoření a lichometnosti, zrozen v chudobě a umořen nouzí. Jim po boku stáli tak zvaní *encyklopedisté*, řada spisovatelů filosofických, mezi nimiž *Diderot*, *d'Alembert*, *Marmontel*, *Condorcet*, *Helvetius*, *Grimm* a j., kteří, za předchůdce *Bayle* majíce, na základech filosofie *Condillacovy*, kteráž jistotu jen ve *smyslech* hledala, rozšiřovali náhledy své dílem v pověstné svého času a všude rozšířené Encyklopedii, dílem ve zvláštních spisích. Cena jejich jest velice nerovná; větší vědecká mírnost jedněch ustupuje u druhých nejhrubšímu materialismu a úplnému bohaporství. V tom však srovnávali se všickni, že nešetřili ničehož, co předsudkem bylo aneb jím býti se zdálo, týkej se to mravu neb společnosti, církve nebo státu.

Ohromná katastrofa francouzské historie, revoluce ku konci předešlého století, přivedla tento stav věcí k úplnému převratu. Z násilí jejího, pokřtěno krví uvnitř i za hranicemi v proudech prolitou, utrpením i namáháním bezpříkladným urodilo se nové Francouzsko, opravdovější a cudnější než předešlé, rovnějších práv a rovnější vzdělanosti, méně snad půvabné, ale více k praktickému životu obrácené, jehož základy léta samovlády Napoleonovy dotvrdila. Nebezpečnost i nestálost běhů revolučních přály tak málo novému rozkvětu literatury, jako po nich jednotvárná tuhost císařské vlády Napoleonovy. Jediné politické řečnictví

vzneslo se za revoluce k znamenité výši. Napoleon, v pěkné literatuře na ličidlách staršího dvorského, tak mírného klassicismu přestávaje, přál volného rozkvětu pouze vědám mathematickým a přírodním, kteréž za jeho vlády, byvše již dříve pilně a šťastně pěstovány, znamenitého dosáhly stupně. Teprvé když se Bourbonové opět usadili a obnovené Francouzsko s nimi i stálého stavu věcí i větší svobody požívati počalo, přišly i stromu literatury puky nového jara. Bouře francouzské revoluce osvěžily ducha francouzského a rozšířily s válkami Napoleonovými jeho rozhled; náboženství, dříve se všelikým nadužíváním jeho zahazované, potom slepou vášní pronásledované, stalo se, v jednom ohledu očistivši se a zmladnuvši, srdcím opět drahé; stát, dříve jen předmět dorážek, byl nyní předmětem zřízeného spolupůsobení občanů. Paní *de Staël*, kryjíc se před nenávistí Napoleonovou ve Švýcařích, uvedla svým s velikou oblibou přijatým spisem „O Německu“ docela nové živly poznání a snažení ve francouzskou literaturu, kteráž do té doby ničeho jiného vedle sebe znáti nechtěla. *Châteaubriand*, svrhnuv se sebe pouta ztuhlé klassičnosti, vrátil se opět nadšeně k živým pramenům nenucené přirozenosti lidské, k vysokým a šlechetným citům křesťanství. K prvnímu směru náleží jeho Atala, mistrovským překladem Jungmannovým dávno v literatuře naší zdomácnělá; k druhému „Duch křesťanství“ a „Mučedlníci“, s kterýmiž posledními nás nedávno p. Ondrák seznámil. Předchůdcem Châteaubriandovým ve mnohém ohledu byl Bernardin de *Saint-Pierre*, jehož „Pavel a Virginie“ týmž zasloužilým překladatelem k nám uvedena. Za příkladem těchto spisovatelů hrnula se brzy celá řada mladých sil, tak nazvaná romantická škola (asi 1825), kteráž první váhu na vzlet a obsah kladouc a staré klassické škole, pečlivé především úzkostlivých pravidel formy, ránu za ranou zasazujíc, mimo všechen tuhý její odpor nejen se udržela, nýbrž i za červencové vlády pod Ludvíkem Filipem úplné přemoci došla. *Viktor Hugo* byl za hlavu této školy jmín; drama *Alex. Dumasa* „Jindřich IV.“ zjednalo jí první skvělé vítězství před obecenstvem; kromě nich náležejí Alfred de *Musset*, *Lebrun*, *Saint-Beuve* ke znamenitějším jejím básníkům. Jednostrannost však a přepjatost, ve kterouž tato škola opita svým vítězstvím uběhla, připravily romantický směr dosti brzy opět o nadvládu v literatuře, v níž po přemožení klassiků a romantiků střední, bezpečnější a pravdivější směr dráhu sobě razil a v Lukrecii, tragedii od *Ponsarda*, prvního uznání došel.

Po romanticích nedovedl nikdo tak mysli obecenstva uchvátiti jako paní *Dudevantová*, (od 1831) píšíc pod jmenem *George Sand*, oplývající v románech svých citem a fantasií, plna poesie, neumějící se však uhleděti výstředního smýšlení; přitom nepřekonaná mistryně v líčení a ve všech půvabech jazyka, od níž ve francouzské literatuře románu účelnímu

(tendenčnímu) váha pojištěna. Její „Leone Leoni“ jest dostupen i českému obecenstvu. Rovněž horujícího ducha, ale poněkud nejasné a nestálé mysli, ač povždy šlechetného smýšlení jest ***Lamartine***, kterýž nejprvé (1820) jako lyrik, později jako románopisec a historik vystoupil. O výtečném jeho daru vypravovacím, ó síle jeho obraznosti, o duchu jeho, který všude tak rád šlechetných, aspoň pěknějších stránek hledá a nacházeti je umí, může se naše čtenářstvo přesvědčiti z jeho tak zajímavé a napínající historie Girondinů *, kteřížto spolupůvodové francouzské revoluce sami jí tak tragicky v obět padli. K žádné škole nenáležeje, nejšťastnější representant starého ducha francouzského a vší jeho prostomilé lehkosti, štiplavosti i dobrosrdečnosti jest ***Béranger***, jehož tak dokonalé, vždy nové a čerstvé písně jměním národním se staly; první jeho pokusy padají do posledních let Napoleonových. Ač méně národní, došel přece i souvěký jemu ***Delavigne*** hojné obliby, více písněmi než dramaty svými.

Jako krásná, kvetla hojně i přísnější literatura; na pole zvláště historického skoumání, majíce je sobě puštěné, hrnuli se nejnadanější duchové. Vůbec náleží doba restaurace, ač krátká (1815—1830), přece k nejúrodnějším a nejskvělejším dobám francouzské literní historie, nikoli proto, žeby byli Bourbonové tehdáž panující tou měrou veliké podpory literatuře udíleli, nýbrž že postačitelné volnosti požívala. V této době a po vypuzení starších Bourbonů za mladší jich ratolesti Orleanské (od 1830) skvějí se v tom ohledu Ampère, Barante, Capefigue, Ph. Chasles, Fauriel, Guizot, Letronne, Henri Martin, Mignet, Michelet, Raoul-Rochette, Salvandy, Thiers, Thierry, Villemain a j.; na poli filosofie Royer-Collard, muž znamenité povahy a velkého působení, de Lamennais, dříve horlivý zastavatel katolictví, Cousin; jako krasovědci Ch. Nodier, Mérimée, Saint-Beuve a oblíbený feuilletonista Jules Janin; mezi dramatiky kromě již jmenovaných Lemercier a Legouvé, pak nevyčerpaný vaudevillista Scribe. Nejoblíbenější spisovatelé románů byli a to mravopisných a účelních Balzac, Emil Souvestre, p. a pí. Reybaud'ovi a Eugen Sue, známý i u nás svým „Věčným Židem“, jímž tento druh románu na samý svůj kraj doveden; lehčí váhy i mysli jest Paul de Kock, i nám z některých překladů známý; psychologický román pěstovali nejšťastněji Soulié a Saintine, historický pak A. de Vigny, P. Lacroix, Al. Dumas a Victor Hugo.

Čas vlády červencové nebyl rozkvětu literatury tak příznivý jako předcházející restaurace. Restaurace přišla po nejkrutějších, nejosudněj-

* Překlad od V. Vojáčka. V Praze 1851—52 u J. Pospíšila. 8 dílů. Vyšla ve 20ti šestiarchových sešitech, které posud po jednotlivu, každý za 20 kr., se vydávají.

ších dobách francouzské historie; minulost byla ještě živa před očima; svobody a práva dané, ač neskrovné, nebyly přece tak veliké, aby se nebyla každá strana o nabytí větších snažila. Myšlénky, nový majíce průchod, byly ještě velké, snahy čerstvé. Červencový obrat byl více vítězstvím jedné strany, střední, a větší s ním přišlé svobody byly daleko převáženy jednostranným, užitkářským směrem vlády a všeho života; soběctví kazilo ducha veřejného i privátního. Literatura neuchránila se tohoto scestí. Modní obliba a hluk obdržely převahu nad vnitřní cenou a opravdovým snažením; spisovatelská činnost řídila se více spekulací nežli zasvěcenou oblibou krásy, pravdy a dobra; tím samým mohli se i zkažení hlasové směleji ozývati. Paříž byla plna celebrit, plnější snad nežli kdy dříve, a veškerá Evropa kořila se jejich dílům v původním textu i v překladech, skoro jako se výmyslkům pařížských modistů koří; literatura stala se sama o sobě světem, ale právě tím přestala býti světem. Když odbila červencové vládě hodina její, tak jak jí byla zavzněla, zmizely s ní i naduté ony celebrity, a Francouzsku zbývá pod novým svým pánem dosti času, přemýšleti o marnosti lidské a o svém osudu, hledati dráhy, kteréž by bezpečnější byly než ty, s kterých se noha jeho posléze smekla. Jak to činí a vůbec co činí, hodláme příště čas od času vedle účelu tohoto spisu povědíti.

K literatuře negerské.

Řeč kanuri. K tomu pokročila již osvěta, že se řeči tak nazvaných „divokých kmenů a národů“ nepovažují předkem již za pouhé nějaké snad polouzvířecí blabotání. Ten předsudek není ale přece posud zúplna vyvrácen, jakoby takoví jazykové velmi chudí, jednoduší a tedy i snadničtí byli. Je-liž složitějších pomníků tvorčího ducha lidského než ku př. řeč *Kafrů* pod planoucím sluncem polední Afriky, a *gročina*, tento podivuhodný výtvor lidu zimou zakrsalého? Kdož by nepovažoval většinu řečí evropských a asiatských za snadné a jednoduché, srovnav je s oběma těmato jazyky? A při tom při všem — jak patrná harmonie všech ratolestí a snětí ohromného stromu jazykův lidských!

I kanuri jest velmi nesnadné a poskytuje mnohé velmi překvapující zvláštnosti. Jest to hlavní jazyk říše *Bornu* ve střední Africe, k jihu pod velkou pouští a čadským jezerem, s hlavním městem Kuka. *Sigm. Wilh. Kölle* má zásluhu, že první s ním Evropu dokonale seznámil *, snesa netoliko a spořádav látku, nýbrž i dle nynějšího stavu

* Dvěma svazky: „Grammar of the Bornu or Kanuri language“, pak: „African native literature, or proverbs, tales, fables and historical fragments in the Kanuri or Bornu language.“ London, 1854.

mluvovědy vědecky ji proskoumav. Zdržovav se od r. 1849 do r. 1853 na břehách guinejských, použil ke svým studiím především jistého neučeného sice, ale rozumného muže, jejž byli všelicí osudové z vlasti jeho Bornu vypudili. Veliké grammatické bohatství jazyka toho, zvláště při časoslově, zastrašilo s počátku tohoto skoumatele, i bylo neobyčejné vytrvalosti zapotřebí, aby se pořádek uvedl v tuto rozmanitost, která se s počátku směsicí zdála, a aby se časté, evropskému uchu tak podivné zvláštnosti i outlí rozdílové v užívání vyšetřili. Aby se mnohé, několika slovy vyjádřené pravidlo ustanoviti mohlo, bylo třeba studií kolikaneděl-ních, to v palčivém, zimničném podnebí Sierry Leone!

Mluvnice p. Kölle jest sepsána podle nářečí, jak se ve velké provincii řečené Gasir mluví neb aspoň tehdáž mluvilo, když Kölle'ův učitel vlast svou opustil, neboť války ve střední Africe bývají tak vražedlné, že dost veliké krajiny zpustnou a cizincům se dostávají. Při takových příležitostech vystěhují se celí kmenové, aby si vyhledali nová bydliska. Základem těchto studií byl rukopis osmi set čtvercových stran, samé to texty, jež onen Bornuan, *Ali Eisami Gasirma*, nevyčerpaný vypravovatel, našemu spisovateli byl diktoval, a kteréž ve druhém svazku dotčeného díla vytištěny jsou.

Jak málo missionářů dává si záležeti na tom, aby zaznamenávali u národů, psané literatury nemajících, živá podání aneb svobodné výtvory jejich obraznosti! Co o darech ducha a o povaze nejlepší svědectví vydává, učíc nás i ducha jazyků jejich poznati a oceniti, příliš často potlačuje se z úmysla, jako slátanice pohanská, nehodná opravdovějšího povšimnutí! A přece ukazuje se i v tom moudrost božská v neskonalé rozmanitosti jeho tvorův! „Podané zde čtení" praví p. Kölle, „zasluhuje obzvláštní pozornost; jsou to pravá díla negerská, co do složení i co do vyjádření. Mluví v nich pravý negerský jazyk k nám; slyšíme vypravovati těmi samými téměř slovy, jimiž se vždy a vždy znova vypravuje, aby se příjemně zkrátila prázdná chvíle, hojná v zemi, kdež příroda nejbohatší své poklady téměř bez práce podává."

„Abychom zvláštní ráz a jemnější tahy jazyka kteréhokoliv úplně pochopili, musíme slyšeti, jak domácí v něm své vlastní myšlénky vyjadřují . . . V tomto čtení otevře se nám vnitřní svět Negra s jeho myšlénkami a city; důležitá to věc, dokud jsou lidé, kteří otázku, „zdali jsou i Negři v pravém smyslu částkou člověčenstva," buď bez okolků zapírají aneb za nerozhodnutou posud považují . . . Jest-li to *duch*, co člověka od zvířete liší, třeba především *jazyk* Negrů vzíti v potaz, neb v jazyku zjevuje se duch. Jakož ale mluvnice ukazuje, že negerské řeči umějí lidské myšlénky vyjadřovati, často s úsečností podivuhodnou: ukáže zajisté i podané ode mne čtení, že Negrové skutečně mají my-

šlénky, kteréž jsou hodny vyjádření, a že i oni právě tak o věcech přemýšlejí a soudí jako ostatní lidé.“

„Podobné snižování Negrů může se jen u těch omluviti, kdož je slyšeli mluviti jazykem jim cizím, jemuž se byli ve zpustlosti otrockého živobytí ledabylo naučili. Meškaje však ve vlasti jejich mezi nimi a slyše je v materštině jejich dojímavé řeči s půl hodiny i déle míti, aneb píšíc někdy bez přítrži deset hodin, co mně v péro říkali, aniž bych byl musil kde slovo jaké měniti neb co do spojitosti čeho opravovati, aneb posléze jsa přítomen v Sierra Leone zkouškám synů propuštěných otroků z algebry, geometrie, latiny, řečtiny, hebrejštiny: netanulo mně nikdy jinak na mysli, leč že mám před sebou *pravé lidi*, nadané duchem a rozumem.“

Čítanka tato obsahuje přísloví, povídky, bájky, popisy a dějepisná vypravování; veskrz je přidán překlad anglický, k tomu výtečný slovníček. Směr jazyka kanuri blíží se jednak k semitským jednak k tatarským a uralským jazykům. Kanuri mění hlásky podle libozvuku, od podstatných jmen odvozuje předponami. Pádů jest patero a vyjadřují se zvláštními členy. Přídavné klade se po podstatném a ohýbá se, kdežto podstatné nezměněné zůstává, což v některých řečech, kde se přídavné před podstatné klade, naopak bývá. Osobní zájmeno ohýbá se jako podstatné; přivlastňovací zájmeno připíná se k podstatnému a podobá se osoboznačným koncovkám časoslova. Čísla jsou desetinná jako u nás; 20, 30 atd. vyznačuje se přiražením slabiky *pi* k jednotkám, ku př. *pindi* (10 × 2) 20, z *pi* a *ndi* (dvě). Nejdůležitější a nejnesnadnější částka řeči jest časoslovo; vedle koncovky první osoby v základní formě, *ngin* a *skin*, dělí se na dvě třídy; ona na *skin* vyvinují v časování formy mnohem bohatější. Velmi znamenité v kanuri jest, že i změna předmětu časoslovo tak mění, jako v jiných jazycích pouze změna podmětu. Pocházejícími odtud spůsoby ohýbání rozmnožují se ku podivu formy časoslov. Co do skládání slov poskytuje kanuri mnohé jemnosti, ovšem i některé nám protivné zvláštnosti, ačkoli nikde nic, co by se příčilo zdravé logice jazyka. *(Dle Mag. f. d. L. d. A.)*

Rozmanitosti.

— **Kristof Schmid.** Kdož by se nepamatoval s utěšenými city na ony doby svého mládí, když poprvé „Kraslice“, „Jindřicha z Eichenfelsu“, jemuž filologický duch překladatele „z Dubínova“ přezděl — malá to nestvůra, kteráž nám tehdáž pranic nevadila! — když „Genovefu“ a tolik jiných povídek četl, na nichž na všech jmeno Kristofa

Schmida tak příjemně vítalo! Od té doby ucházelo se více jiných spisovatelů o přízeň mladého čtenářstva, myslíme ale, že jí nikdo v té míře nedosáhl, aspoň nezasloužil jako Kristof Schmid. Upřímného tohoto šlechtitele a poučovatele mládeže není ovšem více, ale plodové ducha jeho přetrvají jej, a zajisté že kdo se jimi v pacholetských svých letech pokochal, rád, stana se sám otcem, zdravého tohoto a příjemného ovoce i svým dítkám dopřeje.

Kristof Schmid byl syn úředníka a narodil se 15. srpna 1768 v Dünkelsbühlu, v nynějších Bavořích. Tehdáž trvala ovšem ještě Německá říše, a co nyní Bavory jsou, náleželo přemnohým pánům světského i duchovního stavu a obojího pohlaví. Jako student dosti nouze zkusiv, dokončil bohoslovecké učení pod vedením svého příznivce a potomního přítele, ušlechtilého Sailera, kterýž později na biskupství v Řezně dosedl. Vysvěcen r. 1791 kaplanoval nějaký čas a dostal se pak na školní beneficiat v Thannhausenu. Zde zastávaje blahodárně svůj úřad projevil poprvé dary své spisovatelské r. 1801 vydáním své „biblické historie pro děti“. Spis ten, vůbec se rozšířiv, uvedl pozornost velkého obecenstva na něj. Po prvním tomto, tak podařilém pokusu a po „prvním vyučování o Bohu“, hodícím se výborně za první čítanku, následovala r. 1810 „Genovefa“, r. 1816 „Kraslice“, a od r. 1821 do r. 1826 hojné jeho „povídky pro dítky“ a jiní spisové. Roku 1816 opustil Schmid Thannhausen, na něž byl jako na druhou vlast uvykl, a přijal od hraběte Stadiona faru hornostadionskou v království Würtenberském. Byl i za professora mravního a pastýřského bohosloví na universitu tubinskou, pak za ředitele klerikalního semináře v Rottenburku volán, nepřijal však toho. Povaha jeho byla příliš dětinně nadšena pro svět žijící v přirozené čistotě mravů a v pospolné náboženské snášelivosti, by se byl troufal vydati v nebezpečenství, mocí veřejného úřadu učitelského stržen býti v rozepře o vyznání, kteréž by byly velice musely zarmucovati jemnou a šlechetnou mysl jeho, plnou jak vřelosti náboženské tak lásky k lidem. Uznávaje zásluhy jeho vůbec a práce mládeži tak prospěšné jmenoval jej král bavorský r. 1826 kanovníkem v Augsburku, kdež i 24. května 1827 byl installován. R. 1832 byl za prvního úda nově zřízených krajských scholarchatů ustanoven, r. 1837 od krále civilním záslužním řádem bavorské koruny vyznačen. R. 1841 slavil své padesátileté kněžské jubileum, a to na žádost měšťanstva v rodinném svém městě, v Dünkelsbühlu, kdež k oslavení toho dne všecko vynaloženo. Neméně slavně slavilo město Augsburk rok osmdesátý jeho narození. Překvapili jej plastickými představeními ze spisů jeho, vyvedenými od prostomilých dítek v přiměřených krojích. Ku příležitosti té i zvláštní pamětní peníz ražen. Příštího roku poctila jej pražská

universita, slavíc své pětistyleté jubileum, diplomem čestného doktora v bohosloví, a r. 1850 udělil mu král bavorský komturský kříž záslužního řádu sv. Michala. Od r. 1840 do r. 1846 vydal v úplném sebrání své spisy ve 24 dílech. Poslední jeho nedokončený spis, „Zpomínky z mého života“, vyšel r. 1853 ve dvou svazcích, jichž druhý především památce svého drahého, výtečného učitele Sailera věnoval. Jak slyšeti, jedná se o vydání těchto „Zpomínek“ i v českém překladu.

Kristof Schmid zůstal až do vysokého svého stáří tělesně zdráv i statečný, nejpozdnější večer jeho života byl ale všelikým zármutkem zakalen. Ztráta bratra a dvou sester zavdala velikou ránu jeho mysli; tělo jeho, tak dlouho vzdorující, neubránilo se posléze přece křehkosti stáří a chorob tento věk stíhajících. Když jej biskupové bavorští, sešedše se v Augsburku, návštěvou svou poctili, nebylo mu již možné opustiti příbytek svůj. Několik týchdnů potom, uchvácen cholerou, ležel nábožný stařeček již na smrtelném loži, na němž 3. září 1854 ducha svého vypustil. —

Schmid používal ke skládání svých spisů pro mládež každé chvíle, jížto si při četných svých úředních pracích mohl uprázdniti. V zimě v létě sedal ode čtyr hodin zrána u svého psacího stolku. Říkával: „Pouze čas ode čtyr do osmi hodin zrána náleží mně, tedy ho musím používati.“ Spisové jeho pro mládež jsou téměř do všech živoucích řečí v Evropě přeloženi a všude byli co nejochotněji přijati, především v severní Americe, v Angličanech, ve Francouzích a v Italii; že taktéž i u nás, není ani třeba připomínati. Nemůžeť se jim jako jiným toho druhu spisům vytýkati, že by přeplývaly všeho druhu citlivůstkami, zženštilostí, komediantskou křiklavostí a svatouškářstvím. Povídky Schmidovy jsou prosté a jednoduché; dítky v nich mluví tak, jak jich všímavý sluch básníka v živobytí, v sednici, ve vsi a na poli, při hrách a ve škole pozoroval, bez ukvapilé přemudřelosti, ač původní svěžest dětinného rozumu dosti často trefnými nápady vypukuje. Hlavní důkaz o výbornosti těchto vypravování dalo všude mladé čtenářstvo samo oblibou svou. Jako jiní spisovatelé, jichžto díla štěstí měla, nalezl i Schmid mnoho následovníků, kteří, co se spisům jejich vnitřní ceny nedostávalo, křiklavostí děje a romantičností nebo pikantností míst nahraditi se snažili. Bohužel že přišly ty časy, v nichž se za to má, že se chutě v „malé“ literatuře servirovati musí, co ve velké jakéhos hluku natropí neb natropilo, a jest se diviti, že posud „Spiessových dvanáct panen špících“ a „Sue'ovy mysterie“ nebyly pro mládež vzdělány, ač, kde nemožno všecko přehlédnouti, i o to sázeti se těžko by bylo. Však nečiní se v tom ohledu v literatuře nic horšího nežli v domácím živobytí známém, kdež pomalu jen mladých pánů a slečen bude, ale žádných dětí.

Podobného smýšlení byl Schmid daleký, jakož se i v předmluvě ke svým sebraným spisům zřejmě vyslovil. „Původně“ dí tam, „nebyly tyto spisy ustanoveny k tisku. Již před několika čtyřicíti lety byla skladateli jich četná škola k vedení svěřena; uznal však po kolik let zapotřebí, aby se sám v učení uvázal. I hleděl k tomu, aby naučení, která v hodinách křesťanskému náboženství věnovaných přednášel, i kromě školních hodin příklady zračná učinil, vedle přísloví: slova pohnou, příklady dohnou. Látku k vypravování těchto příkladů vybral si dílem z povídek, ježto za mládí svého z úst milovaného otce slýchal a jinak nikde nečetl, dílem z událostí, jichžto sám se dočkal anebo které vypravovati slyšel jako by se byly sběhly za jeho dnů; proto padají též mnohé do posledních (francouzských) válek. Nejpřednější jsou vyňaty z křesťanské starožitnosti a jen vypravování jich jest nové. Spůsob, jak povídky tyto vznikly, přispěl bezpochyby nejvíce k tomu, že se vůbec tak zalíbily. Neskládaly se neznámému obecenstvu a jako na trh, nýbrž dětem, mezi nimiž spisovatel žil. V postavení svém byl okresu myšlének i řeči jejich dobře povědom. Psal beze všech ohledů, nemysle na to, co učení kritikové k tomu řeknou, a toho jen jsa bedliv, aby nemluvil obyčejným širokým jazykem knih, nýbrž jazykem dítek. Vždy mohl se na své oči přesvědčiti, co dojímalo rozum a srdce jak outlejší tak dospělejší mládeže, a co ji zůstavovalo nedotknutou. Tak vyšly povídky tyto ze života a přešly opět v život.“ — Vyznání to upřímné, jehož by i naše literatura měla býti pamětlivější, ve spisech nejen pro děti ale i pro velké, v původních i ve překladech.

Zvláštní a neskrovná přednost spisů Schmidových, přednost, kteráž jim v protestantských zemích téměř nemenší oblibu získala než v katolických, záleží v jich vzdalování se všeho náboženského strannictví, všeho vyrážení rozdílů ve vyznání, jakkoliv by i látka sama k tomu sem tam zvala. Lidé, kteříž v povídkách jeho mluví a jednají, trpí a se těší, zdají se, i kde v nových časech žijou, oněm krásným dobám prvního křesťanství náležeti, kdež ještě nebylo žádné rozštípenosti, kdež křesťanské náboženství bylo jen láskou. A by nebylo Schmida samo srdce k podobnému jímání a líčení věcí vedlo, zdaž by mu nebyl musel povinnost uložiti rozum, aby útlých srdcí dítek především utvrdil v lásce, kteráž nebyvši záhy v mysl štípena a v ní utvrzena, později snad nikdy již dobře se neujme.

— **Osady Angličanů.** Že Anglicko jest první námořskou mocností na světě, že obchod jeho zasahuje do všech světa končin, že žádný národ nemá tak četných a rozsáhlých kolonií jako ono, to vše známo jest každému školáku, málo kdo ale i z vyšších vzdělanců dovede si utvořiti úplný přehled těchto kolonií. Pokusíme se o to, pokud možná

úplnosti dosíci u věci neustále vzrůstající novými objevy a podnikáními; i spatří tu čtenář ohromnou a mnohonásobně zapletenou síť, jakouž obchod i mořeplavectví Angličanů obtočilo celou zeměkouli. Ohlídnouce se přede vším po *Evropě* setkáme se s následujícími jinokrajními držebnostmi Angličanů: *Helgoland*, *Normanské ostrovy* (Jersey a Guernsey), *Gibraltar* a *Malta*, k nimžto lze připočísti ještě *ostrovy Jonické*, jenom dle jmena samostatné, v skutku ale podrobené Anglicku, jehož lord-vrchní kommissar na nich železnou rukou vládne. — V *Asii*, nepočítajíce ohromnou *říši východoindické společnosti* se státy pod ochranou její trvajícími, které v Arabii náleží též *Aden*, stojí bezprostředně pod korunou anglickou následující osady: *Ceylon, ostrovy Nikobarské* (v novějším čase od Dánů koupené) a *ostrov Hongkong*, ležící před ústím řeky Tigrisu u Kantonu a postoupený od Číňanů v poslední válce. Krom toho mají Angličané faktorie své v pěti čínských přístavech, otevřených evropskému obchodu, a na ostrově *Borneo* převládá vliv jejich působením tak zvaného radžaha Brooka, kterýžto anglický dobrodruh dovedl tam sobě založiti neodvislé panství. — V *Africe* má Anglicko následující osady: na pevné zemi tak zvané *Zlaté pobřeží* (Gold Coast), ku kterémužto vladařství náležejí také osedlosti anglické v *Senegambii*; pak důležitou *kolonii Capskou* (předhoří Dobré Naděje); z ostrovů náležejí Angličanům *Fernao do Po* u samého pobřeží západního, a na téže straně dále v oceánu Atlantském *Ascension* a *Svatá Helena;* v oceánu Indickém *Mauricius* (Ile de France), *Rodriguez*, *souostroví Sešelské* a *Sokotora*. — V *Americe* rozšířeni jsou Angličané po celé její délce od jednoho polárního moře až k druhému. Nejsevernější osedlosti anglické jsou v *zemi severní točny*, pak na tak zvané *Severozápadní pevnině* (nejvíce jednotlivé faktorie pro obchod s kožišinami, a tvrze proti Indiánům zřízené) a v *Novém Walesu*, kdežto jest sídlo guvernéra nade všemi těmito krajinami; dále následují *Hořejší* a *Dolejší Kanada*, *Nové Brunšvicko*, *Nové Skotsko*, *Newfoundland* s pobřežím *Labradorem*, *ostrov prince Edwarda* a *ostrovy Bermudské* v Atlantském oceánu. Na pevnině střední Ameriky osedlí jsou Angličané v Yukatanu na tak zvaném *pobřeží Moskitském*. V Západní Indii náležejí Angličanům následující ostrovy: *souostroví Bahamské*, *Jamaika*, *Tortola*, *Virgin Gorda* (Spanish Town Island), *Anegada*, *Anguilla*, *Barbuda*, *Sv. Krištof* (St. Kitts), *Nevis*, *Antigua*, *Montserrat*, *Dominika*, *Sv. Lucie*, *Barbados*, *Sv. Vincent*, *Grenada*, *ostrovy Grenadinské*, *Tabago* a *Trinidad*. V jižní Americe drží Angličané na severním pobřeží tak zvanou *anglickou Guyanu* (Demerara, Essequibo a Berbice) a *Kuniako;* na jižním konci mají osedlosti na *ostrovech Falklandských* ku pohodlí svých velrybolovců. — V *Australii* skoro výhradně panují Angličané. Na pevnině Novohollandské mají

následující osady: *New South Wales,* ku kterémuž počítáme ještě i *Port Philipp, Jižní Australii, Západní Australii* a *Severní Australii* (Victoria). Z ostrovů mají obsazený *Vandiemensland* (Tasmania) a *Nový Seland.* Krom toho usedlí jsou missionáři angličtí na mnoha jiných ostrovech, kdežto apoštolováním svým připravují Angličanům cestu ku panování. Sluší se tu zmíniti ještě o *Pitcairnském ostrovu*, obydleném od potomků odbůjných plavců anglických, kteří tvoří sice svobodnou obec, ale zajisté dnes neb zítra poddají se i formálně vládě anglické, která jim již nyní propůjčuje svou ochranu.

— **Lidé s prodlouženou páteří.** Jsouť některé věci v přírodovědě posud záhadné, o nichž čas po čase opětná vyskytují se svědectví, avšak bez docílení nepochybné jistoty, tak že otázky tyto po celé věky nerozhodnuté zůstávají. Sem náleží otázka, jest-li jednorožec zvíře báječné anebo skutečné, kteréžto poslední domnění nedávno ještě nalezlo v Němcích horlivého zastavatele. Sem náležejí zprávy o velikém mořském hadu, o jehož bytosti pomořané norvežští ani dost málo nepochybují a o němž, že ho na své oči viděli, přisáhala celá mužstva námořních korábů. A přece jest dosavad více než pochybno, zdali skutečně takové zvíře žije, jako jest jednorožec anebo mořský had. Tak má se věc i s lidmi majícími prý páteř prodlouženou přes tělo na spůsob krátkého ocasu. O kmenu takových divochů přicházely od dávna rozličné zprávy z Afriky a Východní Indie, až dosavad však považovaly se více za pouhé pověsti, poněvadž uváděná svědectví byla dosti matná a ničím nestvrzená. Od nějakého však času nabývají svědectví tato větší určitosti a zasluhují povšimnutí, čímž ovšem ještě nikoliv říci nechceme, že zasluhují víry. Tak 20. srpna 1849 čtena jest ve schůzce francouzské akademie zpráva zaslaná od jistého Du Coureta, který prý r. 1842 v Mekce viděl černocha ze střední Ameriky, majícího výrůstek v podobě pořádného ocasu. Arabští obchodníci s otroky udávali prý mu zevrub onu krajinu v Africe, která jest vlastí toho ocasatého kmene. Ve zprávě své k akademii popisuje Du Couret tyto lidi takto: „Jsouce menší nežli ostatní černochové dosahují málokdy pět střevíců výšky. Obyčejně jsou těla znetvořeného, vůbec hubení a na pohled velmi slabí. Ruce jejich jsou dlouhé a tenké, končetiny jejich tak jako i šlapadla prodlouženější a zploštělejší nežli u jiných lidských plemen. Mají silnou, znamenitě prodlouženou dolejší sanici, vyvstávající lícní kosti, krátké, dozadu velmi zahnuté čelo, dlouhé, škaredé uši, velmi pohyblivé oči, tlustý, široký nos, veliká ústa, špičaté, silné, velmi bílé zuby a tlusté, napuchlé pysky. Krátké jejich vlasy jsou kadeřavé, však ani velmi husté ani vlnité. Čím ale plemeno toto přede všemi jinými se vyznačuje, jest zevnitřní prodloužení páteře, kteréžto při každé mužské i ženské osobě tvoří ocas 2—3 palců délky.“

Od těch dob množily se zprávy o tomto kmenu, ale dlouho nepocházely ze žádného přímého pramene jako zpráva Du Couretova, totiž od lidí, kteří z vlastní zkušenosti mluvili, nýbrž zakládaly se vždy jenom na tom, co ten neb onen cestovatel od jiných byl slyšel, pročež zprávy takové ničím nepřispěly k rozhodnutí věci. V nejnovější však době obdržela redakce pařížského lékařského časopisu dopis od dra. Hübsche, špitálního lékaře v Cařihradě, který jí oznamuje, že takové ocasaté lidi na vlastní oči spatřil. Zpráva jeho obsahuje v krátkosti následující udání. Roku 1852 viděl prý ponejprv černou otrokyni s ocasovitým výrůstkem páteře. Obchodník v otrocích, jemuž náležela, ujišťoval ho, že uvnitř Afriky žije kmen černochů Niam-Niam nazvaný, jimž tento výrůstek jest vlastní. Otrokyně tato požívala syrového masa, a nikterak netajila chtivosti své masa člověčího, kteréžto jest obyčejným pokrmem toho kmene. Niam-Niamové jedí netoliko zajaté nepřátely, nýbrž i kdykoliv někdo z nich umře, nebývá pochován, nýbrž rozsekán a sněden. Část jich vede život kočovní, jiní staví sobě boudy z ratolestí stromových. Chovají dobytek a také půdu vzdělávají. Oděvu nenosí žádného a tělesné chtíče své spokojují prý beze všeho rozdílu, tak že synové obcují s matkami svými, bratří se sestrami. Nejsilnějšího ze sebe volí sobě za náčelníka, který je vodí do boje a kořist rozděluje. Jazyk jejich jest původní, toliko pomíchaný arabskými slovy. Náboženství nezdají se míti žádného, neboť sobě velmi snadno přisvojují každé, v jakém jsou cvičeni. Divokost jejich nedá se nikdy docela ukrotiti, a mocný přirozený pud pobádá je k vyhledávání člověčího masa, tak že i děti od pánů jejich jim svěřené sežírají. Později viděl Hübsch také mužského téhož kmene, jehož ocasatý výrůstek byl prý půl druhého palce dlouhý a chlupatý. Turkům prý jest tento kmen lidí dávno znám, i diví prý se nemálo, že vědecky vzdělaná Evropa dosaváde o něm nevěděla. — Tolik Hübsch; my pak naproti tomu se divíme, kterak možné, aby o věci v Turcích vůbec známé do Evropy jen tak řídké a k tomu tak nedostatečné a matné zprávy přicházely, jako jest jmenovitě Hübschova; a čím to jest, že žádný z novějších cestovatelů po vnitřní Africe o takovémto kmenu černochů neví? Na ten čas budiž nám dovoleno o celé té věci ještě pochybovati, dokud nenajde řádného vědeckého potvrzení. Byť pak se i dokázalo, že všecky ty rozličné zprávy, které ani vždy náležitě spolu se nesrovnávají, žádného podstatného základu nemají, zůstane ta věc vždy pozoru hodná a zajímavá co jeden z nejpodivnějších příkladů lidských klamů, ač jsou-li udání jmenovaných osob authentická.

— **Špatná latina.** R. 1741 byl Robert Walpole, po mnoho let první minister anglický, terčem prudkého útoku se strany opposice. Zvláště jak vůdce strany opposiční, Pulteney doléhal naň ostrým mečem jazyka

svého. Vyslechnuv vášnivé filippiky odpůrců svých jal se konečně Robert Walpole odpovídati jim. Hájil obratně všecky kroky své vlády, a odvolávaje se na své dobré svědomí dodal ku konci u velikém nadšení: „Nil conscire sibi, nulli pallescere culpa.“ Všecko bylo hluboce dojato výmluvností starého ministra; jen Pulteney, sedě dle tehdejšího způsobu co tajný rada blízko Walpole'a, odsekl mu suše, že je to špatná latina, že má býti: nulla místo nulli. Na to popuzený Walpole podotkl, že se sází o guineu, že je nulli dobře. Zavolán jest ihned jeden úředník, velký znatel latiny, aby rozhodl tuhý spor státníků; i rozhodl proti Walpole'ovi. Poražen jsa na klassickém poli nevrle hodil Walpole prohranou guineu vítěznému odpůrci, kterýž ukazuje ji sněmu zvolal: „To jsou první a poslední peníze, jež dostávám od státu.“ Guinea ta chová se podnes v anglickém museum.

— **Ženští poštmistři v severní Americe.** Vedle mnohých jiných zvláštností, kterými se Amerika severní ode všech zemí liší, jest také ustanovování ženských za ředitele pošt. Takovýto ženský poštmistr užívá pak všech práv i koná povinnosti mužského poštmistra. Bývají pak na ouřady tyto dosazovány takové ženštiny, které si získaly nejvíce zásluh o stranu, ku které náleží president. Počítá se nyní 128 ženských poštmistrů v severní Americe!

Nové knihy české.

Amerika od času svého odkrytí až do nejnovější doby. Díl pátý: *Dějepis kolonisace Ameriky.* Dle nejlepších pramenů sestavil J. Malý. Sešit 2. V Praze 1855, tisk a náklad Jarosl. Pospíšila. Za 16 kr. stř.

Babička. Obrazy venkovského života. Od Boženy Němcové. Posud 3 sešity. V Praze 1855, tisk a náklad Jarosl. Pospíšila. Každý seš. za 10 kr.

Bibliotheka českých původních románů historických i novověkých. Ročník I. Svazek 5. a 6.: *Tři Čechové.* III. IV. — *Kronika lazební doby v Milodole.* Od Rittersberga. V Praze 1855, tisk a sklad Kat. Jeřábkové.

Biblioteka kazatelská Budějovické diécesí. Vydána od sboru professorů bohosloví. Ročník I. Svazek 2. V Budějovicích 1855. Za 30 kr.

Cesty po světě. Díl I. Cesty mladého Egyptčana do ústřední a severní Europy. Z francouského Leona Guérin-a přeložil kněz Antonín Šanta. V Litomyšli 1855, tisk a sklad Ant. Augusty.

Diblík. Vydávaný od A. Štrauchá a J. Grosa. Svazek 2. V Praze 1855, tisk a sklad Kat. Jeřábkové. Za 12 kr.

Katolický katechismus v otázkách a odpovědích, čili rukovět u přednášení a vysvětlování katechismu pro druhou třídu obecných škol, od Antonína Heybala, kněze církevního z arcibiskupství Olomuckého. Svazek I. a II. V Brně 1855, nákladem Fr. Karafiata, kněhkupce. Každý svazek za 30 kr.

Národní báchorky a pověsti od Boženy Němcové. Druhé vydání. Svazek 12. a 13. V Praze 1855, tisk a náklad Jarosl. Pospíšila. Každý sv. za 6 kr.

Poupátka. Povídečky na poučenou. Pro nejmenší dítky vydal František Doucha. Přidáno šest obrázků. V Praze 1855 nakladatel Josef Jelínek. Za 16 kr.

Přástky, to jest: Krátké povídky z lidu. Sebrané od Josefa Pečírky. Svazek 1. a 2. V Táboře 1855, tisk a sklad Al. J. Landfrasa. Každý sv. za 6 kr.

Rachejtle. Humor a satyra. Vydává Fabián Čočka. Svazek III. V Jičíně 1855 kněhkupectví F. E. Kastránka. Za 12 kr.

O nynější všemohoucnosti průmyslu.

Dle *Emila Montégut-a.* *

Jen Goethe'ův *Werther* vzal si životní; Goethe sám, přemoha zoufalost mladických vášní, zůstal živ a napsal, myslí i věkem dospěv, román svůj *Wilhelm Meister,* ukazující v pestrém střídání obrazů, jak se má životní milovati a zvelebovati. Přese všecky bídy a malicher-nosti 18. století, uprostřed rozvalin vůkol nakupených došel toho přesvědčení, že není proč zoufati, že za neúrodnou přítomností kynou skvělé žně budoucna, a čilý jeho duch hledal forem, jaké asi budoucnost lidská na se vezme. Zkoušky tyto učinil právě ve Wilhelmu Meisteru. Zachází v něm s přirozeností lidskou a se společností jako jiný umělec s kteroukoliv jinou látkou, hledě docíliti kombinac společenských, jako se činí kombinace lučební; ku podivu však, že všech těch sestav jeden a týž základ zůstává: *průmysl.* Průmysl-tě to, jenž drží první místo ve veškerých společenských snech a filosofických hloubáních velikého básníka; on to, z něhož budoucímu světu mravy hledá; on, kterýž nechtěje přestávati na tom, že látce formu dává, i nové společnosti dáti chce svou formu. Všemi silami snaží se Goethe, aby spojil s průmyslem všecko, cokoliv bylo základem životní dřívějších pokolení: rekovskou mysl, lásku, umění, náboženství. Stěží toho dosáhl, a kde toho dosahuje, jest přinucen ubírati hloubky a skvělosti těmto šlechetným výrazům přirozenosti lidské, aby je upravil podle těla průmyslu. A toť právě žalostná stránka této knihy: *užitečné* ukazuje se v ní jako jediné božství přítomnosti, v plné slávě, s trůnem, se žezlem a s korunou i se skvělým dvorem; *pravé* však a *dobré* mají to-

* Z *Revue des deux Mondes* (1. března 1855). Pojednání toto, jeden nejutěšenějších důkazů, jak se nyní mysli ve Francouzsku obracují, hledí všem původně především k okolnostem francouzským; avšak stav věcí, jaký se jim následkem revoluce ku konci předešlého století náhle a bez ohledu utvořil, všecko šmahem do jednoho jícnu pohltiv, našel jakýmsi nucením aneb chceme-li říci duchem času, cestou zákonodárství i vlivem věcí a příkladů, více méně průchodu i v ostatní Evropě, pokud do kruhu západo-křesťanského vzdělání vtažena jest, tedy takměř až k samým hranicím Ruska. Nebude tedy nám, témuž okresu vzdělanosti a státních i soukromých směrů náležejícím, bez interesu slyšeti posouzení zjevů, i u nás již den ode dne větší a větší moci a rozšířenosti nabývajících. Co se naprosto jen Francouzska týká, hleděli jsme, pokud se bez újmy celku mohlo státi, buď docela vynechati aneb aspoň zkrátiti.

liko jako poboční jeho bratří stranou něho místo, a *krásné* klepá docela jen jako žebrák na dvéře, aby od nové této pohrdavé moci obdrželo jakous almužnu.

Wilhelm Meister obsahuje především jednu radu a stvrzuje jeden skutek. Rada jest, abychom nepouštějíce mysli, anobrž s radostným srdcem kráčeli ku předu k dobytí zaslíbené země; stvrzuje se pak, že se průmysl již konečně stal králem světa. Vláda nové této mocnosti nezastrašuje Goethe'ho: věřiť pevně, že se s ní o moc budou děliti veškerá božstva dřívějších věků; avšak nevědomky ponižují se mu tato božstva v božstva druhé třídy, a bůh který vládne na novověkém Olympu, jest pouhé *užitečné!*

Zajisté že Goethe spíše naději vyslovil než přesvědčení, když navštíviv kdysi fabriku na bavlněné zboží, zvolal, že co živ nic poetičtějšího nespatřil. Chtěl bezpochyby toliko říci, že ve strojích těchto vidí zárodek společnosti nové a tedy i nových mravů, kteréž budou hledati svých básníků. Byliť asi strojové tito, v mysli jeho, prostředkem pořádku a harmonie k tomu příhodné, aby sblížili opět lidstvo, které již ani víra politická ani víra náboženská dostatečně vespolek neváže; aby zřídili mezi ním nové poměry, slovem, aby je přivedli k nejvyššímu cíli, jejž státní i náboženské ústavy, zákonové i sama řeč lidská před sebou mají: přiblížiti člověka k člověku. Předmět tento mechanický a bezduchý zdál se mu jako nový Orfeus, zdvihající zdi budoucích měst, zakládající nové aristokracie a řády, upravující vespolní svazky lidské. I my, my jsme rovněž chovali přesvědčení velkého tohoto muže; dlouho věřili jsme, že průmysl bude novým živlem, kterýž vedchne v umy nový život, že zrodí nové blahé poměry mezi lidmi, že poslušnost a uctivost, povinnost a cnost dovedou s ním žít, růst a se cvičit, že krása a poesie vyplyne z parostrojů, a že s nimi budeme moci býti hrdinnými, šlechetnými a nábožnými jako za oněch dob. Důvěra naše je již ta tam a svět průmyslný zdá se nám nejednou jako kostra, která se nikdy nevyplní masem. Nevěříme již v poesii železnic; tkací stroje zdají se nám býti jen k dělání látek více méně trvalých, a elektrický dalekopis (dokázalť toho dostatečně od počátku nynější války) nevidí se nám aspoň k tomu určený, aby rozšiřoval rychleji moudrost lidskou. Užitečné zůstane užitečným, svět od něho zplozený není krásný a navzdory nesmyslnému jeho a svévolnému luxu pochybujeme, že by měl určení státi se kdy krásným.

Století devatenácté jest přirozený dědic osmnáctého. Čas tento pozbyl, co se velkého a vznešeného od věku na věk dědí; kořání jeho nezasahuje jako dříve do hloubky časů: století naše jest samovzniklec

jako téměř všecko v něm. * Nám nezbývá minulosti leč ta, kterou nám zůstavilo 18. století, ovšem tedy velmi málo, a ty dva skutky, které nám panují, jsou zplozenci 18. století: duch převratu a průmysl.

Kdo k věci blíže přihlídne, shledá, že to především ano výhradně průmysl jest, na němž založena moderní společnost. Je-li čí duch příliš obmezen, aby to sám poznal, potřeby a nutnosti života dokážou mu samy, že svět nynější jest jen ohromný bank, jehož zákon a proroci se v ty dvě velké zásady zavírají: Co jsem dlužen já tobě? co ty mně? — Průmysl to výhradně, k čemuž se vztahují naši mravové, naše zvyklosti, naše umění i samy převraty společenské a státní.

Revoluce francouzská byla skutkem záporu a bourání. Dva měla cíle: překotiti starou vládu a zříditi novou. Uměla dosíci prvního; co do druhého, zůstala při pouhém přání, při naději, při zkouškách neustále za sebou jdoucích. Ze starého Francouzska nezbyli, dle trefného vyrčení istého slavného znatele své doby, leč jednotlivci. Tito jednotlivci, jichžto žádný trváním a uctivostí zasvěcený řád nespojuje, jaké řízení si mají láti? K čemuž mají se utíkati uprostřed těchto neustálých změn světa olitického? Na čem založí budoucnost svou a svých rodin? U čeho udou hledati útočiště, aby nebyli rozdrceni neustálými převraty a kouškami od nich činěnými? — Dvojeť naskytuje se: jeden prostředek jeden skutek.

Prostředek onen jest všemohoucnost státu se všemi ohromnými ástroji, jimiž vládne: centralisace správní, síla vojska; ústrojí to, které ůstávajíc od počátku tohoto století uprostřed všech obratů politických ezměněno neustále a zevrubně plní tytéž úkony mechanické, buďte si rukou číkoli. — Skutek onen jest průmysl. Zrozen byv z vědeckých álezků 19. století, zdá se již být na tom stupni, kde by se mohl státi základem společností přišlých o starší své základy. Snáři a politikové, báníci a filosofové nevšimli si jeho, aspoň nekladli v něj naděje, že by ačil sceliti opět rozvaliny; velké však množství nepřestávajíc rádo na zumování, zhlídlo hned, jaký by z něho mohl býti užitek; zůstavilo ouhé rady sněmům a dalo se do předení bavlny, do stavění železnic, zřizování hutí, do tlačení oleje. Nalezlit v průmyslu cíl své činnosti, amen bohatství a přijali jej s nadšením. Rok od roku rostl tento statek, než minulo půl století, zmocnil se společnosti docela, utvořil nové dy, dříve naprosto neznámé, zplodil bohatství, kteráž se do nedávna edávala jen v Indii, i bídy, o nichž nebývalo dříve ani slechu. Průysl obrátil na své cesty ducha převratu, když tento, za předešlého

* Opakujeme, že se zde a na některých jiných místech především k Francouzsku hledí.

století, nejmocnější byl ve Francouzích; on dává cítit despotism svůj státu, ukládá interesy místo ideí a s vysoka praví všemu, co žije mimo něj: „Nynějšek a budoucnost jsou moje, přese všecky vaše snahy, abyste ztenčili mou moc.“ V skutku, zakladatelé nové společnosti nejsou, jak se praví, ani Rousseau, ani Voltaire, ani Mirabeau, nýbrž *Richard Arkwright* a *James Watt, Volta* a *Lavoisier.* *

Při takovémto rozmnožení se průmyslu dlužno tázati se, jaké právo se mu k tomu má přiřknouti, čili jinými slovy, vyšetřiti, co asi může z nás učiniti podle toho, co z nás již učinil? Máme mu i dále zůstavovat panství na zemi, či máme hledět, jak bychom mu je zkrátili? Potřebuje-liž uzdy a kontroly, a nemá-liž se přinutiti k zákonům přemoc jeho obmezujícím? Zkusme krátce odpovědíti na tyto otázky.

Duše lidská není tak úzká, jak se zdají za to míti noví učitelé zájmů materialních, a nelze dáti za to, že by napořád již jen všední potřeby a chuti měly nad ní vládnouti. Rovněž nelze věřiti, že by jediný skutek aneb jediná zásada stačila říditi záležitosti společností lidských. Národ zoužený tak, že by již neznal než jistou řadu ideí, jenž by se pohyboval toliko v jistém obmezeném oboru skutků, nedošel by života, anebo maje jej zvetšel by a slabostí by pošel. Silné převládání jedné zásady plodí následky spotvořené a mění samu pravdu v lež, poněvadž věci jednostranně nadsazuje. Poměr ten zhorší se ještě, neosobuje-li si takové převlady některá zásada mravní, nýbrž skutek materialní. Pak necení se nic podle své pravé ceny; řád mravní jest zvrácen a blíží se doba, v níž převrácenost tato takové moci nabude, že nelze připraviti jí o ni, že jediný prostředek zbývá: záhuba. — Kdykoliv společnosti lidské tak neprozřetelné byly, že si nechaly pokazit rovnováhu mezi jednotlivými zásadami a směry mravnosti a pravdy, těžkou nesly pokutu. Španielsko zemřelo poněvadž se příliš důvěřovalo v moc jediné zásady, ačkoliv byla nejdůležitější a nejvznešenější ze všech. I co se má státi z nás, dopustíme-li se té samé chyby v poměrech svých ke světu materialnímu, pustíme-li rovnováhu, kteráž má panovati mezi vzděláním materialním a mezi vzděláním mravním?

Pád světovlády římské staví nám před oči příklad věčně památné zkázy, kteráž očekává národy přepanošené od ohledů a snah materialních. Průmysl a luxus panovaly rovněž v císarském Římě, a prostší uzdy staly se místo nástrojů pokroku nástroji záhuby. S mocí a zachovalostí starodávní římské šlechty, patriciatu, zaniklo všecko, co

* Arkwright zdokonalil přadostroj, Watt parostroj, Volta jest nálezce galvanismu, Lavoisier, padlý v obět guillotiny za francouzské revoluce, slavný skoumatel v oboru lučby.

uděluje všemu bohatství pravé ceny. Místo co by povznášelo člověka a vůkol něho se lesklo co znamení neodvislosti a důstojenství jeho, stalo se pouhým nástrojem rozkoší. Takto hohatství jsouci sníženo, jakož se vždycky snižuje, kdykoliv vykročí se stupně poníženého služebníka na stupeň vládnoucího pána, zplodilo neřesti provázející přirozeně vždy to, co jest samo sebou zprosté a bez vnitřní šlechty — podlost totiž, klam, svévoli, nadutost a pokaženost. Nejsouc již služebníkem důstojnosti a cnosti, stalo se králem hříchů. Shodivši panování mravnosti utvořilo si samo celý svět, otroky uvolněné jako ono, frejířky, šejdíře ve zlatě a zbohatlé hlupáky, svět to Tacita a Suetonia, nohsledy Agrippiny a Nerona, labužníky, kteří na jedné míse tisíce promlsali. Nicméně uprostřed této převrácenosti zachovala nepravost, zplozená nedostatkem vší mravní kontroly nade světem materialním, přece ještě jistou elegancí, jistý vkus, poslední to a slabé zbytky zpomínek opravdu šlechtických. A však i tato jakási zevnější uhlazenost zmizela brzy a svět Martiala byl vytlačen světem Petroniovým *. Tehdáž byla římská společnost obětí podřízených dobrodruhů, jež nám básník po sobě na římských ulicích, v domech, v lázních a u frejířek ukazuje. Fatkáři, šaškáři, milovníci placení od dívek ze Španiel aneb z Afriky přišlých, šejdíři všeho druhu vrhli se na společnost římskou jako hmyz na tělo hnijící. A přece se vzdělanost materialní ani chvilku nezastavila. Umění pracovati ze zlata a ze slonoviny docházelo vždy větší dokonalosti, každodenně vynalezl se nějaký vtipný stroj prospěšný potřebám lidským, a spolu každodenně plodily tyto pokroky umění materialního novou pokazu mravní. Nic nemohlo uchrániti Říma od tohoto úpadu, ani staré zpomínky, ani připomínání moudrých jeho mužů, ani příkladové velkých cností, ani příslušy velkých mužů v oboru politickém a válečném, a to právě musí nejvíce zarmoutiti pozorovatele strašlivé této historie. Ukazuje, jak málo jsou užitečny cnosti a darové ducha společnostem v dobách, kterýmiž vládne špatná zásada. Dlouho měl Řím republikány, hotové proliti svou krev za starou věc; až do konce vlády císařův měl veliké poliky, od lakomého Vespasiana až do odpadlce Juliana. Nepřestal nikdy míti mudrců. Od Germanika, na začátku vlády císařů, až do Aetia, na konci jejím, co počítal ještě velkých vojevůdců! Všickni tito darové, všecky ty cnosti nebyly nic platny, a Řím imperatorů jest po tuto dobu jediný příklad společenského stavu, kdež všickni darové ducha a mysli zůstali bez prospěchu. Dejž Bůh, aby novověká Evropa nebyla příkladem tuhým!

* Výtečný, někdy ovšem sám již oplzlý satyrik, epigrammatista Martial umřel konci 1. století po Kr.; Petronia kladou novější zpytovatelé, především Niebuhr 3. století po Kr.; spisové jeho jsou věrným obrazem tehdejší zkaženosti Římanů.

Avšak řekne někdo: Jakého svazku mezi námi a Římem imperatorů? Jsou-liž u nás tak ohromné převrácenosti a nepravosti, a nalézají-liž se mezi námi osoby luxu a všeliké zhýřilosti, ničemnosti a nepravostem tak propadlé, jako jsou osoby, o nichžto se dovídáme z Tacita a ze Suetonia, z Martiala a z Petronia? Nikoliv, zajisté, a přece, laskavý čtenáři, vlož jen ruku na svůj čas, seber své zpomínky, otevři své oči a své uši, čti a pozoruj, a pak řekni mně, nenacházíš-li aspoň již silné začátky toho všeho! Osměl se, jsi-li poctivý muž, říci, že nevidíš nic takového vycházeti na jevo!

Než řekne snad někdo: Vždyť máme, co závaží proti této materialní vzdělanosti, zásady mravní! — Ano, beze vší pochybnosti, toliko že tyto zásady jsou u každého z nás v podstatě jen osobní, a že tedy, nesloužíce k tomu, aby nás slučovaly jedny s druhými, nijakž nestačí jako závaží proti *průmyslu*, kterýž naopak jest půdou celému tovaryšství občanskému společnou. Není jediné obecné zásady, uznané a přijaté bez obmezování neb pochybností, slovem *věřené*, kteráž by mohla rovnováhu držeti této nové obecné moci. Svět mravní jest ve skutku samém na částice rozprášen, atomistický. Kolik u nás millionů dospělejších mužů, tolik as též millionů zásad. O ženských, ba pomalu i o dětech platí téměř totéž; mají rovněž každá i každé své zvláštní zásady, jakož se každý snadno může přesvědčiti. My jsme ve Francouzích katolíci pravověrní, katolíci gallikanští, katolíci revoluční, lutheráni, kalvinisté, israelité, křesťané svobodní a nehlásící se k žádné církvi, rationalisté mírní, věřící v možnost srovnati se nějak s vírou, a rationalisté odhodlaní, zamítající s ní všecken smír, deisté, voltairiani, atheisté, pantheisté, legitimisté všech barev, ústavomilovní, republikáni, socialisté všelikých jmen. Přidejte, aby se doplnilo toto pandémonium, tato zlorodá směsice myslí a rozumů, že téměř tentýž zmatek, kterýž panuje ve společnosti, panuje i v každém jednotlivém. Netoliko že by se stěží nalezli dva souvěcí, jichžto zásady by se srovnávaly veskrz, nýbrž stěží našel by se jednotlivec, jenž by byl v poklidu se svým vědomím, jenž by dovedl srovnávati se sám s sebou. Takovýto nelad mravní není schopen bojovati s prospěchem proti skutku tak mocnému, jakož jest průmysl. Rád bych věřil, že všecky tyto zásady, vířící v prázdnu, jak si to Demokrit o atomech svých představoval, ku konci se přece jaksi vespolek spojí, aby zrodily nevím jakou obecnou zásadu, již by mohl veškeren svět přijmouti a kteráž by sloužila za mravní svazek mezi lidmi. Tou chvílí však přestaňme na uznání, že průmysl jest skutek obecný, vlastní celé společnosti, co zatím naše zásady jsou jen osobní, nemohouce tím samým ustaviti rovnováhy, které hledáme.

Průmysl tedy jako každé jiné skutečné má potřebu vlády nad

sebou; právě však naopak shledává se, neb skutečné toto, průmysl, vládne nade člověkem. Při nedostatku obecně přijaté mravní zásady zdálo by se, že rozum lidský dovedl nalezti jiné prostředky ke kontrolování, vedení, slovem k organisování této nové moci, k určení jí pravých hranic, k vykázání jí práv jejích. Nic podobného nestalo se! Zástupcové moci mravní, kněžstvo všelikých vyznání, státníci, filosofové viděli nový tento zjev roditi se i růsti, a nebyli tím znepokojováni. Vedli své dále jako dříve, podle týchž pravidel a návodů. Nicméně dával čas svá znamení. Od polovice 18. století skotský filosof David Hume předvídal nesmírné převraty, ježto vzniknou průmyslem na světě. „Nesmysl jest," pravil, „pokládati, jako by všecka vědomost politická byla zavřena v Aristotelu nebo v Macchiavellu, nebof může nastati takový zjev, kterýž převrátí vzájemné poměry občanů a konečně i samu povahu státu změní. Tak neví se posud, jaké zrodí následky obchod. V takových okolnostech jest věda politická povinna přeroditi se sama a nalezti nové prostředky vlády." Nejpamátnější takové znamení času zjevilo se pod restaurací, tehdáž když průmysl snažil se státi tím, čímž se stal později, jediným zákonem společnosti; Jindřich Saint-Simon * byl jeho původem. Zajisté že Saint-Simon sám neměl mysli dostatečně usedlé; ale jaké neštěstí, že se nevyskytl moudrý muž, aby porozuměl tomu pošetilci! Byly-li myšlénky jeho, co do prostředků k opravě společnosti, nesmyslné, byly aspoň známkou času a návěštím, i mohly býti za to považovány.

Všecko pomáhalo přechvatům průmyslu: potřeba nového cíle činností lidské, odtržení se od minulosti především ve Francouzích, nedostatek mravní zásady vůbec přijaté a následované, nevšímavost a zvykłost mužů vlády. Díky všem těmto příčinám, průmysl rostl jako banána ndická a uvázal se u veškerou půdu, kteráž jemu tak zůstavena. Jest oto jeho panování k dobrému? či jest ke zlému? Vím, co se mi nanítne. Litujete toho, že průmysl, něco pouze skutečného, jest základem ynější společnosti, a nikoliv některá věčná idea; avšak ukážete spolu a to, že stará společnost rovněž spočívala na něčem pouze skutečném

* Claude Henri hrabě Saint-Simon, v Paříži r. 1760 ze slavné a bohaté odiny narozený a r. 1825 v největší chudobě zemřelý, snažil se, původně od atolického náboženství vycházeje, později proti němu se obrátiv, zvláštní nábo-ensko-filosofickou soustavu složiti, kteroužto se společnost lidská obnoviti, zvlá-tě pak pracující třída ke všem požitkům přivesti měla, podle krásné ovšem, ale evývodné zásady, aby každému uděleno bylo vedle jeho zásluh. Žáci jeho, Saint-imonisté, šli ještě dále; když ale za prvních let červencové vlády učení toto, všem s nemalými obětmi, uskutečniti chtěli, věc ta i nesvorností i svou vnitřní emožností v nic přišla, leda že si trochu posměchu utržila.

a neméně hrubém, toliko na jiný spůsob. Říše, které vznikly po vyvrácení světovlády římské, byly ovšem založeny mečem národů ještě barbarských, a vy myslíte, proč by neměla pozdější jejich sláva a veškeré umění v zapomenutí přivesti nespravedlivost tohoto původu. Co se jim promíjí, myslíte, že se má také průmyslu prominouti. Ano, stará společnost měla původ svůj v dobytí, avšak surový tento skutek byl přemožen od zásad mravních, které tehdáž rozšiřovaly panství své na světě. Křesťanství zakládalo tehdáž vládu svou v oněch zemích a zúžovalo práva, jež by snad byli si osobovali vítězové nad přemoženými. Onoť vzalo na se, bdíti aby si dobyvatelé nedovolovali příliš mnoho, aby se z dobytí nevyrodila tyrannie. Z dobytí samého vyšla aristokracie, která rozšířila na obyvatelstvo ochranu barbarskou sice a hrubou, lepší však přece nežli nedostatek vší ochrany. Vzájemné povinnosti vázaly pána k jeho manu; podrobeností svou nabýval man jistých práv, a moc ukládala pánovi spolu i jisté povinnosti. Pán i man uznávali tutéž zásadu mravní; oba byli spojeni jedním svazkem náboženství. Nad nimi vznášejíc se bdělo důstojenství královské, často ovšem bez dostatečné moci, vždycky ale činné. Jisté, že střední věk nebyl zlatý věk; přes všecky své urputné mravy, přese svou násilnost, nevědomost a pověrečnost ukazuje přece hrubý sice, ale pravdivý obraz toho, co má býti společnost. Nižádná ze zásad potřebných k trvání společnosti nechyběla mu, a věk od věku brala na se tato společnost nové tvary a dodávala si nových dokonalostí, až posléze i ona podlehla zákonu všeho pozemského. Můžeme se chlubiti svou humanitou, svou spravedlností, svými nálezky; musíme však spolu uznati, že nežijeme již ve stavu společenském, který by se dal srovnati s tím, v kterém žili naši předkové; že již nejsme vespolek spojeni svazky tak pevnými, že, je-li u nás méně zjevného násilí, jest naopak více soběctví; že jsme oddělenější jeden ode druhého než oni byli, a že předstírané slití tříd jest spolu i zjediněním osob. Mluvíme příliš mnoho o své vzdělanosti, o svých pokrocích společenských. Jednotlivosti jsou arci dokonalejší než dříve; společnost sama nemá *vespolnosti*. Tak máme policii vyvinutější než dříve, státní správu lépe zvedenou, vojsko lépe zřízené; hlavní ale záležitost každé společnosti, poměry člověka k člověku, jsou-liž ty lepší? Nikoliv, neboť hynou den ode dne.

Může-liž průmysl právě tyto poměry opět utvořiti? Mělibychom se toho nadívati, poněvadž jest jedinou živoucí mocí, ježto nepodlehla neplodnosti. Po tu dobu nepodařilo se mu nic takového. Zřídil dílny a stroje, nespojil však obyvatelů, naopak oddělil je ještě více od sebe, nasev mezi ně nesvornosti a záští. Zjev to postrašující, jejž třeba stále míti na zřeteli. Práce průmyslu shromažďuje na jedno místo množství

lidu pod velení jednotlivých podnikatelů. Množství ta jsou spolu i svobodná i závislá, tedy v nejkřivějším postavení. Mají pána i nemají. Žádný svazek mravní nejednotí dostatečně podnikatele s jeho dělníky. Nebdí a nemá práva bdíti nad nimi. Nevyhledává jiného poslušenství leč mechanického. Pán a služebníci nevídají se, nenavštěvují se, a byť i na téže prostoře žili, jsou přece docela oddělení. Mají-liž téhož Boha? Věří-li v téže zásady? Toho si s obou stran nikdy nevšímli. Jediným svazkem mezi nimi jsou peníze. Sobota jest jediná doba sblížení se jich, a tehdáž ještě zastupuje kassa pánova pánovu osobu. Tak oddělení žijí v pohrdání a v záští. Dejte tomu, že by novověký průmysl měl místo ve středním, tak vychvalovaném a hanou tak zasypávaném věku: poměrové pána a dělníka byli by docela jiní. Ve fabrice byl by kněz, jako býval jindy v zámku kněz. Pánové a podřízení klekali by před tytéž oltáře, poslouchali by táž slova sluhů Páně, hodící se oběma stranám, kojili by se touž vírou. Pod tímto mravním vlivem byla by práce nabyla pevného, tak žádoucího řádu, práva a povinnosti vzájemné byly by se vyvinuly. Za poslušenství a práci byl by služebník došel stálé ochrany pánovy. Má-li průmysl spojiti lidi novými svazky a poměry, jen touto měrou toho dosáhne. K tomu však třeba víry, a toť ta propast, v niž neustále padáme: kde nalezti novou, mocnou zásadu mravní, jížto by se aspoň velká většina ochotně a opravdově, vytrvale a se zasvěcením pokořila?

Zatím byl by velký krok učiněn, kdyby fabrikanti, tito králové nové společnosti, chtěli býti méně skromnými a dodali si více pravé hrdosti, totiž kdyby se chtěli domysliti, že nejsou pouhými podnikateli, kdyby si chtěli důkladně představiti historický úkol, jemuž mají zde učiniti zadost. Velcí průmyslníci jsou důležitějšími osobami než sami za to mají: jsouť feudalními barony našeho věku. Hledali jsme a nenalezli mravní zásady, způsobné, by spravovala a umravňovala průmysl; ejhle, zásadou tou je práce. Nikdo není vyňat z povinnosti ku práci. Jediná idea práce stačí nyní spojit lidi, a ku podivu právě tato idea byla nejméně rozbírána, nejméně jí ve skutečnosti místa dopřáno. Viděl se v práci prostředek a nikoli zásada, cesta ke zbohatnutí a nikoli vyplnění povinnosti. Práce, tato idea podstatně společenská, byla pouhou věcí soběctví a ctižádosti, ježto přece naopak jest zásadou oddanosti a dobročinnosti. Zapotřebíť tuto ideu práce vyplesti ze zmatku, v nějž jest zamotána, a ukázati ji v pravém světle. Když se přijme práce za zásadu a za účel, když se průmysl bude považovati jen za prostředek uskutečniti tuto zásadu, změní se veškeren pohled věcí; průmysl nabude duše a přestane býti pouhým mlýnem štěstí a jeho požitků. Takto, podřízen jsa idei mravní, lidské, pozbude pohledu svého tvrdého, soběckého,

nemilosrdného, stane se sám mravným a lidským. Průmyslníci přestanou považovati se pouze za podnikatele a stanou se, čím již jsou, nechtíce toho a nevědouce o tom: representanty práce, následovně i representanty svého věku.

Pravili jsme, že průmysl musí býti umravněn, obmezen; umravní se, pojmou-li representanti jeho přesvědčení, že jsou representanti mravní idei, idei práce a nikoli pouze interessů materialních. Dokud nebude tohoto přesvědčení, bude průmysl nelidský ba nebezpečný. Odtud veškeré to reptání, ta závist, ty nepokoje a zpoury proti němu. Mor onen, kterýž nedávno světem probíhal a o němž se nyní affektuje zapomenutí, mor tento nazvaný socialismus, nemá jiných příčin. Průmysl zdál se očím množstva jako skutek sloužící skrovnému počtu privilegovaných na újmu množstva, jako skutek nemající jiného smyslu leč obohacení několika. Přičiňmež se, dokud čas, vší silou, aby se nemohly již opakovati ty strašlivé zjevy, jichžto byl nedávno ještě původem.

Avšak moc průmyslu musí být i ztenčena, rozdělena. Idei mravní musejí opět nabyti vší půdy, kteréž pozbyly v posledním čase. Opovržlivá tato modloslužba látky musí se změniti v pouhé spravedlivé ocenění látky. Jak nyní věci jsou, bude velkým dobrodiním, zvítězí-li kterákoli mravní idea nad převladou průmyslu. Dostáváme se již na samý kraj, kdežto tato horečka materialního užitku nesmí dále pokročiti bez největšího nebezpečí životu mravnímu. Záležitosti ducha, jež poslední předešlá pokolení výhradně ze světského stanoviska brala a kteréž, užívavše jich ku prospěchu ctižádosti a především marnosti, s vysokého jich stanoviska svedla, těžce nesly tuto modloslužbu našich předků. Poníženy, opovrženy, poplity byly tak, že není hrubého požitku, mizerného interessu, jemuž by se nedávala přednost před nimi. Nejsme již schopni, abychom byli nadšeni pro ně. Nikdo nebude chtít zůstati chudým pro ně, obětovati jim své jmění, své štěstí, svůj život, jakož to činívalo před časy radostně tolik lidí, jichžto jen skrovná částka dočkala se slávy, většina pak zůstala neznáma. Nepochybuji, kdyby mezi námi bylo velké duše, že by na vzdor svému času v prach vrhla všecky interessy světské; na neštěstí jest ale spolu jisté, že by nenalezla mezi námi jako jindy obránců hotových ujmouti se její věci a následovníků odhodlaných sdíleti jejího neštěstí. Nemáme velkých mužů, pravda, a možná i štěstí pro nás: aspoň nemáme příležitosti ukázati, až pokud jsme se stali vlažnými a pochybovnými. Jindy počítal se po tisících počet duší hotových umříti, třeba-li, za velkou ideu neb jejího představovatele; šlechetnost duše nebyla vymínkou, nýbrž podílem tisíců. Praví se sice, že následkem pokroků osvěty a blahobytu mravnost se vůbec povznesla; pochybuji o tom. Jsme lépe krmeni, lépe šaceni, možná,

a tedy ukazujeme také onačejší zevnějšek; duše však, jsou-liž i ty sesíleny?

Obrátíme-li se od velkých věcí k malým a od velkých nemocí mravních k jednotlivostem mravů, spatříme že vyhlašovaní tito jich pokrokové nehrubými jsou dobrodiními. Průmysl poskytuje látek dost za cenu velmi skrovnou, toť jisté; on dovoluje takměř všem odívati se týmž šatstvem a představovat se bezmála v témže planém, jednotvárném, nudném površku. Za to přibylo marnosti nesmírnou měrou. Veliká chyba, že naši učení státní ekonomové ohledu nemají na rozličnost mravních následků, jež jednotliví materialní nálezkové zplozují. Proč ku příkladu neukazuje se nám nikdy marnost jako stín na obrazu, jejž poskytuje nynější společnost? Průmysl, praví se nám, rozšiřuje blahobyt do všech tříd obyvatelstva; ovšem, rozšiřuje-li však spolu i marnost, což pak? Dobrodiní to bude pouhým zdáním; následovně, nejlevněji řečeno, prospěchové vyváží se škodou, a společnost zůstane jako dříve v témž stavu. Avšak není vždycky možná zůstati při takovém dobromyslném vykládání. Třeba dobře všimnouti si toho, jaký mají vliv na člověka dva velmi důležití skutkové mravní: předně pud nápodobení, pak ta zvláštnost našeho myšlení, která nás nevědomky k tomu svádí, abychom ode zdání soudili na skutečnost. Jsem-li tak oděn jako jiný, proč bych nebyl tak živ jako on? Jsem-li chud, ej průmysl podává mi za levnou cenu jisté předměty, kteréž dříve byly dostupné jen bohatému: oděv, nářadí, ano i věci nádhery. Pomocí jeho nabudu zdání, jako bych oplýval dostatkem. Osudný dar! čehož tím nabudu v samé skutečnosti? Tyto jeho přísluhy vzbudí ve mně chuti, jichžto jsem neznal, a vyvinou ve mně dvě zostuzující chyby — závist a marnost. Závist je srdci smutným pokrmem, leč žije-li kdo v okolnostech tak nízkých, že mu nezbývá ani naděje. Více potravy nachází marnost: učí toho, kdo je živ od skrovného platu, dodávati si zdání dostatku, toho, kdo žije v dostatku, dodávati si zdání nádhery, a neušetříc ani bohatého pohání jej, aby se obklopoval nádherou knížecí.

Takto jest všecken tento na odiv stavený blahobyt pouhým lakadlem a ličidlem. Společnost moderní žije ze dne na den; všecko téměř visí na nitce; ona udržuje se toliko vynálezky všeho druhu, kredity a všelikými vymyšlenostmi; ona vyrovnává své účty ale nezaplácí jich. Živobytí je v této společnoti mnohem nesnadnější nežli v kterékoliv jiné, neboť následkem nových předsudků, dotěrnějších než byly staré pověry, považuje se chudoba vůbec za cos hanobícího. Každý namáhá se tedy, aby se stal neb aspoň zdál majetným; úvěrek, důvěra, sama čest jsou za tuto cenu na prodej. Tak staly se prostředečky a pomůcky nejméně chvalitebné potřebnými, společenská lež a šarlatanství rozší-

řily se všude. Neřest tato rozplozuje se na půdě připravené od marnosti; opovrhování skromným osudem a žízeň po požitcích jest její žní. Trest jde v zápětí; žádalo by se zničiti ty výrostky a nestačí k tomu již síla; srostlyť s celým živobytím naší společnosti, staly se jejím základem.

Průmysl utvořil moderní luxus, jemuž se tolik pošetilců s křikem diví, kterýž ale jest nejžalostnějším nálezkem, jakýž kdy komu mohl přijíti na mysl. Luxus nemá nic pravolidského: neslouží k tomu, aby obklopoval člověka a byl jemu za rám; pozbyl všeho svého rázu aristokratického, to jest on přestal býti zevnějším znakem opravdu výtečného postavení na stupních společnosti; nevztahujíc se již na jistou, úplně uznanou důstojnost a na veřejné jevení se její změnil se v cos pouze osobního. Ztrativ tak své jádro neuměl získati si ani vkusu ani příhodnosti. V moderních příbytcích darmo bys hledal noblessy, darmo vkusu, darmo pravého umění. Všecko jejich bohatství záleží v jejich nářadí, v jejich vnitřním dekorování; člověk žije zahrabán v kupách draperií, záclon, koberců a lustrů, mezi nimiž se ztrácí. Zlato skví se na všech stěnách a drahé látky slouží k nejsprostším potřebám. Pravé to mrhání bohatstva, zhrdlá marnotratnost, kteráž odnímá naší nádheře všecku povahu krásy. Luxus tento, prázdný opravdové velikosti a noblessy, vždycky se mi zdál míti do sebe cosi odstrkavého a sprostého, nářadí toto jeví jakýsi ráz nečistý, pozlaceniny tyto nemají ani ladu ani skladu, draperie tyto upomínají na divadlo, všecko toto tak nákladné bohatství zdá se jako od pozlátka. Nechtíce tážeme se, kdo je hostem v tomto příbytku, jenž se nám nezdá příslušeti leč nějaké záletnici aneb nějakému smyslnému nabobu z Indie, a nemálo podivíme se slyšíce, že host tento jest nějaký poctivý měšťan, bohatý, způsobů počestných ano jednoduchých, kterýž pojal tu zvláštní myšlénku, aby si zřídil obydlí jako síň divadelní aneb jako pokoje některé chované dívky. A přece je tento dvojsmyslný vkus, tato *hrubá* vybroušenost jediným znamenitým plodem, jejž průmysl vyvedl co do umění. Pravívalo se, že průmysl vraždí umění: spravedlivěji řeklo by se, že je snižuje. Den ode dne obmezuje je víc a více v pouhé dekorování, v ornamentace. Nářadí, broncové věci, sošky, látky a nejvýše nějaká patronová krajinka, toť naše umění výtvarné, naše řezbářství, naše malířství. Pravda-li, že se umění věrně obrazí ve způsobu živobytí společnosti, smutného mínění nabudeme o sobě. Míti Rafaely za dekoratéry říms, Michel-Angely za kreslitele na látkách, a za nejvyšší instance vkusu čalounníky, jaký to osud! — Nezapomeňme však vyznati se, že i průmysl přivedl umění k novým pokrokům, uče nahražovati genia lidského působením síly přírodní: daguerréotyp činí zbytečnými Ticiany, fotografie Mark-Antoníny. Opilí vychvalovači pokroků moderních jsou bez sebe obdivová-

ním děl nedostižného onoho malíře, slunce. Trochek opatrnosti nebyl by na újmu. Vážíme si těchto nálezků, naše nadšení k nim jest ale mírné, jako při všem, co jest pouze mechanické, nemajíc nic mravního a pravolidského do sebe.

Tolik o přítomnosti; jaká bude však budoucnost, kterouž nám průmysl připraví? Bohužel, podle znamení, jež máme před sebou, bude co přijde horší, než to co bylo. Předešlá pokolení měla ještě některé vlastnosti, pro něž se jim mohly odpustiti bludy jejich a necnosti; pokolení však, které dorůstá, ba již i to, které za ním nastupuje, hrozí úplně zahanbiti ochabělost otců svých, kteří neměli ještě dost odhodlanosti odvrci hrdě i poslední zbytek citu mravního a jakékoliv péče o záležitosti, ježto nejsou výhradně materialní. Před mládeží tou třeba se třásti. Nehledejte v nich pranic mladistvého, žádného horování, vůbec nic vzneseného, ba ani té prostomilé nestarostlivé mysli, znaku to mladosti. Věk rytířství, tak dávno již minulý, obživnul aspoň každoročně s každým mladým dospívajícím pokolením; nyní zastoupila prosaická skutečnost u každého mladého člověka ony kouzelné a povznášející výtvory nadšené mysli, jimiž se tento věk jindy živil. Nemají vášní, ba ani lásky; srdce jejich jest prázdné, krev studená. Zdá se jako by jejich otcové jim byli zůstavili všecky zkušenosti, kteréž kdy učinili, všecko oklamání, kteréž kdy zkusili, všecku pochybovnost shromážděnou od patera neb šestera pokolení. Nic jich neznepokojuje, nic jich neodvrací od jejich cíle; čeho nepochopují, toho nechávají; zvědavost nenáleží k jejich vadám. Děj se co děj s vlastí a ve vlasti, jedno jim, jen když jim z toho prospěch aneb aspoň ne škoda. Umějí zdržovati se, nemilují však zdrželivosti; jsou činní, nemilují však práce; jsou prostopášní, nemají však smyslu k rozkošim. Tak chystá se po nás společnost tvrdá, nemilosrdná, soběcká, v níž nebude již žádné oddanosti a obětovnosti a v které se bude moci do slova uskutečnit učení anglického filosofa Tomáše Hobbes'a: že válka je stav přirozený a člověk přirozeně nepřítelem člověka. Nelze pochybovati, že přes to přese všecko v nových těchto pokoleních bude se počítati mnoho šlechetných srdcí a vzněšených myslí — neb kdož by zadal veskrz všecku naději v člověčenstvo! — hlavní ale jejich ráz nebude jistě jinaký. Neboť průmysl tvoří společnost podle svého podobenství: urobíť duše nelítostné jako jsou jeho stroje a srdce suchá jako jeho výrobky.

Nemáme v úmyslu zlořečiti mu, právě však že poznáváme důležitý jeho úkol v budoucích osudech člověčenstva, rádi bychom jej viděli podrobeného mravnímu vlivu. Los prostředních tříd spočívá z větší částky na jeho osudech. Jest-li průmysl, pustiv od svých chyb, uhodí na lepší dráhu, pojištěn jest dobrý osud, vítězství prostředních těchto

tříd; nespustí-li se ale křivých cest, prostřední třídy a s nimi veškerá společnost zaniknou. I nech tedy tyto třídy dobře na to pomyslí, že čas a věcí stav mnoho, přemnoho žádá a že při nových okolnostech i nových cností zapotřebí. Každý očekává mnoho od ostatních, od obecnosti; přispívej k ní tedy také sám a se své strany mnoho. Nebudeť nikde obecného blaha, kde každý jen své vlastní blaho má na zřeteli. Užívání prospěšné svých sil, práce jest účelem jednoho každého, nikoliv ale zbohatnutí buď jak buď. Výdělek získaný bez mravnosti nevede k mravnosti. Průmysl jest k cíli jen prostředek, nikoli sám cíl společnosti; stane-li se něčím více, jest to jen k obecnému změtení. Účelem člověčenstva nejsou pokladové, nýbrž uskutečnění mravních ideí, jež v sobě nosíme, idealů a náboženství; není-li tak, pak jest historie bájkou, pak ohýbej každý kolena před luxusem a bohatstvím!

Dokud se však něco takového nedokáže, nepřestaneme žádati, aby byl dán průmyslu jiný směr a moc jeho obmezena, aby byl považován za prostředek, nikoli za cíl, aby kojili representanti jeho přesvědčení, že jsou především representanty idei mravní a ne skutku materialního, aby se aspoň novým, horším vždy a mocnějším vyrůstkům jeho opatrné a pevné meze kladly. Prostřední třídy, v jichžto rukou spočívá průmysl, nezachrání společnosti leč tímto spůsobem, neboť *lidské* v člověku nechce umříti a nepřipustí bez trestu, aby k vůli průmyslu, k vůli materialním záležitostem chřadlo a v opovržení přicházelo. Duch, kterýž vede svět, není tak ochablý, a dovede posléze přece v náležité meze odstrčiti všecko, co se neomaleně šíří, co nabývá vlivu příliš žalostného. *

---

* Pokud by se především a takořka výhradně průmyslu původ toho přičítal, co v moderní společnosti scestného, škodlivého a zlého, slovem soběckého jest, činila by se mu křivda, neboť průmysl není sám v sobě ani dobrý ani zlý, ovšem pak dobře a k dobrému cíli veden výborně prospěsný. Pan *Montégut* mluvě zde o průmyslu nemá jeho *o sobě* na mysli, nýbrž *ducha*, který jím nyní vládne. Nákaza, kteráž mravní sílu podkopávajíc tak veliké převraty citům a snahám soběckým poskytuje, pochází zajisté odjinud i jest starší než novověký průmysl. Tím nezapírá se nijak, že by nynější stav průmyslu snadným hromaděním pokladů a požitků v málo rukou na újmu mnohých zlého toho nepomáhal mocně horšiti. S rostoucí mocí i větší a větší práva bez opačných povinností si bera, stal se nad jiné důležitým a nejchoulostivějším zjevem našich časů, jehož zlé, jakož od něho samého původně nevyšlo, sotva jen při něm samém k nápravě dojde, nýbrž tou toliko měrou bude míjeti, jakou člověčenstvo vůbec mravní a náboženské idei a city jak čistiti tak síliti bude. *Pozn. vzděl.*

Povaha některých severních a jižních krajin ruských.

1. Východní krajiny pobaltické.

Krajiny ruské, s baltickým mořem mezující, kde se ohromné loďstvo anglicko-francouzské proti ruským pevnostem kolísá, mohou snadno státi se divadlem válečným, i nebude snad od místa, jestli se, buď i jen vzhledem povahy přírodní, něco v krátkosti o nich podotkne. Jsouť to nynější gubernie kuronská (Kurland), nejjižnější, livonská (Lievland) a estonská (Esthland), nejsevernější z nich.

Kuronsko, nyní ruské místodržitelství Mitavské, má 473 čtverečních mil a přes 600.000 obyvatelův; hlavní město Mitva. Livonsko a Estonsko, nyní místodržitelství Rižské, má 817 čtverečních mil a přes 700.000 obyvatelův; hlavní město Riga; mimo to město Derpt (Dorpat a Kolivaň (Reval či Revel).

Cestovatel, jeda od Němec po silnici petrohradské, myslí že jde pustinou, kde se jen les a písek, křoví a bažiny střídají. Dlouhé lesy jedlové šíří se bez konce podle jeho cesty. Zde onde chatrná chaloupka, jejíž obyvatelé v šedé ovčí kůže odění sem tam se ukáží. Zajímavý život lesův těch není mu znám, takž i život v chaloupkách; nejkrásnější výjevy přírodní jsou po stranách od silnice, k nimž stezek nezná, aniž má k tomu času, an spěchá posaditi se k hojné tabuli petrohradské.

Ovšemť ani květena, ani druzí bozi přírody nevysypali veškeré náplni své v těchto krajinách. Rovná, plochá jest to půda, rostlinstvo málo rozmanité, i člověk v šatě a bytě méně ozdobný bez zahrad a lepších budov; sám Jupiter hřimatel vlažný, nevášnivý, jen v mlhách a nekonečných deštích sestupující. Však i tyto kraje mají vnady a krásy své. Šlechta a měšťanstvo v Kuronsku a dílem v Livonsku jsou buď Poláci neb Němci; Němci šlechtici jsou potomci mečových rytířův, kteří v 12. století sem přišli rozšiřovat křesťanství, a toť ta jediná příčina, proč Němci nazývali krajiny ty „deutsch-russische Ostseeprovinzen“. Obyvatelé po krajích jsou Lotyši kmene litevského, příbuzného Slovanům; Čudi (Fini), lid kmene severského, bydlí v Estonsku a dílem i v Livonsku.

Kraje tyto, mezi 55. a 60. stupněm severní šířky, mají šest měsícův zimu, plnou bouří, ledu, sněhu a mrazu; léto krátké a horké; podzim asmušilý, mlhavý, deštivý a špinavý; jaro jest sotva jaké; máj jest ještě tuhý, bez rozkoší; červen spěje rychle v léto. Vlhkost půdy a vzduchu je obzvláštní; krápeť často celé dni a tédni, aniž následuje silnější déšť aneb jasno; často sníh s deštěm, tak zvaná slota. Roční

částky nejdou po sobě tak příkře jako k severu v Rusích, aniž tak mírně jako na západě; v zimě střídá se tu tání a mráz, a zvláště v Kuronsku jsou pro častou změnu sněhu a deště neustálé nářky na nestálé sanice. Za temných měsíců října a listopadu zdá se že slunce zemi opustilo a vše do směsi klesá; šedými mraky pokryta obloha, den a noc sotva se liší; cesty a stezky mizí v bahně, lidská pospolitost pomíjí, lidé klesají v zádumčivost.

Nejpěknější výjevy jsou jasné noci letní a severní záře zimní. Obého požívá však jen osamělý poutník podivně osvětlenými lesy, aneb Lotyš neb Estonec, jenž svatojanské noci zpěvem tráví, aneb při severní záři přes ledové jezer hladiny na svatbu svých přátel zajíždí.

Bahna, močály, jezera.

Veliká vlhkost vzduchu a západní větrové, sibirským východním větrem zastaveni, vodu vypouštějíce, činí zemi mokrou a močálovitou, tak že v jistých roku částech bahnem se býti zdá. Mnohé mechovité byliny zadržují vlhkost, že se i na stráních do mokré trávy jako do bahna vstupuje. Nevysychajících bahen všude hojně, ano i lučiny více méně bažinaté. Jasný po oblásku linoucí se potok jest vzácnost, a malé řeky téměř všecky bahnité a tudy velmi nebezpečné; na málo místech jistý brod. Bahna jsou někde měkkou mechovitou hmotou zhloubí 20 i 30 střevíců naplněna; nejhorší jsou v širokých údolích řek, v hustých rozsáhlých lesích; i v nejtužší zimě buď tuze pozdě, buď nikdy nezamrzají. Rýhami a průplavy některá se vysušila, větším dílem jsou ale tak hluboka, že se sotva vysušiti dají, jmenovitě drží močály mechovité vodu jako houba, že rýhy a průplavy v nich neprospívají. Nesnadno také vzniká na mechovitém močále úrodná vrstva, a v hlubině zakořenění mechové, vyrážející bujně na novo, obilí nebo trávu zase zničují.

Role jsou hlubokými příkopy proryty, by voda odtékala; silnice zvýšeny jako hráze, tak že v zimě někdy sanic není, ježto se sníh větrem s nich svívá; někdy pro močály veliké zacházky se musí činiti. Pohled na livonský močál je smutný: dlouhý, široký kus země, neúrodný, nepřehledný, na něm rákosovitá ostřice s bílým chocholem u větru, vysoké, nehezké rokytí a bezkvěté mechy; sem tam bídná břízka, skroucená sosna, vrbové křoví sotva nad půdu, a zde onde krásná, osamělá květina; vše holá, divá, strašidelná pustina, na níž bydlí sluky, křehotavé čejky a křepelky. Některé jsou přes čtverečnou míli veliké; více v Livonsku než v Kuronech, nejméně v Estonsku, které jest nejsušší z těchto krajin.

Jezera nemají romantických břehův, jsouce temnými lesy obklíčena; někde v nich dvůr, někde ruská ves rybářská. Plna jsou chut-

ných ryb všeho druhu, a kachny, divoké husy, labutě a rackové hemží
v rokytí a v rákosí. Často viděti plující ostrovy: mnohé hluboko zako-
řeněné mechy a sítí drží zemi jako plsť, a takto sloučené kusy často se
odrývají se stromy, s bylinami a se vším, co na nich roste, a větrem plují
po jezeře k druhému břehu, kde je obyvatelé za provazy upevňují a
dobytek na nich pasou, až novou bouří zase odplují. Někdy ostrovy ty,
když rostliny jejich vodou se napojily, potopují se, a když hnitím
plyny se vyvinou, vycházejí zase na povrch. V nedostatku hor bývala je-
zera a močály útočištěm obyvatelův; hrady a města zakládaly se na
ostrovech jejich. Ač jezera, bahna a slatinatá půda mnoho země zajímá,
přece ostatek není neúrodný, ano žito, ječmen a zvláště len dost dobře
se daří. Od jihu k severu, jak samo sebou se rozumí, úrody ubývá.

Lesy.

Nevyrovnaný jest pohled na lesy těchto tří krajin. Po sta let opa-
řovalo se už mnoho dříví do vinopalen, do lázní, ke stavení domův
, plotův, že i zde onde nářky už vznikají, že příroda tak rychle ne-
plozuje, jak člověk nerozvážně promrhává; nicméně jsouť ještě pralesy
ak husté a divoké, že se jich člověčí noha ještě nedotkla, a v nich jen lé-
ává veverka a přelézavý rys bytovati může. Nenít průplavův a splavných
ek, by se náplň lesův na potřebnější místa převezla. Někteří statkáři
ají v lesích tolik zelenajících se stěžňův, že by pozemské loďstvo
mi opatřiti a Krösusy býti mohli, by se to kouzlem na trh dalo přenesti.

Polesní udávají tisícero věcí, jež lesům škodí: zahladiti mají se
yši, králíci, zajíci, srnci, jeleni; potom tetřevi, holubi a všechen
myz hryzoucí stromoví nemá se trpěti. A však právě nejškodnější
áci, divocí holubi, tetřevi a tetřívci hnízdí nejvíce v lesích těch, ba
ště se pěstují a zachovávají. Zajíci, srnci, oleni a druzí nepřátelé
ladých stromkův jsou dosti početní, cizopasné rostliny ověšují kaž-
u větev starých stromův, potravy jim odnímajíce, a strůmky z ro-
tí, kapradí atd. sotva mohou se vydrati.

Jak studeno v zimě, tak parno v létě; v nechráněných částech
ínají stromy po šest měsícův zimou, a v létě horkem se dusí, ano
elé lesy ohněm se tráví. Zuřivými větry kladou se stromy jeden
es druhý, sníh obtěžuje větve a láme, jinovatka a náledí jsou někdy
tě rychleji záhubné; za noc bývají stromy a větve tlustou ledovou
rou jako pancířem pokryty, i větvičky jsou jako sklem obaleny. Veli-
lepý a čarokrásný bývá takový sklový les hledajícímu romantiku,
ozný ale a smutný polesnému.

Nejhorší jest ale, že voda se kazí v bahnech a močálech, jimiž
stálé studeno v lesích se udržuje, že i mladé stromy mrznou a zrůst

lesův se opozdívá; panuje v nich ještě zima, když venku dávno už jaro se bylo zjevilo, a jaký to počet malých a velikých stromkův, ježto bouřnými řekami, povodněmi a jdoucím ledem na zmar přicházejí.

O pasekách, průsecích, sázení atd. není zde řeči. Větrem a jinými silami jest vše tak zamotáno, že do nitra mnohých lesův nelze kročiti: zde spočívají napolo skloněné stromy na svých sousedích, onde postavily se jiné na hlavu a kořeny rozkládají k nebesům; bez počtu leží jich na zemi kříž na kříž, cestu všemu tarasíce, jen ne veverkám; křoví a svlačec proplítají se a rozmanité mechy se nasazují, vše jako sněhem pokrývajíce; část stromů shnilá docela, druhá napolo, některé jsou ještě docela čerstvé oběti větru, sněhu, blesku, požáru, červův a jiných pustošících sil. Přes to přese všecko nabývají stromy znamenité výšky a tloušťky.

V těchto, někdy několik čtverečných mil velikých pralesích stojí nebetyčné sosny sta let, stárnou a klesají bouří nebo bleskem, padají přes sebe mladé a staré, čerstvé a shnilé, tak že sotva vlk a liška se prodírají; přes cestu padlé se prořeží a stranou hodí. Přítel divoké přírody a poustevník nacházejí v nich rozkoší, jakých v ostatní lidu plné Evropě už pořídku jest. Na míle není člověčí stopy, není cesty, není pěšiny, ani v dálí štěkotu psa; vše má ve své moci divá zvěř, vlk, medvěd, rys; někde prořeďuje se černý prales, jsou to však jen lučiny, na nichž plachý olen se pase, neb hluboká bahna, jichž ani liška bezpečně nepřechází. V průsvětlí haluz sosnových toká tetřev aneb černý orel hnízdí. Rysy a veverky, stíhajíce ptáky neb srny na lukách se pasoucí, přecházejí se stromu na strom po kolébavých větvích. Medvěd má tady pod křovím a stromovím více bytův než člověk, a jen pořídku, kde les projasňuje, viděti malou chaloupku lotyšského neb estonského lesův strážníka.

Na jaře, hlavně za jasných, kouzelných, na všeliký život bohatých nocí červencových, nastává lesům těm doba nejkrásnější. Svěží balzámový zápach mladých pukův koření vzduch, lehkými větérky vznášejí se husté mraky zúrodňujícího pylu, hejna ptáků štěbetají ve větvích neposlouchaná od nikoho leda od lovce na čekání neb od osamělého poutníka, jenž králem jich se býti domnívá.

Nedbalostí lidí, zvláště pastýřův, všady oheň rozdělávajících, a zvykem, že se nízké lesiny a křoví ohněm zahlazují, vznikají často veliké lesní požáry, za suchého léta velmi nepříjemně na vzduch působící. V krátkém čase lehne popelem, co příroda po mnohá století zvolna tvořila, a mnoho neděl naplňuje zemi hustý kouř; čas je to úzkosti, vzduch temný, slunce neproniká a ztíží dává se uhodnouti místo požáru. Někdy plápolají lesy kolkolem a nezřídka zachvacuje plamen i blízké vesnice.

Sosny, jedle a borovice jsou hlavními zástupci zdejšího rostlinstva; není však také nedostatek listnatých stromů, břízy, šedé olše. Bříza, ztepilý a skvělý strom, jehož jemné a něžné lupení nejdříve vypukávajíc příchod krásné roku části oznamuje, ač se zde dobře daří a neznámé u nás velikosti a krásy dochází, nezdá se že by v krajinách těchto rozsáhlé tvořil lesy jako jinde v Rusku. Obyčejně zjevuje se zároveň s borovicí a sosnou, aneb tvoří světlé háje nejvíc přechodem lesa k lesu. Obkličuje jezera a bahna, stojí vedle cest a silnic, i v zahradách co okrasa. Bříza močální a bříza zákrsek roste hromadně a na všech vlhčinách; *betula alba* s olší co předles obkličuje kraj všech temných sosnovin přívětivým lemem. Kolem malých močálů a stojatých vod hromadí se bříza v jasné veselé háje a na svížích lučinách tak spanile roste, že uprostřed pouště dlouho mníme býti mezi uměle založenými částmi parku. V lesích, kde bříza nadvládu má a hustěji stojí, jest nejmilejší byt olena, hlavně mladým vonným lupením se živícího. Jako v sosnovinách tetřev, tak v březovinách tetřívek se prochází, jehož osady daleko široko nacházíme.

Bříza jest v pobaltických krajinách od jihu k severu pořád hustější a krásnější; naopak jest to ale s bukem, topolem, olší, vrbou atd.; buk jest jenom v jižním Kuronsku, za Dvinou pomíjí; dub nalézá se ještě v Estonech, v Ingermansku až ku Petrohradu, ve velikých lesích ale jen v Kuronsku. Žádný strom nepronásledoval a nezahlazoval se tak jako dub; sosna miluje více písčitou půdu, bříza více vlhkou hlínu, dub ale všady nejpěknější a nejúrodnější zemi, protož musil vrbě ustupovati, aby pluh místo měl. Jednotlivé duby v polích jsou důstojní, smutnící svědkové a zbytkové velikých někdy lesův.

Vrb jest prý šedesáte druhův; javor, osyka, olše, plané stromy ovocné, tis, lípa a líska proměšují se všady v pestrých hájinách, kteréž v měsíci říjnu nejpříjemnější jsou, ježto zde jako v Kanadě a v jiných severních zemích lupení dlouho trvá a než spadne rozmanité barvy má, zelenou, žlutou, červenou, fialovou a šedou. Z křovin je zde hlavně křivolacený, sukovitý smutný jalovec, široko daleko se vlekoucí jako americké stepi, na půdě nejméně úrodné, na níž kravky chudobnou travičku a mechy spásají.

Zvěř.

Neméně zvláštní poměry a výjevy nalezáme ve zvěři krajin těch; některá zvířata jsou jen té zemi vlastní; mnohých není, jichž u nás hosti; jiná, o nichž se nám jenom jako v bájkách zdá, běhají zde po všech cestách a pěšinách.

Z divoké zvěři, jako vůbec na východě Evropy, je zde vlk docela

obecný; nejméně v Kuronsku, kde páni bedliví byli jeho stihatelé, nejvíc v málo lidnatém Estonsku. Veliká jest to metla ubohých pastýřův a jejich stád, že i měsíc prosinec, kde dravec ten zimou a hladem k samým stavením bývá dohánĕn, vlčím měsícem (vilku mehnes) se nazývá. V lednu, kde vlci říjí, bývá jich vytí obyčejnou noční muzikou, jako u nás kočičí po střechách kňoukání. Roku 1836 bylo pouze nařízenými v Livonsku lovy 507 vlkův zabito, a takž i v následujících třech letech vždy přes 500. Soukromnými lovy můžeme říci dvakrát tolik, tedy ročně v Livonech nejméně 1500. Podle toho můžeme si pomysliti, co jich tu musí býti živo a jaký počet ovcí, telat, srn, zajícův a jiných lidem užitečných zvířat šelmy tyto za potravu vezmou. Starý vlčí kožich jest v Livonsku za 6—7 rublův, země však ztratila zaň rublův několik set. Poněvadž vlci ještě ve mnohých jiných guberniích ruských dost četně, ano v některých ještě četněji živi jsou než zde, snadno si pomysliti, jak velké množství užitečných zvířat ruské říši ubývá každý rok krmením těchto bestií!

Bratr nebo-li strýc vlkův, medvěd, vystěhoval se z Kuronska docela; v Livonsku a ještě více v Estonech není pořídku. Rozmanité jsou jeho druhy. Mezi Narvou a Derptem, kolem čadského jezera (Peipus), jest nejhorší, největší a nejsilnější, popelavý, s bílým pruhem okolo krku. Štvanice jich bývá obyčejnou zábavou šlechty; i Estonec vychází na zuřivce toho s chladnou krví a maso a kůži na trh přináší. Ne tak zhusta nalézají se rysi, rozsomáci, nejméně bobři a lítavá veverka. Lišek tak zhusta jako u nás. Kanec co vzácný host přichází z Litvy. Jelena není v krajinách těch, Prusy jsou nejsevernější jeho okres; ani sob (rén) se ještě nejeví, jehož nejižnější okres severní je Čudsko (Finsko). Mezi jelena a soba vsouvá se tu obr severní, olen (los), v Prusích vzácný, v Čudsku spolu se sobem žijící. Jest ve všech velikých lesích, německých ale pánův lovy naň bývaly ode dávna tak velikou a častou zábavou, že v některých místech už mizí. V západním Kuronsku jest olen velmi pořídku, houšť je ho na východ, nejvíc ve východním Livonsku u pomezí polského. Zastřelí-li se na lovech v Kuronsku několik olenů, jest to už něco neobyčejného; v Livonsku naopak bývá jich nezřídka 20—30, ano i 40—50 uloveno.

Obyvatelé zacházejí mírněji s tímto ušlechtilým zvířetem, a vídati olenice s mláďaty mezi pastýři a stády. Nelze bylo ho zkrotiti, a všeliké pokusy, by mocné a silné jeho tělo člověku zvyklo sloužiti, nezdařily se. Chuť masa často na stoly přicházejícího jest mezi hovězím a zvěřinou. Kůže velmi tlustá a silná; že by ale kulka nepronikla, vypravuje se jen tam, kde toho neznají. Ví se ale zde, jak nesnadno olen klesá, málo na první neb na druhou ránu, často ubíhá i se čtyrmi kul-

kami; bezpečně chodí i po hladkém ledě, ježto se kopytem jako ostře okovaný kůň do ledu vrývá. Srna zdá se býti dále rozšířena než jelen; ještě v Kuronsku je tak četna, že na velikých lovech 15—20 se jich zastřelí. Světoběžný zajíc jest po všem světě, bílý ale jen v krajinách severních. Vydry a bobři bydlí také na březích řek.

Z ptákův nejvíc tetřevův a tetřívčat po stádech ve všech lesích; mnoho orlů, sokolů, jestřábů v nejvyšších vrcholích sosen; sov as deset druhův, mezi nimi též velký výr. Divoké labutě tíhnou z jara do Švéd, anebo hnízdí v pobřežním rákosí jezer, kdež také divokých kachen bez počtu. Na jezeře u Libavy pronajímá se každý rok lov na labutě, a nemálo se trží. Čáp, bílý a černý, zjevuje se až v Estonech; bukačův, sluk, čejek a jiných dlouhonohých ptákův bahnáčův tolik mezi zvířaty, jako mechův, sítí, hub mezi rostlinami; hrdličky a holubi vrkají v lesích mezi křiklavými sovami a kulichy. Ze zpěvákův není, kdož by boha nechválil: skřivani, sýkory, drozdi, hýli, pěnkavy, strnadi, pěnice a slavík, jenž za drsného už máje livonského, v holém ještě křoví prozpěvuje, byť i tak bohatého hlasu neměl jako v krajinách jižnějších.

Ryb nad obyčej mnoho: lososi, pstruzi, piskoři, sumi ve větších řekách, štiky, kapři, línci, karásci v malých potocích a v jezerách, butky, jesetři, tresky, makrely, sledi, proudníci v sousedních mořích, mimo to tuleni, pliskavice, jež ostrované estonští loví. Proudník, sleď to menšího druhu, bytuje nejvíce u břehův estonských, jako sardele se nasoluje a co pochoutka se snídá.

Hmyzu v krajinách těch není nedostatek; ač v zimě vše mrtvo a pusto, za to v létě živo ve všech koutech. Mnozí hmyzové spolčují se v ohromných hejnech, metla to země. Z řek a bahen vystupují malincí komáři bez počtu, jako prach naplňují vzduch a píchají jako anglická jehla. Takž bez počtu jepic, much, os, lesních včel, nejvíc ale mravencův. Každý strom má svého červa, a ti rozmnožují se některým rokem tak valně, že lesy hynou. Mukou lidských bytů jest tarapan.

Kovův není; Vulkán nevynesl jich z lůna země.

2. Jižní krajiny černomorské.

Malorusové jsou hlavní obyvatelé jihoruských stepí; avšak ani Velikorusův není nedostatek; jsou co rybáři, tabunščíci (chovatelé koňův), obchodníci, povozní, drvoštěpi a v jiných zaměstnáních po zemi rozptýleni. Jednoho dne, cestuje s takovýmto Velikorusem rybářem, ptám se ho, jak by se mu stepi líbily? „Ach, pane, jak se mohou líbiti? Co se může tady líbiti?“ — „Což je vaše Rusko lepší?“ — „Naše Rusija? Rusija! (totiž země moskevská, vnitřní jádro velikého Ruska). Jakž by nebyla lepší?“ — „A jakž?“ — „O v Rusiji, pane, je ze všeho

něco, a tady — ničehož nic. V Rusiji je chléb lepší, domy lepší, země lepší, sníh lepší, léto, zima a celý rok lepší. Tu je kopec, údolí, les a luka, studně, prameny a řeky, všeho dosti, vše se mění, vše tak krásné!“ To odpoví ti tak obratně a živě, že se podivíš, neboť přirozená výmluvnost Rusův jest mnohem větší, než kterého koliv evropského národu, a posuny při tom mnohem příjemnější a srozumitelnější než u př. Vlachův. I tázal jsem se dále, a on pokračoval: „V zemi naší tekou veliké pěkné řeky, přede všemi milá máť Volha se svými dětmi. Lesy jsou veliké a krásné, duby, lípy, buky, jedle a sosny, vše až k nebesům! A na stromech zpívají ptáci každého způsobu, jeden tak, druhý tak. (Při tom nápodobil slavíka a skřivana.) Ach, a v lesích, jaký vonný vzduch! (Při tom vál vzduch k sobě a vdechoval tak, jako by fialkové vůně pln byl.) A jak to vše blízko! Hle, tu jsou dvéře tvé chaloupky — otevřeš — vyjdeš — a už jsi v krásném lese. (Velikorusi tíhli všady podle lesův, Malorusové dle stepí.) Jak spanilá hudba v lese, a jak slunce listím prosvitá! A v trávě lesní na zemi květou a zrají všelijaké jahody kolem tebe, jahody, pane, malé, sladké, červené; maliny, ostružiny všelikého druhu, tak mnoho, mnoho, jak si přeješ. Polož se kam chceš, a trhej kolem sebe, a docela syt vstaneš.“ Po chvíli pravil zase: „Tady ale, v této zemi, tady všady jen tráva a nic než tráva; a to jediné, co mají zde, jak špatné jest to! dřevnatá, střapatá, skoro pořád bez šťávy a vyschlá. U nás je také tráva, ale vysoká, až po mou bradu, a krávy tuční a tloustnou. Hle, a ve všem tom leží naše Moskva, přede všemi veleslavné a svaté město. Jak pravím, u nás je vše ve všem. Bychom nyní po Rusiji šli, a ne po této pusté stepi, pěkně bychom se procházeli, tu u potoka, tu v háji, tu po vesnici. A zde musíme několik hodin jíti jako křepelky pořád jen v trávě, než vesnice dojdeme. Všady tráva, rákosí a chrastí; slunce pálí a není stínu od stromu.“

A v skutku měla příroda při tvoření této stepní vysočiny tak malý ohled na člověka, tak velký ale na travožravý dobytek, že člověka zdá se trpěti jen ve spolku s ním. Zdeť rákosí místo staviva, býlí místo paliva, hloží místo ovocných stromův; pro dobytek ale všeho nekonečně více. Obyvatelé stepí těch dělí veškeré rostliny své země ve *trávy* a v *burian;* travou jest u nich, čeho dobytek rád požívá, burianem ony rostliny střapaté, sloupkovité, vysoké, jichž dobytek nepožívá, proto že jsou dřevnaté a beze šťávy. Jest tedy rostlinstvo stepní: a) stromky a křoviny, o nichž ale pro vzácnost málo kdy řeči, b) rákosí (kamyš), c) burian, d) tráva.

a) Stromy a křoviny.

Vyjdeme-li od vysokých sosen hořeního Dněpru a Pripce, od černavých lesův volyňských, kde po tisíce let ustavičná noc pomrkává, kde ve vysokorodých větvech neustálý šeptot šumí a rysi a veverky po kolébavých mostech vesele se procházejí, kde se za rána tetřev zpěvem své kráse raduje a pod ním medvědi a bůvoli bojem samostatnost hájí, a plachý olen rychlým krokem před hladovým vlkem přes bahno spásy hledá; vyjdeme-li potom na západě od spanilých jedlí karpatských, pod jichž zelenými střechami Polák ku vnadným kapličkám a znamenitým kostelům putuje, a na jichž bílých kmenech Hucul, Malorus, Horal a jiní Karpaťané schopné sekery cvičí — vyjdeme-li dále na východě od listnatých stromův Rusije, Moskvana ptačím zpěvem, stínem a nekonečnou jahod náplní potěšujících; jdeme-li lupenatým Maloruskem a hájovitou Ukrajinou ku křovinatým stepem a konečně k docela holým břehům černomorským: — nalézáme jak znenáhla ubývá stromoví co do výšky i co do velikosti lesův a hájův ku straně jižní, a to samé shledáme, vyjdeme-li ode všech jmenovaných punktův středního Ruska na sever, čudskou zemí k Loparům a ku břehům ledného moře.

Na Volyni, v starém Polesí, v Bělorusku jsou zemní šťávy tak mocné, že sto střevíců z výší ještě podivné koruny a silné dřevo tvoří. V pobaltických krajinách ubývá už síly té značně; sosnové lesy livonské už neposkytují stežňův, v Čudsku, na sever od Petrohradu, panuje už toliko bříza kolem jezer a bahen, až u Loparův silou záhubného severu se křiví, ušlechtilý, stíhlý zrůst její se v nízkou kleč mění a s jalovcem spolčuje; konečně i slabé tyto zbytky věčným sněhem a ledem hynou, a všecka síla jen v plazivém lišejníku a mechu se jeví.

Tak též ubývá rostlinného života od středních vysokých lesův ku straně jižní, ku značně nižším jedlovinám černihovské a kievské gubernie, potom k listnatým lesům a nižším lupenatým hájinám Podolska, jižního Maloruska a Ukrajiny, a konečně k trnovým křovinám a docela bezlistým travnatým rovinám novoruských stepí.

Volyňské lesy, jako jest běloveský, jsou 6 až 7 mil veliké, strom vedle stromu na vše strany; v Kievsku a Černihovsku jest málo lesin dosti velikých, by olena ubytovaly, ano v průměru mívají jen as dvě míle. Na Ukrajině, na Podolí a v jižním Malorusku jsouť arci ještě veliké lesy, nejkrásnější duby, buky, javory, olše, topoly, vrby, lípy (zřídka břízy), z částí ale chybí už vysoké jehličí lesy, a za to táhnou se daleké holé plochy mezi nimi; zde nazývají se už veliké, mají-li půl míle neb celou v průměru. Při tom vměšuje se mnoho nízkých stromův,

jmenovitě plané stromy ovocné. Nejen olše, vrby, lísky, i hrušky, jabloně a třešně, posléze i duby, lípy a buky jsou obyčejně nízké a mnohokmenné v rosáhlých keřích, a jižní Ukrajinu a jižní Malorusko lze nazvati opravdovým keřovitým krajem. Ještě dále k jihu prostírají se stepi u větších pořád pruzích, a lesíky a křoviny jsou jenom jako oasy v poušti, jako malé nastříkané punkty, až konečně i tyto slabé nástiny téměř docela mizí; místo křovin stojí hloží, místo lesův zákrsky mnoho mil od sebe, cestovateli však pro vzácnost tím zanímavější.

Pořičí velikých řek jižního Ruska, jakové jsou Dněstr, Dněpr, Bug a Don, veliká údolí tvoříce, proměňují stepní povahu docela, neboť protékajíce daleké kraje rozličného druhu, přinášejí rozmanitá semena, rozmanité druhy zemí, a tím překonávají povahu stepí; u menších ale jich říček pobočních ovšem toho býti nemůže.

Nepřetrženě jednotvárný povrch stepí těch, čímž všelikým podnebním drsnotám jsou vydány, jakož i skladba jich vrstev, že hned pod hoření úrodnou obyčejně neúrodná vrstva vápna leží, ježto se jen smícháním s jinými zeměmi zlepšiti může, což ale zde nemožno, jsou neodstranitelné nehody, jimž i síla přírody i síla člověka podléhá. Ani zjev vody nestačí, by se lesné ráje vykouzlily. Mimo Neptuna a jeho Okeanidy musil by i Vulkan se svými Cyklopy stepi ty zorati, by pustní povahy pozbyly. Stepní řeky, jako jsou Inhul, Inhulec, Kujalník, potoky, prameny neplodí ničehož na svých březích, ani vrboví, tím méně lesy a háje jiných stromů. Tekou prosty ozdoby a vnad, šedá to špinavá voda v trávě, ano i ta vysychá v létě. Prameny, sem tam se temenící jdou z holé země, plodíce toliko sítí neb o něco vyšší trávu. Vrboví podlé řek, kde nějaké jest, vždy jest plodem práce lidské.

Plané stromy ovocné, na pomezí stepi v Ukrajině ještě veliké lesy tvořící, odvážily se jediné v step, a všady až k moři Černému mají předchůdce, přední stráže, ztracené posty; nejraději v úžlabinách. Stojíť osaměle, někdy dva při sobě, málo kdy tři. Divno, přepodivno! proč právě plané stromy ty byly tak smělé? proč jen jeden nebo dva, proč nevytrvalo jich více? proč netvoří semenem svým také lesův jako dále k severu? jak rozšířily se až v nejzadnější tyto krajiny? By některý botanik na otázky ty zřejmě odpověděl! Ovšem jsou stromy ty obrazem nejsmutnější osamělosti, přemoženi převládajícím rákosím a travou, nuzně olistnacení to mrzáci! Na jaře zjevuje se na nich trochu květův, na podzim trochu ovoce, jež okolní Malorusi česají a za to je čistí, pěstují, shnilé dříví otloukají, i z větví bičiště si dělají. Mimo všecky tyto nuzné okolnosti dosahují prý stromové tito přece velikého stáří;

a když padnou, vyrůstají z kořenův jejich stromky nové. Němečtí osadníci zdejší přesadili si je do zahrad.

Houšť po stepech roste trn, trnka, hloh, šípek, ostružník atd. Malorusové jmenují takové husté křoví „derina“, a to jsou tedy stepní „lesy a háje“, často 100—200 střevíců zšíří, zřídka zvící celého jitra, a husté tak, že ani dobytek ani člověk proniknouti nemůže, často zvýší 1—1½ sáhu; rostou obyčejně na chráněných místech, na stráních, příkrých březích moře, jezer (límanův), z vlhkých ale údolin vypuzuje je rákosí tam panující. Trnky, jichž tu nejvíc, sbírají obyvatelé, suší, vaří a jedí; mají rádi křoví to, ano i za posvátné — z nouzeť je trnoví dubovým hájem! Na jaře těší se kozák květům jejich, chodí kolem a vůně požívá; u domu slouží mu křoví za útočiště jeho drůbeži před mnohými dravými ptáky, na podzim dělá si dlouhé holi z nich, jimiž voly řídí; pod trámec upevňuje pichlavé proutí, vleče je po poli a tak kobylky zabíjí; podobně i vláčí. Bez roste nejvíc na břehu Černého moře, kolem Oděsy.

b) Rákosí.

Poněkud znamenité řeky od Kavkazu až do Karpat mají na březích rákosové lesiny, kdekoli voda tišeji teče, v ramena se dělí a záplavami vlhko zachovává; hlavně při ústí, kde se jezera, jezérka a močály tvoří, což se nejvíc v létě přihází. Rusové jmenují takové rákosové lesiny „plavna“, a tím i celé řečiště rozumějí. Po trávě jest rákos nejhlavnější rostlina stepí; v údolí Dněstru, Dněpru a Donu táhne se někdy na mnoho mil zdélí a míli zšíří třtina vedle třtiny prorvána jen úzkou pěšinou vlčí nebo dravého ptactva; v létě plna ptákův, jací u nás v lese živou. Číži, pěnkavy i slavíci mají tu hnízda a pějí starému Borysthenu a Tirasu (Dněpru a Dněstru) nápěvy, jichž mimo ně nikdo neslyší. Větrem se v plavnách jenom hlavy rákosu trochu kolébají, protož mají pěvci hnízda v jistotě. Vodních ptákův zde hojně všeho druhu: kachen, divokých hus, pelikánův, často tři, čtyři sta pohromadě. Pták dravec, zde jediný lovec, má tedy nejkrásnější lov; neustále víří ve výši a střelou letí v rákos, kde jeho zjevem mnohohlasý hluk a bouře vzniká, jako by se v archu Noemovu vlk byl vedral. Mnohé ptáče, v létě cvrkající, na zimu táhne dál, za to však přidružují se k opeřeným hrdlům mnohé chřtány v kožiše: zajíc, vlk, vše co krutá zima z holé stepi zahání, pospíchá sem a plavny jsou v zimě sborem všeho živého, co step chová.

Obyvateli jest rákos sosnou; z něho staví i kryje chaty a dělá ploty; ba kde se domy z rákosu stavěné hlinou a vápnem ovrhnou, myslil bys, že jsi v domě kamenném, v domě pěkném bytelném; rákos

dá i palivo, arci ne výborné, a jest spolu předmětem obchodu, kterýž se dováží široko daleko, hlavně do Oděsy. Na podzim se řeže; i vláda posílá celé pluky jako na nepřítele. Čeho člověk nepožal, láme vítr v zimě, a na jaře vyhání vesele rákos nový.

c) B u r i a n.

Nejdeme po stepi daleko, a už slyšíme slovo burian; burian je třetí slovo stepních kuchařek; na buriana naříká rolník, na buriana laje pastucha se svým dobytkem, burian je kletbou zahradníka, burian tedy budí zvědavost cestovatele.

Ostrotou a bujností sanytrové půdy roste tam mnoho bejlí, mocněji a více v dřevo než u nás, hlavně bodlák, jenž podivu hodné velikosti, vývinu a rozvětvení dochází; jsouť takové, že nižší obydlí stepních obyvatelův objemem, výškou a větvemi zastiňují, a z daleka myslíme, že to třešně. Kde jim půda vhod, vyrůstá jeden vedle druhého a tvoří bodlákový les, že se jezdec i s koněm až do nejvyšší spičky cylindrové čepice schovati může.

Pověstná též bylina stepní jest překotipole (Windhexe), hořčí ještě než peluň. Na podzim dole uhnívá, a co péro lehký ohromný chomáč odnáší se vichrem tak rychle, že by nejrychlejší jezdec jeho skokův a tance sledovati nemohl. I peluň zde se míchá do obilí; kdo neví, co to jest hořký kalich tohoto života, ať jí takový chléb stepní, pelyňkovým máslem pomazaný, a to ať pelyňkovým mlékem zapíjí; neboť i dobytek jej žere a tedy chuť jeho i do mléka přichází.

Dále počítá se mezi burian divizna, jíž se dobytek nedotýká, jsa více přítel divokého jetele mladého, outlého; potom řebříček, pastrnák, plané konopí a mnoho jiných, tak bujně rostoucích bylin, že cestovatel o půl střevíce kratčí hůře v tom jest, než ve tmavém volyňském smrkoví, neboť na rovné půdě neví kudy kam a na byliny ty, třeba velké a zdřevnatělé vylezti nemůže.

d) T r á v y.

Jedovatých bylin jest na stepi tuze málo, mnohem méně než u nás, a obyčejně jde dobytku vše dobře k duhu, co kousati může. Člověku užitečné jsou zde: medvědí ouško, planý česnek, celer, kmín, pastrnák, sladké dřevo. Zvláště umějí si obyvatelé připravovati nákyslou šťávu z mnohého listí, čímž často na 30—40 verst (6—8 mil) vody nemajíce, žízeň zahánějí. Do svého boršče (polívky z červené řepy, z hovězího masa a ze slaniny) všelijakých bylin přidávají. Jsouť i byliny olejní, ač ne hojně. Aniž jsou stepi chudy na mnohé krásné byliny, jimiž si oby-

dlí krášlí a vůní naplňují, jako bychom v jetelové byli zahradě; není koutku, by nebyl bylinami a květinami okrášlen: mateří douškou, levandulí, mátou, šalvějí atd.

Mezi trávy klademe dále kozí bradu (Bocksbart), již Rusové hedbávní travou jmenují; hedbávní peří byliny té velmi pěkně u větru se vlaje, docela když jí půda daleko jest pokryta. Roste jenom tam, kde po mnohá léta pluh země se nedotknul; ve středním a v severním Rusku jí není; jest tedy známkou stepí, a kupci a povozní z pomíjení jejího vědí, že také země ovcí a koní přestává.

Ještě mnoho jiných trav, krásných i ošklivých, pokrývá tyto stepi; koberec ale, jejž tvoří, není pestrý, rozmanitý; cestovatel nevidí, že by zde bylo 500 druhův bylin, obyčejně vidí jen tři neb čtyři, někdy jenom jeden. Na několik verst jest jenom peluň, zas na několik jen vikev, na půl míle divizna, neb šalvěj a levandule, jinde opět celý obzor plný tulipánův, tam zas nevidí se na několik verst jen resedka; celé úvaly mají jen kmín a mátu, hřbety kopečkův překotipole atd.

Stepní požáry.

Jediný obyvatelův prostředek, zlepšiti zrůst trávy, jest pálení stepi hned z jara po sněhu, ještě rychle zas nová čerstvá roste. Někdy vzniká náhodou požár na stepi, někdy zlovůlí za velikého parna v létě. Náhodné požáry jdou někdy daleko, 50 i 60, ano i 100 a více verst, a mnoho škody činí, vše co v cestě spalitelného trávíce. Nejen dvory o sobě, i celé vesnice zničují, jež uprostřed stepí leží a jen kupami sena a slámy obklíčeny jsou. Požár takový, tu volný, tu rychlý, dle povahy větru a trávy, přijde-li do sáhovysokého bejlí a trnových lesův, zuří hroznou mocí, plameny sem tam šlehají vzhůru vysoko, až všecko zničemnivše dále putují. V obyčejné trávě vine se jako had mírnou rychlostí, na staré ale stepi, kde útlé snadno hořící trávy hedbávné vlají, navaluje se náramně rychle na step třebas i proti větru, všecky ty miliony jemných pérek v okamžiku pále. Cesta-li mu překáží, neb údolíčko, stráží se, přeskakuje však mnohdy, nové síly nabývá a jako ohnivé moře dále se valí. V tisícerých plamenech, jako obrovská světla prskajících, teče proud v zuřivém tanci po stepi, snadno hořící hromady trav bez dýmu niče, a za ním kouří se nižší tráva ohněm pálená.

Někdy staven požár v pochodě širokou beztravnou cestou nebo dlhkým dlouhým údolím, a tu se nadýmá, na obě strany zpírá, a na míle po kraji údolí se šíří, jakoby je obejíti chtěl. Při tom lítají z něho hnivé chumáče a jiskry, větrem jsouce okřídleny, přes údolí aneb jakékoli jiné překážky, jakoby je stůj co stůj přemoci chtěly. U takových cest a údolí bývají však na stráži lidé; aby bouři divokého živlu přítrž

učinili, rozšiřují na spěch cestu brázdami, hasí přeletělé chumáče, a větším dílem daří se jim a požár zadušen. Jsou-li ale cesty samy travou porostlé a přechod snadný, tu oheň znova v suchých polních úrodách vesele šlehá. Letem větru jde to ku předu. Jaká ztráta, když takový požár i vzdělaná pole chytí a plod tolikeré práce, naději a obživu celých vsí tak rychle a tak neodolatelně pohltí!

Hrozněji nežli drak rhoduský, šest, osm i deset dní valí se požár v krajině; odchází, v několika dnech ale s novým větrem příchod věští: dvory, vesnice, stodoly, sláma, seno a žito jsou žhavým uhlím. I na kurhany (starožitné hrobní pahorky vojínův) vstupuje plamen, a v noci plápolá to jako radostní ohňové nad starými zetlelými kostmi. Hroznému divadlu činí obyčejně konec déšť.

Početná stáda na stepi bývají požárem nemálo pobouřena a zastrašena, někdy celé jím obklíčena, že pastýři a dobytek jen ohněm cestu si mohou raziti; mnohá srst, mnohý i život sežžen.

Obyvatelé však, jak praveno, i sami zapalují step i co shnilého kolem obydlí mají, by popelem zmrvená půda lepší trávu vydala. Tak praví hospodář k lidem svým: „Na našem dvoře jsou ještě veliké hromady staré slámy a tam plno myší; též veliké hromady sena, deštěm shnilého, a v několika dnech bude nové; kol a kolem všady též mnoho bejlí, pojďme a spalme to.“ Jak těžko bylo tedy starému Peršanu Dariu vojnu vésti v zemi té, když obyvatelé, aby si dvory vyčistili a pole pohnojili, rádi a s potěšením v pustinu měnili zemi svou.

Aby si kdo tímto spůsobem pastvu zlepšil, dává ovorati několika sty pluhy veliký kus stepi, několik tuctův lidí jde potom s ohnivými chumáči na dlouhých holech, a každý podpaluje trávu dle větru. Někdy stává se i při tom neštěstí, že oheň přes vyměřený brázdami obor svůj skáče a dále zuří; obyčejně však bývá všecko dle vůle. Přichází-li na to brzo déšť, bylinní soli a popel do země srážející, v málo dnech vyrůstá zpod popelního rubáše čerstvá zelená tráva živě a nadějně.

I rákosové lesy podlé řek se spalují, což ovšem zapovězeno, že se mnoho škody činí, a trest za to Sibiř. Dněstr a Dněpr bývají pak v noci rudou září osvětleny, jako by místo vody oheň údolím tekl. Pálí se rákosí dílem aby byli zahnáni vlci, dílem aby mladý rákos volno měl. Šest loket vysoký rákos vydává několik sáhův vysoký plamen, a ježto se oheň obyčejně na mnoho místech klade, vzniká požár, jehož žhoucí záři na mnoho mil viděti, zvláště v takových řečištích, která jako Dněstrovo přes míli široko rákosím naplněna jsou. Zlá jest to doba ubohým zvířatům v rákosí. Hejna kachen, hus, pelikánův shromažďují se v říčních jezerních ramenech mezi rákosím, a křičí a vřeští, jako by se plamennému proudu stavěti chtěli. Jestřábi, orli a jiní dravci, z ciziny

sotva přišlí, létají a klektají v nepokojných kruzích, ve válejícím se dýmě. Vlci, jež oheň zvláště pálí, vrhají se v hejnech do vody, a k druhému břehu plujíce hledají vražedné myšlénky mimo se pustivše sami ochrany, leč nevkročí-li jim tam v cestu nový požár, vrhaje je znova do vln. Není-li řeka široká, spojují se ohňové jazyky nad vodou, ano mnohdy sami o sobě, bez základu svého na břehu, co věže vysoko hořívají; jsouť to spíše z rostlin vyvinulé plyny, vyvyšující se nad plamenné moře. Mnoho škodných vlkův při tom arci hyne, hyne však i mnoho užitečného ptactva, ježto svých vajec opustiti nechtějíce raději na hnízdech život končí; zajícův, vidoucích vlka za sebou, oheň před sebou atd. Vzdor všem zákazům a trestům opakují se požáry ty na Dněstru a Dněpru každý rok po stání sněhu tak bezpečně jako jaro a zelenání se stromův, a bylo to snad už po tisíce let, na starém Borystenu a Tirasu.

Dělání sena na stepech.

Senokosy nastávají na začátku a v polovici června, jednou to do roka; v září a v říjnu prší arci zas a tráva roste, však se jen spásá, nejsouc k sekání dosti vysoká. Při dělání tom není tolik okolků jako jinde, aby se tráva několik dní ležeti nechala, sušila, sebrala, zase rozkládala a zase sušila, až se posléze přece, dopřeje-li pohoda, domů doveze. Na stepi jdou za „kosarem“ hned děvčata a hoši, seno kladou v malé „kopenky“ na několik dní, a pak je, ba při panujícím horkém suchém čase ihned domů svážejí do velikých kup, „skird“ zvaných. Skirdy dělají se též na stepech, po 20 i 25 vozích sena v ceně 80—100 rublův, v čas nouze 1000 i 1500 rublův, a takových bývá 50, 60 i 100 v rovných řadách nenepodobno vesnici.

V málo zalidněných stepech není nazbyt dělníkův, pročež mzda znamenitě veliká; pomezní však krajiny, jižní Malorusko, Podolí, Ukrajina jsou nejlidnatější krajiny ruské; z nich tedy putuje každý rok mnoho lidí do stepí po výdělku. „Kosar“ dostává až půl druha rublu, ženská 70—80 kopejek (as 15 kr. stř.), dítě 20—30 kopejek; za čas požehnaných žní ale i 3—5 rublův (5 rublův 2 zl. stř.), jako roku 1829, kdež i malí měšťáci z Oděsy do stepí putovali, a krámští, služky a sluhové odbíhali, by u sedlákův na stepi si více vydělali; tak se v jedné službě setkali jak „panski ludi“, tak „kazaki“ z Poltavy a z Kieva, „šlachtici“ z Polska a „měšťané“ z Oděsy. Mluví-li se v Ukrajině: „Na stepech vládlo letos boží požehnání, na polích a lukách bude mnoho díla,“ tuť táhnou lidé v dlouhých tazích, a na stepi díla plno.

Kosari najímají se na bazarech (trzích) v Oděse, v Jekaterinoslavi, v Nikolajevě a v Baltě; zde stojí, sluncem a stepním prachem očernění,

muž, žena a děti, děvče s děvčetem, krajan s krajanem, až je někdo najme. „Panski ludi“ jsou ale statkářům milejší než „kazaki“, ježto vším spokojeni jsou; šlachtici ale dostávají nejmenší mzdy, že jsou líní a hrdi; všickni ale náležejí do třídy nejveselejších, bezstarostných lidí, spokojenější jsouce mysli, než bohatí pánové stepí. Zvláště ženské zpívají neustále při práci, ano předčí v tom i nad skřivany, neustávajíce od zpěvu ani o polednách, ani při nejtěžší práci, když u př. neustále sehnuty snopy váží. A když tak muži večer na kožiších vedle kos a kup sena odpočívají, do půlnoci štěbetání nepřestává. Jaká to veselost všude, jaká bezstarostnost! Viz tu odpočívající houfec takových kosarů z Ukrajiny; ženské záplatují rozedrané své pasteli (škrpály). Když jsou hotovy, obují je, dívají se na své dílo při smíchu a šaškách a začnou nejveseleji tancovati, vždy s největší radostí na zaplátované pasteli poskakujíce. Štěstí zajisté, že lid takto vším spokojený do pustých a nehostinných stepí přišel!

Phineas Barnum,

amerikánský mamič.

Známo vůbec, že poctivost v obchodu nenáleží mezi národní cnosti Amerikánů, — rozumíme tím slovem výhradně obyvatele Spojených obcí severoamerických, — kteří průmysl a spekulací tak vysoce zdokonalili, že i klam a podvod v obor jejich potáhli. Amerikán, ošizen jsa od svého krajana, nehněvá se naň proto, nýbrž přemýšlí, kterak by zas on nad něj vyzrál a zvýšenou měrou mu odplatil. Zákon neujímá se podvedeného, veřejné mínění nelituje ho, ale spíše drží stranu chytráka, tak že nikde nepotvrzuje se pravdivost našeho přísloví: „Kdo má škodu, o posměch se nestarej“ tak jako v Americe. Mať každá země svůj mrav, a mají-li Amerikáni zalíbení v šalbách a podskocích, aspoň toho netají, an jinde děje se snad neméně podvodů, ale s tím rozdílem, že se to stává pod rouškou přísné počestnosti. Tu tedy k jedné nešlechetnosti ještě přistupuje druhá, totiž pokrytství, kdežto v Americe má ta věc jakousi veselou stránku, která odnímá šidbě velikou část její ohavnosti. Ovšem pak má i v Americe dovolenost podvodu jisté meze, které sice ničím nejsou zřejmě vyznačeny, jež ale každému stanoví jakýsi cit a ježto překročiti bylo by nebezpečno.

Mezi tímto lidem, který za největší chloubu uznává někoho šikovně napálit, k nejvyšší dokonalosti přivedl toto umění muž, jehož jmeno stojí v čele našeho článku, pověstný to otec „humbugu“, totiž veřejného

šprýmu, který původci svému naplňuje kapsy a jemuž i oklamaný srdečně se musí zasmáti. Šidí-li jeden Amerikán druhého, obral sobě Barnum za úkol, šiditi své krajany všecky vespolek, totiž voditi za nos celé obecenstvo. Při tom dokázal takovou známost svých lidí, že řemeslo jeho, které systematicky provozoval, učinilo ho millionářem v nejlepším jeho věku, tak že v plné síle ducha i těla požívati může všech rozkoší i zábav, ježto poskytovati v stavu jest veliké bohatství. Odpočívaje na svých vavřínech v zámku svém Iranistanu, nádherně po orientálsku zařízeném, samolibě směje se světu, jejž tak dlouho byl šálil, i neostýchá se činům svým postaviti korunu uveřejněním všech úskoků, jimiž dovedl vylákati lidem peníze z kapsy. Nikdy nebyl provozován podvod tak mistrovsky a v takové rosáhlosti, jako se dovídáme ze životopisu pana Barnuma od něho samého vydaného, a Amerikáni rádi mu odpouštějí, že si po tolik let z nich blázny tropil, neboť mohou se honositi mužem, který nevyrovnaně umí věšet jiným bulíky na nos. Spis pana Barnuma jest ve mnohém ohledu velepoučný, při čemž samo sebou se rozumí, že v něm obsaženo hojné zábavy. Podáme tedy z něho výtah, jímž doufáme se zavděčiti nejednomu z našich čtenářů.

Phineas Taylor Barnum narozen byl dne 5. července 1810 ve vsi Betelu hrabství Fairfieldského v státu Konnektikutu. Otec jeho, který byl spolu krejčím, rolníkem a hospodským, jakož i děd z matčiny strany, milovali nade všecko veselé kousky, k nimž milerádi také sami přispívali. Našemu Phineasovi tedy bylo šibalství již jaksi vrozeno, a k tomu záhy ukazovala se při něm jiná chvalitebná vlastnost, totiž náklonost k uschrabování peněz. Sotva pětiletý shromažďoval již drobné peníze, až měl po roce uspořený celý dolar (2 zl. stř.), tak že byl nejbohatším dítětem celého okolí. Do školy chodil ve svém rodišti, kdež arci nemohl nabyti vysoké vzdělanosti, avšak aspoň výborně se naučil počítati. Když byl odrostlejší, dělával při vojenských cvičeních milicie markytána a mimo to prodával jiným dětem perník, cukroví a jiné mlsky, tak že uspořeného jmění jeho začalo hezky přibývati. To spatřiv otec velemoudře obmezil bohatnutí synovo ustanovením, aby se od nynějška sám šatil. Aby pak mu poskytl příležitosti k náležitému vyvinutí jeho chopností, spolčil se ještě s jiným člověkem k zavedení obchodu krámářského, při kterém se mladý Phineas výborně cvičil v šizení jiných. Obchod ten provozován byl hlavně výměnou, tak že za jedno zboží platilo se jiným. Šizení bylo tedy obapolné, jakož Barnum výslovně praví: „Naši odběratelé šidili nás svými zplodinami, a my je zase šidili svým zbožím.“

Vedle obchodu otcova podnikal Barnum i všelicos na svou ruku, měl něco peněz zaopatřeno, ale smrt otcova připravila jej o všecko,

neboť zůstaly po něm dluhy a synovo skrovné jmění zahrnuto do pozůstalosti. Bylo mu 17 let, když byl sám na sebe odkázán. Práce štítil se mladý Barnum nade všecko, a jediná obliba jeho byla v šantročení. Hledaje širšího pole pro svou činnost odebral se do Nového Yorku, ale tam nedařilo se mu hrubě, pročež vrátil se do své otčiny a započal obchod v potravních věcech. S tím brzo spojil jednatelství loterní, při kterémž nejprv ukázaly se schopnosti jeho ve své skvělosti. Prohlídnuv šejdy podnikatelů loterních dostával od nich losy v tak levné ceně, že při nich 25—30 procentů vydělával, ale na tom nepřestal. Dobře znaje oceniti mocnost tištěného slova vytruboval ve všech novinách svůj loterní závod s velkým dryáčnictvím, při čemž neostýchal se použiti jmena slavného tehdáž spisovatele vyhlašováním, že jeho loterní zápisna „stojí pod zvláštní ochranou dra. Petra Striklanda, vlastního strýce velikého Johna Striklanda.“ Rozumí se, že tento dr. Petr Strikland byla osoba smyšlená, ale Barnum znal dobře krajany své a věděl kterak je lákati. Každou chvíli čtlo se v novinách, že zase tolik a tolik výher učiněno jest „u miláčka Štěstěny dra Striklanda“, ano i veršemi slavena jest jeho zápisna. Ta byla vnitř i zevnitř polepena velikými štíty a pestrobarevnými cedulemi se zlatými písmeny ku přilákání okolojdoucích, a Barnum ke všemu tomu i osobní výmluvností přičiňoval se zaváděti lehkověrné lidi k sázení. Brzo rozšířil se loterní jeho závod tak velice, že na osm mil v okolí měl své komandity. Ale právě tato veliká jeho rozsáhlost a vášeň pro hru, jakou uměl Barnum svým balamutěním vzbuzovati v obecenstvu, podryla jeho štěstí. Byltě přinucen dávati mnoho na úvěrek, a poněvadž při tom vedl nákladný dům, brzo počal jeho obchod jíti zpátečným krokem, až se octnul na holičkách.

V čase květoucího štěstí svého byl se zatím Barnum oženil, pojav sličnou švadlenu jmenem Charity Hallet, která mu sice nepřinesla žádného věna, s níž ale žil ve šťastném manželství. Nyní byl již otcem, a musel tedy snažně hledati nové výživy netoliko sobě, nýbrž i své rodině. Barnum stal se novinářem a počal v sousedním městě Danbury vydávati politický žurnal pod názvem „Hlasatel svobody“. Byl to organ demokratické strany, který ostře stíhal jmenovitě pošmourné pobožnůstkářství, jaké se tu počalo v tu dobu rozmáhati mezi jistými třídami lidu. Bylať tu Barnumovi poskytnuta všecka příležitost k rozvinování jeho zvláštního nadání. „Hlasatel svobody“ tropil tolik hluku a skandálu, že jeho vydavatel vícekrát byl pohnán před soud, jednou pak skutečně k vězení odsouzen. Když Barnum přestál svůj trest, bylo propuštění jeho hlučně slaveno napřed kvasem a potom vezením jej domů v četném průvodu jeho přátel při hudbě a střelbě z děl.

Svým časem však i oblíbenost „Hlasatele svobody“ ochabovala,

neboť i skandálu se obecenstvo nasytí, a Barnum tedy prodal své noviny a přestěhoval se r. 1834 i s rodinou svou do Nového Yorku. Tam po nějaký čas nuzně se živil spisováním pro obchodníky a hospodské hlučných ohlášení do novin, při čemž v průměru vydělal si týhodně 4 dolary. Vedloť se mu tak zle, že by se málem byl stal sklepníkem v jedné hostinské zahradě. Tu šťastnou náhodou dověděl se o staré, docela scvrklé, osleplé a ochromělé negerce, již kdosi ukazoval veřejně ve Filadelfii, vydávaje ji za někdejší kojnou generála Washingtona a přičítaje jí stáří 161 let. Že však majetník této vzácnosti neznal se náležitě v umění dryáčnickém, volen byl prodati starou otrokyni i se všemi listinami, osvědčujícími totožnost osoby její. To byla Barnumovi voda na jeho mlýn. Dovedl si zaopatřiti peníze, s nimiž jel do Filadelfie a koupil babu i se všemi písemnostmi, které, jak samo sebou se rozumí, byly falešné.

Popisem stařeny nechceme zbuzovati ošklivost svých čtenářů, dosti na tom, když podotkneme, že tato nad samým hrobem stojící, naskrze zmrzačená osoba výborně prováděla úkol svůj: šáliti obecenstvo. Joice Heath, tak nazývala se babice, zpívala množství nábožných písní ze starých dob, a byla velmi hovorná, kdykoliv přišla řeč na jejího miláčka „malého Jiříčka“. Vypravovala, kterak jsouc otrokyní otce jeho Augustina byla přítomna při jeho narození a do prvních plen jej zabalila. Z dětství jeho věděla množství zajímavých anekdot. Barnum ukazoval ji v oné hostinské zahradě, kde se nedávno měl státi sklepníkem. Při ohlašování novinářském jakož i při vyozdobení místnosti, kde stařena vystavena byla, nebylo spořeno ničeho, co mohlo lákat zvědavce. Jhon ku kojné Washingtonově byl náramný, v průměru přijímal Barnum každý týden 1500 dolarů, z nichž polovička byla jeho čistý zisk.

Z Nového Yorku šel Barnum se svou babicí do Bostonu, kdežto právě jakýsi Mälzel ukazoval automaty. To vzbudilo ve výmyslném duchu Barnumově novou myšlénku. Jak mile začala návštěva u kojné Washingtonovy ochabovati, vyšel v jedněch novinách článek, v němž bylo tvrzeno, že celá ta věc jest mámení, ačkoli velmi šikovné, neboť ný domnělá Joice Heath není žádná lidská bytost, nýbrž uměle složený automat, a ukazovatel její břichomluvec, od něhož pocházejí všecky ty písně a řeči. Tím byla zvědavosti obecenstva podána nová potrava, kdo ještě neviděl kojnou Washingtonovu, pospíšil nyní spatřit ten div lidské umělosti; a též ti, kteří již jednou ji byli viděli, přicházeli podruhé, aby se přesvědčili, jak dalece se dali mámit. Šprým tento vynesl Barnumovi mnoho peněz.

Ještě ve mnohých jiných městech ukazoval Barnum svou babici a držel hojné žně. Konečně r. 1836 zemřela Joice Heath, a otevření

jejího těla od zkušených lékařů ukázalo, že měla nanejvýše 80 le
Podvod Barnumův byl odkryt; mnozí sice ze samé sobělibosti nechtě
připustiti, že byli ošizeni, jiní ale hlasitě reptali. Tu dal Barnum oznámi
v jedněch novinách jako od někoho nestranného, že Joice Heath ne
mrtva, nýbrž že dosavad žije tam a tam; osoba pak, kterou lékaři otv
rali, že byla jiná stará negerka, která ovšem neměla více než osmdes
let. Tím spůsobem odvrátil od sebe Barnum hněv obecenstva, a pozdě
když vyšlo na jevo, že to byla pouhá mystifikace, byl z toho jeno
smích.

Ještě za živobytí Joicina byl se Barnum seznámil se znuzilým vl
ským kejklířem, který uměl miskami v povětří točit a na štidlách chod
Tyto kousky byly v Americe něco nového, a Barnum umínil si po své
spůsobu z toho kořistiti. Najal tedy kejklíře za maličkost, přiměl h
k tomu, že se po delším čase zase umyl, nazval jej zvučným jmene
„Signore Vivalla“, zapověděl mu rozumět anglicky, a rozhlásiv že prá
přichází ze své vlasti, vodil jej po světě. K lepšímu přilákání diváh
srozuměl se Barnum potají s jedním amerikánským kejklířem, který
Vlachovi postavil za soupeře a na závod jej vyzval. Oba vsadili
spolu na oko o 1000 dolarů, kdo koho v umění svém přemůže. Barnum p
staral se o náležité rozhlášení toho zápasu, při čemž neopominul rozn
titi v obecenstvu vlastenecký zápal ve prospěch Amerikána naproti Vl
chu. Shon ku podívání se na tento zápas byl náramný, a diváci sa
mezi sebou účastnili se v něm četnými sázkami na jednoho neb druhé
z „umělců“. Vlach obdržel dle umluvení vítězství nad svým americká
ským sokem, a toto kejklířství opakováno jest od Barnuma několikrá
s velikým jeho prospěchem.

Téhož roku ještě zřídil si Barnum celou divadelní společnost, s n
pustil se do světa, oznamuje všude s velikým hlukem produkce své
„velikého vědeckého a hudebního divadla“. Jeden ze členů jeho sp
lečnosti, afrikánský černoch, přivedl do mody národní písně Negr
které brzo došly veliké obliby u obecenstva. Když později člověk t
upláchl, počernil si Barnum oblíčej a ruce, a zpíval sám tyto pís
na divadle.

Potulní komedianti nemívají nikde příliš dobrou pověst, a Ameri
nečiní v tom ohledlu žádnou výminku. Často stávalo se, že kněží s
zatelen proti jeho společnosti horlili a posluchačům svým výstra
před ní dávali. Aby vyvrátil takový předsudek, vzal Barnum na se
tvářnost svatouška, neustále při sobě biblí nose, z níž příležitě s
společnosti předčítal. Nejednou též vstoupil do něho duch Páně, t
že někdejší vydavatel Hlasatele svobody z patra začal kázati lidem
duchovní výmluvností svou jejich srdce až k slzám obměkčoval. „N

můžemeť bez trestu přestupovati zákony boží," pravil jedenkráte kázaje o blaženosti spravedlivých a o neblahosti zlých, „jakož Bůh nenechává bez odměny cnostných. Zevnitřní tvářnost věcí nemá žádné ceny, nám hleděti jest ku podstatě a nikoli na vzhled. Diamanty mohou se třpytiti na prsou nešlechetníků, ale pokoj duše a veselost srdce jsou odplatou cnosti. Padouchu, náruživci, ožralci netřeba záviděti, i kdyby v štěstí prospívali, neboť svědomí zatvrzelé proti hříchu jest nejsmutnější věc, kterou si můžeme pomysliti." Takto řečnil otec humbugu, šibal svého řemesla, a v srdci svém pohnutí posluchači jeho přicházeli k němu vděčně mu ruce tisknout; večer pak bývalo divadlo jeho obyčejně naplněno. V oné době přicházely v Americe do mody spolky střídmosti, i z toho kořistil Barnum, vydávaje na svých cestách sebe i společnost svou za nenávistníky lihovin, kteří nepijí nic než čaj (teatotallers). Vždy byla hlavní snaha Barnumova, obracovat na sebe veřejnou pozornost prostředkem jakýmkoliv, při čemž však byl by mu soudruh jeho Turner jedenkráte málem zle posloužil. V jednom místě, kamž byli právě před tím přišli, ukazoval jej Turner hostům v hospodě, an právě se po ulici procházel, co vraha ze sousedního státu uprchlého, což mělo za následek, že lid učinil honbu na Barnuma, který o ničem nevěděl, a málem byla by se po americánsku nad ním spravedlnost vykonala, kdyby se nebyla věc ještě v čas vyjasnila. Účel však byl dosažen, Barnum vešel obecenstvu ve známost a měl večer hojný příjem.

Při tom všem nedařilo se mu s jeho kočující divadelní společností dle žádosti. Přisadiv co měl před tím zachováno, musel ji rozpustiti a ohlížeti se po jiné živnosti. Spolčil se s jakýmsi Němcem, který uměl dělat vonidla, nepromokavé mazadlo na kůže, nedvědí sádlo a jiné podobné věci, od nichž sliboval si Barnum zlaté doly. Ale tenkráte byl otec humbugu sám ošizen, neboť jednoho rána shledal, že společník jeho byl přes noc zmizel s posledními jeho penězi. Nyní byl Barnum úplně na suše, ale právě v tu dobu mělo štěstí jeho vzíti nový obrat, který byl základem jeho nejskvělejší budoucnosti.

Toho času bylo v Novém Yorku na prodej tak nazvané „americánské museum", sbírka to rozličných přírodnických, etnografických, mechanických i jiných vzácností. To museum koupil Barnum za 12.000 dolarů, vypůjčiv si ty peníze od jistého kapitalisty, jemuž za to zastavil nějaký kus půdy, jenž mu náležel v jeho rodišti, který ale byl pouhý močál beze vší ceny. Pravda-li, co o tom pan Barnum vypravuje, a nepalamutí-li čtenáře své novým humbugem, tedy posloužilo mu při této věci slepé štěstí mnohem více nežli všecko jeho dryáčnické umění. Nám ostatně není dostatečně pochopitelna lehkověrnost pana Olmsteda, který

mu na takovou zástavu zapůjčil peníze, ač dovoleno-li pochybovati o pravdivosti údání Barnumova.

Tomu však budiž jakkoliv, dosti na tom, že se Barnum stal majetníkem amerikánského musea, jehož vzácnosti počal novinami do všech úhlů světa vytrubovati. Při tom hleděl neustále rozmnožovati svou sbírku novými věcmi, lákajícími veřejnou zvědavost. Ukazoval ve svém museu průmyslné blechy, učené psy, čínské kejklíře, automaty, břichomluvce, živé obrazy, cikány, kakerlaky, dioramy, panoramy, modelly Paříže a Dublina, podivné stroje, indiánskou rodinu, vodopád Niagary se „živou vodou“, palici, kterou byl zabit Cook, a konečně sám sebe. Skutečně přišel jednoho dne kdosi ku kase koupit si lístek do musea, tázaje se, zdali je tam pan Barnum. „Zde jest,“ odvece kasír ukázav na Barnuma náhodou tu přítomného. Cizinec pozastaviv se prohlídl si Barnuma od hlavy do paty, pravil: „Je dobře, více jsem nechtěl vidět,“ hodil lístek nazpět a odešel nevkročiv do musea. Výstava sbírek a vzácností amerikánského musea vyplácela se Barnumovi tak dobře, že v roce již mohl zapraviti svůj dluh.

Největší žně měl při ukazování „opravdivé mořské panny z ostrovů Fidžiských“. Tato mořská panna bylo půl opice a půl ryby tak uměle sešité, že toho nebylo znát. Tuto přírodnickou vzácnost koupil Barnum od jakéhosi Kimballa, který ji byl už jinde ukazoval. Nyní jednalo se o to, aby věc byla s náležitým hlukem rozhlášena. V takových věcech byl Barnum mistrem, i vizmež, s jak prohnanou zchytralostí věc nastrojil. Po některém čase přinesly jedny noviny Novoyorské dopis z Montgomery ve státu Alabamě, jenž obsahoval rozličné denní novinky, obchodnické zprávy, stav žní, politické příběhy, na konci pak jako mimochodem činil zmínku o jakémsi dru. Griffinovi, jednateli „Londýnského přírodnického lycea“, který prý se vrací z Pernambuka s velmi pamětihodnou vzácností, totiž opravdivou mořskou pannou, která byla chycena u Fidžiských ostrovů a v Číně vybalšamována, kdež prý ji zmíněný doktor za veliké peníze koupil. Osm neb deset dní později přinesly jiné noviny tu samu zprávu v dopisu ze Charlestownu v Jižní Karolíně s náležitými místními změnami. Na to následovalo v jiném časopise psaní z Washingtonu stejného obsahu, v němž vyřknuta byla naděje, že se žurnalisté Novoyorští vynasnaží spatřiti tuto znamenitost, dříve než dr. Griffin s ní do Angličan odpluje. Několik dní po tomto posledním oznámení ubytoval se p. Lyman, starý to náhončí Barnumův, v jednom z nejpřednějších hostinců ve Filadelfii a zapsal se do seznamu cizinců jako dr. Grifin, ubírající se z Pernambuka do Londýna. Jeho důstojné a při tom vlídné chování, spojené s panskou štědrostí, získalo mu brzo lásku všech lidí, se kterými se stýkal. Pobyv několik dní v hostinci žádal

pak účet svůj, chystaje se odejíti do Nového Yorku, při čemž se hostinskému zdvořile poděkoval za pozornost a ochotnost věnovanou mu po všecken ten čas. „Chcete-li vejít do mého pokoje," pravil domnělý jednatel přírodnického lycea, „ukážu vám něco, čemu se nemálo podivíte." Na to ukázal hostinskému svou znamenitost, totiž — mořskou pannu. Hostinský nemohl se dost vynadivit, i neustal doléhati prosbami na dra. Griffina, až tento dal se obměkčiti a slíbil tu vzácnost ukázati druhého dne také některým dobrým známým hospodského, jež tento chtěl k sobě pozvati. Tak se i stalo, a poněvadž mezi pozvanými přátely hospodského nalézalo se několik žurnalistů, roznesla se celá věc po všech novinách. Po nějaký čas obíraly se veřejné listy téměř výhradně mořskou pannou. Barnum dal zatím zhotoviti mnoho tisíc vyobrazení té znamenité vzácnosti s obšírným popisem jejím, což, když domnělý dr. Grifin konečně do Nového Yorku přijel, přiložil ku přednějším žurnálům, při čemž s litostí oznamoval, kterak přírodnické lyceum zapovídá veřejné vystavování mořské panny. Takovýmto spůsobem pobláznil v pravém slova smyslu celé obecenstvo, a následek byl, že na dr. Griffina se všech stran bylo doléháno, aby svůj div aspoň nějaký čas ukazoval. Ten nemohl odolati tolika prosbám „mužů pro vědu zajatých", načež oznámil Barnum, že dr. Griffin dal se nakloniti k veřejnému vystavení mořské panny, ale toliko na týden. Zároveň s mořskou pannou budou prý ukazovány i jiné „přechodní zvířecí tvary", jako ptakopysk novohollandský co přechod od tuleně ku kachně, létající ryba, ježto spojuje ptáka s rybou, a mnoho jiných živočichů, „tvořících spojující články v řetězu oživené přírody". Shon k mořské panně byl náramný, a prvotní lhůta jediného téhodne prodlužována byla tak dlouho, pokud znamenitá ta vzácnost přilákávala lidí. Potom ukazoval Barnum mořskou pannu i v jiných městech, a všude se stejně skvělým výsledkem.

Vedle svého musea a mořské panny bavil však Barnum obecenstvo příležitě i jinými šprýmy, které mu vynášely peníze. Z těch zasluhuje zmíněn býti následující. Koupiv 15 mladých, vychudlých a velmi ochočených bůvolů rozhlašoval novinami, kterak pan French, „jeden z nejodvážnějších a nejzkušenějších lovců západu", přišel do Nového Yorku se stádem bůvolů od něho samého nachytaných. K jistému dni oznámena pak byla veliká honba na bůvoly, již pan French bude prozovati s těmito divokými zvířaty, při čemž ukáže jak se chytají lassem, totiž smečkou zadrhovací na dlouhém provaze. Jeviště té honby měl býti ostrov Hoboken nedaleko Nového Yorku, a přístup k divadlu bezplatný. Spekulace Barnumova záležela v tom, že na ten den najal pro sebe všecky převozní pramice a loďky. V ustanovený den dalo se

převezti na Hoboken přes 24.000 lidí, a Barnum vydělal 3500 dolarů. Honba na bůvoly vypadla arci velmi bídně, neboť hubená, slabá zvířata nechtěla hrubě ani běhat; ale obecenstvo mělo z toho radost, že tolik lidí najednou bylo napáleno. Pověst Barnumova nemálo vzrostla tímto kouskem.

Jedenkráte uslyšel Barnum o nápadně malém chlapci, který měl sotva dva střevíce výšky a jenom 16 liber vážil. Ostatně bylo to dítě sličné, zdravé a vtipné. Barnum najal toho chlapce, z pětiletého udělal jedenáctiletého, nazval ho generál Tom Thumb (Paleček), a cvičil ho ve dne v noci s dobrým prospěchem, neboť chlapec měl přirozené herecké nadání, obzvláště pro komiku. Když byl mladý generál náležitě vycvičen, ukazoval jej Barnum co trpaslíka. Chlapec stal se brzo miláčkem obecenstva, a shon k němu byl takový, že Barnum, který otci jeho zpočátku dával týhodně pět dolarů, vždy výše jíti musel, až mu konečně platil pětadvacet.

Nyní umínil si Barnum jíti s trpaslíkem svým do Evropy. Nejdříve navštívil Anglicko, najal si v Londýně jeden z nejelegantnějších bytů a hrál na velikého pána, nepředpouštěje ani nejvznešenější návštěvovatele, neměli-li od něho pozvání; při čemž však neopomíjel takto odbytým ihned zvací lístky poslati. Uměl dobře posouditi obecenstvo Londýnské, i věděl, jakou váhu při něm má mrav aristokratický. Že nezanedbal působiti spolu tiskem, rozumí se samo sebou, a všecky noviny ozývaly se chválou prostomilého pídimužíka generála Toma Thumba. Když pak Barnum s trpaslíkem svým i ke dvoru byl pozván, tu byl napotom shon k němu náramný. Královna a všickni údové panující rodiny, jakož i jiné vznešené osoby zahrnovaly malého generála dary, kteréž Barnum vystavil na odiv co další lakadlo, a obecenstvo poslušně následovalo vysokého příkladu. Z Angličan šel Barnum do Paříže, kdežto Tom Thumb na zvláštní žádost královu představoval Napoleona. Celá tři léta vozil Barnum svého pídimužíka po Evropě, i vydělal s ním nesmírné peníze, o něž se ale musel děliti na polovic s jeho otcem, který je na všech těchto cestách provázel.

Za svého pobytí v Evropě nezapomínal však Barnum na své americánské Museum, pro něž shromažďoval co se mu kde vidělo nového a zajímavého. I o nemovité věci se pokoušel, neboť zamýšlel koupiti dům, v němž se narodil Shakespeare, strhnouti jej, převezti do Ameriky a tam znova postaviti. Ale spolek Shakespearovský, dověděv se o tom v čas, předešel jej a sám ten dům koupil, tak že zachován jest Anglicku. Zatím poslal Barnum do Ameriky celou společnost Švýcarů na zvonky hrajících, kteří však byli vesměs rodilí Angličané. V Angličanech zas ukazoval šestnáct Indiánů v jejich národním kroji. Také ona

čínská rodina, která později navštívila Londýnskou průmyslní výstavu a již i v Praze přede dvěma léty jsme viděli, byla Barnumovská spekulace. Když se Barnum zase navrátil do Ameriky, shledal, že se zatím sám byl stal vzácností, neboť v tu dobu přihodilo sé, že se onen muž pouze na něj přišel podívat do jeho musea, jak o tom výše povědíno.

Jednoho času nahodilo se Barnumovi koupiti koně, který byl skutečně znamenitou vzácností, neboť neměl ani hřívy na krku ani žíní na ocase, ale po celém těle pokryt byl hebkou, jasnou vlnou. Toho koně prozatím Barnum skrýval, až by se nahodila šikovná příležitost, při které by se s ním mohl nápadným nějakým spůsobem vytasiti. Ta se udála, když přišla zpráva, že plukovník Fremont, který na vědecké výpravě do Kalifornie byl zabloudil a již za ztraceného byl pokládán, živ a zdráv se nalézá. Tu započal Barnum svou starou hru. Noviny ohlašovaly, že plukovník Fremont chytil v západních pustinách podivné zvíře podobné koni, nemající však ani hřívy ani ocasu, a porostlé po celém těle hustou vlnou. Později oznámeno, že zvíře to přišlo do Nového Yorku a bude na nějaký čas veřejně vystaveno. Návěští toto bylo mistrovským kusem dryáčnictví. Praveno o něm, že příroda na vytvoření toho přepodivného zvířete vynaložila všechen svůj ostrovtip, neboť prý jest složeno z rozličných částí slona, srnce, koně, bůvola, velblouda a ovce. „Jest velikosti koně, kyčle má srnčí, ocas slonový, krásnou kadeřavou vlnu barvy jak velbloudova srst, a skáče snadno 12—15 střevíců zvýší. Přírodoskumci, jakož i nejstarší lovci ve stepech ujišťovali plukovníka Fremonta, že nikdy před tím o takovém zvířeti nevěděli. Nepochybně jest to nejnovější výtvor přírody a nejkrásnější exemplář přepodivných přírodních zplodin Kalifornie.“ Obecenstvo jak obyčejně šlo na lep, a Barnum vydělal tisíce se svým vlnatým koníkem.

Přicházíme nyní k nejvelikolepější spekulací Barnumově, totiž k uvedení do Ameriky zpěvačky Jenny Lindové. Barnum sám neslyšel nikdy zpívati švedského slavíka; pouhá pověst její v Evropě rozšířená postačovala mu. Vyslal tedy jednatele do Evropy, jenž v jeho jmenu uzavřel smlouvu s Jenny Lindovou, ve které se zavázala zpívati v Americe ve 150 koncertech. Barnum slíbil jí za každé vystoupení 1000 dolarů honoráru, a krom toho měl nésti všecky útraty cesty. Celou umluvenou sumu povinen byl složiti napřed u některého z Londýnských peněžníků. Poněkud ulekl se Barnum, shledav, že mnozí vzdělaní Američani švedského slavíka ani podle jména neznají, jiní pak že mají Lindovou za tanečnici. Tím horlivěji vzdělával veřejné mínění, a to spůsobem zcela novým, jak nejpatrněji shledá se z následující ukázky. Psaltě redaktoru jednoho z Novoyorských časopisů takto: „Snad při tomto podniknutí ničeho nevydělám, ale ujišťuji Vás, i kdybych věděl,

že z toho nebudu ani halíře míti, podpíšu přece tu smlouvu; tak velic záleží mi na tom, aby Spojené obce navštíveny byly od dámy, jejího hudebního genia nedosáhl dosavad žádný jiný lidský tvor, a jejíž povah jest sama laskavost, prostota i dobrota srdce. Slečně Lindové činěn bylo množství mnohem lepších návrhů, nežli jest můj; ale ona sam přeje si spatřiti Ameriku. Ona mluví s největším obdivováním o tét zemi a jejím zřízení, a poněvadž peníze nejsou pro ni největším laka dlem, tedy se odhodlala navštíviti nás. Ve smlouvě se mnou učiněné která se vztahuje i na Havannu, výslovně sobě vyhradila právo, aby kdekoliv by se jí zdálo, směla dávati koncerty ve prospěch dobročin ných účelů. Od svého vystoupení v Angličanech rozdala chudým z svých vlastních peněz více, nežli obnáší suma jí ode mne slíbená, a vý nos koncertů, jež dávala v Angličanech k dobročinným účelům, přesahuj onu sumu více než desetkrát.“ Tak líčil Amerikánům zpěvačku svou co vtěleného anděla, čímž vzbudil pro ni u obecenstva takový zápal, jakýž by nikoliv nebylo dovedlo vyvolati pouhé umění její. Dále vysadil cenu na nejlepší „odu na Ameriku“, kterou Jenny Lindová měla zpívati v prvním svém kocertu, a rozšířil podobiznu její ve stotisících exemplárů.

Než Lindová opustila Anglicko, zpívala ještě na žádost Barnumovu dvakráte v Liverpoolu. Najatý od něho žurnalista napsal o tomto jejím vystoupení nadmírnou kritiku, v níž vyčerpáno bylo všecko, co se jen říci dá ku chvále umělce, jejž vynesti chceme k nebesům. Ta kritika hned druhého dne v celých haldách poslána jest po párníku do Ame riky, zpěvačka sama následovala za ní na nejbližší lodi. O skvělé uvítání její na amerikánské půdě byl se Barnum všemožně postaral, a když loď, která ji nesla, veploula do přístavu Novoyorského, očekávalo již na tisíce a tisíce lidí vyhlášeného švedského slavíka. Vítězné brány byly postaveny jí ke cti, a Barnum vyznává snemalou samolibostí, že Nový York neviděl tak slavného dne, jako byl den příjezdu Jenny Lindové. Zpěvačka ubírala se při ohlušujícím jásotu lidstva v Barnumově voze do skvostného bytu pro ni uchystaného, a večer spůsoben jí na oslavu jejího příchodu velikolepý průvod s pochodněmi, při kteréž příleži tosti dvě stě hudebníků jí učinilo serenadu. Druhého dne naplněny byly všecky noviny její slávou. Blouznivé toto nadšení trvalo po více neděl, v kterémžto čase nejvznešenější osoby takořka draly se o Jenny Lindovou a všecko ji vzácnými dary obsypávalo. Jí ke cti skládány byly básně, jí věnovány byly písně, kadrilly a polky, po ní nazývány jsou rukavice, klobouky, oděvní látky, šály, stolice, lenošky, piana, zkrátka vše co náleží do oboru elegantního světa. Kdekoliv se zpěvačka ve řejně ukázala, obklopován byl její vůz zástupem lidí, z nichž každý chtěl dojíti toho štěstí, aby spatřil její tvář. Slovem bylo to nadšení

neslýchané, o němž Barnum sám se vyjadřuje, že by je v takové míře nebyl pokládal za možné.

První lístky ku koncertům Jenny Lindové prodány jsou za sta dolarů, což ale byla věc od Barnuma jenom na oko nastrojená ke způsobení ještě většího hluku. Ve srovnalosti se vším tím byla čest vzdávaná líbezné zpěvačce při jejím veřejném vystupování. Obecenstvo bylo v pravém slova smyslu u vytržení. Z Nového Yorku vozil Barnum Jenny Lindovou po jiných velikých městech amerických, a všude uměl vyvolávati podobný zápal pro ni jako v místě prvního vystoupení jejího. Zpěvačka sama nepochopovala čím se to všecko děje, neznalat umění pana Barnuma v plném jeho rozsahu. Lindové stalo se konečně obtíží to neustálé obklučování její osoby, pročež hleděla všemožně cestovati na zapřenou, skrývajíc se před veřejnou zvědavostí. Často musela k tomu užiti lsti. Ve Filadelfii upokojil Barnum bouřící lid, který ještě pozdě v noci spatřiti chtěl zpěvačku, tím, že vyvedl na balkon její společnici; v Novém Orleann vedl svou vlastní dceru, přestrojenou za Jenny Lindovou, z parní lodi skrze dav lidu do hostince, načež teprv neobtěžována následovala zpěvačka sama. V Cincinnati učinil to naopak, což takto vypravuje: „Množství lidí, které se den na to shromáždilo na nábřeží, bylo nesmírné. Obával jsem se, že se mně nepodaří lest, jaké jsem se svou dcerou byl užil v Novém Orleaně, poněvadž o tom bylo mluveno v novinách. Pročež vzal jsem slečnu Lindovou pod paždí, žádaje ji aby se nic nebála, že jsem si zase něco vymyslil, co ji sprostí všeho dotírání. Tak jsme šli přes lávku na břeh, a jak mile jsme na něj vstoupili, zvolal ve člunu kapitán, jakoby to byl některý z pocestných: ‚To nejde, pane Barnume, tenkráte nemůžete vydávat svou dceru za Jenny Lindovou.‘ Toto prohození vzbudilo mezi lidem hlučný výbuch veselosti, a mnozí volali: ‚Tak to nejde, starý Barnume! V Novém Orleanu můžete ovšem lidem něco malovat, ale u nás musíte časněji vstát. My tu počkáme, až vyvedete Jenny Lindovou!‘ Tak nechali mne pokojně projít s dámou, kterou měli za mou dceru. Lid zůstal ještě hodinu na nábřeží, až se konečně přesvědčil, že domnělá má dcera byla skutečně slavná Švedkyně. Když se to vyneslo, nastal všeobecný smích a někdo zvolal: ‚Hleďte, kterak nás ten starý Barnum napálil.‘“

Zpěvačce vynesly její americkánské koncerty 175.675 dolarů, příjem Barnumův obnášel 535.486 dolarů. Tím dosáhlo vymámené jmění jeho oné výše, po které dychtil. Nyní mohl se odebrati na odpočinutí a požívati ve všem pohodlí svého bohatství. Jeho museum umístěno jest teď v nádherném paláci, a nepřestává čas od času oznamovati nové lákavé vzácnosti. Ale velikých dobrodružných podnikání odřekl se Barnum, i projevuje činnost svou v jiném směru. On se stal pořádným, jest

předsedou hospodářské jednoty, a horlí proti pití kořalky. Ve spise svém ujišťuje nás, že prý při všem kejklířství býval vždycky nábožným křesťanem.

Věru, tento spis Barnumův není nejposlednější jeho humbug; co se jeho výnosnosti týče, podotýkáme, že je ho rozebráno 60.000 výtisků. Ostatně nalezne v něm čtenář mnohé praktické naučení, jmenovitě zasluhuje naši pozornost jeho desatero pravidel ku prospěšnému provozování živnosti. Jsouť to následující: 1) Vol sobě takové zaměstnání, jaké se shoduje s tvou povahou a s přirozenými tvými náklonnostmi. 2) Dané slovo pokládej za svaté. 3) Cokoliv před se béřeš, konej se vší svou silou. 4) Nepožívej žádných líhových nápojů. 5) Vždy chovej naději, ale nebuď sanguinický. 6) Nemrhej síly své kolikerým podnikáním najednou. 7) Vyhledávej způsobilé pomocníky. 8) Oznamuj veřejně živnost svou a nestav světlo své pod kbelík. 9) Chraň se prostopášnosti a obmezuj vydání svá znamenitě pod své důchody, možná-li to činiti bez trpění opravdového nedostatku. 10) Nespolehej se na jiné.—Ku každému z těchto pravidel přidán jest obšírnější výklad, nejvíce pak váhy klade Barnum na pravidlo osmé, které se týká veřejného oznamování. Toto pomohlo prý mu ve světě více nežli všecky jiné prostředky dohromady. Ale nesmí prý se to státi skoupě, aby se to vyplatilo, neboť prý homöopatické dávky v tomto ohledu podobají se polovičnímu léku, který nemocnému jenom ošklivost způsobí a nic nepomáhá.

Že však Barnum až posaváde nepověsil své staré řemeslo docela na hřebík, toho důkazem jest nejnovější zpráva o jeho počínání, jakou jsme čtli v novinách dopisujíce tento článek. Znít doslovně takto: „Známý veliký dryáčník Barnum ohlásil nový druh průmyslnické výstavy: výstavu *tučných dětí.* V amerikánských žurnalech vysazuje ceny na hezké, vykrmené děti, ježto míní vystaviti ve svém amerikánském museum. Na tři nejkrásnější, nejsilnější kojence vysadil ceny 50, 15 a 10 liber sterlinků; na troje nejkrásnější dvojčata 70 liber, na trojčata dvojnásob tolik. Na nejtučnější dítě pod 18 lety vysazena jest cena u srovnání nejvyšší, nejspíše proto, poněvadž zrůst v letech před dospělostí nejvíce překáží tloustnutí. Mají-li děti býti bílé anebo mohou-li býti také černé, nepraví se; nejspíše dovoleno i toto poslední, neboť bílí rodičové sotva se k tomu propůjčí, aby si dali své děti jako krmný dobytek vystaviti a zaplatiti.“ *

---

* Toto veřejné mamictví, v němž Barnum dosáhl nejvyššího mistrovství, má vedle své veselé stránky, ze které tuto hlavně pojato jest, ještě i druhou, vážnou stránku, neboť přivádí Američany k poznání jistých jejich slabých stránek; žert překročujíc jisté meze, a jsa veden k účelům soběckým, přestává býti žertem a nedá se spojiti se zachovalostí ani osobní ani národní. Dle nejnovějších zpráv

Náčrtky z obecného života v Čechách
a zvláště v Praze, v XVI. věku.

12.

Mezi Petrem Škaredkem, hospodářem od Chocholkuov, jinak na Hřebénku, s jedné a Petrem kloboučníkem s strany druhé, o bitvu.
1512, 2. Srpna. (Fol. 75 a 76.)

Jan Braum a Řehoř Křemenec, oba přísežní, a Bušek řezník z Starého města svědčili: Když jsme bývali na víně u pana Petra na Hřebénku, tehdy Petr klobúčník býval tu také i tloukl žedlíky a lával dvorně, že to bylo proti mysli hospodářovi. I mluvíval k němu hospodář: že „já tobě toho, pane Petře, trpěti nebudu!“ Jednoho dne Petr klobúčník vzal soudek i skákal a bouřil v světnici. A potom vyrazil kachlík a pileříky votrhal vokolo kamen. A paní přišla i lála mu řkúci: „Uzří-li pán, vystrčí tě ven po hlavě!“ Potom přinesl hlavu umrlčí, nalil do nie vína, kázal nám píti, a my nechtěli, a on chtěl nám je mezi voči léti. A pán přišel, řekl: „Slyšíš-li, Petře, nechci, by mi to dělal; s těmi vobyčeji nechoď ke mně!“ Pak na zajtřie přišel, i nechtěli mu vína dáti; a on potom vyšel na nazhúz, třískal vokenicí i rozrazil ji. A pán jemu řekl: „Petře, nedělej mi škody! chceš-li píti, pí jako jiní dobří lidé; pakli nechceš, buď mne prázen, máš jinde dosti vína kromě mého domu, však já bez tebe víno vydám!“

Martin kamenník svědčil: Když jsme byli na víně u Chocholkuov s tovaryšem s Vondrú, i byl tu Petr klobúčník na koni také na víně. I dávala nám mazance Škaredková a jemu nedala a von jie lál. Viktorín pernikář, přísežný, Jan Davlický kovář, Mikuláš Domažlický a Pavel trubač svědčili: Byli jsme u Škaredka na víně, tehdy Jan (Davlický) koupil úborek višeň za 4 penieze. I nechtěla (prodavačka) toho úborku dáti a chtěla zaň (ještě) peniez. Tehdy Petr klobúčník dával ten pátý peniez, aby se vo to nehádali; a Škaredek hospodář nedal jemu toho penieze dáti i dal jej sám. Potom Jan sedl s těmi višněmi k mně (vypravuje Viktorín) a já vysul jich něco na stuol. Tehdy Petr klobúčník sedl a já udeřil sem naň jednú višní tak z žertu. Tehdy von se vohledl a řekl: „Kto to na mne házie?“ A já řekl: „Já.“ A on mi

---

z Ameriky zdvihá se silná opposice proti „humbugu“, který, jak se zdá, Barnumem nejvyššího vrchole svého dosáhl, načež nevyhnutelně následovati musí jeho klesání. Významné jest, že Barnum a humbug propadl již veřejné satyře, která v divadelních představeních vydává je na posměch obecenstvu. *Pozn. Red.*

zlál: „Pročiž házieš? jeď svú mater!“ i hodil na mne zase a povytáhl tesáku, ale nedobyl ho. A já jemu: „Mily pane Petře, žertuji s tebú jako s dobrým člověkem.“ A on pověděl: „Ját nežertuji!“ A v tom hospodář Škaredek povstav i řekl Petrovi: „Což mi laješ pitelóm a sousedóm? nech jich s pokojem! však vieš žeť jsem zapověděl.“ A von Petr řekl: „Já s Viktorínem žertuji a mám k němu dobrú vuoli.“ A Viktorín řekl: „A já, pane Petře, k tobě také.“ A hospodář řekl mu: „Ujednaj sobě k . . m . . s těmi žerty!“ A v tom se bitva stala, a Škaredek udeřil Petra tesákem.

13.

Uršily Hanzlíkové, o vařené štěnce.

1518, 25. Ledna. (Fol. 162, p. v.)

Stanislav Zuvač z lázně od Červené ruože svědčil: Ten úterý před sv. Václavem byl jsem na rybách. Když jsem přišel s ryb, tak před nešpory po polední dobře, i jdu k komoře své s pruty, s kterými jsem byl na rybách, trefil jsem se s tovařiškú jednú, a ona šla také z lázně. Vyšedši přede mnú na schod, i řekla mi tak: „Zuvači, chceš-li prasátka jiesti?“ A já jí řekl: „Jaká prasata? co jest za prasata?“ A ona mi řekla: „Hospodář zbil štěnce, nesl je v klíně od tisy i vaří je.“ A já jí řekl: „Ba což pravíš? já nevěřím tomu.“ A ona řekla: „Přismahám *) bohu, že je vaří a že jest je zbil v světničce, a ještě urasoval se od nich.“ I když jsem přišel do lázně, abych jim sobě kázal dáti jiesti, i byly tu toliko tovařišky, a tovařišie byli po diele se rozešli. I řekly mi ty tovařišky: „Zuvači, chceš huspeninu jiesti?“ A já jim řekl: „Jakú huspeninu?“ A ony mi řekly: „Hospodář psy vaří.“ A já jim řekl: „Ba mlčte pro buoh! nechte toho, já tomu nevěřím. Mlčte mily tovařišky, pro milého boha! zkazíte s těmi řečmi hospodáři živnost, když to mezi lidi roznesete, ano tak málo se lidi u něho myje, ještě ho viece zuošklivíte lidem!“ A potom najedevše se, i strojil jsem se zase na ryby. I šel jsem sobě spáliti záboj, i trefil jsem se k tomu, a hlava ležala ještě od štěněte před hrncem a hospodář stál se lžicí před ohništěm. I řekl hospodář: „Již jsem sobě jeden hrnec rozvařil.“ A já jsem teprv tomu, když jsem to sám uhlédal, uvěřil, což jsem prvé tovařiškám věřiti nechtěl.

*) Tak, místo přisahám.

14.

Mezi Váňou jirchářem s jedné, a Vaňkem richtářem Podskalským s strany druhé.

1518, 17. Července. (Fol. 176—177.)

Jiřík železník z Holešic svědčil: Když richtář Podskalský šel po Konském trhu k Štrabochovaym, i zavolal jsem ho k sobě, i sedla jsme na štoku před domem otce mého, i otázal jsem se jeho: „Milý richtáři! kteraks tam k čertu dělal?“ A on řekl: „Však jsem nic nedělal.“ A já mu řekl: „Pěkně's nedělal, když tě Váňa zavřel v komňatě!“ A on pověděl, že „toho nenie, a že kto praví, že neprávě praví.“ A tak mi potom pravil: „Šel jsem po vobědě v neděli po břehu, že jsem byl ztratil čtyři vory, neb vieš, že chudému pacholku byla by veliká škoda, kdybych jich nenalezl. Potom jsem šel tou ulicí mimo Váňu jirchářе, i zastavil jsem se s vážnou; a potom Polednová přišla i šel jsem s ní, a paní Kateřina jirchářka sedí vuokně. I řekl jsem jí: „Pomahaj buoh, paní Kateřino!“ A ona mi poděkovala. A řekl jsem jí: „Kdež ta sladká smetana?“ A ona řekla: „Pojď, však mám.“ I otevřela mi kuchařka velikými vraty. Potom jsem šel s ní k komňatě a ona komňatu otevřela; i stál jsem s ní na prahu, nevím, abych pět slov s ní promluvil, a pan Václav šel domuo. A ona řekla: „Pán jde domuo! milý Vaňku, přeješ-li mi co dobrého, ustup do této komory, aby se nic zlého nenadál, že se mnú tu stojíš!“ A já nechtěl. A ona mnou tam strčila, že jsem skoro padl, a zavřela mě tam.“ To mi jest sám richtář svými usty pravil.

Anna kuchařka od Váni jirchářе svědčila takto: Jsem toho svědoma, když jest šel richtář mimo náš duom a paní naše z vokna vyhlédala, a já byla v kuchyni, a paní na mě zvolala i řekla mi: „Běž, otevři!“ A já mu otevřela tyto dveře, a on nechtěl jíti i šel velikými; a řekla jsem mu: „Poď k nám!“ A když jsem mu otvierala, paní sešla po schodě hned za mnú, a on šel. I trhla ho za rukáv, prý: „Poď k nám!“ A on řekl: „Paní Kateřino, kde máte tu sladkú smetanu, jako jste mi řekli zjednati?“ I šel do té komňaty pod světnicí a paní šla za námi. A když vešel do té komňaty, já mu řekla: „Chceš-liž tu smetanu jiesti?“ A on řekl: „Nechciť já jie jiesti, vezmuť já ji domuo.“ Postavši s nimi tu v komňatě, běžela jsem nahoru, abych k večeři přihledla, aby hotovo bylo, když pán přijde. A než jsem se právě v kuchyni obrátila, až paní na mě zvolala: „Anka poď, vezmi sádlo!“ A když jsem k ní dolů zběhla, řekla mi: „Milá Anka! pán doma jest.“ A když pán šel do té komňaty, tehdy paní řekla: „Ven, Vanku! ven!“

15.

Mezi urozeným pánem panem Zdeňkem Škvoreckým z Klinštajna, urozenými vladykami panem Habartem z Báště, panem Zděslavem z Vrabí a panem Jindřichem Vlkem z Kvietkova s jedné, a Bartošem z Hradiště od Ruože Černé, měšťěnínem Pražským s strany druhé, o zhanění.

1527, 22. Ledna. (Q. 29, R. 11.)

Vaněk šenkéř, Jíra služebník domovní, Magdalena služebnice, Duora kuchařka a Káča chuova, všickni od pana Bartoše od Černé Ruože, svědčili: Když jsú jedli a pili pan Habart, pan Vlk, pan Škvorecký a pan Zděslav, i dávali jsú svým pacholkóm tu jísti i píti. A pacholek páně Zděslavuov svlíkl se s sukně i chodil tak jediné v nohavicech. I řekl druhý pacholek, páně Habartuov jemu: „Nechoď tak, bude se paní a pán hněvati. Potom přišla paní k stolu, a ten pacholek páně Habartuov chtěl piva. A paní řekla: „Nemáme!“ A pacholek řekl: „A kdež jste první vzali, jako jste nám dávali? dajte nám za naše peníze!“ A paní řekla opět: „Nemám.“ A ten pacholek pak lál. I řekla jest paní tomu pacholku páně Zděslavovu: „Však‘ jsem několikrát prvé duom zapoviedala, a ještěť pravím, nechoď mi do domu! a mnoho jsem takových lotruov přečekala, že jsú je zvěsili; i tebeť přečekám, že tě voběsí!“ A pacholek páně Habartuov k tomu řekl: „A já takových paní mnoho přečekal, že jsú je ztopili; i tebe prvé utopí, nežli nás zvěsí!“ I žalovala paní panu Habartovi: „Hle pane, pěkně mě tvój pacholek ctí! praví, že jsem hodna utopení!“ A pan Bartoš k tomu řekl: „Doufám pánu bohu, žeť má manželka není hodna utopení!“ A ten pacholek přistúpil k stolu, řekl: „Pane, an ona paní praví, že jsem hoden voběšení.“ A paní řekla: „Ne tobě jsem já mluvila, ale pacholku páně Zděslavovu, neb jsem mu prvé duom zapověděla.“ A pan Bartoš opět po druhé: „A já doufám pánu bohu, žeť má manželka není hodna utopení!“ A pan Habart odpověděl: „Takéť mój pacholek není hoden voběšení.“ A pan Vlk vyskočil z zástolí i chytil se za tesák a řekl panu Bartošovi: „Jeď svú zvyjedenú! což nás chceš jísti? však nás jísti nebudeš!“ A jiní páni také se z zástolí schápali. A pan Bartoš vida to, že všickni vstávají, řekl jim: „Nu nu, toho-li chcete? toho-li?“ I šel spěšně ven ze dveří a zavřel po sobě světnici na řetěz. A oni všickni po něm ke dveřuom táhli, a chtěli ven i nemohli. A Duora kuchařka chytila pana Habarta, a Magdalena služebnice držela dveří, a pan Zděslav dal jí políček a chtěl ze dveří. A paní ho chytila za sukni, a pan Zděslav strčil jí, až upadla. A Vaněk šenkéř panem Zděslavem trhl zase ode dveří, a on vskočil na lavici, vytrhl

tesák a chtěl skla vybíjeti *. A šenkéř mu řekl: „Aj pane Zděslave! co děláte?“ A zatím pan Vlk šel za stuol a otevřel sobě vokno i vyskočil jím ven na dvuor; a šenkéř boje se, by pána neurazili, vyskočil za ním voknem a běžel ku pánu; a potom páni jiní všickni za ním voknem ven vyskákali. A paní bojéci se za pana Bartoše, i vyskočila také voknem. A pan Bartoš jich nedočkal v domě, než vyšed ven z domu zavřel duom po sobě a poslal Martina služebníka domovního, aby šel po pana Burjana Haléře, Petra mečieře a po Říhu.

Burjan Haléř, na tu přísahu, kterúž do staršie obce, jsa za staršieho, učinil, i svědčil: Dnes týden, bylo v úterý na středu vokolo čtyř hodin na noc, přišla jest děvečka má do světnice a řekla: „Volá tě pan Bartoš soused, aby k němu hned vyšel, že ho chtí jeho hosté bíti.“ A já šel jsem tak jedné v sukni, i nenašel jsem ho před domem, šel jsem do jeho domu. A jakž jsem tam vkročil, tak jsem řekl: „Co činíte? milí páni, pomněte se!“ Tu hned pan Škvorecký, maje meč v ruce nedobitý, obrátil se ke mně a ráčil jest ke mně mluviti, kterak se ta věc mezi nimi přihodila. A hned po té řeči ráčil jest povědieti: „Milay Haléři! teď mu se poddáváme, že chceme státi zítra bohdá před panem purgmistrem a pány, a chceme mu ze všeho právi býti, z čehož koli nás bude viniti. A pakli bych musil odjeti pryč, že mi nenie potřebie psáti listu, než na maličké cedulce; jedné ať mi pan purgmistr den jmenuje, chci rád státi před panem purgmistrem a pány, a ze všeho mu práv býti, ať se jedné upokojí a na nás súseduov nesvolává.“ A já jsem šel ku panu Bartošovi, neb ot nás podál v sieni stál s svú manželkú, vysokým hlaholem mluvě, kterak mu dávali zvyjedené lotry a zrádce, a jeho ženě, že bude utopena, a že ho bíti chtěli. Tu jsem já jemu mluvil: „Milay pane Bartoši! upokoj se, však vieš, že tuto práv býti nemuožeš. Vidíš, že každý kord aneb tesák má, a tuto rozsudek býti nemuož; poněvadž se pán ráčí podávati, že chce před panem purgmistrem a pány státi, i též se pan Jindřich Vlk, pan Habart i pan Zděslav Vrabský (podávají), že chtí všickni před panem purgmistrem a pány státi a ze všeho právi býti, z čehož je koli budeš viniti, což chceš na nich víc mieti? a ty kdyby je měl v vězení, aneb nad každým stál s diekou, nemohl by na nich víc mieti! Jáť bych na tom přestal, kdyby má věc byla; milay bratr, upokoj se!“ A on vzdy nechtěl, než vzdy jednostajnú řečí naříekal, kterak jsú mu hanebně láli i manželce eho; i šel ote mne pryč tam dále k světnici. I neviem, kde je se tu vzal pan Vilém Krušina a pozzadu vzal mě za ruku a ráčil jest ke mně mluviti: „Milay Haléři! muožeš-li ale to na něm zjednati, mohou-li

* Chtěl vysekati okno.

bezpečně zde koni zuostati a pacholci páně Škvoreckého, že pan Škvoreckay chce hned z jeho domu jíti i s těmito dobrými lidmi.“ A oni se též k tomu poddávali, že mu chtie pokoj hned učiniti, poněvadž ho oni před ním mieti nemohou. A já opět šel jsem k němu, kdež stál s manželkou svou, i mluvil jsem k němu, tak jakž pan Krušina ke mně mluvil. A pan Bartoš mi pověděl, že „já pana Škvoreckého z ničehož neviním;“ než vzdy opakoval, kterak jsú mu láli per g. b. c. atd. I osvědčoval naň pan Jindřich Vlk řka: „Milí páni! buď vám to svědomo, že mi dává lotry a zvyjedené zrádce.“ A já jsem řekl: „Milay pane Jindřiše, co vy to osvědčujete? však on tak nemluví, než on mně teď praví, že jste vy jemu dávali lotry, zvyjedené zrádce.“ A on jest hned přestal. A já obrátiv se opět jsem mluvil ku panu Bartošovi: „Milay pane Bartoši! ale upokoj se; poněvadž oni chtie z domu jíti a před panem purgmistrem a pány chtie státi a ze všeho právi býti, neviem, co na nich chceš víc miete?“ A on vždy nechtěl přestati. A já vida, že nic u něho nemohu prospěti, i šel jsem pryč.

16.

Mezi Petrem konieřem s jedné, a Brigidou Hovorčovskou s strany druhé, o dluh.

1527, 12. Února. (R. 3 p. v.)

Duchek lékař svědil: Tomu dvě létě, když jsem Petra koníře zhojil. Nebožtík Hovorčovský prosil mě skrze Petra koníře a jeho manželku, abych k němu přišel, a já jsem tam s nimi šel k žádosti jeho. A on Hovorčovský sám ležal nemocen. I ukázal mi svú nemoc a prosil mne, moh-li bych ho zhojiti? A já mu pověděl, že mohu s boží pomocí, chce-li mne poslyšeti. I udělal se mnú smlúvu, a Petr koníř slíbil mi za 5 kop míš., neb s tiem manželka Hovorčovského nechtěla nic míti činiti. A hojil jsem jej tři neděle. Potom pravil, že by dobře jedl, než toliko v ústech že jest mu purděj, * abych tak toho ponechal hojenie jeho, že jeho manželka praví, že ho medem zhojí. A já jsem pověděl: „Poněvadž mě nechceš poslúchati a řekl's, já tomu neviem co řieci; bezděky já žádného nehojím. Však mám rukojmie, musíť mi zaplatiti.“ I obeslal jsem Petra koníře před pana richtáře i svědky jsem vedl, že mi za to slíbil. A když to uslyšal Hovorčovský, poslal, abych já s Petrem k němu přišel. A když jsme přišli, kázal mi Petrovi zaplatiti a řekl Petrovi: „Však vieš, že žádných peněz nemám, neb jest má žena všecko obsáhla.“ A Petr konieř šed se mnú domuov, kázal své ženě, aby mi na to dala 1 kopu gr. I dala jest.

* Nyní kurděj; ne-li vlastně pruděj?

Mach, někdy služebník Hovorčovského, svědčil: To mi jest vědomo, že jest nebožtík Hovorčovský pójčil Petrovi koníři 50. kop míš. A když jel do Varuov * na lékařstvie nebožtík Hovorčovský, zase dala mi Petrova manželka 10 kop. míš.; a když jsme se zase z Varuov vrátili, dělali jsú spolu počet. Pak já neviem, zuostal-li je co jemu, či-li nezuostal.

Literatura.

Česká.

Perly České. Vydány od **Sboru Musea království Českého** pro vědecké vzdělání řeči a literatury české. Spořádal *Ant. Jarosl. Vrtátko.* V Praze 1855. Velká 16terka, str. XVI a 406. S ocelopisnými poprsími JJ. VV. a se čtyřmi listy 4° hudební přílohy.

Když lonského roku národ náš císaře a krále svého s nově zasnouenou vznešenou chotí ve vlasti své vítal, podávaje vznešeným hostům ieščíslné důkazy věrné oddanosti, usnesl se sbor musejní pro vzdělání eči a literatury české, oslaviti i svým příspěvkem první tuto návštěvu anovníků svých a vydati na památku „Perly České“. Kniha tato, ač enom od „Sboru“ vydána, může se tedy považovati za dílo *národní;* yslovujeť city veškerého národu, a pochází ode Sboru, jenž si tichým, přece úsilným a důsledným počínáním svým získal velikých zásluh vzdělání národu našeho. Tím nabývá tato kniha důležitosti činu nádního. Za takové přijaty jsou „Perly České“ od Nejjasnější Paní, teréž od Sboru věnovány jsou. Ráčila na žádost Výboru musejního přijmutí dedikace „Perel“ skrze nejvyššího hofmistra Svého, knížete . Taxise nejmilostivěji odpovědíti, že „s radostí sobě připomínajíc dny lonského pobytu Svého v Čechách tak příjemně ztrávené, s potěšem věnování té pamětné knihy přijímati ráčí.“ Tak se dostalo „Perlám eským“ obzvláštního vyznamenání, že jsou knihou na památku od rných Čechův nejjasnějším panovníkům podanou. Úpravnost tisku a vnějška vůbec vrovnává se tomuto účelu, zvláště při vydání skvostm, ve čtverci, které pozornost i ve vyšších kruzích na sebe přivábilo. vostný exemplář, podaný Jejímu Veličenstvu, ozdobený umělou prací stříbře hnanou a českými drahokamy, ** byl tímto spůsobem plod har-

* Do Karlových Varův.

** Vedle výkresu p. Manesa od p. Chloupka, vazba od p. Makovského.

monického konkursu téměř všech umění, vydávaje o stavu jich v naší vlasti nevšední svědectví.

Obraťme se nyní ke stránce literární.

Perly obsahují rozmanité články prosou i veršem od rozličných spisovatelů. Otvírá se kniha básní slavnostní od Vocela, jenž vážným slovy věrnost Čechův ke králům svým opěvuje, načež následují čtyři básně Furchovy a jedna Melicharova. Mezi podanými zde pracemi jiných básníků připomínáme lehké plynné básničky Hankovy a elegický zpěv Jablonského: „*Pěvec v cizině*“.

Mnohem rozmanitější a hojnější jest sbírka článkův prosaických. Máme tu novellistiku *vesskou,* zastoupenou Fr. Pravdou a Boženou Němcovou, historickou Ehrenbergrem; máme pohádky slovenskou a českou, články životo-, děje- a národopisné, zdařilé obrazy přírody i pojednání zemězpytné. Již tato rozmanitost článkův svědčí o horlivém snažení p. redaktora. Jest pak mezi nimi mnoho pěkného, zdařilého. Úvodní článek „Dnové radosti“ líčí prostě a pěkně všeliké slavnosti konané v Čechách za příčinou příjezdu JJ. Veličenstev. Následující veská novella Pravdova, ve známém způsobu tohoto líčitele našich vesničanův, souvisí uzlem svým s oslavovaným zasnoubením. Paní Božena Němcová vystupuje tu co soupeřka Pravdova na poli, na kterémž nedávno její „Babička“ prvního místa u nás si dobyla. I její „*Karla*“ jest šťastným plodem ducha jejího; mravy, zvyky, předsudky „Bulákův“ líčí se tu lehce a živě. Idyllický ráz novelly značí se i tím, že zde mnohem více líčení, vypisování než vypravování. Našemu filologickému národu bude ostatně „Karla“ i proto vítána, že se mu zde poskytuje příležitost, poznati podivné podřečí okolí Domažlického, jímž některé osoby v ní hovoří. Těmto pracím po boku stojí Ehrenbergrova rovně vesská novella „*Svatba na biskupství*“, ježto na půdě historické jsouc založena velmi zdařile líčí mravy lidu, a od předešlých dvou novell obzvláště hojnějším dějem se liší, který se rychle rozvinuje a ušlechtilým jazykem vypravuje. Ze dvou pohádek bude Erbenova „*Dlouhý, Široký a Bystrozraký*“ způsobem vypravování každému zanímavá; vypravuje Erben prostě, nehledaně, vyhýbaje se přitom veliké širokosti, kterou v pohádkách často nelibě dotknuti býváme; i Danieliho „*O báčovi a šarkanu*“ jest pěkná, dobře vypravovaná pohádka.

Články děje- a životopisné máme tu tři. Dobrodružný hrdina „*Jan Jiskra z Brandýsa*“ líčí se tu obratným pérem Hermenegilda Jirečka; krátký bohužel život genialního Chorvata *Lisinského* vypisuje nám jeho krajan Vranyczany Dobrinović, podávaje zároveň velmi vítané příspěvky k historii nejnovějšího literárního snažení Chorvatův. Mladistvý Křížek podává nástin historie královských měst věnných v Čechách. Obrázky Josefa

Jirečka *„Náš lid ve Vídni“* vrhají světlo na jednu z nejtemnějších stránek v národním našem životě, líčíce živými barvami onu část lidu českého, kteráž za vezdejším chlebem svým do Vídně putujíc tam v potu tváři a v obecném opovržení nádeničí.

Obrazy přírodní podávají se nám dva: *„Okolí Sloupské“* vypisuje pěkně Jan Soukup; Vilém Lambl přímořský a námořský v Adrii v článku: *„Na moři a pod mořem“*, jejž za jeden z nejzdařilejších v celé knize pokládáme. Celý obraz nakreslen jest tak přirozeně, tak lehce a živě, jak jen nadaný spisovatel kresliti může, který všecko sám na své oči viděl a pozoroval. Zvláště krásně líčeni jsou rozličtí národové, vedoucí obchod po moři adriatském: obratní Dalmatinci, bystří, odvážliví Řekové, vášniví, silní Italiani a vážní Angličané. Nemáme mnoho podobných nákresů ve své literatuře.

K těmto článkům slušno připojiti Krejčího *„Pravěké doby země České“*. Spisovatel podává tu spůsobem každému přístupným náhled do výsledkův badání o velezanímavém tom předmětu.

To by byl krátký přehled všeho důležitějšího v zanímavé této knize, z něhož patrno, že i se stanoviska literárního sbírce této neposlední místo mezi podobnými spisy našimi náleží.

Nápěvy zvěčnělého Lisinského k slovům Hankovým a Kavanův k slovům Jablonského jsou velmi milým přídavkem.

Babička. Obrazy venkovského života. Od *Boženy Němcové*. V Praze, tisk a náklad Jaroslava Pospíšila. 1855. Velká 16. str. 346. Cena 42 kr.

Vyjití některého původního díla pěkné literatury nepřestalo ještě býti u nás vzácností, zvláště je-li dílo toto dobré. Když paní Němcová poprvé vydávati počala své „Národní báchorky a pověsti“, byla uvítána s radostí, čtena a opět čtena se zalíbením. Mladým a starým chutnalo stejně dobře to pěkné ovoce, natrhané s výborem tak vkusným v kouzelné zahradě národního podání, plné ještě své prvotní čerstvosti, jen umělou rukou sestavené a rozmanitě přikrášlené. Byla-li hádka možná, nikoliv o některé jednotlivosti, nýbrž o směr vůbec, mohla býti jen o to, zdali se měla p. Němcová přísněji přidržeti národního podání, aneb zdali měla s ním zacházeti ještě svobodněji, slovem zdali měla jíti tou cestou, kterouž u Němců bratří Grimmové, u nás Erben kráčejí, aneb kterouž si známý i vzděláním českých pověstí Musaeus vyvolil. Oněchno snaha jest, vytříbiti ze sebrané látky původní formu pověstí co možná nejpřesněji, tak aby tito dochovaní a očistění pokladové z dávné minulosti, nepozbydouce ničeho ze své zajímavosti, mohli býti spravedlivým svěd-

kem mysli a vzdělanosti oněch dob, kteréž se nám nyní v šeru tratí, a jež druhdy tak krásně slunce poesie osvěcovalo. Jak viděti je úkol tento i vědecký i poetický, a mužové jmenovaní podnikajíce jej uchystali v pověstech svých sobě látku k bájeslovným zkoumáním, obecenstvu pak kytky nejvonnějšího kvítí, v níž práce pátrajícího a srovnávajícího ducha čtenáři se ukrývá krásnou prostotou formy. Musaeovi naopak, abychom při nejznámějším u nás jmenu z německé literatury zůstali, a jiným jeho druhu bylo podání lidu vítanou látkou, kterouž obraceli kam se jim líbilo, rozpřádajíce a přikrašlujíce ji co obraznost a vynalézavost stačila. Onen spůsob nehodil se paní, tento pak našim okolnostem, ba vůbec našemu věku, kterýž cenu a zajímavost národních báchorek dostatečně uznal. P. Němcová přidržela se prostřední cesty; přineslať k báchorkám básnický smysl a přidala jim ho někdy, kde se jim ho zdálo nedostávati. Takto není sice sbírka její všude pramenem, ale všude přece příjemným čtením, jehož půvabové obliby čtenářstva posud jisti jsou, jakož nejlépe nové vydání tohoto díla dokazuje.

P. Němcová osvědčila ve svých báchorkách nevšední dar vypravovací, živost citu a fantasie, mysl básnických krás jímavou, plynnost slohu, rozumějící dobře krátkosti, kde na místě jest: o vynalézavosti však její, o daru vlastní plodnosti nemohlo se z nich bráti žádné svědectví. Přijala svou látku z národního podání, neutvořila ji; její zásluhou byl jen vkus ve vybírání, v sestavení a v novém vylíčení toho, co před sebou nalezla. Těšili jsme se, že máme tak spůsobnou vypravovatelkyni národních pověstí, ale museli jsme býti v pochybnostech, shledáme-li v ní i ducha tvorčího. „Babička“ nám ukazuje, že v p. Němcové i tohoto daru jest.

Naše domácí kritika nebyla nikdy příliš přísná, kde jen co poněkud obstojného před sebou měla. Okolnosti tak vyhledávaly, dokud i sebe skrovnější dárek byl aspoň v tom neb v onom ohledu vítaným přispěním naší literatuře, dokud u nás nebylo možná nabyti literními pracemi rozšířenější slávy aneb hojnější odměny. Stav ten zlepšil se poněkud, ač posud nikoliv tou měrou, abychom si nemuseli více vážiti každého kloudného daru, kterýž se ve chrám národní naší literatury přinese, než národové jiní, u nichžto všecky zdi již zavěšeny jsou, a za literní práce nikoli skrovných odměn nýbrž pokladů se nadíti možné. „Babička“ paní Němcové nepotřebuje těch ohledů. I po nejpřísnějších operacích kritické anatomie a chemie zbyde v ní tolik zdravého jádra a v něm tolik pochotnosti, že se ani kritika „Babičky“, ani „Babička“ kritiky nemusí ostýchati. A však nevidíme-li u „Babičky“ příčinu, proč bychom v ní nevytkli otevřeně to, co dle našeho zdání méně podařilé anebo přiměřené jest, měli bychom jakož vůbec každý tak i tento refe-

rát za velmi nedostatečný, kdyby se nevynasnažil ukázati spravedlivě a s radostí i to, co v „Babičce“ především krásného se nachází.

A co je ta „Babička“? tážete se. Titul vám praví, že „obrazy“, a musím mu dáti za pravdu. Celé venkovské živobytí s jeho jednoduchými, nelíčenými a přece tak mocnými půvaby, jimž jen zkažená chut odolati může, s jeho tichými a hlučnými radostmi i s jeho zármutky staví se vám v prosté řadě jímavých, výtečně podařilých obrazů před oči; všecky ty změny, jak je střídání času, jaro, léto, podzim a zima, i jak je rozmanitost událostí v lidském živobytí i v přírodě přivádí, pout, obžinky, veselka i pohřeb, povodeň i bouřka, živobytí chudých, zámožných i boháčů, horáků i dolňáků, svět dospělých i svět dítek, svět nový, který již snad v nic nevěří leč v sebe, a v svět starý, který tolik věřil ve věci, jimž se nyní smějeme, a který přitom přece lepší byl i lépe se měl než my — všecko staví se vám tu v plné a nenucené rozmanitosti před oči. Myslíte-li však, že máte jen obrazy před sebou, jste na omylu, neb „Babička“ jest tak dobře i vypravováním, povídkou, a všecky ty obrazy jsou jen částkami vypravování, kteréž u nich odpočívá, s nimi pokračuje. Vypravuje se vám, jak babička večer svého života ztrávila se všemi osudy tohoto přátelského kruhu, jehož středem ji býti vidíte, a tito jednoduší, řekli bychom téměř všední příběhové, stačili básnické mysli skladatelkyně k vyvedení díla, ježto čtenáře od začátku do konce jímati a napínati nepřestává. Sprostinkými, jednoduchými a přirozenými prostředky toho cíle dosáhnouti, jest bezpečným znamením šťastného a nezkaženého daru poetického a zvláště zásluhou za našich dob, kde románopisci o závod křiklavých prostředků a nejprudších vesikancií hledají, jen aby umordovanou mysl čtenářstva do nového násilného hnutí přivedli.

Paní Němcová uměla šťastně sáhnouti do tak bohaté a vděčné látky, kteráž před každým ležela, a již přece nikdo neviděl, jíž aspoň nikdo u nás dobře použiti neuměl. Ona sáhla do života prostonárodního, nelíčeného jako půda jeho, venkovská krajina, ale zachovalého a čerstvého, jako jsou šíré pole, luka a les proti stísněnostem a přebroušenostem městským; do života, kdež poesie místo pumpy ještě čistou studánku a místo klecí ještě ptactvo pod šírým nebem anebo v klenbách hájů prozpěvující nachází. I vyobrazila nám stařenu starého světa, toho dobrého, tak jednoduchého a přece prostomilého druhu, kterýž nyní tak rychle zachází, ba již na samém sklonku jest. Stařenu to plnou silné a účinlivé víry, jejíž i pověra se nám milá i ctihodná zdá, tak jest u ní všecko nábožným duchem prodechnuto a v pěkný celek vyrovnáno; stařenu do poslední chvíle plnou přičinlivosti, nezapomínající nikdy na nic, co náleží do oboru jejího činění a starání, přísnou a ne-

promíjlivou, kde se týká náboženství, čistoty mysli, zachovalosti mravův, a přece tak omluvnou cizích vad a slabostí, dopřávající každému z nejochotnějšího srdce jeho radost; stařenu, kteráž ve dne v noci o všecko, o každého, i o tu „mrtvou tvář“ pečuje, a kteréž každý si váží, kterouž každý poslechne, každý miluje, i „ta mrtvá tvář“; stařenu, kteráž umí viděti mocné nezahazujíc sebe a chudé nepohrdajíc jimi, kteráž seznala svět ale zachovala srdce a prostou mysl, kteráž utrpěla, ale nad utrpením uměla vítěziti i zvítězila. Kdož by se této, v největší přísnosti a prostotě mravů vyrostlé stařeně divil, že se nemůže zpřízniti s těmi spůsoby, které, vyšedši ze svého osamělého zákoutí k vnukům svým, na tomto novém, prostrannějším a bohatším dějišti prostírati se vidí; kdož by jí měl za zlé, že se tak pevně přidržuje všech těch pověr starého světa, v nichž a s nimiž je tolik utěšené mysli, tolik poesie, tolik upřímné srdečnosti a řekněmež i zbožnosti. Je to svět prvopočáteční, nezkažené ještě upřímnosti, z něhož nás anděl novověké vzdělanosti plamenným mečem vyhnal a na nějž nyní tak toužebně pohlížeti můžeme, jako na věk zaniklých kouzel dětinných radostí, v nichž jsme s přírodou a se vším ve svazcích tak upřímných a outulných žili, v jakýchž i babičku i její věk v prostomilých obrazích p. Němcové žíti vidíme.

Ano, nesmíme činiti křivdu, i Fr. Pravda sáhl do této prostonárodní látky, a sáhl do ní dříve než p. Němcová, i nemožné říci, že by byl v tom zraku a umění prázden, ba na tolika místech vybleskuje tak krásný a vzácný dar, že litovati jest, že tuto látku příliš s jedné strany pojímá, že ji volně a přirozeně vytvořiti se nenechává. Látka tato nemá u něho své vlastní svobody, nýbrž táhne se tuze viditelně za předurčeným cílem; právě však úmyslnost je smrt krásného díla, jehož prvním základem zůstává nenucené, svobodné svéžití. Táž úmyslnost jest i příčinou, že Fr. Pravda tak rád s vypravováním vázne v nejnižších oborech mravův, že sprostší hledá před onačejším, i kdeby si vybrati mohl: vždyť je zde více co opravovati a poučovati! Bychom ale chtěli pomlčeti o tom, že taková díla do krásné literatury více nenáležejí, na to bychom se s ním rádi otázali, zdali aspoň na polo zbůhdarma psána nejsou, poněvadž je tato nejchatrnější třída bez toho ani nečte? Rozhlášení spisovatelé stopovali a líčili ovšem ještě chatrnější zjevy, a však jen co vnadilo čtenářstvu, jehož chuť již otupená nových draždidel zapotřebí měla. To naprosto není čelení Fr. Pravdy, i nech tedy zůstaví kazatelně a kárající metle spravedlnosti, co jen jim náleží a kam jen ony stačí; poesii pak, co jejího jest, krásné a ušlechtilé, to co čistě lidské jest a věčně zajímavé zůstává, rostiž jako květina na palouku aneb ve skvostné zahradě. Paní Němcová neměla zajisté poučení přímo před očima, neujala venkovskému životu ani čerstvosti ani síly, uměla však

básnickou, lepší, krásnější, vyšší stránku jeho vyhledati, a ejhle, dílo její jest zajisté jak zábavné tak i vzdělavatelné! *

„Obrazy“ paní Němcové ukazují nám tuto ctihodnou a prostomilou stařenu jak praveno na sklonku jejího života, žijící a činící po boku milované dcery, u prostřed drahých vnoučátek a mezi několika statečnými sousedy a sousedkami, jejichžto povah rozmanitost a trefné vyvedení spisu tomu veliké živosti dodává. Řekl bys, že ty osoby živé jsou, žes je viděl, tak přirozeně a nenuceně se před tebou pohybují, především soused mlynář, kterýž toče pikslou tak čtveračivé nápady má, Kristla, tato luční květina, plná čerstvé síly a přece půvabná, horský myslivec, tak tvrdého živobytí a tak jemného srdce; kontessa Hortensie, nevíš dítě-li či panna, ušlechtilost vzrozená a přece tak nešťastná. Za nimi v pozadí ukazuje se šílená Viktorka, obraz, který by jinde snad byl děsný, tuto pak, u prostřed přírody, mezi těmi lidmi, kteří se Viktorky sami neděsí, tak přirozeně vypadá a k samé krajině náležeti se zdá.

V tok tohoto vypravování vpleteno jest kromě as dvou místních pověstí několikero episod: historie babičky samé, jak milovala a zkoušela, když sama byla mladá, historie zblouznilé Viktorky, kontessy Hortensie a Kristly i jejího Míly, všecky tak, že se se samou, obrazy tyto proplítající nití vyvinují a končí. Obzvláště pěkně vyvedena, tragicky dojímava jest historie ubohé Viktorky; smrt a pohřeb její, jehož se v obrazích těchto dočkáme, nemůžeme si krásněji vylíčený mysliti. Proti této temné stránce, v níž se přirozenost lidská ukazuje ve své divým mocem propadlosti, uvádí se jako kontrast ušlechtilý zjev z nejvyšších sfer společnosti, kde táž přirozenost ustupovati musí přebroušenosti: kněžna to, pěstounka zmíněné již Hortensie, již babička jako člen prostředkující s ostatními spojuje. S ní uvedla p. spisovatelkyně vlastní pointu do svého vypravování. Paní tato, všemi dary ducha i srdce, urozením a bohatstvím tak vyznačená zašeptne, když pohřební průvod babiččin okolo jejích oken jde, hluboce si vzdechnouc: „Šťastná to žena“. Tím končí se epigrammaticky celý spis.

Ano, babička byla šťastná, jako každý šťastný jest a šťastný bude, kdo štěstí své především v sobě nosí, kdo za základ jeho ve velikých i malých věcech pevnou, upřímnou nábožnost má, každý s kým povinnost jeho tak srostla, že mu plnění její potěšením, příjemným zvykem

* „Ženich“ Fr. Pravdy v „Perlách českých“ poskytuje naději, že tento velmi nadaný spisovatel ode svého posavadního, ač původem chvalitebného, však účinkem mylného přímě-moralisujícího spůsobu upustí. V povídce té již i méně rozvláčnosti, k níž jej snaha jeho didaktická tak zaváděla, tenčíc oblibu čtenářstva a tedy i působení jeho prací.

jest, každý kdo ke svému štěstí málo potřebuje a cizímu štěstí radovati se umí, a babička byla šťastnější než kněžna zejmena i tím, že byla nenucená v nábožnosti, nenucená v práci, nenucená v lásce, nenucená v radosti a v žalosti, že jí v tom krok za krokem nepřekáželi ohledové etikety, stavu, vznešené společnosti, že mohla býti všude sebou samou, všude přirozenou; a to jest hlavní výhoda nižších vrstev společnosti před vyššími, prosté vzdělanosti před vyšší a přebroušenou, starého způsobu před novým; to jest spolu smysl celého spisu.

Kdyby byla paní Němcová předmět svůj pojala pouze z národní stránky, kdyby byla pouze malovala život, jak venku jest, hledíc především k barvám a ne ke smyslu pod nimi se skrývajícímu, není pochybnosti, že by byla dovedla nakresliti obrazy velmi zajímavé; ona uměla vyhledati ve zvláštním a národním i stránku vyšší, věčně trvající ceny, a tak přiberouc k pěkné a původní pestrosti zjevů i myšlénku čistě lidskou podala nám umělecké dílo vyššího směru. Zpomínky babiččiny padají v první doby po odstoupení Slézka a Kladska, když svazkové Čech, aspoň pomezních, s těmito krajinami ještě přátelštější byli, kteréž historické přibarvení babiččiným zpomínkám obzvláštní ještě pro nás zajímavosti dodává. Zpomínky zde uvedené mají cosi elegického pro nás. I vytkneme při té příležitosti již i anekdotu o císaři Josefu, kteráž nejen jako zpomínka na toho znamenitého mocnáře, nýbrž i svým naivně loyalním vypravováním zajímá a v tomto spisu velmi vhod přichází.

Že paní Němcová nenuceně, plynně, zajímavě vypravuje, ví každý, kdo četl její báchorky. Zde měla sice větší, nesnadnější úkol před sebou; tím větší čest dělá jí tak pěkné jeho vyvedení. Snadnější to věc vypravovati báchorku krátkou, plnou děje, plnou obraznosti, všude a od věků vypravovanou; vypravujíc jednu přiučuješ se vypravovati ostatní. Vypravovati zjevy tichého venkovského života, líčiti tyto obrazy, aby nebyly všední, uměti tak je obraceti, aby nevynikalo to co jim obecného jest, a co by tedy nuditi musilo, nýbrž aby to se vyráželo, čím se dá z nich nabyti živé a barevné rozmanitosti, sestaviti tyto ve své podstatě tak jednoduché zjevy tak, aby nejen jímaly ale i napínaly, jest dar, kterýž není dán každému, jest více ještě než dar, jest umění. P. Němcová byla by si úkol svůj usnadnila, kdyby byla napsala úplnou povídku, v níž by bylo zapletení mysl čtenářovu napínalo, v níž by jej bylo očekávání katastrofy dále a dále pudilo. Nic toho! Zapletení, je-li jaké, nastupuje jen v ději episodickém, k tomu teprv ve druhé polovici spisu. Katastrofa, rozuzlení, kteréž může očekávati čtenář, jest tak všední, tak obyčejné, že zde právě ničím není. Což může čtenář očekávati, čehož se báti, leč že ta milá stařena, okolo níž mu spisovatelkyně tak milé

a zajímavé zjevy kouzlí, nebude trvati dlouho, a že se při vypsání smrti její s ní i s prostomilým tím spisem bude muset rozloučiti? A přece babička vábí od začátku do konce.

S potěšením poznali jsme, jak trefně umí p. Němcová povahy líčiti. Není malý počet osob, s nímž se v tomto vypravování potkáváme, a přece jaká jich rozmanitost! Pominouce vedlejší, jen v hlavních rysech odbyté osoby, jaké často překvapující mistrovství v líčení hlavnějších. P. Němcová má dar, u spisujících paní nepříliš všední: dar krátkého vypravení. Podivíš se, co někdy několika slovy řekne, co smyslu, co barvy někdy v krátkou sadu zahrne, jak trefně řečí umí zatočiti, a to tak nehledaně! Liší-li se p. Němcová co do látky a jejího měření ku prospěchu svému od panujícího nyní proudu románopisců, liší se od něho zajisté taktéž i ve formě, a nemůže se jí vytýkati, že by jela drahami od nich vyjetými. Možná-li dílo její s některými novověkými zjevy srovnati, jest to obor vesských historií, jimž Auerbach v Němcích právo a oblibu získal, a kteréž napotom i jinde, jmenovitě u Francouzů nalezli své pěstovatele. A však jaký to rozdíl mezi líbeznými a národně i duševně zajímavými idyllickými obrazy p. Němcové a pretenciosností, účelností, z části i napiatostí plodů těchto! Tento rozdíl nespočívá pouze v osobnosti spisovatelské, on jest i národní. Komu se dříve tak nezdálo, doufám, že přečta „Babičku“ stejně bude souditi, aspoň přidá, že p. Němcová vedle svých cizojazyčných soupeřů něco nového nalezla a vyvedla. A toť snad dosti!

Nuže, po tolikeré chvále, co jest tedy, co se má aneb aspoň může vytýkati „Babičce“. Věru ne tolik a takové, aby mohlo býti újmou spisu celému; některé jednotlivosti, které, seznají-li se za takové, zač je považuje tento referát, snadno při druhém vydání změniti se dají aneb vynechati.

Přispívá zajisté k živosti a rozmanitosti díla paní Němcové, že se v něm setkávati dává dvěma světům a jejím mravům: onomu starému, tak milému a dobrému, a novému, který ve světlé obrazy jeho černé své stíny hází. Nebylo-liž by lépe, kdyby tento druhý svět ještě kratčeji byl naznačen, ještě více v pozadí držán? Nám aspoň zdá se, že by tón celého díla ještě větší jednoty nabyl, ještě příjemněji působil, aniž by obrazy samy odrážky své pozbyly. Jmenovitě bylo by snad přáti, aby onen žert, který uvedl Mílu do takových nesnází, méně pádně, a raději více komicky byl vyveden. Při hlavní idei „Babičky“ mělo by se buď docela pominouti aneb jen s obalem a zlehka uvesti všecko, co více výrůstkem je venkovského, prostonárodního života než okrasou a květem. Tak by snad neškodilo méně mluviti i o Kudrnových. S druhé strany nesrovnává se s tonem a nešením celku, že p. Němcová, ač jen na

několika málo místech, tuším veskrze jen za příčinou dítek ve vypravování tom jednajících přímo vyučuje a moralisuje. Takové jest u př. hezké jinak vykládání o mravencích. Cosi takového hodí se výborně do spisu pro mládež, v těchto obrazích jest ale jaksi od místa.

Potkáváme se zde onde v „Babičce“ s modernisováním, t. j. použito příležitostí v ní se naskytujících k uvádění některých ideí, obratů a narážek, právě majících časovou zajímavost i důležitost, ač tam, kde se uvádějí, s času neb s místa jsou. To jest právo, které si spisovatelé od jaktěživa brali, kterého mírné a vhodné užívání jim i za zásluhu pokládáno, a jehož často silné nadužívání Shakespeara přece Shakespearem býti nechalo. Jest již vlastností člověka, že rád ducha toho, který jím hýbe, i jinam přenáší. Tak oduševňována již v nejšedější starověkosti příroda, tak podkládáme jiným i vidíme v nich rádi svou mysl, své idei a interessy, tak má především každý věk, každý vyvinutý stav věcí své oblíbené myšlénky a snahy, jež hledá všude, jež by rád v každém možném světle ukázal, k nimž by všude pozornost obracel a lásku nakloňoval. V tom ohledu nemůžeme leč jen schvalovati, že i p. Němcová tohoto práva použila, a národní mrav malujíc lásce k národu a národnosti výmluvného a vroucího svého péra propůjčila. To však byli bychom si přáli, aby, kde se obrací k tomuto předmětu, ještě více se byla vystříhala moderního přibarvení, bez něhož obejíti se zde bez újmy věci za možné pokládáme. Nebyli bychom se při spisu jiného druhu o této věci zmínili; tón však, v „Babičce“ panující, jest tak milý, tak lahodí srdci a sluchu, že se neradi dáváme z něho něčím vytrhovati a upomínkami jistých slov neb myšlének v tuten svět buditi. Vynasnažíc se paní Němcová místa tato jinak, okolnostem a tónu celého spisu přiměřeněji pojmouti, nepochybujeme že toho zúplna dovede i že věc tím hlubší jímavosti, spis pak nových vnad nabude. Možná že se sem tam i v jiných věcech někdy jistě některý výraz najde, který se sčasný neb smístný zdáti bude; ten, uzná-li se, snadno bude setřen.

Jazyk p. Němcové byl vždycky plynný a snadný, lahodný, a netřeba tedy uváděti, že se i zde honosí těmito zajisté nevšedními vlastnostmi. Předmět žádal lepost, ovšem ale i co největší prostonárodnost řeči, v dialogické části, která zde šťastně vyvedena jsouc dílu nemalé živosti dodává, téměř krajinnost, aspoň potud, pokud by nebyla bezevděků před uchem, pravidelností spisovného jazyka vytřelým. Jednota díla velela, aby se obě části k sobě co nejvíce vyrovnaly. P. Němcová vyvedla vůbec šťastně nesnadný tento úkol, nesnadnější ještě tím, že náš jazyk, t. j. jazyk našeho věku posud nepřestal kolísati mezi dvěma krajnostmi, totiž mezi přílišným přidržováním se starého, kteréž k neohebnosti vede, a mezi pohrdáním čili vlastně neznáním jeho, což nám

úplnou desorganisací jazyka hrozí. Pravý prostředek nenalezne, neutkví se tak hned. Nezazlí tedy nikdo právě jen p. Němcové, jestli se, aspoň v částce nedialogické, naklonila trochu více k jedné straně, k straně volnosti jazyka. Nepochybujeme, že si k novému vydání, jehož si brzy přejeme, ledačeho povšimne a spolu i skladbu několika málo sad poopraví, v nichž se obyčejný její rychlý a spanilý tok pohřešuje. *Interdum bonus dormitat etiam Homerus* říkalo se za dob, kdež bylo ještě předepsáno devatero let k pilování jednoho díla; i není-liž nad samé dost, možné-li jest jen některé maličkosti vytýkati práci toho věku, který parochodům uvykna žádá, aby dílo za devět neděl bylo napsáno i vytištěno? Za to ovšem díla naše obyčejně tak rychle pomíjejí jak rostla. I kdež by se také v mysli souvěkosti nalezlo na ně dost místa, když se aspoň jinde ve fabričních kupách plodí! „Babička“ je však hodna, aby se jí dostalo posledního vypilování. Nemůžeme tuto příležitost nechat si minouti, abychom se neozvali proti spůsobu, jak se v „Babičce“ vztažné náměstky „co“ častěji užívá: toť pravý Proteus, všech pohlaví, všech počtů! Pustíme jí vším právem naší vážené spisovatelkyni sem tam v rozmluvné částce „Babičky“, prosíme však, aby ji za to jinde docela vynechala. Upomínáť na přílišné setírání jazyka, na tu dobu, kde nejen tvořivost, nýbrž i sama organická síla mizí a rozdíly jazykové, dříve tak ostře vytvořené, opět se ztrácejí.

Loučíce se s „Babičkou“, s níž jsme ztrávili tak příjemné hodiny, nemůžeme vysloviti přání, aby p. Němcová nebyla uražena tím, co jsme — a jest to jen několik menší váhy věcí — ve spisu jejím vytkli. Vidělať, jak si jeho vysoce vážiti umíme, ač záleží-li na jednom ceniteli, kde se jich tolik nalezne. Staré pořekadlo dí, že všecky cesty vedou do Říma, i nenít jí neznámo, že o věcech rozličných rozličná býti mohou mínění, kteráž, když se slušně přednesou, snášeti se mohou, a byť i všecka nebyla pravdivá, aspoň všecka, vyvrácením neb přisvědčením, odmítnutím aneb srovnáním k lepšímu poznání pravdy vedou. Co my jsme se zde kritickou svou prací o některé snad právě jen nepatrnosti pokoušeli, možná že původkyně „Babičky“ nové okrasy nalezla, kterýchž jí bohdá ještě přidá, možná že pojala myšlénku a zosnovala obraz díla, ježto bude novou ozdobou naší literatuře, novou potěchou milovníkům krásného čtení — a kdož by nebyl jeho milovníkem!

Nech p. Němcová neustane na své dráze dále pokračovati; nech nám podá často příležitost, jako zde, jejím dílům, jejím pokrokům se těšiti. Její „Babička“ jest opravdu národní zásluha, neboť není jen dílo krásné, dílo pěkné, dílo ušlechtující, jest i dílo národní, líčení a popis života a způsobu národního, především ušlechtilého a statečného. „Babička“ jest opravdu a obzvláště česká povaha, povaha jíž se honositi

můžeme, jemná a statečná, veselá a opravdová, tak rovná, tak ohybná nezadávajíc, nenadsazujíc sebe, plna čilosti a ušlechtilého smyslu poesie pronikající všude prosou tohoto života. Jak můžeme býti po vděčni, že byl tento obraz ještě v čas a tak zdařilými tahy zachycen na plátno, než památku jeho živou setřela nivellující kultura, vycházejíc na to, aby z národností v Evropě učinila jednu národnost evropejskou.

Jak velice bylo by přáti, aby vedle „Babičky“ brzy nakreslen by i obraz českého „dědouška“. Napíše nám jej Fr. Pravda?

Časopisové pomocí Matice české vycházející.

1. *Živa, časopis přírodnický.*

Když musejní sbor pro vědecké vzdělávání řeči a literatury české odhodlal se k vydávání *pomocí* Matice časopisů *Živy* a *Památek,* jedna zajisté v duchu a z povinnosti svého povolání. Snahy vědecké rozpro straňovaly se za posledních let v literatuře naší tak velice, že sbor ma tiční jenom nutné potřebě vyhověl, propůjčiv jim zvláštních organů. Jmenovitě byla to přírodověda, ku které, jako všude jinde za těchto dob, s obzvláštním zalíbením lnulo obecenstvo a která nalézala horlivých pěstovatelů nejvíce mezi nadanějšími mladšími spisovateli. Snahy tyto došly laskavého povšimnutí u našeho od celého učeného světa vysoce ctěného Nestora vědy, na ten čas kuratora Matice, prof. *Purkyně,* který tudíž počal se obírati myšlénkou, kterak by jim dán mohl býti směr co nejužitečnější. Výsledek delšího o tom přemítání bylo založení časopisu *Živy,* k jehožto redakci přidružil sobě vážený veterán mladého, ale již o vědu nemálo zasloužilého a účinlivého přírodozpytce p. *Krejčího,* učitele na české realce v Praze. Spojení toto povážlivé zkušenosti pokročilého stáří se svěžími silami a horoucí pro vědu zaníceností věku bujarého nemohlo býti šťastnější. To uznáváno jest v plné míře od obecenstva, které ve spolek ten kladlo největší naděje, a předplacení na první ročník Živy podalo výsledek skvělý, překvapující.

Než tyto naděje brzo ukázaly se neoprávněnými. Předběžné „návěští o prostonárodním časopise přírodnickém“, podané od prof. Purkyně v Musejníku (r. 1852 sv. 2.), dle kterého se měl ohlašovaný časopis jmenovati „*Zábavy přírodovědecké*“, obsahovalo program právě ideální, jaký se byl zrodil ve hlavě šlechetným zápalem pro vědu i rozšíření její pojaté, bez ohledu na to, bude-li ve skutečnosti možno, provesti to vše s našimi silami a při našich okolnostech. Při tom byla zvláštní váha kladena na zprostonárodňování vědy, jakož na to i samo jméno zamýšleného časopisu ukazovalo, v němž nad to výslovně slibováno, „*zá-*

bavným spůsobem poučení sdíleti o věcech přírodních nás obklučujících". Popularisování vědy bylo po nějaký čas heslem v naší literatuře, od „Zábav přírodovědeckých" očekáváno, že vyhoví „všeobecně cítěné potřebě", a idealistický program napnul očekávání toto nanejvýše a vzbudil naděje na mnoze přemrštěné. Když později obmýšlený časopis do skutečnosti měl vstoupiti, znělo jeho oznámení ovšem již mnohem střízlivěji. On neměl se již jmenovati *Zábavy*, ale *Živa* dle bohyně přírody starých Slovanů, i nesliboval více „*zábavným* spůsobem poučení sdíleti", než toliko „pojednávati o nejzajímavějších přírodních předmětech spůsobem každému čtenáři *snadno pochopitelným*". Rozdíl jest patrný, i viděti z toho, že kdežto onen předběžný program vycházel z horujícího zápalu, oznámení Živy bylo dílem povážlivého rozmyslu.

Od obecenstva však zůstalo to nepovšimnuto, přepiaté jeho naděje se neumírnily. Velmi mnoho, ba nejvíce přispívalo k tomu mylné ponětí mnohých o popularisování vědy, vzbuzené a udržované jarmarečním spekulantstvím německých knihkupců v populární literatuře. Trh knižní zaplavován byl po delší čas nesčíslnými prostonárodními vzděláními všech věd, jimiž lákáno „veliké publikum"; a vděčná úloha *miscere utile dulci* nalézala tu svého dovršení. Na *dulce* brán ale větší zřetel nežli na *utile*, a užitečné vědomosti podávány jsou obecenstvu ve spůsobě ocukrovaných pilulek. Jisté meze měla ta věc ovšem, a není nám povědomo, že by byl vyšel nějaký návod k měřictví v písničkách s přiloženými notami; za to ale, kde se to dalo dělat, nemělo literární dryáčnictví konce. Přede všemi jinými vědami stala se přírodověda nevyvažitelnou studní tohoto kořistnického průmyslu, neboť obor její poskytoval největší rozmanitost předmětů zajímavých, a brzo došlo mámení obecenstva populárními přírodnickými spisy takové výše, že skutečně mnohý se domníval, že si může učenost za několik grošů koupit a mít při tom ještě domácí vyražení pro celou rodinu. Tu jest snížena věda za děvečku zábavy, a důstojnost její sklesla hluboko. Nelze sice neuznati, že nový tento směr literární činnosti dal původ mnohému pěknému, důmyslnému a užitečnému dílu: ale bohužel veliká část populárních přírodnických spisů byla práce fabriční, robená na zákazku průmyslných knihkupců a málo spůsobna k rozšiřování důkladnějších vědomostí o přírodě, ba nescházelo ani takových, v nichžto drze vystupovala hrubá nevědomost, a které, daleké jsouce toho, aby známost přírody v rozáhlejších oborech rozšiřovaly, spíše čtenáře do bludů uváděly a mátly.

Od obecenstva německého nakazilo se i naše české, očekávajíc od spisu jednajícího prostonárodně o nějaké vědě neméně, než aby si s ním mohlo ukrátit dlouhou chvíli, při čemž by mu přišlo poučení jako ve spaní bez vlastního přičinění. Takové smýšlení o populárním vzdělávání

vědy jest ale škodlivý blud: věda nemá za účel zábavu, nýbrž poučení aniž lze dobyti se k jádru jejímu bez protržení více neb méně tvrdé šlupky. Teprva později přichází v průvodu vědy zábava vyšší, totiž rozkoš z rozhledu, následkem poznaných pravd rozšířeného, a dychtivost dalšího zvídání. Máť ovšem každá věda částky některé, jejichž k tomu přiměřené spracování zajímati může v dosti vysokém stupni i laika; ale obírání se jenom takovými nevede ke vzdělání opravdovému, které má přece býti účelem populárního vyučování, nýbrž zůstává pouhou hříčkou. Pravé popularisování vědy záleží v tom, aby vykládány byly její pravdy způsobem takovým, který by je učinil pochopitelné i lidem na nižším stupni propravného vzdělání stojícím, než jakého potřebí ku ponímání jich přímému a bezprostřednímu. Takovýmto způsobem nejlépe možná seznámiti čtenáře s výsledky vědeckého badání, ano jen takto možno mu vštípiti užitečné vědomosti. Že tato cesta jedině jest praktická a vědy důstojná, to patrně uznávala redakce Živy, když v oznámení svém svrchu uvedenými slovy ohlašovala, že ji zvolila za tu, kterou míní kráčeti. Při tom samo sebou se rozumí, že kdo tu hledal poučení, musel k jeho nabytí i se své strany se přičiniti. Vědu nelze podávati již hotovou po lžících; kdo žádostiv jest jí nabyti, musí ji sám vyhledávati, a populární methoda může mu práci sice ulehčovati, avšak docela mu ji uspořiti nikoliv nemůže.

Živa při všem ohledu na populárnost methody vyvolila sobě směr hlavně vědecký, a tím otevřela v literatuře naší cestu k důstojnému pokroku. Doba citlivého vlastenčení a neplodného dillentantismu, ve které skoro všecka literární činnost v oboru přírodovědy obmezovala se na utvořování nomenklatury, byla šťastně pohřbena; nyní jednalo se o to, aby světu byl skutkem dán důkaz, že národ náš právem zasluhuje zaujíti ono postavení ve světě vzdělaném, o kteréž se v posledních časech tak úsilně byl hlásil. Až dosavad byla se přírodnická literatura naše živila pouze výsledky zpytování cizího, ježto přežívala; byl čas, aby jednou vystoupila samočinně, obohacujíc nejenom seznam vyšlých knih, nýbrž podstatně i vědu. Tento úkol vytknula sobě Živa, a nestranný pusuzovatel neupře jí spravedlivého uznání, že ve směru svém důstojné sobě počíná. Pracemi předně slavného původce a hlavního redaktora časopisu, otce novější fysiologie, který se při Živě netoliko v obezřelém vedení jejím, nýbrž také co horlivý spolupracovník účastňuje, pak pracemi spoluredaktora Krejčího, Julia Saxa i jiných, zvláště mladších pěstovatelů vědy rozmnožen jest netoliko materiál její, nýbrž i na některé částky její nové světlo vrženo vzácnými výsledky, nabytými z badání samostatného. Purkyně mladší, Vojtěch Šafařík, Dr. Kuneš, Balda a jiní šťastně sobě vedou u přehledném sestavování vědě-

ckých dát doposavad známých; Krejčí, Gréger, Vetter, Salař a jiní zastupují stránku zábavnou obratným spracováváním předmětů vůbec zajímavých. Rozmanitosti udělují časopisu články vyprávěcí, jako jsou životopisy, cestopisné zlomky a t. d.; a hojné zprávy o nových objevech v oboru vědy uvědomují čtenáře o nejdůležitějších jejích pokrocích. Nepředpojatí znalcové vyjádřili se, že Živa ve svém spůsobu vyrovná se každému podobnému cizojazyčnému časopisu.

Čím to, ptá se mnohý, že právě domácí obecenstvo neuznává této zásluhy, a neodměňuje snahy tak chvalné a šlechetné hojnějším odbytem? Na to odpovídáme bez ostýchání, že tím hlavně vinno jest svrchu dotčené křivé ponětí o populárním vzdělávání vědy. Zajisté veliká část předplatitelů na první ročník Živy očekávala tam nalezti jen samé takové články, jako o vrabci, o čápu, o výru a t. d.; přísnější již nebyly jim po chuti, pojednání pak o předmětech, o kterých těžko psáti zábavně, vyhlašovali za nezáživné. Kdo vyhledávali pouhou zábavu, sami ničím se nechtíce přičiniti k rozmnožení svých vědomostí, museli se shledati zklamanými, a seznavše svůj omyl odvrátili se od podniknutí, které šlo nad jejich pohodlnost, jak mile se jim naskytla příležitost, za týž skrovný peníz dostávati časopis jiný, obsahu, jak se nadáli, zajímavějšího. Míníme tu *Památky,* které rok po založení Živy s touto v závod se pustily s týmiž příznivými výminkami pro údy Matice. Tím a jinými ještě příčinami, v doslovu ke druhému ročníku Živy vyloženými, skleslo předplatitelstvo na tento časopis v druhém roce jeho trvání téměř na polovičku předešlého počtu.

Přirozený následek toho byl, že se viděla redakce přinucena valně umírniti nákladu na Živu vedeného. Byla se totiž redakce uvázala v úkol svůj s nadějemi neméně sanguinickými, než jaké bylo očekávání veliké obecenstva, a neobyčejné účastenství, jaké u něho Živa na začátku nalézala, přimělo redaktory k ozdobování jí drahými illustracemi, jichž dostalo se odběratelům prvního ročníka kromě mnohých do samého textu vtištěných dřevorytů šestnáct kamenopisních listů, mezi nimiž byla jedna barvotiskem vyvedená horopisná mapa a pěkné ideální vyobrazení kamennouhelného rostlinstva; 24 archů textu a tolik obrazů, jejichž vyvedení všecku čest dělá kamenopisnému ústavu p. Habla, za 1 zl. 30 kr. bylo zajisté nemalým vnadidlem. Ale při účtech ku konci roku ukázalo se, že takovýto náklad vedený na Živu přesahuje síly, mimo časopis i při tom znamenitém počtu odběratelů, jaký tenkráte měl, žádnouti může. Když pak odběratelstva ubylo a také Matice za příčinou nově založených Památek pomoc svou na Živu uskrovnila: tu bylo neodvratelno, zastaviti dosavadní kamenopisné přílohy ku každému číslu a obmeziti se na dřevoryty v textu, nad to pak odhodlala se redakce

i k osobním obětem. Jak mile nebylo více onoho vnadidla, odpadla Živě i ta částka odběratelstva, která byla pouze jím přivábena, a na třetí ročník přihlásilo se jen asi 600 předplatitelů, kteří však mohou se považovati za stálé obecenstvo toho časopisu, které jej neodbírá toliko, nýbrž z větší části i čte — počet to při našich okolnostech vždy velice uspokojující.

Že redakce Živy dobře zná tyto i jiné ještě příčiny, které spůsobily umenšení jejího odběratelstva, nejlépe dokazuje zmíněný doslov ke druhému ročníku, z něhož vysvítá i horlivá snaha její, odstraniti vady a nedostatky, jaké by se při časopise skutečně shledaly. Co tam praveno o prostonárodním vzdělávání vědy, to úplně srovnává se i s naším o té věci míněním, jaké jsme pronesli v tomto článku. Není věru věc snadná, podávati výsledky přísných a namáhavých studií v rouše lehkém, a pravé populární methody nabývá se jenom pracně delším cvičením. Neschází zajisté ani dobré vůle a obětovnosti jak se strany redakce tak i se strany spolupracovníků Živy, * aniž také ochotnosti a účastenství se strany obecenstva, neboť nynější počet předplatitelů považovati se může za skrovný toliko u srovnání s předešlými ročníky, jmenovitě s prvním. **

Celý tento stav věci nemohl býti neznámým v jistých kruzích, kterým již povolání jejich velelo všímati si blíže tohoto vážného podniknutí, ježto v čele svém neslo ctihodné jmeno oslaveného veterána vědy. Než právě z nich učiněn v posledním svazku lonského Musejníka na Živu útok jistě nechvalitebný, jehož původce ani netroufá si přímo ji jmenovati, kdežto přece až dosti patrno, kam naráží. Čtenáře Živy nemohou arci másti prostořeká a lehkovážná slova, jakými tu kydána nezasloužená hana na snahy nejčistší, neboť ví on, že „dryáčnictví“ jest právě to, čemu se Živa nejbedlivěji vyhýbá; každý pak, kdo schopen jest souditi o článcích v Živě obsažených, musí uznati výčitku „nezralé, neúrodné vědeckosti a nepodařené populárnosti“ přinejmenším za velmi nelaskavou, ne-li za zlomyslnou. Aby *všecky* články některého časopisu byly stejně zdařilé a výtečné, může žádati jen zpozdilec; co se však jmenovitě vědeckosti týče, o to slovútná redakce,

---

* Že literární přispívání k Živě neděje se z chtivosti zisku, nejpatrněji vysvítá ze skrovnosti udělovaného honoráru, který při Živě obnáší 20 zl., tedy právě tolik co se dává od archu Musejníka a Památek, kdežto dle velikosti formátu, měl-li by se vyrovnati honoráru posledně jmenovaných časopisů, musel by obnášeti 36 zl., tedy bezmála dvakrát tolik. Kdo tedy píše do Živy, činí to z čisté lásky k dobré věci.

** Však ani belletristický *Lumír* neměl v poslední době svého vycházení více předplatitelů, ač měl-li jich jen tolik.

jak snad posuzovateli může býti *povědomo,* náležitě se stará, aby se do jejího časopisu nedostalo nic „nezralého a neúrodného“. Jsou však i kro mě čtenářstva Živy lidé, jejichžto soud o ní na váhu padá, a ti, nemajíce soudu vlastního, snadno-liž nepřijmou za pravý ten, který tak přísně, ba hrze vysloven jest v Časopise musejním, platícím vůbec za organ samé Matice? Úmysl posuzovatelův zřejmě vyzrazuje se ve výpovědi: „Kde není obecenstva, není třeba vydávati spisů.“ Jaká to logika! Co pak musí býti dříve, kniha nebo čtenář? A není-liž to právě úlohou litera tury, probuzovati obecenstvo? Jak mnohé literární podniknutí, které z počátku požadovalo značných obětí, teprva postupem času vzrostlo k znamenitosti! Tímto posledním vyříknutím postavil se posuzovatel sám do pravého světla.

Podle toho, co jsme dosaváde pověděli, mohlo by se zdáti, jako bychom viděli na Živě samé toliko skvělé stránky, a temnou nižádnou. Tak oslepeni však nejsme, abychom přehlíželi nedostatky a vady, jaých Živa nikoli není prosta; ano chceme i těm věnovati přiměřeného místa.

Že žádný časopis hned při prvním počátku neuhodí na pravou kolej, ve které nejprospěšněji mu jest stále se držeti, jest věc pochopitelná; potřebí k tomu delšího času, nežli se redakce náležitě ohlídne o oboru, který se okolo ní tvoří, nežli úplně sezná okolnosti i obecenstvo své. Proto ani Živu nechceme kárati z jakéhosi „kolotání“ mezi tím a oním směrem, jakého po delší čas bylo na ní pozorovati; než to tím právem jí vytýkati můžeme, že hned v prvním ročníku svém zabíhala někdy do oboru příliš suchoparné učenosti články takovými, které psány byly výhradně pro zpytatele a nikoliv pro obecenstvo, jaké má a zřeteli míti časopis populární. Jmenovati zřejmě těchto článků neshledáváme; není jich mnoho, ale i těmi mohlo obecenstvo Živy býti ušetřeno.

Tím častěji ale potkáváme se v Živě se články, a to obyčejně delšími, které by slušnějšího místa nalézaly v časopise hospodářském anebo některém díle padajícím do oboru průmyslnictví. Nechceme článkům, na které narážíme, upírati vnitřní ceny, dobře uznávajíce zásluhu jejich původců; ale Živa má jakožto časopis *přírodnický*, i kdyby se co nejpřísněji obmezila, vždy ještě obor tak rozsáhlý, že se jí nikdy nebude nedostávati bohaté látky, pro kterou kdyby jinam zabíhala, činila by to jenom na vlastní újmu.

Za to neradi pohřešujeme již po delší čas články vyprávěcí, jaké výhnutelně náležejí k rozmanitosti. Tak jmenovitě u podávání životopisů českých přírodoskumců učiněna příliš dlouhá přestávka. Články vyprávěcí v časopise směru vědeckého podobají se ku pohovkám rozesta-

veným na procházkách, na nichžto možná pohodlně odpočinouti unave
nému od chůze.

Načež však přede vším jiným upozorňujeme redakci Živy, jes
aby nepřijímala začátky článků velmi obsáhlých, jejichž pokrač
vání dává na sebe příliš dlouho čekati (a někdy ještě k tomu marně
a jejichžto ukončení nelze ani předzvídati. Taková sepsání ani nenále
žejí do časopisu, neboť dobře mohou tvořiti o sobě zvláštní díla.

V tom konečně jenom slov propůjčujeme ***všeobecnému*** smýšlen
čtenářstva Živy, když se pro budoucnost se vší opravdivostí ohražujem
proti článkům jako „Učedlníci Saištĭ". Tento mystický výtvor dob
chvála Bohu dávno překonané jest pravý anachronismus, a nad to nepo
chopili bychom ani, jak přichází do časopisu populárního, kdyby nám t
nevysvětlilo poznamenání p. prof. Purkyně, omlouvající jeho umístěn
Mámeť všecku šetrnost k osobním oblibám, ale chuti takové nemoho
rozhodovati proti duchu času. Ostatně již národní povaze slovanské příč
se všecko blouznivé horování; onaf ponáší se k jasnosti a poznává nej
raději smyslně. Zanedbání slušného ohledu na tuto její stránku mohlo b
Živě citelněji uškoditi nežli mnohé jiné vady.

Vůbec nemůže žádné redakci dosti na srdce býti kladeno, ž
přede vším jiným musí hledět vyhovovati žádostem a přáním obecenstva
třeba se i někdy neshodovala s nimi, neboť hlavní věc jest na počátku
pojistiti si dostatečného odbytu; teprv když časopis nabyl již stálého od
běratelstva, může na ně působiti účinněji ve směru sobě vytknutém. Má-l
časopis býti užitečným, musí býti přiměřeně rozšířen, a toho lze docílit
mu jenom tím spůsobem, když kráčí zároveň s duchem času a mluv
k svému obecenstvu tou řečí, jíž ono rozumí.

Horlivost, jakou redakce Živy až posud na jevo dávala u prová
dění úkolu svého, jest nám rukojemstvím, že i budoucně nepřestane
napravovati seznané ještě vady její a dle nejlepších sil svých k dalšímu
zvelebení jejímu se přičiní. Odběratelstvo časopisu toho jest i při ny
nějším zmenšeném počtu dosti četné, a při náležitém obmezení nákladu
tak aby se netisklo mnoho přes každoroční potřebu, může on s veliko
myslnou podporou, jakou mu uděluje Matice, dobře obstáti. Svým časem
pak, až větší obecenstvo nachýlí se více k opravdovějšímu čtení, naba
žíc se pouhých zábav a hříček, kteréhožto obratu spůsobení jest právě
úlohou Živy, pak zajisté i této nastane doba vděčnější.

Francouzská.

Ve francouzské panuje týž stesk jako v jiných literaturách: nic velkého nerodí se; slunce slávy neosloňuje paprsky svými žádné nové genie, kteří by svět z tohoto stavu přesycenosti a všednosti vytrhli, kteří by kolotající se sem tam mysli a vůle s sebou unesli, kteří by této době nový směr dali a novou jednotu, kteří by ji plameny svými, silou a novostí svou přinutili, aby zapomněla na všecko, nač by tak ráda zapomněla a nač přece zapomenuti nemůže. Nelze pochybovati, že by se takovému geniovi, kdyby hned přišel, aspoň s počátku dosti zle vedlo, a že by snad právě ti, kteří po něm nejvíce touží, nejvíce nesnází mu činili. Zevšedněnost nudí, zvyk ale nalezne posléze ve všem nějakou sladkost a v samém všedním se konečně tak pohodlně ubytuje, že se nerad ze starého lože do nového byť i lepšího stěhuje. Kolem vzato, co znamená u většiny toto toužení po nových geniích? Obyčejně nic jiného, leč že se svých veselých radů a dodavatelů denní porce pikantní zábavy nasytili, aniž by byl chutě kdo nový na snadě, jemuž by tento úřad se zachováním své reputace před světem svěřiti, a o němž by s hezkými frásemi ten ostatek času prohovořiti mohli, kterýž jim snad po náležitém pojednání o ostatních tak důležitých předmětech společenského života zbyde. Tak není ovšem ještě u nás, u nás jest však literatura pouze věcí nižších a prostředních tříd, kdežto se ní u jiných národů, a jmenovitě i u francouzského vyšší a bohatější zanášejí. Obzvláště krušný musí býti takový nedostatek Francouzům, u nichž literatura tak tuze i věcí společenské zábavy jest, jichž duch tak rád vzlítá a tak snadno chápe, a tím více tedy nových a bystrých draždidel i vnadidel hledá. Jak snadno byl rozprášen neočekávanými udalostmi ten skvělý neb aspoň lesknoucí se kruh mužů pěkné literatury, který se za červencové vlády v Paříži utvořil, a jak těžko jest nyní nahraditi jej jiným! Kdyby byl záležel kruh ten z duchů opravdu velkých, věčné své povolání v sobě nesoucích, byl by se byl dal tak snadno rozprášiti? Nikoliv, on by byl přemohl sílu okolností, on by byl snad na chvíli ustoupil neočekávané dorážce, za nedlouho bylo by však Francouzko opět za ním šlo.

Dějiny nám ukazují, že nezplodí každý věk velké, tvorčí duchy, duchy věčné platnosti. Jsou věkové obratů a přechodů, roztržití, nestálí, neukojení, jichžto mysl se nesebere k výtvorům obecného uznání, věčné platnosti; jsou věkové zažívající toho, co předchůdcové jejich velkého zplodili, aby to srovnali a v život obrátili; jsou věkové, v nichž se třeba opět zpamatovati. V tom stavu jest nyní Francouzsko i nelze litovati, že v pozadí byl odstrčen jistý počet duchů pochybné slávy a pochybného povolání. Ohromná střída dějů posledního dvoustoletí, pozů-

stalost duševní tolika myslitelů a tvorčích duchů v něm, jichž směrové se tak ostře na strany rozbíhají, jaká to látka k urovnání, jaká potrava ducha k zažití! Má-li se nynější Francouzsko k tomuto úkolu — a zajisté má se — možná se tomu jen od srdce radovati. Úkol ten však není malý, nevyvede se ani za rok, ani za desítiletí, jen po mnohých nezdařilých pokusech. Zůstane-li mu nové Francouzsko i déle věrno, bude-li pokračovati upřímně u vyrovnávání stranností v literatuře a v životě, nahromaděných za posledního věku, použije-li tolika a tak trpkých zkušeností, aby prázdno marnosti pevnější základy svého štěstí vyhledalo, bude-li, jakýž nyní vůbec v Evropě směr jest, nabyté poklady užitečných a blahoplodných vědomostí v nové vždy a nové vrstvy lidu rozšiřovati: nezbyde proč litovati, že nevynikají mužové nové, přehlušující slávy, jižto by spíše mohli překážeti než prospívati, aby se konalo i dokonalo dílo oddechu a ovědomění, smíru a spamatování.

Potěšitelno jest pozorovati, jak Francouzi pokračují vzdělávati pilně ten obor, který vždycky byl oblibou jich i mistrovstvím, obor *memoirů*. Vyjasňujíce takto do posledních žilek tajnou i zjevnou práci časů, snášejí tak neunaveně látku k onomu poznání a uvědomění, kteréž jim a každému národu tak jest potřebné. Byť i nebyly všecky nové práce toho druhu beze strannictví, již to jest pokrok, že takořka naprosto vyhynul onen druh memoirů, kterýž si libuje v lehkomyslnosti a oplzlostech a jenž nalézal jindy ve Francouzích tolik vzdělavatelů, po Evropě tolik čtenářů. Jaksi úředním dílem byly památníky nebožtíka někdy *krále Josefa*, jehož panování ve Španělích Francouzsku i dynastii Napoleonské tak špatně posloužilo. Však ani památky jeho neposlouží k obzvláštní oslavě jich; energie, bystrost, neúnavnost Napoleonova dochází v nich nového svědectví, ač potřebovala-li ho; pravá velikost ducha, nezištnost a vznešenost neozařují z něho tehdejší vládnoucí, bojující a diplomatisující Francii. Utěšenější jsou memoiry *Roedererovy*. Pierre Louis Roederer narodil se r. 1754 v Metách (Metz), syn tamějšího parlamentního úředníka, a umřel co hrabě a pair francouzský r. 1835. Povaha jeho byla upřímná a statečná. Již v prvních bouřích francouzské revoluce činně a však samostatně vystoupiv, musil se za dob hrůzovlády ukrývati. Když slunce Napoleonovo počalo vycházeti, přilnul k němu věrností, již až do poslední doby zachoval, ač kolikráte nevděku zažil. Od Napoleona k nejnesnadnějším úkolům povoláván, hrabětem, posléze i pairem učiněn, byl za dob restaurace docela odstrčen, až mu pak Ludvík Filipp i náklonnost i cti vrátil. Dlouho mělo se za to, že memoiry jeho zničeny byly; že se to nestalo, jest pravou přísluhou historii, ač i nyní vzácné zůstanou, poněvadž se jen ve skrovném počtu exemplářů a ne na prodej tisknou. „Athenaeum“ podává z nich (Oeuvres du Comte

Roederer, Paris, 1855 T. III.) vyňatek, jejž snad i naše obecenstvo rádo přečte.

„Francouzsko bylo ve válce se Soustátím severní Ameriky," vypravuje hrabě Roederer. „V březnu 1800 jmenoval první konsul (totiž Napoleon) bratra svého Josefa, Fleurieu-a a mne plnomocnými ministry, abychom vyjednali a umluvili smlouvu smíru s pp. Ellsworth-em, Davie-em a van-Murray-em, plnomocnými ministry americkými. Vyjednávání to trvalo téměř sedm měsíců .... Když přišla doba podpisu, který se stal u Josefa Bonaparte, v Morfontaine, ustrojilo se několik slavností, jimž byl i první konsul přítomen. Nařídil ministru zahraničních záležitostí, aby zaslal každému ministru americkému skřínku s jeho nadpisem v ceně 40.000 fr. Ministr měl vykonati toto nařízení hned nazejtří po podpisu; nenadálá však okolnost zdržela jej. Když na samý den podpisu ministři francouzští a američtí se sešli s četnou společností v salonu Morfontainském, kdež i první konsul byl, přišel prefekt departmentu de l' Oise, p. Cambry, aby vzdal úctu svou prvnímu konsulovi. Nalezlaf se několik dní před tím v jeho departementu znamenitá sbírka zlatých penízů z rozličných dob republiky římské. Prefekt předložil prvnímu konsulovi košíček plný jich. ‚Jsou tyto peníze velmi vzácné a drahocenné?' tázal se konsul. Cambry odpověděl, že tuto nejsou všecky, že však veliký jich počet jest velmi vzácný a některé že jsou snad jediné. ‚Když je tak,' pravil první konsul, ‚což lepšího s těmito relikviemi jedné velké republiky počíti, než učiniti s nimi dar občanům republik amerických.' I vzal jich tři hrsti a podělil ministry americké. Asi čtvrt hodiny po této zdvořilosti bylo viděti, jak oni tři ministři, vzdálivše se do jednoho meziokní se sekretářem své kommisse, Američanem jako oni a jako oni jmenovaným od presidenta Soustátí, měli mezi sebou rozprávku velmi živou, ač jen po tichu. Brzy však pověděli nám sami, oč se jednalo. Sekretář jich kommisse vytýkal jim, že se vzdálili od pravidla americké ústavy, ježto brání každému vyjednavateli i vyslanci, přijímati dary od nějakého dvoru aneb cizího kabinetu."

„Mohlo se mysliti, že tento sekretář, uražen tím, že byl opominut při rozdělení, trochu hořčeji námítky své přednesl, kteréž v něm vzbudili jeho skrupule republikánské; aspoň dávala tak mysliti horlivost, kteráž v hovoru jejich s počátku panovala. Nicméně přestali všickni tři ministři na tom, že se přidali k mínění sekretáře své kommisse, i vznesli žádost na ministry francouzské, aby o tom dali vědomost prvnímu konsulovi, prosíce jej aby nevykládal ve zlé, když vrátí peníze, jež byli obdrželi. První konsul vzkázal jim, že nezamýšlel učiniti jim tím dar diplomatický, že nebylo nikoli zlato, co daroval plnomocníkům ame-

rickým, nýbrž vzácní pozůstatkové svobodného národu věnovaní mužům nejsvobodnějším ze všech, kteří žijou ve společnosti na zemi. Tak zůstalo. Oni tři Američani zachovali své medalie, p. de Talleyrand neodvážil se však již poslati jim uchystané skřínky.“

„První konsul řekl mi o té věci: ‚Mrzí mě to skrz vás; vy přicházíte tím o dar stejné ceny, jejž by vám byli měli oni na vzájem věnovati.‘ Za to vykázal Fleurieu'ovi a mně gratifikaci 15.000 franků.“

K natropení většího hluku jsou určeny památníky *doktora Vérona*, jež pod titulem memoirů měšťana pařížského * vydává, zahrnujíc v ně časy prvního císařství, restaurace, červencové monarchie a republiky až do obnovení císařství. P. Véron, aneb jak se na rozdíl od jiných Francouzů jmenuje, jimž obecné Monsieur stačí, p. doktor Véron není sice osobnost sama sebou obzvláště důležitá aneb výtečná, ač za presidentování Ludvíka Napoleona dost se vynasnažoval vystupovati jako státník, všelico však počínaje mnoho zhlídl a slyšel, i nedá se zapříti, že jeho zápisky jsou dobrým a na mnoze pikantním příspěvkem k historii posledních časů, zvláště nové republiky a přechodu jejího v nové císařství, k čemuž i p. Véron částku svou přičinil. Některý vůbec zajímavý výňatek podáme i v Obzoru.

Vznešenějšího čelení jsou památníky p. *Dupina*, nejslavnějšího ze tří slavných bratří, ** bývalého presidenta komory deputovaných po mnohá léta za Ludvíka Filippa, i právního zástupce tohoto Bourbona, než dosedl na trůn. Dupin vydává své zápisky pod jednoduchým titulem: *Mémoires de M. Dupin*; první, již vyšlý svazek, pod zvláštním titulem „Souvenirs du Barreau“ jedná o znamenitých hrdelních a civilních rozepřích, v nichžto se p. Dupin jako zástupce neb rádce zúčastnil. Svazek tento má čtvero částek, první o přech politických, mezi nimiž proces maršala Neye vyniká, který věrnost svou k Napoleonovi hrdlem zaplatil, druhý o přech tiskových, třetí o civilních, čtvrtý o právních záležitostech Ludvíka Filippa. Všude ukazuje se Dupin co statečný, poctivý a neodvislý charakter, a jakož mu bylo k nemalé cti, když za restaurace pronásledované vrstevníky Napoleonovy neohroženě hájil a svobody tisku zastával, rovněž tak může mu jen pochlebným svědectvím býti, že nyní, když rodina posledního krále vyhnána a povržena jest, k pochvale její mluviti se neostýchá. Zjevy takové jsou vítanými příspěvky k pokoření ducha strannického, který ve všem, co se koli s ním ne-

* Mémoires d'un Bourgeois de Paris. Par le Docteur L. Véron. Paris, 1854—1855. Vyšlo již šest svazků.

** Spisovatel těchto memoirů, nejstarší ze tří bratří, *André Marie* narodil se r. 1783; mladší bratří *Charles* a *Philippe*, onen baron a pair, tento slavný a neodvislý advokát, všickni tři slavni i učeností a spisovatelstvím.

srovnává, vždycky jen zlé vidí a nic dobrého. Jak mohútní kusové historie vyvinují se zde před očima čtenářstva v politických a tiskových procesech za dob restaurace; jak jednoduše a jak přece jímavě jsou vypravováni! Zde zatím aspoň jeden výňatek.

General Gilly byl r. 1815 stíhán, poněvadž se k Napoleonovi z Elby se vracejícímu přidal, nad vévodou Angoulèmským zvítězil, jej zajal a co nejlaskavěji s ním jednal. Ušel krvavým svým soudcům útěkem a byl *in contumaciam* odsouzen.

„General *Gilly*“, vypravuje Dupin, „jest narozen v departementu Gardském a katolík, avšak účinlivá láska protestantů jest mu tak známa, že právě u jednoho z nich hledal své útočiště. Nalezl je v chatrči sedláka v Topezargue kraje Anduzského. Muž ten jmenoval se *Perrier;* jmeno to zasluhuje, aby přešlo na budoucí pokolení. Jest nádenníkem, nemaje jiných důchodů, leč které přináší jeho práce. Přijmou generala ve svou rodinu, netážíce se po jeho jménu; neštěstí jeho a jeho nebezpečenství postačuje jim. Umluví se, aby se přestrojil a v sousedství za strýce Perrierova vydával. General žije takto několik měsíců ve svém úkrytu, nikoliv bez bázně, neboť oddílové vojska prohledávají krajinu, majíce obzvláštní zřetel k příbytkům protestantů. Nejednou musel o půlnoci a polonahý prchnouti a v obilí aneb za křovím se skrývati. Neustálá tato úzkost přinutila jej častěji k žalobám na svůj osud. Jednoho dne snažil se Perrier, navrátiv se z městečka Anduze, těšiti svého hosta a dodati mu mysli. ‚Jen si ztěžujte,‘ pravil; ‚jste přece velmi šťasten, přirovnáte-li se k těm chudákům, na jichžto hlavu cena vysazena jest, jak jsem dnes slyšel, jakoby to zboží na trh bylo: na p. *Brière-a,* jednoho z našich duchovních, 2400 fr., na p. *Bresse-a,* bývalého maira, 2400 fr., na generala *Gilly-ho* 10.000 fr.‘ — ‚Jakž!“ zvolal tento živě. — ‚Ano, ano!“ odpověděl rolník. Pomyslemež si, jak bylo při tom generalovi! Zatím hleděl jak by zakryl své poděšení, a aby na jiné myšlénky přivedl ubohého Perriera, jejž tak nespravedlivě za schopného zrady měl, dělal jakoby přemýšlel a pak pravil: ‚Mám již tohoto živobytí dosyta; ukončím je; ty sám jsi chud a musíš si přáti, abys přišel k penězům; nuže, znám generala Gilly-ho i kde se skrývá, pojď, udáme jej; ty máš obdržeti plných 10.000 fr. a já dojdu svobody.‘ Takový návrh uslyšev stál Perrier jako zkamenělý nemoha promluviti ani slova. Nejstarší ale jeho syn, muž 27letý, vysloužilec 47. pluku, kterýž na peci sedě posud rozmluvu pokojně poslouchal, vzchopil se najednou a na generala se vrhna hrozícím hlasem pravil, slovy, jež mírniti musíme: ‚Pane! Posud myslili jsme, že jste muž počestný; poněvadž ale náležíte k bídným oněm udavačům, kteří spekulují na smrt svého bližního, vidíte, tu jsou dvéře, táhněte, aneb vás hned vy-

hodím z okna ven!“ Gilly chce vyjednávati, své zámysly vykládati, voják však místo všech takových průtahů chápe se mohútným svým ramenem generala, hotov vyplniti svou výhrůžku. General vida své nebezpečenství křičí: „Nuže tedy, já sám jsem general Gilly!“

„Marno pokoušeti se o vylíčení radostného překvapu, kterýž se po těchto slovích zmocnil rodiny Perrierovy. Voják vrhne se generalovi Gilly-mu na prsa, aby jej objal; otec, matka, mladé děti shrnou se kolem něho, líbají mu ruce a oděv, a ujišťují ho přísahami, že jest bezpečen, že snáze jest usmrtiti je než vynutiti z nich jeho tajemství. General Gilly pobyl ještě delší čas u těchto dobrých lidí, kteří — budiž to podotknuto k jejich chvále — přese všecku svou chudobnost ničeho nechtěli přijmouti, čeho jim dostana se na svobodu náhradou podával za jejich práci a vydání. Teprv mnohem později pohnul je, aby použili jeho uznalosti. Nejskvostnější svou odměnu nalezli zajisté v tom vědomí, že si nezavázali žádného nevděčníka a že jim chráněnec jejich dochoval živého uznání, kteréž jim nemohl skvěleji dáti na jevo leč žádostí na svého advokáta vznešenou, aby šlechetné jejich jednání ve známost uvedl soudcům a Francouzsku.“

General *in contumaciam* odsouzený dostavil se o pět let později sám před své soudce a do vězení l'Abbaye. Zástupce jeho Dupin předložil však ministru války Latour-Maubourgovi, jak velká by porážka očekávala vládu, kdyby muže toho zcela nevinného pohnali k veřejnému bránění se před soudem. Netoliko že by obžalovaný prost viny vyšel, ale povědělo by se při tom i světu, jak byl vévoda Angoulèmský v čele řadového vojska, od Gilly-ho, majícího s sebou jen hrstku sedláků, poražen i jat, a jak vítěz se svým zajatým co nejšetrněji a nejútleji zacházel. Zaražený ministr vyzval Dupina, by sepsal, co právě byl mluvil, aby to takto mohl předložiti ministerské raddě. Stalo se, a za dva dni byla podepsána ordonance královská, pouštějící Gilly-ho na svobodu. Dupin sám vymohl tak. Ordonance tato měla datum 11. února 1820, náležité však formality byly by zdržely odbytí její ještě několik dní. Dupinovým přičiněním a obzvláštní přízní ministra spravedlnosti *Simeona* vyšel Gilly již 13. odpoledne o čtvrté na svobodu. Svrchovaný byl čas! O sedm hodin později byl zavražděn vévoda z Berry; vzteklost stranická na novo zplanula, ordonance byla se beze vší pochybnosti vzala nazpět a Gylli byl by padl obětí.

K tomu druhu náležejí též Dopisové maršala *Arnauda* (Lettres de Maréchal de Saint-Arnaud, 2 vol.) a Zpomínky *knížete z Moskvy* (Souvenirs et récits par M. le prince de la Moskova), syna onoho velikého Neye, jejž byl Dupin bránil. Oba spisové týkají se z velké částky válek

algirských, první ovšem i nynějšího boje orientalského, nemají však ani té váhy ani zajímavosti jako předešlí.

Docela jiného spůsobu jsou ty památníky, jež Aurora markýska *Dudevantová*, spisovatelského svého jmena *George Sand* (nar. r. 1804) pod titulem „Histoire de ma vie“ vydává. Ačkoliv očekávání jich nemalé bylo, nezdá se že by byla slavená a oblíbená spisovatelkyně, známá tak svou osobností, velikého štěstí s nimi došla. Od paní, která se svým manželem nežije a plna básnické fantasie jest, od paní, o jejíchžto poměrech tolik všelikých řečí bylo a kteráž ve svých románech tak skvěle oheň lásky slavila a emancipaci krásnější polovice lidského pokolení hájila, očekávalo se, ne sice škandál, takové myšlénky nedopouštěli výtvorové jejího básnického ducha, ale aspoň něco hodně pikantního. V tom ohledu zmýlilo se velmi obecenstvo. Paní Dudevantová nevypravuje o sobě nic pikantního, jaké se miluje, neboť v sedmém svazku jest ještě dítětem, které si s loutkami hraje, a cestuje se svou matkou za otcem do Madridu. Tím více vypravuje o svých předcích, k nimž v čele jich pověstný vůdce a záletník, maršal Moric hrabě Saský náleží, jehož dcerou po levém boku paní Aurora Dupinová byla, babička naší spisovatelkyně. To se jí však vykládá ve zlé, že ač o svých slabostech posud mlčí a možná i mlčeti bude, přece bez ostýchání vykládá slabosti svých předků, o nichž dobře mohla pomlčeti. A však ano, přece vyzradila již aspoň jednu slabost svou, nechtíc: lichotí jí, v jakém se nachází příbuzenstvu pomocí předka svého maršala, těšíc se tím, že jakýmsi spůsobem v žilách jejích koluje i krev králů francouzských. Toť ovšem slabost, když hledá někdo, kdo sobě sám jest nejslavnějším předkem, cestami tak křivolakými příbuzenstvo, k němuž se s druhé strany nikdo nepřihlásí! Že se ostatně při tom při všem „v historii“ paní Dudevantové i mnoho velmi zajímavého a pěkného nachází, nebude nikdo pochybovati, kdo zná básnické její nadání. Jak krásně vypravuje ku př. lásku svou k ptactvu! — Než zaujali jsme již mnoho místa svým referátem, a musíme si zprávy jiného druhu nechati na podruhé.

Ruská.

Dopis p. prof. Sreznevského p. bibl. Hankovi, z Lesného u Petrohradu 10. června 1855.

Hle už několik dní pořád mysl moje přenáší se v Prahu. Mnoho let prošlo od těch dob, co jsem se s Vámi rozloučil, Váceslave Váceslaviči, ale jistě léta neproměňují citů, oživených přímým přesvědčením: mně jest vždy jaksi teskno, když mám provázeti někoho na Vaši stranu. Tak i nyní. Ty dni má jeti k Vašim vodám Aleksander Fedorovič *Hilferding*, provázeje svého nemocného otce. Jméno to bezpochyby jest Vám už známo, jako jméno jednoho z dělníků na dráze

archaeofilologické. Připomenete si jeho první práci: srovnání jazyka slovanského se sanskritským, práce která vykázala jeho bližší známost jak v sanskritském tak v slovanských nářečích. Za touto první prací následovalo několik podrobných, jichžto část jest tištěna, a část ještě čeká svého času. V posledních dvou letech obíral se zvláště baltickými Slovany. První část jeho díla o nich, osnovaného na studiích pramenův, ač jen do Karla Velkého dochází, bude dělati pro sebe úplnou knihu a vyjde v Moskvě i ve zvláštních výtiscích. Mnoho zanímavých porovnání se v ní nachází i v ohledu čistohistorickém i ještě více v ohledu archaeologickém. Spisovatel s láskou zastavuje se i při pohanství baltických Slovan. Slovem touto knihou doplňuje se velmi důstojně mezera v ruské literatuře v tomto odvětví, zvlášť když Aleksander Fedorovič užije případné své pouti tak, jak si toho žádá. My obohacujem se, sláva Bohu, pořád více i více schopnými i umělými dělateli, kteří by podle všeho zaňali se ctí místo zřejmé i v které koli současné literatuře, a proto dobrých knih vychází pořád více. Sotva stačím přečísti to, co mne zanímá, pro nedostatek času musí se to jen zlehka přehlédnouti. Hle ku př. několik objevení poslední doby, o nichž jsem nemohl zděliti známosti v Izvěstiích Akademie Nauk: 1. Materialy pro historii písmen; práce *Petrova, Klika, Menščikova* i *Bušajeva*. 2. Druhá polovice třetího dílu Archiva *Kalého*. 3. Juridický zborník *Majera*. 4. 21ní kniha Vremennika hist. i starož. rusk. 5. *Boďanského* Bádaní o písmenech. 6. *Kazanského* Historie ruského mniššstva. 7. Biskupa *Makaria* Historie ruské schismy. 8. *Lavrovského* O starých ruských školách. 9. *Ustrjaleva* O pskovské soudní listině. 10. Pátý díl Historie Rusie *Solovjeva*. 11. *Smirnova* Historie moskevské slovansko-řecko-latinské Akademie. 12. *Stosonína* Vyšší běh ruské grammatiky. O vycházení menších spisů mlčím. Nelze neradovati se. Radostno jest i to, že nyní každý autor, učené práce vydávaje na světlo, může se bezpečiti, že nebude míti škodu, že knih se rozejde aspoň na jisto ve 200 výtiscích. Knihy o naukách technických odbývají se mnohými tisíci výtiskův, knihy vojenské i právnické taktéž. Nejchudší jsme nyní v dobrých dílech pěkné literatury čili slovesnosti. Romány ano romány, však i tu není to bez útěchy: tak čtu nyní překrásný překlad *Dantova* pekla od D. *Mina*.

Posílám Vám programm slovanské filologie v hlavním paedagogickém ústavě. * Přiměřeně s novým rozdělením běhů v tomto ústavě rozděleny jsou přednášky slovanské filologie na dva oddíly, a celý tento předmět rozvržen jest na čtvero částek: I. Obecní filologický přehled Slovan. II. Praktický běh čtyr hlavních nářečí slovanských: staroslovanského, srbského, polského i českého. III. Starožitnosti slovanského jazyka. IV. Nová historie slovanské literatury. Jednotlivá tato oddělení podělují se opět takto:

Oddělení I. Obecní filologický přehled Slovan: I. O slovanském kmenu i jeho národech. 1) Obecný ethnografický pohled na Europu. Slovanská část Europy. 2) Historický pohled na Slovany v ohledu občanského bytu. 3) V ohledu na náboženství i vzdělanost.

II. Základní tahy slov. jazyka. 4) Obecní pohled na slov. jazyk i jeho proměny forem srovnavačně s druhými indo-europejskými jazyky. 5) Fonetika slov. jazyka. 6) Přehled kořenův. 7) Formy tvoření slov. 8) Přehled forem slovoměnění. 9) Přehled slov. skladny.

III. 10) Výčet slov. nářečí s nástinem mínění o oddělení se jedněch nářečí ode druhých; soustavné jich rozdělení. *a) Nářečí jihoslovanská.* 11) Nářečí církevní v nejstarší své formě. 12) Nářečí bolgarské v ohledu k starému církevnímu. 13) Nářečí srbské i charvátské. 14) Nářečí slovensko-korytanské; mínění o něm v ohledu k starému církevnímu.

---

* Z tohoto programmu dáváme zde jen hlavní výtah. Jak tento velkolepý ústav, jehož žáci na vyšší školy v Rusích jako professoři vycházejí, zřízen jest, viz v pojednání p. Dra. Herm. Jirečka v Musejníku, 1853, IV., str. 686. Dopisovatel p. Sreznevský jest professorem na tomto ústavě.

b) *Nářečí severo-západní.* 15) Nářečí české i slovácké. Místnost. Hlavní tahy staro-českého nářečí; odkloňky od nich v novočeském i slováckém. Filologická důležitost českého nářečí. Důležitost jeho literatury. 16) Nářečí lužicko-srbská. 17) Nářečí baltická. Hlavní jich tahy v staré formě i novějšího nářečí polabského. 18) Nářečí polské.

c) *Nářečí východní.* 19) Nářečí ruská. Hlavní tahy staro-ruského nářečí; odchylky od nich v místních nářečích pozdnějšího tvoření: ve velikoruském i v maloruském i v jich mluvách čistých i smíšených.

Oddělení II. Praktický běh čtyr hlavních slov. nářečí. První pololetí věnováno jest nářečím staroslovanskému, staro- i novočeskému; a druhé nářečím srbskému i polskému.

Oddělení III. Starožitnosti slovanského jazyka. I. *a*) Hist. památky osudů Slovan do IX. věku. 1) Stav Slovanův v VI.—VII. věku v ohledu k jich bytu i spojení s národy sousedními turskými, finskými, řeckými i germanskými. 2) Slov. pohanství: víra i obřady. Počátky křesťanství u Slovanův. *b*) Osudy Slovanův v IX.—XIV. věku. 3) Politické osudy. 4) Osudy křesťanské vzdělanosti u Slovanův pravoslavných i římsko-katolických.

II. Přehled památníkův jazyka. *a*) Památníky slov. jazyka vně slov. písemnosti. 5) Slova v jazycích germanského, romanského, finského původu. 6) Slova i výrazy v památnících písemnosti latinské i řecké.

b) Řecko-slovanské památníky: kyrillovské i glagolické. 7) Počátek kyrillovské písemnosti i její rozprostranění; stopy její bývalosti u Slovanův severozápadních. Počátek i rozprostranění písemnosti glagolické u Slovan jihozápadních; stopy její u Slovan severozápadních. 8) Zachované památníky *a*) kyrillovské X.—XII. věku, *b*) kyrillovské i glagolické srbské i charvátské XIII. i XIV. věku, *c*) kyrillovské ruské XIII. i XIV. věku.

III. Latino-slovanské památníky. 9) Počátek i rozšiřování lat. písma u Slovan jihozápadních i severozápadních s poznamenáními o rozličných formách latino-slovanského pravopisu. 10) Zachované památníky *a*) jihoslovanské XIII. i XIV. věku, *b*) české IX.—XIV. věku, *c*) polské XIII. i XIV. věku.

IV. Osudy národního jazyka i nár. slovesnosti. *a*) Charakteristika stroje nár. slov. jazyka. Stálé i viklající se tahy, obecní i zvláštní dle nářečí. 11) V užívání zvukův. 12) Ve tvoření slov. 13) V proměně slov. 14) V souhlasení slov.

b) Charakteristické zvláštnosti skládání národního jazyka. 15) Vlastní jména; terminy k vyjádření vzhledu na přírodu; k vyjádření idei mravnosti a úslovního bytu občanského. Vliv řecký, germanský, tatarský.

c) Poznamenání o slohu i měrnosti nár. jazyka. 17) Tahy slohu prostého i básnického. 18) Skládání veršův; ohled skládání k jeho obsahu; ohled skládání veršův k hudbě.

d) Národní slov. epos. 19) Předměty epických slov i písní; jich skládání i vykládání. Ohled eposu k národnímu životu. Rhapsody.

e) Nár. slov. lyrika. 20) Předměty lyrických písní; jich skládání i vykládání. Ohled k soukromému i veřejnému životu. Význam písní v obřadech rodinných i světských.

f) Národní přísloví. 21) Myšlénky k vyjádření v příslovích; formy vyjádření myšlének; srovnávání; jinotajení.

V. Osudy knižního jazyku i literatury. *a*) Knižní jazyk i literatura pravoslavných Slovan. 22) Obecné odchylky knižního jazyka od národního. 23) Zvláštnosti knižního jazyka v písemnostech *α*) církevních, *β*) světských, nejvíce právních. 24—28) Literatura duchovní i mravoučebná, učená, právní, historická, básnická.

b) Knižní jazyk i literatura římsko-katolických Slovan. *α*) U Čechův. 29 i 30) Latinský i germanský vliv na kruh literární činnosti, též na tvoření názvosloví i sloh. 31 i 32) Rozvoj lit. činnosti duchovní i mravoučebné, učené, právní, historické, básnické (divadlo, epopeja, lyrika, satyra). *β*) U Polákův. 33) Latinský, germanský i český vliv na kruh literární činnosti, též tvoření názvosloví i sloh. 34 i 35) Počátek lit. činnosti v XIII. i XIV. věku, duchovní i světské.

Oddělení IV. Nová historie slovanské literatury. I. Obecný nástin historie literatury Slovan. 1) Uvedení. 2) Stará doba: I.—XIV. věku. 3) Druhá doba XV.—XVIII. věku. 4. Třetí doba XIX. věku. 5) Určení mezí nové lit. slovanské v ohledu k jazyku. 6) Zvláštnosti její v ohledu k slohu i stroji veršův. 7) Charakteristika její v ohledu k jejímu obsahu.

II. Historie srbské literatury. 8) Historický nástin vzdělanosti jihozápadních Slovan i zvláště Srbův v XV. věku. 9) Osudy srbského jazyka v XV. věku; národní nářečí. 10) Lit. činnost pravoslavných Srbův v XV. do počátku XIX. věku. 11) Římskokatolických Srbův i Charvátův. Rozvoj literatury v Dubrovníce i jeho vliv na Dalmacii i Slavonii. 12) Stav literatury srbské i charvátské v první polovici XIX. věku.

III. Historie literatury české. 13) Hist. nástin národní vzdělanosti Čechův, Moravanův i Slovákův v XV. věku do 1620 r. — do 1775 r. — do 1850 r. 14) Osudy česk. jazyka v národě v XV. věku. 15) Tvoření lit. jazyka česk. v XV. i XVI. věku i utvrzení jeho v následující časy. Znak pokusu utvořiti zvláštní lit. jazyk slovácký. 16) Rozkvět české literatury v XV. i XVI. věku (do 1620 r.). Úpadek její v XVII. i XVIII. věku. 17) Nové úspěchy její v XIX. věku. Okoličnosti vnitřní i vnější. Vliv její na lit. činnost Lužičan.

IV. Historie literatury polské. 18) Stav vzdělanosti Polákův v XV. věku, zvlášť za Sigmunda Augusta v XVI. v. Vliv náboženských i polit. nepokojův na úpadek vzdělanosti v XVII. i XVIII. věku. Nové úspěchy vzdělanosti polského národa v XIX. věku. 19) Stav polského jazyka v národě v XV. i v XVI. věku v ohledu k místním změnám forem i v ohledu k vlivu jinokmenných jazykův. Jeho současný stav. 20) Tvoření lit. polsk. jazyka v XVI. věku i úpadek jeho v XVII. věku pod vlivem latinským; úsilí napraviti jej v XVIII. věku. Nové kažení jeho pod vlivem francouzským. Současný stav polského lit. jazyka pod vlivem pochopené národnosti. 21) Sobrazení o stavu písemnosti i lit. činnosti Polákův do polovice XVI. věku. Významy písemnosti latinské, české i ruské. 22) Úspěchy polské literatury v druhé polovici XVI. věku. Všeobecný vzhled na věk Sigmunda Augusta. Přehled stavu rozličných odvětví literatury náboženské, učené, právní, historické, básnické. Příčiny úpadku literatury v XVII. věku. 23) Nový rozkvět literatury polské v konci XVIII. věku pod vlivem klassické i nové francouzské lit. Důležitost učené literatury, zvláště historické i přírodopisní; rozmanitost i uměleckost pěkné slovesnosti. 24) Polská literatura XIX. věku pod vlivem literatur jinostranných i národnosti. Rozmanitost učených prací. Pěkná slovesnost dvou škol: dřívější, pokračující v následování klassické lit. francouzské, i nové, založené na národních živlech. Poznamenání o oddělnosti polské lit. ode druhých slovanských.“

Že zde nezapomínám na Čechy, ať Vám poslouží ještě jedno svědectví: Rozbor staročeských písní i srovnání Dalimila s Kozmou jsou přihotoveny dvěma z mých studentův-pedagogův. Buďte zdráv i nezapomínejte nás. Váš atd.

Rozmanitosti.

— **Knight Hunt**, anglický spisovatel, u nás posud jedva jmenovaný, nezůstavil sice po sobě literární slávu první velikosti, náležel ale k nejšlechetnějším osobnostem v Anglicku, muž veskrz sám ze sebe vzniklý, charakter jakých málo, hrdina ve svém spůsobu, prázdný anglického ducha tohoto věku, který, tážeš-li se ho, co ten neb onen zač? bez rozpaků ti místo odpovědi summu liber vypočte, jimiž ročně ten vládne, na nějž se tážeš, neopomina, je-li těch liber méně než dva tisíce, opa-

trně i známosti jeho na váhu přihoditi, aby se úplně ukázalo, zač ona osoba v hotových penězích, v protekcích a mocných známostech stojí. Hunt povznesl se z chudoby a skrytosti a udržel se až do své smrti vysoko a neodvisle. Roku 1814 v Londýně narozen, byl nejstarším synem chudé vdovy s pěti dětmi, které živil, doveda při tom i sobě samému samostatnou pěknou domácnost zříditi a udržeti. Aby si k tomu pomohl a z chatrného svého stavu se povznesl, pracoval po několik let jako sazeč dobrou částku noci v tiskárně novin Morning-Herald, ve dne pak v kanceláři advokátském; vedle toho studoval ještě a četl pilněji než mnohý, kdo nemá jiného zaměstnání leč to. Nedůvěřujíc se v zaměstnání literární, žeby stačilo k náležité výživě, podnikl při všem tom zaměstnání ještě studium lékařské a odbyl všecky zkoušky při tom potřebné. Diplom lékařský bývá však i jinde beze známostí, bez peněz a beze štěstí vůbec málo platen, tím méně v Londýně. Nemoha nalezti praxe a jsa přese všecko milovník literatury, stal se opět spisovatelem a pracoval spočátku nejvíce pro *Illustrated London News,* až se r. 1846 přímluvou slavného Dickensa (Boza) podredaktorem u novin *Daily News*, r. 1851 pak hlavním jejich redaktorem stal. Pod ním zkvetly tyto na levou stranu klonící se noviny velice a slynouce zvláště v přetřesech státního hospodářství se týkajících začínaly již i rychlostí a hojností zpráv s velikánem *Times* zápasiti. Co jeho smrt především požalu hodnou činí, jest důraznost jeho a nepodkupnost, vzácná nyní vlastnost v anglickém novinárstvu, kteréž pouze stranami stojíc i stranám především slouží.

Jako žurnalista a redaktor nemohl Hunt mnoho větších samostatných prací sepsati; avšak stačí jediná jeho „historie novin v Anglicku“ (a History of the Newspaper-Press), by se jméno jeho uchovalo v čestné památce. Jest to důkladné, učené dílo statečného ducha, ukazující jak se anglický tisk z nátisků opravdu krutých k nynější své, bohužel často nadužívané svobodě povznesl. Jak se změnily ty časy, kde se anglickým spisovatelům, jako ku př. za vlády Stuartů, řezaly uši a kde se jim přidával k bolestné této ztrátě ještě dobrý podíl ran! V tom ohledu měl Hunt, kterýž úřadu svému novinářskému tak důstojně rozuměl, stejný osud se samým novinářstvem anglickým, pomoha si jen vytrvalostí a neohrožeností z nejnižšího stupně bídy k dostatku a ku cti. Vzácné to ovšem povahy, ale tím radostněji potkati se s nimi!

— **Dva úsudky anglické o Praze a o Čechách.** Doufáme, že nebude nemilé čtenářům, budeme-li jim časem podávati hlasy cizincův o naší vlasti. Byť nebyly někdy příliš pochlebné ano často ani důvodné a spravedlivé, ukazují přece rozličné slabé stránky, které oko domácího pozorovatele snadněji přehlédne. Mimo to, kdo by si nepřál viděti jak vypadá

v zrcadle cizích náhledův a cizích mravův? Začínáme dvojím úsudkem anglickým z rozličných dob. První z r. 1716 a druhý z r. 1855.

První hlas pochází od nejslavnější spisovatelkyně anglické předešlého věku, od paní Wortley-Montague'ové, kteráž r. 1716—1718 provázela manžela svého, anglického vyslance do Turek, cestujíc mimo obyčej po pevné zemi. Ve Vídni zdržela se několik měsíců s manželem svým a navštívila odtud přes Prahu severní Německo. Píše pak z Prahy dne 17. (dle nov. počtu 28. listopadu) 1716 sestře své hraběnce Mar'ové následovně:

„Království české jest nejpustší ze všech, jež jsem v Němcích spatřila. Vesnice jsou tak chudobné a domy poštovské tak bídné, že čistá sláma a čerstvá voda jsou dobrodiní, s nimiž se nepotkáš všude; lepšího pak obsloužení nelze se nadíti. Ačkoli jsem měla svou vlastní postel s sebou, nemohla jsem někdy ani nalézti místa, kam bych ji postavila; raději pak cestuji celou noc v tuhé zimě, zahalena ve své kožichy, než bych přenocovala ve světnici hospodské naplněné smíšeným zápachem všeho druhu.“

„Toto město (Praha) bylo někdy sídlem králův českých a jest posud hlavním městem království. Jsou tu posud některé zbytky staré nádhery; Praha jest jedno z největších měst v Němcích, však ale větším dílem staré stavby a slabě zalidněna, čímž se stávají domy velmi laciné. Šlechticové, kteří nemohou pro veliký náklad žíti ve Vídni, přebývají zde, kdežto mají své schůzky, hudební plesy a všeliká jiná vyražení za velmi malý peníz, poněvadž jest tu veliká hojnost všech věcí, zvláště nejlepší divoké ptactvo, jehož jsem kdy okusila. Navštívilo mne tu již několik z nejváženějších paní, jejichž příbuzné ve Vídni znám. Strojí se po vídenské modě, asi tak jako se v Exeteru nosí po londýnské modě, to jest, nápodobení jest mnohem přemrštěnější než originál. Těžko vypsati, jak podivně v tom vypadají. Osoba se tak tratí mezi šperkem hlavy a mezi šatem, že by bylo zapotřebí napsati jim na záda: ‚Totoť jest ženská‘ pro poučení cizincův, jako bývá na štítech u hospod psáno: ‚Totoť jest medvěd.‘“

Popis duchaplné Angličanky není příliš lichotivý; musíme však považiti, že psala v době, v které vlast naše pohřížena byla ve tvrdém spaní.

Druhý hlas čteme v nejrozšířenějším anglickém týdenníku „The Illustrated London News“ (Obrázkové Londýnské Noviny), kteréž jsou vzorem všelikých illustrovaných novin na pevnině. Dopisovatel těchto novin jeda na východ, píše z Prahy dne 24. března 1855 takto: „Praha jest město, ne-li přísně krásné, aspoň nanejvýš zanímavé. Množství věží a minaretův (!) a obecný ráz stavby dodává jí cosi poloasiatského (!!); leží pěkně

nad Vltavou a poskytuje podivně cizokrajný pohled cestovateli, jenž viděl města francouzská, belgická a německá. Jest na kopy malebných starých měst ve Francouzích a v Němcích, a města belgická jsou snad ještě malebnější; ale v žádném z nich není tolik řekl bych groteskní nádhery, jako v hlavním městě českém. Zdržel jsem se tu jenom osm hodin; v tomto čase však podařilo se mně, vedenému činným německým průvodcem, jenž mluvil snesitelně francouzsky a nesnesitelně anglicky, spatřiti největší znamenitosti. Radil bych každému budoucímu poutníku, aby nevynechal starý most přes Vltavu s obrovskými sochami českých a jiných svatých po každé straně.“ Dále se zmiňuje o Hradčanech, o chrámu sv. Víta, a dodává: „Jiné zajímavé místo na Hradčanech jest starý palác hraběte Waldšteina, proslaveného v dějinách Evropy, jejž Schiller tragedií svou učinil nesmrtelným. V tomto domě lze posud spatřiti koně, na kterém veliký vojevůdce jezdil a který pod ním zabit byl v bitvě u Lützenu. Kůže byla výborně vycpána, ale částky hlavy a noh musily již býti nahraženy novými kusy ze zvířat méně znamenitých. V týchž místech jsou podobizny generála a jeho manželky, originály, ale špatně vyvedené. Ještě před dvacíti lety náležel palác Waldšteinův vládě a užíváno ho za kasárny pro jízdu.“ Zmiňuje se dále o jiných palácích a pokračuje pak k zamilovanému cíli všech touristů, k židovskému městu, o kterémž praví: „Židovské město není příliš lákavé ani zraku ani čichu a nechtěl bych se tu procházeti v horký den letní. Tohoto rána však jsem ten čin vykonal, sám se divě smělosti své, že jsem se odvážil mezi špinavé stany těchto synův israelských, zapáchající starým šatstvem. Však moje namáhání nezůstalo bez odměny; spatřil jsem tu jednu, ne-li dvě z největších znamenitostí pražských, starou synagogu a starý hřbitov. Tato synagoga jest nápodobení, ovšem jen malé velkého chrámu Salomonova, a Židé sami tvrdí, že byla vystavena v desátém století, ač jiní praví, že ve dvanáctém. Buď tomu jak buď, místo jest nanejvýš zajímavé; zdi jsou černé stářím a kouřem a nebyly čistěny po věky. Opravy se nedovolují leč takové, kterých nevyhnutelně jest zapotřebí, aby jim chrám nespadl na hlavy...“

„Vraceje se do hostince viděl jsem v kolovratské třídě císaře Ferdinanda. Jest malé postavy a zdá se býti při úplném zdraví. Jeho tvář má výraz intellegence, mírnosti a dobrotivosti; pravilo se mi, že jest rád ode všech milován, trávě čas svůj ve skutcích dobročinnosti, jsa přítelem všech opuštěných a pomáhaje těm, kteří nemají nikoho, kdo by jim pomáhal.“

— **Dva pamětihodní cestující.** Dr. Véron vypravuje ve svých memoirech: „Dostal jsem se s Angličanem, s nimž jsem se častěji při hostinské tabuli setkal, do všelijakých důvěrných rozprávek, z nichž jsem se

mnohých věcí o něm a o jeho úmyslech dověděl. Měl nesmírné jmění a žádné příbuzné; byl starý mládenec. Živobytí bylo mu těžké. Neznal žádnou nepravost, žádné vášně, kteréž by byl musel ukájeti. Byl jsem každou chvíli uchystán, že mi svěří nějaký plán k samovraždě. Ani pomyšlení! ‚Nalezl jsem prostředek,' pravil mi kdysi, ‚jak snášeti život. K vyvedení plánu, jejž jsem si vymyslil, budu potřebovati mnohý rok, tak že než úmysl svůj vyvedu, velmi starý budu. Zaopatřil jsem si tři vozy na cestu vedle vlastního udání a umínil jsem si založiti sbírku vody ze všech potoků a řek celého světa v lahvicích. Bojím se však, že budu muset umříti, než svou sbírku úplně dokonám.' Není-liž to života a pokladů velmi moudře a ušlechtile užívati? — Jiný anglický millionář cestoval podlé zvláštního plánu po světě. Nezdržel se v žádném městě leč aby jedl a dva neb tři dni v posteli zůstal. Služebník jeho musel se místo něho ohlídnouti po znamenitostech města a nakoupiti mu nejdražší dýmky a cigara. Takových věcí, jako národního života, vzdělání, vědy a umění nebylo pro něho tuto."

Nové knihy české.

Amerika od času svého odkrytí až do nejnovější doby. Díl pátý: *Dějepis kolonisace Ameriky.* Dle nejlepších pramenů sestavil J. Malý. Sešit 3. V Praze 1855, tisk a náklad Jarosl. Pospíšila. Za 16 kr. stř.

Babička. Obrazy venkovského života. Od Boženy Němcové. V Praze 1855, tisk a náklad Jarosl. Pospíšila. Za 42 kr.

Biblioteka kazatelská Budějovické diécesí. Vydána od sboru professorů bohosloví. Ročník I. Svazek 3. V Budějovicích 1855. Za 30 kr.

Cikánský Fricek. Dárek pro milou mládež. Od Fr. Hoffmanna. Přeložil Frant. Boh. Tomsa. V Praze 1855, tisk a náklad Jarosl. Pospíšila. Za 14 kr.

Divadelní biblioteka. Vydává Jarosl. Pospíšil. Svazek 17tý: *Výroční trh v Miloticích.* Veselohra ve 4 jednáních od Karla Bluma. Zčeštěna od J. V. Lomnického. V Praze 1855, tisk a náklad Jar. Pospíšila. Za 12 kr.

Jaré listy. Básně pro mládež. Dílem sepsal, dílem ze spisovatelů československých sebral Frant. Doucha. Ve dvojím oddělení, pro dítky menší a odrostlejší. (Přidán obraz.) V Praze 1855, tisk a náklad Jarosl. Pospíšila. Za 36 kr., na velín. pap. za 40 kr.

Katolický zpěvník, zřízený pro veřejnou i domácí službu Boží od Jana Drbohlava, faráře v Hrubém Jeseníku a biskupského vikaře okresu Nimburského. V Praze 1855, nákladem spisovatele. Za 40 kr.

Láska sirotků. Povídka od Frant. Hoffmanna. Přeložil Josef Klika. V Praze 1855, tisk a náklad Jarosl. Pospíšila. Za 14 kr.

Mudroslovné povídky a básně. Sepsal J. J. Melichar. Druhé opravené vydání. V Praze 1855, nákladem spisovatelovým. Za 20 kr.

Nábožné dítko. Modlitby outlé mládeži podané od Jos. Pohořelého, faráře v Novévsi. Druhé vydání. V Praze 1855, tisk a náklad Jarosl. Pospíšila. Za 6 kr.

Vysloužilec Hrdina a jeho syn. Dojemná povídka pro milou mládež. Z Nierícovy biblioteky přeložil Frant. Boh. Tomsa. V Praze 1855, tisk a náklad Jar. Pospíšila. Za 12 kr.

Zahrada Budečská. Číslo VIII. obsahuje: *Dětské hry a zábavy,* sebrané od Štěpána Bačkory. V Praze 1855, nákladem spisovatelovým. Za 24 kr.

Čuang-ce a jeho manželka.

Čínská povídka.

Poesie má sice v Číně ode dlouha ještě hubenější časy než nyní nás, v Evropě, nebývalo ale vždycky tak a jmenovitě slaví se doba d 7. do 10. století jako zlatý věk čínského básnictví. Tehdáž požívali básníci i díla jejich vysoké cti a vážnosti, právě jako nyní díla vě- ecká a praktická, jichž množství jest nesčislné. A však jako u nás roz- ıohla se i v Číně vedle vážné a důstojné literatury i nižší literatura ábavná, povídky i romány, jimiž se lid vyráží a jichž nekalý, obyčejně plzlý obsah velmi ku zkáze mravů přispívá. Čínský román nebývá vý- čný vynalezením a osnovou a rovná se anglickému vypravování spů- ıbu svou širokostí, v jednotlivostech však svědčí o bystrém pozorování ıutečnosti a prozrazuje často výtečný dar líčení, ba umí se i k samé ıesii vznášeti. Povídku zde podanou přeložil poprvé pater Dendre- ılles do francouzštiny, po něm položil ji skráceně John Fr. Davis ve ůj popis Číny, z něhož my jsme ji vyňali. Táž povídka, vlastně satyra ı ženské a na manželství, podala i Voltaire'ovi částku látky k po- dce jeho Zadigovi. Lao-Kiun čili Lao-ce byl po Kong-fu-ce-ovi nej- ıvnější učitel náboženství v Číně, vlastně ještě o něco starší než nto; jeho učení však, jsouc více indického, snivého rázu, nerozšířilo , ač je několik panovníků nějaký čas podporovalo, nikdy znamenitě Číně, aniž požívalo pro svou od praktického života odloučenost liké vážnosti. Lao-Kiun, vrátiv se vedle pověsti z dlouhých cest ko- ných do Indie a jiných západních zemí, trávil svůj čas na způsob lahmanský nejvíc o samotě, kdež chudobně s několika žáky živ jsa, atou svou knihu Tao-te-king jim diktoval. Učení to hovělo snahám ıodějským, jichž stopu i v této povídce nalezneme a kteréž od střízli- ch Číňanů záhy byly pronásledovány i zakazovány. Vynalezený od ıo vrstevníků „nápoj nesmrtelnosti“ okusilo i několik císařů; ačkoliv ı kteří z nich tuto choutku smrtí zaplatili, však se posud lidé podob- ı mi elixiry mámiti dávají. Povídka naše počíná líčením zásad tohoto č ského mudrce, kteréž především marnost tohoto světa a tudíž i otřebu ukazují, nepoddávati se v jeho otroctví. Ostatně viz článek Nebeského o Číně v Musejníku, 1855, I. 61.

* * *

Čuang-ce, pojav mladou krásnou ženu, rozloučil se s velebným s m učitelem Lao-Kiun-em a navrátil se do svého kraje Sung-u, kterýž n ní Šan-tong slove, aby trávil své živobytí po filosoficku. Panovník

blízké zemi, uslyšev o znamenité jeho moudrosti, zval jej sice k sobě aby se mu jako ministr propůjčil, Čuang-ce odřekl mu však, řka „Klisna, bujnou a hojnou pící k obětování připravená hrdě si vykračo vala, ozdobena všelikými okrasami, jakýmiž se okrašlují oběti. Jsou u prostřed své vítězoslavné cesty potkala několik volů připřažených k pluhu, a hrdost její zdvojnásobila se. Když ale obět vstoupíc do chrá mu nůž k zabíjení zdvihati spatřila, ráda by byla bývala na místě těch jichžto stavem byla před chvílí jako nižším pohrdala.“

Jednoho dne, když Čuang-ce, v myšlénky jsa pohřížen, na pat blízkého vrchu se procházel, dostal se najednou mezi množství hrobů i divil se jejich počtu. „Ach,“ zvolal, „zde jsou sobě všickni rovn zde neplatí ani důstojenství ani jiný rozdíl, nýbrž nevědomci a ne hloupější lidé leží vedle nejmoudřejších. Ano, hrob jest věčným pří bytkem všech, a když se jednou na své místo v příbytcích nebožtík dostaneme, veta po vší naději vrátiti se nazpět.“ Takovým zasmušilým myšlénkám se odevzdávaje šel dále, hrob ode hrobu, až se dostal k ně jakému nově vystavěnému náhrobku. Hrob byl z hlíny všelikých bare a neosechl ještě docela. Na jednom konci jeho seděla mladá žen v hlubokém smutku *, držíc v ruce veliký vějíř, jímžto zem bez pře stání ofukovala. Divě se tomuto pohledu, odvážil se tázati, čí to hro a proč se ta dáma ofukujíc jej tak neunaveně namáhá. Ona však ofu kovala dále, ani se nepozdvihnouc, toliko jako pro sebe několik slo zašeptala; že jí pak spolu i několik slzí ukanulo, měl u sebe mudr za to, že jí více stydlivost překáží mluviti než bázeň. Když ale nepře stával doléhati na ni, aby se vyjádřila, dala mu takto za odpověd „Spatřujete zde vdovu na hrobě jejího manžela, od něhož ji, o jak neštěstí! smrt odloučila. Jehož kosti v hrobce této odpočívají, byl mn živ nad míru drahý a miloval mě vzájemně rovnou něžností. Umíra již ztěží jen snesl, že se má se mnou rozloučiti, a poslední jeho slov zněla takto: ‚Drahá choti! kdybys po mé smrti na nové oddavky my slila **, zaklínám tě, abys aspoň čekala, až hlína na mém hrobě docel uschne; pak máš úplné mé svolení provdati se za kohokoli chceš A poněvadž se mi zdálo, jakoby povrch tohoto hrobu trochu zdlouhav vysychal, myslím si abych jej trochu ofukovala a takto k vyvětrá vlhkosti přispěla.“

Mudrc jedva dovedl zdržeti se, aby se při tomto otevřeném vy znání nedal do hlasitého smíchu. „Tato žena,“ myslil si, „má ukrutn

---

* To jest v dlouhém, bílém, neobroubeném bavlněném šatu.

** Vdovy smějí se sice v Číně opět vdávati, neučiní-li však toho, zachovají nebožtíku manželu věrnost, pokládá se za čest i zásluhu, která již nejedním pa mníkem oslavena byla.

na spěch. Jak mohla býti tak nestydatá, že se chlubila vzájemnou náklonností mezi ní a mezi jejím manželem? Je-li toto láskou, rád bych zvěděl, co by se bylo stalo, kdyby se byli nenáviděli!“ I obrátil se opět k ní řka: „Přejete si, aby povrch tohoto hrobu co nejrychleji oschnul. Jak jste ale útlá, brzy vás unaví toto namáhání. Dovolte mi tedy, abych vám byl nápomocen!“ Okamžitě vstala mladá paní, uklonila se mu hluboce a přijala jeho nabídnutí, podávajíc mu jiný vějíř, docela takový jako její. Mudrc, maje moc nade duchy, přivolal je ku pomoci. Zamáchnul několikráte svým vějířem na hrob, a hned zmizel i poslední zbytek vlhkosti. I děkovala dáma vesele svému dobrodinci, vyňala stříbrnou jehlici ze kštice a podala mu ji i se svým vějířem, prosíc ho, aby to přijal co skrovné znamení její vděčnosti. Čuang-ce poděkoval se za jehlici, přijal však vějíř, načež dáma odešla, velmi spokojena s tím, jak se bylo sběhlo.

Mudrc zůstal celý zaražen, odevzdal se pak svým myšlénkám, kteréž přirozeně zbuditi musela taková příhoda, a vrátil se domů. Jak libě spočinul opět ve svém pokoji, pohlížel nějakou chvíli mlčky na vějíř a pak pronesl se v tato slova: „Nemělo-liž by se vedle toho mysliti, když se dvě osoby s sebou zasnoubí, že se to děje z nenávisti v předešlém živobytí pojaté *, a že toliko proto hledí dostati se za sebe, aby se vzájemně mohli mučiti?“ Manželka jeho přiloudila se zatím, aniž toho pozoroval, za něj; když ale takovou řeč slyšela, vystoupila předeň řkouc: „Smím-liž zvěděti, proč tak vzdycháš, a kdes obdržel ten vějíř, který držíš v ruce?“ Čuang-ce vypravoval své manželce hned historii o oné mladé vdově, jakož i všecko, co se zběhlo u hrobu, kdež ji byl nalezl.

Jedva že dopravil, začala paní jeho s tváří hněvem a rozhorlením se lesknoucí mladé vdově tisícerým spůsobem láti a hanbou lidského pokolení i všech paní ji nazývati. I vzezřela na svého manžela zvolajíc: „Opakuji, žena tato musí býti pravým vývrhelem nestydatosti a necitelnosti.“ Mudrc však pokračoval, rozjímaje takto: „Kdež by byla žena, kteráž by manžela svého nechválila a jemu nelichotila, dokud je na živě? Umře-li však, jest i hned hotova chopiti se vějíře a osušovati hrob jeho na spěch. Tak spatřuješ na obraze vnějšek zvířete a nikoliv jeho vnitřní částky; vidíš tvář a nevidíš srdce!“ I pojal z toho manželku jeho veliký hněv. „Jak medle smíš tímto spůsobem ke mně mluviti,“ zvolala; „uvrci všecko naše pokolení na jednu hromadu a tak nespravedlivě pomíchati s cnostnými ony bídnice, ježto nejsou hodny

* Učení Lao-ce-ovo věří vedle své indické povahy v stěhování se duší.

aby byly živy! Což se nestydíš pronesti soud tak nespravedlivý a nebojíš se, že jednou za to trestu dojdeš?“

„Nač všecko toto dovolávání?“ řekl mudrc pokojně. „Jen se přiznej; kdybych dnes umřel a ty mě ve květu svého živobytí s tolika krásou a půvabem přečkala, budeš-li tvrditi, žebys vytrvala tři léta, abys nešla za jiného manžela?“

„Není-liž zásadou přijato,“ odpověděla choť, „že věrný ministr nikdy neslouží jinému knížeti a že cnostná vdova nikdy nemyslí na druhého manžela? Viděl-li kdy někdo paní mého stavu, aby byvši jednou provdána v jinou opět rodinu šla a po smrti svého chotě manželské lože opustila! Kdybys mě kdy k neštěstí mému ve vdovství opustil, věz, žebych byla neschopna takového činu, jenž by veškeré naše pokolení zhanobil. Ano, co živa nemyslila bych více na druhé vdavky.“

„Takoví slibové,“ podotkl mudrc, „snadno činí se ale zřídka splní,“ načež se již nevole jeho manželky na něj na samého obrátila. „Věz,“ zvolala, „že duch žen často šlechetnější bývá a stálejší, než duch mužů tvého zrna. Jak dokonalý vzor věrnosti byl jsi ty! Jedva umřela tvá první manželka, oddal jsi se s druhou, tu jsi zamítl a pojal jsi mne, svou třetí paní. Soudíš o jiných podle sebe. Ženy, kteréž jdou za mudrce, smějí si tím méně dovoliti druhých vdavek. Ty však jsi přece docela zdráv, nač mě tedy týráš podobnými řečmi?“ To pravivši vytrhla manželu svému vějíř z ruky a roztrhala jej na dvacet kousků. „Upokoj se,“ pravil mudrc, „tvůj hněv těší mě a jsem plný radosti, vida tě v takovém ohni o tuto věc.“ Dáma upokojila se a mluvila o jiných věcech.

Několik dní na to roznemohl se Čuang-ce nebezpečně, a podle všeho muselo se míti za to, že již dodělává. Manželka jeho nehnula se od lože jeho, nýbrž seděla v slzách se koupajíc a neustále vzlykajíc bez přestání u něho. „Pokud vidím,“ pravil mudrc, „nedostanu se z toho více. Dnes večer aneb zejtra ráno musíme se na vždy rozloučiti. Oh, žes roztrhala ten vějíř, jejž jsem ti přinesl; byl by ti teď k veliké platnosti, aby hlína na mém hrobě brzy uschla.“ — „Ach,“ zvolala jeho manželka, „neodevzdávej se ve svém nynějším stavu takovým bolestným a škodlivým myšlénkám! Studovala jsem naše knihy a vím, čeho naši obřadové žádají. Věrnost, kterouž jsem se tobě zavázala, nepřenesu již na žádného druhého, a pochybuješ-li o mé upřímnosti, svoluji umříti před tebou, ano chci to dokonce, abys se mohl přesvědčiti o mé pravdomluvnosti.“ — „To stačí zúplna,“ odpověděl on; „jsem přesvědčen o tvé stálosti, ale ach, cítím již smrt jak se blíží a oči mé

zavírají se na věky před tebou.“ Když to řekl, opustil ho dech a on ležel zde nevydávaje znamení života.

Hlasitě stenajíc objala zoufalá vdova tělo zesnulého manžela a dlouho držela je ve svém náručí. Potom oblékla dlouhý smuteční oděv a ve veškerém sousedstvu ozýval se hlas jejího zármutku a zoufání. Nechtěla ani jísti ani spáti, slovem zdálo se jakoby se byla minula smysly. I přicházeli sousedé, aby čest vzdávali pozůstatkům nebožtíka, jenž jim byl povědom jako mudrc první třídy. Když se navštěvovatelé ztráceli, bylo viděti mladíka krásné tvářnosti a elegantního oděvu, který se vydával za potomka panovníků této země. „Již před několika lety,“ pravil, „vyjádřil jsem mudrci Čuang-ce-mu, že žádám býti jeho žákem. Proto jsem právě přišel sem, a bohužel shledávám, že již mrtev jest. Jaká to pro mne ztráta!“

I složil pestré své šatstvo a oděl se ve smutek, vrhl se potom k rakvi nebožtíkově, dotekl se čtyřikráte země čelem a zvolal hlasem ode vzlykání přetrhovaným: „Moudrý a učený muži, žák tvůj jest zarmoucen, že již nemůže z učení tvého prospěch bráti, chce však oddanost a úctu svou aspoň tím na jevo dáti, že zde sto dní vytrvá, aby tebe želel.“ I vrhal se opět a opět na zem a máčel ji svými slzami. Potom přál spatřiti dámu, aby jí mohl své poklony učiniti. Ona však zkazovala jen omluvy. Mladík dal jí však na mysl uvesti, že se paní vedle starých náboženských zavedení smí ukázati přátelům svého nebožtíka manžela. „Mám,“ přidal, „ještě větší právo k tomuto privileji, jelikož se zde jakožto žák zesnulého mudrce nacházím.“ Po takovém úsilném předkládání nezbývalo vdově nic než dáti se přemluviti. Vyšla tedy ze svého pokoje a odebrala se zdlouhavým krokem do síně, aby přijala litovací poklony svého hosta, konané zkrátka a v obyčejných výrazích.

Když ale dáma jemné způsoby, vtip a tolik jiných půvabů mladého tohoto muže seznala, byla všecka okouzlena a začala na sobě cítiti veškeré známky probuzující se vášně, k níž se sice sama ještě nesměla přiznati, pomocí kteréž ale přece doufala, že mladý onen muž krajinu tuto tak hned neopustí. I přišel jí sám jinou stranou vstříc, řka: „Poněvadž jsem byl tak nešťasten, že jsem přišel o svého mistra, jehož památka mi věčně bude drahá, přeji si velice, abych zde mohl na čas nalezti obydlí, bych zde ztrávil sto dnů svého smutku, po jichž vypršení budu míti účastenství v obřadech pohrobních. Spolu použiju této příležitosti, abych studoval spisy slavného mudrce. Vynahradím si jimi jaksi nedostatek ústního vyučování, jehož mě smrt jeho zbavila.“ — „Bude to ke cti našemu domu,“ odpověděla dáma, „a nemám, čeho bych proti tomu namítala.“ Pravivši to kázala přinesti jednoduchý oběd

a položiti na pohodlný stůl spisy mudrcovy, mezi nimiž byl i přepis slavného Tao-te-king-u, daru to Lao-Kiun-a, moudrého arcimistra samého. Všecko to přijal mládenec s přirozenou svou zdvořilostí i s úctou, jakouž byl nebožtíkovi zavázán.

V síni na oné straně, kde stála rakev, byli dva pokoje mající dvéře do síně; v nich vykázal se mladému cizinci příbytek. Vdova přicházela často do síně, aby poplakala nad pozůstatky svého manžela, a odcházejíc neopominula nikdy říci nějakou zdvořilost mladíkovi, který pokaždé k ní přišel, aby jí svou úctu prokázal. Při těchto častých schůzkách prozrazoval mnohý pohled srdce obou stran. Byl-li mladík do polou zamilován, byla mladá vdova zamilována docela. Štěstí pro ní, že dům ten nebyl v městě, tak že se zanedbávání obyčejných při mrtvém obřadů tak snadno nepozorovalo. Hovíc své náklonnosti poslala totiž pro starého služebníka, jenž mladého muže k jejímu domu byl doprovodil, a zeptala se ho, zdali jeho pán již jest zasnouben. „Ještě není," odpověl. — „A jakého způsobu musela by býti osoba, jíž by si za svou manželku přál?" ptala se dáma. — „Slyšel jsem jej povídati, že by se veškeré jeho přání vyplnilo, kdyby jen nalezl takovou, která by se vám samé podobala." — „Velmi dobře," pravila vdova; „můžete s ním o mně mluviti, a uvidíte-li, že mne miluje, řekněte mu ode mne od samé, žebych se stala s největším potěšením jeho ženou." — „Bylo by zbytečné, skoumati jej v tom ohledu," odpověděl stařec, „neboť přiznal se mi zjevně, že by jej takové spojení učinilo úplně šťastným. Bude to však," pravil i hned, „jedva možné, poněvadž jest žákem nebožtíka, a takový sňatek skandalem by byl světu." — „Toť není naprosto žádnou překážkou," pravila dáma; „váš pán nebyl pravým žákem Čuang-ce-ho, neboť slíbil toliko, že se jím stane, a to jest, jak vidíte, něco docela jiného. Jděte, a kdyby se ještě některá, rovněž tak nepatrná překážka vyskytla, můžete ji snadno odstraniti, a já se vám odsloužím dobře za vaše služby." Služebník slíbil že tak učiní. „Hej," pravila, když odcházel, „přeje-li si mladý muž, aby se stal ten sňatek, přijďte opět a hned mě o tom zpravte, budiž to kdykoliv." Když odešel, byla neobyčejně nepokojna a šla kolikráte za rozličnými záminkami do smuteční síně, ježto v samém skutku jen chtěla zvěděti, co se tam asi děje.

Při jedné takové příležitosti, jdouc po tmě podle rakve svého manžela, zaslechla lehké šustění, i couvnula plna bázně a divení. „Není to zajisté nebožtík, aby opět oživoval," myslila si. Došedši do své komnaty, aby si vzala lampu a tajnost tuto odhalila, nalezla dáma posla svého, roztaženého na lavici, kteráž sloužila u mrtvoly místo oltáře pro kadidlo a oběti. Vyspával následky vína, jež byl vypil při dnešní návštěvě. Jiná paní byla by se zle rozhorlila, vidouc čin k ne-

božtíku tak neuctivý, ona však neměla té odvahy, ani aby si ztěžovala, ani aby spícího vzbudila, nýbrž vrátila se do své komnaty, kdež nenalezla žádného pokoje.

Z rána potkala vdova svého posla; strkal se se vším pohodlím a zdálo se, že již v nejmenším nemyslí na to co mu byla uložila. Spletena chladným jeho mlčením zavolala jej a tázala se, když přišli do jejího pokoje: „Jak se vám vedlo?“ — „Nic se nedá učiniti,“ odpověděl stařec velmi suše. — „Jakže,“ pravila, „nepamatujete již na to, jakým způsobem odpovědíti jsem vám nařídila?“ — „Nezapomněl jsem na nic,“ odpověděl; „můj pán přeje si od srdce ten sňatek, a nemyslí více na tu překážku, která se jemu jako žáku nebožtíkovu tak vtírala. ‚Ale,‘ pravil mladý pán, ‚ještě zbývají tři nepřemožitelné překážky, kteréž bych vdově velmi nerad sám vyložil.‘“ — „A které jsou?“ vskočila mu dáma do řeči; „povím vám, co smýšlím o nich.“ — „Poslyšte je, jak mi je pán vyložil,“ pravil on. „Zaprvé tedy, poněvadž rakev nebožtíkova ještě pořáde v síni stojí, stačí již tento smutný pohled zúplna, že nemůže býti svatba. Za druhé, poněvadž slavný Čuang-ce manželku svou tak něžně miloval, ona pak k němu dokázala tak velkou náklonnost, kteráž se na jeho cnostech a na jeho vznešeném rozumu zakládala, ‚protož obávám se,‘ doložil mládenec, ‚že srdce vdovino nevyhnutelně zůstane prvnímu manželu oddáno, obzvláště shledá-li jak skrovné jsou mé zásluhy. Posléze jsem zde bez peněz i beze všeho jiného jmění. Odkudž doberu se svatebních darů a jiných potřeb?‘ To jsou, paní, překážky jeho žádosti.“

„Není-li jich více,“ pravila vdova, „tyto mohu snadno odstraniti. Co se prvního týče, jest toto smutné nářadí beze vší důležitosti. Co jest v něm obsaženo? Tělo bez ducha, jehož se báti zbytečné jest. Mám na samém konci svého statku staré rozvaliny; několik dělníků, kteří u mne pracují, mají nám tuto rakev odníti s očí a odnesti tam. Co do druhého, byl můj nebožtík manžel překrásným příkladem toho, zač se vydával. Než mne pojal, zapudil svou druhou manželku. Sveden jeho bezdůvodnou pověstí chtěl jej král blízkého státu učiniti svým prvním ministrem. On však byl si neschopnosti své vědom a obával se, že by ji ukázal, tak že se na tomto osamělém místě skryl. Neuplynul ještě měsíc, co nalezl mladou vdovu namáhající se aby vysušila čerstvou hlínu na hrobě svého manžela, ježto se nesměla dříve provdati, než by byla uschla. Mudrc promluvil na ni, vzal její vějíř a snažil se sečkoliv byl aby se jí zachoval, pomáhaje jí hrob sušiti; potom podržel tento vějíř na památku své nové známosti a přinesl jej domů. Já však odňala jsem mu jej a roztrhala. Jakých velikých dobrodiní užila jsem tedy od něho, aneb jakou lásku prokázal mi kdy! Co se týká poslední námitky, sama všecko

opatřím, čeho jest k sňatku zapotřebí. Zde vezměte těchto dvacet taelů a podejte je svému pánu; bude míti dost na oděv. Pospěšte si a zpravte jej o tom, co jsem vám řekla. Bude-li s tím spokojen, jsem hotova učiniti ještě dnešního dne oddavky.“

Posel odebral se s dvacíti taely k mladíku, který nyní svolil. Uslyševši to mladá vdova byla radostí bez sebe. Hned shodila svůj smutek a začala se strojiti, dělníci pak odnesli rakev z jejího rozkazu do starých rozvalin. Síň uchystala se hned k slavení sňatku a připravily se velké hody, aby se ničehož nedostávalo při této příležitosti. Večer rozsvítily se všecky lucerny a svatební svíce krášlily nejvzácnější stůl. Když bylo všecko hotovo, přišel mladík v oděvu, v němž tvářnost jeho a postava nejkrásněji vypadaly. Dáma sama, oděna v hedbávný, skvostně vyšívaný šat, nemeškala dlouho. Posadili se vedle sebe, naproti svíčce svatební. Tak zvyšovali vzájemně své půvaby, jako perle a drahé kameny krásu zlaté tkaniny zvyšují, přibírajíce si hned spolu lesku od ní. Davše sobě obyčejná pozdravení a přávše si veškerého štěstí odebrali se za ruce se vedouce do vnitřní síně, kdež pili z koflíku sjednocenosti, načež ke stolu přisedli. *

Ku konci hostiny popadly ženicha k největšímu podivení vdovy, nyní nevěsty najednou nejstrašlivější křeče. Tvář jeho zpotvořila se, obočí jeho smrštilo se, ústa jeho stočila se co nejstrašliveji. Nemohl již zpříma státi, nýbrž padl jak byl dlouhý na zem. Roztažen na ní bil se v prsa oběma rukama, veda křik, že má nemoc, z které více nepovstane. Dáma, jak byla zamilovaná v nejvyšším stupni do svého nového manžela, volala hlasitě o pomoc, padla nedbajíc sebe na podlahu, a objala nešťastného mladíka prosíc jej, aby jí řekl, co mu je; muka jeho byla však příliš veliká, by jí byl mohl odpovědíti, slovem zdálo se, že je blízek smrti.

Starý služebník, přiběhna k tomu povyku, zdvihl svého pána a třásl jím. „Popadlo ho již někdy dříve něco takového?“ ptala se zarmoucená dáma. — „Tato nemoc pokoušela se již kolikráte o něj,“ odpověděl služebník. „Jedva mine rok, aby to na něj nepřišlo, a jediný jest prostředek, kterým by se mu mohlo pomoci.“ — „Povězte mi rychle,“ zvolala dáma, „v čem záleží.“ — „Náš lékař,“ pokračoval onen, „nalezl tajný prostředek, který jistě pomáhá. Dejte mu užiti mozku čerstvě zabitého člověka s teplým vínem, hned přestanou křeče a bude zdráv jako jindy. Poprvé, když dostal tuto nemoc, dal kníže, jeho otec, od-

* Podle pravidla čínský ženich a čínská nevěsta před svatbou ani se neznají. Nevěstu přinesou v nosítkách k domu ženichovu, kterýž ji u dveří přijímá. Nelíbí-li se mu, může ji vrátiti; jak libě však překročí práh, jest jeho manželkou. Uvede se pak do síně předků, klekne před jich obrazy aneb nápisné tabule podle svého ženicha a napije se pak s ním z téhož koflíku jako zde, čímž jsou oddavky ukončeny.

souzeného vzíti a k tomu účelu odpraviti, avšak nastojte, kdež nalezneme nyní takový prostředek?“ — „Pomohl by mozek přirozenou smrtí zemřelého rovněž tak dobře?“ tázala se dáma. — „Náš lékař,“ odpověděl služebník, „pravil nám, žeby se ho mohlo také užíti, kdyby nebylo pražádné jiné pomoci, totiž jestli osoba ona není ještě příliš dlouho mrtva.“

„O,“ zvolala dáma, „můj poslední manžel jest teprv několik dní mrtev. Otevřte tedy rakev a vyjměte ten prostředek odtud.“ — „Myslil jsem si na to, bál jsem se ale navrci vám jej, abych vás neurazil.“ — „Totě také něco,“ zvolala dáma. „Není-liž, kdo nyní trpí, teď mým manželem, a neměla-liž bych svou vlastní krev za něj dáti? Co tedy meškati, má-li se mrtvého použiti ku prospěchu živého?“ To řkouc zůstavila nového svého manžela pod opatrováním služebníka, vzala do jedné ruky sekeru na dříví, do druhé pak lampu a odebrala se tak do starých rozvalin, kdež byla uložena rakev jejího nebožtíka manžela. Přišedši tam, vykasala si své dlouhé rukávy, popadla sekeru oběma rukama, napřáhla nad hlavou sekeru a udeřila jí vší silou na pokrov rakve, kterýž v okamžení na dva kusy se roztříštil. Síla ženské nebyla by sice stačila rozštípiti pokrov obyčejné rakve, mudrc však, věda, že lidé někdy oživují, zdávše se pouze mrtvými, dal si rakev svou naschvál z tenkých desek udělati. Ještě několik ran, a pokrov byl docela pryč; naše dáma, pozbyvši dechu svým namáháním, stála chvíli tiše aby se zotavila. V tom okamžení zaslechla hluboko vzdechnouti, a když se očima k rakvi obrátila, spatřila an se dřívější její manžel pohybuje a stává.

Snadno si pomysliti, jaké ji při tom jalo poděšení. Vykřikla hlasitě, nohy jí klesaly a sekera vypadla jí z rukou. „Drahá manželko,“ zvolal mudrc pokojně, „podej mi ruku, abych se dostal ven.“ Když stál opět na nohou, vzal od ní lampu a kráčel k síni. Dáma šla za ním, ale klesala celá a pot lil se z ní ve velkých krůpějích, neboť věděla, že nový její manžel bude to první co oko starého spatří. Když přišli do síně, vypadalo všecko vesele a skvěle, mladík ale a služebník byli na štěstí jako ti tam. To jí dodalo nové mysli, i počala opět přemýšleti, jak by se dostala ze svých nesnází. Obrátila se tedy vzhledem velmi něžným k mudrci řkouc: „Ach, myšlénky moje zaměstnávaly se v duchu ve dne v noci drahou tvou památkou. Konečně slyšela jsem křik z tvé rakve a zpomněla jsem si na historie, které se vypravují o mrtvých, jak opět oživli, tak že jsem se těšila, že se s tebou rovněž tak stane. I běžela jsem, co dech a nohy stačily, a odtrhla jsem pokrov. Díky nebesům, naděje mé nezklamaly mne! Jaké štěstí, že mně opět vrácen drahý můj manžel, jehož ztrátu bych věčně byla oplakávala!“

„Jsem ti velmi povděčen za tvou dobrotivou pozornost," pravil mudrc, „mám však ještě jednu otázku k tobě. Čím to, že nejsi ve smutku? Proč jsi oblékla oděv tak skvostně vyšívaný?" Odpověd byla na snadě. „Šla jsem," odpověděla, „s tajným tušením otevříti tvou rakev. Radost, již jsem při tom cítila, vyhledávala něco docela jiného než jest oděv smuteční, a nebylo slušné, abych tě živého přijala v oděvu, který se vztahoval k mrtvému; i oblékla jsem svatební své roucho." — „Dobře, dobře," pravil on, „nechejmež toho. Proč jste ale poslali mou rakev do těchto starých rozvalin místo do síně, kam náležela?" Otázkou touto pomátla se dáma a nevěděla co odpovědíti. Čuang-ce pohlédna potom na talíře a mísy i jiné známky radovánek pozorně si je prohlédl neříkaje nic. Pak požádal teplého vína a vypil ho mlčky několik číší, co zatím žena jeho v největším zmatení při tom stála.

„Ohlédni se," pravil konečně mudrc, a když se obrátila, spatřila svého ženicha s jeho služebníkem, vstupující právě do síně. Když se ale opět ohlídla, byli již ti tam. * Slovem nešťastná žena, vidouc své pletky odkryté a nemohouc přečkati svou hanbu, odebrala se tiše do své komnaty, odepiala si svůj hedbávný pás a oběsila se za něj na trámě. ** Brzy skutečně skonala, nezůstavivši si žádný prostředek, aby se mohla vrátiti a sužovati svého manžela, který, když ji v takovém stavu nalezl, velmi pokojně ji odřízl, starou svou rakev poopravil a ji do ní vložil. I začal jí vyzváněti ku posměchu cinkaje koflíky a mísami ke kvasu ustrojenými, rozbil to všecko s hlasitým smíchem na kusy a učinil tomu všemu takový konec, že dům ten zapálil a s ním i tělo své manželky ohněm ztráviti nechal. Ze spáleniště nic nebylo zachráněno, než svatá kniha Tao-te-king.

Potom vydal se mudrc opět na cesty, pevně jsa odhodlán neoženiti se více; na své pouti setkal se opět se svým mistrem Lao-Kiun-em, k němuž se na vždy přidal a jehož předním žákem se stal.

Mravy a zvyky obyvatelů Peruanských.

P. Tschudi, jenž od r. 1838 do r. 1842 cestoval po zemi Peru, vydal navrátiv se do vlasti své, Švýcarska, obšírné a velmi zajímavé vypsání země i obyvatelův. Z jeho nákresů podáváme tuto částku

---

* Zjevení to jak vidět byl klam nastrojený od mudrce, který, jak svrchu viděti, byl spolu i v čarodějství zběhlý.

** Tak velí čínský spůsob.

jednající o obyvatelích Limy, hlavního to města říše Peruanské, pak i o obyvatelích Sierry uvnitř země.

Počet obyvatelstva města Limy všelijak se měnil; r. 1764 udával se na 54.000, r. 1810 na 87.000, 1826 na 70.000, 1842 na 53.000. Úplné víry nelze dáti těmto udáním, jen to jest jisto, že obyvatelstva ubylo od času neodvislosti země; nynější počet jeho obnáší 54.000. Velice jest se diviti v městě tomto pestré směsici lidí nejrozličnějšího původu; vedle bílé kreolky, dcery evropských rodičů, vidíme mouřenína, vedle olivového mulata tmavohnědého Indiana. Však nejen zevnějšek jejich jest tak rozmanitý, i vlohy, cnosti a vady přísně se liší. O smíšencích platí pravidlo, že v sobě spojují neřesti a vady svých rodičů, málo kdy jen jich cnosti.

Kreolové bílí, z většího dílu pocházejíce od Španělů, obnášejí asi třetinu všeho obyvatelstva. Jsouť vzrůstu štíhlého, významných rysů, bělavé pleti a tmavočerných vlasů. Mužští jsou slabí, vyžilí, v oblíčeji dosti ušlechtilém jeví se vášnivá zhoubná smyslnost. Jak tělesně tak i mravně hluboko stojí pod Španěly, od nichž pocházejí. Jsou zženštilí, štítí se každé práce a domnívají se, že jízda trvající celých deset hodin jest skutkem hodným zaznamenání v knihách veřejných; nemají-li ustavičně mlsek, jsou nešťastní; i duševní namáhání se jim velice protiví. Jsouce úhlavními nepřátely každé práce, volí sobě, jsou-li k tomu pro nedostatek výživy přinuceni, obchod kramářský, při němžto pohodlně si mohou pohovořiti a zakouřiti. Bohatší nemají větší starosti, než jak by nejlépe ztrávili den v sladkém lenošení, procházejíce se po ulicích, navštěvujíce známé aneb stojíce uprostřed náměstí, kdež trávívají celé dny. Mají-li villy, jezdí tam dopoledne, kdež jim mayordomo o všem zprávu dává; odpoledne jsou buď v kavárnách nebo při hře. Kreolové vášnivě hrají v kostky, vyznačují se ale velikou chladnokrevností při hře, a málokdy by na nich kdo znamenal pohnutí i při nejvyšších sázkách; jen když kdo znamená, že jsou kostky falešné, strhne se prudký spor, vytáhne se dýká z pochvy a prolévá se krev.

Hra přivádí mnohé na mizinu a jest příčinou nesčíslných nešťastných sňatků v Limě. Paní z lepších stavů často mívají podíl ve hře, jsou však opatrnější než mužští a nesázejí tak vysoko. Některé ovšem vyrovnávají se i mužským.

Vzdělanost Kreolů jest velmi kusá; mají sice výtečné vlohy, ježto ale zůstávají nevyvinuté nedbalým vychováním, a přirozená jim lenivost brání, by soukromými studiemi dokonali, co vychování zanedbalo. Málo kdo z nich vyniká nad záležitosti všedního života, a nikdo nedbá toho, co se mimo město děje. I mnohý obyvatel, jenž se vzdělaným nazývá, neví takměř ničeho o poloze, o rozsáhlosti a o výrobcích své

vlasti. K víře téměř nepodobno, že tamější ministr války nevěděl ar udati počet obyvatelů vlasti své, a tvrdošíjně na tom stál, že Portugal sko hraničí na východ s jeho vlastí a že se tam může cestovati p pevné zemi. Z dějin neznají než Napoleona, avšak nejsměšnějším spů sobem proměňují děje, místa, léta a osobnosti. Tak na př. jistý vysoc postavený pán, slynoucí svou učeností, široko vykládal, jak Bedřich Veliký Napoleona z Ruska vypudil.

Nesmíme se ale domýšleti, že má kreol jen vady; vyznačuje s i některými velmi ctihodnými vlastnostmi. Nenávidí silných nápojů a pije jen sladké víno a to jen ve skrovné míře. Ve svém obcování s ji nými jest vlídný a důvěrný, však beze všech pevných zásad; řídě s prvním dojmem, nepřemýšlí o následcích náruživostí a činů svých Úmyslně jen málokdy ubližuje svému bližnímu, neopatrností však často S hostinností a přívětivostí k cizinci spojuje dobročinnost k chudým; však ne vždy bývá i dobrým manželem a laskavým otcem, jak někteří o něm tvrdí. Jeho vášnivá náklonnost ku hře a nedovolená smyslnost nesrovnávají se dobře s věrným plněním povinností manželských.

Daleko nad mužské vynikají tělesně i duševně ženské v Limě. Jsouť výtečnými vlastnostmi bohatě obdařeny. Jsouce obyčejně štíhlého a vysokého vzrostu, mají přece malou a krásnou nožku. Co příroda bělosti jejich lící parnem slunce tropického odnímá čerstvosti a svěžesti, nahražuje okem velikým, tmavým, ohnivým a krásnými ústy s lesklými, malými zoubky. Přidejme ještě postavu půvabnou, a musíme se přiznati, že to jsou překrásní, vnadní tvorové. Jsou však nad míru marnivé a nejvíce si zakládají na skutečně podivuhodné maličkosti svých nožek, jež také při každé příležitosti ukazují. Chválí-li kdo jejich cnost, rozum, krásu, zajisté se z toho neradují tak, jako z chvály vzdávané jejich útlým nožkám. Limanky jsou bohatě nadány přirozenými vlohami, jež ale bohužel jen zřídka řádně vzdělávají. Mají rozum bystrý, pronikavý, úsudek jasný a velmi zprávné náhledy o nejrozmanitějších poměrech života. Jako paní Sevillské vyznačují se rychlou, trefnou odpovědí, a chtěl-li by kdo s nimi se hádati, zajisté by nezvítězil. Ještě zde musíme podotknouti jejich mužnou mysl a udatnost, jížto daleko převyšují své zbabělé muže.

Indianové, jichžto jen malá hrstka v Limě se nachází, jsou značni svou činností a počestným životem, bývají kramáři a kupci, mají ale mnohem méně schopností než kreolové.

Negrové obnášejí asi pátý díl obyvatelstva limského; jest jich tam něco více než 10.000, mezi nimiž 4800 otroků. Ačkoliv jeden paragraf stanov neodvislosti vyslovuje, „že nikdo v Peru rozený není otrokem,“ přece národní shromáždění v rozličných dobách ustoupilo od té

zásady. V Huauře se ustanovilo, že děti v otroctví narozené teprvé v 25. roce svého stáří se mají státi svobodnými, a tato lhůta prodlužena později až k 50. roku. Z Afriky se nepřivážejí otroci, poněvadž jiným paragrafem ustanoveno, že „každý, jenž co otrok z jiné země přichází do Peru, v témž okamžení stává se svobodným, když vstoupí na půdu tohoto svobodného státu.“ Cena otroků jest mnohem levnější, než v jižních státech severní Ameriky. V Limě stojí mladý, silný, zdravý černoch 400 piastrů; negerka, zvláště je-li spůsobna k pracím polním, o 100 piastrů více.

V Limě zachází se velmi mírně s otroky, obyčejně tak jako v Evropě se služebnými; jen málokdy se jim dostává tělesných trestů; zaslouží-li otrok takového trestu, posílá se do pekárny. Nebo hnětění těsta a pečení chleba jest při nesnesitelném vedru slunečním velmi obtížnou prací, s nížto se jen otroci zabývají, jsouce pod dohlídkou přísného mayordoma. Ješto se všickni v pekárnách pracující otroci pro nějaký přestupek tam dostali, nakládá se s nimi velmi nemilosrdně. Často 25—30 otroků zadělává do chleba pot linoucí se jim z tváří a z prsou, co zatím dlouhý bič obnažená záda mrská. Protož také černochové bojí se pekárny v takové míře, že raději podstoupí nejtěžší tresty, jen když nemusí do pekárny.

Zákony dané k ochraně otroků v Limě jsou tak vydatné, jako nikde jinde, kde se otroci chovají. Zvláštní soudce jest ustanoven, by hájil otroky před nespravedlivými tresty a jich se v právech jejich zastával. Může-li některý otrok peníze složiti, jež žádá za něj pán, stane se svobodným; ont má i právo, zaprodati se jinému pánu, chce-li tento zapraviti peníze, za něž jej první pán byl koupil. Černochům dostává se hojných příležitostí k vydělávání peněz. Služba jim dovoluje, by mohli pět i šest hodin denně pro sebe pracovati, čímž se jim poskytuje dobrá příležitost, dobyti si tolik peněz, aby se mohli vykoupiti. Obyčejně ale užívají peněz, aby vyhověli svým chtíčům, nedbajíce mnoho o svobodu. Co otrokové mají byt, jídlo, šatstvo, v nemoci obsluhu, oč se, jsou-li na svobodě, sami postarati musí, a to jim při lenivosti jich přirozené nemálo obtížno. Otroci v domích nebaží po svobodě, jinak ale otroci na osadách, kteří mají tužší práce a stojí pod přísnější dohlídkou. Za služebníky hodí se černochové lépe než Indiané; potřebno však pořáde je napomínati. Že množství špatných otroků v Limě jest, o právě jen tím, že se příliš mírně s nimi nakládá. Z tohoto druhu lidí nestává se nic pořádného, leč jen neunavenou a neuprositelnou přísností.

Mnohem řádnější než černochové kreolští jsou černochové afričtí (Bosales), ačkoliv se oněm nevyrovnávají v síle tělesné a v čerstvosti; za to ale jsou trpěliví, poslušní a mnohem věrnější než otrokové v Peru

narozeni. Jsou vždy trochu pyšní, obzvláště pocházejí-li z vyššího rodu, a pán musí s nimi vlídně zacházeti, chce-li aby řádně zastávali svoje práce.

Černochové svobodní jsou pravým morem městu i celé zemi. Lenivost jim brání, by se zanášeli pořádným řemeslem ku své výživě; i chopí se každého prostředku, jímž by nejlehčím spůsobem se dostali k penězům. Nejpohodlnější spůsob se jim zdá, olupovati na silnicích cestující. Téměř všickni loupežníci na březích země Peruanské jsou svobodní černochové. Krásti a šáliti jest jim druhou přirozeností, při tom jsou smyslní a prostopášní až nad míru. Ačkoliv by se tyto vady mohly považovati za následky nedostatku řádného vychování, upomínek na otroctví, pomstychtivosti a jiných příčin, čímž by se ledajak mohly omlouvati, přece nalézají se také u černochů narozených na svobodě, kteříž to byli přijati do domů bohatých, kdež od svého útlého věku byli účastni téhož vychování jako bílí kreolové, a přece se neliší od svých krajanů polodivých leč lotrovstvím vybroušenějším.

Tážeme-li se po příčině takovýchto neřestí u černochů, těžko nalezti odpovědi, domníváme-li se, že mouřenínové jsou v téže míře schopni vzdělání, jako lidé kmene Kavkazského. Však zajisté každý, kdož je blížeji seznal, shodne se s náhledem, že černochové ohledem na způsobilost ku vzdělání daleko stojí za Evropanem, a že se nikdy vůbec nepovznesou na onen vysoký stupeň vzdělanosti, protože struktura lebky a obmezené vyvinutí mozku až tuze k zvířecím formám se blíží. Smyslnost jest středem, okolo něhož celé bytí, smýšlení a jednání černochů se točí. V tom sluší hledati příčinu i omluvu jejich špatného charakteru. *

Negerky liší se jen málo od svých mužů; mají ale přece více přičinlivosti, vytrvalosti a povolnosti. Jsou dobrými služkami, zvláště dobře se hodí za kojné, jimiž i z velké části bývají; jsou i pradlenami, zacházejí ale velmi nešetrně s prádlem, a mívají ten roztomilý obyčej, že je teprvé za dva, za tři měsíce vracejí, užívavše jeho mezi tím ve své domácnosti; mužové a milenci jejich mají ve svátek nejpěknější košile na sobě, kteréž zajisté na ně nejsou šity.

Kromě kreolů, Indianů a černochů nachází se v Limě ještě veliké množství rozličných druhů smíšenců, z nichž nejznamenitější jsou: mulatové, mesticové, chinos, cuarterones a quinterones. V Limě jsou také cizozemci v dosti velkém počtu; především Španělové, jsouce statkáři

---

* Jak viděti, odporuje Tschudi naskrze tomu, co Kölle o negřích pronesl (str. 231 a násl.). K místnějšímu rozebrání této zajímavé a ovšem i důležité otázky možná že se brzy i v těchto listech příležitost nahodí. *Red.*

a kupci; pak Vlaši, z většího dílu z Janova, držíce hospody a krčmy; Francouzové, jsouce krejčími, parukáři a t. d.; posléze Angličané a občané severní Ameriky, majitelé továren a velkokupci.

Z hlavního města obrátíme se nyní do vnitřku země a sice do Sierry. Sierra jest veliká řada údolí, hned užších hned širších, ležících o několik tisíc střevíců níže než výšiny, čímž se jim dostává docela zvláštního rázu. Přichází-li cestující do této rozkošné krajiny, musí se obdivovati hojnosti a bujnosti plodů a zdravosti vzduchu. Za tou příčinou jest i v Sierře poměrně více obyvatelů, než kdekoliv jinde uvnitř země. Města, vesnice a osamělé dvory zdobí tuto krajinu, a jistě že by nabyla mnohem větší důležitosti, kdyby stávalo užšího spojení mezi jednotlivými údolími.

Obyvatelé Sierry (Serranos) jsou z většího počtu Indiáni obzvláště v menších vesnicích; v městech a větších vesnicích převládají Mesticové; obyvatelů bílé pleti je zde jen málo. Mnozí arciť se vydávají, jsouce Indiány, za Španiely. Nejlépe lze udati, od koho pocházejí, hledí-li se na jejich zaměstnání. Evropan a kreol bílý jest obyčejně kupcem; bohatý mestic * lenivým statkářem, chudý ničemou; Indian rolníkem neb nádeníkem.

Španělové, jsouce ještě v horách, byli nejvíce vojíny ve vojště Španělském; po skončeném boji o neodvislost zde se ubytovali a kupecké krámy si zřídili, nerozumějíce žádné práci. Však výrobky evropské nejvíce prodávají kreolové, kteřížto dvakrát, třikrát do roka cestují do Limy, by tam nakoupili látek bavlněných, vlněných, koží, mýdla, vosku a indiga, kteréž se prodává u velikém množství v Sierře, ježto Indiáni všecky svoje šaty na modro barví. Nejvíce peněz ale vydává se za kořalku, jíž se takové množství do Sierry přiváží, že tomu téměř nelze dáti víry. V Sierře se prodá kolikráte za jeden svátek více kořalky, než ve mnohém hlavním městě evropském za celý rok.

Mesticové bohatší jsou z většího dílu majiteli venkovských statků, jichžto plody záležejí nejvíce v obilí, v zeleninách, vjeteli a ve větších městech se prodávají. Poněvadž výnos těchto plodů obyčejně dostačuje k pořádné výživě, nemají tito mesticové nic důležitějšího na mysli, než jak se baviti, aniž by se obírali nějakou prácí. Větší část dne trávívají po španělsku na rozích ulic, a brání-li tomu povětří, v kupeckých krámích, rozmlouvají o malichernostech, aneb se shromažďují ku hře v kostky, aneb ku kohoutím bojům, jimž se oddávají s velikou vášnivostí. Vždy se činí vysoké sázky, jimiž leckterý boháč již přišel na mizinu. Takovýto zarytý milovník bojů kohoutích, jakého jen v Sierře lze nalezti,

* Míšenec evropské a americké krve.

nevšímá se jiných věcí pranic. O ničem nemyslí a nemluví než o kohoutích, a největší rozkoší jest mu celé dny se zabývati s nimi, krmě je a dráždě. V každém městě tvoří se dvě strany, jichžto kohouti proti sobě bojují, a sice ne jako v Anglicku přirozenou sobě zbraní, zobákem a ostruhou, nýbrž břidkými noži, přivázanými k ostruhám.

Život společenský v Sierře má tak zvláštní ráz, že nelze se diviti obyvatelům Limy, tropí-li si posměch ze Serranů. Ačkoliv Liman nepřevyšuje mnoho Serrana u vzdělanosti, přece zachovává jisté formy, jichž tento úplně zanedbává, byť i z nejlepšího domu pocházel. Již řeč značí Serrana, jsouc drsná, nezprávná a míchaná; nejvíce jej ale charakterisují způsoby hned nemotorné, hned až příliš svobodné. Není mu tedy v hlavním městě volno, jest tamějším paničkám terčem vtipu, a brzy vrací se do své krajiny, kde je mu mnohem volněji. Nalézá-li cestující mnoho, co se mu nelíbí u Serranů, přece si v krátce u nich libuje, užívaje veliké pohostinnosti a jsa považován za úda rodiny. Po měsíce může u nich přebývati, aniž by kdy znamenal, že jim není vítán, a vrací-li se po delším čase opět k nim, vždy jest na novo milým hostem. Velikou vadou u nich ale jest neukrotitelná chtivost silných nápojů, zvláště kořalky; není nic neobyčejného, leží-li po nějakém plesu ráno tanečníci a tanečnice v úplné opilosti na podlaze.

Rolnictvím zanášejí se výhradně Indiané, majíce buď vlastní pole, aneb pracujíce za skrovnou mzdu mesticům. V září se pole orají a připravují k setbě, v říjnu se seje, a v dubnu a květnu se sklízí. Se setím a sklízením spojují se vždy hlučné radovánky, obyčej to pocházející ještě z dob Inků, při čemž se všickni dělníci úplně opíjejí. Indiané ve větších vesnicích a v městech zastávají i všelijaká řemesla; jsou výtečnými zlatníky a zhotovují překrásné drobotiny, nad něž nelze nalezti lepších ani ve hlavních městech evropských. Zdejší nádoby a sošky ze stříbrného drátu požívají ode dávna ve Španělsku dobrého jména.

O svatvečeru shromažďují se Indiané v kostele k jitřní, kdež napodobňují hlasy nejrozmanitějších zvířat; tu lze slyšeti zpěv ptáků, kokrhání kohoutů, bečení beránků tak věrně, jako by skutečně tato zvířata v chrámě se byla spojila k osvědčení své radosti. Po skončených službách božích chodí celé řady žen celou noc po ulicích, majíce rozpuštěny dlouhé černé vlasy a v ruce držíce dlouhé tyčky, na jichž hořením konci jsou připevněny hůlky s vlajícími praporečky papírovými; zpívají a tancují při zvucích harfy, houslí a píšťalky, dávajíce takt svými tyčkami. Na vánoční den objevují se pak tak zvaní Negritos, Indiané to oblečení v červené košile protkané zlatem a stříbrem, v bílé zpodky, klobouk majíce ozdobený vlajícím pérem a ohyzdnou škrabošku černošskou. Vždy čtyři a čtyři provozují tance negrů guinejských, jež nápo-

dobňují v pohybování a v řeči; celé tři dny a tři noci trvají tyto radovánky, a kdokoli má v nich účastenství, smí vstoupiti do všech domů a žádati za kořalku, kterouž i obdrží, sic by se pomstil. O novém roce jezdí tak zvaní Corcobadoch v rozličných maškarách před domy, kdež směšnými písněmi pronášejí, co se během minulého roku v jednotlivých rodinách bylo sběhlo. Zvláště mnoho látky poskytují jim manželské svády, jež velmi komicky představují.

Živočišstvo pomocník lidstva u vzdělanosti.

Vypravujíce o živočišných zahradách belgických (Obzor, sv. I. tr. 94) slíbili jsme, že ukážeme na další a větší prospěchy, které by nich mohly plynouti; rozjímání toto, vyňaté opět z článku p. A. Esquios'a, * jest spolu příspěvkem k historii počátků vzdělanosti lidské.

Vyhledávání zákonů, jichžto mocí přecházejí zvířata ze stavu divokosti ve stav domácnosti, pokusové uvykati je na jiná podnebí a dokonalovati jejich plemena, toť obor praktických studií, s nimiž se stavové tito mají zanášeti. Jelikož v tom ohledu minulost objasňuje udoucnost, bude zapotřebí nejprvé prohlédnouti onu řadu stupňů, přes iž přeběhla starodávní domácí plemena na cestě své od původní divosti k nynějšímu svému stavu.

Živočišstvo představuje se pozorovateli jako živoucí zeměpis, neboť ovaha jednotlivých podnebí zosobňuje se v jednotlivých údech říše vočišné. Můžeme přidati, že kdyby se vedle druhů divokých mělo ení i ke druhům domácím, živočichopis stal by se i přednáškou historie ecné. Přenesmež se k počátkům vzdělanosti. Příroda nevydala leč síly, tky výrobků, návrhy věcí: člověk utvořil práci, a to nejen ve svém kolení, nýbrž rozšířil tuto ploditelkyni všeho skutečného bohatství louhavě a s namáháním i mezi jiné živoucí tvory. On volá tyto ústrojné tnosti, vedené jako on přirozenými pudy a potřebami, k pomoci své vznikajícím právě hospodářství lidském, povyšujíc je k hodnosti tostí užitečných. V boji započatém mezi silou plodnou a šetrností přídy vyvinuje člověk prostředky vždy větší a větší. Čím více člověk okonaluje stav společnosti, s tím větším vtipem a s tím většími proěchy doléhá též na říši živočichů, jichž služby sobě každým dnem ětšuje. Takto nechav zakusiti živočichům dobrodiní zdomácněnosti živí svou prací v práci jejich; v ústrojí a pohyby němých svých pomocníků

* Revue des deux Mondes, 15. Nov. 1854.

vkládá své myšlénky, svou vůli, svou odvážnost: člověk tvoří takto jeden za druhým živoucí nástroje svého průmyslu.

Vezměmež na příklad jeden z nejznámějších druhů zvířat domácích, jehož smysly a náležející k nim síly člověk po vší zemi ke smyslům a silám svým připojuje: vezměmež totiž pokolení psů. Nestačí ukázati v šakalu pravdě podobný původ našeho psa, zapotřebí ukázati celou řadou měnících se druhů stupně, po nichžto šakal došel forem, přirozených pudů a schopností k službám nynějšího evropejského psa. *Menažerie* dovoleno-li říci *filosofická* okáže pásmo pokroků, dosažených od tohoto zvířete domácího, počnouce ode psa, kterýž nejméně byl změněn lidským přičiněním. Pes tento jest novo-hollandský. Ještě docela blízek prvotní divokosti má uši úplně zpřímené a pod hedbávnou svou srst kožich vlněný, původní to oděv svého pokolení, jehož domácí náš pes docela pozbyl. Neštěká, neboť štěkání jest nabytou vlastností, známkou psa civilisovaného. Po něm, na druhém stupni přichází pes Eskimáků. Vyznačuje-li pes novohollandský plamenným svým okem, chodem divokým, hranatými svými formami a hrubými mravy stav společnosti kmene nejméně promyslného a nejvíce k zemi kleslého, projevuje pes Eskimáka ač všecko jeho umění téměř jen na tahání saní po ledě přestává, přece již jakési potřeby vzdělanosti, ještě sice velmi jednoduché, přece však již schopné, hledati cizí síly a podříditi je svým účelům. Po něm přišli by po stupni výše a výše psi národů barbarských a polobarbarských v Asi a na Novém světě, a oněch vzdělaností, ježto zůstaly státi, jako in dické, tibetské, čínské a perské, až by se vystoupilo k našemu psu a na nejvyšším stupni ke psovi severo-americkému, kterýž máslo tluče a všelijaké práce v domácnosti vykonává.

Totéž co se psem možné učiniti i s ostatními zvířaty, kteráž při spívají k našemu uživení aneb k našemu průmyslu. Všecka přecházela povlovně, jak se člověk vyvinoval, z původního stavu ve vyšší. Tak stala se z kozorožce koza, z muflona ovce, z tura vůl a z kance vepř to všecko dlouhou řadou změn, spůsobených věk od věku rukou lidskou v srsti, ve zrostu, v ústrojích i v obyčejích těchto zvířat. * Takto jeví se nám nová jakási historie všeobecná. Člověk počal s sebou; sotva že se však vybral s pokolením svým z nejhoršího, pídil se v celé přírodě po prostředcích, jimiž by si vynahradil síly a organy, jichž se mu nedo stávalo. Měv živočišstvo dlouho jen za svůj lov, pomyslil si jednoho dne

---

* Změny dlouhým zvykem jiného živobytí ve zvířatech spůsobené projevují se v ústrojí jejich tak patrně, že přírodopisci ve hlavě nynějšího psa znamenitý zvýšení lebky a zkrácení mordy pozorují. Souvislost stavu domácích zvířat s stavem vzdělanosti národů ukázal již *Geoffroy St. Hilaire* ve výtečném pojednání *Pozn. vzd.*

aby i jiných služeb na něm žádal. Tímto dnem zrodila se orba, průmysl, užitečná umění a domácí hospodářství, neboť síly člověka byly zmnohonásobeny. Přivesti několik divokých zvířat k tomu, aby měla účastenství v živobytí člověka, v jeho pracích, v jeho chutech, toť byla práce několika pokolení; avšak udomácniti si je úplně, pojistiti si jejich služby, toť bylo úkolem kolika století. Věk historický zůstavil si péči o jich zlepšení a zvelební, v čemž jej podporovala přirozenost jejich. Zvíře jest schopno vývinu, nikoliv svobodného, samorostlého, nýbrž jemu uděleného. Nevynalézá-li, aspoň přijímá, podávajíc k vedení a ke zdokonalení netoliko pudy své, nýbrž i ústroje. Tímto svazkem souvisí historie zvířat domácích s historií pokroků vzdělanosti. Nikdo neposkytne jinému, čeho nemá sám, a společenský stav národu i stupeň jeho historický jest vždy zevrubně vyobrazen počtem, povahou a vycvičeností zvířat domácích od něho vychovaných. Caesar a Tacitus, vyčítajíce domácí zvířata starých Galů a Germanů, jmenují stáda krav, býků, ovcí a koz, koně a psa honicího a pastýřského, všecko to zvířata, ukazující na živobytí kočovné, pastýřské a bojovné.

Kdyby se v některé živočišné zahradě zvířata všelikých forem sestavila, jak se počínajíc od stavu divokosti rozmanitými stupněmi vzdělanosti změnila, spatřovalo by se v rozmanitých rázech oněch zvířat i chod vzdělanosti člověčenstva, historie to z nové stránky, divadlo ideí a skutků vzdělanosti, představované od herců, vzatých ze samé přírody. Kdyby se prvopočáteční, divoká zvířata s nynějšími, od nich sice pošlými ale od člověka vychovanými srovnala, ukázala by se u oněch jednotvárnost, u těchto pak veliká rozmanitost. U původních, od pokroků vzdělanosti málo zasažených národů podobá se člověk člověku; všickni ukazují týž společný a rodný ráz. Co Tacitus o starých Germanech položil, že jedné a téže těla podoby jsou, v míře ještě zvětšené nalézá se u zvířat. V přirozeném stavu vidíš takořka jeden toliko ráz; jen *jednoho* koně, *jednoho* osla, *jednu* ovci. Člověk uvedl rozmanitost rozmanitým živením a vedením zvířat a křižováním se plemen; tím vším mizí původní jednotvárnost, ku prospěchu člověka. Kdyby se takto ve sbírce živočichů sestavili druhové divocí vedle druhů zdomácnělých a všelijakých jich spůsobů, končilo by se pokolení, které by u prvopočátku svého jen jeden neb dva rázy poskytovalo, znamenitým počtem rázů nejrozmanitějšího druhu.

To není všecko: kde vzdělanost jest ještě příliš jednoduchá, jsou zvířata schopna toliko jednoho druhu služeb, vedle svých původních přirozených pudů; ve stavu pokročilejší, složitější vzdělanosti ukazují se domácí zvířata schopna mnohonásobných, rozmanitých služeb, čím dále tím více, vedle potřeb člověka, tak že s ním spolu pokračují, na

vyšší stupeň užitečnosti vésti se dají. Každý úkon nový, ku kterémuž se přivedou, jest pravým pokrokem, poněvadž se tím předešlí pokrokové neničí, nýbrž rozmnožují a zdokonalují. Tak se nalézají tři první hlavní věkové vzdělanosti představeni ode tří druhů pokolení psího: pes stavěcí, stav divokosti — pes i stav pastýřský — pes hlídací, začátkové jmění. Dělení práce, nestejnost společenského stavu, rozdílnost vychování, ztravy, pohodlí a všeho opatření, bystrost i rozmyslnost a přičinlivost jednotlivých tříd občanů, všecko to vyráží se množstvím tahů v povahách pokolení domácích, * zplozujíc spolu i rozmanitost služeb, na jejichžto úhrnku hospodárské i průmyslné bohatství národů spočívá. Historie domácích zvířat jest spolu i historií zrůstu a zřízení práce.

Otázky týkající se zdomačňování užitečných zvířat začínají býti oblíbeným předmětem přírodozpytců. Vůbec snášejí se v tom, žeby zlepšení druhů od člověka již nabytých a rozmnožení jich novými domácími zvířaty k největším dobrodiním každé země náleželo. Práce stala by se tím méně těžká, obživa byla by snadnější i bezpečnější. Historie poskytuje nám k tomu podnětu i poučení, ukazujíc, mnoho-li v tom již od předešlých věků učiněno. Když se předkové nynějších národů evropejských do toho země dílu přibrali, kdež i my bydlíme a kdež se nyní takoví zázrakové průmyslu, takové dobytosti polního hospodářství před oči staví: což medle nalezli zde? Několik divokých stromů, několik divokých zvířat. Všecky ty krásné druhy domácích zvířat, jimž Evropa povinna jest svým blahobytem a svou předností, vypůjčeny jsou z jiných dílů země. Čeho příroda našemu podnebí odepřela, zaopatřila si přičinlivost, průmyslnost člověka. Ze střední Asie vzali jsme koně, z Indie a z Egyptu hovězí dobytek, z Persie kozu, z Hindostanu slepici, z Kolchidy bažanta, z Afriky perličku, z Ameriky krocana. Takto dobyl si v Evropě člověk sám své živočišstvo.

Jest toto pokojné dobývání již ukončeno? Jest tato práce udomačňování užitečných zvířat již dovršena? Věda odpovídá nám že nikoliv. Přírodopis ukazuje nám velmi velký počet cizokrajných zvířat, k nimž by člověk ještě mohl vztáhnouti svou ruku. Větší počet jich figuruje sice v menažeriích a v živočišných zahradách, avšak jen co předmět zvědavosti. Kromě toho třeba rozdíl činiti, zdali jest některé zvíře náhodným jměním někoho aneb pojištěným jměním lidského plemene vůbec. Některá zvířata mohou býti v službu podrobeňa ano i zochočena, aniž by se proto již i domácími stala. Zdomácněnost jest

* V Paříži měli v úmyslu sestaviti k veřejnému odivu psy divokých, polodivokých a vzdělaných národů; přípravy byly již učiněny; unorová revoluce však zničila tento plán.

následek zděděných vlastností, tedy vytrvalou prací kolika pokolení po sobě. Jistý druh povlovného pokroku pučí v ústrojích zvířete, přecházejícího ze stavu přirozeného do stavu domácího, a tento pokrok, veden od pokolení do pokolení, vytvořuje novou bytnost, a tak uvádí se snahou plemene lidského ve tvorstvo nová říše živočišná náležející člověku. Nech se obdivují umělci původním formám zvířat lesů, jimž ruka člověka nevtiskla ničehož; muž prospěšné práce váží si ve zvířatech organů od člověka pro člověka vzdělaných; v jeho očích není zvíře nikdy škaredé, které člověka živí anebo prací svou podporuje.

Podmanění říše živočišné člověku potkává se ovšem s velikými překážkami; první z nich je zeměpisné rozdělení všeho tvorstva. Příroda obmezila prostředkem rozličnosti podnebí každou živou bytnost na jistý pruh země. Avšak překážka tato není nepřemožitelná. Kdykoliv člověku dostatečně záleželo na tom, zmocniti se jistého divokého druhu, dovedl toho, a hranice rozdílných podnebí, překáževše nějaký čas, ustoupily posléze vytrvalé jeho vůli. Čím užitečnější jest některé zvíře, jako u př. kůň neb pes, tím jistější můžeme býti, že je téměř všude nalezneme. Jestli že tedy člověk v poměru jen skrovný počet živočichů ve svou službu uvedl, není toho příčinou ani rozdílnost podnebí, ani odpor, vrozený jistým živočichům ve větší míře než jiným, nýbrž to, že člověk nejdůležitějším svým potřebám osvojením si několika málo druhů zvířat vyhověv, v působení svém na ústrojnou přírodu ochábl.

Evropa nemá nyní nic víc než třicet pět druhů domácích zvířat, z nichž třicet jeden pochází ze starého světa, čtvero z Ameriky. Na všechen spůsob, to jest příliš málo a třeba přáti aby bylo více. Abychom si uvědomili počet dobrodiní, jichž bychom nabyli v hospodářství, v průmyslu, v umění, ve veškerém živobytí udomácněním některého nového zvířete, představmež si ztráty, jichž bychom zakoušeli, kdyby zmizel některý z našich dávných udomácněnců, jako u př. kůň, osel, ovce, vůl, slepice. Pokaza bramborů ukázala nám citelně nesmírnou důležitost těchto plodů země; díky, že představení si ztráty některého důležitého domácího zvířete pouhou úlohou rozumu jest.

Z masožravců osvojila si Evropa jednoho z nejužitečnějších a nejčipernějších pomocníků člověka, totiž psa. Má se obyčejně za to, že přirozená divokost a síla velkých masožravců člověku v dalších pokrocích překážela. Totě omyl. Jednotliví lvové, tigrové, medvědi, vlci, lišky byli úplně zochočeni. Hyéna, předmět ošklivosti, popisovaná ještě od přírodopisců předešlého století nejtemnějšími barvami, učiněna jest ve velké částce Afriky domácím zvířetem, vykonávajíc pánům svým služby věrného, útulného psa. Vychování plemene kotů jest započato; nemluvím o kočce, tomto nestálém hostu našich příbytků, který nikdy nechtěl

úplně zadati svou neodvislost, nýbrž o quepardu, příbuzném tigru, jehož se v Indii k honění užívá. Přírodopisci znají, že u zvířat jako u člověka dobromyslnost jest následek vyvinuté chápavosti. Zvířata, ježto projevují nejvíce náchylnosti a oddanosti člověku, nejsou nejméně nadaná prostředky brániti se neb škoditi, nýbrž mají nejvtipnější mysl. Menší neb větší nebezpečnost povahy zvířat závisí tak málo na tom, z které říše přírody svou potravu berou aneb jak silna jsou v uškození, že většina býložravců ke zvířatům nejdivočejším a nejhrubším náleží, z jichž zdánlivé jemnosti z nenaděje skutky brutální vyrážejí. Bylo zapotřebí více trpělivosti, více odvahy, více práce ke zkrocení koně a býka, než ke zkrocení nejnebezpečnějšího dravce, a jestli že se průmysl hospodářský především k ožuvavcům a kopytníkům obrátil, stalo se jen proto, že viděl bližší neb větší z nich užitek.

Rovněž tak málo překáží změna podnebí, neb většina zvířat, jichž udomácnění u nás by bylo dobrodiním, náleží buď horkému buď ledovému pásmu. Překážka tato není nepatrná, ale i naše nynější domácí zvířata pocházejí větším dílem z horkých pásem; převedení jich k nám nestalo se však jedním skokem, nýbrž po krocích, od východu k západu, od jihu k severu. Bažant a páv přišli k nám přes Řecko; perlička, pocházejíc z Afriky, byla nejdříve v Italii udomácněna, než přišla do poledního Francouzska a z něho nalezla cestu do krajin ještě severnějších. Kdyby se živočišné zahrady po Evropě rozšířily a účelu tomu zasvětily, byly by jako stupněmi, po nichž by se pokusy tyto dály, až by se nová tato zvířata, vedle povahy své od jihu k severu aneb naopak volným ale jistým krokem, cestou od našich praotců již zkušenou stěhujíce zvolna po celé Evropě se rozšířila.

Mezi masožravci jest zvíře, které by se nám mohlo státi velmi prospěšné: tuleň. Vtipné jsouc, jemné a náchylné, má všecky vlastnosti, ježto se hledají u domácího zvířete. V Dijonu měl ředitel přírodního kabinetu kolik let tak ochočeného tuleně, že tento obyvatel moří docela změnil své mravy: přestal téměř docela choditi do vody a sedával v zimě u svého pána u komínu, klada se nejraději břichem na popel z něho. Vycvičen od člověka mohl by se v rybářství státi tím, čím je pes v myslivosti. Jedinou překážkou zdá se některým severní jeho původ. Přírodopisci poznamenali, že žádné cizí zvíře, udomácněné nyní v Evropě, nepochází ze studenějšího podnebí než naše jest. A však ani naše vzdělanost nevyšla od severu, nýbrž od jihovýchodu, z Indie, Persie, Aegyptu, a domácí naše zvířata brala se tedy touže cestou se vzdělaností, jejímžto dílem a nevyhnutelným pomocníkem byla. Pravda, i od severu suli se národové na jih v Evropě, aniž by tam byli domácích zvířat vysokého severu přenesli. Než ale jaký rozdíl obojích těchto pohybů

národních! Cesta živlu vzdělávacího od východu k západu, dříve z Asie do Evropy, nyní z Evropy do Ameriky, jest velebná jako chod slunce, co zatím vyhrnování se kmenů severních na jih bouřkám se podobá a krutým, prudkým vpádům. Neplodné násilí značilo vždycky cesty těchto bystřin barbarských, kteréž rozdrtivše staré společnosti posléze ve vítězství svém zanikly, jako Germané na jihu Evropy.

Byť ale i pravdivý byl tento zákon přírody, nerozhoduje zde přece, poněvadž tuleň již původně není obmezen na nejvyšší sever. Na zpoustě mořské, sedmkrát větší než jest suchá země, nemá člověk posud leč nepřátely. Jak důležité by bylo, aby uprostřed obyvatelstva vod měl aspoň jednoho přítele, jednoho pomocníka svých záležitostí!

Obrátíme-li se k bylinojedlým, shledáme, že nám posud schází kolik rodů domácích, jimž Asie, Afrika a Amerika velkou částkou svého bohatství povinny jsou, totiž velbloud, drabař, kuagga, lama, alpaka. Velbloud a drabař poskytli by bezvodým a hornatým částkám Evropy svou střídmostí, trpělivostí a onou vlastností žaludku, pro niž dlouho mohou zůstati bez pití, mnohem lepších služeb než kůň. V rostlinnické zahradě pařížské užívá se již dlouho drabařů k tahu, a shledalo se, že jediný drabař vyrovná se dílem svým dvěma koňům. Méně píce, víc práce, toť zisk příliš patrný člověku. — Lama zastupuje v Americe velblouda. Ačkoliv slabé a zdlouhavé, není přece k zavržení co soumar v krajinách chudých a hornatých, kdež kůň, osel, ba i mezek jedva se může udržeti. Uvedení lamy bylo by pravé štěstí. Pocházejíc z hor nejvyšších na světě, má krok velmi bezpečný. S nákladem dost velkým umí kráčeti po srázích velmi nebezpečných a nalézá si přese skály, na samém kraji propastí cestu, kde se sám člověk bojí provázeti je. K tomu nepotřebuje téměř žádné péče, ba téměř ani přístřeší, a vyhledává si samo a všude svou píci. Kromě toho jest maso jeho chutné a vlna velké ceny. V tom ohledu převyšuje lamu jen alpaka, jehož vlna tak tenká jest jako vlna koz kašmirských ale ještě delší. Látky z ní byly dlouhý čas zvláštním článkem obchodu jižno-amerického. Zvířata tato jsou již na několika místech v Evropě uvedena a byla tam již plodná. Jedva jest v Evropě živočišná zahrada, kdež by nebylo lama, ba i alpaka mladých mělo. V Hollandu je lama již téměř udomácněno. Bude-li se v těchto pokusích pokračovati, rozmnoží lama a alpaka za půl století počet domácích našich zvířat. Dobytí toto jest v zásadě již rozhodnuto, i ačkoliv se jím ani kůň, ani osel, ani mezek zbytečným neučiní, nabude tím přece hospodářství i průmysl znamenitých přísluh.

Někteří angličtí přírodozpytci mají za to, že daw a zebra přese všecku svou zlomyslnost a tvrdošíjnost schopni jsou vychování, ano domýšlejí se, že právě tyto jejich chyby mohou se státi pramenem vlast-

ností člověku důležitých, horlivosti a vytrvalosti. Jest ještě jiné, méně divoké a velmi rychlé zvíře, olen, kteréž se ve spojených obcích amerických wapeti zove. Ušlechtilé toto zvíře, pýcha pralesů amerických, bylo již v Baltimore od jistého německého přírodozpytce uvedeno. Indiané zochočili je a brzy konalo jim všecky služby domácího zvířete: olen nosí náklady, tahá saně po ledu s ohromnou rychlostí a živí člověka svým masem výtečné chuti. Čtvero olenů amerických přivezlo se r. 1817 do Angličan, kdež je lord James Murray velmi draze koupil a troje porody od nich obdržel. Před několika lety bylo viděti v Londýně olena, ustrojeného jako kůň, který kočár s rychlostí podivu hodnou táhl.

Ještě větší pozornosti je hoden sob (ren). V něm záleží téměř veškeré bohatství národů nejsevernějších; zastává jim krávu, ovci a koně, neboť dává jim mléka, šatí je svou vlnou a tahá jejich saně; i maso jeho jest výborné. Jak užitečný byl by tedy našim hospodářům! V posledních letech počali Angličané zkoušeti, jak by se v půlnočních jejich krajinách udomácnil. Pokusy tyto nebyly šťastné, ačkoli ve Skotsku dost oněch mechů, jimiž se sob živí. Překážkou mohlo býti tedy jen podnebí. Nedá se upříti, že sob, jako všecka zvířata severní, s největší tvrdošíjností visí na zeměpisných okolnostech, v něž jej příroda postavila. Může-li tato tvrdošíjnost býti přemožena, nedá se z posavadních pokusů usouditi. Uvykání na jiné podnebí musí se díti po stupních velmi skrovných. V Norvegách je sob již velmi rozšířen a vážen; odtud musel by se převésti do poledních Švéd, a tak i ze severních krajin baltických po skrovných stupních vždy dále k jihu. Že se snadno rozšiřuje, kde příznivých okolností nalezne, dokázalo se r. 1773, kdež třináct sobů z Norveg na Island odvezli. Jen tři dostali se z nich tam, pustili se a rozmnožili se tak, že o čtyřicet let později celá stáda po padesáti i sto kusích bylo možná potkati.

Obor naší masité potravy jest chudý v porovnání s rozmanitostí a bohatstvím od přírody všude rozšířeným. Dlouhé bylo by procházeti všecky cizokrajné ssavce, jimiž bychom obohatiti mohli své stoly; ukážeme jen na jednoho, kterýž jak velkostí a masitostí svou tak i snadností vyniká, kterouž by mohl býti našemu podnebí získán. Jest to tapír americký.* Jím doplnilo by se naše plemeno vepřové, jehož

* Vedle znamenitého Schleidena staví se, jak v nejnovějším spisu „Studien“ doličuje, neviditelné ale jisté hráze na odpor všemu stěhování se jak tvorstva vůbec tak i lidstva od západu k východu, tedy z Ameriky do Evropy. Kde se koliv zkouška toho zpátečního chodu stala, neměla zdaru, nenesla požehnání. Nejdůležitější dar, kterýž východu od západu přinešen byl, brambory, počínají se od nějakého času již kaziti. Kdežto se včela, od východu do severní Ameriky přenešená

užitečnost jest tak na slovo vzata. Jako s ním měly by se zkoušky díti i s kabiaiem (americkým vodním prasetem), s viguňou, s gazelou a s jinými v Evropě neznámými zvířaty, z nichž by mohl býti úžitek. Kdežto se počet každého domácího zvířete neustále rozmnožuje, přese všecky služby, jichž na něm člověk vyhledává, zmenšuje se co den počet zůstalých v divokosti, ano u mnohých jest se docela báti že vyhynou. Jak vzdělanost na zemi pokračuje, tak tratí se na ni zvěřstvo. Velcí jeho svobodní druhové neudrží se vedle lidské společnosti. Vidíme to patrně v Americe. I věda měla by užitek, kdyby se druhové ti zachránili udomácněním. Že bázeň tato není zbytečná, dokazují příkladové i jinde. Dodo, veliký pták s krátkými křídly, nalezený na Île de France, dokavad ještě nebyla obydlena, ztratil se snad docela, aspoň neznáme o něm více než jeden popis, nohu jeho chovanou v *British Museum* a obraz.

Jiné zvíře, důležité průmyslu, vážené pro své maso, jemuž vyhynutí hrozí, jest bobr. V našich krajinách neustále řidna a v severní Americe vytlačován od Indianů, jako je opět vytlačují evropejští osadníci, vyhyne zajisté časem, nebude-li přijat od člověka. Ano, člověk ničí též živočichy, sloužící jeho průmyslu neb obživě; on ale ničí toliko jednotlivce a zachovává pokolení. Důvodna-li bázeň přírodozpytců stran vyhynutí celých pokolení divokých, třeba buď žalovati na neprozřetelnost přírody aneb zavírati, že o všech zvířatech jest ustanoveno, aby se stala domácími.

A však toto dobývání cizokrajných druhů, dílo to zachování a pro-

---

s rychlostí podivu hodnou udomácnila a rozšířila, podařilo se po nejpracnějším namáhání jen ve skrovné okolí za Ural ji přinesti, a tam se jen nuzně, umělými prostředky udržuje. Viguňa a alpaka nacházejí v Evropě tuže teplotu jako v Andách jižno-amerických, a přece nepodařilo se ještě udomácnění jejich v Evropě. Krocan pocházející ze severní Ameriky rozšířil se sice u nás, ale každý ví jak choulostivý jest a jak těžko se vychovává. Kukuřice považuje se jakožto dar Ameriky, nicméně zdá se že spolu s ostatními druhy obilí z východních krajin pochází. Jmeno její, turecká pšenice (v Řecku arabská pšenice) poukazuje na to. Jediný tabák daří se plnou silou; může-liž ale tento přínosek skutečně považován býti za dar? Týž zákon dovozuje Schleiden i z historie člověčenstva. Marně rojili se tahové křižáků na východ; rytířská jich síla podlehla nutnosti přírody. Týž zákon zachvátil Napoleona na vrchu jeho moci, když se výpravou svou do Ruska proti němu stavěl. — Že se proti Schleidenovým důvodům mnoho namítati dá, jest patrno. V historickém ohledu svědčí proti němu britické panování v Indii. Tím nemíníme upírati, že chod od východu k západu hlavní a převládající jest. Co se týká plodin našich domácích, neslušno zapomenouti, že stěhujíce se od východu na západ, krok za krokem po suché zemi jíti a žnenáhla zvykati mohly, kdežto cestou opačnou, z Ameriky do Evropy, celý ocean jim přeskočiti jest.

Pozn. vzděl.

zřetelnosti, pokračuje ač velmi zpovolna, přece jistě. Před nedávnem byla vačice (Känguru) jedva dle jmena známa, a již jest naděje, že se podaří udomácniti toto podivné zvíře v našem podnebí. V kolika živočišných zahradách měla již mladé. Zajímavé bylo by pro vědu, kdyby se dalo pozorovati, jakým spůsobem se mravy jeho zochočením změní. Jest zákonem přírody, že částky země, ježto ode středu nejdále vybíhají, mimoobyčejné živočišstvo zplozují. Jest-li tento zeměpisný zákon tak dobře skutečností pojištěn, jakož za to máme, jsou-li ústrojné bytosti jistým spůsobem oživenými mocmi krajin, kdež byly zplozeny i kdež žijí, možná-li konečně vedle zevnější jich povahy a vedle jich života spůsobu představení si učiniti o zemi, kteráž jest původní jejich vlastí, zajisté že má již o samé Australii jakési ponětí, kdo viděl känguru. Zvíře toto, ježto spíše skáče než kráčí, které často zpříma stojí, a jemuž při tom ocas jeho slouží za podporu, jest docela podle místností zřízeno, v nichžto žije. Táhlý jeho zrůst, velká síla jeho zadních údů, skoky jeho zvýší dvanácti a dvacíti střevíců, jež tak snadno dělá, všecko ukazuje na krajinu, kdež tráva v chomáčích od sebe rozestavených roste a kdež se rozhled od skaliska ke skalisku, od křoviny ke křovině otvírá. Angličtí přírodozpytci tvrdí, že vačice na Australském pomoří po několikeré pokolení po domácku chované a uvykané o svůj skočný chod přišly, že neumějí již tak zpříma státi, že nemají více té síly zrostu a že mnohem častěji čtvermo běhají. Potvrdí-li to zkušenost i u nás, vyjasní se temná posud otázka přídozpytu, pokud totiž vnější okolnosti na ústrojnost i na mravy živých bytostí vplývají.

I co do přiosobení si ptáků byla posud ruka člověka příliš liknavá. Ve středním věku, kdež vojenský duch a s ním i myslivost převládaly, byl sokol důležitým a výborně vycvičeným pomocníkem člověka dravého jako on; náš mírumilovný a průmyslný věk hledí jen k ptákům, kteří přinášejí přímý užitek neškodíce nikomu. Velcí cizokrajní ptákové nemohli se posud proto udomácniti, že nebylo možná aby se vejce jejich přirozeným spůsobem vyseděly. Nyní zřídily se v Angličanech hydraulické pece k líhnutí a daly se do nich na zkoušku vejce pštrosí a kasuaří. Podaří-li se tyto pokusy, nebudeme více poplatni Africe za peří, kteréž okrasou našich dám jest. Byť se ale ani nevylíhly pštrosí vejce, bude přec nejvýš zanímavý a člověka hodný pohled na toto tichem zahalené klíčení se vajec, na vyklování se ptenců a na veškeré tyto tajnosti, jež samička zakrývá svými křídly a jež tuto sklo každému ukáže.

Při udomačňování ptáků bude třeba především hleděti k pokolení slepic. Mnohé jich druhy scházejí nám, které v Africe, v Australii i v Americe již jsou udomácněny. První v tom ohledu zmínky zasluhují

hokko a pauxi. Oba druhové jsou povahy krotké, opouštějí snadno stav původní svobody a staly se v polední Americe již od delšího času domácími zvířaty. Není pochybnosti, žeby hokko u nás udomácněl. Byl již jednou s dobrým prospěchem uveden do Hollandu a stal se tam již po několika měsících tak plodným, jako jest ostatní naše domácí hrůbež. Uvedení to padlo však do politických zmatků a válečných pouřek první francouzské revoluce, kteréž i do Hollandu zasáhly, a bylo od nich přetrženo, aniž by se bylo později opět obnovilo. Zrůst i krása schvalují stejně tohoto ptáka, a maso jeho jest prý chutnější než naso bažantí. Tím více důvodů, aby se živočišné zahrady o opětné eho udomácnění zasadily.

Co do rybstva nejméně získali jsme z ciziny. Posud přestávali sme na těch druzích, kterýmiž příroda naše vody oživila, a přece ukazují zlaté rybičky, kteréž se u nás co okrasa ve skleněných nádobách chovají, že se i z Číny ryby v naše podnebí dají přinesti. Chování ryb est u nás ještě v dětinství. Vylíhací nástroje anglické poskytnou v tom ohledu mnoho světla, ještě důležitější jest ale umělé zúrodňování jiker, ež v Číně dlouho znají a jehož první počátky se nedávno i v Evropě ujaly. Nemajíc na tom dosti, že se tímto spůsobem ryby vedle vůle, neskončeném počtu dají rozploditi, snaží se věda nad to ještě, aby křižováním se semene rybího nové druhy vyvedla. Ačkoliv se pokusy yto posud nepodařily, neztrácejí fysiologové přece ještě naději. Podloiti takto ruku člověka místo úkonů přírody, není pouze pro vědu vítězstvím lásky sebe, nýbrž především i vítězstvím užitku. Díky tomuto novému v Evropě nálezu, již začínají se opět v mnohých západních krajinách znova hojně nasazovati rybníky, potoky a řeky, jejichž obyatele především paroplavba zapuditi hrozila. Pomocí umění toho nohly by se k nám četní druhové užitečných ryb zavesti, kteréž vodtvo jiných pásem chová. Přestávati pouze na rybách, jež podnebí samo před naše síti staví, bylo by jednati po spůsobu divochů, neznajících eč čeho jim domácí kraj poskytne; člověku vzdělanému náleží vynuovati poklady z šetrných rukou přírody, docíliti místo původního rozdělení darů přírodních rozdělení nové, vedle hospodárských potřeb polečnosti.

Dobývání nových druhů není však jediné, čím by se nám mohly ahrady živočišné zavděčiti; zdokonalování plemen již zdomácněných ylo by neméně užitečné. Zvláštní jest umění, jak možná zdokonalovati lemena, a uměním tímto nabyla Velká Britanie částku svého bohatství. Ačkoliv zárodek psa, koně, ovce, slepice atd. přírodě náleží, může se řece říci, že zvířata tato stvoření lidského jsou. Povolný sice ale vyrvalý ökonomický vliv na ně změnil jejich poměry, jejich mravy, zá

kony jejich plodnosti, ano vytvořil u nich docela nové, neočekávané formy, vztahující se na nový spůsob jich užitečnosti. Příkladem budiž vůl Durhamův, znamenitý to výtvor mocného anglického průmyslu. Rohy tohoto ožuvavce byly jakožto k požívání se nehodící odstraněny masitým částkám dán větší zrůst na újmu kostí, a to především těm, z kterýchž je maso nejchutnější; tak vyvedeno neúnavnou snahou zvíře takořka nové, o němž příroda nevěděla. S nemenší horlivostí pečováno o vyvinutí ostatních domácích zvířat sloužících za pokrm, tak že Anglicko, přimnožujíc svým starým domácím zvířatům i masa i chuti, prameny svého bohatství rozmnožilo, aniž by mu bylo zapotřebí bývalo udomačňovati nové živočichy. Jak spanilým, ke všemu příhodným zvířetem stal se kůň, jak divokým a neohrabaným zvířetem jest ve stavu přirozeném! Jakých tu přerozmanitých druhů, jakých rozdílů co do postavy, síly, rychlosti a celé povahy!

Umění zlepšovati a zdokonalovati plemena spočívá na zákonech již dobře známých, a první z nich jest dědičnost nabytých vlastností. V bytostech ústrojných jest snaha přenášeti rozplozováním svým netoliko ráz svého druhu, nýbrž i náhodné vlastnosti, jimiž byl změněn aneb zdokonalen tento jejich původní ráz. Takto mohou náhodné a přecházející příčiny býti původem stálých vlastností. Na těchto základech ustavěna jest praktická věda, jejíž výsledkové jsou tak podivuhodní jak blahobytu národův prospěšní. Působě takto na jednotlivé živočichy, přenáší člověk následky své činnosti na celá plemena a staví na místo původních forem přírody tvary krásnější a užitečnější. Pod jeho rukou roste rozmanitost odrůd; on prodlouží anebo zkrátí přední neb zadní údy koně, přidá tam, kde chutnější jest, masa, zvětší objem ocasu u jistých druhů ovcí a počet rohů a jiných, křižováním zplozuje nová plemena ssavců a ptáků, a mění si je i srst a peří jejich. Nedostí však toho; zvykem a vychováním mění i povahu jejich a pudy a vnukají jim často docela nové, původním právě odporné. Uměním svým vštěpuje zvířeti vlastnosti, kterýchž nikdy nemělo, a zničuje v něm ty, které mu příroda vštípila. Tím spůsobem stane se zvíře opravdovým výrobkem průmyslu. Živočišné zahrady, činíce takto zkoušky s křižováním se plemen a s vychováváním jich, staly by se praktickými dílnami vědy.

Nech se nemyslí, že se zvířata zvrhují stávajíce se domácími. Naopak, většině jich u nás bylo zochočení pramenem pěknějších a vyšších vlastností. Člověk zdokonalil zrůst a skladbu jejich a rozmnožil jejich plodnost. Nicméně pravda, že zvíře, když zdomácněnost jeho delší čas trvá, potřebu cítí občerstviti svou přirozenost. Viděli jsme v Belgii prasata vychovaná od kance a od domácí svině, jejichžto

růst, živost a masitost znamenité byly. Krocanové naši získali by nnoho, kdyby se občerstvili původním divokým krocanem. Krocan ento v Pennsylvanii jest překrásný, veliký a nadělaný pták; barvy eho i formy zchudly přenešením do našich dvorů.

Kdož neví, že plemena lidská, po delší pouti na cestě pokroku a zdělanosti umdlévajíce a chatrníce, takovou též skutečnou potřebu mají občerstviti se křižováním s mladými a původními plemeny? To se dálo od počátku historie; národové romanští jsou plodem takového pochodu, největší snad jeho zkouška děje se nyní v rozlehlých říších Nového věta, především severní Ameriky. Zahrady živočišné, chovajíce větší íl původních zvířat, mohly by se nám touto službou, obnovením totiž rve domácích našich zvířat zavděčiti. Zajisté krásné jest poznati a ochopiti, co žije a kryje se na zemi; krásnější jest ale, použiti prostředků od přírody poskytovaných k rozmnožení síly a blahobytu národů, neb to jest naší povinností.

Snaze této, dobývati nová zvířata, vzrostla nyní překážka používáním páry. Zákonové pohybu jsou změněny; přecházíme ze věku domácích zvířat do věku strojů. Což jest kůň, velbloud, buvol, ba i slon e srovnání s parochodem! Smíme-liž pro tyto nové nálezky zapomenouti na přísluhy vždy hotové živočišstva? Průmysl i hospodářství udou jich míti vždy zapotřebí, kde se koliv nejedná o velké vzdálenosti. Obojí pokrok může a má jíti spolu. Anglicko naplňujíc stroji své ědiny i města nezapomnělo zvětšovati sílu i cenu domácích svých vířat.

Slovem, zvířata tato jsou dílo člověka a památníky jeho historie. ejvětší a nejrozšířenější jich částka pochází z původu našeho, ze střední sie; jako naši jazykové, jako prvopočáteční nástrojové našich polních rací, jako zárodkové našich užitečných umění pocházejí ze společné olébky naší vzdělanosti. Dokavad byla za minulých věků válka svazem národů a vodítkem jich na velké vzdálenosti, bylo i uvedení velkého ílu užitečných zvířat v naše krajiny výsledkem tahů válečných. V tom ech hledají dějepisci vedle jiného náhradu za krutost válek a krvavost tatních výbojů. Zlé není však nevyhnutelně spojeno s dosažením obra. Nyní, když výpravy cestovatelů, průmysl, věda a pára se snaží ojiti nejrozmanitější krajiny země svazky pokojnými, mají i vítězství še nad přírodou býti bez krvavého násilí. Nech živočišné zahrady ezmou na se tento čestný i blahoplodný úřad.

Jednoho nevšímají si přírodopisci posud dostatečně, toho totiž, že elký díl článků ztravních naší nové společnosti, cukr, brambory, rýže, áva, čaj cizího původu jsou a nového teprv uvedení. Člověk uvykl se de dvou, tří století na ztravu z dobré částky novou, a však převrat

tento stal se takměř docela na újmu rostlinstva. Živočišstvo, tak bo haté, nepřispělo posud téměř ničím k vyhovění rostoucích potřeb oby vatelstva. Žijeme z několika druhů, sebraných uměním našich pra předků. Přidejme i my k těmto zděděným pokladům svého umění, svého přičinění uvedením nových, dalším zdokonalováním starých druhů, k své mu pohodlí, ke svým službám, ke své obživě, ke zvelebení blahobytu našeho a naší vzdělanosti. *

Hrabě Rostopčin.

Rostopčin stal se pro požár Moskevský evropejskou znamenitostí Byl-li přímě původem této katastrofy, byla-li plánem neb jen náhodou nic se tím nezmění: světohistorický tento požár jest nerozlučně sloučen s jeho jmenem, a dějepis, vnášeje pád největšího obyvatele nové doby ve své desky, nemůže zapomenouti na Rostopčina. A přece je málo jen známo, že tento muž, který již za mladších let jako milostník cara Pavla znamenitou byl osobou na politickém dějišti Evropy, více svou literární a novinářskou, než státnickou a vojenskou činností krajany své k plamenné nenávisti Napoleona roznítil a k onomu rozhořčenému odporu nadchnul, jímž polní tažení r. 1812 tak nadobyčejného a osudného rázu nabylo. Smirdinova sbírka ruských klassiků zavírá v sobě i spisy Rostopčinovy, vyšlé nejvíce beze jména, pak jeho v Moskvitanínu vydané zápisky z cest i jiné pamětníky, jakož i všelijaká po rozličných novinách roztroušená sepsání, listy atd. Podle pramenů těchto vyšla v „Otečestvenných Zápiskách“ s použitím korrespondence Rostopčinovy s knížetem Zizianovem, nejvyšším velitelem na Kavkazku, s hrabětem Woroncovem, ruským vyslancem v Londýně a s jinými osobami zanímavá studie, z níž tuto krátký výtah podáváme. **

Fedor Wasiljevič Rostopčin, narozen dne 12. března 1763 v Moskvě, byl syn zámožného šlechtice, jehož rodina původ svůj odváděla

---

* Ač se tyto pokusy udomačňovací s tou opravdivostí a silou nevedou, jak by bylo přáti, však se v tom ohledu v některých zemích zvláště ve Francouzích a v Angličanech již dosti mnoho děje. Jmenovitě ve Francouzích jest zřízena zvláštní společnost k udomačňování živočichů, která ve svém měsíčníku (Bulletin de la Société zoologique d'acclimatation) zprávu o svých pokusích a články věci té se týkající vydává. U věci tak nesnadné není ovšem možné nadíti se rychlých výsledků. *Pozn. vzděl.*

** Při nedostatku původních pramenů, jichž nabyti tak těžko ba téměř nemožno jest, vynímáme tento článek z Mag. f. d. Lit. d. Ausl., nadějíce se, že pro svou novost i tak bude vítaným.

od jistého murzy * zlaté hordy, kterýž se byl za dob tatarských do Rus dostal. Jako jiní jeho rovni měl za vychovatele Francouze. „Měl jsem," píše kdysi, „pomalu asi tři tucty zámorských učitelů, avšak věren napomínáním kněze Petra a slov mé kojné Gerazimovny zůstal jsem Rusem." Dvanácte let stár nabyl titul carského pažete a sloužil později v preobraženském pluku gardy, kdež pozornost císařovny Kateřiny na sebe přivábiv, přístupu dostal do vybraného kruhu, jejž ona v oblíbeném svém paláci eremitáži vůkol sebe shromáždila. Již ale r. 1784 opustil vojenskou službu a vydal se na cesty, „aby" jak pravil, „svět, lidi a Evropu poznal." Nejdéle zdržel se v Berlíně, následkem přátelských svazků s hrabětem Sergijem Rumiancovým, tehdáž ruským vyslancem u dvoru Bedřicha příjmím Velikého. Tehdáž právě zemřel výtečný tento panovník, a popis, jejž Rostopčin o první své potom návštěvě v královském zámku Sanssouci podává, jest příliš znamenit, abychom jej mohli zde pominouti.

„Po cestě," píše, „panoval všude obyčejný poklid. Rolníci pracovali, děti ve vsích hráli si, pastuchové pásli na polích jako jindy. A co bylo přece většího na světě nad velkého Bedřicha. Shasl, vůkol něho však šlo všecko obyčejným svým chodem. Jak malý jest člověk! Zemětřesení, bouře, vichr připraví všecko na nohy, a však smrt velikého Bedřicha nevyšinula nikoho z jeho koleje. — Jeli jsme přímo do Sanssouci. Přešedše přes dva pokoje dostali jsme se do jeho ložnice. Pohlížel jsem s uctivostí do alkovny, kdež lože stálo, neboť měl jsem za to, že tam tělo velkého Bedřicha odpočívá. V tom samém však okamžení spatřil jsem něco člověku podobného, ano sedí v lenošce, modrým pláštěm jsouc pokryto. Studený pot vyrazil se mi na čele, nikoli z bázně, neboť nebojím se mrtvých, nýbrž tou myšlénkou, že muž panování tak hodný teď ničím jest učiněn a jako ohyzda oku se zakrývá. Nikdy nebyl bych se opovážil prositi, aby mně odkryli mrtvolu tuto, bych si ctěného nebožtíka poprvé a naposledy mohl prohlídnouti; než švejcar, můj společník, otázal se životního husara v síni dlícího, zdali bychom jej nesměli spatřiti. ‚Proč ne,' odpověděl tento citu prázdný služebník; ‚ukážu jej každému.' To řka odhrnul plášť a odkryl nám vář i celou postavu velkého Bedřicha. Citův mé duše poslušno jsouc uklonilo se mé tělo bezděky, aby velikému tomu muži proukázalo čest poslední. Nevím, dlouho-li jsem jej pozoroval, co jsem ale spatřil, nezapomenu nikdy. Vlasy ještě dosti husté byly celé bílé, tvář jaká bývá vůbec na jeho podobiznách .... A však najednou zakryl opět

* Murza (Mírza), princ nebo kníže u národů tatarského původu, k nimž i ona zvaná zlatá horda náležela.

husar velikého Bedřicha pláštěm, odejma jej takto jako rubášem smrti navždy mému oku.“

Navrátiv se do Rus měl Rostopčin nějaký čas účastenství ve vyjednávání míru v Jasách a stal se pak komorníkem u nástupce trůnu, velkoknížete Pavla Petroviče, jehož lásku si úplně získal. Zasnoubením svým s hraběnkou Prostasovou, důvěrnou komornicí Kateřininou, upevnil důležité postavení své u dvora. Carovna jmenovala jej svým vyslancem v Portugalu; než se ale na toto své místo odebral, otevřela mu smrt její novou docela dráhu.

O smrti této i o počátku nové vlády podává Rostopčin zanímavé zprávy. „Šel jsem,“ praví, „z anglického magacinu pěšky domů, a již jsem byl za Eremitáží, když jsem si zpomněl, že zejtra do Gačiny (sídla velkoknížete Pavla) odjedu a že se ještě s Annou Štěpanovnou Protasovou rozloučiti musím. Vstoupiv do jejího pokoje nalezl jsem slečnu Poletiku a jednu svou švakrovou slzící. Pravily mně, že carovna stůně, i že je nebezpečnost této nemoci znepokojuje. Anna Štěpanovna byla již dlouho, povolána tam byvši, v císarských síních, i poslal jsem lakaje k ní, abych místněji zvěděl, co se děje. Čekal jsem ještě, až se vrátí, když běhoun velkoknížete Alexandra Pavloviče do pokoje vstoupil, vypravujíc mi, že již byl u mne, prositi mne ve jmenu velkoknížete, abych i hned k němu přišel. V síních jeho přijal mě komorní lakaj Parlant, oznamujíc mi brzké příští Jeho cís. Výsosti, jakož i že císařovna mrtvicí raněná bez naděje leží, ba snad již mrtva jest. Za pět minut přišel i velkokníže. Slzel a tvář jeho jevila prudké pohnutí mysli. Několikráte mě objav, tázal se, zdali vím, co se přihodilo císařovně? Když jsem odpověděl, čeho jsem byl od Parlanta zvěděl, dotvrdil mi že není naděje a doléhal na mne, abych bez odkladu jel k velkoknížeti nástupci a o všem jej zpravil, podotkna při tom, že se sice již hrabě Subov * do Gačiny odebral, že však já v jeho, totiž velkoknížete jmenu přiměřeněji budu moci dát zprávu o této nešťastné události.“ Rostopčin pospíchal v drožce domů, dal tři koně zapřáhnouti k malým saním a dostal se za hodinu do Sofie, kdež se setkal s velkoknížetem Pavlem. Učinil vedle svého nařízení a obdržel od nástupce rozkaz, aby s ním jel do Petrohradu. V půl deváté večer přijeli do sídelního města, kdež posud málo kdo věděl, co se bylo sběhlo. Jak libě velkokníže do paláce vkročil, povolal Rostopčina do svého kabinetu řka: „Znám tebe, jako sebe samého, a prosím tebe, abys mi upřímně řekl, čím si u mne býti žádáš?“ — Maje vždycky opravu zále-

* Bez pochyby hrabě Platon Subov, poslední z četných milostníků Kateřininých.

itostí spravedlnosti na zřeteli (pokračuje Rostopčin), odpověděl jsem emeškaje: „Váš sekretář ku přijímání proseb.“ Pavel rozmýšlel se ějaké okamžení a pravil pak: „Věz že tě jmenuju svým generalním obočníkem a předsedou ve vojenském sboru.“ A tak byl Rostopčin, edostana se za krátké své vojenské služby výše než na poručíka, ajednou k řízení nejvyššího úřadu ruských vojsk povolán.

Nový car zasypal jej takořka milostmi. Téhož ještě dne, když osednul na stolec, 8(19). listopadu 1796, učinil jej general-majorem, rzy potom udělil mu řád sv. Anny, na den svého korunování, 5(16). ubna 1797, řád Alexandra Nevského a statek se 470 sedláky. Přízeň ato byla sice r. 1798 přetržena, a však jen na krátký čas; když se ostopčin, ze služby propuštěn, k novým cestám do cizozemska chytal, povolal jej car, ještě v srpnu téhož roku, s důstojenstvím podaršala ke své osobě nazpět, jmenoval jej v říjnu skutečným tajným adou a třetím údem sboru zahraničních záležitostí, v únoru 1799 hračtem, v březnu velkokancléřem maltezského řádu, v červnu rytířem du sv. Ondřeje a v září předsedou zahraničního sboru (ministrem zaraničních záležitostí). Kromě toho daroval mu 33.000 desetin země 3000 sedláky a mnoho jiných cenných věcí a svěřil mu též nejvyšší ávu poštovských záležitostí a jiných úřadů. Slovem, Rostopčin byl emohoucím miláčkem carovým, a poněvadž se Pavel právě odhodlal átům proti Napoleonovi spojeným mocnou svou podporu propůjčiti, paly se i cizozemské řády a rozličné pocty na ministra tak velice ležitého.

Tehdáž stalo se, že do svazků velmi úzkých přišel se Suvorovem, muž se svěřilo vrchní velení spojené rakousko-ruské armádě v Italii s nímž si Rostopčin velmi živě, úředně i soukromě začal dopisoti. Setkali se to dva mužové rovně původního rázu, podivní ale všechen umluvitý mrav urážející nápadové Suvorovi zarazili výstředstí svou Rostopčina a byli by bezmála úctu jeho k dobyteli Ismailu Pragy zvrtli. „Když jsem,“ vypravuje Rostopčin, „večer před odzdem svým do Vídně samoten s ním seděl, mluvě o válce a o tehdejší litické poloze Evropy, vyčítal Suvorov nejprvé rakouským vůdcům elijaké chyby a vykládal pak své vlastní plány. Řeč jeho tekla jako oud, myšlénky jeho značily muže nadobyčejného; nikdy neslyšel jsem vypravovati tak výmluvně. A však uprostřed své řeči, když jsem hem i okem na něm visel, proměnil se najednou z Cicerona aneb Caesara v ptáka a zakokrhal jako kohout! Nemoha dojem z toho počiti zvolal jsem vyskočiv plný mrzutosti: ‚Jak je to možné!‘ On ak pojal mě za ruku a pravil smějíc se: ‚Ží jen nějaký čas se mnou, budeš tikati jako kuře.‘“ V tom se srovnávali oba, že mimo všecky

politické svazky obou zemí nebyli přátelé Rakouska, tím méně ovše tehdejšího Francouzska.

Vlivu, jehož u cara Pavla měl, užíval Rostopčin co nejšlechetně Mnohé osoby, kteréž propadly podezřivosti rozmarů plného toho pan vníka, jsou povinny Rostopčinovi zachráněním svým; mezi jinými i slavn ruský dějepisec Karamzin, kterýž byl pro některá místa ve svých sp sích co revolucionář udán. Na počátku r. 1800 došlo štěstí Rostopč novo svého vrchole. Pavel chtěl ho učiniti knížetem, čest, kteréž o nepřijal.

Roztržení se svazku mocností proti Francouzsku spojených, o vrácení se Pavla od svých posavadních spojenců a přibližování se jeh k prvnímu konsulovi bylo původem krise v politickém postavení Rosto činově. Nemiloval sice ani Anglicko ani Rakousko, spolek ale s revo lučním Francouzskem protivil se jemu, i ačkoliv byl ministrem neob mezeného samovládce, byl přece ducha příliš neodvislého, aby by s pánem svým přesvědčení svoje proměnil. Úklady Pahlenovy dovršil jeho nemilost; v lednu 1801 musel vzíti odpuštění ze služby a zůstavi císaře v rukou jeho nového, nebezpečného miláčka. Zvolil si za obyd svůj statek Voronovu blíže Moskvy, z něhož pomocí anglického ók noma vzorné hospodářství učinil a kde jej brzy žalostná novina o smr císařského jeho dobrodince zastihla.

Za prvních let vlády Alexandrovy žil Rostopčin ve své samotě jeho dopisové však jeví, jakého živého účastenství měl ve všem, co s koli onoho dějů plného času týkalo, a dosvědčují v jak úzkých zůst svazcích s mnohými, nad jiné vynikajícími osobami tehdejšího Rusk R. 1806 ztratil nejdůvěrnějšího svého přítele Zizianova, kterýž v Ka kazu o život přišel. Tímže časem viděl svou vlast v nešťastnou válk s Napoleonem zapletenou, a vlastenecký jeho cit musel tím více dráždě býti, že se v tak těžkém položení Ruska k pouhému dívání odsouzen viděl. Tak rostla jeho nenávist ciziny a především Francouzska vžd více. „Jaké neštěstí,“ píše, „že nás Petr I. oholil a Šuvalov zaved přiučovati se té bezbožné francouzštině!“ Aby těmto citům svobod dal, chopil se péra, a takto vznikla celá řada spisů, jakýchž rusk literatura ještě nebyla spatřila a kteréž krajany jeho mohútně do jaly. První vyšel r. 1807 v Petrohradě pod titulem: „Hlasité myšlénk ruského šlechtice Sily Andrejeviče Bogatyreva na červených schodec v Moskvě.“ Hlavní idea této brošury zjevuje se již v prvních jejíc slovích. Sila Andrejevič Bogatyrev, Rostopčinův ideal ruského vla stence, vede před Kremlem samomluvu, v níž krajanům svým slepo jich oblibu všeho francouzského vytýkaje národní jich hrdosti se dov lává. „Budiž nám Bůh milostiv,“ začíná; „kdy tomu bude konec

Dlouho-li chceme ještě býti opicemi? Není-li již svrchovaný čas abychom se zpamatovali, pomodlili a na Franka plivnouce zvolali: Hýbej Satanáši, odeber se do pekel aneb do své vlasti, toliko neprodlévej v Rusích!“ Hned potom líčí všecko kruté hospodaření, odpory a nedůslednosti francouzské revoluce duchem nejpernější satyry. „A nyní,“ praví, „zjevil se Bonaparte, přistál z Egyptu, zahvizdnul — a všecko mlčelo. Zahnal senát do myší díry, popadl sám uzdu vlády, připřáhl vojenské, civilní, duchovní úřady, a připravil je pak všecky do běhu. Napřed všecko broukalo, pak šeptalo, potom kývalo a posléze křičelo: K ďasu s republikou! Bonaparte budiž císařem! A tak začal panovati Francouzům, a měli opět svobodu a svornost, totiž svobodu pláče a svornost bídy, co zatím on jako spálená kočka z konce do konce skákal, Italii vyraboval, dva krále vyhnal, Prusy do naha svlékl a celý svět si podmaniti chtěl.“ Na to přechází k osobě Napoleonově, vysmívaje se jeho menší postavě, pro niž „by se ani za rekrutu nehodil“; jinde nazývá ho „žlutým sedláčkem (žoltyj mužiček)“. Jakkoliv podivínská se tato výmluvnost zdá, Rostopčin dosáhl jí svého cíle. V několika týchdnech odbylo se 7000 výtisků této brošurky, jiní spisovatelé vstoupili v jeho stopy, a sám Rostopčin vydal ještě několik spisků téhož druhu, jakož i veselohru „Pověsti aneb živý mrtvý“, v níž se pomlouvačnosti moskevské společnosti vysmíval, nespustiv při tom s očí oblíbený předmět své satyry, zfrancouzštilost vyšších stavů. Zároveň stal se spolupracovníkem „Ruského věstníka“, vydávaného od Glinky k probuzení a zvýšení národního citu, v němž mimo jiné i povídku svou: „Ach Francouzi“ vydal.

Oblíbenost, jíž Rostopčin svými spisy došel, byla tak veliká, že vláda v čas na to myslila, jak jí použiti při nastávajícím novém a rozhodném boji s Napoleonem. Již r. 1810 obdržel Rostopčin titul nadkomořího, zůstal ale v Moskvě. Brzy potom obrala si velkokněžna Kateřina Pavlovna s manželem svým, vévodou Oldenburským, Tver za sídlo. Paní tato, vznešené jsouc mysli a vroucího vlastenectví, shromáždila brzy malý dvůr výtečných mužů okolo sebe. Jí věnoval Karamzin své historické pojednání „o starém a o novém Rusku“, v němž opičení se po cizozemsku ostrými slovy odsuzoval; k ní přicházel častěji též Rostopčin. Když posléze zjevné nepřátelství s Francouzskem vypuklo a říši carů osudný boj nastával, jmenoval Alexander Rostopčina nejvyšším velitelem Moskvy, uděliv mu v tomto veledůležitém postavení důstojenství generala pěchoty.

Rostopčinu nastala nová doba, v nížto své dlouho potlačené činnosti uzdu pustiti a takměř démonickou energii své povahy v plné míře ukázati mohl. Když nepřítel k Moskvě postupoval, psal své slavné

listy na lepenou (affiše), jimiž národ ruský na nejvyšší stupeň rozhořče nosti puzen a k obětem přiveden byl, „větším," jak Alison praví, „než j letopisové vlastenectví posud poznali." Velitel moskevský připravova v nich obyvatele ke vpádu jim hrozícímu, dodával jim mysli a roz plameňoval je k odporu zoufalému. Zřejmě v těchto listech viděti téhc mistra ruské národní řeči, téhož neukrotitelného odpůrce všeho fran couzského, kterýž se byl dříve pod obalem „Sily Andrejeviče Boga tyreva" ukazoval, a kterýž nyní, v době nejvyššího nebezpečenstv znova vystoupil, aby lid silou své vlastní vášně uchvátil. Dne 1(13) července 1812 vyšel první list s dřevotiskem, představujícím příseženéh a moskevského měšťana Korňušku Čichirina, kterýž, dav se k zemsk obraně a učiniv doušek přes žízeň, o tažení Napoleonově k Moskv zaslechne, rozvzteklí se, z šenkovny vystoupí a k lidu pod praporcen shromážděnému mluviti začne: „Jak? na nás? Ó prosíme tuze! O váno cích-li aneb o květné neděli, budeme věděti jak vás uvítat . . . Jak ale snesete naše ruské živobytí? Zelím naším se nadmete, kašou (krupič nou polívkou) naší puknete, ščijem naším se udusíte, a co vás do zimy zbyde, zhyne našimi novoročními mrazy; v branách zmrznete, ve dvořích zcepeníte, v stodolách zhebnete, v jizbách mizerně vezmete za své, v pecích se upálíte . . ." a tak to jde dále. Podobným způsobem jsou psány i ostatní jeho plakáty, jichž se třináctero počítá; čtrnáctý byl vydán 30. října (11. listop.), tedy po odejití Francouzů z Moskvy. Než do ní vtrhli, zapálil vlastní rukou svůj letohrad před městem a couvl do hlavního bytu Kutusova. Téměř všecky obyvatele vyvedl z nebezpečí, zachránil státní peníze a zásoby především válečné, jakož i archivy, a dal pak *všecky stříkačky* z města odvezti.

Když byl nepřítel na útěku, vrátil se Rostopčin zase ve spáleniště hlavního města, aby je znova vystavěl, rozvaliny odklidil a měšťany podporoval, hledající žalostné zbytky svého jmění v rumu a popeli. Činnost jeho netrvala však dlouho, r. 1814 vzal sám aneb obdržel své propuštění a tím ukončila se politická jeho dráha.

Přičítalo se mu zničení Moskvy, i od rozličných rozličně souzeno o tom skutku. Někteří slavili je co skutek hodný reků starého Říma, ano převyšující je ještě svou velikostí; jiní spatřovali v tom jenom zbytečnou obět, výbuch slepé, fanatické nenávisti. Francouzové nazývali jej, za příkladem Napoleonovým, barbarem a paličem svého vlastního města. Tak minulo několik let; Rostopčin opustil Rusko, šel do Německa a do Angličan, kdež byl přijat s nadšením, a usadil se posléze v Paříži! Týž muž, který zfrancouzštilost svých krajanů bičem nejpernější satyry šlehal, vytýkaje jim, že jim Paříž nebem jest, žil pak po

kolik let bez přítrže v Paříži, skvěl se ve společnostech francouzské aristokracie duchem po francouzsku bystrým a vtipným, založil si velkou bibliotéku pouze z francouzských knih, ano vystoupil i co spisovatel ve francouzském jazyku, s nímž tak obratně uměl zacházeti jako dříve s ruským. R. 1823 vydal „Pravdu o požáru Moskevském (La vérité sur l'incendie de Moscou)“, která všude největší pozornost na se obrátila. Obecenstvo spatřovalo ke svému podivení, že Rostopčin, mlčev o tom deset let, úplně od sebe odmítá čest býti původem požáru moskevského, a že jako dílo pouhé náhody vypisuje tuto událost, jižto přátelé i nepřátelé s jeho jmenem spojují. Nicméně nebyli ani tím všickni úplně přesvědčeni a věc tato může se považovati posud za pochybnou. Týmž časem sepsal Rostopčin i své „*Mémoires*“, pěkný to žert ve spůsobu Voltaire-ově a Beaumarchais-ově. Dáma jakási byla se ho tázala, proč nevypisuje své živobytí, ježto jest tak plno skutků a někde i pohádkou. Projevil svou ochotnost býti jí po vůli a přinesl jí druhého dne své „Mémoires écrits en dix minuts“, kteréž teprv r. 1835 v pařížských novinách Le Temps uveřejněny a brzy i do jiných jazyků přeloženy byly. Třeba je čísti v původní řeči, aby bylo možná dobře poznati vtip i humor spisovatele jejich, i tu moc, kterouž provozuje nad jazykem, jenž nebyl jeho vlastním. A však i uraženou samolibost je pozorovati, kteráž se obzvláště ve přípisu k obecenstvu prozrazuje.

Pobyv dlouho v cizině vrátil se Rostopčin opět do své Moskvy, obíral se tam postavením skvostné své sbírky obrazů a jiných pokladů uměleckých, málo se však ukazoval ve společnosti, trávě svůj čas nejvíce v domácím úkrytu. Smrtí zamilované své dcery pohroužen v hlubokou bolest, nepřečkal ji dlouho. S počátku r. 1826 skonal ve svém palácu v Moskvě. Na hrobě jeho vztýčen pomník, s nápisem od Rostopčina samého složeným:

„Uprostřed svých dítek hledal pokoj od lidí.“

Poloostrov Krym.

Toto jeviště obrovských bojů mezi prvními mocnostmi Evropy, na něž zvědavě obrácena jest pozornost veškerého vzdělaného světa, zajisté hodno jest, aby poznáno bylo blíže jak v ohledu zeměpisném tak historickém.

Krym tvoří nepravidelný čtverhran, obrácený svými konci ke čtyrem stranám světa. Koncem severním, totiž úžinou Perekopskou,

souvisí poloostrov tento s pevnou zemí. Rozlehlost jeho obnáší mezi severním a jižním koncem 25, mezi východním a západním 40 mil. Východní konec Krymu zavírá takřka Azovské moře, do něhož tu vede z moře Černého těsná úžina. Podél severního pohoří táhne se na 16 mil, až blízko k pevnině, výběžek, místy jenom hodinu široký, dělící tak zvané Shnilé moře od Azovského. Tento výběžek, zvaný Arabatský, a okřidlí Perekopské, jsou jediné přirozené přístupy z pevné země na poloostrov Krym.

Pět šestin Krymu, jmenovitě celá západní a severní jeho část, jest neúrodná step, kterou od jižního břehu dělí pohoří nazvané Jaila. Toto spadá na polední straně tak příkře jako zeď a chrání nízké pomoří od severních větrů, tak že tu podnebí zcela jiné panuje, nežli v ostatní části poloostrova. Co rostlinstvo stepí krymských svou chudobou zcela se rovná k rostlinstvu rozsáhlých rovin jižního Ruska, pokryto jest jižní pobřeží Krymu rozkošnými zahradami, v nichž daří se víno, oliva, vavřín, citron, granatové jablko a jiné plodiny teplých krajin.

Poloha Krymu uprostřed moře, spojujícího dva díly světa, činí poloostrov tento veledůležitým pro obchod, což zřejmě jeví se v jeho dějinách. Od nepamětných totiž dob usazovali se u jeho přístavů národové plavečtí, a kolonie od nich tu založené dosahovaly znamenitého květu. Při tom sdílely stepi krymské osud sousedních zemí pevniny, jsouce jak tyto rejdištěm rozličných národů na tazích jejich z Asie do Evropy. To vše činí dějepis Krymu dosti zajímavým, i pokusíme se, podati čtenářům svým přehled dob jeho nejvíce vynikajících.

Nejprvnější osady na pobřeží krymském založeny byly od Řeků, i vyšlyť jmenovitě z Miletu, kteréžto město záhy povzneslo se obchodem a plavectvím k takovému bohatství a květu, že vynikalo nade všecka ostatní města řecká. Bylo ono svého času tím, co byly ve středním věku Benátky a Janov. Tato však doba jeho velikosti pominula ještě před onou periodou, o které máme bezpečně stvrzených historických známostí, a již za časů Aristofanových byla skleslost Miletu příslovím u Řeků. Z té příčiny také nic jistého nevíme o Miletských osadách na Krymu, a všecky zprávy o nich zakládají se na pouhém podání. Zdá se však podobné ku pravdě, že toto kolonisování nedálo se později nežli v osmém století před Kristem; tolik aspoň jisto jest, že na skloňku šestého století před Kristem všecko pobřeží Černého moře pokryto bylo osadami řeckými, na větším díle vysoce květoucími.

Z četných obchodních měst při Černém moři nad jiné čelnějšího místa zaujímalo Pantikapaeum, kolonie miletská, položené asi v těch místech co nynější Kerč. V jeho rukou hlavně nalezal se za časů Demosthenových obilní obchod mezi zeměmi, jež nyní Ukrajinou zo-

veme, a Řeckem. Již tehdáž totiž proslulá byla Ukrajina pro svou úrodnost na obilí, i považovala se jmenovitě za nejbohatší na pšenici v celé Evropě. Zásobovalať ona málo úrodné a obyvatelstvem přeplněné Řecko, a vývoz tento dál se nejprv téměř výhradně z přístavu olbiopolského při ústí Dněstru, nedaleko od nynější Odessy, později ale přešel na Pantikapaeum, s nímž dělila se oň poněkud i Theodosia, jiná miletská osada na Krymu. Dle výslovného svědectví Demosthena přiváženo bylo odtud jenom do Athen každoročně 400.000 medimnů (dle naší míry asi 75.000 korců) obilí.

Toho času byl pánem obou zmíněných měst jakýsi Leukon, veliký to přítel Atheňanů, jimž dopouštěl vyvážeti z přístavů svých obilí beze cla. V jeho rodu dědičné zůstalo po více než celé století panství nad řeckými osadami na kimmerickém Bosforu, jak starým krajina tato slula; celý poloostrov měl jmeno kimmerického čili kaurického Chersonesu. Byla to řada výtečných a osvícených panovníků, kteří pečovali o blahobyt svých poddaných a všemožně podporovali vědy a umění. V dějepise uvádějí se obyčejně pod jmenem králů bosforských. Doba panování rodu Leukonova zdá se že byla dobou nejvyššího rozkvětu těchto řeckých osad.

Odtud jest téměř dvěstěletá mezera v historii Řeků na Krymu, k jejímuž doplnění schází potřebných pramenů. Po tomto čase, když poznovu se objevují v dějinách, nalézáme je v tuhém boji se sousedními barbarskými národy. Prabydlitelé kimmerického Bosforu rozhlášeni byli mezi Řeky co lid divý a ukrutný, u něhož obyčejem bylo obětování lidí. A však časem přijal tento lid jakési vzdělání od Řeků, s nimiž nejvíce v dobrém srozumění býval, přiučil se orbě a přivykl způsobům mírnějším. Konečně srostl v národní celek a utvořil pravidelný stát, v jehož čele nalézáme touto dobou jakéhosi Scilura jakožto mocného panovníka. Jak mile Taurové — tak nazýváni jsou prabydlitelé poloostrova toho, jejichž jmeno i na něj přešlo — zorganisovali se v pořádný stát, nemohly nepovstati rozličné třenice mezi nimi a řeckými obyvateli pomoří. Tak shledáváme Scilura v patrně nepřátelském postavení proti Chersonu — řeckému to městu, položenému v nejbližším sousedství nynějšího Sebastopolu a závodícímu v bohatství a velikosti s Pantikapaeem — proti němuž Scilur chránil hranice své řadou pevných tvrzí. Naproti tomu vystavěli Chersonští kolem území svého hradbu s věžemi k obraně před loupežnými vpády Taurů. Hradby tyto táhly se od konce hlubokého chobotu Balaklavského až k nejzadnějšímu konci zálivu Sebastopolského, a zbytky jejich byly ještě v minulém století patrné.

Jiné nebezpečenství hrozilo osadám bosforským, totiž od divokého národu Sarmatů, jenž vedrav se na poloostrov z veliké části jej zaplavil

a též na malou říši bosforských králů ostře dorážel. Parisades, který toho času panoval v Pantikapaeu, nadarmo hleděl vykoupiti bezpečnost svou slibem znamenitého poplatku Sarmatům, i neviděl na konec jiné spásy, nežli zavolati na pomoc pověstného Mithridata, který toho času byl založil rozsáhlou říši na jižním pobřeží Černého moře. S podobnou žádostí obrátily se k mocnému tomuto panovníku také obce Chersonu a Olbiopole.

Mithridates náleží mezi muže v dějinách vysoce vynikající svou rázností a vytrvalostí v nastoupeném směru. V jedenáctém roce věku svého dosedl dle jmena na stolec nepatrného království pontského, jež bylo vzniklo po rozpadnutí se ohromné říše Alexandra Velikého a jehož sídelní a hlavní město bylo Sinope. Obklopen lichometníky a zrádci záhy zvykl mladý Mithridates přetvařovati se a v hloubi prsou svých skrývati své zámysly. V útlém mládí svém vzal podnět k neukojnému záští na Římany z domnělé křivdy, již mu byli učinili odejmutím mu krajiny, v jejímž pokojném držení byli ponechali jeho otce až do smrti, jakkoli mu odpírali k tomu práva. Tato nenávist Římanů provázela ho v celém životytí jako druhdy Hannibala, i byla ředidlem všeho jednání jeho. Hned z mládí připravoval se na úkol, jejž sobě byl vystavil, tuže tělo své vojenským a loveckým cvičením, při čemž neopomíjel uspůsobovati ducha svého vší vzdělaností řeckou. Zvláště mu k tomu nápomocna byla podivu hodná jeho pamět, o níž vypravuje se, že v čas největší moci své smlouvati se mohl s vyslanci pětadvacíti národů jemu poddaných, s každým v jeho mateřském jazyku.

Muž tak ohnivého ducha, jako byl Mithridates, nemohl se spokojiti s panstvím tak obmezeným, jako bylo království pontské, i bylo se od něho nadíti, že nastoupí cestu výboje. Západní jeho sousedé, králové bithynští a kappadočtí, požívali mocné ochrany římské republiky, a Mithridates neměl ještě za včasné, pustiti se v zápas s touto tehdáž první mocností na světě. Obrátil tedy zbraň svou na východ proti divokým kmenům obývajícím armenské a kavkazské hory, a vítězně dorazil až k Dioskurii, položené málo na jich od nynějšího Suchumkale, podrobiv sobě předky nynějších Imeretů, Mingrelů a Georgianů. Také část Armenie, sousedící s Pontem, připojil k říši své, zároveň pak Tigrana, mocného panovníka nad vnitřní čili velikou Armenií, zpříznil sobě, daje mu dceru svou za manželku. Jenom neskrotitelní předkové nynějších Lesgů a Čerkesů zachovali v nepřístupných horách Kavkazu neodvislost svou jak proti Mithridatovi tak proti Římanům. Války tyto byly Mithridatovi výbornou školou, v níž cvičil vojska svá, aby je později s prospěchem vésti mohl proti světovládným Římanům. Dosavad sice choval se k nim pokojně, ale konečné zámysly jeho nebyly

žádným tajemstvím více, a každé chvíle očekávati se mohlo vypuknutí války mezi oběma stranami.

V tu dobu to bylo, když Řekové chersonesští požádali Mithridata o pomoc proti národům barbarským. Ctižádostnému panovníku přišlo to vhod, a však nepokládal tuto válku za tak důležitou, aby osobně do pole táhl. Poslal toliko dva ze svých vůdců, Diofanta a Neoptolema, kteří ospravedlníce důvěru v ně vloženou konec učinili Scilurovu panství na Taurii a divoké Roxolany, od něho na pomoc povolané, na hlavu porazili. Tak jest západní část Krymu podrobena Mithridatovi a založena tam pevnost Eupatoria, nazvaná tak jemu ke cti dle čestného příjmí Eupator, jakýmž rozeznával se od předchůdců svých stejného jmena. Položení staré této Eupatorie není známé, a Rusové jen libovolně přenesli jmeno toto na tatarské město Kozlov. Také města bosforská osvobozena jsou od svých divokých nepřátel; Sarmati a spojení s nimi Roxolani i v těchto krajinách přemoženi jsou několika krutými bitvami, a panství Mithridatovo rozšířeno až k ústí Dněstru. Řekové tauričtí stali se jemu poplatni.

Pozdější však jeho dlouhé války s Římany nedovolovaly mu, věnovati zvláštní pozornost těmto k říši jeho nově připojeným krajinám, nad nimiž svěřil vládu synu svému Maharovi. Ale měl přijíti čas, kde mu Chersones taurický byl vítaným útočištěm v neštěstí. Válka s Římany, kterou byl po dvaadvacet let téměř bez přestávky vedl, vzala špatný konec pro něj. Krok za krokem až do hor armenských vytištěn, opuštěn od zetě svého Tigrana, v jehož podporu byl spoléhal, v patách stíhán od Pompeja vrhl se Mithridates s malou hrstkou bojovníků, která mu byla zůstala, do jedné horské pevnosti armenské. Zde pojal myšlénku přenesti jeviště války na poloostrov taurický, kamž domýšlel se že nesnadno bude Římanům jej stíhati. Ustoupil tedy až do Dioskurie, kdežto přes zimu opět shromáždil skrovný počet vojska i lodí, a příštího jara překročil pohoří kavkazské v ustavičném boji s divokými jeho obyvateli. Přeplaviv se pak přes úžinu, dělící Černé moře od Azovského, šťastně dostal se na břeh bosforský.

Ani zde však nedala starému králi pokoje nesmiřitelná jeho nenávist Římanů. Prospěchy vůdců jeho Diofanta a Neoptolema byly mu získaly veliké jméno mezi národy barbarskými, i zamýšlel postaviti se v čelo nesčíslným zástupům Sarmatů, Roxolanů a Getů a vésti je přes Dunaj proti Římanům. Ale vlastní jeho lidé, syti neustálých válek a žádostivi pokojného odpočinutí, postavili se na odpor jeho zámyslům. Vojáci zjevně reptali, i stalo se spiknutí proti Mithridatovu životu, v jehož čele stál vlastní jeho syn Farnaces. Spiknutí však jest prozrazeno a účastníci jeho trestáni na hrdle, jenom synovi odpustil příliš shoví-

vavý otec. Následek toho byl, že ušetřený Farnaces oblehl s nespokojenci svého otce v Pantikapaeu, kteryžto vida nezbytí skončil proměn plný život svůj samovraždou. Farnaces poddal se na to Pompejovi, jemuž vydal mrtvé tělo svého otce. Šlechetný Pompejus ctil statečnost i v nepříteli, a dal s královskou ctí pochovati Mithridata v rodinné hrobce králů Pontských. Mylně tedy ukazují obyvatelé kerčtí hrob Mithridatův v blízkém okolí města svého.

Později obnovil Farnaces válku s Římany, ale pouze k záhubě své, neboť vypuzen jest konečně i z Bosforu, nad nímž od Caesara ustanoven za krále Alexander. Toho však panování dlouho netrvalo, neboť složen jest zase z důstojnosti své, a na jeho místo usazen od Augusta Polemon, který založil novou dynastii králů Bosforských, ježto pod ochranou Římanů udržela se přes tři sta let.

Když nastalo veliké hýbání se národů od východu na západ, známé v dějepise pod jmenem stěhování národů, zakusil toho trpce i Chersonesus taurický, ležící jim právě v cestě. Již za časů Nerona zaplavili a poplenili ten poloostrov Alani, při kteréž příležitosti nejspíše vzala zkázu Theodosia, o níž víme že za panování Hadrianova již ve zříceninách ležela. Později navštívili Taurii Gotové, jichž jedna částka stále se tam usadila v krajině, která od nich podržela jmeno Gotie až do samého opanování od Turků. Konečně v druhé polovici čtvrtého století rozlili se divým proudem Hunnové po taurickém poloostrově. Tu jsou mnohá města Bosforu do kořen zkažena, Pantikapaeum od nich dobyto a tak učiněn konec království bosforskému, které po tolik století bylo v těch krajinách zachovalo vzdělanost řeckou.

Šťastnější osud měl Cherson, který po celý ten čas trval pod ochranou římskou co svobodná obec, a zmáhajícím se v té míře obchodem, v jaké klesala města Bosforu, k znamenitému květu dospěl. Jakým zázrakem ušetřen jest od národů barbarských, kteří jeden za druhým přes Taurii se hrnuli, není nám vědomo. Po rozdělení říše Římské připadl Cherson k císařství východnímu, a císařové Zeno a Justinian znamenitě jej opevnili. Tento poslední vystavěl v Taurii také pevnost novou, již nazval Sebastopolis, t. j. město císařské. Tento Sebastopol však nesmí se pokládati za jedno s nynější ruskou pevností téhož jmena, kteréž jí tak bezdůvodně uděleno jest, jako jmeno Eupatoria Kozlovu.

V pozdější době zaplavili Taurii Chazarové, Pečenězi a Kumáni, kteřížto divocí národové nejednou pokoušeli se o Cherson, ale pokaždé s velikou ztrátou odraženi jsou od jeho pevných zdí.

Ne tak odolalo město toto zbrani Rusů. Tento národ byl v desátém století založil rozšířené panství v krajinách na sever od Taurie

ležících, a ku konci věku toho podařilo se velikému knížeti Vladimírovi podrobiti si Pečeněhy a Kumány a rozšířiti hranice říše své až na náš poloostrov. Vojska jeho opanovala snadno celou Taurii, a konečně přikročil Vladimír i k obležení Chersonu. Nějaký čas kladlo toto město statečný odpor všem útokům, až zrádný přeběhlý mnich ukázal Rusům trouby vedoucí do města vodu. Přetětím jich přinutil Vladimír Chersonské, aby se mu vzdali.

Odtud nyní předpisoval vítěz císaři konstantinopolskému výminky pokoje. Mezi jiným žádal za manželku Annu, sestru císaře Basilia, kterou mu tento i slíbil, a však s tou výminkou, aby přijal náboženství křesťanské. K tomu Vladimír ochotně svolil, a v katedralním chrámě Chersonském slaveny jsou jedním dnem křest i zasnoubení Vladimírovo s císařskou princeznou. Na to vrátil ruský panovník Cherson Basiliovi, sám pak odebral se zpět do sídla svého Kieva, aby vším úsilím pracoval na obrácení celého svého národu.

Po několik století na to trvala Taurie v nepatrnosti, jediný Cherson těšil se z jakéhosi stupně blahobytu, zakládajícího se na rozsáhlém jeho obchodu. V prošlém čase byl se následkem úpadku východního císařství docela neodvislým stal od Cařihradu, až konečně spolu s celým poloostrovem dostal se pod panství Tatarů, kteří sobě v třináctém století byli podmanili celou Rus. Tu zmizely poslední zbytky řeckých kolonií na Krymu a úpadek jeho byl dokonalý.

Brzo ale přišla doba, v níž poloostrov ten vzkříšen měl býti k nové důležitosti a k novému květu. Stalo se to i tenkráte národem obchodnickým a plaveckým, jako za prvního osazení krymského pomoří od miletských. Národ tento byli Janované, kteří v středním věku se soky svými Benátčany dělili se o panství nad mořem Středozemním. Dobytí Cařihradu od Franků pomocí Benátčanů získalo těmto veliký vliv na nově tam založené latinské císařství, a tím spůsobem dostal se jim v ruce téměř výhradně všechen obchod na Černém moři. V stejné míře ale, jak latinští císařové cařihradští přáli Benátčům, chýlili se panovníci v Nicæi a v Trapezuntu, kteří v těch krajinách udržovali proti vetřelým Frankům pravou posloupnost císařů řeckých, ku přirozeným jich soupeřům Janovanům. Michal Palæologus, císař nicæiský, uzavřel zvláštní smluvou spolek s Janovany, a když později konec učiniv latinskému císařství sám dosedl na stolec cařihradský, udělil těmto spojencům svým tytéž svobody a výsady, jakých před tím požívali Benátčané. Toho použili průmyslní Janované v plné míře k rozšíření obchodu a moci své na východě. Založivše blíž Cařihradu v Galatě kupecké skladiště rozšířili a zvelebili je v krátce tak, že se z něho stalo opevněné předměstí, které zahrožovalo i slabým císařům řeckým a podnikavé drži-

tele své činilo pány vchodu do Černého moře a následkem toho veškeré téměř jeho plavby. Obchod s Indií šel toho času hlavně přes střední Asii ku přístavům Černého moře, a brzo dostal se z větší části do rukou Janovanů.

V krátkém čase nestačilo jim pevné jejich stanoviště na Bosforu thráckém, i hleděli se usaditi také na jiných místech pobřeží černomořského. Tu vrhli oko své na taurický Chersones, a snadno obdrželi od chanů Kapčackých, * k jejichž panství tehdáž náležel, že jim dovolili založiti skladiště v témž místě, kde druhdy stávala Theodosia, z jejíchžto zřícenin vystavěna byla později nepatrná vesnice Kaffa. I tato osada Janovanů, rovněž jako Galata, dospěla ve krátké době k znamenitému květu. Vzrostši v lidnaté obchodní město stala se již ve 40. roce svého založení, r. 1318, sídlem biskupa. V postupu času opatřena jest pevnými hradbami a obyvatelstva jejího čítalo se až na 100,000. Současní spisovatelé jmenují Kaffu sokem mateřského jejího města Janova, ba samého císařského Cařihradu, což, jakkoliv patrně jest přehnáno, vždy důležité svědectví o její velikosti a o jejím bohatství vydává.

Avšak tento znamenitý rozkvět Kaffy nedál se v nepřetrženém pokoji a bez válečních bouří, jakož vůbec panování, které sobě Janované na Černém moři osobovali, nalézalo mocného odporu u soků jejich Benátčanů. Ano i císařům byzantinským stávala se obtížnou, ba nesnesitelnou moc Janovanů, jakou tito s drzostí provozovali v samém srdci jejich říše. Netoliko osobovali sobě výhradně rybolov v úžině, nýbrž i cla, jaká platily cizí lodi při veplutí do Černého moře císařům řeckým, počali oni vybírati pro sebe. K tomu ke všemu museli slabí císařové mlčeti, ale Benátčané nemínili trpělivě snášeti převahu svých hrdých soupeřů v těchto mořích, i přišlo k tuhému sražení mezi oběma obchodnickými republikami vlaskými. V námořní bitvě, svedené pod samým Cařihradem, poraženo jest loďstvo janovské, a benátské galeje po nějaký čas vítězně se vypínaly po Černém moři. Tu učiněn jest od nich s prospěchem útok na vzrůstající Janovskou osadu na Krymě, a Kaffa dostala se do rukou Benátčanům. To stalo se r. 1297, ale již následujícího roku změnil se stav věcí následkem slavného námořního vítězství Janovanů nad svými soky u Korčuly (Curzola), a Benátčané museli ustoupiti z Kaffy, která jest znova vystavěna a tím rychleji prospívala, čím pevněji nyní utvrzena byla moc Janovanů na východě.

S tatarskými chany na Krymu žili Janované na větším díle v do-

* Říše Kapčacká (zlatá orda), založená od Džengischana, obsahovala všecky země na Volze, království Kozař a Astrachan a veškeru Rus. Velikým chanům Kapčackým podřízeni byli co údělná knížata z rodu Džingischanova mezi jinými také chanové Krymští.

brém srozumění, ano spravedlivost úřadů kaffských dobyla si u Tatarů tak slavné pověsti, že tito často se k nim uchylovali pro rozhodování svých vlastních sporů. Byly však i doby, kde dobré toto srozumění rušeno bývalo, jakož Kaffa jednoho času musela vydržeti dlouhé obležení od chana kapčackého, který konečně přinucen byl s nepořízenou odtáhnouti. Za to mstil se chan na kupcích janovských, rozptýlených po Krymu, jichž veliký počet dal usmrtiti. Janované ale potrestali jej blokadou celého pomoří jeho říše, z čehož nastal hlad v Cařihradě, který tím zbaven byl pravidelného dovozu obilí.

Rostoucí zpupnost Janovanů překonala konečně i dlouhou trpělivost císařů byzantinských. Osadníci galatští osmělili se totiž, samým Řekům zapovídati plavbu v jejich vlastních mořích, což popudilo císaře Jana Kantakuzena v takové míře, že se pokusil opříti se jim brannou mocí. Ale řecké loďstvo s malým namáháním zničeno bylo od Janovanů, načež nezbylo císaři ničeho jiného, než povolati na pomoc Benátčany. Tu jest pod Cařihradem svedena nová bitva mezi loďstvy obou námořních mocností, která však zůstala nerozhodnuta, an obě strany přičítaly sobě vítězství. Tím nebylo císaři v ničem spomoženo, a již tři měsíce po té bitvě musel uznati výhradní právo Janovanů ku plavbě na Černém moři.

Když brzo na to i Benátčané smlouvou se zavázali, upustiti od obchodu, jejž dosaváde provozovali s některými přístavy černomořskými, neměla Kaffa žádného soka více. Poznenáhla šířili se odtud Janované i dále po krymském pobřeží, až se pány stali celého toho utěšeného pruhu země, který, jak svrchu zmíněno, horami před ostrým dechem severu chráněn, poskytuje pohled utěšené zahrady a vyhlášen jest od cestovatelů za jednu z nejrozkošnějších krajin.

Janované zachovávali k osadám svým tutéž moudrou politiku jako druhdy Řekové, držíce nad nimi sice ochrannou ruku, ale ve vnitřních záležitostech jim úplnou samosprávu ponechávajíce. Toliko nejvyššího úředníka, který se v Galatě jmenoval podesta a v Kaffě konsul, ustanovovalo mateřské město, všecky ostatní úřady obsazovány byly od obce samé domácími obyvateli. Po více než úplné století vše přičiňovalo se k rozmnožení bohatství a moci janovské osady na Krymu. Nemálo přispělo k tomu i pokoření chanů kapčackých ku konci 14. století od mohútného podmanitele Tamerlana, tak že od těch dob přestali býti nebezpečnými sousedy Kaffě, nalézající se právě v té době na vrcholi svého květu.

Také na jižním pobřeží černomorském zaujali Janované mocné postavení, usadivše se v Trapezuntu podobným spůsobem jako v Galatě. Trapezunt byl toho času sídlem malých knížat řeckých z panovnické

rodiny Komnenů, kteří se honosili titulem císařským. Výborný přístav toho města činil je středištěm obchodu mezi Asií a Evropou, i nemohlo bez toho býti, než že i zde usadil se časem svým znamenitý počet janovských kupců. Ti brzo počali si osobovati podobná práva jako dříve v Galatě, ano vymáhali na císařích trapezuntských tytéž svobody a výsady, jaké byli vynutili na císařích byzantinských. Ale panovník, který seděl toho času na trůně trapezuntském, Alexius II., měl tolik smělosti, že se opřel neslušné žádosti Janovanů, z čehož povstalo nepřátelské sražení, v němž spálena jsou skladiště janovských kupců a bohaté zásoby vzácného zboží zmařeny. Po nějaký čas na to chovali se Janované pokojněji, jak mile však byli poněkud nahradili své ztráty a znova sesíleli, počali zjevnou válku proti císařům trapezuntským, v níž zmocnili se Kerasuntu, druhého města říše. Císař Michal, nemoha odolati jejich moci, musel Kerasunt vykoupiti tvrzí Leontokastron, panující nad samým přístavem trapezuntským, kterou Janovanům postoupil.

Ještě většího ponížení zakusiti musili císařové trapezuntští od soukromého kupce kaffského. Megollo Lercari, rodu šlechtického, usedlý v Kaffě, byl jedním z nejbohatších obyvatelů tohoto města. Meškaje času jednoho za obchodními záležitostmi v Trapezuntě, utrpěl pohanění od mladého milostníka císaře Alexia III., jsa od něho u přítomnosti dvoru udeřen. Lercari žádal za dostiučinění, ale císař odepřel je, pokládaje celou tu věc za nepatrnou maličkost. Uražený Janovan opustil Trapezunt, přísahaje císaři pomstu. S pomocí několika přátel vypravil dvě válečné galeje, s nimiž stíhal koráby trapezuntské a napadal pobřeží, jímaje poddané císařské. Váleční lodě, jež vyslal proti němu Alexius, jsou od smělého Janovana vzaty, tak že byla země nyní beze vší obrany proti němu a poslední zbytek obchodu jejího zničen. K tomu dopouštěl se Lercari barbarských ukrutností, neboť uřezával zajatým uši a nosy, jichž plný sud poslal císaři s výhrůžkou, že mu nepřestane posílati takový poplatek, pokud se mu nedostane úplného dostiučinění za utrpěnou urážku. Alexiovi nezbylo nic jiného, nežli vydati ukrutnému mstiteli zamilovaného svého pážete pro ušetření horších věcí. Tu však prokázal se Lercari velikomyslným, propustiv bez trestu hocha. Byloť mu dosti, že pokořil císaře, spolu však užil té příležitosti, že si dal od Alexia smlouvou potvrditi výhradní právo Janovanů k obchodu s Trapezuntem.

Panství Janovanů nad Černým mořem trvalo ve květu svém až do pádu Cařihradu. Dobytím města tohoto od Tureckého sultana Mahometa II. vzala zkázu i jejich osada v Galatě, a když nedlouho na to Osmané i trapezuntskému císařství konec učinili, musela se poznenáhlu

i osamělá Kaffa kloniti k úpadku. Jej urychlily rozepře s Tatary, jejichž od Janovanů neuznaný chan Eminek povolal na pomoc Mahometa II. Kaffa, sklíčena po zemi od Tatarů, s mořské strany od četného loďstva tureckého, vzdala se v málo dnech tureckému admiralovi Achmetu bašeti, který slíbil ušetřiti obyvatelů, a však přes 40.000 jich do Cařihradu zavezl.

Pád Kaffy měl za přirozený následek pád všech ostatních menších osad Janovanů na Krymu. V jediné horské pevnosti Mangupu vzdorováno po delší čas přemoci turecké od Gotů, o nichž pamětihodno jest, že po dvanáct století byli podrželi národnost i jazyk svůj, tuto pak nanovo osvědčili svou statečnost, jíž proslul v dějepise germanský tento kmen.

Tento byl konec panství Janovanů na Krymu. V dobyté země neuvázali se Turci bezprostředně, nýbrž pustili je chanům tatarským, kteří od té doby stali se many sultanovými. Od začátku 15. století byl chanat krymský dědičný v rodině Gerajův, odvádějící původ svůj od slavného podmanitele Džengischana. Rodina tato dala Krymu řadu výtečných panovníků, kteří vedli chvalitebnou péči o zvelebení země. Od Janovanů byli se Tataři naučili životu usedlejšímu, a vedle orby a obchodu oblíbili si i jiná umění vzdělanosti, kteréžto snahy nalézaly horlivé podpory od chanů. Půda byla pořádně vzdělávána, a veřejné vyučování zavedeno v rozsáhlosti mnohem větší nežli u jiných mahometánských národů onoho času. Také svobodnější obecné zřízení mnoho napomáhalo ke zvýšení obecného blahobytu. Sídlo chanů z rodiny Gerajů bylo Bakčiseraj, kdežto palác jejich dosavad zachovaný svědčí o jejich nádheře i o jejich rozkošnictví. Za vlády tatarské zotavila se Kaffa zase poněkud od úpadku, v nějž ji bylo uvrhlo dobytí od Turků, a obchodem vždy květoucím znova se povznesla k jakési znamenitosti, která ovšem nedosáhla předešlého stupně. Ještě r. 1672 napočetl francouzský cestovatel Chardin ve městě tom 4000 domů, a za jeho čtyřicetidenního tam pobytí připloulo i odplulo tam neméně než 400 lodí.

Ku krymskému chanatu náležely i na pevnině rozsáhlé země. Na západ sáhalo panství Gerajů až k Dunaji, mezujíc tu s císařstvím Tureckým; na východ bylo hranicemi jeho pohoří kavkazské. Chan mohl snadno postaviti do pole 200.000 branného lidu. Vojsko takové stálo velmi málo, neboť šlechta tatarská vydržovala se na své peníze, a totéž činili i četní dobrovolníci, hrnoucí se k vojenským praporům v naději bohaté kořisti, která jim v hojnosti všecko vynahražovala. Nevedlit Tataři téměř jiných válek nežli k tomuto účelu, a sousední země nikdy nebyly jisty před loupežnými jejich náběhy, na nichž jmenovitě lid zajímali v otroctví, daleko široko hrůzu jmena svého rozšiřujíce.

Daní nevybíral chan žádných, leč při vypuknutí války, kdežto každý kraj musel přispěti dvouspřežným vozem obilí. Důchody jeho záležely hlavně v poplatku, jejž mu dávaly Valachie a Multansko, ve výnosu soliváren a cel, pak v podílu váleční kořisti. Také porta dávala chanovi roční příspěvek na vydržování jeho dvoru, jenž obnášel podle našich peněz na 130.000 zl. Všichni knížnata z rodiny Gerajů vyznačovali se dobročinností, tak že z nich žádný nezbohatl. Uvnitř byla moc chanů obmezena četnou šlechtou, držící statky své co chanská léna. Vládních okresů čili krajů bylo na Krymě osmačtyřicet, jejichž představení nazývali se kadi.

Odvislost chanů krymských od tureckých sultanů záležela v tom, že sultan mohl chana sesaditi; nového však vyvoliti musel z rodiny Gerajů. Nad živobytím chana neměl sultan nižádné moci. Naproti tomu požíval chan v říši turecké veliké vážnosti a rozsáhlých práv. On byl první osobou po sultanovi, který nikdy neodepřel mu žádost jakoukoliv. Na příklad toho uvedeme chana Devleta Geraje, současníka Petra Velikého. Když byl uplacený veliký vezír Baltadži Mehemet uzavřel mír s Rusy obklíčenými u Prutu, odebral se Devlet chan do Cařihradu, pobádaje sultana k obnovení války. Po skončené poradě se sultanem chtěl již Devlet vsednouti na svého koně, a však náhle zastavil se. „Co zdržuje Devleta Geraje?“ tázal se sultan. „Očekávám,“ pravil chan, „že mně pošleš hlavu Baltadžiho Mehemeta.“ A skutečně obdržel Devlet chan brzo na to nejenom hlavu zrádného velvezíra, nýbrž nádavkem i hlavy Reis Effendiho a janičarského agy. Za vlády chanů byl Krym bezpečným útočištěm všech pronásledovaných cizinců, začež i od sultanů tureckých právně uznáván byl.

Tatarům odejmuli Krym Rusové, jejichžto říše zvláště od časů Petra Velikého rostla v ohromné míře. Od tureckého opanování neviděl poloostrov ten žádného nepřítele, až r. 1736 generál Münnich s 100.000 Rusy útokem vzal opevněnou úžinu perekopskou a odtud až k Simferopolu postoupil. Že však za horkého počasí nebezpečné zimnice ve vojště jeho se rozmáhaly, musel nakvap obrátiti; Tataři pak jej pronásledující vpadli s hrozným pleněním do Malé Rusi. Rok na to chan osobně bránil proti Rusům Perekop i obhájil jej, Rusové nalezli ale přístup do Krymu přes mořskou úžinu Jeničskou. Ve válce této Krym tak velice byl popleněn, že vítězní Rusové dobrovolně z něho musili ustoupiti pro nemožnost výživy. Roku 1740 uzavřen jest mír, na nějž následovalo osmadvacet let pokoje, v kterémžto čase ale vnitřní rozbroje a spory o trůn připravovaly zkázu tatarského panství.

Po vypuknutí nové války s Turkem vtrhli Rusové do Krymu na dvou místech, přes Perekop i Jeniče, a vyhnali chana. Na jeho místo

dosadili nového, jmenem Sahim Geraj, který uznal nad sebou ochranu Kateřiny II. Roku 1774 uznala vysoká porta ve smlouvě kučuk-kainardžské samostatnost Krymu. Od těch dob považovala Kateřina zem tuto za svou vlastní, a uváděla do ní židovské a armenské osadníky. Proti chanovi jenom dle jmena panujícímu nepřestali se pozdvihovati tatarští jeho poddaní, načež on raději důstojnost svou složil a zem r. 1783 docela Rusům postoupil. Roku 1787 navštívila císařovna novou držebnost svou, při kteréž příležitosti oklamána byla od Potemkina oním známým spůsobem. Aby totiž vysoké příznivkyni své předvedl obraz blahobytu, jakého skutečně nebylo, dal všemohoucí milostník Kateřinin silnici, kudy jela, obstaviti opodál na plátně malovanými městy a vesnicemi, a po obou stranách cesty rozestavil stáda dobytka s jeho pastýři. Přes noc byly malované vesnice dále odnešeny, a s nimi táhla i stáda s pastýři.

Za první doby ruské vlády velice klesaly blahobyt i lidnatost Krymu. Část obyvatelstva byla zahynula válkou a morem, a většina pozůstalých vystěhovala se za příkladem šlechtických rodin tatarských do Malé Asie, tak že ku konci minulého století veškeré obyvatelstvo poloostrova necenilo se výše 60.000 duší. Málo před opanováním Rusů čítala jediná Kaffa ještě 80.000 obyvatelů, kteryžto počet klesl pod ruskou vládou až na 4000. Teprva v našem století počala se lidnatost opět zdvihati, dílem vracováním se mnohých vystěhovalců, kteří raději volili žíti pod spořádanou vládou ruskou, pojišťující jim svobodu v náboženství i národnost jejich, nežli býti vydíráni od spoluvěrců svých, tureckých bašat — dílem i uváděním do země cizích osadníků. Při vtělení Krymu k Ruské říši uvázala se totiž vláda ve všecky pozemky, které náležely portě, chanovi anebo vystěhovalým rodinám, anebo které ztratily majetníky své morem. Téměř všecky tyto statky rozdarovala Kateřina svým miláčkům ze šlechty, kteří je z veliké části za chatrné peníze odprodali. Tím obdržel Krym i ruské obyvatelstvo, z čehož ale povstaly mnohé zápletky. Tataři neznali nevolnictví, u nich měli sedláci jenom závazek k jakési mírné robotě svým gruntovním pánům. Ruští statkáři ale považovali všecky sedláky na svých gruntech za nevolníky, proti čemuž tito vším právem se vzpírali. Teprv císař Alexander I. spořádal tyto poměry zvláštním zákonem, dle kteréhož robota obmezena jest dle okolností na 6—12 dní do roka, a sedláci krom toho gruntovním pánům svým musejí odváděti desátek z polních a zahradních plodin a třicátek z drůbeže. Žádný sedlák nesmí opustiti svou ves nebo prodati statek svůj, leč s povolením vrchnosti. Vláda vybírá od robotních lidí toliko mírnou daň z hlavy.

Tatarské praobyvatelstvo Krymu dělí se na Tatary horní a stepní.

Tito poslední mají čistý ráz mongolský a v mravním ohledu mnohem níže stojí než onino. Tataři horští, obývající jižní část Krymu, mají oblíčej více evropský, bez vysedlých lícních kostí a šikmo stojících očí. Moric Wagner chválí jejich přívětivost a hostinství, a cení je na 20.000 duší. Není nepodobné, že tito horští Tataři jsou smíšenci z rozličných národů, kteří se v postupu času byli usazovali na pobřeží krymském, a z velikého počtu křesťanských renegatů, zvláště řeckých a armenských, kteří tu nalézali útočiště. Ostatně mají oba tito tatarští kmenové při vší rozdílnosti v povaze své mnoho společného, jsouce vesměs lidé dobrosrdeční, poctiví, velmi příchylní k rodině a ku přátelům, mysli zbožné a veselé, spolu ale velmi leniví a neteční. Ani veliká láska, jakou mají k penězům, ani příklad cizinců v Krymě osedlých, jejichž přičinlivost pomáhá jim k zámožnosti, nemohly posud probuditi Tatary ze zahálčivosti jim nade všecko milé a přiměti je k činnosti. Národní kroj svůj podrželi ještě bez proměny, ale někdejší fanatická nenávist jinověrců docela zmizela v obcování s křesťanskými osadníky. Mezi mahometánskými národy východu jsou Tataři jediní, u nichž při vší příchylnosti k náboženství svému nenalézá se ani nejmenší stopy fanatismu. Křesťané navštěvují mečety jejich v čas Ramazanu, když se v nich noční modlitby odbývají, bývají přítomni podivné bohoslužbě dervišů, ohledávají hroby chanů a jiná posvátná místa, a všude se potkávají s přívětivými tvářemi se strany Tatarů. Stavba domů tatarských jest hrubá a vší umělosti prázdna. Zdi jejich záležejí z kolů do země zaražených, jejichž mezery vyplněny jsou kamením, hlinou nebo blátem. Kde se to činiti dá, přistavují Tataři rádi domy své jednou stranou těsně ku kolmým stráním, tak aby si jednu stěnu uspořili. Střecha jest rovná a pokryta zemí, drnem nebo rákosem. Uvnitř nalézají se toliko dvě komnaty se skrovným nábytkem; koberce však nikde nescházejí. Pravidelněji stavěny jsou tatarské domy ve městech, jsouce aspoň lépe zděny.

Rusové, obývající na jižním pobřeží, jsou na větším díle sedláci bohatých velmožů, kteří tu statky mají; menšinu tvoří úředníci, kupci, svobodní dělníci a statkáři. Úrodná tato krajina poseta jest nádhernými letohrady ruské šlechty, které ovšem v nynější válce na mnoze zkaženy jsou.

Německým osadníkům, kterých se počítá na 4000 v devíti obcích založených r. 1804 a 1805, vede se dosti snesitelně. Nejvíce sázejí brambory, místy provozují vinařství a také ovce drží. V každé německé vsi nalézá se kostel a škola, ve kteréžto poslední vyučují se děti pouze mateřskou svou řečí. Avšak mladší pokolení mluví také již rusky a tatarsky, kterýmžto jazykům naučili se z obcování se svými sousedy. Většina

německých osadníků přiznává se ku protestantství, jen jediná obec jest čistě katolická. Kde obyvatelstvo míchané jest, tam mají protestanti a katolíci společnou modlitebnu. Vůbec panuje mezi rozličnými vyznáními největší snášelivost, ba jsou příklady, že protestanti v nepřítomnosti svého pastora dali se oddati od katolického kněze.

Kromě toho nalézají se na Krymu také Armeni, Řekové, Bulhaři, Židé a Cikáni. Řecké osady založeny byly za času povstání řeckého, když mnoho řeckých rodin utíkalo z vlasti své před zuřivostí tureckou, jimž tu vláda ruská vykázala půdu.

Židé krymští náležejí nejvíce pamětihodné sektě Karaitů (Karaim), kterážto zavrhuje talmud a jediné knih starého zákona se drží, čímž podobají se ku protestantům křesťanským. Záhy spřátelili se Karaité s Mahometány, s nimiž zároveň rozšiřovali se po Asii, Africe a Evropě. Nejstarší spis, jejž chovají, jest výsada, kterou prý jim udělil Mahomet na svobodné vykonávání jejich víry. Do Krymu přišli prý již před tisíci lety a obrátili tam část Chazarů na víru svou. Jiní kladou příchod jejich do doby tatarsko-tureckého panování, a nejprvnější osada, již založili, bylo Džufut Kale (po tatarsku: židovské město). Nyní jsou Karaité nejčetnější v Eupatorii, kdežto tvoří obec 800 duší silnou.

Karaité liší se povahou svou značně od ostatních Židů. Následující jich zajímavou charakteristiku vyjímáme z Malého Dennice (díl III. str. 160): Povaha a mravy jejich tak zvláštní avšak ctihodné jsou, že Karaité všude, kdekoliv se octnou, pochvaly nabývají a nejlepší pověst je předchází. Jejich celá zevnitřnost a vnitřní bytost i podstata je směsice tatarská a židovská, z kteréžto proti obyčejnému pravidlu vyšlo něco docela příjemného a utěšeného. S usedlostí a klidností tureckou, kteréž pobratřencům jejich talmudistům více než jinému národu se nedostává, spojují židovskou podnikavost, a ačkoliv napořád kupectvím se zanášejí do všech končin světa se odvažujíce, přece se svými záměry nezbloudí nikdy do výše větrné a prázdni jsou vší bezmírné spekulace, jinak na mnoze talmudistům přiměřené. Jeví se spíše v obchodu Karaitů příjemná slušnost, kteráž nikdy z mezí nevykračuje. Posud, jako otcové jejich za pradávna, vedou malý svůj obchod s východními výrobky, s kořením a tabákem beze všeho hluku. Karaitům neznámý jest s jedné strany šantroční a vetešnický, jakož i s druhé strany veliký směnný a klenotní obchod talmudistů. Z té příčiny nedosahují nikdy při svém malém obchodu takového bohatství jako často talmudisté, ale s druhé strany se také nemusí obávati, aby v onu bídu a nouzi neupadli, jak se to jmenovitě v Polsku u talmudských Židů stává. Mnoho k tomu přispívá vzájemný úvěrek, který se vůbec mezi Karaity na-

chází, kteří jako jediná rodina vespolek žijí a z nichž jeden druhému beze všeho zisku nápomocen jest. *

Kroj Karaitů jest téměř zcela tatarský, jediný kalpak vyměnili mnozí za evropskou čepici. Nápadně však liší se od Tatarů Karaité zvláštní podobou svých vousů, jež vesměs nechávají nade rty růsti, ostatní pak oholují až na přepodivný, velmi úzký pruh po lících, jenž z podbrady přes sanice a okolo ucha tak daleko nahoru jde, pokud jen vousy rostou. Nic nevyrovná se skvostné nádhernosti v obleku karaitských žen, kterou však nestaví na odiv v ulicích, než toliko ve svých domech a synagogách. Na ulicích zaobalují se ve veliký šátek podle obyčeje tatarského.

Synagogy Karaitů podobají se ve mnohých věcech tatarským mečetům, jsouce pokryty koberci, jichž se Karaité tak jako Mahometáni jenom bosýma nohama dotýkají.

Veškeré obyvatelstvo poloostrova Krymu udává Demidov v roku 1837 na 190.063 duší, tak že se nyní něco přes 200.000 počítati může, z nichž tři čtvrtiny jsou Tataři.

Měst, důležitých pro starožitnosti anebo v ohledu politickém a obchodním, má Krym kolik. Přede všemi sluší se zmíniti o Sebastopoli, hlavním druhdy vojenském přístavu Rusů a znamenité pevnosti, nyní v rukou spojenců co sbořenina se nalézajícím. Dějepisně nejzajímavější jest Kerč, někdejší Pantikapaeon a sídlo starých králů bosforských. V okolí jeho podnes vykopávají se u velikém množství řecké starožitnosti, a mezi nimi známé mince bosforské. V Kerči nalézalo se bohaté museum plné vzácných starodávních památek, které však od Rusů při započetí nynější války z části vyprázdněno bylo; věci vyšší ceny hloub do země odvezli všecky. Co ještě zbylo, zkazila barbarská ruka tureckých a anglických vojáků při obsazení toho města. Kaffa klesla k nepatrnosti, chová však některé památky z lepší své doby. Hlavní město Krymu jest Simferopol, ležící na rozhraní stepi a vysočin, jehož obyvatelstvo cení se na 10.000 duší. Bakčiseraj, někdejší sídlo tatarských chanů, jest dosaváde město výhradně tatarské a požívá od ruské vlády znamenitých výsad. Palác chanů zachován jest dosaváde v dobrém stavu, a vláda pečuje svědomitě o všecku potřebnou jeho opravu. Eupatoria, původně Kozlov, položena na blízku solných jezer, jest, jak již svrchu dotknuto, hlavní sídlo Karaitů, kteří ve svých modrých talarech před ostatním obyvatelstvem značni jsou. Ostatně má toto město zcela východní ráz a hemží se žebráky.

---

* Místnějších zpráv o této pamětihodné sektě možná dočísti se ve článku „Dennice", z něhož tento výjimek vzat.

Cizinci, nepřivyklí podnebí krymskému, trpí tu vesměs na zimnice, kterážto nemoc je odtud často i jinam provází, nesnadno se dadouc odbyti. Jmenovitě považuje se požívání jisté ryby nazvané platva lidskému zdraví za tak škodné, že její prodej policejně jest zakázán. Tataři nejvíce stonají na vodnatelnost, dnu a neštovice. Nezdravé podnebí Krymu a poměrně malá jeho úrodnost nedá zemi té přijíti k žádnému vyššímu rozkvětu, neboť odstrašuje cizince od usazování se tam; důležité jest pro Rusko jediné položení její, kteréžto činí Krym výborným stanovištěm loďstvu, jímžto zamýšleli carové opanovati Černé moře. Nyní, kde zároveň se Sebastopolem větší část loďstva toho zachvácena jest zkázou, jest ovšem uskutečnění zámyslů těchto odkázáno na vzdálenější budoucnost.

František Ladislav Čelakovský.

Život a působení Františka Ladislava Čelakovského. Popisuje Ignác Jan *Hanuš*. (Z pojednání král. české společnosti nauk, V. posloupnosti 9. svazku.) V Praze 1855.

Spisovatelům českým nedostává se příliš často důstojných pomníkův, ani kamenných ani papírových. Obmezené poměry, v nichžto se největší částka spisovatelstva i čtenářstva našeho nachází, a známá slovanská „skoupozvukost“ jest toho příčinou. Spisovatel český, jenžto život svůj zasvětil šlechetnému úkolu, vzdělávati, šlechtiti národ svůj, nesmí očekávati odměn, jakéž kynou šťastnému básníku na západě; statky pozemské nenalezneš mezi vnadidly naší literatury. Vědomí čistého, spanilého účelu, uznání stejně smýšlejících musí mu býti dostatečnou náhradou za dlouholetou, úsilovnou práci, za probděné noci a seslabené přečasto zdraví. V takových okolnostech bývá hrubým nevděkem, nevšimnouti si slušně ani úmrtí zasloužilého spisovatele a neprokázati mu povinné úcty aspoň za hrobem.

Jest však tato nevšímavost i nejvýše škodlivá. Mezi rozmanitými chybami věku našeho není zajisté přílišná skromnost; každý národ vytrubuje do světa slávu svých výtečných mužův, nenacházeje ani dosti hlučných, pochvalných slov v jazyku svém! A my sotva že se zmíníme několika řádky v novinách, když některý výtečník náš odstoupí s dějiště! Osm let tomu, co zesnul muž, jenž byl přes půl století ozdobou vlasti, vzorem člověka i spisovatele, a podnes nemáme ani životopisu jeho. Čtyry léta tomu, co opustil veliký pěvec podunajský jeviště horlivého působení pro blaho svého národu, a kdo nám vylíčil dlouhý, tuhý jeho zápas, kdo ocenil jeho činnost spisovatelskou? —

Tímto mlčením o zásluhách výtečníků svých pozbýváme pak v očích ostatního světa oné vážnosti, které se každému národu dostává znamenitými jeho muži. Jsme tedy naší učené společnosti zavázáni k díkům, že v paměti chovajíc nesmrtelné zásluhy spoluouda svého obšírný jeho životopis vydati uzavřela. Látky k takovému spisu bylo hojně: četné dopisy zesnulého osvětlují jasně rozličné doby v životě jeho. Této látky užil, pokud z udaného spisu souditi lze, p. dr. Hanuš vůbec dost hojně a opatrně. Že nám z hojných dopisů Čelakovského nebylo více podáno, vysvětluje se slušným ohledem na mnohé posud žijící osoby; uměl však p. Hanuš šetře osobností jako na ukázku podati rozličné zajímavé úlomky z listův, ze kterých lze poznati vysokou cenu Čelakovského přátelských dopisů. I v jiném ohledu zasluhuje životopisec plného uznání. Jest obyčejnou chybou životopisců, že pohříživše se ve skvělé vlastnosti hrdiny svého nevidí na něm ani nejmenší křehkosti; povznášíť se za vzor všech lidských cností, tratí však podobu skutečného člověka. P. Hanuš, jsa upřímným ctitelem pěvce „Ohlasův“, líčí nám jej přece co člověka, netaje slabých stránek jeho. Uznávajíce však vděčně službu proukázanou literatuře naší panem Hanušem, nemůžeme zatajiti, co bychom si přáli aby byl jinak vyvedl. Přede vším zdá se nám, že některé doby v rozvinování se ducha Čelakovského nejsou dost jasně vytknuty. Tak se p. spisovatel téměř ani nedotýká zajímavé a důležité otázky, jak si již co mladík oblíbil básnictví národní, jak *nesdílný* Čelakovský jal se sbírati písně národní z úst lidu? Učený p. spisovatel hledí si, jakož ovšem jinak býti nemohlo, zvláště učené stránky Čelakovského. Také se nit vypravování příliš často přetrhuje a přeskakuje od jedné věci ke druhé. I v ohledu jazyka bylo by přáti, aby se byl p. sp. uvaroval mnohých nemilých poklesků, které v životopisu *Čelakovského* arci dvojnásobně urážejí. Leč nezastavujíce se při slabších stránkách spisu, jenž nám pravou vzácnost, obšírný totiž životopis předního spisovatele českého podává, užijeme příhodné této chvíle k ohlédnutí se ještě jednou na život muže, jenž má tolikerých zásluh o naše mladistvé písemnictví.

Osudy Čelakovského mají mnohem více zajímavosti, než osudové mnohých jiných našich spisovatelův, jichžto život obyčejně plyne tiše jednotvárnou krajinkou. Vedltě Č. až do svého čtyřicátého třetího roku život pouhého spisovatele, a tu ovšem nelze diviti se, že zakusil rozmanitějších příhod nežli spisovatelé, jimž bylo spisovatelství jenom vedlejším zaměstnáním: spisovatelství nenáleželo u nás ani přede dvaceti lety k řemeslům, která mají *zlaté dno*. Však již v outlém mládí zakusil Čelakovský nepřízeň osudu. Chudí rodičové poslavše syna na gymnasium budějovické mohli jen s velikým namáháním opatřovati jej

věcmi potřebnými, a pečlivá matka donášela ze vzdálených Strakonic sama potravu a prádlo. Však i tyto nepříznivé okolnosti měly dobrou stránku svou. Nejsa lákán vnadami vnějšího světa pěstoval tím účinlivěji ducha svého, libuje si nad míru ve čtení básníků. Miláček mládeže, Schiller, byl i jeho zamilovaným průvodcem. Avšak jak počala hynouti první nadšenost mladictví, ustupoval i Schiller místo své mistru formy, Goethe'ovi, s kterým básnický duch Čelakovského měl ovšem více příbuznosti. Již tu dostali mladí přátelé — Čelakovský a Kamarýt — i české verše do rukou: „Listy Vídenské“ Hromádkovy byly první českou potravou budoucích našich básníků. Nezdá se však, aspoň z podaných v životopisu dát nevysvítá, že by byla řeč mateřská již zde úplně zvítězila v srdci šestnáctiletého Čelakovského. Teprvé v Písku, kdežto r. 1816 a 1817 třídy humanitní odbýval, obrácena jest pozornost jeho mocněji ku kráse jazyka mateřského. Učitel jeho v třídách humanitních, professor Uhle, byl dle vlastních slov Čelakovského mezi prvními, „kteří lásku k jazyku mateřskému v něm zbudili, na jeho krásu a dokonalost jej pozorna činíce“. Uhle zdá se že byl muž příliš kvapných činův, a za jednu podobnou překvapenost jest co nepřítel národu českého do Kollárova „pekla“ odsouzen, z kterého mu vděčná mysl Čelakovského r. 1833 marně pomoci se snažila! Za svých let humanitních r. 1817 složil Č. i první báseň českou, přání k novému roku svému příteli Plánkovi. Jestiť věc zajímavá, že básník „Ohlasův“ počal pěti právě téhož roku, kteréhož odkryty jsou slavné zbytky starého básnictví našeho ve Dvoře Králové! Ostatně však Čelakovský v těchto letech básnil i po německu, a první jeho tištěný plod jest nepochybně německá báseň, kterouž, vyzván jsa od professora Uhle, nad pěti spolužáky zvítězil. Jest vůbec úkaz velmi zajímavý, že Čelakovský teprvé zde, v 17. roce věku svého počal vynikati nad spolužáky své — zajisté ne příliš častý příklad zdlouhavého dozrávání mohútného ducha.

Roku 1818 octnul se Č. v Praze na studiích filosofických; zde jest konečně rozhodnut směr ducha jeho. Horlivá péče o zdar národní literatury, ježto tehdy mladé i staré spisovatele unášela, uchvátila i ducha Čelakovského; od té doby žil jedině národní literatuře — k *Františkovi* přidružil se *Ladislav*. Tehdy již započalo se přátelství, jež se v pozdějších dobách tak pevným osvědčilo a smrtí toliko rozloučeno býti mohlo — přátelství s Chmelenským. Byltě Čelakovský, jinak nehrubě miláček štěstí, šťastný aspoň přátely svými: Kamarýt a Chmelenský vázáni byli k němu úplně oddaným přátelstvím; ač i v tom ohledu zakusil Č. nestálost štěstí, provázev oba přátely ku hrobu! V Praze působil v jeho vzdělání nejmocněji šlechetný Bolzano, jemuž Č. sám ještě krátce před smrtí zásluhu celého svého filosofického

vzdělání přičetl. Avšak první pobytí Čelakovského v Praze nemělo dlouhého trvání; nepochybně za příčinou snadnější výživy odebral se do druhého roku filosofie opět do Budějovic. Zde mu bylo souzeno potkati se s první jizlivou ranou osudu. Prahna neodolatelnou dychtivostí po staročeských knihách slyšel o hojné jich sbírce, náležející jistému kanovníkovi. Nemaje dost odvahy, aby poprosil jej samého, obešel si tuto nesnázi, vypůjčuje si knihy od sluhy jeho. Věc se vyzradila při knize nábožensky závadné, i ač dosti patrno bylo, že Čelakovský knihy jenom k vůli jazyku čítal, vyloučen jest přece z ústavu budějovického. Vypovězený odtud obrátil se do Lince — do vyhnanství, jak se mu zdálo. Však i tu nalezl opuštěný mladík srdce příbuzné. Dr. Klicpera, záhy zemřelý bratr našeho dramatického veterana, snažil se příjemnějším učiniti mu pobytí v Linci. Bystrý zrak mladíkův vyhledal brzo příležitost, užiti i těchto trpkých okolností k obohacení svých slovanských vědomostí: knihovna Klicperova poskytovala mu ruské knihy; od studujících tam Korutanců učil se jejich nářečí.

Do třetího roku filosofického spěchal Čelakovský znova do Prahy, kdež r. 1821 odbyv filosofii veřejná studia svá dokončil. Avšak nastaly nesnáze nové. Co počíti nyní, aby si pojistil budoucnost, aby mohl i stařičkým rodičům poskytnouti podpory? Ke stavu kněžskému, ku kterémuž jej hned z mládí nábožná matka ustanovila, necítil se povolaným; k úřadu professorskému, ku kterému se nejvíce klonila mysl jeho, viděl přístup nesnadný. V takovýchto nesnázích nevěda rady chopil se dobrodružné, již v Linci pojaté myšlénky, jíti do Rus. Nečině pak ničehož jen s polovice učil se horlivě jazyku ruskému a obrátil se i k ruskému vyslanci — darmo! Vida se sklamána i v této poslední naději své oddal se nyní zcela svým studiím, živě se při tom soukromým vyučováním. Spisovatelská činnost jeho byla hned tehdy podivu hodna.

Kdo bedlivě přehlédne seznam spisů Čelakovského (na str. 59), užasne nad pilností jeho. Za dvacet let, jež uplynula od prvního jeho samostatného vystoupení na jevišti spisovatelském až k odchodu do Vratislavi, obsaženo jest 23 čísel, mezi těmi tři svazky slovanských národních písní, písně litevské, dvoje vydání smíšených básní, oba „Ohlasové“, „Růže stolistá“. Ale tyto spanilé dítky blažených chvil básníkových jak udiveně hledí na zasmušilé bratry své, výrobky to trudných dob, vyvedené mozolnou prací! Básník, pohřížející se u věčné krásе národních písní, nucen jest vydělávati touž dobou chléb svůj překládáním ohromného díla „o městě božím“, „zákonu o přestupcích oupadkových“ a korrekturami článků časopisních! Kdož by se nedivil síle ducha, jejžto s výšin obraznosti ani vtíravé upomínky starostí po-

zemských zapudit nemohly? ducha, jenž i uprostřed skličujících okolností měl tolik blahých dob? Bolestný cit projede srdce čtenářovo, an vidí, že téhož roku, v němž básník obohatil literaturu „Ohlasem písní českých“ a „Růží stolistou“, vydány jsou od něho i „Česká dobropísemnost“ a „Krátká mluvnice německého jazyka“! Této síle povahy, vítězící nad kormutlivými okolnostmi, náleží tím větší uznání, ana se zvláště u duchův básnických tak zřídka opakuje. „Er gehorcht der gebietenden Stunde“ pěje básník o básníku; Čelakovský uměl i této „hodině“ rozkazovati! A jaký lad, jaký líbezný souzvuk všech citů věje z básní, jejichž tvůrci by se nikdo nedivil, kdyby na veškeren svět zanevřel? Než i v životě Čelakovského ač jinak dosti neutěšeném jsou od r. 1821 až do doby Vratislavské krásné, blahé chvíle. Dobyv si již co mladík „smíšenými básněmi“ svými a vydáváním „slovanských národních písní“ slovútného jmena, vstoupil ve známost i přátelství se mnohými výtečníky jiných literatur, slovanských i cizích. Vuk Stefanovič, Brodziński, Kucharski stali se přátely jeho; se znamenitým znalcem a překladatelem národního básnictví evropského, s Angličanem Bowringem dopisoval si o českém básnictví a přispíval mu slovem i činem u vydání anthologie z básnictví českého. I Walter Scott, tehdy nejskvělejší hvězda na obloze anglické, poctil překladatele své „Panny jezerní“ za obdržený výtisk překladu děkovacím přípisem. Leč takovéto šťastné chvíle způsobené literárními přátely byly jen řídkými výminkami; *stav* jeho nebyl tím platně zlepšen. Šťastnější časy zavítaly Čelakovskému r. 1834 a 1835, když stana se redaktorem „Pražských Novin“ a „České Včely“, spolu po smrti Nejedlého i stolici jazyka českého na vysokých školách pražských zastával. Tu stál konečně na svých nohou, maje ve dvojím svém postavení hojné příležitosti, působiti mocným duchem svým ve mládež i ve čtoucí obecenstvo. Štěstí jeho dovršeno jest v únoru r. 1834 zasnoubením s ušlechtilou dívkou, již byl ve svých rodinných Strakonicích spatřil a si zamiloval. Šťastný manžel stal se ku konci r. 1834 i blaženým otcem, a byla snad nejšťastnější doba celého sem tam zmítaného života jeho, když unešen citem radosti otcovské zapěl: „Ten půl nežil, kdo z kvítkového slasť nepil dítek úsměchu!“

Tím hroznější bylo vyburcování z líbezného tohoto snění! Dopustiv se v Novinách neopatrného slova o císaři ruském, jest ubohý Čelakovský r. 1835 působením ruského vyslance propuštěn zároveň z úřadu redaktorského i professorského. Jak podivný tento obrat osudu Čelakovského! V nejtrudnějších dobách života svého, již co mladík dvacetiletý myslíval o Rusku, chtěje mohútným duchem svým dobyti si tam nějakého postavení veřejného! A z téže strany vyslán jest kalený

šíp, jímžto rána nezhojitelná zasazena jest srdci jeho! Stav Čelakovského, jenž co syn, manžel a otec měl tolikero povinností, byl nyní strašný; nouze v nejhorší podobě své stála nyní přede dveřmi jeho! Tu však jsme u krásné, opravdu utěšené stránky nového našeho literního života! Pronásledovaný osudem Čelakovský byl šťastným přítelem; „panenský pěvec“ Chmelenský, jemuž nebe více přálo, učinil sečkoliv byl, aby zmírnil trapný stav Čelakovského; šlechetný kníže Rudolf Kinský a po jeho brzké smrti dědicové jeho přispívali mu stálým platem, jiní příznivci spůsobovali soukromé sbírky a nejmenujíce se zasílali sklíčenému. Podobných činův neposkytuje nám mnoho naše novější doba. Nechť si je dobře zapíše věk náš do tobolky, budeť mu toho před soudnou stolicí budoucích věkův zapotřebí! —

Z těchto trudných okolností vytržen jest Čelakovský konečně roku 1842, jsa povolán na stolici slovanských jazyků do Vratislavi. Než jsa vázán pevným svazkem ke vlasti své, cítil bolestně jeho roztržení; ještě ani nenastoupil cestu do Vratislavi, a již toto povolání za nic jiného nepokládá než za „dobrovolné vyhnanství“. Tu tedy se nelze diviti, že ani výhodné a důstojné postavení, ani besedy s přítelem Purkyní a jinými Slovany do Vratislavi přijíždějícími s osudem jej nesmířily. Zde uprostřed lidu, jenžto nerozuměl jemu a jemuž nerozuměl on, opustila jej i Musa, kteráž i nejtrudnější doby jeho blažívala, a viděl před sebou jen holou, trapnou skutečnost. „Bych se mohl vrátiti o tři léta zpět ve svém žití, nikdo by mě z Prahy stěhovati se neviděl,“ píše již r. 1845 příteli svému do Prahy. S jakou rozkoší musil tedy r. 1849 přijmouti vybídnutí císařské vlády rakouské na stolici pražskou! Veškeré jeho přání mělo tu býti naplněno: čestné postavení ve vlasti! Kdož vylíčí blaho, jehož Čelakovský zakusil píše svému příteli po návratu do vlasti své: „Jsem v Praze! více Vám říci nepotřebuji!“ Jsa ještě v silném věku mužském kojil se asi blahou nadějí, že dlouhá ještě léta bude moci působiti ve vzdělání mládeže a povznášeti a síliti unaveného pracemi ducha v kruhu přátelském. Šťastné sny — jak hrozně jsou sklamány! Prudká vichřice západní byla zatím hrozně zatřásla i outlým posud stromkem nad Vltavou .... nemnoho bylo těch, kteří nejsouce divým vichrem ani unešeni, ani přestrašeni, pokračovali ve zvyklé ušlechtilé práci své. Do těchto poměrů vrátil se Čelakovský, maje v mysli krásný obrázek o „zlatých časech Jungmannova věku“! Ano i Č. sám nevrátil se do Prahy jaký byl odešel. Ti, kteří jej znali před odchodem do Vratislavi, nemohli téměř ani poznati tvář jeho — tak proměněn jest sedmiletým pobytem v cizině! A mnohem větší byla změna duševní! Bodrý někdy, vtipný společník jen zřídka vyjasnil tváři k úsměchu, a ostré šípy jeho vtipu jako by mu byly vyšly! Tak se arci musilo státi, že srovnávaje Prahu

s obrazem, jejž si byl o ní vykouzlil ve vzdálené cizině, hořce sklamána se cítil, i nelze diviti se, že již po půl druhém létě lituje, „že se kdy z Prus hýbal“. Ovšem patrno, že neduh tělesný pomáhal podkopávati spokojenost jeho, jakož zase neblahý stav duševní přispíval ke zničení sil tělesných. Již po tříletém pobytí ve vlasti své přestál veliký duch ten slavný svůj vezdejší boj. —

Toť jest krátký nástin osudův muže, nad něhož větších zásluh o výkvět mladistvé literatury naší málo komu bylo přáno. Působení jeho jest tak rozmanité, že se ovšem diviti třeba, jak týž duch tak mnoho a tak odporných sobě prací podnikati a vyváděti mohl. Básník nejjemnějších citův a vysokých vzletů sbírá roztroušená slova zahynulých jazykův a zakládá a doplňuje slovníky! Sběratel písní a přísloví národních rozbírá a vykládá důkladně a duchaplně staré zbytky písemnictva! Výtečný spisovatel původní neštítí se unavující práce, sestaviti knihy čítací! Rozličná jeho činnost dává mu tolikéž práv k naší vděčnosti; nesmrtelnosti jmena dobyly mu jeho „Ohlasy“. Duch jeho básnictví jest čistě národní; ten hravý vtip, ta lehká, usmívavá satyra, jež provívá básně jeho, zní též z našich básní národních. Kdyby nezůstalo z básní jeho, leč „Ty český sedláčku“, žil by v paměti české. Však nejen lyrické, i epické básnictví vilo mu věnce; kdož se neobdivoval balladě „Toman a lesní panna“? I v jiném oboru, polobásnickém, pohyboval se šťastně duch jeho, v didaktickém básnictví, v satyrách, epigramech a krátkých důmyslných básničkách, v nichžto hlas jeho vystupuje často až k výši prorocké. Mnohé strofy „Růže stolisté“ zní velebně jako hlas s hůry k národu. Básně tyto nabývají i tím práva slouti národními, že jazyk jejich jest čistá, ryzá, bujná čeština. „A kdy letí jeho hříva, s proudem větrů hravě splývá,“ pravil o jazyku našem; neznáme lepších slov o jazyku jeho. Jedné toliko slabé stránky pozorujeme ve formě některých jeho básní — jakési kolotání mezi přízvučnou a časoměrnou prosodií. Jsa v theorii přívržencem časomíry, nemohl v lyrických i epických básník ucha zavříti mocným zákonům přízvuku. Mnohé jeho básně jsou vzorem libozvuku, blahého rhytmu. Někdy však jako by bojoval *náhled* o vhodnosti časomíry s *citem* přízvuku — a verš kulhá. Zdá se jako by byl někdy okamžitě nebyl si vědom zákonu, že mezi *přízvukem a časoměrou* * není žádného smíru, a že kde

* Vůbec nemůžeme nikterak přisvědčiti slovům, jež o přízvuku pronáší p. spisovatel v „Životě“, vině prosodii přízvučnou i z nenárodnosti. Nuže jest „Z črna lesa vystupuje skála“ — „Neklan káže vstáti k vojně“ — „Poslúchajte staří mladí“ — „Zvěstuju vám pověst veleslavnú“ — dle přízvuku nebo časomíry? A proč nezachovávají naši básníci, i největší, časomíry? Proč nepěla „Slávy dcera“ veršem časoměrným? Proč nepějí Erben a Jablonský časoměrou? Proč

se ukáže jeden, musí ustoupiti druhý. Leč nalezneš-li v Čelakovském sem tam veršík, jemuž bys obratnější chod přál, nalezneš mnohem více těch, jež se budou čísti, byť i vyschlo lože Vltavino.

Literatura.

Časopisové pomocí Matice české vycházející.

2. *Památky archaeologické a místopisné.*

Jako musejní *sekce pro vzdělávání řeči a literatury české v Musejníku,* jako *sekce přírodovědecká v Živě,* tak má i *sekce archæologická* organ svůj *v Památkách archæologických a místopisných.*

Tento posledně zmíněný sbor našeho Musea již záhy po svém založení r. 1841 cítil potřebu literárního účinkování, jakožto nezbytné výminky prospěšné působnosti své. Tak r. 1845 vyšlo od něho důležité slovo k obecenstvu: *O českých starožitnostech a potřebě, chrániti je před zkázou,* mající za účel, probuditi lásku k památkám z dávnověkosti vlasti naší a uděliti potřebného o nich poučení. Spis ten neminul se účelu svého, neboť od té doby u vyšší míře obracována jest pozornost k vážným pozůstatkům z minulých dob, šetrnost pro ně valně se množila, a následkem toho mnohá vzácnost, která by předtím nepovšimnuta byla zůstala, zachována jest co zajímavá památka i dalším věkům. Větší spis od sekce archæologické vydaný jest záslužné dílo našeho účinlivého Vocela: „Grundzüge der böhmischen Alterthumskunde“, které jak doma tak v cizině chvalného uznání došlo. Jím hlavně učený svět upozorněn jest na poklady archæologické, jaké vlast naše chová, jmenovitě pak našlo tu staročeské umění slušného ocenění. Vydáním těchto dvou spisů vyčerpány byly peněžité prostředky archæologické musejní sekce, tak že na delší čas zastaviti musela literární svou

---

i sám největší mistr umění hexametrického v Čechách psal přízvukem svou překrásnou dedikaci: „Vy co na Labi a na Moravě“? Myslíme že proto, poněvadž se časoměrné verše dají výborně počítati na prstech, ale nikdež čísti *hlasitě.* Ano máme přesvědčení, že kdyby se verše čtly *ústy* a ne *očima,* nikdy bychom časoměrných veršů v jazyku českém nebyli spatřili. Ostatně tímto nechceme nikterak ujímati zásluh výtečným oněm mužům, jimžto se „Počátkové českého básnictví, zvláště prosodie“ obecně připisují, a kteříž spisem svým v umdlévající tehdáž život literární jiskru vrhli, ježto bez blahých účinků nezůstala. Ale časomíra nebude nikdy *měrou básnictví českého;* ovšem se jí může užiti, aby se zkusilo, „řecká pro tanec-li český vhod bude míra“.

činnost. Zatím však potřeba této čím dále tím více byla cítěna, zvláště potřeba nějakého spisu pokračujícího, který by stále udržoval pozornost obecenstva v tom směru, v jakém působí archæologický sbor. Pokus o takový učiněn jest konečně r. 1852 vydáním prvního svazku *Archæologických listů*. Bohužel však zůstal první tento svazek jediným, an veliký náklad, jejž vymáhal pokračující spis takového druhu, nebyl v žádném srovnání se skrovným účastenstvím se strany obecenstva.

Tu vhod přišel návrh p. Zapa k vydávání časopisu, věnovaného starším i novějším památnostem vlasti naší, jenž by se dal přispůsobiti tak, aby mohl sloužiti za organ sboru archæologického. Návrh ten předložen byl sboru Matice české, kteryžto mu slíbil svou podporu v ten spůsob, jak ji uděloval Živě. Nyní jednáno mezi p. Zapem a sborem archæologickým o obsah a spůsob vydávání zamýšleného časopisu, při kteréžto příležitosti jevila se rozdílná mínění ve sboru. Tomuto byl by co organ vystačil časopis takový, který by se výhradně zanášel jen archæologií; ale jiné záměry měl p. Zap. Jak známo, oblíbil si tento pilný vlastenský spisovatel před jinými za obor svůj topografii, ve kteréžto od prvního svého veřejného vystoupení účinlivě se pohybuje. Takovéto výhradní se věnování jedinému odvětví lidského vědění můžeme jenom schvalovati, poněvadž pouze tím spůsobem, když někdo nerozptýlené síly své k jedinému předmětu soustředí, může docíleno býti výsledků důkladných a vědecky důležitých. Což divu, že p. Zap všemožně snažil se o to, aby v časopise, jehož myšlénka od něho vyšla, byla před jinými zastoupena oblíbená jemu topografie, jak mělo již v samém názvu časopisu naznačeno býti. O tento název právě rozstupovala se mínění údů archæologického sboru, z nichž mnozí nebyli s tím srozuměni, aby zamýšlený časopis přijal jmeno Památek archæologických a *místopisných*, obávajíce se ne bezdůvodně, aby v něm časem svým nepřevládala stránka topografická nad archæologickou. Ale p. Zap — nejvíce tuším z obavy, že by látka archæologická nestačila k vyplnění šesti archů na každé čtvrtletí, kdežto mu o látku topografickou po mnohá léta shromažďovanou nikdy zle býti nemohlo — stál pevně na žádosti své, aby i místopis přijat byl do titulu časopisu. K tomu konečně sbor přistoupil, naproti tomu ale zavázal budoucího redaktora výminkou, aby články do Památek určené před vytištěním ve schůzkách sboru přečítal. Toto ustanovení, osvědčivši se postupem času pro obě strany obtížným, změněno jest později v ten spůsob, aby p. Zap články takové podával nejméně dvěma údům sboru ku přehlédnutí.

Roku 1854 vstoupily tedy v život *Památky archæologické a místopisné*. Jakkoliv titul tento dosti nuceně spojuje dvojí rozličnou věc, nicméně staví přece na první místo archæologii, z čehož by se sou-

diti dalo, že místopis nemá býti stránkou hlavní, a že mu jen tak dalece bude místa popřáno, pokud skutečně do archæologie zasahuje. Ale již program časopisu, stojící v čele prvního sešitu Památek, staví archaeologii a místopis samostatně vedle sebe, když za první účel svůj vyslovuje, „aby přítomný pokračující spis všecky jednotlivé a osaměle se vyskytující, naší archæologie a topografie se týkající práce v jedno sbíral .... aby byl skladištěm všelikých zpráv podrobných i všeobecných, v obor tento sahajících.“ To, co pokládáme za hlavní a nejpřednější účel organu archaeologického sboru: „aby zvýšil ve vlastech našich všímání sobě starožitných památek všeho druhu, aby usnadňoval poznávání jich pravé ceny, a aby povzbuzoval horlivost ve sbírání, odkrývání a zachování jejich,“ klade p. Zap teprva na druhé místo. Jemu jest hlavní věcí „sbírání všelikých zpráv, podrobných i všeobecných, v obor archaeologie a topografie sahajících“. Že pak zpráv místopisních nerovně větší počet sebrati se dá nežli zpráv archaeologických, přirozený toho následek jest, že v Památkách musí místopis míti nepříslušnou převahu nad archaeologií. Posud vyšlých sedm sešitů v úplné míře to dokazuje.

Nepřipadá nám na mysl, chtít někomu předpisovati směr jeho literárního snažení, pokud je provádí o své ujmě; a však kde k tomu používá podpory nějakého ústavu, jehož činnost vázána jest na účel jemu předepsaný, tam vším právem tázati se můžeme, zdali snažení ono jest ve shodě s tímto účelem? Co se týče Památek, tážeme se předně, zdali časopis tento, jak jej dosaváde p. Zap vedl, vůbec vyhovuje nějaké potřebě, a zadruhé, jak dalece vykonává úkol svůj co organ archaeologického sboru Musea?

Projdeme-li ono veliké množství pouze místopisních článků v Památkách obsažených, bezděky vnucuje se nám úsudek, že většina těchto zpráv nenáleží do časopisu, nýbrž že nejpřiměřenější jejich místo bylo by v monografii některého panství, města neb kláštera. Pro obyčejného čtenáře jsou mnohé tyto články právě nudné, jmenovitě ale stereotypní podávání nápisů na zvonech a náhrobkách často zcela obskurních osob pro málo koho nějaké zajímavosti má. Touto částkou obsahu Památek p. Zap žádné časové potřebě nevyhověl; takového druhu zprávy zůstávají od velikého obecenstva nepohřešenými, majíce z větší části jenom jakous takous lokální zajímavost.

Jinak jest se články takovými, kde místopis zasáhá do historie neb archaeologie, přispívaje k objasnění temnějších jejich partyí anebo zvyšujíc jejich zajímavost svými daty. Takové články jsou v Památkách právě na svém místě, jen bohužel že jich tam velmi poskrovnu nalézáme. I články pouze historické slušně tu nalézají své místo, ana

vůbec archaeologie nedá se dobře odděliti od vlastního dějepisu. Nechceme vylučovati z Památek ani leckteré současné zprávy, které ostatně ani s místopisem ani s archaeologií nesouvisí, pokud jenom zajímavostí svou hodí se vůbec do spisu pokračujícího.

Za to ale žádáme od organu sboru archaeologického, aby v něm archaeologie širší místo nalézala než doposavad. Článků čistě archaeologických nalézáme v Památkách až příliš pořídku, a nejvíce jsou to jenom popisy předmětů starobylých, ovšem vzácných a hodných, aby známost o nich a poznání jejich důležitosti rozšířeny byly i v dalších oborech. Názornosti napomáhají tu četná vyobrazení, z nichž dosavad ku každému sešitku po třech přikládáno a z nichž obzvláště vynikají lithografie z chvalně známého ústavu p. Habla. Výslovně jmenujeme tu bronzový kříž z bývalého kláštera Ostrovského, výborně v barvách vyvedený. Důležitá pro vědu jsou vyobrazení a popsání českých vévodských mincí, podávaná v druhém ročníku Památek od p. bibliotekáře Hanky. Chvalitebné jest i Literarní repertorium.

Čeho však hlavně pohřešujeme, to jsou články poučné z oboru samé vědy archaeologické, pojednání jak všeobecnější tak i některých zvláštních stránek jejích se týkající, zprávy archaeologické z ciziny, porovnávání starobylých památek jinozemských s domácími a p. Toho druhu nalézáme v Památkách samojediný článek přeložený z Viteta: ***Zachování starožitných památek, přede vším stavitelských.*** Poněkud může sem ještě připočten býti článek: ***O zvláštnostech církevní malby byzantinské.*** A to jest vše z rozsáhlého toho oboru, jenž by dle našeho mínění časopisu tomuto nejhojnější látky měl poskytovati, která by takořka tvořila jeho jádro. Materialu nebyl by nedostatek, zvláště pro potřeby naše, an literatura česká teprv od nedávna poněkud opravdověji sobě všímati počíná pole starožitnického. Mohlo by tu začato býti od samé abecedy archaeologické, a velikému počtu čtenářstva bylo by takové poučování velice vítaným. Snad by se k tomu při náležitém povzbuzení domácích sil nalezlo. A krom toho vychází v cizině dosti spisů do oboru toho sáhajících, i žurnálů archaeologických, kteréž před rukama jsou z nichž by se zajímavé výňatky daly podávati. Všímati si pokroků i nde činěných jest nezbytnou povinností každého opravdově vědeckého snažení, neboť věda nemůže se obmeziti na nějaký kraj neb národ, ona jest toliko jedna a vlastí její jest celý svět. Co o vědě vůbec, to v plné míře platí jmenovitě o archaeologii. Abychom jenom jedné stránky otkli, kterak bylo by možná určovati a oceňovati starobylé památky n. př. vlasti naší bez porovnání jich s cizími?

Toto zanedbávání tak důležité stránky jest podstatnou vadou Památek. Slušné obmezení stránky pouze místopisné a větší zřetel na

archaeologii jakožto vědu jest žádost spravedlivá, kterou na p. Zapa vzkládáme, předpokládajíce jeho upřímnou vůli, aby časopis jeho vyhověl skutečné potřebě a ne pouze jeho osobní oblibě. Pak zajisté bude i účastenství obecenstva vřelejší.

Co jsme tuto pověděli, stalo se z pouhé lásky k dobré věci. Líto by nám bylo, aby podniknutí, samo v sobě tak chvalitebné a důležité jako jsou Památky, neomluvitelnou jednostranností mělo snad na zmar přivedeno býti.

Skladba jazyka českého. Sepsal *Martin Hattala*, c. kr. mim. professor filologie slovanské na universitě Pražské. Prvý díl. V Praze 1855.

Podav ve třetím svazku Obzoru (str. 211—213) krátkou předchozí zprávu o spisu nadřečeném, vytknul jsem přitom obecně věci některé, ježto za vady jeho pokládám, i doložil jsem výslovně, že brzy opět o spisu tomto šíře promluviti a dotčených vad jeho dolíčiti neopominu. Ale p. H., nečekaje slíbených dokladů mých, sepsal a vydal zatím spisek 32ti stran, jmenem „Obrana skladby prof. Martina Hattaly proti panu J. Frantovi Šumavskému a proti jakémusi panu *n, sepsaná jím samým“ *, ve kterém z toho, co jsem o Skladbě jeho toliko předchodem napsal, a v čem nikdo bezelstně žádné důtky osobní nenajde aniž najíti může, vším úsilím namáhaje se vytočiti uražení a jakož on dí, „veřejné kořeníˮ osoby jeho, takovým hrubým a urážlivým spůsobem na mne, toho „jakéhosi pana *nˮ, dotírá, jaký stěží se nalezne u lidí vzdělaných, mezi něž p. H. vždy přece se počítati chce (Obr. str. 21); ano p. H. i vyhrožuje, že nevím co se stane nebo nestane, jestli že toho, co jsem napsal, nedokáži aneb i dokáži!

Netřeba mi na tento p. H. lající spisek, jinak pamflet (neb jiného to nic není) odpovídati: pan H. napsal v něm také již sobě sám na něj nejtrefnější a nejdůtklivější odpověď, a každý, kdokoli jej přečte, bude již věděti, s kým činiti má a čí „um náruživostmi omráčenˮ jest. Jsa takto všeliké práce se strany té již napřed pozbaven, učiním nyní, co slovem svým povinen jsem a což bych i bez p. H. jalových pohrůžek byl učinil; k dotčené pak „Obraněˮ budu jen potud na svých místech zření míti, pokud se dotýká věci samé. —

Pravil jsem v nadřečené zprávě své, že p. H. dosti nešetřil správnosti jazyka českého, užívaje mnoho germanismů. Za takové uznávám:

Str. 1. „Latina *jednou jedinou* (mit einer einzigen, po česku: jedinou) hláskou „iˮ, odpovídající našemu „jdiˮ, vyslovuje úplnou větu.“ Toto *jeden jediný* opakuje se potom ještě několikrát: Str. 26. „Podstatné jméno *záleží* obyčejně *z jednoho jediného* slova.“ Str. 34. „*Jedním jediným* slovesem vyslovitelné spůsoby mluvení.“

---

* Žádám laskavého čtenáře, aby se ve sprostnosti rozumu svého nedomníval, že slova „sepsaná jím samýmˮ dle obyčejného přirozeného pořádku vztahují se na toho vedlejšího „pana *nˮ, totiž na mne, a žebych takto *já* byl tu „Obranu“ sepsal: tím by mi náramně ublížil! neb takový spisek za svůj do světa poslati by mi do smrti hanba bylo.

Str. 2: „*Záleží-li* věta *z jednoho podmětu.*“ Str. 98, 99: „Záleží-li mnohonásobná věta z hlavní a více pobočných“ (bestehen aus....). Jakož se v tomto smyslu užívati nemůže *z něčeho ležeti*, tak ani *záležeti*. Kterak se to správně říci má, kdo chce, najde ve slovníku vědeckého názvosloví.

Str. 10: „Bratr může *ho* (příchod otcův) *rozkázati*“ (die Ankunft gebieten, aneb i po latinsku jubere adventum), po česku by se řeklo: „bratr může rozkázati, aby otec přišel.“ Ostatně slovo *rozkázati* neřídí v češtině genitivu, nýbrž akkusativ, a *ho* jest podle mluvnice p. Šafaříkovy, a chce-li p. H., i p. Tomíčkovy, genitiv místo *jeho*. Tak i jinde p. H. píše: „určí-li *ho* (čas) někdo“ (8); „přirovnáme *ho* (spůsob) ke spůsobu“ (12) atd.

Str. 17: „A to je, *po odražení spůsobu a času co výlučných vlastností slovesných přísudků*, osoba, číslo a rod.“ Mnohem srozumitelnější by to bylo, by dáno bylo po česku: „Odrazíme-li spůsob a čas co výlučné vlastnosti“ atd.

Str. 25: „Přívlastek buď se srovnává pádem s jménem určeným *buď ne*“ (oder nicht); podle správnějších spisovatelů by mělo býti: *buď nic*, anebo *buď nesrovnává*. A tak i na str. 59: „Zdali mluvící věří v bázeň *čili ne*“, m. čili nevěří.

Str. 26: „Říkají, že cnostný člověk nikdy není opravdu nešťastný— *domnění to, ku kterému se i já přiznávám* (eine Meinung, wozu auch ich mich bekenne); po česku by se místo všeho toho přívlastku třeba řeklo: „čehož i já se domnívám“; krom toho „přiznávati se k domnění“ neříká ani národ, ani v žádném spise správném se nenajde. Toto nečeské spojování vět na str. 70. dokonce za pravidlo přijato jest: „Může se“ prý „ke hlavní větě slovo, kteréž obsah její poněkud opakuje, s následujícím *to* přistaviti, ostatek ale věty na toto, co přístavek, spůsobem pravých přídavných vět přivěsiti, na př. Dychtíte a toužíte po jmění — *vášeň to, která* vám jen většího trápení přidává. Učení se k hádkám svým navrátili — *skutek to, kterého* mi do pláče bylo.“ Místo „vášeň to, která“ řekne se po česku „což“; a místo „skutek to, kterého“ řekne se zkrátka „čehož“. P. H. sám dokládá, že staří toho spůsobu spojování neužívali a že „jen u některých novějších spisovatelů se vyskytá“. Možná; ale jen u takových, kteří neznajíce dokonale jazyka českého, němčinu slovo od slova do něho přenášejí. Proč ale p. H. ustavuje pravidla Skladby své právě na těchto spisovatelích?

Na str. 33. praví p. H.: „Instrumental řídí *vinen* a *jist*“; a dále: „S gen. přichází *jist* u Kollára: jist jsi tvých čárů.“ P. H. upírá, žeby *jist něčeho* (einer Sache gewiss) bylo po německu řečeno, protože, prý, s *certus* latina také spojuje dva pády: abl. a gen., a že se genitiv jinde ve slovančině s instr. často střídá; tento pak gen. při *jist* je, prý, slovenský od starodávna zachovalý, a čeština že jej „odpásla“, t. ztratila. (Obr. 26.) Na to dím: kde je jisté, literaturou mnohých století utvrzené pravidlo, tu přestává všeliké s ním se nesrovnávající analogování, a zvláště z jazyků tak vzdálených jako jest latinský. Podle též analogie mohl p. H. také *vinen* s gen. položiti, protože lat. *reus* něm. *schuldig* také má gen. při sobě. A jest-li že skutečně gen. při

jist ve slovenčině od starodávna se zachoval — čehož ale p. H. ničím nedovedl, nýbrž chce, aby se mu to uvěřilo na slovo — proč tedy ve Skladbě hned nedoložil, že to jest gen. slovenský, tak jako to na str. 32. učinil při ***plný***, že ve slovenčině zhusta přichází s instrumentalem? a proč to podvrhuje češtině?

Na str. 41. postavil p. H. za pravidlo, že u sloves ***prositi*** a ***žádati*** panuje akkusativ osoby a akkus. věci s ***o***, méně správně s ***za***: prositi, žádati někoho o anebo za něco; gen. osoby s ***od*** a gen. věci: prositi, žádati od někoho něčeho. ***Žádati***, prý, kromě toho přichází zhusta dosti nesprávně i s lokálem osoby předložkou ***na*** opatřeným a s gen. věci: žádati na někom něčeho. — Na to jsem řekl já a vždy ještě pravím, že věta: „žádati někoho (akk.) o něco“ jest germanská, a že časoslova ***prositi*** a ***žádati*** každého času až do 17. věku se doplňovala genitivem osoby: ku př. ***pánův*** za pomoc, ***královny*** za vězně, i genitivem věci: ku př. ***mošny*** od žebráka, ***spásy*** na Bohu. — Proti tomu přivedl p. H. několik příkladů z nejstarší doby literatury naší, kde ta dvě časoslova také s akk. osoby a věci přicházejí: ale ani jediného příkladu z doby vytčené nenašel, kde by týž akkusativ byl spojen s **o**, něm. ***um***. Za to sáhl k svým oblíbeným kunštům analogickým, a několik jich prohodiv vynáší na základě jich svůj konečný výrok: že „užívání čistého akk. s ***prositi*** a ***žádati*** je prvotně češtině s latinou, němčinou a jak prý tuší, i sanskritou společné; a mnou zastávané genitivusování že, prý, je větším dílem nejapné odchylování se od původní vazby.“ Laciný sic ale mocný výrok, jen že literatury pěti století neporazí! P. H. ví, že jsem „celou svou vědomosť o ***za*** proti ***o*** u ***prositi***“ čerpal z Jungmannova slovníka, neb jsem odtud vzal některé příklady: což p. H. neznal prvé také Jungm. slovníka? čili ho jen tehdáž „vděčně užívá“, když se mu líbí? Kterak mohl tak zhola pominouti mlčením onoho pravidla, ježto jsem nahoře položil, a které skutečně z Jungm. slovníka, vyloučíc prameny z doby novější, od 17. století až na naše časy, však již před lety k jiné potřebě ode mne vytknuto jest? podle kteréhožto hlavního pravidla p. Hattalův akkusativ osoby a věci, ale vždy **bez o**, jen co řídká vynímka se vyskytuje. Kterak mohl p. H. týž akkusativ s ***o*** beze všech dokladův z doby starší, jichž ovšem nenajde, za hlavní pravidlo postaviti a jiná pravá doplňování řečených časoslov za nesprávná i nejapná vyhlásiti? V obraně své (26) přináší ovšem na důkaz, že to jeho **o** pravé staročeské jest, jedno přísloví z Čelakovského Mudrosloví: „Posýlá mě pán, že prosí ***o kus*** chleba své paní,“ ale hned mi přitom dává hádati, vím-li, kdy se to přísloví narodilo? zdali prý také v 17. věku? — Ba věru nevím; v tom se musí p. H. k jiným lidem obrátiti, kteří příslovím píší křticí listy! — Dále, prý, co si počnu s následující nemotornou větou: „Bratr prosil otce ***za*** sestru ***za*** odpuštění“, místo „***za*** sestru ***o*** odpuštění“? — Nemotorný je ten, kdo větu nemotorně napíše; ale nemotornost spisovatelova nedává žádného práva uchylovati se od pravidla. A zdali toto „o odpuštění“ motornější jest? Kdyby p. H. lid skutečně znal, věděl by, že ani sprostý člověk jinak neříká, než „prosím za odpuštění“, „za sv. almužnu“.

Takovéť jsou p. Hattalovy důkazy: a přece se ještě pitvoří (Obr. 27), že prý „mi dobře dokázal, že ani pravidla o doplňování sloves

prositi a ***žádati*** neznám, anebo nechci tak určiti, jak bych již i podle Jungmanna měl a mohl!“ Ku podivu jest, že se p. H. neostýchá, na svědectví dovolávati se ještě Jungmannova slovníka, jenž v obou řečených článcích „prositi“ i „žádati“ zjevně vysvědčuje jeho lež! Nadto pak, aby míra figlův byla dovršena, praví (Obr. 25, 2), že svrchu vytčené pravidlo mé ani podle příkladů mnou samým daných není pravda. Kdože, prý, kdy měl: „za něco, za pomoc, za vězně, na někom, na Bohu“ za genitivy? — Tím a takovým „nejsvědomitějším, co se jen mysleti (sic) dá, spůsobem“ můžeť ovšem p. H. ze všeho „tolik a takových absurdit navyváděti“, že tomu, kdo se jeho kunšty omámiti dá a jeho „osobitného“ spůsobu polemiky vědecké se lekne, u čtení „vlasy dubkom budú vstávať“!

Dále praví p. H. na str. 42, že s ***ptáti se*** a ***tázati se*** osoba stává obyčejně v genitivě, a věc v akk. buď čistém, buď s předložkou ***na***, anebo v lok. s ***o***. O tomto „čistém“ akk. věci celá naše literatura ani lid nic neví, a p. Hattalův improvisovaný příklad: „ptáti se matky ***něco***“ jest jen nepravé (nechci říci „nemotorné“, jako p. H. říkati si libuje) přeložení německého „***etwas*** fragen“; neb nikdo jakživ neřekl: „ptáti se matky ***dům, šat,***“ místo „***na dům, na šat***“ atd.

Str. 47: „Pády s předložkami jsou ***mnohem i častější i obyčejnější, než by*** hodno a potřebno bylo dlouho po nich se shánětí“ (sind viel zu häufig und zu gewöhnlich, als dass es nöthig wäre); po česku asi takto: „jsou příliš časté i obyčejné, tak že ani hodno ani potřeba není“ atd.

Na str. 53 praví p. H., že vymínka jednoduchou větou jinak vysloviti se nedá leč velmi nemotorně, na př. „V případě nepřítomnosti pána oddej list sluhovi.“ Věta tato netoliko jest nemotorná, ale i hrubý germanismus: „im Falle der Abwesenheit des Herrn“ atd. P. H. ji zmiňuje takto: „nebude-li pán přítomen“, lépe: nebude-li pána tuto (doma, atd.). Tolikéž platí také o větě: „V případě volného chodění dál ujdeš“ (str. 87).

Str. 59: „Nešťastná matka od očitých svědků donesenou zprávu o nenadálé smrti svého jediného, vroucně milovaného syna beze všeho reptání a s opravdu křesťanskou oddaností do vůle Boha všemohoucího přijala.“ Tato věta nepotřebuje žádného výkladu ani poznamenání: český sice šat, ale duch i tělo německé.

Str. 67: „Máme tedy mluviti o doplňovací, určovací a kromě těchto ještě ***o nepravou nazývané*** přívlastkové větě.“ Po česku: „o větě, kteráž se nepravou nazývá.“ Taktéž dokonce se češtině příčí tyto panu H. oblíbené zkráceniny: Str. 54. „Myšlénky složenou větou ***vyslovenými býti mající***“ (auszusprechende Gedanken). Str. 72: „Děj ***určeným býti mající***“. Str. 87: „Dvě ***skrácenými býti mající*** věty“ — místo: „myšlénky, které vysloveny býti mají“ atd.

Zvláště znamenité jest, co p. H. na str. 73 b) učí: „Věty rozličných podmětů sloučili (má býti: „slučovali“, neb nestalo se to jednou, nýbrž pravidelně se dálo) bratří čeští spojkou ***aby***: Může-li kdo vzíti oheň do klína svého, aby se roucho jeho nepropálilo? (něm. ohne dass seine Kleider brennen). Může-li kdo choditi po řeřavém uhlí, aby se nohy jeho neopálily? Tak i vulgata.“ Položiv toto napřed za pravidlo, dí potom dále, že „někteří z novějších spisovatelů v témže případě do

hlavní věty přibírají ***bez toho***, co se, prý, ve vytčených právě souvětích též může přimysleti, a že souvětí německé: Er war schon lange im Zimmer, ohne dass wir ihn gesehen hatten, u nich by takto znělo: Již dávno byl ve světnici ***bez toho, aby-*** anebo ***žeby***-chom ho byli viděli.“ — Míní-li p. H. těmi „některými z novějších“ sebe sám, mluvě o sobě v počtu množném, má pravdu, neb to skutečně již také čteme v jeho „Zvukosloví“; ale žeby který jiný spisovatel český, kromě p. H., toho kdy byl užíval, pochybuji; a byť i skutečně kdo se našel tak nezralý v češtině, žeby německé „ohne dass“ vykládal slovy „***bez toho***, ***aby*** neb ***žeby***“, tehdy jest i zůstane ten jeho výklad vždy hrubým, u nás potud neslýchaným germanismem, jemuž prostý člověk ani neporozumí. A nadto ještě p. H. toho svého lži-čechismu jaksi hájí a naši starobylou poctivou vazbu českou s „aniž“ pro něj v lehkost uvesti usiluje! Praví totiž: „Jiní se konečně domnívají, žeby se taká souvětí spojkou ***aniž*** s jistícím přísudkem čili bez ***ne*** slučovati měla: již dávno byl ve světnici, ***aniž*** jsme ho ***viděli***. Která,“ prý, „z vazeb těchto je duchu jazyka našeho přiměřenější, těžko rozhodnouti. Já bych se bratří a vulgaty již i proto držel, že se mi ***aniž*** i původem i významem svým k označení v řeči postaveného vztahu neschopným a nedostatečným býti zdá.“ (Mimochodem tu jen dotýkám, že tento „v řeči postavený vztah“ je zhola německé: „die in der Rede stehende Beziehung“, a žeby tu Čech jen po sprostu řekl: „k vyjádření toho, co se říci míní,“ — ale což pak mluviti o germanismusek!) Co se panu H. zdá býti nedostatečným a neschopným, mají všickni jiní, kteří v „ducha jazyka našeho“ vnikli, a měli od jakživa za pravé i dokonalé. Však ani bratří ani vulgata nemohli by svrchu položeného příkladu německého: er war schon lange im Zimmer atd. jinak na česko vyložiti nežli s ***ani***; tak ku př. píší v Paralip. II. 33, 23: „Rytinám obětoval Amon a sloužil jim, ***aniž*** se ponížil před Hospodinem,“ — a nikdež dokonce se u nich nečte v žádném smyslu p. Hattalovo: „bez toho, žeby“ neb „aby“. Kdyby se p. H. bratří a vulgaty, pokud se formy jazyka dotýče, vždy a všude věrně držel a k posvátnému jazyku jejich, tomuto mnohověkému svazku mezi Čechy, Moravany a Slováky, věda nevěda nepřilepoval co k němu nenáleží a nadto co se mu příčí, nebylo by dokonce oč se tu s ním nyní mrzutě hašteřiti. Tímto spůsobem nepracuje o „jednotu literarnou“ mezi těmi třemi národy, nýbrž o její skutečné zrušení, ano o konečnou anarchii v mluvnici české.

Nemile také potkává se čtenář ve Skladbě s neustálým užíváním slova „naproti“ ve smyslu i v položení německého „dagegen“ místo našeho ***však*** a místem i ***pak***; ku př. na str. 9: „Dokonaná slovesa nepřestávají jimi býti ani v složení; opakovací slovesa ***naproti*** jen ve spojení s dvěma predložkami dostávají význam dokonaných.“ Str. 24: „Slova, kterými se podstatné jméno anebo jiná spůsobem tohoto užitá částka řeči blíž určuje, jmenujeme přívlastkem; ostatní ležatě tištěná a podobná ***naproti***, kterými sloveso a přídavné jméno určujeme, určením příslovkovým.“ Str. 50: „Míra čili to, o koliko jedna věc aneb osoba druhou převyšuje, vyslovovala se za starodávna u nás instrumentalem;— nyní ***naproti*** instrumentalu tohoto neužíváme již jinde než v příslovkách“ atd. A kde by Čech položil předložku ***naproti***, užívá p. H. v li-

teratuře české dokonce neznámého slova *oproti*; ku př. str. 17: „Jmenům obecného rodu stojí obojrodná některých zvířat *oproti*“ (stehen — gegenüber). Str. 54: „*Oproti* jednoduché větě stojí složená.“ Tak i na str. 24 a 49. Spojka naše *pak* v celé knize z užívání dokonce vyvržena jest, proč? že, prý, jí Slováci neznají (Zvukosl. VI.). Slováci užívají české biblí, užívají českých modlicích knížek, o jiných knihách ani nemluvíc: a když tomuto slovíčku v nich po tu dobu rozuměli, není starosti, že mu i budoucně rozuměti budou, aniž proto potřeba se vidí, z jazyka českého tuto všem ostatním Slovanům známou spojku vypuzovati.

Mezi nedosti správné, větším dílem též dle jazyka německého utvořené neologismy, jichž p. H. příkladem spisovatelův jiných užívá, počítám mimo jiné: Něco *blíž* určiti (10, 24, 29 a j.), *näher* bestimmen, místo: lépe, zevrubněji, důkladněji a t. d. S něčím se *blíž* obeznámiti (30), sich *näher* bekannt machen, místo: s něčím se lépe n. dokonaleji seznámiti, něco lépe n. důkladněji poznati.

Odpovídati něčemu, einer Sache entsprechen, místo: vhodný býti k něčemu, k věci býti, hoditi se k věci; *odpovídající*, entsprechend, místo: vhodný, přiměřený (1, 20, 27, 39, 60 a t. d.). Tak to po bedlivém a zralém uvážení konečně přijala kommisse pro vědecké názvosloví, kteréž onen neologismus ovšem také dobře byl povědom.

Ospravedlniti věc nějakou (přísudek, 25; příklonné ž, 61), rechtfertigen, místo *omluviti* aneb i *hájiti*. Ospravedlniti znamená něco spravedlivým učiniti, justificare, očistiti, kteréhožto smyslu tu není.

Ten samý, derselbe, místo: týž, tentýž: „*To samé* platí o příčestích“ (94). „Prostředky spojování jsou *ty samy*, co atd.“ (97). *Ten samý* n. *ten sám* znamená vlastně: der Einzige. Na jiných místech (6, 10) užívá p. H. místo toho také *ten jistý*.

Tak mnoho, so viel, insofern. Str. 44: „Poměrů těchto jest *tak mnoho*, že atd.“, místo: tolik, že atd. Str. 45: „Rozeznání toto by mezitím jen *tak mnoho* prospělo atd.“ (würde inzwischen nur insofern helfen) místo: potud prospělo. — „*Povstává* otázka“ (59), es entsteht die Frage, lépe tuším: vzniká n. namítá se otázka.

Jiné, v čem p. H. také spisovatelů novějších následuje a od starších správných se liší, jest, že při některých s předložkami složených slovesech tyto předložky na počátku beze vší potřeby rozmnožuje a hromadí. Píše totiž: „Podotknouti, podotčený“ (7, 9, 12, 60 a j.), kdežto „dotknouti“, „dotčený“ dokonale vystačí. — „Započíti“ (6), v kterémžto slovu novější tak si libují, že prostému „počíti“ neb „začíti“ již téměř dali výhost. Proč nepíší také „pozačíti“, což právě také tak složeno jest? a brzy se snad dočkáme, že se bude psáti „pozapočíti“. — „Zaujímati“ něčí místo (27, 29, 34, 47, 83, 85 a j.), prostě „vzíti“ neb „míti“, a chce-li kdo, „jmouti“ (jímati), „ujmouti“ neb „zajmouti“, aneb i „na něčím místě býti“. — „Zapovrhnouti“ (35) nevyjadřuje též nic více ani méně nežli známá slovesa „zavrhnouti“, „povrhnouti“ a „opovrhnouti“.

A co má se souditi o chybách mluvnických, jichž p. Hattalova Skladba také prosta není? Čteme tu: „v některých *řečích*“ (14), „v jiných *řečích*“ (44, 51, 84), „v *řečích*“ (103); zdali pouhým nedopatřením, čili zúmysla tak psáno jest, nevím; ale podle Mikl. staro-

slovanské, Šaf. staročeské i každé jiné novočeské mluvnice má být *řečech.* Též místo „v krátkých *průpovědích*“ (88) má státi *průpovědech.* — „Bůh mi zvítěziti dal nad *nepřáteli* ukrutnými.“ *V. br.* (36), místo *nepřátely.* — „Kollár, v jehož Slávy *dceře* čteme“ (81), má být *dceři.* — „*Pomož* mi vodu nositi“ (84), místo *pomoz.*

„Slovákem býti a ním (správněji „jím“) býti nechtíti není an *statečně* ani *rozumně.*“ *Záb.* „Není *dobře* moudrým býti příliš.“ *Kol.* (22). Místo příslovek *statečně, rozumně, dobře* v těchto dvou příkladech mají v češtině býti přídavná: *statečné, rozumné, dobré*; tak tohe žádají všickni dobří spisovatelé čeští, a sotva jaký doklad, aspoň u starších, najde se naproti tomu s příslovkou. Však i p. H. sám přináší jeden takový příklad přídavného z biblí bratrské: „Není *dobré* člověku býti samotnému“ (22). A tamtéž čteme na jiném místě: „Mistře, *dobrét* jest nám zde býti.“ *Luk.* 9, 33. A jinde: „Nebudiž *slušné* žádnému z vás tomuto listu se protiviti.“ *Solf. K.* 67. „Úsudků a výpovědí společným snešením učiněných zpět táhnouti a rušiti *neslušné* jest.“ *Kom. jan.* 663. „Při každé píštěli toto jest *užitečné*, aby díra byla uprostraněna.“ *Ras.* 1, 39. atd. Z posledního tohoto příkladu patrně se může pozorovati, že jmeno přídavné v tom i v jiných podobných případech stojí na místě *jmena statného*, kteréžto, jakož p. H. sám praví, co přísudek podmětu infinitivem vysloveného též v nominativě stává. Ještě jasněji vynikne tento nominativ na jevo, vyložíme-li takové přídavné slovem *věc*: „Při každé píštěli toto jest *užitečná věc*“; a nahoře: „není ani *statečná* ani *rozumná* věc“ atd. „V neštěstí lvem býti *lépe* (lepší věc jest) nežli v štěstí slimákem.“ *Kol.* „*Snadno* (snadné jest, snadná věc jest) sytému postiti se.“ *Přísl.* A protož p. Hattalovo pravidlo, opírající se hlavně jen o ty dva svrchu psané chybné příklady, že totiž „sloveso podmět vyjadřující tak přitahuje k sobě přídavná jména v témže případě, že co *pouhé příslovky* vystupují na jevo,“ v češtině též chybné jest.

Kromě těchto dvou přijal p. H. ještě také na jiných místech některé mluvnicky vadné doklady do spisu svého, jichž se měl slušně vystříhati, ku př. „Každému své milo, *bytby* na poly bylo shnilo“ m. byť i. *Přísl.* (79). „Světem *nejšířejším*“, m. nejširším (46). „Já jsem *živý* v mnohem větším světě“, m. živ (75). „Časem štěstí samo do *ruk* leze“, m. do rukou (47). „Cnosť a láska za *ruky* se vedou“, m. za ruce (57). Vše toto z *Kollára.* Slova *nejšířejší* a *živý* rozšířil si básník patrně jen pro verš, a v ostatních dvou příkladech nešetřil starobylého českého dualu. Básníkovi se mnohé rádo promine, co grammatikovi, jenž té chyby nevytkne, počítati se musí za chybu.

O slovenském „jedenásti učedlníci šli, piati páni umreli“ (25), i o jiných zvláštnostech, ježto se v mnohých rozřečích téhož jazyka vyskýtají, mluviti nemíním, maje tuto jen spisovný jazyk český před očima; a protož ani příslovek, „materčině p. H. velmi milých“, ale u nás nikdy neslýchaných: po maly, po tichy, po česky, po slovensky atd. (46, 48, Obr. 15), pokud zůstávají při slovenčině, dotýkati se nechci; kdyby jich ale někdo chtěl užívati také v češtině, chybil by právě tak, jako kdyby chtěl psáti: *po slovy, po právy*, místo *po slovu, po právu*, a žádný kunšt analogický neučinil by té chyby nechybou.

Na str. 15 užívá p. H. slova *přinemotorný* ve smyslu: velmi (?) nemotorný. Odkud je má, anebo zdali si je sám utvořil, nevím; ale budiž jakkoli: příliš motorně to slovo utvořeno není. Máme ku př. přituhlý a přitužený, přismáhlý a přismažený, přirostlý, přistárlý, přitloustlý, přirozený, připravený atd. — jsouť to přídavná vše od časoslov odvozená a vše bez negací; neb nemohu ku př. říci: přinetuhlý, přinetažený. Jiných jmen přídavných se *při-* složených v češtině není, a se *přine-* dokonce žádných. A protož i slovo *při mnoho*, jehož p. H. v Obraně užívá (30), též je chybné.

Nápodobně píše p. H. na str. 85 o slovesech „*zatevřeného* kořene“. Víme sice, že sloveso *vru* (schliessen), jinak neobvyklé, přichází ve složení s předložkami *za, ot* (ote-), *roz* (roze-), *při* a *se*: za-vru, ote-vru atd.; ale předložky, aneb jakéhokoli jiného představku *zat-* neb *zate-*, s nímž by se dotčené sloveso také ještě skládalo, v češtině neznáme. Snad chtěl p. H. říci: „*zatvořeného* kořene“? což by ovšem chybné nebylo.

Na str. 8. mluvě p. H. o *časech*, dí pod čísl. 2): „*Budoucí čas* vyslovujeme trojako: ... b) předložkami, které ve spojení se slovesem α) naznačují směr děje v prostoře: vy-náším, od-dávám.“ Že tyto dva příklady nikoli času budoucího nevyznačují, k tomu přiznal se již p. H. sám v Obraně své (22), a protož netřeba o tom dále mluviti; chce-li kdo, může to vzíti třeba za pouhé nedopatření. Podobné nedopatření v příkladu vyskytá se také na str. 36. Vyčítajíť se tu slovesa, ježto řídí genitiv, a mezi nimi také „*zniknouti* (ujíti, evitare)“, k čemuž na str. 37 příklad: „*Nezniknou* potomkové jeho mé pomsty.“ *V. br.* Tuto neměla se bráti za příklad věta záporná, proto že i slovesa přechodná ve větě záporné mají při sobě genitiv (Skladba 31). A tak i na str. 38: „Trestu božího *neujdeš*“, *M. pís.*, kde týž genitiv nejen pro sloveso *ujíti*, jehož se tu hlavně dotýče, ale i pro samu zápornost věty státi může.

Nepravý výklad slov nacházím na str. 48, pod II, 2), kdež p. H. dí, že místo přídavných: dlouhý, hluboký, široký, vysoký, tlustý, daleký anebo vzdálený užívá se zvláště ve spisovné řeči také podstatných: *délí, hloubí, šíří, výši, tloušťi, dálí* s nerozlučnou předložkou *vz-*, z níž se ale *v* bylo vysulo: z-délí, z-hloubí atd. Tato podstatná, ježto p. H. vyčítá, musila by ovšem býti rodu středního, jako: skalí, zelí, dubí, habří, olší, houští a j., a jejich zdrobnělá byla by: *delíčko, hlubíčko, šiříčko* atd. právě tak jako: skalíčko, zelíčko, dubíčko atd.; ale takových jazyk český nezná. Za to však nalézáme v Jungmannově slovníku podstatná: *dál, dél, hloub, šíř, tloušť, výš,* vše rodu ženského, ježto se sklánějí dílem dle vzoru *kosť*, dílem dle vzoru *země* (zem), s dosti hojnými příklady pádův nepřímých z literatury staré i novější, jako: z převeliké dáli, na dál, na dél, z hlúbi (de profundis), na šíř, v šíři (loc.), v šíř se rozstúpichu, té výše, nad tu výši, na výš, vz-výš i vz-výši. Těchto podstatných rodu ženského potvrzují také zdrobnělá, pravidelně od nich odvozená: *dálka, délka, hloubka, šířka, tloušťka, výška*, kterážto vůbec povědoma jsou. A poněvadž předložka *vz-* řídí akk., i má se tedy vlastně psáti: vzdél n. vzdéli, vzhloub n. vzhloubi atd., a s vysutým *v*: zdéli, zhloubi atd., jakož i skutečně v rukopisu Kralodvor-

ském čteme: „vz-výš k Chamovu stanu — vz-výši na pavlači“; ale že staří psávali „vzdélí, vzhloubí, vzvýší“ atd., píše se tak po tu dobu.

Při té příležitosti hodí mi se dotknouti, že předložka *s* s akkusativem též nic jiného není, než ono *vz-*, o kterém nyní právě byla řeč: jsem s to = vz-to. „Jedno město chtě svú hrdostí vz-něho (= s něho, s Alexandra) býti“. *Výb. 1102.* P. H. vysvětluje toto *s* tak: že ta předložka tu opisuje lat. *circiter, par,* něm. *beiläufig, im Stande, vermögen,* a že Slovák místo ní užívá předložky *z*, ale místo *s to býti* nebo *nebýti* že užívá sloves *vystať, nevystať*: jsem s to = to vystane zo mňa; česky by, prý, to samé (sic) znělo: to vystane ze mne (Skl. 46). V Obraně pak obořil se na české slovíčkáře, že prý národu českému nerozumějí, nevědouce, že podle Jungmanna *s* ve vytčených a pod. případech nevyslovuje nic jiného než *možnosť*, než to, co pomocné sloveso *mohu* atd. (str. 23). P. H. mohl by nyní také sám nad sebou spráskouti ruce a zvolati: „Hrůza! ani se mi nesnívalo vtedy o *vz-*, cyr. **къзъ**.“ (Tamtéž.)

Bylo by ještě také o jiných věcech mluviti, jako: o neobyčejném v češtině zkracování samohlásek vl*a*ha (56), sv*a*da (69), k*a*men (76) a j., a zase protahování ve slovech ner*á*d (9), neb*ý*ti (20) pilná ž*á*čka (24) a j.; o užívání akkusativu *se* ve větách: „pod lipou jsem v chlapectví *se* nejraději hrával“ (58), „nemá *se* komu požalovati“ (90); o tom, zdali spojka *an, ana, ano* po slovech *viděti* a *slyšeti* skutečně tak „neslýchaně neurčita“ jest, aby třeba bylo „se jí všemožně střásti“ (84); o „nepřirozenosti a proto odpornosti“ českého osobního *kdo* v čísle množném (62); o „ošklivé hadí sykavosti“ příklonného *ž*, ježto se na předcházející slova: *jakž takž, dejžiž* atd. v češtině „nemotorně přilepuje“ (44) a jiných hrozných odtud pošlých „slátaninách“ (61); a pak také o tom velikém „zapření samého sebe, jakého panu H. třeba, aby si obratný, svěží a jadrný materský jazyk svůj k vůli jednotě literarné aspoň tak oblámati dal, jako to on ve spisech svých činí (!)“ (Obr. 14): a však místo již nepostačuje a také radno není o všem mluviti. Toho jediného ještě dotknu, že píše-li kdo „Sladbu jazyka *českého*“, musí také pravidel téhož jazyka bedlivě šetřiti; nesmí jemu podvrhovati, co k němu nenáleží, ani přirozené zvláštnosti jeho zatracovati, nadto pak ještě se vychloubati, že „úmyslně jistých českých slov a spůsobů mluvení neužívá“ (Obr. 14): sic jináč titul knihy té jest holá tištěná lež. Přede vším ale potřeba jest, aby spisovatel Skladby jazyka *českého* týž jazyk a zvláště literaturu jeho starší — tento positivní základ veškerých pravidel grammatického i syntaktického ústrojí jeho, toto jediné měřidlo správnosti neb i nesprávnosti češtiny novější, jak spisovné tak i živé, pokud se totiž nadřečeného ústrojí dotýče, — pravím, aby starší literaturu českou dokonale znal a ji náležitě uměl i také chtěl ceniti. Toto se však nikoli říci nemůže o spisovateli, u kterého Bratří, Hájek, Veleslavín, Hrubý z Jelení a jiní z doby klassické tak řečené jen „kde tu a to dost málo auktority s právem ještě požívají“ (Obr. 27) — o starších spisovatelích až po Štítného nazpět, jako o Vavřinci z Březové, Ctiboru z Cimburka, Ondřejovi z Dubé, Všehrdovi, Bartošovi, o Starých letopisích českých atd. nemluvím, protože p. H. se o nich ve Skladbě své ani nezmiňuje; — nemůže se to nikoli říci o spisovateli, jenž po-

sitivní pravidla mluvnická i syntaktická, na starší literatuře české ustavená, vyhlašuje za otrocká pouta a šetření jich za mrzkou porobu, kterážto prý vede k bídnému a potvornému zakrnění jazyka českého, učiníc jej hnusnou bez života mumií atd. (Obr. 18, 27, 28, 30); jehož tedy hlavním pravidlem u příčině té nic jiného není než opět arbitrarismus, třeba v pěkné fráse obalený, ač proti němu p. H. sám také horlí, kde se mu to ku prospěchu býti vidí (Obr. 10); ovšem nikoliv arbitrarismus takový, jemuž před málo lety jistí apoštolé svobody mluvnické hověli, ustavivše vůbec za pravidlo: „Piš každý jak umíš, jen když ti budou lidé rozuměti!“ ale takový, jenž učí: „Není pravidla než co **mně** se líbí a co **já** za pravidlo dekretuji!“

Ostatně jakými „překrásnými idiotismy“ (Obr. 18) místo té potvorně zakrnělé češtiny klassické p. H. literaturu naši obohatiti zamýšlí, poněkud pozorovati se může již i z toho, co v úvaze této napřed položeno; ale aby také každý věděl, jakého slohu z té blahoslavené novoklassické češtiny nadíti se jest, tuto ještě několik kousků z p. H. Skladby na ukázku přináším. Str. 30: „Odtažené sloveso máme jedno: *býti,* i to jen tam, kde co spona mezi přísudkem a podmětem vystupuje na jevo: já *jsem* člověk, otec *bude* zdráv. Tam naproti, kde se slovesem *býti* podmětu bytí čili to přisuzuje, že podmět jest, že bytuje, na př. Bůh *jest,* otec *je* (nalezá se) doma, kde *byla* matka? nikoho *nebylo* (nenalezalo se) atd. je srostené, a jen potom se rozeznává ode všech ostatních, že tato kromě bytí i to vyslovují, co podmět dělá anebo co se s ním děje, jako křičeti, volati, spáti atd.“ — Str. 45: „Rozeznání toto by mezitím jen tak mnoho prospělo, kdybychom meze příslovkovému určení z jedné, doplňování pak a přívlastku z druhé strany tak určitě a zevrubně vytknouti mohli, jako že nemůžeme, dosti zřejmě vysvítá z §. 23. 3, kde přívlastek, z §. 26. 3, §. 28. atd., kde předmět do příslovkového určení anebo naopak zabíhá.“ — Str. 56: „Tyto a podobné věty slují staženými proto, že vlastně spojením dvou aneb i více vět některými členy společně vládnoucích v jednu znikají.“ — Str. 90: „Nástupnost označujeme přechodníkem pomocných sloves *míti* a *chtíti* (srov. §. 10 pod *) spojeným s infinitivem toho slovesa, kteréby jináče v přechodníku odpovídajícím opsanému budoucímu času oznamovacího způsobu státi mělo, na př. chlapec *maje* (m. *buda*) se učiti plače“ atd.

Které soustavy p. H. ve Skladbě své šetří a kterak ji provedl, o tom mluviti v úmyslu mém nebylo, nýbrž zanechávám toho jiným, kteří z úřadu svého s tou věcí se zvláště obírají; a zmíniv se v předchozí zprávě své o Beckerovi, nechtěl jsem tím nic více ani méně říci, než jen obecně oznámiti, že se p. H. v tomto svém spisu přidržuje tak řečené školy Beckerovské *rationalní,* naproti škole Grimmově *historické.* Zdali a pokud jsem se v tom chybil s pravdou, nemnoho mi na tom záleží, jakož i na tom, mnoho-li se původního p. Hattalovou Skladbou obecenstvu dostalo do rukou (Obr. 30); však se to na dlouze neutají pod kloboukem.

V Obraně své nemálo také p. H. proto se horší, Bůh ví co neslušného způsobem svým čenichaje za lubem, že jsem byl řekl v předchozí zprávě své, že k dokladům užil Kocínova překladu historie církevní dle Krbcova předělaného vydání (29). Myslím, že také velmi málo na tom záleží,

zdali kdo vypisuje doklady své z původního anebo z pozdějšího vydání: jen když ta místa, jichž užije, grammaticky a syntakticky jsou ***správná,*** a když je také ***správně podá.*** A však p. H. také více jiných starých spisovatelů v novém jich vydání k dokladům svým užil, aniž v tom co viděl neslušného; a netoliko užil nových vydání, ale i spisovatelů novějších a mezi nimi také některých nesprávných užil; a z těchto nesprávných vypsav některá nesprávná místa, ustavil na nich, jakož nahoře již ukázáno, některá svá chybná pravidla. I vidí mi se potřeba tuto výslovně opáčiti, že mluvím o spisovatelích ***novějších,*** a že jsem také v Obzoru na str. 212 mluvil vůbec o spisovatelích ***věku našeho***, totiž tohoto věku XIX.; kterážto slova však panu H. se líbilo spůsobem jeho kunštovně zase vyložiti na spisovatele ***žijící*** (Obr. 29), bezpochyby proto, aby mi ty ***žijící*** spisovatele, jichž se dotýče, všecky „po křesťansky“ seštval na krk. A kterak p. H. správně citaty vypisuje, tuto také několik příkladů podávám na ukázku. Str. 70: „Když se nám dobře vede, Bohu to připisujme, což i pohané zdravějšího smyslu o Bohu činívali.“ ***Koc.*** Str. 72: „Když se nám šťastně a dobře vede, samému Bohu to připisujme.“ ***Koc.*** Totoť jest patrně dvojí čtení jednoho a téhož místa. Kterak si to vyložiti? Já soudím přirozeně tak: že p. H. to jedno čtení vzal z prvotního vydání r. 1594, a to druhé z p. Krbcova ***předělaného*** vydání. A toť jest také patrný důkaz, že p. H. toho předělaného vydání ve Skladbě své skutečně užil. — Str. 33: „Kristus nebyl prorokem starým podobným.“ ***Koc.*** Tuto bych si dovolil pochybovati, že v jednom neb i v druhém vydání tak psáno jest: buďto jsou ta slova v jiném rozumnějším pořádku, anebo (což se podobnější býti vidí) stojí tam asi tak: „Kristus nebyl prorok starým podobný.“ — Str. 72: „Každé dílo zdá se býti těžké („lépe: těžkým“, poznamenal p. H. — já však nemyslím žeby tak bylo ***lépe***), dokud se o ně nepokousíš.“ ***Vel.*** Tuto bych pěkně prosil pana H., aby sobě neobtěžoval nahlédnouti do svého, pro ty „jisté spráchnivělé anebo zvětralé sloupy literatury české“ nejzevrubnějšími citaty opatřeného rukopisu (Obr. 29), i aby podle něho to místo vyhledal v knize Veleslavínově: chtěl bych se vsaditi o láhev tokajského, že tam nestojí „nepokousíš“, nýbrž „nepokusíš“! — Str. 93: „Udával se nesmrtedlnosti hodným býti.“ ***Kom.*** I zde také v poníženosti se domýšlím, že v originalu místo „udával se“ psáno jest asi: „pravil se“ aneb jinak podobně, protože slovo „udati se“ u starých ve smyslu tomto nepřichází. Nebylo by ovšem domyslů těchto potřeba, kdyby se bylo panu H. za dobré vidělo k citatům připsati stránky, aby se každý, kdo má jakou pochybnost, hned mohl podívati. — Str. 76: „Čím kamen déle na místě leží, tím více mechem obrostne.“ ***Kom.*** Tuto stojíme již na pevné půdě: přísloví to vzato jest ze sbírky, která vydána byla s Komenského Didaktikou. Ale tam je čteme na str. 205 takto: „Čím kámen dél na místě leží, tím víc mechem ***obroste.***“ Kterak asi tak nenadále přirostlo Komenskému to ***n?*** — O tom Komenského ***kováči,*** co proto ty kleště má, aby se nepopálil (78), mluvilo se již jinde, a protož ho tuto rád propouštím. — Str. 71: „Smrť nebeře, kde není.“ ***Přísl.*** Totoť jest ovšem pravda: kde ***smrť*** není, nebeře. Ale u nás, pokud se pamatuji, zní to přísloví poněkud jinak, totiž tak: „Smrť nebéře, kde ***nic*** není.“ Možná že má p. H. odněkud jiný variant. — Str. 96: „Kdo roste

neboje se, stará se nestydě se.“ Toto přísloví pochází také ze sbírky Komenského; ale při slově ***stará se*** některému pozornému přepisovateli ***s*** napřed uklouzlo aneb jinak se vysulo (neb má býti ***sstará se***, místo: vz-stará se, consenescit), a tak i při Didaktice vytištěno (str. 222) a od p. H. potom za příklad do Skladby přenešeno jest. Týmž spůsobem vysulo se bezpochyby také ***s*** tomu zajíci, jenž v Didaktice na str. 214 a v p. H. Skladbě na str. 48 „odevřenýma očima“ spí; neb jiní zajícové, pokud mi vědomo, spávají u nás obyčejně „***s*** odevřenýma očima“.

Pováží-li se toto všecko, nemůže se člověk zhostiti domnění, že tento celý článek o Kocínovi, i s tou obšírnou historií, co všecko se dálo s p. H. Skladbou, prvé než se dostala do krámu, pro jiné pro nic v Obranu položen nebyl, než aby p. H. za tou příčinou mohl říci, že jeho Skladba odjinud jinak než ode mne a od p. Šumavského byla posouzena. Nepochybuji o tom nikoliv a nic také proti tomu nemám, soudí-li jiný o některé věci jinak nežli já. Ale zde běží o věc jinou: panu H. vidělo se totiž za potřebné, konečná slova předchozí zprávy mé, kdež dím, že jsem proto nechtěl vad spisu jeho tajiti, „aby snad vážený p. sp. nebyl posilen v domnění, žeby spis jeho byl ve všem dokonalý,“ v Obraně natahovati a kroutiti tak, aby z nich vytáhl a vykroutil, že prý „z ***nenávisti k osobě jeho*** mu nedávám pokoje a z ***náruživosti*** spis jeho hanobím i osobu jeho veřejně kořím“ (24, 29, 31). Jednostejné mi sice jest, kterak panu H. se líbí o mně souditi; ale ujistiti mohu každého, jehož um též „náruživostmi omráčen“ aneb aspoň napřed pojat není, že jsem na to ani nepomyslil, abych se „osoby“ p. Hattalovy i v nejmenším dotknul, tím méně ji zlehčovati chtěl; ano prvé, než jsem onu předchozí zprávu k tisku podal, přečetl jsem ji některým přátelům p. Hattalovým (líbo-li mu, také mu je oznámím), žádaje jich, bylo-li by co v ní, ježto by pana H. mohlo urážeti, aby mi věrně pověděli, že to rád zjinačiti aneb i pominouti chci: ale nikdo jich v tom celém článku nic urážlivého nenalezl. Věru, by měl p. H. bezelstně vyjeviti, kdy a kterak dal jsem jakou osobní k němu nenávist na jevo před vyjitím článku mého, bylo by mu to nad míru těžké, ano skutečně nemožné! Úsudek můj týkal se i týče se jen „Skladby jazyka českého“, kterážto aby byla „ve všem dokonalá“, zajisté srdečně bych toho přál, nechť by ji byl sepsal p. H. aneb kdokoliv jiný. Dotčená pak slova má, toto ***corpus delicti***, ježto p. H. s převelikým zvukem trub vystrkuje na odiv, nevztahovala se jinam nežli k jisté „úvaze“, kterou „jakýsi“ pan J. J. H. hned po vyjití spisu toho byl uveřejnil v příloze k Vídenským Novinám, v č. 25, str. 180, a kde skutečně týž neznámý spisovatel p. Hattalovu Skladbu ve všem tak za dokonalou vyhlašuje, že podle té úvahy na ten čas ani žádné dokonalejší býti nemůže: „Eben so wie Curtius' Werk, so steht auch Hattala's (Syntax) auf der Höhe der modernen philologischen Studien und wir können getrost sagen — ohne uns von dem Schwarme der verneinenden und abgestorbenen Geister, die nur das Alte lieben, weil es alt und ihnen bequem geworden ist, stören zu lassen — dass die österreichischen Schulen erst durch Curtius und Hattala eine Griechische und Böhmische Grammatik erhalten haben, wie sie der Würde der Neuzeit entspricht“ a t. d. (Österr. Blätter für Lit. u. K. *l. c.*)

Zatím vyšla tiskem p. Hattalova „Obrana“ a mnohé na světlo vynesla, čehož jsem tehdáž, když jsem nadřečenou zprávu psal, ani netušil. Hned na počátku Obrany té mluví p. H. o úvaze toho jakéhosi pana J. J. H. těmito slovy: „Původce prvé (úvahy), ačkoli se sám se vší skromností nepříslušným soudcem býti uznává, *poměr skladby mé k dosavadním* přece *tak zdařile vytýká, že mu každý nepředpojatý znalec skladby u nás a za hranicemi přisvědčiti bezpečně může.*“ Není-li tu jinými slovy, totiž ve smyslu toho pana J. J. H., „se vší skromností“ řečeno: „Jako dílo Curtiusovo, tak i moje Skladba stojí *na vrcholu* novějších studií filologických, a teprvé *já* sepsal knihu do škol tak dokonalou, jakož na čas nynější býti může a má.“ (O kéž by to jen bylo pravda!) A v též Obraně na str. 24, tu kdež panu H. o to jde, aby mne co „nenávistníka osoby jeho“ vylíčil, neostýchá se takto psáti: „Kde a kdy jsem dal *veřejně* to domnění na jevo, žeby který ze spisů mých, neřku-li ve všem, než jen vůbec byl dokonalý? — Kde a kdy jsem se domníval o své skladbě, žeby ve všem byla dokonalá? — Jakým právem se tedy opovažujete Vy, neznámý pane **n*, mně tak neslušně ubližovati *veřejně*, jak byste nesměl a neměl ani vtedy, kdyby tak, jako není, nade vši pochybnost bylo vyvýšeno, že skladbu svou *soukromě* skutečně za dokonalou ve všem pokládám? Cože je vadám mé skladby do mé osoby?“ atd. Tuto dává p. H. patrně na jevo, kterak um jeho „náruživostmi byl omráčen“, když při str. 24 již nevěděl, co byl napsal na stránce první!

Však ale přihlédněme k věci té poněkud bedlivěji. Kdo četl úvahu nadřečenou toho jakéhosi pana J. J. H. a potom p. Hattalovu Obranu, nemohl nepozorovati shodnosti znamenité jich obou v jistých myšlénkách, ano téměř i ve slovech. Tak ku př. vychvaluje úvaha Vídenská „die sorgfältige Auswahl der Beispiele als Belege der aufgestellten syntaktischen Gesetze“ a že ty příklady obyčejně také nějakou jadrnou průpověď obsahují: a p. H. chlubí se také v Obraně své, že ke Skladbě nasbíral sobě s velikým úsilím „dokladův i *obsahem* svým zajímavých“ (29). Onen „Schwarm der verneinenden und *abgestorbenen* Geister“ není patrně nikdo jiný než ty „jisté *sprachnivělé* anebo *zvětralé* sloupy literatury české“, proti jichž odporu p. H. byl již napřed ozbrojil doklady své v rukopise nejzevrubnějšími citaty (29). „Die moderne Oberflächlichkeit der böhmischen Sprache und namentlich des *Pragerischen Idioms*“ ozývá se opět v Obraně tu, kde p. H. hájí své odchýlky „od českého, zvlášť ale *pražskými lže-atticismy* vynikajícího spůsobu psaní“ (14). Vídenský referent obává se, „dass der böhmische Volksdialekt als *Schriftsprache* in Gefahr läuft zu *krystallisiren*; ein solches *unlebendig Werden* wird aber dadurch vermieden, dass man auf die *unermesslichen Schätze*, die in den andern Brüderdialekten aufgespeichert liegen, nicht vergesse“ atd.; a p. H. proto se zpěčuje podrobiti se pravidlům positivním na starší literatuře české ustaveným, že prý „češtinu, ačkoli není jeho mateřčinou, přece mnohem vroucněji miluje, nežli by kdy k tomu čím přispívati mohl, aby se tak ‚hnusnou *bez života mumií*‘, takým *zakrnělcem* stala, jakýmby se, prý, zacházením s ní podle mé zásady nevyhnutelně státi musela“ (30); jinde pak praví se býti přesvědčen, že jednota — ne stará jednota řeči bi-

blické, nýbrž jednota *in spe* nějakého nového jazyka, kterýž se z říčenin dosavadních pravidel mluvnických teprv utvořiti má, při čemž ovšem literatura staročeská bude moci přijíti na sýr — tato jednota že i Slovákům i Čechům „jen tak donese očekávaného užitku, jestli nedáme zaniknouti tomu, co ze slovenčiny, ba i z obecné češtiny života hodno, překrásným totiž idiotismům, kterých se i tu i tam *síla*, u tak řečených klass. spisovatelův ale dosti málo vyskytá, u novějších konečně ještě méně“ atd. (18). — Žeby tato podivuhodná shoda úvahy Vídenské s p. H. Obranou byla pouhou toliko náhodou, nechť ujišťuje kdo chce, však mu to sotva kdo uvěří. I rád bych věděl, vzal-li p. H. ty shodné myšlénky a ta slova do své Obrany z té Vídenské úvahy, anebo má-li to i jiné ten jakýsi p. J. J. H. v úvaze své od p. Hattaly?

Věřím rád, že mne p. H. za příslušného soudce Skladby jeho neuznává; proč? protože jsem, prý, sám ještě žádné skladby jazyka českého nesepsal (31). Zdali ale p. H. také sepsal jakou „Srovnavací mluvnici jazyka slovanského“, prvé nežli se jal posuzovati v Časopise musejním Čelakovského Čtení o srovnavací mluvnici slovanské? Já aspoň o ní nevím. A co jest jednomu právem, nemůže v rovných okolnostech druhému býti bezpravím. Ovšem, kdybych byl p. Hattalovu Skladbu tak „ve všem dokonale“ pochválil, i třeba bez jeho vědomí a naučení, jako ji pochválil onen původce úvahy v příloze k Víd. Novinám, bezpochyby žeby neváhal p. H. mne také tak za příslušného soudce uznati, jakož uznal onoho neznámého referenta — o kterém sic také nevím, žeby byl jakou skladbu jazyka českého sepsal; — ano snad by mi se té cti bylo mohlo dostati, žeby mne byl co třetího postavil k té dvojici — k onomu referentovi totiž a pak ještě k jinému někomu, jenž hoden jest aby stál tomuto po straně, — o kterézto dvojici p. H. tato památná slova píše: „Pravdu mluvě, nechlubím se, když dím, že v Praze jen dva pány znám, od kterých chválu vděčně přijímám, a za čest si pokládám, když se mi kde ve vědě, které jsem život svůj zasvětil, na odpor postaví“ (31).

Co se pak dotýče hrubostí, v literatuře naší potud nevídaných, jimiž Obrana p. Hattalova dokonale omaštěna, a sprostých nadávek, jimiž osolena jest, nehodné mi se vidí na ně odpovídati aneb i jen je zase vraceti, ač k tomu p. H. sám často dobrou podává příležitost. Tak ku př. zapomíná se na str. 31 sám nad sebou a nad stavem i úřadem svým tak, že se neostýchá mluviti o *biči*, jímž mne, prý, co vedralého neopatrného kramáře ze chrámu vědy jeho chce vypuditi. Což kdybych panu H. na ten „osobitný“ jeho vtip a na to zlé užívání slov svatého Evangelia tak odpověděl: ví-li, komu příslušně náleží do ruky bič, a kdo jím, s pomocí týchž a podobných výrazů vědeckých, jakých on tuto užil, provozuje svou vědu? Ostatně, jak řečeno, s p. Hattalou týmiž argumenty hrubého zrna, jež v „Obraně“ své všem ku podivení nemalému byl na jevo dal, nyní ani budoucně měřiti se nemíním, a vytasí-li se jimi na mne zas, jakož toho nadíti se mohu, již ani neodpovím, milerád uznávaje ve věci té svrchovanou jeho dokonalost.

K. J. Erben.

Rozmanitosti.

— **Český Horatius Cocles.** Litujeme, že v tomto svazku nemůžeme již podati obšírnější zprávu o novém *obrázkovém* kalendáři, jejž p. *Daniel Lichard* v universitní knihtiskárně p. Zamarského ve Vídni pod titulem „*Časník*“ * vydal, a kterýž se jak hojností a rozmanitostí obsahu a národním smýšlením, tak i objemem (počítá přes 350 str.) a pěkným vydáním chvalně vyznačuje. Zatím podáme z něho skrovnou sice zprávu, kteráž ale doufáme většinu našeho čtenářstva dost zajímati bude. „Každému rakouskému Slovanu,“ vypravuje Časník (str. 214), „kterýž by se kdy do města Mariboru (Marburg, v dol. Štyrsku) dostal, odporoučíme, aby se při hlavním chrámu města maličko pozastavil. Uvidí tam pomník, od vděčných obyvatelů českému kyrysníkovi, *J. Karličkovi,* postavený. Muž tento, když ve vojnách francouzských houfy nepřátelské posledníkráte z Pomoří hore do Štyrska vystupovaly, *sám jediný* celé škadroně francouzské jízdy na úzkém mostu řeky Drávy cestu zakročil a tak hrozně na nepřítele těžkým mečem svým dotíral, že se za delší dobu přes most prodrati nemohl. Byl zajisté nepřítel v tom domnění, že musí někde v sousedství c. kr. vojsko ukryto býti, jelikož ani k pochopení nebylo, aby se jeden jediný, pravda obrovskou silou vyznačený muž celé škadroně na odpor postavil a bez naděje vyváznutí tak zoufale bojoval. Každý krok na mostu musil nepřítel celými potoky krve vyměniti, až naposledy hrdinský obránce jeho, na samém protějším konci mostu, početnými ranami dosekaný a mnohými koulemi prohnaný padnul. Teprv potom se nepřítel, k nemalému podivení svému, přesvědčil, že s *jedním* mužem bojováno; mezitím ale poslední částky c. kr. vojska potřebného času obdržely, z města v dobrém pořádku vytáhnouti.“

— **Povaha Angličanů.** Zajímavo jest, jak rozený Angličan, spisovatel Robert Mudie († 1842) o povaze svého národu smýšlí: „John Bull ** má tak zvláštní ráz jako starořecký peníz; af jej potkáš kdekoli, v Londýně nebo v Kalkutě, af jest jakéhokoli povolání, af poroučí aneb poslouchá, vždy jej poznáš na první pohled. Všude jest přímý, čistě praktický chlapík, poctivý, ale chladný a nevlídný. Všude též jest pozorovati, že John, af jest v jakékoli společnosti, pokládá se za nejpřednější osobu; aniž přijme nějaké poučení od někoho, jenž by byl dříve dal znáti, že sám rady potřebuje. Af jest kdekoli, lze též snadno viděti, že jeho pohodlí — jeho vlastní, osobní pohodlí *** jest nejdůležitějším před-

---

* Úplný titul a cenu viz vzadu mezi „Novými knihami“.

** John (čti Džón) Bull, asi tolik jako Jan Bulík, jest přezdívka, kterouž si národ anglický sám dává, přenášeje na tuto postavu veškeré vlastnosti své. Vypodobňuje se John Bull co tlustý, usmívavý chlapík, plný humoru. Američana nazývá pak bratrem Jonathanem, jenž národům ostatním znám jest co Yankee (čti Jenki). Původ tohoto slova jest temný.

*** Jak pravdivě zde spisovatel líčí povahu národu svého, viděti na výpravě krymské. Mnoho povyku novinářského povstalo zajisté z té příčiny, že není na skalnatých polích sebastopolských tolik *pohodlí* jako v kasárnách londýnských.

mětem jeho snah a přání. — Myslí-li John Bull, že by ti mohl něco dobře prodati, nebo od tebe koupiti, pustí se s tebou do hovoru na první setkání; než ale jej učiníš důvěrným, musíš se míti okolo něho jako okolo dámy; a i tehdy, jsi-li příliš nadšeným přítelem, shledáš, že jeho přátelství, jako láska kokety, nestojí za tolik práce. John ti podává chladnou a uhlazenou zdvořilost ještě než se ucházíš o jeho přízeň, a později nemá mnohem více k zadání; jest tak mechanicky dvorný a tak upřímně se přizná k soběckosti své, že i nejskvostnější hody jeho neučiní ti ani polovici té radosti, kterou ti spůsobí hrstka datlí podaných od arabského pastýře. — Avšak jsa nejchladnějším přítelem, jejž si lze nysliti, jest John nejbezpečnějším sousedem a nejpoctivějším i nejvelikonyslnějším nepřítelem: vládna v domě svém jako nějaký paša nepomyslí nikdy, aby učinil útok na dům tvůj. Pohodlí a neodvislost jsou nejdůležitější předměty jeho snažení; i nestará se ani za mák o náhodné rozdíly a přednosti, které ostatnímu světu matou hlavy. Jeho hrdost — hrdosti má až nazbyt — není hrdost Hamanova: jemu nepřekáží praic, třeba Žid Mardocheus seděl u vrat jeho domu; John se stará jedině to, aby tento Mardocheus nedostal se do domu bez jeho dovolení, toto dovolení nedá, leč by bylo prospěšno neb aspoň pohodlno majeníku. — Soběckost Johnova není jako soběckost jiných národů: nehoníe za vznešenými nápady a snivými fantasiemi, nýbrž zůstává vždy ěren svému prospěchu. Nikdo neumí tak odhodlaně a tak šťastně dobýati bohatství jako John; aniž se kdo stydí tak málo za žebřík, po němž pokladům přišel, jako Angličan. Af jest práce, kterou si dobyl jmění, ebe opovrženější — sbírání hadrů neb smetání mrvy —, když Johnovi omohla na nohy, nikdy jí nepovrhuje; a třeba se projížděl ve svém očáře po ulicích londýnských, neopomine nikdy vychvalovati hadry neb rvu za věci velmi prospěšné, nebo — tenť bývá jeho nejplatnější důvod — ej učinily pánem'. Také hrdost Johnova jest bylina jedině anglická, třeba se i hodně vychloubal, chlouba jeho je zcela jiná než u nádův ostatních. Nikdy neuslyšíš, aby se vychloubal svými předky, neof vede-li se Johnovi dobře, nestará se ani za mák, byl-li jeho praděd nížetem nebo nádenníkem. ‚Každý člověk jest tím, čím jest sám, a nikdo ení svým otcem', tak smýšlí John, a dle této zásady i jedná. Jest ovšem rdý, že je rozeným Angličanem, a pokládá za větší štěstí, že spatřil ětlo světa někde na Albionu, než kdyby se byl narodil kdekoli jinde naší planetě. *Stará Anglie* jest jeho a on jest staré Anglie: na celém ém světě není, dle jeho mínění, nic podobného; Anglie může obohati svět, vzdělati svět, a kdyby byla popuzena — i dobyti svět."

— **Čínská zdvořilost.** Poklonkářství nekvěte nikde tak bujně jako v Číně; ecko obcování lidí mezi sebou jest řízeno až do nejnepatrnějších malierností přísnými pravidly; prohřešiti se proti nim bylo by pokládáno hrubou nevzdělanost. Zvláště podivné jsou zákony čínské etiketty ledem na návštěvy. Jest pravidlem zdvořilosti, zváti k sobě své známé; jít ale rovněž přísným pravidlem, takové pozvání nepřijímati. Franuz Huc vypravuje velmi zábavnou příhodu o této stránce dvornosti iské (ve svém díle „Empire chinois"): Jistý Číňan pozval mnoho znách svých k sobě; ale známí byli tak zdvořilí jako on a nepřišel ani len. Běhal od jednoho ke druhému, domlouval, nutil — vše nadarmo.

Konečně obrátil se k jednomu ze svých strýců, prose jej, aby, nechce-li s ním jísti, aspoň vypil u něho sklenici vína. „Sklenici vína, nu, pro mne!“ odpověděl strýc, „to bude brzy odbyto.“ Přiveda jej do svého domu rozkazoval hlasitě, ač nikomu zvláště nenařizoval, aby ohřáli víno a upekli několik vajec. Domnívaje se, že se rozkazy skutečně vyplní, zapálil si pozvaný dýmku, a dýmaje a hovoře se svým hostitelem čekal na víno. Nemoha se však dočkati slíbeného vína tázal se konečně pozvaný strýce svého, jak dlouho ještě bude musit čekati, než se víno ohřeje. „Víno?“ odpověděl tento celý udivený, „víno? Což zde máme jaké víno? Což nevíš, že nepiju víno, protože mému žaludku je velmi škodlivé?“ — ‚To jsi mne tedy měl nechat na pokoji. Proč jsi mne tak nutil?‘ Tu se pan hostitel náramně rozpálil a pustil se do ubohého strýce: „Ne, to bych věru rád věděl, z které země pocházíš! Jak? Já ti prokážu čest a pozvu tě na sklenici vína, a ty mně nechceš oplatit ji a nepřijmout víno? Kde jsi se naučil způsobům? někde u Mongolů asi?“ Nebohý strýc nejsa tak dokonalým znalcem zákonů zdvořilosti musil prosit stotisíckrát za odpuštění.

Nové knihy české.

Časník. Národní česko-slovanský obrázkový kalendář pro všechny stavy na přestupný, 366 dnů mající rok Páně 1856. Domové pokladnice běh nový. Sepsal Daniel Lichard, někdy prof. mathematicko-fysických věd na ev. lyceum v baňské Štávnici, nyní redaktor Slovenských Novin. Ve Vídni, tiskem a nákladem L. C. Zamarského. Za 1 zl. stř.

Český zpěvníček. (Sbírka 74 písní od rozličných novějších spisovatelů a 87 národních.) S rytinkou. V Praze 1855, tisk a náklad Jarosl. Pospíšila. Na sprostém papíře za 10 kr., na pěkném za 14 kr. (Vyjdou i Nápěvy.)

Dějepis města Prahy. Sepsal Vácslav Vladivoj Tomek. Díl I. Spisů musejních číslo LI. (Novočeské Bibliothéky číslo 18.) V Praze 1855, v kommissí u Františka Řivnáče. Za 3 zl.

Katechismus o svatých obřadech církve katolické. Od Ant. Vojt. Hnojka. Druhé porozmnožené a poopravené vydání. V Praze 1855, tiskem a nákladem Bedř. Rohlíčka. Za 32 kr.

Moravan. Kalendář na rok přestupný 1856. Ročník pátý. Nákladem Dědictví sv. Cyrilla a Methoda. Pořadatel Beneš Method Kulda. V Brně, v kommissí u Nitsche a Grosse. Za 20 kr. (Německou literou.)

Národní báchorky a pověsti od Boženy Němcové. Druhé vydání. Svazek 14. V Praze 1855, tisk a náklad Jarosl. Pospíšila. Za 6 kr.

Nauky technické od dra. Antonína Majera. O spojivosti. V Praze 1855. Za 1 zl. 30 kr.

Praktische Grammatik zur leichten und schnellen Erlernung der böhmischen Sprache zum Gebrauche für Deutsche nach einer leichtfaßlichen Methode verfaßt von Hugo Johann Karlik, Kapitularpriester der Prämonstratenser Abtei Tepl, Lehrer der böhmischen Sprache und Literatur am Gymnasium zu Pilsen. Prag 1856, Druck und Verlag von Friedr. Rohlíček. Za 40 kr.

Pytlák. Příběhové Štěpána Píly, z dob prvnějších francouzských válek. Poučná povídka pro útlou i dospělejší mládež. Ze spisů Korbinianových přeložil Fr. B. Tomsa. V Praze 1855, tisk a náklad Jarosl. Pospíšila. Za 16 kr.

Samuel Zborovský, hetman Kozákův zaporožských. Historický román z XVI. věku od hraběte Jindřicha Řevuského. Z polského přeložil F. L. Vorlíček. Díl I. V Praze 1856, sklad Jarosl. Pospíšila. Za 45 kr.

Život a působení Františka Ladislava Čelakovského. Popisuje Ignác Jan Hanuš. (Z pojednání král. české společnosti nauk V. posloupnosti 9. svazku.) V Praze 1855. Za 1 zl.

Řecko a řecké ostroví.

Počet Novořekův nelze udati s úplnou jistotou; jedva jich bude více než tři milliony, jižto bydlí buď v království, neb na ostroví (archipelagu), na Jonických ostrovech, v Rumelii a na pobřeží maloasiatském, všude to na půdě slavné starožitnosti. Podáme zde některé obrazy ze života jich, o jich zemi, kde arci již jen v rozvalinách a v rumu odpočívají památky dávnověké vzdělanosti.

1. Mravy, obyčeje a pověry lidu.

Novořek jmenuje Charosa (χάρος) andělem smrti, jenž v rozmanitých podobách k lidem se blíží a obětí žádá; patrně stýká se to se starořeckým Charonem. Dnešní Řekové představují si ho co přísného, úsečného a neúprosného starce, jenž lidi z tohoto v jiný svět převádí. V rozličné postavy může se proměňovati, by snáze lidi překvapoval a klamal. Starý Merkur, průvodce mrtvých, a Charon, přívozník Styxu, jsou v Charosu jaksi spojeni.

Novořek, tak jako Řek starý, oživuje všecku přírodu, všady myslí si živou bytost, kteráž předměty oživuje a v rozmanitých podobách se mu jeví. Viděti tedy u něho posud Nymfy, Dryady, Oready, Satyry atd. Starořekův Dracha pole u př. představuje si pod spůsobou draka, jemuž na znamení věčně svíží síly, mladosti a plodnosti přidává dračici, z jejíhož lůna květiny a rostliny na jaře vynikají. V jedné písni zpívaje pěvec v zimě na poli, budí spícího draka, a drak, mysle že už jaro se blíží, zjeví se, a vida se oklamána chce zpěváka pohltit.

V nynější Thessalii panuje posud táž pověra vzhledem čarování jako za nejstarších časův; posud přikládá se lidem čarodějná moc, že mohou měsíc s nebe skouzliti, v krávu proměniti a mléko z něho dojiti, jehož kouzlu nikdo odolati nemůže. Posud se myslí, že lidé mají uhranivé oko, jímž člověka zabiti mohou. V takovém podezření byli též staří Thebani okolo Pontu (Černého moře). Ochranná proti tomu věc byly korály, anebo si každý třikrát za ňádra naplil. Ohledem kouzla smrtícího oka se Novořek neostýchá i vznešenému známému napliti do očí, mysle že by mu jeho kouzlo mohlo býti nebezpečné. Aby se kouzlo docela odstranilo, říká se po plití třikráte: „fy, fy, ty zlé kouzlo!“ Kouzlo to však, dle domnění lidu, nejeví smrtící sílu pouze na lidech, nýbrž i na zvířatech, u př. na pěkných koních, ba i na stromích, jež až do kořen v souše proměniti může. Proti tomu však mají zase prostředek, trojhraný amulet se solí, s uhlím a česnekem. Starořeky před-

stavují si v Thessalii co ohromné obry, jichžto hlavy do vršku nejvyš
ších topolů sáhají, kteříž upadše, na zemi zemříti musejí, protože pro
velikost vstáti nemohou; odtud i dokazování pravdy u nich: „Ať padnu
mluvím-li lež!“

Mor představují si jako tři ženy, z nichž jedna má kus papíru
v ruce, druhá nůžky a třetí koště. Zachce-li se těmto ženám obětí
vstupují do domů; první zapisuje jmeno oběti na papír, druhá nůžkam
ji raní a třetí vymetá. Myšlénka ta nemá ovšem tolik poesie jako sudi
čky (parcae) Starořeků. Dle mnění Moreanů * tancují na vrcholu hory
Skardamyly (částky Taygetu) tři čarokrásné dívky kozích nohou. Kdo
se k nim přiblíží, musí je objati, načež ho do propasti vrhají, trestajíce
tím jeho drzost. Mainoti ** nazývají dívky ty Nereidy. Nymfy jsou v po
dezření, že mají laskominy na hezké malé děti a že je do vodních bytů
svých odnášejí. Ve mnohých jeskyních u moře, u řek a potoků jsou
starobylé nymfy do světic proměněny a od lidu ctěny, tak u př. na
Kretě na břehu řeky u vsi Polis. Není pořídku že starobylí bůžci o
křesťanských Řekův křesťanská jmena a oděv dostali. Ve vsi Sallon
stal se Jan křtitel ze starořeckého Aeskulapa. Řekové i Vlaši podivili by
se, vidouce do podrobna objasněno, co všecko ze starého světa do kře
sťanské víry pojali.

Mimo nymfy má každá řeka svého ducha. V písni jedné vyluzuje
se mocí zpěvu duch ten z řeky, zjeví se, a žalostivě prosí mladou
zpívající ženu, by tak čarokrásně a pohnutlivě nepěla, by chod přírody
rušen nebyl a vlny, zpěvem poutány, nuceny nebyly ji poslouchati.
Připomíná to starořeckého Orfea. Tak jest i upomínkou na Pythagorovo
stěhování duší, že se u Novořeků duchaplné dítě, opravdu nebo žertem
„stará duše“ nazývá, duše, ježto v moudrém člověku již dříve bydlila.
O Pythagoru vypravují staří, že silou slova svého let orla stavil a med
vědy krotil; takž i Novořek věří, že kněží mohou čáry vysoko do
vzduchu klásti, havrana kletbou k zemi sraziti atd.

Za starých časů byly vnitřnosti zabitých zvířat obětních hlavním
pramenem věštění; Cyperští věštili i křikem. Chtějí-li nyní Řekyně
věděti, narodí-li se chlapec neb dívka, házejí sviní žluč do ohně
pukne-li, bude kluk, rozplyne-li se, bude holka. I z kostí zvířat se
věští: plece z jehněte jest ohledem vojny pravá sibyllinská kniha
tuť se vidí výsledek veliké bitvy, počet padlých na obou stranách, síla
nepřátel, očekávané vojsko pomocné, ano i okamžik hrozícího nebezpečí.
U starých pastýřů bylo nebezpečné o polednách na fletnu hráti.

---

* *Moreané, Moreoti*, obyvatelé Morey, bývalého Peloponnesu v Řecku.

** *Mainoti*, obyvatelé Mainy, hornaté krajiny v polední Morei, kteříž se za po
tomky starých Spartanů považovali, avšak jako Moreoti ze slití Slovanů s Řeky pocházej

a Novořek zase myslí, že o hlas přijde, jestliže o polednách ve dveřích stojí a píská neb zpívá. Protož také ve všech dvéře, po celý den jsouce otevřené, o polednách se zavírají a ve světnicích v čas ten se odpočívá.

Když nevěsta do ženichova domu poprvé vstupovala, napsali Starořeci nade dvéře: „Nic zlého nevejdiž“, a cynik Diogen, starý vtipkář, potvrzuje to výpovědí: „Jakž tedy vejde domácí pán?“ Nynější křesťané tasí v případě tom dýky a škrtají jimi čáry a křížky na hoření sloup dveří.

Ubohý pastýř Komastes u Theokrita stěžuje si těmito slovy: „Pozoroval jsem onehdy, zpytujíc zdali mě ráda máš, že růžový lístek, do něhož jsem uhodil, nepukl, ano bez hlasu na měkké masité ruce se rozpleskl“; a tím spůsobem ptají se ještě nyní v Řecku o radu v záležitostech lásky. Lístek položí se na polo zavřenou levou pěst a pravicí do něho se udeří, jak to vůbec známo.

V tak poetickém životě národním, jako život Řeků jest, není divu, že panuje i víra v duchy a v jich zaklínání. Rolník, pastýř, vůbec člověk prostý, na osamělé cestě pověrou tou strašený, myslí, že jest bezpečen, jde-li s ním kněz nebo v čtení zběhlý člověk, maje za to, že čtením neb odříkáváním modlitební formule duchové a strašidla se zahánějí. Ve stará samothracká mysteria zasvěcení uměli prý též zaháněti strach a nebezpečí před strašidly. Nynější Řekové přičítají některým lidem vlastnost, že duchy mohou viděti, a takového duchozorce jmenují ἀλαφρόστατος. Víra, že nadpřirozené věci toliko některým lidem jsou viditelné, je prastará a již Homér připomíná jí.

Pohoří Olympské, u Starořeků sídlo bohů, jest posud jako posvátné oblíbené místo Novořeků, totiž Kleftů. V thessalské písni dí se o Olympu: „Jsem starý Olymp, po všem světě slavný, mám dva a čtyřicet vrcholův a dva a šedesát pramenů, tolik též korouhví a též tolik větví Kleftů.“ Ptáci v novořeckých písních často se uvádějí mluvící, a lid mní, že dobře znají lidské činy a udalosti světa. Homérova bohyně moudrosti, Athenaia, zjevovala se též co pták, a připomenouti mohou se také Ibikovi jeřábi.

Prvního března zpívají po celé zemi řecké děti touž jarní píseň, chodíce s vyřezanou ze dřeva pohyblivou vlašťovkou a darů žádajíce, jakž toho i Athenaeus u starých Řeků připomíná. Plutarch praví, že starořecké ženy na pohřbech žalostné písně ke cti zemřelých zpívaly, což i nyní se děje; taková píseň, jichž mnoho v Řecku, zpívá se nejvíc zhotova, od žen k tomu ustanovených, a některé ženy došly v tomto druhu básnictví dosti znamenitého stupně, nástupkyně to Andromachy, Hekuby a Heleny u mrtvoly Hektorovy. Vzor toho jest monolog Elektry Sofokleovy v tragedii téhož jmena. Písně zpívají se nejraději při tanci,

a vznikávají okamžitou dobou, jako skolie Starořeků. V milostných písních není mnoho sentimentalního a nyjícího ducha, zpívá se víc o radostech lásky. Mimo to jsou i písně všelikých řemesel, a v Janině byli zvláště koželužští kluci známi co skladatelé malých, pikantních písní. Mnohé zpěvy složili slepci, podobně starým rhapsodům, po celé zemi chodíce a za malý dar lidem je zpívajíce. Nejznámější a nejslavnější rhapsodů těch jest Gavojannis (slepý Jan), tedy Homér Novořeků, ještě v nářečí kymaejském ὄμερος tolik co τυφλὸς (slepý) jest. Nápěvy novořecké jsou nejvíc jednozvuké a žalostivé, zpívané nosem při lyře.

Hlavní rysy v povaze lidu toho jsou živost a vzdělatelnost ducha, udatnost, již ve mnoholetých bojích s Turky na jevo dali, však i lest a potměšilost, milování samostatnosti a osobní svobody. Řeč blíží se víc ke starořecké, nežli romanské řeči k latinské.

2. *Řeč, jakáž buď; večeře v Korinthu.*

Kdo starý jazyk řecký zná, snáze pojme rozmary jazyka novořeckého; naopak nebyl mnohý po mnoholetém pobytí v Řecích s to, aby se byl naučil mluviti, tím méně bez chyby psáti. Jakýž tedy div, že se mezi prostými Bavory, s králem řeckým Ottonem, rozeným to princem bavorským, do Řek přišlými, a mezi prostým lidem řeckým jistý druh jazyka utvořil, jenž určitých mezí neměl, řídě se dle toho, uměl-li Němec více řecky, anebo Řek více německy. Divno bylo při tom hovoru, že se někdy užívalo slov oběma řečem cizích, Němci byla pak řecká, Řeku německá, u př. vlaské mangiare (jísti). Nejznamenitější slovo v té slátanině bylo *travallar*, *travallen*, jež za všecka slovesa sloužilo a někdy směšně se ho užívalo.

Čím více si však každý osvojoval, čeho mu z řeči druhého na trhu, v kavárnách neb hospodách bylo potřebí, tím víc mizela ta řeč, a buď ta neb ona nemíchaně se mluvila; neboť i mnozí Řekové dosti brzo prospěli v „bavorském“. Bylo však zase podivné, jak se obě strany nově dobytým pokladem jazykovým těšily a s jakou ochotou ho užívaly. Tak bylo slyšeti na trhu často dlouhé jednání mezi kupcem a prodavačem, při čemž Bavor špatně řecky a Řek špatně bavorsky mluvil, a to každý tvrdošijně až do posledního slova.

Jinak ale s klením; tu stojí každá strana takměř na své půdě. Německé, jmenovitě od Bavorů často pronešené slovo „Sakrament“ nedošlo u Řeků milosti; vidíť v tom spíše rouhání, by se mysterií náboženství ku klení užívalo, a křižují se, kdykoliv hrozné to slovo slyší.

* * *

Dívaje se v Korinthu oknem na moře, na slavný Parnas, jehož vrcholky v zimním plášti zapadajícím sluncem se rděly jako ledové

hory tyrolské, zaslechnu dole hovor dvou mužů, z nichž jeden starý můj známý byl; volám, kašlu, neslyšeli mne, až voda, jižto jsem pomalu ze sklenice blízko nich vyléval, zřetel jich ke mně obrátila. I musil jsem se honem přestěhovati z hostince do obydlí svého známého, nyní v Korinthu usedlého doktora v lékařství. Večeře byla však u sudího, jenžto zvěděv o mém příchodu do Korinthu mě byl pozval.

Mladší syn sudího svítil nám velikou lucernou; i kráčeli jsme po úzké cestě v rumu a ve zříceninách k hostinnému domku, jenž mezi rozpadlými zdmi na osamělém, opuštěném místě stál. Paní sudího, očekávajíc nás ve dveřích, začala sypati vítání a pozdravování jako z koše květiny, vedla mě ke stolu k mému talíři a nejpěknější ubrousky kolem krku a prsou mi obvazovala. Nespomohlo odpírání, omluvy, že mám, jak patrno, jen šedivý, obnošený kabát na cestu a spodky z hrubého plátna — tak tomu býti musilo, byloť to obyčejem. Nyní začala se přinášeti jídla na čistě prostřený stůl: dva obrovští pečení indiani a jehně předcházeli, pak následovala vedlejší jídla a konečně pochoutky. Udělovaná mně pozornost byla nade všecko vznešena. Mé taliře plnily se pořád hbitýma jako neviditelnýma rukama; zpěčování nespomáhalo, vše nejlepší předkládalo se mně; i velebil jsem šťastnou shodu, že jsem všemu pobízení a předkládání zcela a docela vyhověti mohl. Zvláště vyznamenal se v tom sudího syn, ještě ani při pochoutkách v horlivosti své neustávaje a matce vedle sedící stále pošeptávaje, by mísu pomerančů blíž ke mně pošinula. Při tom vypráznila se i mnohá sklenice dobrého vína, a bez přítrže zněla zdvořilá a přívětivá slova; nejveselejší byla domácí paní, plna potěšení z hosta a chvalitebné chuti jeho. Vůbec není milejších štěbetalek nad řecké ženštiny, a pěkný toho příklad byla Kyria Maria našeho sudího. Náboženství a politika, oboje arci jen v prostonárodním kroji, byly jí věci na snadě; potom přišly prastaré povídačky městské, spojené s nejnovějšími klevetami, bájky z vojen tureckých s dělostřelbou na ostrově Chiose a u Navarina, a s palbou z ručnic u Olympu; předpovídání povětrnosti a rozličné masti proti zimnici; všelijaké náhledy o cizině, že to prý jenom suchá poušť, planina beze slunce, na níž umělečtí barbaři jako gnomi se hemží, až jsem jí domluvil, aby si tam také myslila města a vesnice, zahrady a pole, řeky a lesy, trochu hor a slunce; — a na to na všecko natírala tak pěknou, útěšnou barvu romanticko-antické pověry, vypravovala vše tak živě ano duchaplně, že jsem radost měl. Ovšem měla Kyria Maria své vlastní nářečí, jemuž se člověk tepra učiti musil; mluvilať novoattickým dialektem v strašné odrůdě; studium však stálo za to, učitelkyně byla velmi příjemna. Ani dost málo nebyla v nesnázi, že totéž dvakrát i třikrát vypravovati musila, když její synáček — to jsem byl já,

ač o několik hlav nad ní — prvnímu nebo druhému způsobu nerozuměl; číhal jsem arci víc na to, *jak* něco řekla, než *co* řekla. Konečně se mi vyznala, že by mi půl léta musila vypravovati, abych všecko věděl co ona ví, a můžeme si tedy mysliti, jak málo se ještě vyčerpala, když jsem o půlnoci vstal a do svého obydlí se odebral.

3. *Athény.*

Tři dni obezíral jsem v Athénách zříceniny někdejší slávy, dosti, aby člověk doma u kamen mohl vypravovati o daleké zázračné krajině, kde Leonidas s houfcem udatných hájil Thermopyly, a kde nyní světlomodří vojáci z vysmolených kozích koží víno pijí a nové království chrání. Cizinec vine se v Athénách po ulicích mezi hromadami rumu, * mezi špinavými od špinavých Hellenův obydlenými chatrčemi a napolo spadlými zděmi. Zelených zahrad není v tomto rumoví, tři nebo čtyry palmy stojí zde osamělé, jako smutnící Židé na rozvalinách Jerusalema. Rychle spěcháme k Akropoli (Vyšehradu), k bledé, krásné hvězdě omlžených Athén. Zmizel bývalý lesk, jenž někdy zdaleka cizinci svítil; není více Minerviny ohromné sochy ze zlata a ze slonové kosti, ční tam jen černá zvetšelá věž byzantinská a hradby z časů benátských. Kráčíme propylejemi (předními dvory), jsou to rumy. Před námi leží Erechtheum (chrám Erechthea, přírodní moci), vpravo od něho Parthenon (chrám Minervin), tato krásná v kameni psaná báseň; srdce vře pohledem na tuto spanilomyslnost, na nížto si koule nepřátel a loupežívost Angličana Elgina v nekalém zápase choutku schlazovaly. Lord Elgin odvezl sochy a svršky sloupů na svůj dymný ostrov, koule srazily sloupy a zdi, jež dole ve směsi travou obrostlé leží. To však, co záhubě a vzteku ušlo, dává nám poznávati velikost národu, jenžto zde působil a taková utvořil díla, avšak i mizernost potomků, kteří mezi rozvalinami co hnusní červové se plazí. Na jakém stupni civilisace musil státi lid, jenž dal jmění za takové stavby, z něhož vyšli mužové, jižto mohli pojati myšlénku takového chrámu, řemeslníci, jižto jej vyvedli, umělci, jižto sochy zhotovili, a jak hluboko, prahluboko stojí vnuci u srovnání s onou výsostí!

Vímeť, jakáž byla někdy stavba Parthenon: pentelský mramor jeho stavivo, daleko se skvoucí, jako čistá, nebeská myšlénka přes zemi a moře. Čtyřicet šest dorických sloupů vznášelo se kolem podlouhlo-čtyrhraného chrámu, 228 střevíců dlouhého, 202 širokého a 70 vysokého. Stavba sama antické jednoduchosti, okrasy ale skulpturní

---

* Článkem tím líčí se Athény dříve než je byl král Otto za sídelní město vyvolil.

nevyslovitelné dokonalosti, jak ze zbytků ještě poznati možné. Ještě stojí zdi, veliká část sloupův a zlomky z nich, jak z Fidiasovy ruky byly vyšly. Díváme-li se s Akropoli na okolní krajinu, jest k jiho-východu řeka Ilissus, jarními jen dešti s hory hymettské vodou naplňovaná; na východ medohojný Hymettos, na marmor bohatý Pentelikos, dále Brilessos, na západ Parnass. Hora Pentelikos zakrývá rovinu Marathonskou, kde Miltiades nad Peršany zvítězil. Dále pak na západ ke Korinthu zastihne oko kmitající se moře, z něhož významu plný ostrůvek Salamis vyniká, onen pramen svobody starého Řecka, divadlo vítězného boje Hellenů nad dobývavými Peršany, nyní nepatrný, i svého jmena zbavený, ještě jej lid Koluri nazývá. K jihu ostrov Aegina. Zahubeno však i to, co příroda štědře vydala; neboť u Piraeu spatříš jediný lesík z fíků a oliv, ostatek kolem zříceného města prázdné holé výšiny, smutné pusté roviny.

Od rozvalin k rozvalinám sestupovali jsme s Akropoli; u paty k jihu je skalní vydutina, Bakchusovo někdy divadlo, dále pak olejní mlýn ze zbytkův Junonina chrámu vystavený, a před branou Hadrianovou zbytky sloupů chrámu olympského Jupitera. Přes bazar jdouce přišli jsme ku Theseovu chrámu, jenž byl po Parthenonu nejkrásnější. Novou ulicí Pirejskou vyjdeme na Pnyx, návrší to plné bodláčí a kamení, kde se někdy athenský lid shromažďoval a často bouřné a nebezpečné rokování míval; kolkolem leží černé kamenné balvany, čtyrhraná skála se stupni byla tribunou řečníkovou. Nedaleko od něho naznačují odkopané podzemní jeskyně athenské trestnice, hrozné žaláře areopagu, athenského vrchního soudu. Musili jsme nyní mysliti na domov, neboť tenkrát nebylo jisto procházeti se v noci po ulicích a platné bylo ještě přísloví: „Bože uchovej nás židův solunských, Turkův negropontských a Řekův athenských.“

V hostinci, kde se Němci, Rusi, Francouzi a Angličané, Vlaši, Řeci a bůh ví jací ještě národové ubytovali, znělo ovšem po slovech Akropolis, Parthenon slovo „punč“ trochu prozaicky, věc sama však přec občerstvila. S východem slunce zbudil mě ruský námorský kapitán, můj dobrý známý; ploul do Smyrny, mne však měl nechati na ostrově Chiosu. Příznivým větrem vyplujeme z přístavu, a Akropolis kynula nám ještě, když se loď už po vlnách kolébala.

4. Plavba k Chiosu; Kostaki Lambros, sirotek chioský.

Žertovná průpovídka, že Řecko nejpříjemnější jest, když se zdáli na ně díváme, potvrdila se mně i zde. Plavba po moři bez bouře nebyla by ovšem zanímavá; aby však čtenářům i jinak čas se ukrátil, povím příhodu Kostaki-ho Lambrosa, chioského sirotka:

V Petrohradě, v domě přítele, poznal jsem roku 1833 asi sedmnáctiletého mladíka; na první pohled bylo z černých jeho kadeří a smědé barvy viděti, že jest obyvatel jihu. Uměl as patero řečí, k cizincům měl se velmi nenuceně; víc ale zajímal mě podivný osud, jenž ho po tolika nebezpečích konečně v příjemné okolnosti do Petrohradu přivedl. Kostaki Lambros pochází z rodiny chioské a jemu děkuji za doporučné listy do jeho vlasti.

V nezkaleném domácím blahu žila na ostrově Chioském rodina Lambrosova. Otec, prudký, neoblomný muž, téměř už stařec, matka, paní as třicetiletá, ještě ale příjemných rysů, velikou krásu mladosti připomínajících, čtyry pak děti: Maria as patnáctiletá, na jihu v tom věku už panna, oko záletníků poutající, sestra Zoe, sotva rok stará, bratři ale, Lambrino a Kostaki, čtyr a sedmi let. V tak šťastném životě rodinném, při bohatství ne nepatrném, nekalilo otcovu mysl leč myšlénka na podrobenost řecké vlasti; prsa jeho plnila se trpkým citem, kdykoliv pohlédl na černou pevnost, na tvrz nevěřících, na půlměsíc, jenžto s mešity potupně na vyznavače kříže patřil. Přívětivý letník v stinném háji na břehu, blíže hlavního města, byl sídlem rodiny. Tam sedával, ovát vůní květin, při světle luny a hvězd, po boku věrné ženy a kolem děti, drahý poklad jeho stáří. Zněl-li s minaretu hlas imamův, věřící Moslemíny k večerní modlitbě zovoucí, vzchopil se ovšem Lambros z mlčelivého snění, a jakoby hlas nepřátelského kněze přezvučeti chtěl, zapěl — arci dušeným hlasem, nebezpečný číhač mohl býti na blízce — svobodomyslnou národní píseň udatných Suliotů, * jež i na tento vzdálený ostrov byla si cestu nalezla. I matčino oko skvělo se při písni té jasnějším ohněm, a chlapce zavolavši napomínala jich, by si slova písně pamatovali a až někdy pravý čas přijde, předkův důstojně se zachovali.

Nastal rok 1821, začátek řeckých bojův o samostatnost. Důrazněji zjevil se úmysl Chiotů, že nechtí pozadu zůstati za krajany na pevné zemi řecké, u nichž boj o samostatnost v jasném byl už plápole. Před útokem jich couvli Turci do tvrzí ostrova, a Chioti, v jichžto řadách i starý Lambros statně bojoval, myslili už, že pevná místa brzo v jich moci budou; nastal ale 14. den dubna 1822 a msta Moslemínů strašně zastihla bojovníky kříže.

Odpoledne toho dne seděla s dětmi v tiché zahradě paní Lambrosová, čekajíc návratu chotě, jejž povinnosti záhy ráno už do města byly volaly. Pečlivě prostřely děti pod stinným altanem pestrý koberec ve

---

* *Sulioti*, kmen albaneský, kterýž v horách epirských velmi skvěle a vytrvale neodvislost svou proti Turkům hájil, až posléze přece vypuzen byl a mezi Řeky se osadil.

Smyrně koupený, na němž otec po denních trampotách mezi svými si měl odpočinouti. Stíny byly již delší a delší, po horách rozlévaly se večerní červánky, očekávaný však ještě nepřicházel. V tiché tesknotě, strnulá a bledá, jako nehodu tušíc, seděla matka s hlavou skloněnou. Ronící její slzy přiváděly i na děti úzkost; viděly ráno, jak otec meč a dýku brousil, a nezůstalo jich tajno, že řecké lodi s druhých ostrovův archipelagu se čekají, by svou pomocí boj proti posledním Turkům ve tvrzích ukončili. Tu přiběhl Kostaki, starší chlapec, ze křoví, kam se byl vloudil, by otce nejdříve spatřil, s radostnou zprávou, že očekávané lodi řecké s křižovými praporci právě do přístavu vplouly. Bohu děkujíc pozdvihla matka oči k nebesům, vstala i spěchala s dětmi na výšinu, aby moře a toužebně očekávané lodi shlédla. Kotve byly už v moře vrženy, tiše visely plachty na stežních. Na břehu radovaly se zástupy Řeků vítaným osvoboditelům, šťastný klam ale zmizel brzy. Na palubě lodí ukázaly se oturbaněné hlavy, blesky sičely z lodních boků, děla hřímala přes tiché vlny a vražedlný déšť kulek padal v zástupy shromážděné na břehu. Místo radosti nastal křik hrůzy, úpění, chrapot smrti raněných; krve potoky tekly v písku, moře se barvilo krví i večerními červánky. Vše bylo v divém útěku do města. Však i tam sičely koule tureckého loďstva pod správou kapudana bašete, Kara Aliho, ježto bylo pod řeckým praporcem do přístavu vploulo, aby „psy křesťanské“ pokáralo. Zároveň s děly loďstva hřímala děla tvrze. Všude smrt a zpousta. Klesaly zdi domů, smrtíce ty, jichž byly koule ušetřily. Ochrany ve svatyni hledaje hrnul se lid do chrámu, za ním ale krvežíznivé vojsko, vystoupivši z tvrze chioské i ze člunů mořských. Na prahu chrámu, osvětleného strašidelným plápolem okolních domů, nalézala se i paní Lambrosová, děti k srdci tisknouc, neboť přišla do města, by s chotěm žila nebo zemřela. V řadách Řeků, stojících kolem žen, dětí a slabých starců jako ochranná hráze, vztekal se žravý meč Turků. Tu uzřela matka a děti otce Lambrosa mezi prvními bojovníky. Její vzkřiknutí obrátilo na ni i jeho zřetel, a statněji sekal jeho meč v řady Turků; bojovalť před očima svých, pro své. A hle matka vidí ho, an se kácí; ona i děti zakryly si oči, nechtěly už ničehož viděti. Statného hajitele sklála kulka, a s hrůzyplnou schopností uřízl Turek ohnutým handžarem důstojnou hlavu, v druhém okamžiku byla již nastrčena na kopí, ještě jako s úsměchem se loučíc se ženou a s dětmi. „Svažte ženy, dívky a chlapce! Muže rozsekejte a do ohně vrzte!“ zněl hlas tureckého vůdce.

Kostaki viděl otcovu mrtvou hlavu. Matka byla od něho odervána, svázána a odvlečena. Viděl, jak malou sestru Zoe, veselého bratra Lambrina dýkami zabili a do ohně vrhli. Viděl, jak chtiví vilníci sestru Marii přepadli a sváříce se o ni ji odvlekli. Potom, hodinu na to, viděl

ubohou Marii ještě jednou, zmučenou, ztrýzněnou, sotva dýchající, obraz smrti, ježto ji už ovívati začala. Pojal ještě umírající pohled trnoucího jejího oka, a nikdy už nespatřil Marii, Zoe, Lambrina, otce.

Když se Kostaki z omráčení svého probudil, byla noc, kolem něho rachot řetězů. Svázán ležel na turecké lodi. I museli tuto noc, a ještě pět nocí po sobě — neboť tak dlouho trvaly hrůzyplné scény na Chiosu — z poručení bašete ženy, děti a mužové meči ušlí vystupovati na palubu a dívati se na hořící Chios, kde vražda neustále zuřila, jehož plameny odrážely se v moři, krví Řeků zardělém. Kolem lodi plouly mrtvoly, zející jich rány vyzývaly ku pomstě. Stržen byl prapor kříže, pošpiněn, pošlapán, a krvorudý prapor Muhametův, jako lokavý jazyk plamenný, nočním větrem sem tam se hýbaje, vlál hrozivě ve vzduchu. Na stežni admirálova korábu, jako v posměch, viselo oltářní roucho řeckého arcibiskupa a svaté ostatky, z chrámu drzí rukou vzaté. A Kostaki, ještě dítě, cítil duši při pohledu na tyto hrůzy jako skalami stísněnou, plakati však nemohl, klesl, aniž dbal kopání, jímž se mu vstáti velelo. Smrti podobný spánek kouzlil mu přívětivé obrazy. Seděl zase v háji platanovém, otec pěl zase píseň statných Suliotů, matka hladila kadeře drahých dětí, a všickni, všickni byli šťastni.

Umdlení, jímž byl Kostaki pojat, zmizelo, a zrak utkvěl na starci vedle něho, Řeku, otroku jako on, majícím hlavu sklopenou zármutkem, oněmělém, se slzami v oku. Do pláště zaobalil chlapce, by ho před studeným větrem nočním chránil, chlapec ale probudiv se myslil první okamžení, že všechno hoře jenom sen bylo, a mněl, že na dalekém obzoru vidí se rozednívati. Stařec ale úpěnlivě k němu vece: „Noc jest kolem nás, a tam Chios, jenž v popel klesá!“ Z oka dítěte vyronil se jasný slzí proud, neštěstí zjevilo se jeho duši v plném světle, i rozepial spoutané ruce po milé zpustošené vlasti, po hrobech svých drahých, louče se s nimi, neboť loď kvapila po vlnách ku skvělému Istambulu, „městu víry“.

I stál Kostaki v Konstantinopoli na trhu otroků se starcem Theonem, jenžto vřele se mladíka ujal; prodával je aga, jemuž byli jako vojenská kořist připadli. Achmet baše, důstojník vysoké Porty, je koupil. Theonův osud nebyl méně krutý než chlapcův: viděl Theon jediného, udatného syna svého klesati vražedlnou rukou, on sám za otroka odvlečen. Stářím různí, byli jedni společným neštěstím. Stařec nedoufal na světě tom už ničehož, těšil ale a hleděl zachovati naději, tuto dceru nebes, v prsou dítěte. Vřelá jeho touha byla smrt, a touha ta se naplnila. I na vraždu posledního přítele musil Kostaki se dívati. Ze slabé ruky vypadla drahá dýmka a roztloukla se, když kleče veliteli čibuk podával. Zlostně vyskočiv Achmet vrhá vztekle silnou rukou dýku po

něm, dýka zůstala v prsou starce, jenž klesaje vděčně pohlédl na vraha, že ho vysvobodil z poroby; ze smrtné rány vytáhl pak ocel, a nedbaje vzteku Achmeta, jenž umírajícího odkopával, by mu divan krví nepoškvrnil, sepial ruce, velebil Spasitele a smrtí pravého křesťana zemřel. Kostaki byl v novém zármutku aspoň tím potěšen, že ho Achmet Alibeji prodal, a že tudy patřiti nemusil na místo, kde přítel jeho skonal.

Dni vzrostly v měsíce, měsíce v léta, Kostaki zůstal otrokem Aliho, surového muže, jako byl první pán chlapcův. I musil mu hleděti zahrady za domem, opodál ulice, odloučen ode světa, neboť stále zavřenou branou nepřicházela tam nikdy žádná zpráva odjinud; a tak nezvěděl ničehož ani o šťastném prospěchu v boji svých krajanů, ničehož o matce, o níž se domníval že na živě jest. Tvrdě se s ním nakládalo, a tím více, ježto vítězstvími Řeků nenávist Turků neustále se zmáhala. Kostakiho mladistvá síla téměř klesala již těžkou prací. Sny o vlasti, o milované matce byly jedinou jeho radostí. Často však vytrhovaly ho ze snění rány rukou velitelovou zasazované. Jednoho dne ptal se ho Ali, zdali v myšlénkách též kuje plány k útěku? A tím rozbřeskla se v mladíkovi myšlénka, že by to snad možná bylo. Jakž ale toho dosíci? Tisícero plánů — neboť chlapec byl chytrý jako všickni Řekové — namítalo se mu v hlavě, avšak viděl, že ani jednoho nelze vyvesti. Ostrý dohled, vysoké zdi, zavřené dvéře kladly nesmírné překážky. K tomu byl cizí u velikém městě, nevěda ani kde předměstí Řeků leží; kamž měl se podíti? Snadnoť bylo by uteklého dohoniti, a jakýž osud byl by ho pak očekával? Trpělivě oddal se Kostaki svému osudu, doufaje od budoucnosti, čeho mu přítomnost nemohla poskytnouti.

Nastal Ramazan, měsíc slavnosti a postu u Turkův, nejkrásnější čas na jihu. Den jest zasvěcen nejpřísnější zdrželivosti všeho požívání, všech rozkoší, noc ale věnována radosti a plesání, čemuž i vážní Moslemíni bez ohledu se oddávají. Až do nejvyšších minaretů bývá město pestrými lampami osvětleno — čarovné to divadlo. Umdlen mnohonásobným požíváním času nočního prospí Turek celý den na to. Takž i Ali. — Ve stínu zahrady vedle vodojemu, na němž labutě plavaly, ležel Kostaki od práce odpočívaje. Vše bylo ticho, jen vodomety vodu vysoko vystřikovaly. I nyní myslil na matku, a ej — náhle vystoupila ze křoví a k synovi se blížila. Mněl, že vidí ducha, když ho ale matka k srdci tiskla a dávno neslyšený hlas mu zase v uši zněl, tu cítil, že jest živa. Neměl slov, by matku pozdravil, jenom slzy radosti vyléval. „Dvéře jsou otevřeny, nepozorovaná vešla jsem, neboť jsem zvěděla, že jsi zde. Velikomyslní přátelé odňali mi pouta svými penězi.“ Tak vypravovala paní Lambrosová v bázlivém spěchu. „Následuj mne!

utec!“ vece dále; „ruská loď odpluje s námi do Oděsy, tam jsme svobodni, šťastni, neboť Rus jest Řeku přítelem, obať spojuje společná víra!“ — „Slyšíš kročeje pánovy?“ dí syn strachem pojatý. „Přichází, a po tobě je veta!“ — „Mýlíš se, synu! Labuť hrabe v písku.“ — „Ne, ne, je to Aliho krok!“ — „Klame tě šum vody!“ dí matka. — „Nemýlím se!“ odpoví syn. „Nyní nemohu ještě uteci — snadno by nás postihli, a jak hrozný osud čekal by tebe! Nebuď starostliva, matko! vím, že jsi živa — brzo se shledáme!“ — „V Peře, tam za přístavem, u přítele Panoropuli-ho!“ poučovala ho ještě matka. Tu zavzněl hlas Aliho. Matka odešla, povolíc láskyplné péči synově. Za několik okamžení přišel Ali. Ničehož nepozoroval; naopak přinášel radostnou zprávu otroku, jemuž nejčistší radost už prsa naplňovala.

„Jsem s pilností tvou spokojen, otroku!“ začal starý Ali; „odměním se ti. Odlož řecký šat, oděj turecký, turban zdob ti hlavu. Práci v zahradě ti odpouštím, budeš mi v haremě sloužiti, šerbet a dýmku mi podávati. Vidíš, jak jsem milostiv!“ A tak se i stalo; s mladíkem mírněji se nakládalo. K tomu Fatma, zletilá otrokyně, již si byl malými úsluhami naklonil, vlídně se ho ujímala. V hlavě ale přemítal o útěku.

I seděla jednou Fatma na stupních schodů k haremu vedoucích, když se byl Ali v komnatě na několik hodin odpočívati položil. Fatma uměla pěkně vyšívati, i vyšívala právě krásné, pestré květiny na kraji roušky, ježto oblíbenou choť Aliho měla zdobiti. „Zrak můj je slabý,“ vece k mladíkovi, „tvůj bystřejší, navlékni mi nit do jehly. Dej ale pozor! jehla je drahá, mám ji tam z Pery; nezlam ji a neztrať, bylo by mi jí líto, mámť jenom tu.“ Tu v Kostakiho mysli dospěl najednou plán k útěku. Jako zimnicí pojat třásl se a dělal čeho Fatma žádala. Najednou ale jako leknutím zkřikl. „Co se stalo?“ tázala se stará. „Jehla—“ odvece mladík. Jehla padla do vysoké trávy blíže schodů rostoucí. Oba hledali — však nadarmo, jehly nebylo, snad ji Kostakiho noha schvalně do země zašlapala. Fatma zlobila se a naříkala pro „krásnou jehlu anglickou se zlatým ouškem“. Kostaki hledě ji upokojiti pravil, že jinou zaopatří. „Odkud ale?“ — „Z Pery tam,“ dí mladík. „Tam v krámě Frankův koupím ti jich tucet a ještě pevnějších. Dříve než se pán zbudí, jsem tu dávno zas.“ Fatma nechtěla s počátku přivoliti k jeho odchodu. Konečně ale zvítězila žádost pěkné jehly a Kostaki dveřmi vyklouznul. Jako holubice letí před jestřábem, tak spěchal ku břehu. Na cestě nedivilo se oko jeho ani báním chrámu sv. Žofie aniž jiným ozdobným stavbám; bál se jen brány, do níž byl vstoupil; myslilť, že uvidí krvavé hlavy krajanů, vystavené ku posměchu a k hrůze. Ulicemi rychle kráčeje přišel ku břehu naproti Peře. Až sem mu Fatma cestu naznačila. Nyní dal se v člunˇ přes přístav převezti.

U schodů tofanských před mešitou Kilidž-Ali-bašete vstoupiv na zem spěchal příkrou úzkou ulicí do Pery. Byla neděle. Přede dveřmi cukráren a kaváren seděli vyšňoření Řekové a Frankové. „Kde bydlí Panoropuli?“ tázal se. Ukáže se mu na dům, i shledali se zas matka a syn. Na ruské lodi přepravili se do Oděsy. Bohatí, tam usedlí Řekové ujali se vlídně matky. Ruské úřady doporučily syna do Petrohradu, a když tam byl přišel, zvěděla císařovna o osudu Kostakiho, a její lidumilovnost ujala se mateřsky sirotka, jenž jí za vše děkuje co se z něho stalo.

5. *Ostrov Chios (Skio, Scio).*

Minuli jsme ostrovy Koluri (Salamis), Aeginu příkrých břehů, Poros, Hydru, ostrůvek Giorgio, hlavní útočiště řeckých mořských loupežníků, jižto ale před našimi šesti děly všecku měli úctu, předhoří Sunium, v jehož zeleném stromoví někdy Plato své žáky učil, nyní však jen křovím porostlé, Makrosini a Zeu s rozvalinami chrámů Bakchova, Apollova a Minervina, ostrov Negropontet (Euboea), kdež hora Ocha (nyní hora sv. Eliáše), nevyvažitelná na mramor, jenž ozdobil Řím spanilými sloupy, ostrov Andros, a pak blížili jsme se rychle k chioskému předhoří Mastiku. V noci vystoupil jsem na zem, kráčel ulicemi města Chiosu, a doporučním listem z Petrohradu došel jsem bytu u statečné řecké rodiny.

Za svitání byl jsem zase na ulici, na čistých chodnících z načervenalého pískovce. V skutku, staří měli pravdu, že Chios blaženým ostrovem nazvali: bujná usmívající se příroda, jež vydává dech zdravoty, krásné připomínky z minulých časův, a krásný lid nynější, nadaný jasnou a veselou myslí. Turek nazývá Chios zahradou své říše, a chová a pěstuje jej co zahradu, a protož i s jeho řeckými obyvateli mírněji nakládal než bychom si pomysliti mohli. Zrána už bylo ve přístavě živo, moře pozlaceno ranními červánky. Svíží ranní vítr, od moře přes město k horám vanoucí, zbuzuje vůni květův a květin, a prsa volně dýchají. Za městem na návrších kynou a zovou temné stromy pomerančové a vavřínové, mezi nimi třešně, hrušky a jabloně. Po kmenech vinou se bujně jižní křoviny, a ze zelena, rozmanitými nástiny obarveného, přívětivě vyhlédají skvělé letníky. Tímto pohořím za městem zavírá se přespanilé panorama, v jehož středu se nacházíme, a jehož pestrou stafáži činný život přístavu tvoří. — Musil jsem však mysliti na návrat k rodině, u níž jsem pohostinu byl, neboť včera večer byl jsem teprva domácího pána poznal; choť jeho a dvě dcery byly mi ještě neznámy. Šel jsem přes bazar, plný rozmanitého zboží; hned na začátku jest ovoce a zeleniny, plodiny neobyčejné krásy a bujnosti.

Oblíčeje paní a dívek, ježto zjevovaly se v oknech neb na ulicích, poskytovaly naděje, že dcery mého domácího pána ohledem krásy za krajankami nebudou, a neklamal jsem se. Přišel jsem právě k snídani dle spůsobu evropského, jenž v domě tom nad východní převládal. Jenom řecký, jistě slušnější kroj než západní, byl zachován. Obě dívky, Eufemia a Marie, asi čtrnáct a patnáct let staré, v této zemi tedy už dospělé panny, byly ve Smyrně delší čas u příbuzného, kdež obcováním s tamními dosti početnými rodinami evropskými jakési společenské vzdělanosti nabyly, ne ale v té výši a hloubi, aby tím lahodná prostota a nenucená povaha spanilých Chiotek byla trpěla. V starožitnosti byla Venuše na Chiose nejskvěleji ctěna; krása jejich kněžek byla příslovím, a nezmizela do dnešího dne.

Ostatně chválí se mravnost nynějších Chiotek. Rozdíl mezi jindy a nyní ve mravích na Chiose jeví se ostře, ačkoli by se Plutarch, kdyby pojednání o „cnosti paní“ nyní psal, chránil tvrditi, že za 700 let nebylo na Chiose příkladu ženské nevěrnosti. Nesudiž ale cizinec dle povrchu, jak se paní a panny zdejší chovají. Ženské pohlaví nevzdychá tu žárlivostí, jako jinde v zemích východních; mohovitost ano i bohatství odstraňuje traplivé péče; jasná, na šťastný ostrov zářící obloha sílí a proniká duši i tělo. Všecko to k tomu přispívá, aby nabyla i ženská povaha pružné, volné a kypící veselosti, spojené s onou milou prostotou, ježto plodem jest neumělcovaného vychování; podezřivého cizince může to ovšem snadno zavesti k domnění, že od veselé nenucenosti té jen malého, odvážného kroku třeba, by se přišlo tam, kde meze mravnosti přestávají. Jest to však omyl. Přihodilo se mi na večerních procházkách ulicemi města, že mladé, velmi spanilé dívky mimochodem květinami po mně házely, k tomu mě potutelnými vtipy škádlíce a zovouce, bych se k nim posadil a chvilku s nimi poštěbetal; s Eufemií a s Marií že mám k tomu dosti času celý den a celou noc. I bavil jsem se, vlaské a francouzské s řeckým jak jsem uměl míchaje, s těmito třinácti- až osmnáctiletými mladicemi o lásce — nejpříhodnějším to předmětu — a zvěděl jsem o té, že má toho, o oné, že má onoho nade všecko ráda, od třetí, že milence ještě ani nemá, a měl-li bych asi chuti, ji si vzíti? A to všecko bylo tak prostým, přirozeným tónem proneseno, že někdy těžko bylo poznati, je-li to žertem aneb opravdu. Kdo se na Chiose oženiti nemyslíš, měj to za žert; s těmito polodětmi buď také dítě a nejpříjemnější dojdeš zábavy. Chraň se ale všeho nemotorného při těchto čarokrásných dívkách, jinak snadno jako boreášem zaplaší se a zavěje milostný sen májové noci, a zbavíš se příjemnosti, tím zajímavější, čím méně jí v naší vysoko-civilisované Evropě dojdeš. — Že veřejná Venušina služba na Chiose tak zhola

nezmizela, dokazují sem tam po ulicích za šera bloudící noční ptáci ženského pohlaví, obyčejně pod rouškou, jakož naproti tomu zde vážená paní a panna málo kdy jinak než bez roušky vychází, a tak ani ve slově ani ve tváři se nezahaluje a upřímá jest.

K tělesným krásám Chiotek náležejí perlové zuby, jakých co do bělosti a rovnoty málo; potom krk, jenž pohybům hlavy opravdu junonské lepoty udílí, a líbeznost oblíčeje, ostíněného zkadeřenými vlasy jako svinutými květolisty hyacintovými. Národní oblek Chiotek nemůže se právě vkusným nazvati, ač chyba ta ozdobou a čistotou — tato nebývá hlavní cností řeckých paní — opět se mírní. K hlavě přiléhá zlatem vyšívaná čepička, kolem ní lehký pestrý šáteček a rouška nazad hozená; z pod toho vinou se temné kadeře; zpodní šat bílý, ne dlouhý, aby se jím ulice nevymetaly, tak že viděti střevíce nebo pantoflíčky a bílé nebo hedbávné punčochy. Přes to nosí se povrchní oděv, podobný kacabajce, záhybů plný, až po kolena jdoucí, v němž dáma nabývá neúhledného objemu.

O kroji Řeků mluviti netřeba, nejsouť už v Evropě tak neznámi jako dříve. S potěšením ale pozoruje se na Chiose, že mravní skvrna zde na Řeku tak tuze nelpí jako jinde po Řecku. Že totiž Řek při obchodu duši svou devadesát a devětkrát u panenky Marie a u sta svatých zaklíná a přece šidí, pozorovati ovšem i na bazaru chioském, tak jako na trhu v Konstantinopoli, v Athénách, v Nauplii a v Korfu. V tom ohledu jest Řek a zvláště z nižší třídy horší než deset židů. Chioský Řek požíval ale vždy jakési volnosti; při něm není oné otrocké pokory, kterouž si u jiných Řeků tak zošklivujeme. Při Řeku chioském není oné chytrosti otroka, jenž proti pánu zbraní tou bojuje, kterou se slabým k odporu veřejnému. Duch Chiotův je pln pohyblivosti a činnosti, je zdvořilý a úslužný, beze lsti a hrubého sobství. Tak nejsouc dušena otrockým snížením jeví se tím čistěji vlastní řecká veselost a živost, a stává se tím příjemnější, že Chiot mezi Řeky bez odporu ducha nejplnější jest. Rozmluva s ním je vždy zanímavá; vtipné nápady koření hovor, u něho není hanivosti ani posměchu. Jedinou hybu má, že se rád vychloubá. S radostí připomínám si Kostakiho, jenž mi už v Petrohradě podal nástin této vlastnosti svých krajanů. Přišla-li na stůl jablka, svěřil mi důvěrně jakožto svému sousedu u stolu, aniž tato jablka že jsou arci velmi krásná a veliká, „ale,“ doložil, „u nás na Chiose jsou *takto* veliká!“ a ukazoval rukama takový objem, že by jablka na Chiose nejméně jako kolosální tykev veliká býti musela. Jemné důtky, jimiž vychovatel jeho nezpůsub ten zapuditi chtěl, nespomohly, Kostaki setrval při tom, že na Chiose jablka jako tykve a kapři jako velryby jsou. Toto arci neškodné chlubení a sedmilhářství

shledal jsem na Chiose všude. — Že zde hostinnost prázdným není zvukem, jest důkazem rodina pana A—pula, kde jsem tak vlídně přijat byl.

6. *Výlet ku klášteru Neamoni.*

Po nějakém čase příjemného v městě pobytí umluvena na jeden z jasných vždy tu dní procházka ke klášteru Neamoni, asi dvě hodiny od hlavního města vzdálenému. Za východu slunce čekalo nás několik horských koní, též něco oslů, neboť vozů, jako vůbec na východě, málo se tu užívá z nedostatku dobrých cest a pak že po horských pěšinách jinak jeti nelze než koňmo. Oba šedí ušáci, ne leniví evropští, nýbrž veselá jižní oslátka, nesli zavazedla a potravu v přehozených přes ně koších. Koni byli mně, panu A—pulovi, jistému mladému Řeku, Eufemii a Marii určeni. Několik sluhů přibralo se. I šlo to ve svíží, květovonné krajině za jitra vesele a bodře ku předu, obloha a naše mysl byly jasné, nezamračené, a tak stal se náš výlet veselou a radostnou jízdou v každém ohledu.

Opravdu, boží svět je krásen! a nejen Neapole jest kousek na zemi spadlých nebes, i Chios zasluhuje nadšeného pojmenování toho. Od města jde kus cesty podle moře. Na pravo hluboko modré, jemně šumící moře, z něhož v dáli asiatské pobřeží, modroparné, obrovskými hlavami hor převyšované se vznáší; na levo lučino-zelené břehy chioské se stříbrnými potoky a ranní rosou, ježto jako milliony drahých kamínků se třpytí. Přerozmanité zeleno cedrů, oliv, myrt, fíků, granátův a pomerančův ovinuje přívětivé villy a bělozářné vesničky, až temné a pruhami sluncem pozlacené hory obzor staví. Čeho zde příroda hojně podala, pilná ruka obyvatelů laskavě chová a pěstuje. Všadyť známky horlivé píle a péče o dobrotivou matku zemi, ježto dětem zde plného požehnání udílí. Nízké zdi a náspy obkličují přeúrodné ty zahrady a pole. Mnohými rameny a průplavy jsou říčky a potoky rozvedeny rovinou, by sluncem rozpálená půda se chladila a sílila. Prameny, cisterny a studně poskytují poutníku svížího, občerstvujícího nápoje; na nivách a v hájích všady vesele pracující lidé. Z temných křovin vykukujíce pozdravují nás líbezné tváře dívek; na marušových větvích houpají se dovádiví chlapci, sbírajíce listí pro chované doma hedvábce. Zdá se, že usmívavý Chios i na vážné líce mimojdoucích Turků veselost nadychuje.

Od malé říčky, do moře tekoucí, vlevo do kraje začíná se pahorkovitá krajinka, bujná ale a úrodná, a proto téměř příjemnější než rovina. Cesta šla zhůru, až se nám dosti znamenité dokola hory zjevily. I skočivše s koní lehli jsme si na bujném trávníku vedle potůčka a chopili se dýmek, co zatím sluhové při ohni ze suchého roští honem

kávu připravovali. Ctihodný moslemín, známý pana A—pula, připojiv se k nám děkoval přívětivým pohledem, když mu krásná Eufemie šálek kávy podávala, ne snad jako Vídeňan: „I küß d' Hand!" nebo Berlíňan: „Millionenmal verbunden, meine Gnädige!" jenom obyčejným Turku lakonismem: „Bou hoschouma ghelir!" (To jest mně milé.)

Za půl hodiny byli jsme zase na cestě vedle hor, zelenými úvaly a slujemi. I v skulinách skalních a kde trochu země na kamení se nasadilo, rostou stromy a křoviny, stínem nás chráníce, a květiny, pestrou lepostí a vůní nás potěšujíce. Stráně a výšiny hor zdají se býti vlastí kaštanu, jedle a cedru, údolí vodohojných potoků vlastí dubu, topole, dlouhovětvé vrby, olívy i malé palmy, vše ve směsi, a stobarvých květů čerstvě zelených, přebujarých bylin.

Z úvozu vystoupivše spatřili jsme klášter Neamoni. Asi čtvrt míle před ním jest pusto a prázdno; divé, rozervané sluje skalné, divně přes sebe navěžené kamenné balvany, všady jednotvárné holo; není květiny na vyprahlé půdě, není stromku nebo křoviny. Sporý mech, ostrobarvé houby vyskytují se jenom místy; motýl a zde onde pták přeletují v krásnější krajinu, z níž právě přicházíme. Blíže však ke klášteru viděti, že pahorek, na němž stojí, a okolní úvaly lidské pilnosti nebyly nevděčny. Na skalách zjevují se zas temné jedle, země vydává hojně obilí, na stráních pahorku zelená se réva, od mnichů vzdělávaná. Blíže přišedše viděli jsme je pracovati v zahradách a sadech; oni všimli se nás už z daleka, a dva z nich brankou naproti nám vyšli. Zvěděvše příčinu našeho příchodu pravili, že obě naše „ženské" do kláštera vstoupiti nemohou, ano že by se dále ode zdí klášterních měly vzdáliti. Naše ale ženské zůstaly přece na trávníku u zdí s mladým Řekem a dvěma sluhy, já toliko a pan A—pulo šli jsme za mnichy.

Klášter Neamoni má po celém východě pověst svatosti; mniši sami, jichž asi čtyři sta, více révou a štěpy zaměstnaní, nemohou se vědomostmi chlubiti. Důchody kláštera obnášejí prý ročně as 50.000 piastrů, mimo jiné dosti znamenité odkazy, a přece panuje zde skrblictví. Z důchodův uspořené peníze skládají se do klášterního pokladu a co mrtvá jistina odpočívají; turecká ale vláda svým časem do pohybu je přiváděla. Každý mnich dostává kus země, jejž musí vzdělávati, od něhož musí živ býti; jen v neděli a o slavnostech bývá klášterní tabule; masa požívati vždy zapovězeno. Host může zde tři dni pobyti; nás ale hostinnost jejich ničím nepřekvapila. Jsou zde také stavroferi (křižáci), jižto tělo ještě víc než druzí mučí, a u lidu u větší vážnosti se nalézají.

Stavení samo jest veliké a rozlehlé, ač málo vkusné, vyjímaje

kostel sám, jehož vniterní krása, ozdoby a okrasy překvapují. Stěny a klenby jsou pokryty vykládanými obrazy ze svatého písma, složenými z kousků mramoru rozmanité barvy, pestrého skla a pozlacených kamínkův; a všechny tyto kousky jsou málo kdy větší než čtvrt coule, a přece s podivu hodnou správností a pilností složeny. Obrazy svatých na zlaté půdě jsou malovány dle východního způsobu. O staviteli kostela a o tvůrci výborných mosaikových obrazů nevěděl náš průvodce ničehož; na vše otázky, kdo to neb ono vykonal, byla odpověd: „Konstantin Monomach.“ Tento řecký císař jest ovšem zakladatelem kláštera. Bibliotéka u velikém prostoře bez ladu a skladu, knihy a rukopisy páté přes deváté, jest plna prachu, myší a molů, bez katalogu, obsahuje v řecké a vlaské řeči mnoho snad dobrého a neznámého, pro učeného vydatná kořist, stane se snad ale spíše kořistí myší a molů, neboť velikou částku knih nelze už čísti.

Vyšli jsme do krásné klášterní zahrady, obezřeli velikou cisternu, krásné to stavitelské dílo zdélí 50, zšíří 30 střevíců na dvou řadách sloupů; dešťové vody v ní užívá se pro dům i pro zahradu. Mniši jsou výborní zahradníci vzhledem ovoce i růží, z nichž připravují růžovou vodu a olej, výnosné věci na východě. Vyhlídka ze zahrady temnými skalními slujemi do květoucího ostrova a k moři jest čarokrásná. Vzdavše díky v klášteře šli jsme zase k naší společnosti na trávník, k výbornému obědu a vínu, k veselosti a radosti. Stromy a křoviny chránily nás před sluncem, sluhové byli na stráži, by nás nějaká nehoda nepotkala, a za chladnějšího večera byli jsme zase v městě na ulicích, kde nás přede dveřmi a otevřenými okny spanilé Chiotky škádlivě pozdravovaly.

* * *

Dva dni po výletu do kláštera Neamoni vykonal jsem v též společnosti procházku do „Homérovy školy“, kde se Homér procházel, básnil a učil. Že tomu tak, opírám se o místo v Homérově hymně na Apolla: „Slepý muž, na chioském skalném břehu bydlící,“ a pak o dobře zachovaný chioský památný peníz se slovy: „Vše obsáhl Chiota Homér, věděl o všem.“ Konečně místo, k němuž jsme putovali, a jiná ještě žijí zde posud se jmenem Homérovým.

Bylo krásné májové jitro, čas růží, nikoli růžových křovin severních, nýbrž jižních růžových hájů, růžových stromů, pokrytých bujnými květy. Když by listy opadávati měly, sbírají se. Veselí muži, dívky, děti, růžové věnce na hlavách a kytky za ňádry, při citerách a šalmajích, mají pravou růžovou slavnost. Na prostřené po zemi šátky klade se listí, z nich do košův a večer se od lidí neb oslův domů

nese, až konečně jakožto růžový olej a růžová voda obzvláštní vůně, v cukroví a v jiných věcech na trhy veškerého orientu se dostane.

Za dvě hodiny spatřili jsme květoucí rovinu livadii, daleko za ní pohoří a horu sv. Eliáše. Zde začíná se obor knížete básníkův; požehnané nivy obklíčené zelenými, pozvolna v skalné pohoří se vznášejícími pahorky, v pravo kolem skalin vlnivé moře, od něhož větřík zeleným, tajemně šumným vane stromovím, jako na zvěst toho, kdo ve stínu jeho pěl; celá krajina, plna lahodných proměn, má povahu poetickou, blížímeť se k „Homérově škole“, kde podle pověsti veliký básník žáky si shromažďoval: příkrý kopec, kolem něhož podivná úskalí bez pořádku, jak je mocná ruka přírody hravě naházela, zvětralá láva, skaliny a půdu místy až k moři pokrývající, známka sopečných někdy převratů. V tomto velikolepém okolí zdvihá se u paty kopce, stojíc o sobě, vápenná skála, na jejímž povrchu patrné vidíme známky, že o něm lidská ruka pracovala. U prostřed skalné plochy jest asi 20 střevíců v průměru široká, nehluboká dutina, kolem ní zvýšenina, lavici podobná, ovšem nyní místy i na několik střevíců vylámaná; u prostřed dutiny ční kamenná kostka z téže skály, v každém rohu byly jakožto nosiči její zvířecí figury, lvi prý nebo sfinxy vytesány. Čas a ruka cestovatelů (neboť si každý na památku kousek urazil) pochroumala je tak, že těžko nějakou podobu v tom poznati. Ona kostka byla prý sídlem Homérovým, a lavice kolem pro jeho žáky, jimž náuku moudrosti přednášel. Toť škola Homérova. — Dle některých byl tu prý chrám Cibely, dle jiných sídlo erythrejské Sibylly, jejíž orakula svou moc až do Říma byla rozšířila.

Okolní pahorky jsou posázeny révou druhu malvazského, u starých jmenem: „Homérův nektar“ známého. U paty kopce prýští se výborná, co led studená voda, Chiotům a všemu ostroví zázračná. Konečně se musím přiznati, že jsem, následuje loupeživosti druhých cestovatelů, také si kousek z „Homérovy školy“ urazil.

Výborná plodina ostrova toho jest mastix. Právo, jej připravovati, má asi 20 vesnic, silnými zděmi obklíčených; některé jsou i tvrzemi opatřeny. Strom mastix (pistacea lentiscus) chová se pečlivě v sadech, jest asi 12 střevíců vysoký; ovoce jeho, co hrách veliké černé jahůdky, dávalo by olej, kdyby se již květ neurážel; tím více vydá strom pryskyřice neboli mastixu. V polovici června dělají se do načervenalé stromové kory křížem řezy, kolem stromu země se odkope a zešlape, a z nářezův oněch kape pryskyřice do hlubinky kolem stromu udělané a na slunci hned tvrdne. Žeň tato trvává dva měsíce, do konce srpna. Za deště se kazí. První vyteklá pryskyřice jest nejlepší, bílá, průhledná, chuti příjemné, trochu ale trpké,

a v ústech se rozpouští. Žvýkáním mastixu zachovávají se zuby ku podivu krásné a dech jest velmi vonný, čehož chiotské dívky, jmenovitě dcery mého hostitele, nejpatrnější daly mi důkazy. Dobývá se ho prý tisíc centův.

* * *

Činil jsem přípravy k odplutí do Konstantinopole. Kapitán vlaský žádal nad míru mnoho, já podával nad míru málo, a sešli jsme se uprostřed. Druhý den nastal příznivý vítr, o půlnoci měly se kotve vytáhnouti. Bylo mi ouzko; nikdeť nebyl jsem tak doma jako na Chiose, mezi těmi tak přirozenými a přece tak výtečnými lidmi. Onen mladý Řek, jenž nás na všech výletech provázel, pomáhal mi věci skládati, a nepoložil jedné aby neprosil, bych zůstal. Konečně začal trochu nesmělým hlasem: „Miluji mladší dceru Marii, chci ji za ženu pojati.“ Nebylo mi to nic nového. „Vám líbí se Eufemie; odejdete-li, musím snad ještě dlouho čekati, než by mou paní byla.“ Proč by mým zůstáním sňatek jeho se urychliti mohl, vysvětlil mi řka: „Zde jako po všem Řecku jest obyčej, že mladší dceru velmi neradi před starší zasnubují.“ A nyní pokračoval rychleji: „Pojměte starší sestru, já mluvil s rodinou, chcete-li, obdržíte ruku Eufemie!“

O 11. hodinách v noci vytáhly se kotve. Když lunou ozářený ostrov mým očím mizel, kdo ví co mně do oka padlo, bylyť v něm slzy. — Kráse a milostnosti Eufemie důvěřuji, že mladý můj řecký přítel nyní už dávno šťastným je chotěm Marie.

Washington v domácnosti.

Nevede se snad nikde tolik péče o sebrání a vydání všeho, co se týče domácí historie, jako v Severní Americe. Ústřední vláda, jednotliví státové, společnosti i jednotlivci jdou v tom ohledu obětmi, péčí a prací mezi sebou o závod, a takto bude Severní Amerika, co národ i co stát, první v oboru dějin, jejíž zrůst a změny *od prvopočátku* budou moci býti pozorovány. Nedávno byla americká historie dvěma díly obohacena, kteráž se obě prvním založením státu a jmenovitě Washingtonem zanášejí, jenž slušně za otce jeho jmín býti může. Jedno pochází od Washingtona Irvinga *, kterýž i u nás z několika překladů (Alhambra, Kolumbus, život Mahometův) chvalně jest znám, druhé pak od Kornelise de Witt, potomka slavného onoho hollandského stát-

---

* Life of George Washington. New York, G. P. Putnam et Co. 3 díly. 1855.

níka a zetě Guizotova. Z tohoto posledního díla * podáváme tuto výňatek.

„Washington poznal málo těch radostí, kteréž z toho pocházejí, když komu celé své srdce otevřeme. Drže za sebou z moudrosti a mlčelivý jsa z osobní chuti, velmi zřídka kdy otevřel přátelům svým, třeba nejdůvěrnějším, tajnosti svého života a vnitřní své city. Tak nacházíme i v četných písemnostech, sebraných k jeho historii, málo stop vášní a potřeb skrytých v jeho duši. Jediné důvěrnosti, kteréž nám Washington zůstavil, nezadávají nic ani jemu ani mladé dívce, kterouž miloval. Bylo mu tehdáž sedmnácte roků, a citové, pohybující tehdáž jím, lekali jej více než těšili. ‚Můj drahý Robine,' píše, ‚jsem touto dobou u Jeho Jasnosti (lorda Fairfaxe), a kdyby bylo mé srdce svobodné, mohl bych svůj čas velmi příjemně tráviti. Je zde prostomilá mladá osoba, nevlastní sestra plukovníka Jiřího Fairfaxe. Co to však platno, leč že se přilívá oleje do ohně. Nelze jinak leč že jsem téměř celý den v její společnosti, a přítomnost její probuzuje neustále mou vášeň ke známé Vám krasavici, co bych zatím, živ jsa ve větší vzdálenosti od mladých dam, mohl uleviti svému trápení, uče se zapomínati na onu čistou a nesnází plnou lásku. Jsem tím docela jist, že by to byl jediný prostředek proti mé nemoci.'"

„Užívání tohoto prostředku zdá se že přečkalo samu nemoc. Ve světě nejevil se Washington nikdy jako by byl zaujat krásným pohlavím; i ačkoli vždycky vyplňoval společenské své povinnosti jako dobrý společník a spůsobem úplně bezúhonným, tak že i menuet tancoval, přece projevuje ton vážné galanterie a poptávek trochu nucených v dopisích jeho k panu de la Fayette, že mu nebylo tak po vůli a po chuti v dámské komnatě jako na bojišti. Není to tím, že by byl býval necitelný radostí, jež poskytuje společnost ženská, a však neuznával je leč v klínu domácnosti. Co v nich miloval nade všecko, záleželo v tom, že jimi jen nabývá se vnitřního útulku, že jej oživovaly, kdykoliv se utekl v lůno domácnosti, a že mu poskytovaly útočiště uprostřed bouří veřejného života. Čeho v nich hledal, jest ona nenucenost a utěšenost domácí, jížto bez nich nelze dosíci, sladké to radosti rodinné, o nichžto šedesátník již s veselostí mluvil, kteráž, srovnána jsouc s obyčejnou vážností jeho řeči, tím více překvapuje. ‚Čta prostomilé Vaše psaní,' píše markýzovi de Chastellux, by mu přál štěstí k jeho zasnoubení, ‚byl jsem rovněž okouzlen jak překvapen, že jsem v něm nalezl slova

* Histoire de Washington et de la fondation de la République des Etats-Unis, par M. Cornelis de Witt, précédé d'une notice historique sur Washington, par M. Guizot. Paris, Didier, 1855. Připojená výtečná historická studie Guizotova vyšla poprvé při překladu Sparks'ova životopisu Washingtona.

právě amerikánská a jednoduchá: „má žena“. Choť, můj drahý markýze! Ano, i vy chycen! Ach, měl bych velikou chuť smáti se. Dobře jsem viděl, podle Vašich neustálých chvalořečí o domácích radostech ve spojených obcích, že jste již kousl do vnadidla a že na konec budete přece lapen,- buďtež si sebe lepší filosof i voják. Konečně odbila Vaše hodinka. Z celého srdce jsem tím potěšen. To máte za to, že jste přišel přes celý ocean bojovat za odbojníky americké; stal jste se sám obětí strašlivé oné nákazy, štěstí domácího, kterouž člověk co živ jen jednou může býti uchvácen, jako od morové rány, neboť trvává tak dlouho jako on. Tak aspoň bývá u nás, a nevím, jak si tu věc ve Francouzích zařizujete. Buď ale jak buď, nejhorší přání, kteréž ve svém srdci nalézám pro Vás a pro paní de Chastellux, jest abyste se ani jeden ani druhý nevyléčili nikdy z nemoci této po čas Vašeho pozemského živobytí.“

„Washington mohl mluviti právem o domácím štěstí. Sedmmecítma let stár, ubíraje se od vojska, kdež se pokryl slávou v boji proti Francouzsku, * nalezl družku vedle svého srdce, kteráž jej přečkala. Jak ji poznal a zamiloval, vypravuje podání zachované v jeho rodině.“

„Bylo to r. 1758. Plukovník Washington, na pěším koni, v jednoduchém oděvu vojenském, provázen jedním toliko služebníkem vzhledu bojovného jako jeho pán, chtěl právě přejíti brodem Williamským nad Pamunkeyem, když jej zastavil šlechtic virginský, vrozená to dobrosrdečnost a hostinnost, jakož v té třídě tehdáž obyčejem bylo. Nadarmo chtěl plukovník pokračovati ve své cestě, dovolávaje se pilných svých záležitostí ve Williamsburgu a povinnosti své, přinesti důležité zprávy guvernérovi. Byl na statku pana Chamberlayne a ten nechtěl slyšení dáti žádným námítkám. Jmeno Washingtonovo bylo již tehdáž drahé všem Virginským; nebylať to osoba, kterouž by někdo pustil okolo svých dveří, dopadna jí šťastnou náhodou. Bránil se sice s počátku statečně, Chamberlayne však vypravoval mu o roztomilé mladé vdově, kterouž ochraňuje pod svou střechou a jíž by plukovníka rád představil, až se zdráhající vzdal. Slíbil zůstati přes oběd, avšak nic déle; hned po něm chtěl sednouti na kůň a použíti noci, aby dorazil do Williamsburgu, než by Jeho Excellence vstala. Dal potřebné rozkazy věrnému svému služebníku Bishopovi a vešel za svým hostitelem do domu. Dopoledne minulo, večer přicházel, a Bishop čekal, drže jednou rukou oblíbenou klisnu plukovníkovu a druhou se chystaje podržeti mu třmeny. Slunce zapadalo a plukovník nepřicházel ještě. ‚Totě k smíchu,‘ opakoval si starý voják, ‚totě opravdu k smíchu, přece bývá jindy tak na

* V sedmileté válce, v níž Anglicko po straně Pruska proti Rakousku a spojenému s ním Francouzsku stálo, i v osadách mimo Evropu na ně dorážejíc.

vlas.‘ — Čekal ještě dlouho, a když si konečně Washington vzpomněl vysvoboditi ubohého zimou se třesoucího Bishopa, bylo již příliš pozdě k odjezdu, noc byla příliš tmavá, a nezbývalo tedy nic leč počkati na zejtřek. Druhého dne jedva že slunce vyšlo, seděl již zamilovaný plukovník na koni. Záležitosti jeho ve Williamsburgu byly brzy odbyty, a od té doby bylo jej častěji vidět ubírati se k Bílému domu, příbytku onoho virginského šlechtice, kdež se brzy všecko začalo chystati k svatbě.“

„Mladá tato vdova, paní Custis-ová, byla rovněž bohatá jako krásná, ve všem ohledu velmi skvělá to partie, a co nad to i výtečná paní. Bystrá a vážná, ochotná i mlčelivá, štědrá i hospodyňská, spojovala s uměním ukázati se ve velkém světě nábožnost neméně jednoduchou než hlubokou. První její vychování nebylo pečlivější než vychování jiných mladých Američanek jejího času, i neznala jiných žádostí leč aby vyplnila důkladně své povinnosti, aby se líbila jejím a aby přispívala k jejich štěstí. Když ale manžel její byl povolán vésti vládu Ameriky, shledal ji každý výborně na místě po boku náčelníka státu. Necítíc ani chuť ani sílu k živému účastenství v bojích a intrikách stran a bojíc se aby nevhodným vykročením ničeho nezadala zájmům obecným, vystříhala se vždy pečlivě všeho, co by jí bylo mohlo vtrhnouti u vír politiky. Nechtěla a neuměla hájiti záležitostí Washingtonových jinak leč získajíc sobě lásku a doplňujíc mlčelivou přísnost svého manžela pozornostmi a milou ochotností k osobám. Nebylo to nedostatkem odvahy a oddanosti; po čas války o neodvislost Ameriky nelitovala žádného roku nejdelších cest, aby sdílela s Washingtonem utrpení a nedostatek zimních bytů v chatrči, a tím spůsobem směla se na konci svého živobytí před svými vnuky honositi, „že vždy slyšela první ránu z děla na začátku a poslední ránu na konci každého tažení.“ Jednoho dne, když nepřítel ležení americkému hrozil, radili vyšší důstojníci k tomu, aby ji a její srdnaté družky s místa nebezpečného odvezti dal. ‚Nikoliv,‘ odpověděl vrchní general, ‚budeme se lépe potýkati u přítomnosti našich žen.‘“

„Washington nenáležel k oněm osobám, ježto přirozených a obyčejných povinností života jakožto něco příliš jednotvárného zanedbávají, aby vyhledávaly ony výminečné a nesnadné povinnosti, kteréž za velkých rozhodných dob místa mají. Nebral nikdy své vlastenectví za záminku, aby mohl zanedbávati svou ženu. U prostřed všech bouří politických a válečných zůstával manželem věrným a pečlivým, snad více pozorným než vlastně něžným, ježto povaha jeho byla méně vzletná, více však důvěrná a přátelská. Z dopisů jeho k paní Washingtonové pozůstalo jediné toliko psaní, v němž se s ní loučí, odcházeje přejmout

vrchní velitelství nad vojskem americkým. Ačkoliv se v psaní tomto více snaha jeví ulehčiti manželce její odloučenost, nežli žalost vlastní, přece dýše v něm všude cit opravdový a silný. ‚Měsíc ztrávený u Vás poskytl by mně více pravého štěstí, než ho mohu očekávati prázden naší domácnosti, třeba by má vzdálenost sedmkrát sedm let trvala. Ještě se mi však toto břemeno jaksi vůlí boží ukládá, naději se, že mi dopřeje vyvesti aspoň něco dobrého .... Nedbám nic prací a nebezpečenství polního tažení; jediné co mne bude hnísti, bude pomyšlení na dlouhou chvíli, která Vás, vím to dobře, bude trápiti, že budete opuštěna. Prosím Vás, ozbrojte se vší svou statečnou myslí a travte svůj čas co nejpříjemněji bude možné. Nic mne nepotěší tak, jako když poznám, že tak činíte, a když to z Vašeho vlastního psaní poznám. Žádám toužebně, byste si mohla všecko co nejlépe možná spořádati tak, abyste mohla býti spokojená a dobré mysli, aspoň až po jistou míru. Přitížilo by se mně velice, kdybych viděl, že se trápíte a lítost máte z něčeho, čemu jsem se skutečně nemohl uhnouti. Jakož živobytí vždycky jest nejisté ... přikládám poslední vůli k tomuto listu. Výhody, kteréž Vám tou písemností pojišťuji, kdybych měl umříti, budou Vám, tak doufám, docela vhod.‘“

„Štítě se velice všeho přepínání, dílem i z úcty k sobě samému, vyjadřoval Washington často nejvřelejší své city slovy tak střízlivými, že se až suchými zdají. Bylo by nepravé hledati proto nějakou chybu v jeho srdci, a jestli vždycky neoplakával výrazy co nejtklivějšími údy své rodiny, kteréž Bůh od něho odvolal, nezapomínal proto přece na mrtvé, přenášeje na jich dítky s nejvěrnější a nejlaskavější pamětí všecky city a péče, kteréž byl dříve věnoval jejich rodičům. Nikdo nepojal a nevykonával lépe povinnosti, které spočívají na hlavě rodiny. Paní Washingtonová neporodila mu žádných dítek; za to přijal po sobě za své dítky své ženy s prvního manželství, jejich dítky, dítky svých vlastních bratrů a opět jejich dítky. ‚Přijďte se usadit v Mount-Vernonu,‘ říkával jim zkrátka, ‚nikde nebudete žíti tak pokojně a tak lacino, nikde nebudou vás tak rádi vidět.‘ A nepřestával pouze na tom, že je pod svou střechu shromažďoval; on je i vychovával a s vytrvalou laskavostí v živobytí uváděl.“

„V kruhu své rodiny, když mu nepřekážela přítomnost nějakého cizího, býval vážný, zamyšlený, roztržitý; nekazil však tím veselou a bujnou mysl mladých. Mysl jeho neznala žádné omrzelosti. ‚Často,‘ vypravuje vnučka paní Washingtonové, ‚viděla jsem jej smáti se a vyrážeti z celého srdce při hluku mého žvatlání a mých šprýmů. Pravda, nepřijímal rovně trpělivě i kousky svých bratrovců, a však sama jeho přísnost nebyla tak tvrdá jako kázeň, jížto mládež americká toho času

bývala podrobena, a jestli se jednoho dne ukázal hotovým potrestati vlastní rukou malého Vavřince, kterýž byl utekl z ústavu vychovacího strachem že bude bit, zapověděl přece v témž psaní všecko tělesné trestání Jiřího, který již přestal býti dítětem: ‚Jest již v tom věku, kde může lépe rozuměti důvodům než ranám.‘ Předkládání Washingtonovo bývalo ostatně dosti důrazné, by se mu mohlo náležitě porozuměti, a nerříditi se jím bylo tolik jako vzdáti se dědictví. ‚Uslyším-li kdy, že je proč stěžovati si na Vás, mějte za jisté, že Vás pustím ze srdce a že přijdete o všecky naděje, jež byste byl mohl na mne skládat v budoucnosti.‘“

„Sám málo zběhlý v krásném literním umění nepřikládal jemu Washington veliké důležitosti. Možné-li souditi podle předpisů, jež dal k vychování svých bratrovců, považoval to za dobré a postačitelné, v čem byl sám ve mládí svém vycvičen: ‚Zapotřebí především vésti jejich pozornost k oněm studiím, kteréž jim mohou dodat schopnosti k obecným záležitostem života. Mezi jiným doléhám velice na dobré písmo, na arithmetiku a na začáteční částky věd mathematických.‘“

„Pod stanem i v presidentském palácu našel vždycky dost času psáti svým mladým lidem, aby je vedl svou radou při vstoupení do světa. Nejpodrobnější pravidla obleku a společenské způsobnosti běží v těchto psaních vedle nejvznešenějších zásad náboženosti a mravnosti: ‚Do kostela a k slavným příležitostem třeba míti vždycky lepší oděv, který se nebere všedně. To není žádné většení výloh. Když nastane potřeba nového oděvu, stane se ten všedním, jejž jsme schovávali k slavnějším příležitostem .... Ať jest vaše srdce otevřeno každému neštěstí a utrpení vašeho bližního. Ať vaše ruka uděluje, jak stačí váš váček. Zpomínejte si na halíř vdovin. Kdož žebroní, nezasluhuje útrpnosti, každý ale jest hoden, aby se žádost jeho vyšetřila, pro obávání, aby netrpěl dobrý.‘“

„A tohoto pravidla držel se sám věrně, zvláště v Mount-Vernonu, kdež nejraději šířil svá dobrodiní, poněvadž tam nejlépe znal, kde je třeba bídě ulehčovati; tam byl celému okolí osvíceným a šlechetným ochráncem. Také se tam vracel pokaždé s radostí, a bylo chudým jeho sousedům dvojnásobnou radostí, když slyšeli že opět přišel, neboť zvěděli tím, že se jim v neštěstí ulehčí a že vlast není více v nebezpečenství.“

John Franklin a jeho přechůdcové.

II.

Když Parry plul do ledového moře, hledaje kolem severní Ameriky průjezd do velikého oceanu, vyslána jest z Anglicka i jiná výprava, jež měla *po zemi* skoumati břehy severní Ameriky a tím prospěti k rozluštění otázky, na kterou plavci samotni posud marně odpovědíti se snažili. V čelo této výpravy postaven jest muž, jenž se byl na cestě Buchanově r. 1818 co velitel jedné lodi proslavil podnikavostí a neohrožeností, John Franklin. Dne 23. května 1819 opustil Franklin s průvodci svými břehy anglické a připlul dne 30. srpna po nebezpečné cestě do tvrze Yorku, stanoviska to obchodní společnosti Hudsonské, u vtoku řeky Nelsonu do velikého zálivu Hudsonova. Po krátkém odpočinutí podnikli 9. září cestu k severním břehům, jdouce nejprvé k západu do tvrze Chipewyan, kamž dne 20. března 1820 zakusivše nesmírné zimy dorazili. Sem dospěl v červenci i průvodce Franklinův, dr. Richardson, mimo nějž i šestnácte kupeckých cestovatelů k nim se přidružilo, a dne 18. července vypravili se všickni z tvrze Chipewyan, chtíce ještě v dobrém počasí vniknouti až k ústí řeky Měděných dolův (Kupferminenfluss) a tam přezimovati. Než veliké namáhání jejich, aby tam dorazili, bylo marné, prudké mrazy přikvapily a přinutily je zůstati přes zimu pod 64° 28′ severní šířky, nedaleko řeky Měděných dolů, asi 275 hodin ode tvrze Chipewyan. Tu si vystavili chyžici, postříleli mnoho sobů, jejichž masem se živili, a dali si i z tvrze Providence potravy přinesti. Tak přestáli šťastně krutou zimu, a v červnu 1821 opustili své zimní stanovisko, kterémuž dali hlučné jmeno „Fort Enterprise“ (Tvrz Podniknutí). Než odpluli, přislíbil Franklinovi vůdce okolních Indianů, že nejdéle do září bude v této tvrzi hojně potravy uloženo, aby při návratu svém těmito pustými krajinami nezhynuli hladem.

Dne 18. července dostali se k ústí řeky Měděných dolů, asi 160 hodin ode tvrze Enterprise; dne 21. pustila se celá společnost na dvou slabých pramicích ze březové kory na šíré moře polární. Moře bylo u prostřed léta bez ledu, proud vody šel k východu; obrátil se tedy Franklin za proudem, skoumaje břehy mořské až za ústí řeky Hood a za chobot Korunovací (Coronation Bay). Tímto skoumáním však stráveno mnoho času a přece nevypátráno ani zúplna sedm stupňů délky; i seznal Franklin, že na chatrných bárkách nelze by bylo zápasiti se zimou a s ledem, a odhodlal se k návratu, nazvav místo, od

kterého se vrátil, Point Turnagain (Vrácení). Po řece Hood zamýšleli do tvrze Enterprise; v řece této však jest mnoho vysokých vodopádů, a nadto byly jejich pramice příliš veliké pro mělkou vodu, i nuceni jsou tedy menší dvě pramice si sbíti.

Dne 1. září byly pramice dohotoveny a pokračováno v cestě. Ale hned s počátku potkali se s nejkrutějšími překážkami; prudké vichřice a chumelice pronásledovaly je, a ubozí cestovatelé musili několik dní po sobě na zasněžené zemi ležeti, nemajíce ani ohně k zahřání ani dost potravy k občerstvení. Když se však okolnosti nelepšily, musili přece pokračovati ku předu; všickni byli nad míru zemdlelí; Franklin sám hladem omdlel. Byl to však jenom počátek horších strastí. Vítr vál tak prudce, že lidé nesoucí pramice často povaleni jsou; pro mdlobu klesajíce pod svým břemenem, nechali neprozřetelní nosiči porouchaných pramic za sebou — osudný krok, učiněný mimo vůli Franklinovu. Nebo když utrmáceni hladem a dlouhým broděním se ve sněhu došli k řece Měděných dolů, stáli v zoufalství u břehů, nevědouce jak by se dostali na druhou stranu. Smělý dr. Richardson vrhl se do řeky, chtě přeplovati, ale zemdlelý byl by utonul a jest vytažen polomrtvý. Konečně upletli pramici z vrbového proutí a natřevše ji dehtem přeplavili se. Však ani tu nebylo ještě spásy. Umořeni hladem nemohli než asi tři hodiny cesty denně uraziti, nemajíce jiné potravy leč kaši z rozkrájené a uvařené kůže. Konečně blížila se hodina vysvobození — dne 11. října spatřili před sebou tvrz Enterprise. Ale hrozně sklamána jest naděje ubohých poutníků! Tvrz byla pusta, nikde ani duše lidské ani sousta potravy!

Vidouce se tak trpce sklamány v očekávání svém, že by tu nalezli všeho dostatek, usedli si v zoufalství, nemohouce promluviti ani slova — jen hojné slzy ronily se z umdlených zraků. Když se poněkud zpamatovali, jali se bedlivěji prohledávati dům, i nalezli několik koží sobových, jež při svém předešlém zde pobytí byli pohodili; nalezli i něco kostí v popeli. Z toho a z kusů pergaménu, jímž okna místo skla opatřena byla, uvařili si polívku. Nevida tu spásy odvážil se Franklin s dvěma průvodci do tvrze Providence; byli však všickni tak sesláblí, že za šest hodin ušli jen dvě hodiny cesty. Druhého dne spadl Franklin se skály a porouchav se musil se vrátiti do tvrze Enterprise; i dostal se tam leza nejvíce po čtyrech, jeho průvodcové šli dále. V tvrzi Enterprise shledal pozůstalé v úplném zoufalství; ležíce na zemi plakali, a sotva že Franklinem přemluveni jsou, aby požili nějaké potravy. Franklin sám byl tak slabý, že stěží s lavice vstáti mohl; sobův bylo hojně vůkol, ale nikdo nebyl s to aby ručnici vzal do ruky, natož pak aby mířil a vystřelil! Ale ani tu nepozbyl

Franklin statečnosti, domlouvaje svým druhům a slibuje jim vysvobození z těchto strastí. Zatím přišel do tvrze i Richardson, který se s několika druhy u řeky Měděných dolů od Franklina oddělil; ač ničehož nepřinášel, nabyla přece společnost přimnožením tímto lepší mysli. Hepburn, jeden ze společníků Richardsonových, zastřelil divokou kunu — byloť první maso po úplném měsící! Hepburn měl s sebou výtisk sv. písma; z toho předčítal ostatním; to jim bylo jediným pramenem útěchy! Konečně však přišla spása. Dne 7. listopadu zaslechl Franklin vrávoraje ze tvrze, by sebral něco dříví, na blízku vystřelení. Byliť to Indiáni, jež byl vyslaný napřed od Franklina Back s potravou do tvrze vypravil. Šlechetní divochové činili vše sečkoli byli, aby zachovali život trpícím pocestným. Dne 16. listopadu opustili tento „dům strasti“, jak nyní tvrzi Enterprise přezděno, Indiáni dali jim své střevíce a podporovali sesláblé v chůzi. Brzo přišly jim vstříc i sáně se psy, ježto jim z tvrze Providence poslali. I dostali se šťastně do Providence a do Montrealu v Kanadě. Taf jest první výprava Franklinova do tajemných krajin severních.

Když Franklin na březích amerických tužil neohroženost svou, nespouštěli Angličané s mysli severozápadní průjezd. Parry, vrátiv se sotva z první cesty své, počal přemýšleti o nové výpravě a dne 8. května 1821 plul již na dvou lodích, Fury a Hekla, od břehův anglických k severní Americe. Na počátku července octl se v úžině Hudsonově, vrazil na hory ledné a zmítán jest prudkými proudy mořskými, až se v srpnu dostali k ostrovu Southamptonu. Hledajícího pak směrem západním průjezd vrhaly jej bouře sem tam, aniž by byl nalezl cesty k západu; přinucen jest jako na první cestě své přezimovati v moři ledovém na jihovýchodním konci půlostrova Melville. I tenkráte opět uměl čilý vůdce zaměstnávati a baviti lid svůj; mimo hry divadelní provozována jest i hudba a dávány koncerty v pustinách věčného ledu. Též Eskymáci, obývající na břehu, přispívali k jejich vyražení; přicházejíce sami každodenně na lodi zvali plavce k sobě, i chovali se k nim po celý ten čas přívětivě a poctivě.

Teprvé 8. července 1822 bylo lze pomysliti na další plavbu; vyřezán jest pilou průplav v ledu a lodi se hnuly ku předu; ale ihned zastavena jest plavba ohromnými krami ledu, jež proud severní na ně hnal, a za několik neděl dostali se sotva o několik hodin cesty dále. Vida že nemožno plouti ledem, odhodlal se Parry k cestě po pevné zemi. Dne 14. srpna vstoupil na břeh, a již 18. došel k úžině, kterouž dle svých lodí nazval *drahou Fury* a *Hekla*; leč marně se pokoušeli vjeti s loďmi v úžinu tuto. Vyslal tedy Parry několik lidí svých, aby vyšetřili severní břeh; ti došedše asi třicet hodin k zá-

padu přinesli zprávu, že se protější břeh uhýbá k jihu, okolní moře však že jest celé pokryto ledem. Zatím se přiblížila zima a Parry musil tu přezimovati po druhé. Tenkráte vysvobozeni jsou z tohoto zimního žaláře až v srpnu 1823; musili však prvé vyřezati půl hodiny cesty dlouhý průplav v ledu. Parry chtěl i tohoto roku ještě dále pokračovati; ale lékařové odporovali, a Parry se vrátil po půl třetím létě do Angličan, kdež byl pokládán již za zhynulého i s lidem.

Nezdaření dvojí cesty neodstrašilo Parry-ho od dalších podniků; sotva se vrátil do vlasti své, počal chystati se k nové výpravě do těchže krajin; zvláště chtěl ohledati Vjezd prince regenta, jímž doufal dostati se do širého moře polárního; stejnou dobou měly i tři jiné výpravy vyslány býti, aby se všech stran chopily se zamodrchané otázky. Dne 19. května 1824 plul Parry po třetí do moří polárních s týmiž loďmi, kteréž na předešlé cestě s sebou měl, Hekla a Fury. I tenkráte musil přezimovati, zpytoval Vjezd prince regenta a okolní břehy, ale ani tenkráte nepodařilo se mu, vjeti v toužebně očekáváné šíré moře polární. Pozbyv lodi Fury, ježto byla na břeh vržena a porouchána, vrátil se 31. srpna 1825 do Evropy.

Zatím byly i ostatní tři výpravy vyslány, prohledávajíce určené končiny. První, vedená kapitánem *Lyonem,* měla doraziti až k místu, od kterého se byl r. 1821 Franklin vrátil; druhé výpravy vůdcem byl Franklin sám, maje vniknouti po břehu mořském od řeky Mackenzie až k úžině Behringově; třetí, řízená *Beechey-m*, plula od západu do úžiny Behringovy. Lyon odplul z Anglicka dne 19. června 1825; dne 22. srpna byl u ostrova Southamptonu a vesloval do úžiny Welcome. Tu povstaly všecky živly proti smělým plavcům: střelka magnetická přestala ukazovati, hustá mlha zakryla jim celou krajinu, ohromné vlny zmítaly lodí, a pouze neohrožeností a obezřelostí Lyona i mužstva loď zachráněna. Lyon nazval toto místo *Chobotem Milosti Boží;* ale již 12. září uchváceni jsou novou bouří, v níž i poslední kotvici ztratili. Vrátili se tedy nazpět nepořídivše ničehož.

Druhá výprava, jíž velel Franklin, vyplula z Liverpoolu dne 16. mora 1825, v březnu byla v Novém Yorku, a šla až k *Velikému Jezeru Medvědímu*, odkudž se Franklin pustil bez meškání s několika druhy lolů po řece Mackenzie, aby se přesvědčil o stavu ledu v moři. Dne 14. srpna dostal se až k severovýchodnímu ústí řeky Mackenzie; před sebou k severu viděl šíré moře, z blízkého ostrova bylo viděti jižně *Hory Skalnaté.* Ohledav krajinu vrátil se ke stanovisku na Velikém Jezeře Medvědím, kdežto mínili přezimovati. Zde vystavena jest budova nazvána *tvrzí Franklinovou*; asi šedesáte lidí, Angličanů, Skotů, Kanaďanů, Eskimáků, Indiánů, mezi nimi ženy a děti, slavilo tu hlučně

a vesele vánoční svátky. Teprvé 28. června 1826 počal se hýbati led na řece Mackenzie; pramice jejich pluly po řece až do 3. července. Tu se výprava rozdělila: Franklin se pustil na dvou pramicích k západu se čtrnácti muži; Richardson s desíti též na dvou pramicich k východu. Franklin dospěl 7. července k ústí Mackenzie a 15. byl u řeky Babbage, tu se však octl mezi ledem v husté mhle, i nebylo lze plaviti se dále. Měsíc právě uplynulý byl nejpohodlnějším k plavbě počasím v oněch krajích, a Franklin urazil jenom deset stupňů délky (v těchto stranách 187 hodin). Odtud až k Mysu Ledovému měl ještě deset stupňů; pustiv naději, že by tam doraziti mohl, obrátil se nazpět na místě, jež *Return-Reef* nazval. Nevědělť e, že *Beechey*, vůdce třetí výpravy, vniknuv úžinou Behringovou do moře ledového, poslal mu naproti pramici, jež 75 hodin odtud západně naň čekati měla. Dne 18. srpna nastoupil Franklin cestu zpáteční a 21. září byl již ve tvrzi po něm nazvané. Richardson byl již dříve se vrátil, vykonav úkol vyměřený — ohledal totiž břeh mořský od řeky Mackenzie až po Mys Bathurst, a vjeda do úžiny *Dolphin and Union*, spatřil ponejprv jiho-západní část kraje, později zemí Viktoriinou zvaného. Vykonavše tedy aspoň částečně úkol svůj přezimovali všickni ve tvrzi Franklinově a následujícího jara vrátili se do vlasti své.

Kapitán Beechey, vůdce třetí výpravy, byl zatím r. 1825 v květnu opustil Anglicko, plul okolo Mysu Hoorn, zastavil se na ostrově Otahaiti a na ostrovech Sandwichských, odtud se bral ke Kamčatce a doplul v červenci 1826 na ostrov Chamisso v Sundu Kotzebueově; sem měl přijíti Franklin, kdyby se mu podařilo vniknouti k západu. Smělý Beechey plul pak ještě dále, až náramné kry ledu plavbu zastavily. Poněvadž jeho loď nebyla zřízena k plavbě ledem, musil se konečně vrátiti do sundu Kotzebueova; nejsmělejšího však ze druhů svých, Elsona, poslal s desíti muži Franklinovi naproti. I poštěstilo se statečným těmto mužům vniknouti až za Mys Ledový, k místu jež Končinou *Barrow-ovou* nazvali. Téhož dne však, kteréhož Franklin došel k Return-reefu, 18. srpna, vrátil se Elson do sundu Kotzebueova, tak že by byl Franklin, i kdyby byl v cestě své pokračoval, přece nikoho více nenalezl. Beechey odplul před zimou k jihu, opatřil se potravou a následujícího roku opět vnikl do úžiny Behringovy; nenalezna však žádné stopy po Franklinovi odhodlal se na podzim k návratu do Anglicka, kamž v říjnu 1830 dospěl.

Všecky tyto nešťastné plavby nemohly udusiti podnikavost anglickou. S vytrvalostí, jak se v té míře sotva u kterého jiného národu kdy osvědčila, pokračovali v cestách na sever. Poněvadž se však o *průjezdu severozápadním* již vůbec pochybovalo, učiněn jest návrh, aby se hle-

dělo k vypátrání *severního pólu*. V čelo této výpravy postaven jest proslulý Parry, jenž se byl nedávno předtím ze třetí cesty své vrátil. Franklin, jenž na dvou cestách svých poznal povahu končin ledových, vyjádřil se v rozmluvě s Parrym, že se mu zdá možné býti, vniknouti na *saních* až k severnímu pólu, a *Scoresby*, jenž byl r. 1822 skoumal moře gronské, ujišťoval, že na severu viděl velmi rozsáhlé hladké roviny ledu. Anglická admiralita, přijavši návrhy mužů tak zkušených, kázala připraviti čluny zcela zvláště zřízené; bylyť 20 stř. dlouhé a 7 stř. široké a co možná silné; stežeň 19 stř. vysoký byl ze dřeva bambusového, lehký, tuhý a ohebný; prostory na potravu, šatstvo a vědecké nástroje zcela nepřístupny vodě. Každý člun měl nésti dva důstojníky, dvanácte sprostých plavců, potravu a jiné potřeby, vůbec 3753 libry. Mimo to vzaly s sebou čtvery sáně, aby mohli i po ledě dostati se dále. K Parry-mu připojili se *Clarke Ross* a *Crozier*, oba smělí plavci, kteří později prosluli. Dne 4. dubna 1827 odplul Parry z Anglicka na lodi své Hekla, ježto čluny na sever vléci měla; dne 19. byl v Hammerfestu v Norvéžsku, kdežto vzal s sebou osm *sobů* dobře vycvičených. Odtud plavil se za povětří velmi bouřlivého ke Špicberkům; nejpříznivější počasí k cestě na severní pól však zatím již uplynulo; nahlížeje, že již sotva dojde účelu svého, zůstavil soby za sebou, a se čluny a saněmi bral se dále, opatřen potravou na 71 dní. Na čtyřicet hodin bylo moře hladké jako zrcadlo; když se ale dostali na kraj ledu, shledáno že jest nestejný, tu tlustý tam tenký, na mnoze drsnatý a rozrhaný, tak že velmi bylo nesnadno pokračovati v cestě.

Parry seznal brzo, že bude lépe cestovati v noci a ve dne odpočívati. Bylo ovšem i v noci světlo, ano slunce nezacházelo; ale sníh a led netřpytěly se tak příliš a nevadily očím jako ve dne; také bylo ve dne tepleji a lid mohl mokré šatstvo snadněji osušiti, za to byly v noci husté mlhy velmi nepohodlné. I stávalo se zhusta, že lid ani nevěděl, zdali večer neb ráno. Když večer vstávali z lože k práci, konali *ranní* modlitby a svlékli noční šat, záležející v látce podšívané ovčichem, i obklékli šat pocestný, ať byl již suchý neb vlhký; suchý navlhnul beztoho za chvilku opět. Potom posnídali kakao a kus sucharu a cestovalo se dále. Ale cesta šla velmi zdlouhavě; led byl drsnatý, ještě časté, kry ledu se někdy počaly pohybovati, a bylo rovněž nebezpečné býti na nich jako mezi nimi. Dne 25. června začali pouť svou na sever pod 81° 13′, a 29. byli pod 81° 23′, vnikli tedy za 4 dny jen asi $2^1/_2$ míle dále k severu. Nepříznivý tento výsledek tajili důstojníci lu, aby mu neodňali odhodlanosti; věděliť arci, že až k pólu nevniknou, ažili se však dojíti aspoň k 83°, poněvadž v tom případu byla plavcům l vlády slíbena odměna 1000 liber sterlinků, čehož ale tito nevěděli.

Chování plavců bylo příkladné; přes náramné namáhání, hrozný déšť, hustou mlhu a často strašnou chumelici byli vždy bodré mysli, divíce se jen, že trvá tak dlouho, než se ten 83. stupeň objeví. Dne 22. července byli pod 82° 43′ 5″, dne 26. však pod 82° 40′ 23″, byli tedy hnáni zpět, ač pracně se dobývali k severu. Hnaltě prudký vítr od severu a kry ledu šly k jihu. Tu viděl Parry, že není naděje dostati se dále. I dal lidem svým den k odpočinutí, jsa odhodlán navrátiti se. Byl vnikl až k 82° 45′ sev. šířky; než všecka obezřelost a neohroženost velikého plavce, všecka obětovnost lidu jeho byla marna, tajemný pól nebyl objeven. Vrátil se do Anglicka a od té doby nepodnikl žádné plavby na sever.

Zatím přemýšlelo se v Anglicku opět o průjezdu severozápadním. Kapitán *Jan Ross,* jenž byl r. 1818 nešťastnou cestu do moře ledového konal, odhodlal se po dlouhém odpočinutí k nové plavbě. Poněvadž ale první cestou svou pozbyl důvěry vládní, nemohl se spoléhati na podporu její; za to se mu dostalo přízně bohatého soukromníka, Felixa *Bootha*, jenž k tomu konci přispěl 17.000 liber ster. (asi 170.000 zl. stř.), Ross pak sám obětoval k tomu 3000 lib. Koupil parní loď Victory, vzal s sebou lékaře a 19 plavcův i odplul 23. května 1829 z Temže; s ním i bratrovec jeho Jakub *Clarke Ross*, jenž si byl od r. 1818 na rozličných cestách získal pověst vzdělaného a smělého plavce. Ross měl s sebou potravy na tisíc duší, zásobu uhlí, oba čluny, jež měl Franklin na druhé cestě své, a malou loďku Krusenstern zvanou. Velmi záhy ukázalo se, že se parník Victory nehodí do té plavby; ztratil přední stežeň v bouři a musil v Holsteinburgu na Gronlandě býti opraven. V srpnu doplul Ross do sundu Lancasterského a navštívil břeh, na kterémž loď Fury na cestě Parry'ho se rozbila; i nalezl tu ještě potravu zůstavenou po ní v dobrém stavu; po lodi samé však nebylo stopy. Potom plul do *Vjezdu prince regenta*, pustil se k jihozápadu, skoumal mnoho chobotův a úžin, až se 1. října pod 70°. sev. š. a 90° záp. délky octnul před neproniknutelnou hrází ledovou. Zde musil tedy přezimovati. Neznámou posud zemi tuto nazval po bohatém příteli svém *Boothia Felix.* Zde navštěvován jest Ross od Eskimáků, od kterých se dověděl, že asi dvacet hodin cesty k jihozápadu dvoji velké moře se prostírá, jen úzkým kusem země od sebe oddělené. V dubnu cestoval Ross do krajiny té a přesvědčil se o pravdě slov jejich, že krajina severní spojena jest s jižní dvojím pohořím, až osm hodin cesty širokým. Navštíviv tuto krajinu podruhé ohledal toto *okřidlí Boothské* (Boothia Isthmus) a skoumal západní břeh až po 99° záp. délky, tedy jen 120 hodin od místa, ku kterému byl Franklin vnikl na první cestě své.

Mnohem znamenitější stala se však tato cesta Rossova nalezením *magnetického severního pólu.* Clarke Ross jal se totiž v létě 1830

vyměřovati břeh na 25 hodin k severozápadu a přišel až na 5 hodin k místu, ježto dle jeho výpočtu magnetickým polem býti musilo; neměl však tenkráte potřebných matematických strojů s sebou. V následující zimě činil mnohá magnetická pozorování a určil lépe polohu magnetického polu. Dne 27. května 1831 vydal se na cestu k onomu místu a 1. června byl již na severním magn. polu. Radost šťastného cestovatele těžko vypsati! „Bylo nám téměř," píše, „jako bychom byli vše již vykonali, proč jsme tak zdaleka přišli, jako by cesta naše se všelikými strastmi byla u konce a nám nezbývalo ničehož leč vrátiti se domů a býti blaženými." V této krajině magnetického polu jest břeh velmi nízký, vyvyšuje se ale asi půl hodiny do země znenáhla v pahorky asi 60 stř. vysoké. Příroda nepostavila pomníku na místo, jež učinila středištěm jedné z nejtajemnějších sil svých. Ross vztýčil tu prápor anglický a prohlásil severní pol za majetnost Velké Britanie. Nemajíce prostředků po ruce, nemohli, jak si přáli, vystavěti zde vysokou pevnou pyramidu, nýbrž přestali na pahrbku, jejž učinili z vápence a do něhož dali plechovou skřínku s listinou, ve kteréž vypsán jest děj nalezení polu a výsledek vědeckých pozorování na tomto místě. Clarke Ross přiblížil se k polu až na minutu, neboť odchylka magnetické střelky ukazovala na místě 89° 59′, scházela tedy jen jedna minuta. Magnetický tento pol leží na východním břehu země Boothia Felix, kde se úžina *James Ross* s mořem *Krále Viléma* schází.

Když částka plavců konala s mladším Rossem znamenitou pouť k magn. polu, byla ještě loď Victory v přístavu Felix ledem zatarasena, a teprvé na podzim 1831 podařilo se jim dostati ji ven. Ale všeliké namáhání oplouti východní konec Boothie bylo marné. Také nebylo naděje, že by porouchanou Victory zachránili, a poněvadž neměli potravy jen do června 1832, byli nyní v hrozných těchto pustinách u velikém nebezpečenství. Jediná jejich spása záležela v tom, aby se dostali na břeh, na kterém se Fury rozbila a kde bylo ještě něco potravy zůstaveno. I pustili se po pevné zemi a ušedše sto hodin cesty po zemi a drsnatém ledě dostali se utrmáceni hladem a namáháním na žádoucí břeh. Zde si vystavili chyžku a živili se zásobami po Fury tu zůstavenými. S ostrova *Leopoldova,* na kterýž se odsud odebrali, aby okolní krajinu prohlédli, spatřili, že Vjezd prince regenta, dráha Barrow-ova i sund Lancasterský jsou pokryty ledem; tuhá zima byla přede dveřmi i nezbývalo tedy leč vrátiti se na břeh, kdež si byli chyžici vystavěli. Teprvé v červenci 1833 vydali se na cestu, hledajíce východ ze Vjezdu prince regenta. Tenkráte nalezli plavnou vodu, pluli 25. srpna *Vjezdem Navy-Board* zvaným a spatřili třetího dne nenadále v dálce loď, která však po větru k jihovýchodu plula. Brzo potom spatřili druhou; i ta plula dále a nebylo naděje

že by si jich všimla. Tu však se vítr najednou zcela utišil a cizí loď spatřivši je poslala k nim člun. Loď, která je šťastně nalezla, byla *Isabella* z Hullu, na kteréž byl *Ross* sám r. 1818 svou cestu konal! Mužstvo Isabelly nechtělo ani věřiti, že by to byl kapitán Ross s lidem svým; v Anglicku se pokládal již dvě léta za mrtvého. Obapolná jich radost byla tedy nesmírná. Ross i jeho lid tak zhubeněli, že se více kostlivcům z hrobu povstalým než živým lidem podobali; zvykše si již ode čtyr let odpočívati na sněhu nebo na skále nemohli nyní ani spáti na pohodlných ložích, jakých se jim dostalo, a Ross sám vypravuje o sobě, že nemohl nikterak usnouti v posteli a musil si lehnouti na lavici. — Dne 19. října 1833 byl Ross po více než čtyrleté nepřítomnosti opět ve vlasti své. Radost z návratu jeho byla náramná. Neboť ač nenalezl severozápadního průjezdu, určil přece polohu magnetického polu, Boothia Felix byla odkryta. Mimo tři muže vrátila se celá výprava nazpět. Neohrožený Ross obdržel od parlamentu 5000 lib. ster., i mužstvo jeho odměněno.

Dlouhá nepřítomnost kapitána Rossa vzbudila v Anglicku obecné obávání, aby nezahynul v oněch osudných krajích, které již tolik statečných mužů pohltily. Vláda anglická ustanovila vyslati výpravu po zemi k vyhledání jeho; za vůdce jejího nabídl se kapitán *Back*, jenž byl průvodcem Franklinovým na první cestě a nyní spěchal z Italie domů, aby se postavil v čelo výpravy. V únoru 1833 plul Back do Ameriky, provázen schopným lékařem a přírodozpytcem Dr. Kingem a třemi plavci; ostatní lid měl býti vybrán ze zkušených kanadských lovců. Cesta byla mu od admirality vyměřena. Od Velikého Jezera Otročího měl se dáti k severovýchodu, aby dospěl k *Veliké řece Rybí* (nyní řekou Backovou zvané) a po té se dostal do moře polárního. Na břehu řeky měl vystavěti dům k přezimování, pak ale řeku samu vyskoumati, plouti až do moře, při ústí řeky postaviti znamení, jež by zdaleka viděti bylo, a zůstaviti tam písemní zprávu, že z jara přijde opět. Mimo to nařízeno mu, aby v zimě dal zhotoviti dva čluny, způsobné k plavbě po moři ledovém, a na těch aby plul až ku břehu, na němž Fury rozbita, tedy až do Vjezdu prince regentu. Na břehu, zvláště pak v úžině Fury a Hekla, pakli by tam přišel, měl bedlivý pozor dáti, jsou-li tam jaké stopy po Rossovi; setkal-li by se s Rossem ještě před oním Vjezdem, měl se ihned obrátiti a vzíti jej s sebou do některé osady společnosti Hudsonské. Na všechen způsob ale měl se v *polovici srpna* zpět vrátiti, aby v čas byl v zimním bytu svém. Zdálo-li by se mu však prospěšné, aby budoucího léta opět na cestu se vydal, dáno mu k tomu dovolení. Když ale v říjnu 1833 Ross do Angličan se vrátil, poslány jsou Backovi co nejspěšněji nové rozkazy, aby skoumal hlavně severovýchodní břehy.

Dne 8. srpna přišel Back do tvrze *Resolution* nad Velikým jezerem

Otročím. Tamější Indiáni zrazovali mu nebezpečnou plavbu po Velké řece Rybí, jejížto běh však sami dostatečně neznali, a chválili mu *Malou řeku Rybí*, jejíž břehy prý jsou stromovím porostlé a poskytují hojnost divokého ptactva. Dne 11. srpna počal Back plavbu svou po Velikém jezeře Otročím a plul podle břehů, jež tu až 1200 stř. vysoké jsou a strašně v jezero pohlížejí. Dne 19. dostal se do řeky Hoar-frost, vedoucí z Velikého jezera Otročího do jezera Aylmerského; přepluv mnoho malých jezer, říček, vodopádů a peřejů spatřil před sebou 26. srpna rozsáhlou hladinu jezera Aylmerského. Odtud vyslal k severu a severovýchodu čtyry muže, aby hledali Velikou řeku Rybí; i nalezli ji následujícího dne, kdežto ji byl již i Back nalezl, ana vytéká z jezera Sussexu. Dne 31. srpna počal plavbu po Veliké Rybí (Backově) řece. Na jezeře *Mošusových Volů* dostal se do velmi nebezpečných peřejů, na které jeho čluny příliš slabé byly; proto se dal na zpáteční cestu. Kanadští veslaři řídili porouchaný člun velmi obratně; avšak urazivše kus cesty musili dále se brátí pěšky po ostrém kamení a příkrých skalách, kde jediný křivý krok mohl smrtí býti zaplacen. Krajina okolní byla pustá, kamenitá, jen sem tam pozorovali hnědý neb tmavozelený mech, ale i ten byl vyprahlý; byltě to obraz hrozné pustoty. Cesta touto krajinou byla náramně trapná. Nesčíslná hejna much zatemňovala den zvláště v úzkých údolích a močálovitých místech; každý nepřikrytý díl těla byl jimi poset, létaly do úst a do nosu a píchaly velmi ostře. Z tváří ubohých pocestných tekla krev, bolest pálila jako oheň a spůsobovala závrať. Kdekoli se zastavili, což se musilo často činiti, vrhli se ubozí tváří na zem a naříkali bolestí.

Zatím byl jeden úředník společnosti Hudsonské vystavěl nad Velikým jezerem Otročím zimní byt, jenž jest nazván *Fort Reliance* (Tvrz důvěry). Ale i Tvrz důvěry stala se jim příbytkem hladu a bídy. Již po dvě léta poskytoval lov jen málo kořisti. Ptactvo opustilo krajinu, odletši do vzdálených lesů. Zástupy hladových Indiánů přicházely tam hledajíce potravu, a utrápení Evropané spatřili tu obrazy hrůzy, jakéž jen nejstrašnější bída zploditi může. Otec indiánský zabil ženu i děti své a kouřící se ještě maso jedl! Mužové zoufale patřili před sebe, matky hleděly ukonejšiti plačící děti, které neustále o potravu křičely. Při tom vystupovala zima až na 50° R. Lidem praskala kůže, suché dříví pukalo. Dne 25. dubna dostal Back zprávu, že se Ross vrátil do Anglicka. Jediným úkolem jeho bylo nyní vyšetření severního břehu. Zakopav zbytečnou potravu do země a zatarasiv tvrz plul opět k severu, a 1. července byl již u jezera Mošusových Volů, od kteréhož se vloni vrátiti musil. Plavba po Velké Rybí řece byla opět velmi nebezpečná; 28. července připlul k jezeru Franklinovu, dověděl se od vlídných Eskimáků, že jest

na blízku moře, i dostal se k němu u Mysu Victoria. Tu nalezli tedy ústí Velké Rybí řeky, kteráž ve svém křivolakém, prudkém, asi 110 zeměp. mil obnášejícím běhu protéká krajinu tak neúrodnou a pustou, že na celém břehu jejím ani jediného stromu nebylo viděti. Tvoříc v celém běhu svém neméně než 83 vodospády a peřeje padá pod 67° sev. š. do moře. Backovy pokusy plouti po tomto moři nezdařily se. Ohledav choboty *Irby* a *Mangles* nalezl led k východu i západu; úmysl svůj, vniknouti po zemi neb po moři až ke končině návratu (Point Turnagain) musil pustiti mimo sebe. Dne 27. září byl již opět ve tvrzi Reliance, v březnu pustil se k jihu a vrátil se na podzim 1835 do Angličan.

Než neodpočíval Back dlouho po cestě tak namáhavé. Zeměpisecká společnost v Londýně pokládala za prospěšné vyšetření úžiny Zmrzlé č. Frozen Strait, ježto spojuje Frozen Canal s chobotem Repulse, a způsobila, že vláda tam vyslala loď Terror, jejíž velitelství svěřeno jest Backovi. Dne 14. června 1836 odplul se 72 muži z Temže, a byl ku konci července v dráze Davisově; ale tu se počíná opět nepřetržená řada nebezpečenství, led, mhla, Eskimáci. Terror zamrznul a byl metán s horou ledu sem tam; přezimovavše spěchali domů, nepořídivše tenkráte ničehož. Později byla táž loď určena k věcem ještě větším: s Clarkem Rossem plula do jižních moří ledových a později s Franklinem do dráhy Lancasterské.

Následujícího roku, 1837, počali dva podnikaví úředníci společnosti Hudsonské, *Dease* a *Simpson*, ohledávati onu částku severního břehu, ježto ležela mezi nejzápadnějším místem, ku kterémuž došel Franklin r. 1825, a nejvýchodnějším, kteréž dosáhl vyslaný od Beechey-e Elson; vzdálenost ta obnášela asi 80 hodin cesty, čímž vědomosti zeměpisné o těch krajích rozšířeny znamenitě. I v následujících letech 1838 a 1839 pokračovali v cestách svých vyšetřujíce krajinu od ústí řeky Měděných Dolův až po zemi Boothia Felix.

V následujících letech konal James Clarke Ross cesty své v jižním moři polárním a výsledky jejich byly znamenité. Šlechetného zápalu těmito plavbami vzbuzeného užil starý Barrow, jehož podnikavý duch byl k cestám na sever první podnět dal, aby způsobil novou výpravu k vyhledání severozápadního průjezdu. Lodi Erebus a Terror, které se právě z jihu vrátily, daly se s malými útratami k nové plavbě přichystati, každá jest opatřena parním strojem a Archimedským šroubem. Vedení této výpravy svěřeno jest proslavenému Franklinovi, veliteli Ereba; Terroru velel Crozier, jenž se též byl statným plavcem osvědčil. Franklin opustil Temži 26. května 1845; 26. července spatřila je naposledy loď prince of Wales pod 74° 48′ sev. šíř. a 66° 13′ záp. délky. Utkvěly tehdy obě lodi na ohromné

spoustě ledu, čekajíce, až roztaje led prostírající se po chobotu Baffinově, aby se lodi hnuly ku předu; tu doufaly že vplují v úžinu Barrowovu. Všecko bylo na obou lodích v nejlepším pořádku; od té doby nebylo o nich nic více slyšeno.

Admiralita londýnská dala Franklinovi určité rozkazy o cestě, kterou měl vykonati. Měltě co nejrychleji dospěti do chobotu Baffinova a do sundu Lancasterského, jež prý nepochybně nebudou ledem pokryty; odtud prý nebude nemožné dostati se na ostrov Melville; i zbývající ještě cestu asi 200 zeměp. mil mezi tímto ostrovem a úžinou Behringovou že bude snad moci bez překážky vykonati. Nařízeno Franklinovi zřejmě, aby nemařil času vyšetřováním částek mořských, ježto souvisí s drahou Barrowovou, nýbrž aby hnal bez přestání ku předu, až by se dostal k Mysu Walker-u, asi pod 74° 15′ sev. š. a 98° záp. délky. Tu měl nasaditi vše, aby se západním a jižním směrem dostal k úžině Behringově. Tato částka moře polárního poskytuje prý nejvíce naděje, že se tam nalezne průjezd do Tichého moře; měla-li by se však tato cesta nemožnou ukázati, raděno Franklinovi, aby vyšetřil vodu mezi ostrovy Devonem a Cornwallisem, zdali by snad tam nebylo lze nalézti lepší cestu do širého moře. Admiralita ukazovala zvláště na to, že země ležící severně od pevniny americké mohou sahati nanejvýš až k 240° vých. délky, poněvadž západně odtud nebylo nikdy viděti zemi. Raděno mu, aby Eskimákům příliš nedůvěřoval, obě lodi vždy při sobě držel, a čas po čase házel láhvice do moře, v nichž by byly papíry se zprávami o vědeckých výsledcích cesty jeho. Na tuto veledůležitou výpravu opatřeny jsou lodi hojně všelikými zásobami na tři léta; na obou lodích bylo 138 mužů.

Tři léta však uplynula, aniž by bylo slyšeti o Franklinovi; ani nejnepatrnější zpráva o něm nevnikla do Evropy. Domnívajíce se, že někde v ledě uvázl, usnesli se v Anglicku vyslati lodi k jeho vysvobození, neboť se nepochybovalo, že jest posud živ. Vláda vyslala tři výpravy najednou. První měla od západu, tedy z úžiny Behringovy v moře ledové vniknouti; druhá měla jíti po řece Mackenzie a ohledati moře mezi jeho ústím a řekou Měděných dolů; třetí měla plouti sundem Lancasterským a drahou Barrowovou přímo k západu. Tak se počaly cesty k vyhledání Franklina, ježto od r. 1848 až podnes zřetel celého vzdělaného světa k sobě obracely, i ačkoliv neohroženého onoho reka nezachovaly, však vedly přece konečně k žádanému po tolik věků výsledku — k nalezení průjezdu okolo severní Ameriky, *průjezdu severozápadního.*

První výpravu vedl kapitán *Moore* na lodi Plover, s kterouž 1. ledna 1848 opustil Sheerness, plul však příliš zdlouhavě, aby se byl dostal

ještě r. 1848 do moře ledového. Přezimovav na Kamčatce plul následujícího roku do dráhy Behringovy, a dospěl 14. června do sundu Kotzebueova, kdežto se s nim spojila druhá loď Herald, řízená kap. Kelletem; k nim se pak připojila třetí, jíž velel Robert Shedden, jenžto v Číně slyšev o tomto podniknutí chtěl míti účastenství ve šlechetném díle. Tyto tři lodi opustily sund Kotzebue-ův 18. července, pluly až k 70° sev. š. podle břehu, pak se pustily k severozápadu, nemohly však pro led vniknouti dále, než k 72° 51′ sev. š. V posledních dnech srpna byly všecky opět v sundu Kotzebue-ově, kde Plover přezimoval, any obě ostatní pluly k jihu. Zprávy o Franklinovi nedostalo se jim nižádné, ač dva čluny od Ploveru vyslané vnikly až k ústí řeky Mackenzie.

Druhou výpravu, vyslanou r. 1848 k vyhledání Franklina, vedl druh někdy Franklinův na první cestě jeho, dr. Richardson. Nařízeno mu, aby bedlivě ohledal břeh mořský mezi řekami Mackenzie a Měděných dolů, aby na více místech postavil znamení, jež by zdaleka bylo viděti, při těch aby zůstavil v lahvicích zprávy Franklinovi a zakopal potravu. S Richardsonem vypravil se tenkráte rovněž slovútný poutník dr. Rae, jenž byl r. 1846 konal cestu v oněch krajinách od tvrze Churchill při chobotě Hudsonském až k chobotu Repulse, a odtud k okřidlí, jež spojuje poloostrov Melville se severním cípem Ameriky. Pak se vrátil k chobotu Repulse, přezimoval tam v chatrči kožemi pokryté, již nazval tvrz *Hope* (Naděje); na jaře 1847 podnikl pak odtud druhou cestu a vnikl až k samé úžině Hekla a Fury. Takový muž byl ovšem důstojným průvodcem Richardsonovým. Dne 15. června vyšli Richardson a Rae z Cumberland-house, a brzy potom sešli se s Bellem, úředníkem hudsonské společnosti, a vzavše s sebou horníky a sapéry dorazili po řece Mackenzie k moři ledovému. Od Eskimáků, s kterými se tu a jinde potkávali, slyšeli, že neviděli ani Franklina ani jaké stopy po něm. Plujíce k východu zastiženi jsou již 22. srpna tuhými mrazy a chumelicemi, a s velikými nesnázemi pluli dále. Když ale porouchané čluny další plavbu v tomto počasí nebezpečnou činily, musili je opustiti a po zemi cestovati do tvrze Confidence nad Velkým jezerem Medvědím. Břeh mezi řekami Mackenzie a Měděných dolů byl ovšem vyšetřen, ale po Franklinovi nikde stopy. Poněvadž na této plavbě člunův pozbyli, vrátil se Richardson do Angličan, pozůstaviv Rae-mu další vyšetřování. Když tedy v červnu 1849 led řeky Dease se hnul, nastoupil Rae se šesti dobrovolníky novou plavbu, velmi obtížnou pro náramné kusy ledu. Dne 14. července dostali se po řece Kendallu do moře; přišedše ale k místu, kde minulého roku čluny své zůstavili, shledali je pokažené od Eskimáků, kteří chtíce si vzíti kovové částky z nich dříví jejich téměř zničili. Rae čekal nyní blíže mysu Krusensternova, chtě vyšetřovati břeh, až led odejde, což se však po

celé léto nestalo. Ku konci srpna, když již opět zima se hlásila, vrátil se nazpět.

Touž dobou, když Richardson a Rae po zemi skoumali břehy severoamerické, hleděl proslulý kapitán Clarke Ross od východu přispěti ku pomoci Franklinovi. Na výpravu tu dány jsou mu dvě lodi, Enterprise, jíž velel Ross sám, a Investigator, pod kapitánem Bird-em; na každé bylo 70 mužů. Dne 12. června 1848 vypluli z Anglicka a měli přímo vplouti do dráhy Barrow-ovy, bedlivě skoumati břehy její jakož i dráhy Wellingtonovy a pak vyšetřiti pobřeží mezi mysy Clarence a Walker. Plavba Rossova byla s počátku šťastna; 12. července byl již v Uppernavicku v Gronsku, pluje pak dále k severozápadu dověděl se od lovců velrybích, že tohoto roku žádná loď nemůže se dostati k západní straně chobotu Baffinova, poněvadž pevná hráz ledová tam stojí. Plul tedy s velikými nesnázemi k severu, dostal se pod 75° 30′ sev. š. a 68° záp. d. do volné vody, navštívil choboty Ponds a Possession, vyhazoval každého dne soudky z lodi, v nichž obsažena byla zpráva o jeho cestě, ale po Franklinovi nikde ani stopy. V mlhavém počasí kázal stříleti, v noci pouštěl rakety a modrá světla, i plul stále blízko země. Za mysem York zvaným vrazil na hroznou hráz ledovou; plul tedy k severu do dráhy Barrowovy, ohlédal její břehy a nalezl dráhu Wellingtonovou ledem zcela zatarasenou. Dne 11. září doplul k přístavu Leopoldovu (Port Leopold); zde přezimovali. V zimě kázal Ross nachytati do pastí mnoho lišek, kterýmž dány jsou měděné obojky s návěštím, kde jsou lodi Rossovy. Následujícího léta dal v přístavě Leopoldově vystavěti dům, v němž zůstavil paliva a potravy na rok, aby jich Franklin užiti mohl, kdyby se tu snad octnul. Snaživ se pak marně vniknouti západně až k ostrovu Melville odhodlal se k návratu. Ale zatím se opět dostavilo zimní počasí a led byl již opět 15 coulů tlustý. I pouštěl již Ross naději, že by se ještě téhož roku vrátil, když najednou led, kterýmž byli obklíčeni, asi padesáte hodin cesty obnášející, hnul se k východu a pudil lodi podle jižního břehu sundu Lancasterského; odtud pluli na západní břeh chobotu Baffinova až k chobotu Ponds, kdežto jedním rázem celá spousta ledu v nesčíslné kousky se rozdrobila. Tak se dostali bez překážky nazpět, nic podstatného nevyřídivše.

Když pak tyto výpravy všecky s účelem svým se minuly, Franklina nikde nenalezše, vzbuzena jest šlechetná horlivost u veškerém Anglicku, aby se vše nasadilo k vyhledání statných druhů Franklinových. Mužové zkušení v plavbě po mořích severních domnívali se, že Franklin se svými druhy posud žije; neboť byl potravou na tři léta hojně opatřen, a mohl jí i čtyry léta vystačiti; ano mohli rozmnožiti zásoby své i lovem, poněvadž každého jara stáda sobů jdou z pevniny na zemi Wollastonovu

a Viktoriinu, kdežto jest i mnoho ptactva viděti. V tomto přesvědčení vysláno z Anglicka i z Ameriky mnoho lodí se zkušenými plavci, z nichž jen přední tuto uvedeme.

Obecná nadšenost objevila se v náramné výpravě, jež r. 1850 na sever poslána jest: neméně nežli 14 lodí plulo do moře polárního, 10 dráhou Barrowovou, 4 drahou Behringovou, z nichž tři vyslány od soukromníků. Z lodí odeslaných drahou Barrowovou nejznamenitějších výsledků dobyla Lady Franklin, vypravená od šlechetné manželky pohřešeného, vedená zkušeným lovcem velryb Penny-m a provázená lodí Sophy. Penny chtěl vplouti do sundu *Jones*, který však ledem byl zatarasen, a pustil se tedy do průlivu Wellingtonova, kamž 24. srpna 1850 dorazil. Jenom o den dříve byl tu kapitán Ommaney z výpravy kapitána Austina a nalezl na mysu Riley a na ostrově Beechey stopy Franklinovy, jež Penny dále sledoval. Na obou těchto místech, ležících na východním konci průlivu Wellingtonova, nalezeno jest plátno na vesla a provazy, jakých se užívá na královských lodích anglických, dále pak kosti z volů, skopců a prasat, konečně pět kamenných hrází v podobě kruhů, a uprostřed každého kruhu dva neb tři ploché kameny. Tyto kamenné kruhy byly patrně základem stanů a ploché kameny uprostřed podkladky nástrojů, jichž se užívá při magnetickém pozorování. Taková pozorování pak měl Franklin z rozkazu ministerského konati 29. srpna 1845 a byl tedy nepochybně onoho dne v těchto místech. Ze všeho však bylo patrno, že na tomto místě nepřezimoval, a zimní stany jeho nalezeny jsou uvnitř ostrova Beechey; tu nalezl Penny 700 prázdných schránek na maso, kousky papíru, jeden, na němž bylo napsáno navedení k meteorologickému pozorování, psané od kapitána Fitzjames-a, a druhý podepsaný vlastní rukou lékaře M'Donalda; dále nalezl tři hroby, ve kterýchž dle nápisů odpočívali dva plavci z Terroru a jeden z Erebusu, z nichž poslední umřel 3. dubna 1846. Z hlubokých stop, které sáně po sobě zůstavily, soudil Penny, že Franklin opustil krajinu pozdě v létě, kdežto sníh byl již z části roztál. Nalezli dále kovárnu, pozorovatelnu, velkou chyži na ptáky, okolo které mnoho kostí rozházených svědčilo, že musili býti šťastní lovci. Z toho se dalo vysvětliti, že Franklin s lidem svým za celý čas přezimování, jež zajisté nejméně půl léta trvalo, potřeboval jenom 700 porcí masa, což není ani desetinou toho, co mu na rok bylo vypočteno; vezltě s sebou na tři léta 24.000 porcí masa ve zvláštních schránkách. Že se tu mužstvu zle nedařilo, vysvítalo již z toho, že v chyži na ptáky udělali pěknou podlahu, vykládanou pestrobarevným kamením. Z některých okolností soudil Penny, že Franklin odplul u veliké rychlosti, neboť byly mnohé věci na místě zanechány, ježto plavcům nebyly bez ceny: v chyžici ptačí zůstavena jsou železná kamna, v kovárně spodek kovadliny

a dva pytle uhlí; mimo to byly provazy, jimiž byla plátěná střecha na kamenných kruzích upevněna, uříznuty a ne odvázány. Nepochopitelno jenom, že Franklin nepozůstavil po sobě žádných zpráv v měděném cylindru, jak mu nařízeno bylo. Brzo potom jal se Penny činiti přípravy k přezimování v chobotě Assistance blíže jihozápadního konce průlivu Wellingtonova. Přestáv šťastně zimu začal na jaře 1851 jízdy na saních k severu a dostal se až k místu, kde se průliv Wellingtonův obrací k západu: tu spatřil před sebou moře otevřené, do kterého však nemaje lodí pustiti se nemohl; obrátil se tedy ač s těžkým srdcem nazpět.

V blízkém spojení s plavbou Penny-ho byla výprava Austina a Ommaney-ho na čtyrech lodích, nejsilnější ze všech, jež r. 1850 z Anglicka vypluly; bylať to výprava, jež nalezla stopy Franklinovy a přezimovala zcela blízko Penny-ho na ostrově Griffith. Než ačkoli kapitán Austin projezdil na saních okolní krajiny, a ačkoliv i kapitán Clintock přišel na takové vyjížďce až na ostrov Melville, nejzazší meze posavadních známostí o těch krajích, nebylo tam nikde stopy po Franklinovi.

S mnohem skvělejším prospěchem potkala se po tuhém zápase ona výprava, ježto r. 1850 vyslána jest drahou Behringovou do moře polárního: padltě jí slavný los, rozluštiti otázku, kterou po více než tři sta let nejslavnější plavci se zanášeli, marně odpověď na ni hledajíce — *nalezla totiž průjezd severozápadní.* Čtyry lodi vyslány jsou v tu stranu, Herald pod kapitánem Kellettem, Plover pod Moorem, Enterprise pod Collinsonem a Investigator pod M'Clurem. Poslední byl podřízen s lodí svou kapitánovi Collinsonovi; když se však tento v létě 1850 vrátil s nepořízenou do Hongkongu (v Číně), neuposlechl M'Clure jeho rozkazu, aby se též vrátil, nýbrž pokračoval o své ujmě v plavbě. Dne 5. srpna dospěl ke končině Barrow-ově (Barrow-Point) a vesloval přímo k zemi Bankově, domnívaje se že bude moci plouti drobným ledem; a však již druhého dne pozoroval, že se octnul v ledě polárním, jenž se tu od jihozápadu k severu co nepřehledná rovina prostíral. Jen s velkým namáháním vyprostil se M'Clure z ledu a plul pak dále podle břehu, kdežto se sešel s rozličnými kmeny eskimáckými, s nimiž rozmlouval pomocí jejich tlumočníka Měrčinka, Srba hornolužického, kazatele k nim vyslaného od obce Ochranovské. Ačkoli pak všickni tito kmenové vedli obchod v kožích s rusko-americkou společností, nespatřil žádný z nich nikdy Evropana; vedli totiž obchod svůj, dodávajíce každý kmen kmenu západnějšímu zboží a taktéž ruské zboží dostávajíce. U končiny Warren-ovy byli přijati s mnohými znameními nepřátelství; teprvé po dlouhém jednání podařilo se Měrčinkovi zjednati dorozumění s tamějšími Eskimáky. Avšak ani oni neviděli nikdy Evropana, aniž vedli jaký obchod s Eskimáky nad Mackenziem, pravíce že se varují bělochův a zboží jejich, poněvadž

prý jiní kmenové eskimáčtí byli od bělochův šizeni zlou vodou (kořalkou), po kteréž prý mnozí hynou aneb rozum tratí. Tlumočník Měrčink spatřiv na náčelníku kovový knoflík, tázal se ho, jak tuto ozdobu obdržel, i praveno mu, že od bělochů, kteří přišedše sem se společností byli od divochů pobiti. O době této vraždy nebylo lze něčeho jistého se dověděti; náčelník jsa tázán odpověděl, že „lonského roku, ale že snad ještě když byl dítětem.“ M'Clure domnívaje se, že by to mohl býti Franklin, vyšetřil dvě chyže, které prý oni bělochové vystavěli, ale byly již staré a sešlé a nemohly tedy pocházeti od Franklina.

Zatím se chýlil srpen ke konci, a M'Clure, chtě ještě před zimou dáti o sobě zprávu společnosti hudsonské, plul ve člunu k mysu Bathurstu, kdežto nalezl tři sta Eskimáků. Náčelník jejich, člověk rozumný, ochotně se uvázal dodati písemní zprávu společnosti hudsonské; ukázalo se však, že není v nepostředním spojení a žeby zpráva musila jíti trojí rukou, než by se dostala společnosti. Vyjednav co chtěl s náčelníkem, jal se M'Clure rozdávati dary, k čemuž se ženy eskimácké tak tlačily, že musili plavci vstoupiti na člun; i tam se hrnuly zvědavé a obdivovaly se náramně všelikým věcem, ponejprvé tu spatřeným, zvláště obrazům a zrcadlům. Tlumočník Měrčink se jim tak líbil, že náčelník mu nabídl patnáctiletou dceru svou za manželku. Kmen ten byl vůbec dobře rostlý, čistotný a rozumný; mimo několik železných hrnců není tu nalezeno žádné evropské zboží. Plujíce dále obrátili se u mysu Parry k severu, opustivše břeh; 6. září spatřili před sebou na severu velmi vyvýšenou zemi, ku kteréž 7. dospěli a sice u mysu jižního, 1000 stř. vysokého, jejž M'Clure nazval *Hlavou Nelsonovou.* Vystoupiv na zemi uvázal se v ni ve jmenu královny Viktorie a nazval ji *zemí Baringovou,* ke cti prvního lorda admirality (ministra věcí námořských). S vrchu asi 500 stř. vysokého přehlídli kus země porostlé samým mechem; pluli pak dále až do 9. září podle samého břehu východního, ana tu najednou se prostřela veliká země s vysokými vrchy, sněhem zbělenými, kdežto roviny byly posud bez sněhu. M'Clure nazval kraj ten *zemí prince Alberta* a pokračoval u plavbě mezi ostrovem Baringovým a zemí touto k severu, jsa té naděje, že najde průjezd do moře polárního. Byl již jenom 18 mil vzdálen ode dráhy Barrow'ovy, doufaje že s příznivým větrem tam ještě před zimou dorazí. V té však naději jest sklamán; vítr se obrátil a led pořád se množící proměnil se zponenáhla ve tvrdou hráz. Nezbývalo než pomysliti na přezimování, a M'Clure nehroze se nijakého nebezpečenství zůstal zde u země prince Alberta. Ač pak počasí již mrazivé bylo, podnikl ještě téhož roku cestu na saních k vypátrání dráhy Barrow-ovy; 21. října nastoupil ji s osmi druhy a pokračuje stále k severovýchodu dorazil 26. šťastně ku břehu dráhy té, a — **průjezd severo-**

západní byl objeven. Neboť sem do dráhy Barrow-ovy vniklo se strany evropské již mnoho plavců, M'Clure pak dorazil sem právě opační cestou ode dráhy Behringovy, tedy s asiatské strany.

Dne 31. října byl M'Clure již opět na lodi své, ze které učinili výlet na zemi prince Alberta, i nalezše tam stádo mošusových volů přinesli s sebou 1296 liber masa na loď. Tím se ukončily podniky r. 1850. Zimu trávili zdravě a vesele, aniž utrpěli jaké škody. V březnu činil pak M'Clure přípravy k další cestě. Aby si pojistil potravu i v tom případě, kdyby jeho loď ledem se rozbila, dal uložiti zásoby na tři měsíce na ostrově Princess Royal; potom vyslal tři tlupy svých lidí, aby vypátrali okolní země. Poručík Cresswell, jenž byl poslán k severozápadu, vyměřil 17 mil břehu a přesvědčil se, obzíraje kraj s výšiny 1000 stř., že *ostrov Baringův jest částí země Bankovy.* M'Clure sám vypraviv se k jihovýchodu země Bankovy poznal tam Eskimáky tak bystré, že mu poznamenali na jeho mapě na pravém místě pět ostrovů této krajiny, kteréž na ní scházely, o nichž ale M'Clure již věděl; mluvili nářečím Eskimáků labradorských, znali měď, ale železo jim bylo zcela neznámé. Vůbec poznal M'Clure zemi Bankovu za nejúrodnější část severu; byloť tu ptactva všeho druhu, jakož i zajícův a sobův. Prohledavše ji však na všecky strany, nenalezli ničehož, co by na Franklina ukazovalo, a přesvědčili se, že sem nikdy nepřišel. Zatím byla loď výborně opravena a všecko hotovo k další plavbě. Však teprvé 23. července lámal se led s hukotem hromovým; uprostřed dráhy povstala hora ledová, která náhle se rozbořivši jedním kusem udeřila v loď a náramnou prudkostí daleko ji vrhla; že však měli před sebou otevřené moře, neutrpěla loď škody nižádné.

Nyní se snažil M'Clure jako minulého roku vniknouti do dráhy Barrow-ovy. Byla však plavba tato velmi zdlouhavá a nebezpečná pro náramné spousty ledu a hustou mlhu, i musili často třeba několik dní státi. Dospěvše konečně 16. srpna až na 6 mil ode dráhy Barrowovy spatřili před sebou pevnou hladinu ledovou a přesvědčili se, že naprosto nemožné plouti dále. Nezbývalo tedy než vrátiti se nazpět, a plavíce se touž cestou nalezli moře ve dráze prince Walesského, kde prvé bylo mnoho ledu, zcela bez ledu. Dne 18. září připluli k západnímu konci ostrova Baringova a brali se dále k severu, kdež konec ostrova toho nazvali *mysem prince Alfreda.* Tu však octli se v náramných nebezpečích, uprostřed polárního ledu. I musili se několikráte s lodí usaditi na kře ledu, která pak jinými krami vyzdvižena bez mála by loď byla překotila; zvláště 29. září zůstala loď vězeti na kuse ledu, ležícím před ústím veliké řeky, což nejvíce pro blízkost země nebezpečenstvím hrozilo. Tu dal neohrožený M'Clure dělostřelci Kerrovi rozkaz, aby kru tuto prachem rozdrobil, což se i šťastně podařilo. Takto brzo prachu

k rozrážení, brzo píly k rozřezání ledu užívaje dospěl 24. září do chobotu na severu země Bankovy, jenž se zdál způsobilý býti k přezimování a jejž nazval *chobotem Milosti.* Počasí tu bylo bouřlivější než kde loni přezimovali, ač bylo více mírných dnů. Lid mohl téměř každodenně do země si vyjíti a po sobech a zajících slíditi, i dostávali třikrát za čtrnácte dní čerstvé maso. Jen v lednu musili po celé tři neděle na lodi zůstati pro čirou tmu; potom však tím horlivěji lovili a na počátku května měli najednou 20 sobů na lodi. Na jaře umínil si M'Clure pustiti se na ostrov Melville, domnívaje se, že tam nalezne ne-li plavce aspoň zprávy od plavcův ostatních. Na tomto ostrově přezimoval totiž r. 1819—20 Parry a to místo bylo ustanoveno od vlády za středistě, kde by se scházeli a zprávy o sobě zůstavovali. Cesta tam trvala pro špatné počasí 18 dní, a nenalezl ničehož než zprávu od kapitána Clintocka, jenž tam minulého roku byl. I M'Clure pozůstavil tu zprávu, ježto následujícího roku vedla k jeho nalezení. Cesta zpět trvala jenom 10 dní a 9. května byl opět na lodi své. Ale letní počasí r. 1852 bylo zcela nepříznivé. Ještě v červnu byly tak tuhé mrazy, že led o čtyry coule stloustl; od konce května až do podzimu se slunce sotva ukázalo, a o další plavbě nebylo ani pomyšlení. Ku konci září byly již opět mrazy, i musili se odhodlati ke druhému přezimování v chobotě Milosti. Tato zima byla však mnohem tužší než 1852; v lednu a únoru bývalo až — 43° R. a — 30° byla prostřední teplota. Zdraví lidu nebylo tak dobré jako 1852, ač přece neumírali, ano jeden důstojník, jenž doma stonal na pakostnici, zde se uzdravil. Na jaře 1853 činil M'Clure přípravy, aby jednu část lidí svých poslal do Anglicka, čehož zásoby potravy den ode dne ubývající pilně vymáhaly. M'Clure sám s nejstatnějšími plavci chtěl na lodi zůstati, aby dobrá posud loď nebyla zkažena; kdož zimou nejvíce utrpěli, měli se na člunu dostati k ústí řeky Mackenzie a odtud po řece té a pevnině americké spěchati do některé tvrze společnosti hudsonské. Uprostřed těchto příprav objevil se najednou jako posel s vyšších krajův poručík Pim z lodi Herald. Kapitán Kellett vyslal totiž na podzim 1852 jedny sáně na ostrov Melville, kdežto nalezena jest zpráva M'Clure-ova a donesena Kellettovi. Poněvadž ale nebylo možné přispěti M'Clure-ovi ještě na podzim 1852, vyslal Kellett na jaře 1853 poručíka Pima s devíti muži na saních, tažených ode psů. M'Clure chtěl sice ještě déle s lidem svým zůstati na lodi své, ale kapitán Kellett zakázal mu to; a M'Clure vrátil se na podzim r. 1854 po cestě více než čtyrleté na lodi „Severní hvězda“ do Anglicka, vykonav nejznamenitější plavbu do moří severních, ježto kdy podniknuta. Ač někteří nepříznivci nechtěli uznati zásluhy M'Clure-ovy, snižujíce všelijak objevy od něho učiněné, ohlasoval přece parlament anglický statečnému kapi-

tánu 5000 liber sterl. a tolikéž lidu dohromady. Ostatně objevení toto má důležitost jenom zeměpisní, neboť že by touto cestou měl obchod někdy pustiti se, o tom pro náramné nebezpečenství dráhy pomysliti nelze.

Poohlédneme-li se ještě jednou po podniknutích, jejichž konečným výsledkem jest nalezení severozápadního průjezdu, obdivovati se musíme především nevyrovnané vytrvalosti podnikatelův. Od více než třiceti let byly všecky pokusy o nalezení dráhy té marné, náramný náklad bez užitku, nejslavnější plavci nadarmo nasazovali veškeren um svůj, a národ anglický přece neustal ve svém snažení. Jest to ona podivu hodná, ocelová stálost, která již tak veliké věci vyvedla a kterouž národ ten vyniká nade všecky snad národy světa. Jest i jiná stránka podniknutí těchto, jež přítele člověčenstva obdivem a radostí naplňuje. Roku 1492 plul největší plavec všech věků, Kristof Colon, v nejpříznivějším počasí po tiché hladině mořské několik neděl ku předu — a lid jeho se leká, bouří, hrozí smrtí vůdci svému. Tuto pak vidíme, an lid ochotně, radostně následuje vůdce své, nehroze se krutých mrazů a bouří, ani strašně strmících ker ledových, ani v nejnebezpečnějších okolnostech netratí srdce a po tři léta stálého zápasu ani jedním slovem reptavým nepronevěří se vznešené povinnosti své! Přistup sem, kdokoli ještě chceš upírati mravní pokrok člověčenstva, pokrok i obecného lidu, a srovnej družinu Kolumbovu s plavci kapitána M'Clure-a!

Optáme-li se ještě jednou po muži, jehož osud zavdal za posledních dob přední příčinu k plavbám do těch pustin ledu, těžce dáti odpověd. Že Franklin zahynul, o tom nyní, po více než desíti letech od jeho odplutí pochybovati nelze; jak a kde, na to nesčíslné výpravy za ním vyslané neodpovídají; ani zprávy dra. Rae, jenž po severním břehu americkém cestuje našel některé stopy a slyšel divné zprávy o jeho zahynutí, nejsou dost podrobné a hodnověrné. Nejnovější plavec, Američan dr. Kane, jenž r. 1853 plul k severu a vniknuv podle břehů gronských dále než kterýkoli předchůdce jeho, poví mnoho zajisté důležitého o své cestě světu, avšak ani on nenalezl nejmenší stopy po Franklinovi.

R a c h e l.

Divadelní umění má snad více zvláštností u každého národu než kterékoliv jiné. Národní povaha, ráz dramatické literatury, vliv vynikajících herců, jistá umluvitost a společenská náklonnost vedou k tomu. Francouzskému tragickému herectví vtiskli jeho ráz především velcí tragikové z věku Ludvíka XIV., Racine a Corneille. Život právě dramatický

svých děl, přísnou individualisaci obětovali s oblibou skvělosti a pompě řeči, líčení krásných zásad, řečnicky vykrášlenému vypravování a vtipu, libujícímu si v sestavování příčností. Přirozené bylo, že i herec více deklamoval nežli hrál, vynakládaje všecko na krásu řečí, jichžto skvělých a vysokých slov i vtipného otáčení obecenstvo se nasytiti nemohlo. Tak málo šlo francouzskému obecenstvu o pravdivé představování, že hrdinové klassické jejich tragedie, vyňatí především z biblického a tak zvaného starého dějepisu, i v kroji francouzské společnosti ukazovati se musili. Nebylo malé pohoršení, když Clairon a Lecain paruku a škrobený oděv odmítli, aby se v historickém kroji představovaných osob ukázali. V bouřích francouzských ku konci předešlého století chytil se i divadla pohyblivější živel; žádalo se na hře, aby poskytovala ostřejší obraz osoby, živější vylíčení vášně. Tomu učinil zadost *Talma*, tvůrce nového francouzského hereckého umění, uběhl však a jeho následovníci za ním ve druhou krajnost: v přílišné nešetření slov básníka. Nový spůsob záležel v nejhbitějším odbývání celých dlouhých míst, aby se při jednom krátkém s tím větším důrazem, s vynaložsním všech sil prodlelo; ku pomoci brala se mimika co nejživější a pečlivé hledání krásných pohybů a postav. Spůsob tento nebyl sice přirozený, než medle co si měl francouzský herec počíti, maje hráti a nikoliv deklamovati? Učinil totéž co naši skladatelé oper, zlehka odbývajíce většinu textu, aby ostatek mohli tím živěji a mocněji vyráželi. Romantická škola francouzská, jejížto vznik do času restaurace padá, nebyla s to odníti Francouzům lásku jejich a úctu k starší klassické tragedii, při tom však, čeho se nyní na herci žádá, jest genialnosti zapotřebí, má-li se představování plodů Musy Racine-ovy a Corneille-ovy nynějšímu obecenstvu zavděčiti. Takový genialní křisitel nastal po Talmovi jen jeden, slavná Rachel. I ona vnesla, jako za svého času Talma, něco nového v umění herecké, onen směr naturalistický, jenž se i při francouzských malířích a sochařích spatřuje, záležeje v tom, že se z přírody, ze skutečnosti béře forem a barev, i kde se idealnosti příčí a souměrné harmonie prázdny jsou, jen když možná nadíti se, že obecenstvo bezpečněji a mocněji dojmou.

Rachel má s mnohými výtečníky to společné, že se neví, kdy se vlastně a kde narodila. Ptáti se dámy na stáří její jest neslušné, obzvláště neodřekla-li se ještě světa, jako Rachel, čehož nové její hledání triumfů v Americe dokazuje. Nicméně vypočetlo se s velkou jistotou, že musela okolo r. 1820 neb 1821 poprvé spatřiti světlo tohoto světa, který ji s počátku tak pronásledoval, aby ji později tím hojněji obsypal všemi dary svými. Co do rodiště jejího, udala ona sama za ně Lotrinsko, aspoň slavnému Dánu Andersenovi, kterýž i českému obecenstvu z několika překladů, především ale výtečným románem „Improvisator“ je znám.

Francouzští kritikové jmenují ji Elsaskou, jiní udávají Rödelheim blíže Frankfurtu nad Mohanem za její rodiště. Toliko jisto, že se narodila tam, kde se Francouzsko a Německo styká, a sice ze židovských rodičů německého jazyka. Vlastní jmeno její jest Alžběta Rachel Felixová. Otec její, malý obchodník, povšiml si záhy darů své dcery a odhodlal se použiti jich ku prospěchu svému a četné své rodiny. Byly časy, kde se jí mládí co nejdobrodružnější přičítalo; Dr. Véron, dobrý její známý, vynasnažil se ve svých memoirech, kdež jí celou kapitolu věnuje, odmísiti pravdu od výmyslků. Rachel vystupovala ovšem již co malé dítě v boudách sprostých komediantů a na boulevardech v Paříži, otec její ale začal již záhy mysliti na to, jak by jí pravidelné umělecké vycvičení opatřil.

S počátku byla určena k hudbě a první její učitel byl *Choron*, mající ústav pro kostelní kudbu; výtečný její vtip uvedl jeho pozornost na ni. „Jak se jmenujete, milé dítě?“ tázal se jí. — „Alžběta Rachel.“ — „Jmeno Rachel nehodí se k naší křesťanské hudbě,“ pravil Choron; „musíte se Elisa nazývati. Pro váš hlas (Rachel měla již alt) nenaleznete však úkoly jen ve vlaských partiturách.“ To nebylo příliš lákavé a v skutku nechala Rachel brzy zpěvu a obrátila se k Saint-Aulaire-ovi, nepříliš znamenitému herci od Théâtre Français, by se vycvičila v deklamaci. Když odcházející schovanci konservatoře a jiných soukromých škol poprvé na zkoušku před určitým obecenstvem ve svých vybraných úkolech vystupovali, brali jiní žáci ostatní úkoly na sebe, začež po dvou francích obdržovali. Rachel, již nový její učitel svou malou diblicí nazýval, byla vždycky hotova přijmouti na sebe jakýkoliv úkol a za dva franky vystupovala po sobě v čemkoli, jako ženská, jako mužský, jako první milovník, jako švadlenka aneb hrdina. Tak zdomácněla, jako přední hlavná Adrienna Lecouvreurová, úplně na jevišti. Ještě mladičká byla pode jmenem malé Elisy na divadle Molièrovu za stálý plat přijata a začala již tehdáž hluk spůsobovati. „Jaké to jmeno na divadelní celuli, Elisa,“ pravil jí herec Poirson; „což nemáte jiného jmena?“ — „Jmenuji se Alžběta Rachel.“ — „Výborně! Rachel; to je přece nějaké meno, to nemá každý. Jmenujte se od nyníčka Rachel; nemyslíte ani, o při divadle na jmenu záleží.“ Poirson radil jí, aby si na divadelním mění dala opravdu záležeti, a předpovídal jí v tragedii obzvláštní prospěchy. I vzala si mladá naše umělkyně *Samsona* od konservatoře a učitele a nevystoupila více v žádném úkolu, aby nedělala dříve před ím zkoušku.

Tak vysoké mínění jako Poirson a Samson neměli o ní s počátku šickni znalci. Ještě jako dítě prosila *Provosta*, výtečného umělce od Comédie-Française, aby ji učil. Pohlédl na ubohé, slaboučké dítě řka:

„Jdi mé dítě a prodávej raději kytky a věnce.“ Za toto povržení pomstila se na tomto svém nápotomním kollegovi a tak špatném proroku velmi důmyslně. Divadlo bylo jako nabito, lože plny nejvznešenějšího světa: Rachel dávala Hermionu. Nadšeně vzdávalo jí všecko pochvalu; opět a opět ji vyvolávali, a když opona na dobro spadla, měla tolik kytek jí na divadlo hozených, že by se jí ani nebyly vešly do její řecké tuniky. I přistoupila k Provostovi, kterýž jí byl radil, aby raději kytky prodávala, klekla před ním a pravila s nejpůvabnější koketerií: „Poslechla jsem vás, pane Provoste, prodávám věnce; nechcete nějaký ode mne koupiti?“ Učený professor pozdvihl usmívaje se mladon umělkyni a vyjádřil jí své potěšení z toho, že se tak tuze byl mýlil.

R. 1838, na začátku léta, dovedl Samse, že Rachel směla na Theâtre-Français vystoupiti. Bylo nesmírné parno, a toho večera (12. června), když jako Kamilla v Horaciích poprvé na zkoušku vystoupila, nebylo v parteru více než pět osob. Mezi nimi byl také Dr. Véron, kterýž nepřestal tiskem i ústně pozornost obraceti na ni. „Když oněch patnáct set osob,“ pravil, „na jichžto úsudku veřejné mínění v Paříži záleží, Rachel uslyší a mínění své o ní pronese, stane se toto dítě štěstím a slávou divadla.“ Jeden po druhém z těch patnácti set osob přicházeli do divadla, a sláva mladé herečky byla hotova. V srpnu začala hra její přese všecko vedro znalce vábiti, v září byl dům téměř již plný a v říjnu přijímalo se již 6000 franků, kdykoliv Rachel Hermionu hrála. Odkud až do konce r. 1852 přijal Theâtre-Français její hrou vůbec 3,804.048 fr. a při tom při všem ztrávila dlouhý čas na cestách po Francouzích, po Německu, po Angličanech a po Rusku, kdež všude hostem hrála.

Klassická tragedie francouzská byla od smrti Talmovy v úplném úpadku, tak že se zdálo že jí není více pomoci; nyní nastal jí nový skvělý věk. V časopisech, v novinách, ve společnostech, všude velebila se nová hvězda; přední kritikové povznášeli vřelou svou chválou mladý talent. Výtvarná umění velebila ji o závod; utrpení dětských let dodávalo jí romantického lesku. Velká jmena a velké jmění činí se rády mäceny vznikající slávy: brzy bylo modou míti ve svém salonu divokou Hermionu. Náklonnost a dary nejvýtečnějších rodin v Paříži se zdržujících sypaly se na ni. Rodina Noailles-ových přijímala ji každé ráno; vévoda de Noailles trávil často celé večery u ní v otcovské důvěrnosti, o literních věcech s ní hovoře a umělecké rady jí dávaje. Hraběnka Duchâtelová byla celá zblázněna do tohoto svůdného dítěte Melpomeny. V opatství *aux Bois* nebylo u paní Récamierové společnosti aneb literní slavnosti bez Rachelky; podařilo se jí líbiti se a unášeti i vedle této výtečné paní, kteráž, ačkoli jmění neměla a ze vděků mladosti již vy-

kročila, přece uměla zachovati si přátelství nejznamenitějších mužů, shromažďujíc ve svých jindy klášterských síních nejlepší společnost v Paříži, aby se hovořilo o plodech ducha aneb slyšela některá právě dopsaná kapitola z „pamětníků za hrobem“, jež tu Châteaubriand předčítal. Dívka od divadla okuzlovala malou tuto ale vybranou literní společnost chováním svým a zevnějškem, který cudnost a mystický vzlet spojoval.

Z těchto prvních dob její slávy vypravuje Véron malou příhodu, ježto duchu jejímu ke cti slouží. V jedné z těchto literních besed požádala paní Récamierová Rachel, aby Châteaubriandovi některé řeči z Pauliny v Polyeuktu přednesla.

„. . . . Smrt manžela, jejž tvůj kat zavraždil,
Tknouc se mně oka mdlého otevřela je,
I vidím, vím a věřím! . . . .“

Uprostřed přednášky přišla znenaděje návštěva; ohlašovali arcibiskupa . . . ského. „Monseigneur,“ pravila paní Récamierová poněkud rozpačitě, „představuji vám slečnu Rachel, která právě tak laskava byla, že nám jednu scenu Paulininu z Polyeukta ukazovala.“ — „Neodpustil bych si, kdybych přetrhl krásné verše Corneille'ovy,“ odpověděl arcibiskup. Rachel ale smýšlela příliš něžně, aby pokračovala před prelátem v úkolu Pauliny, ana se na křesťanství obrací; nechtělať před ním ono „i vidím, vím a věřím“ opakovati a takto před služebníkem církve katolické lež vysloviti. „Dovolí-li Monseigneur,“ odpověděla s nejuctivějším půvabem, „přednesu něco z Esther.“ Tak zůstala věrna svému náboženství. Když dokončila, vyjádřil jí arcibiskup, jak úplně se jí obdivuje. „My služebníci Páně,“ přidal, „okoušíme málokdy toho potěšení, abychom se setkali s velikými umělci. Přece dočkal jsem se po čas svého živobytí dvakráte toho štěstí. Ve Florenci slyšel jsem v jednom salonu paní Malibranovou, a paní Récamierové mám děkovati, že jsem nyní i slečnu Rachel slyšel. Kdo tak výtečné verše tak výtečně přednáší, jistě sám cítí, co v nich dýše.“ Rachel poklonila se hluboce, řkouc se sklopenýma očima, avšak jistým hlasem: „Myslím tak, Monseigneur.“ Mladá herečka projevila v této improvisované situaci ducha i slušnost, kteréž i biskupa okouzlily.

Otec Felix mohl nyní ovoce svých snah sbírati. Velké podíly, ježto z příjmů samého Théâtre Français na dceru jeho připadly, nestačily mu více; musela cestovati a přitom času svého co nejvíce možná užívati. Cestujíc po Francouzsku hrála takořka bez výminky den co den; v noci cestovala spíc ve svém voze na uchystaném pro ni loži. „Jaké cesty! jaké namáhání! ale jaké příjmy!“ píše Véronovi. Když se jí divil, jak její zdraví při tom obstojí, odpověděla mu: „Naopak, tyto cesty

prospívají mně velice; pohybování a tlučení ve voze zapuzuje nevrlost a zlé myšlénky; špatné náklonnosti utichnou přitom.“ Na svých cestách mimo Francouzsko vozila svou zvláštní společnost s sebou, samé to prostřední herce, při nichž tím více darové a umění její vynikali. Tak navštívila i Prahu.

Dr. Véron líčí ji co umělkyni takto: „Rachel studuje své úkoly velmi pečlivě. Nejprvé opíše si je vlastnoručně. Místa, kde je nějaký situační effekt, kde se povaha vyráží, vyhledá si a poznamená; pak přehlédne opět celý úkol, srovná si jej a vyšetří, kde by se co a jak hodilo. Samson přichází častěji a ukazuje jí na effekty, kterých si nebyla povšimla, na nuance, které jí byly ušly... Dobrá rada ředitelova nezůstává bez prospěchu. Příroda nadala však také Rachel všemi dary, jichž divadelní umělkyni zapotřebí. Hlas její má objem i sílu, jest ku podivu sklonný a schopen vyjádřiti vášeň, nestávaje se přitom ani křiklavým ani sípavým. Vyslovuje bez nejmenší vady; rty a ústa její jsou k tomu jako utvořeny. Foremné půvabné ouško a ramena jsou tak harmonicky od sebe vzdálena, že se hlava její s obzvláštní elegancí a důstojností pohybuje; zrůst její jest ohebný, útlý a něco nad prostřední výšku. Poznamenalo se, že Rachel od prvního svého vystoupení a od té doby, co se jí dobře začalo vésti, o mnoho ještě vyrostla, i po dvacátém roce. Nohy a ruce jsou útlých forem, chod ušlechtilý, hrdý. Toliko prsa jsou úzká a nepatrná. Spatříš-li Rachel mezi jinými, i krásnými mladými paními, vyniká jakousi vrozenou ušlechtilostí a přirozenou důstojností chůze: *incessu patuit dea.* Není jí dáno, aby se mohla nešikovně postaviti, neobratně sebou hnouti. Strojí se s podivuhodným uměním a dokazuje na divadle, že sochařské umění starých rozumně studovala. Tahové její umějí výtečně líčiti zoufalost, nenávist, hrdost, posměch a povržení, zbraň to neméně mocná u herce než u řečníka. V některých úkolech mohlo by se více citu na ní žádati. Líčí-li prudké vášně, umí dodati slovu, pohledu i tváři života; něžnost však a lásku neumí srdce její malovati. Všickni její darové nestačí jí, má-li vyobraziti utrpení duše. Stane se v její hře bolestí tělesnou, pak sebou postupmo trhá, vykřikuje, křečovitě se svíjí. Představuje takto bolest starých, bolest pohanskou. Cokoliv přichází ze srdce, zní hlouběji a jednodušeji.“

Sedmnácte let uplynulo od prvního vystoupení jejího; v tom čase stala se miláčkem a pýchou Pařížanů i dobyla si jmeno první divadelní umělkyně v Evropě. Zkusila své síly i v dramě a veselohře, s menším však prospěchem. Hrála sice i v těchto oborech s duchem a nevšedním výsledkem, pokusové takoví jsou jí však více jen cvikem, jímž co do hlasu, co do pohybů větší obratnosti nabývá; slávě její nepřibyde tím nových korun. Z moderních dram nepřijala leč jen asi tři úkoly. Ko-

likráte vyjádřila svůj pevný úmysl, že divadlo docela opustí, jmenovitě když do Petrohradu se ubírajíc všechen svůj nábytek prodala, jako by se do Francouz nikdy již vrátiti nechtěla. Pokaždé ale byl to jen pouhý ženský rozmar, durdění se rozmazleného dítěte, ježto, nabaživši se jich, hračky své stranou hází, aby si je opět vyhledalo, když pomine nevrlost. Nejdéle zdržela se divadla r. 1855, a ctitelé její začínali již zoufati, když ji najednou triumfové, nabytí od nové sokyně, na jiné myšlénky přivedli. Viděla ve vlaském divadle hráti signoru Ristori, poznala nebezpečnost jejích darů a navrátila se bez meškání na Théâtre Français.

Co do povahy jest Rachel tak zajímavá, jako v ohledu uměleckém. Střídavě od rozličných osob byla bez míry vychvalována a taktéž i haněna. S počátku byly na ní jen cnosti spatřovány, srdce všech zlých myšlének a prudkých vášní prázdné, panensky zachovalé; byla považována za umělkyni, která výborně líčí zápal lásky, sama však jeho necítí. Později vytýkala se jí bez ostýchání neprominutelná nemravnost; svět chce na svých miláčkách všecko jen veliké, nadobyčejné míti, nic prostředního. V tom ohledu je spravedlivější dr. Véron. „Často jsem měl čest," vypravuje, „viděti slečnu Rachel s nejvýtečnějšími muži u svého stolu. Mladá umělkyně chovala se vždy co nejnenuceněji jako velká dáma, vyvinujíc všecky ony vlastnosti ducha, ježto i osobám společenské převahy imponují, vzácné ony vlastnosti, jimižto jmenovitě některé paní předešlého století byly ozdobeny, do jichžto salonů nejslavnější osoby přicházely. Rachel není na nic hrda, nediví se ničemu. Za prvních let své umělecké dráhy nebyla nikdy veselejší a půvabnější, sedíc se svou rodinou a několika přátely při stole, jako když ji obecenstvo bylo zasypalo zasloužilou pochvalou, květinami a věnci. Odpočívala si v domácí důvěrnosti se zalíbením po namáhání svém na divadle a po hluku svých triumfů. Vrátivši se jednoho večera z Windsoru, kdež byla před královnou anglickou verše přednášela, vrhla sebou, omámena ještě chvalořečmi a lichocením dvoru, na sesli ve světnici, kdež matka a sestry její a několik domácích přátel shromážděno bylo, zvolajíc: ‚Ach, milí přátelé, jak mám zase zapotřebí abych se dostala mezi sprostotu!'"

„Nezapomenu nikdy na malý výjev, jehožto svědkem jsem se náhodou stal. Rachel přicházela z vlaského divadla, sloužící její zavolal na její vůz, a právě kladla špičku svého elegantního střevíce na stupádko od vozu, když ji malá pomerančnice poznala a posměšným zelenářským tónem na ni ‚ach Rachel! Rachel!' zavolala. Rachel zastavila a obrátila se vesele řkouc: ‚Nu milé dítě, jaký máš počinek?' Než dostala odpověd, hodila jí dukát mezi pomeranče. Podivená malá ob-

chodnice plná hadrů nemohla se dost naděkovati velké dámě, ana již ujížděla se svou ekvipáží.“

„Dne 15. srpna 1841 psala mně Rachel z Bordeaux: ‚Obecenstvo, lampy, otec Corneille a můj kostym dodávají mi, dokud hraju, umělé síly; pak ale seslábnu opět a zůstanu smutna až do nejbližšího představení.‘ Mimo všecky pravidelně se vracující pověsti, že od divadla odejde, nevěřil jsem nikdy, že by je Rachel před časem opustila. Žije jen divadlem a divadlu; lampy a nápověda jsou základy jejího živobytí; musí krásné verše přednášeti, prudké vášně líčiti, nějakého ministra zavesti, divadelního ředitele ovládati a mučiti, má především zapotřebí hluku pochvaly. Dává-li v Paříži některý ze svých velkých úkolů, sežírající veškeru její sílu, bývá jí nemožné spáti a přihazuje se jí pak, že celou noc probdí, trávíc ji přendáváním veškerého svého nábytku aneb jezděním po mostě. Mrzí-li neb hněvá-li se, umívá tak málo jazyk svůj na uzdě držeti jako Thiers. Kdysi dostala se semnou do hádky. Odporoval jsem jí a s jejích úst sklouzlo slovo ničema. Smířili jsme se opět, ‚všecko bylo by dobře,‘ pravil jsem jí, ‚avšak užila jste výrazu ke mně, jehož si posud nikdo nedovolil: nazvala jste mne ničemou.‘ — ‚Dejte si pokoj,‘ odpověděla se smíchem, ‚od tohoto okamžení náležíte k rodině.‘“

„Zůstalo živobytí Rachelino prosto oněch chyb a slabostí, bez nichž by, smí-li se historii divadla věřiti, umění nebylo ničím a umělkyně ne vším? Adrienna Lecouvreurova stala se dvakráte matkou, a toť druhá podobnost mezi oběma oslavenkyněmi divadla. Jako dcera, jako sestra a jako matka dosvědčuje Rachel veliké něžnosti. V tomto divadelním světě hádají se, znepřátelují a rozlučují se, aby se opět setkávali, opět se objímali a ještě raději se měli. Bohatá herečka dotvrzuje taková smíření nejbohatšími dary. Rachel není nebezpečná aneb zlá paní; vyvinuje téměř vždycky tolikéž vděku, napravuje-li nějakou křivdu od ní učiněnou, jakož někdy zlomyslné potěšení má dopustiti se takové křivdy. Chraň se ale každý, aby mu nevzplanulo srdce při náhlém výbuchu koketerie a něžnosti, jimiž někdy herečka vedle svého rozmaru toho neb onoho zasype: zítra by snad již o ničem nevěděla a vášni se smála, kterou vzbudila.“

„Vinili Rachel často z lakomosti. U ní střídá se největší marnotratnost s největším škoudrněním; někdy rozdala by kde co má a snáší neočekávané dary; o několik dní později přijde v přátelské své roztržitosti do pokušení, aby ještě více vzala než byla darovala. Nic nepříčí se dosti sobě, aby se nesměstnalo v této pohyblivé a podivné přirozenosti: mrhavá dobročinnost a výdělkářství, oddanost anděla a zlomyslnost ďábla; jest to povaha bez pokoje, která všecko vyčerpati, vše-

cko spotřebovati chce, která nevěří v možnost vrásků a neštěstí, těchto věčných a neúkojných nepřátel krásy, vtipu a bohatství.“

„Nevím, má-li se Rachel podle tohoto vylíčení milovati aneb je-li snad báti se jí, nevím bude-li povrhována anebo ctěna. Třeba považiti, že v boudách komediantských a za kulisami vyrostla, třeba zpomenouti si na bídu, které zkusila vstupujíc do života, třeba pomníti na to co byla a čím se stala, a jakou cestou plnou zádrhlů a trní, plnou nebezpečí a propastí od prvního svého mládí, téměř bez vůdce, bez prostředků a podpory vykonati musila. Vedle jednotlivých zlých náklonností, nečistých to stop jejího blouzení ve mhách a kalu, má ušlechtilé pudy, cit všeho velkého a krásného, vášnivé potěšení v zábavě ducha, neobyčejný rozum, milování hodnou filosofii a veškeren půvab vrozené elegance a důstojnosti. Staneš se téměř nepřítelem jejím nevida ji více; radostně k ní budeš spěchati, vrátí-li se jako ztracený syn. V nepřítomnosti připomínáš si pouze její chyby a nazveš je zločiny; přítomna-li, staneš se otrokem vzácných jejích vlastností a okuzlující její koketerie.“

Tolik dr. Véron. Nyní koná Rachel uměleckou cestu po severní Americe, nezdá se však, že by tam tolik pochvaly nacházela, takové nadšení vzbuzovala, jak očekávala. Není jí v tom jedinou překážkou řeč Racina a Molièra, v níž vystupuje, jsouc jen částce divadelního obecenstva známa; větším snad ještě kamenem úrazu jest duch tragedie, jímž se Rachel jedině skví, jenž ale není po chuti Severoameričanům, kteříž po úchvatném svém namáhání denním v divadle lehkou zábavu, odpočinek hledají.

Literatura.

Česká.

Bibliotheka * českých původních románů, historických i novověkých. Ročník I. V Praze 1855. Tisk a sklad Kateřiny Jeřábkové. (V předplacení svazek za 24 kr.)

I.

Přivitan, kmet staropražský, historický román od *Prok. Chocholouška* (2 svazky). **Dvě královny,** hist. povídka od *Prok. Chocholouška* (3 sv.). — **Jičín** r. 1620, hist. román od *Milosl. Straky.*

Podniknutí toto má velmi pěknou stránku. Před třiceti lety musil spisovatel jakékoli knihy české, zábavné nebo nezábavné, pokládati se

---

* Psáti v *češtině* bibliotheka pokládáme za chybu. Cizí slova píšou se u nás, jako v každém jazyku, jen potud cizím pravopisem, pokud nezdomácněla; *zdomácnělé* však cizí slovo píše se bez ohledu na původní pravopis dle vyslovování českého. *Biblioteka* jest ale zdomácnělé slovo a nemá se tedy psáti *th,* an zvuk tento uším *českým neobvyklý, ano odporný jest.*

za šťastného, když slušného nakladatele nalezl. Tuto vyzývá podnikavost nakladatelská sama plodivost spisovatelů našich, i budou míti zajisté dosti práce, aby jí učinili zadost. *Dvanácte* svazků *původních* českých románů do roka je zajisté na naše poměry dost mnoho, aspoň nevíme, že by u nás posud jedním rokem tolik bylo vyšlo. Úmysl nakladatelův jest hoden všeliké chvály; spisy české dostávají se posud nesnadněji na světlo než jinojazyčné, i bude tedy každá podpora velevítána spisovatelstvu. Že při takovémto podniknutí, vydávajícím na světlo napřed vyměřený počet spisů, mnohé věci dostanou se pod lis tiskařský, jež by beze škody literatury i čtenářstva v temnosti zůstati mohly, rozumí se samo sebou; i bude moci býti každý spokojen, neztratí-li se lepší plody v davu nezdařených, nebude-li naprosto špatných. —

Následujíce rozdělení samým nakladatelem učiněné ohlédneme se napřed po románech historických. Tu se potkáváme se známým jménem Prokopa Chocholouška. Z jedenácti posud vyšlých svazků * jest *pět* psáno p. Chocholouškem, jejž tedy za předního zástupce celého podniknutí považovati lze. První jeho román jest *Přivitan*, kmet staropražský. P. spisovatel se rád pohybuje ve starší době dějin našich, ač jej tato láska posud nevedla k hlubokým právě studiím historickým. Románopisci více než komu jinému zapotřebí jest znáti důkladně celou povahu věku, jejž si obral, mají-li obrazy jeho býti pravdivým pableskem časův minulých. Veliký obnovitel historického románu, Walter Scott, byl i důkladným znatelem dějin a místností vlasti své, archeologie byla jeho zamilovanou vědou. P. Ch. nemá právě mnoho starostí o podobné věci. Vyňav několik známých jmen z dějin našich a přidav k nim několik vymyšlených, vystaví na základě tom povídku, obyčejně dosti zábavnou, pokračující lehce, přirozeně ku konci. Čtenář hledající ve knihách pouhou zábavu odpustí mu milerád velmi povrchní charakteristiku, uzel velmi patrně zapletený, situace již stokrát jinde čtené. „Přivitan“ jedná v době po smrti knížete Svatopluka, líče nám zápas o trůn český mezi Vladislavem a Otou, potom pak mezi Vladislavem a Bořivojem II. Sloupem celého děje jest Přivitan, kmet staropražský, pevný přívrženec Bořivojův, ne snad z nějaké libůstky osobní, nýbrž z přesvědčení, že jen svědomité šetření zákonu o posloupnosti může od záhuby zachrániti vlast. Spisovatel nakreslil jej co českého Catona,

* V oznámení na obálce románů vytištěném praví se, že „této Bibliotheky českých původních románů vychází každý měsíc svazek, 13 až i 16 archů silný, v předplacení za velmi levnou cenu“ atd. Že cena jest opravdu levná, v tom nakladatelstvu každý přisvědčí; že však *půlarchy* se tu počítají za *celé* archy, nemůžeme nikterak schvalovati. Takových věcí byla posud literatura naše prosta a přáli bychom aby i dále zůstala.

jemuž je stát vždy a všude vedoucí hvězdou; Přivitan kráčí neustupně za vidou svou, drží se Bořivoje i když celý národ se prohlásil pro Vladislava, a padá konečně obětí své železné důslednosti. Ač pak v oné smutné době zmatkův domácích povahu podobnou nesnadno si mysliti, přijme každý milerád zidealizovanou postavu tuto za náhradu nedostatků románu tohoto. Ostatní povahy jsou téměř všecky méně zdařilé. Rozhon, v němž nám p. spisovatel chce líčiti pravzor staročeského měšťana, jest nejapným „geh zum weg“ proměněn v obyčejného sprostáka našeho věku. Eliška líčí se nám ve výstupech se Zdeňkem co naivní koketa. Ve výjevu, ve kterém Zdeněk jí vyslovil, že má v rukou osud otce jejího, není zase dosti dcerou; Eliška nesmí býti ani na okamžik na rozpacích, má-li voliti *otce* neb obecnost. Zdeněk sám zase jest příliš trpný, aby byl důstojným zástupcem rodu Vršovcův, rodu, jejž si nemůžeme jinak mysliti než u věčném boji. Nebyli jsme však ničím tak uraženi jako obrazem lidu pražského, nakresleným od p. spisovatele. Lid pražský hrne se do domu Přivitanova, chtě mu ostře vytýkati přílišnou shovívavost s holotou potloukající se po krčmách a provozující rozličné neplechy. Že náhlé objevení se velebné postavy Přivitanovy i největší křiklouny na okamžik zarazilo, věříme; že by však byli měšťané pražští dvanáctého věku, kteří byli každé okamžení hotovi, s mečem v ruce hájiti město své, samou rozpačitostí čepicemi šoupali, pasy si popotahovali, nevěříme nikterak. To viděl p. sp. na sedlácích devatenáctého věku. Také nevěříme, že by se tehdy bylo v Čechách na pochvalu rukama tleskalo, jako nyní tanečnicím a zpěvačkám. Ostatně bude Přivitan přátelům románů zábavným, příjemným čtením, a něčím jiným býti ani neměl.

Tolikéž platí o *Dvou královnách* téhož spisovatele. Předmětem této *„povídky* historické“ jest bouřlivá ona doba, když po dosednutí na trůn český Jana Lucemburského hrdé panstvo české s mladým králem svým zápasilo. P. Chocholoušek, následuje velmi věrně vypravování Palackého, soustředil veškeren boj ten okolo královen, jen že, psychologicky zcela důvodně, za hlavní příčinu záští královny Elišky proti královně Rejčce klade uražení Elišky královnou Rejčkou a sice u věci nejnedůtklivější — ve stáří a kráse. Rozevzteklená Eliška stojí nyní o úplné pokoření své nenáviděné macechy Rejčky a jejího přítele pana Jindřicha z Lípy; ani hrozná bída tím na vlast uvalená, ani nebezpečenství hrozící milovanému národu vyhubením není s to, aby královnu odvrátilo od záhubného boje. Cítil však spisovatel, že by obraz Elišky příliš na černo byl barven, kdyby na ni uvalil veškeru odpovědnost za tuto bratrovražednou válku. Eliška sama jest jenom nástrojem skrytých zámyslů slečny Milady z Růže, kteráž vidouc lásku svou zamítnutu od

krásného bohatýra Rajmunda z Lichtemburka a domnívajíc se, že z lásky k Elišce tak se dělo, umínila si chytrácky podněcovati hněv Eliščin proti královně hradecké a pánu z Lípy, aby Eliška bezohlednou mstivostí pozbyla vážnosti Rajmundovy i oddanosti svých přívržencův a tak se stala nešťastnou. I daří se Miladě výborně dílo její. Eliška nechce slyšeti o smíření, všecky pokusy pána z Lípy, aby si její přízeň opět získal, jsou marny; ani věrný Vilém z Waldeka nemůže ji uprositi, ani vrhnutí se krále Jana v náruč cizincův neotvírá očí královniných, až umírající Milada zjeví královně ďábelské pikle své. Tu jest po všem hněvu, Eliška se chýlí k míru, vlasti české nastává šťastnější doba. „Povídka“ tato jest v rozmanitosti své zábavná, udalosti se lehce rozpřádají, mnohé sceny jsou krásně vyvedeny; výstup v Loktě mezi králem a rádci jeho s jedné a mezi pány českými a pražským biskupem s druhé strany je zdařilý. Jinak ovšem nelze tajiti, že mnohé věci nelibě dojímají. Tak bychom si přáli obraz Eliščin ještě více zmírněný. V tomto případu jest nejenom právo, nýbrž povinnost románopisce odchýliti se od historie a přidržeti se smýšlení národního o rekyni. Eliška pak žije posud v paměti národu co věrná přítelkyně jeho; její utrpení zasnoubilo ji se stejným osudem národu, ctícího v ní horlivou přímluvkyni svou. Pochybujeme, že podaný zde obraz matky Karlovy koho spokojí. Všude měla prohlédati skrze roušku vášně horlivá přítelkyně národu, a byla by bojem tím mnohem zanímavější než jest nyní. — Dosti zdařilý jest obraz Waldeka, neoblomného sluhy krále i přítele národu svého. Jaksi mlhavý jest obraz Rajmunda z Lichtemburka. Za to jsou pěkně, ač ovšem ne původně nakresleny povahy sluhův Diviše a Beneše.

Jedné věci ještě nemůžeme pominouti mlčením, než se rozloučíme s p. spisovatelem — jest to velmi nesprávný jazyk. Těžko pochopiti, jak může po patnáctileté spisovatelské činnosti dopouštěti se chyb, kterých nikdo nedělá kdo se česky mluviti naučil. „Nevím, jak to přijde,“ „já cítím dost síly ve mně,“ „moudrý se při čase poradí,“ „několika komnaty vedl jej panoš“ a podobné věci lze čísti na všech stranách těchto románův. Divno že z nesčíslných mluvnic, kterými v posledních letech vlast naše zaplavena jest, ani jedna nezabloudila k p. Chocholouškovi. Takovým zanedbáváním vylučuje p. sp. spisy své čtenářstvu jinak dost oblíbené ze kruhů, kterýmž podobné chyby nesnesitelné jsou, a tyto kruhy jsou každým dnem větší. —

Jiný historický román ve sbírce této jest: ***Jičín roku 1620.*** Myslíme, že titul tento jest nešťastně volen. Každému při tomto názvu bezděky tanou na mysli krvavé udalosti, jež tehdy zmítaly vlastí naší. Avšak nedostane se z nich čtenáři mnoho, ano téměř nic více než

prach a bláto, zdvižené kopyty koňskými, jimiž té doby vlast naše tepána byla. Jest ovšem spisovateli historických románů dějepis jenom látkou, z níž obrazy své vykrajuje a přistřihuje; nesmí však nikdy zanedbati hlavní ráz věku tak, jako se stalo tuto. Tvrdíme směle, že r. 1620 v Jičíně byly jiné věci hlavním předmětem než tuto vypravované. Bude tedy čtenář sklamán hledaje ráz věku toho v „Jičíně r. 1620“. Přece však neodloží knihu po tomto sklamání: máť spis tento, ač ne mnoho předností, přece mnoho hlučných effektů, vyvedených dle vzorů západních. Jest tu arci mnoho nemožného, nepřirozeného; ranní procházku na Zebín podniknutou od vzácné slečny Smiřické se zamilovaným panošem, aniž by o tom v zámku kdo zvěděl, jest si tak těžko mysliti, jako házení Musami a básnickými floskulemi, jež spisovatel panošovi v ústa vložil. Charakteristika vůbec není silnou stránkou spisovatele, jenž si libuje v karikaturách. Stará Veruna a písař Brk jsou až přemrštěné karikatury; p. sp. takovýmto bažením po *humoru* spisu svému na mnohých místech uškodil. Nikde to není patrnější než ve sceně o upálení Veruny. Hrůza tohoto výjevu jest velmi nejapně rušena humoristickým býti majícím útěkem kocoura a poražením Brkovým. Za to jest poslední výjev pěkný: Janoš tu co Nemesis proti proklatému rodu Smiřickému a z dálky slyšeti posledního potomka rodu toho zpívati pohřební píseň! — Jednu chybu má ostatně společnou s předešlými romány: špatný jazyk.

II.

Tři Čechové, román z dob nynějších od *V. Ž. Donovského* (4 sv.). — **Kronika lazební doby v Milodole** od *Rittersberga.* — **Lečinský,** román od *Sig. Wernera.*

Krasověda žádá ledaco na románu, má-li jej uznati za dílo básnické, za zdařilé dílo krasoumné. Velikou, největší svobodu jemu pouštějíc, váže jej pouze na to, bez čehož by román přestal býti dílem uměleckým, dílem básnickým. Svoboda tato týká se jak obsahu tak formy. Fantastický svět, svět idealní a skutečný, vážný a komický, idyllický a satyrický, sentimentalní i humorický, popisný i didaktický živel, formu dramatisující i lyrickou, zlomkovitou i pásemnou, prosu i verš, k tomu patero dílů světa, tři věky historie, třeba-li i nadto ještě něco více, z nouze i měsíc neb nějakou hvězdu — to všecko má román sobě dáno, pod jedinou jen výminkou, aby byl províván duchem poesie, aby byl umělecky vytvořen. My mu dáme ještě více: nežádáme na něm poesie, jen když se živě pohybujíc neprohřeší se proti ní; nežádáme na něm dokonalost umělecké formy, jen když bude míti tolik způsobnosti, aby mohl baviti. Hlad moderního čtenářstva je zvíře nenasycené: konsumujeť tak rychle knihy jako moda nynější lehké látky, a nezáleží mu na tom, aby právě dobré měl a nové, nýbrž

aby mnoho měl a trochu změny, zvláště obalí-li se to do pikantních omáček. To však nepřekáží žádati, aby pokrm byl aspoň zdravý a omáčka ne jed aneb kalužina. Kde poesie, umění své váhy skládá, neskládá je humanita, rozum a slušnost a nesmí je složiti.

S těmito myšlénkami přistupujeme k posouzení románu, který ve svrchu jmenované „Bibliothece“ největší místo zajímá a schopen by byl, titulem svým „tři Čechové“ obzvláštní pozornost buditi, kdyby nebylo bližšího ještě podezření, že titul ten především jen lakadlem býti má. Opravdu nebylo posud špatnějšího vtipu na jmeno Čech ani od Nečecha provedeno! Jsme v nesnázích, jak úkolu svému učiniti zadost, abychom neublížili p. spisovateli, jehož dílo více jen za hřích mladistvé nezkušenosti považujeme, a abychom přece při tom nezadali opravdovosti veřejného soudu, nemajícího hověti dílům, která toho sama sebou nijakž nezasluhují. Především musíme se přiznati, že jsme se nemohli žádným spůsobem přemoci tak, abychom přečtli dílo celé, a to, že jsme ho přečtli přece tolik, co by as na jednoho z jeho tří hrdinů připadlo, považujeme za obět, již neocení kdo ji nepodnikne sám.

Nemůžeme říci, že by p. sp. neměl daru vypravovatelského; ano, on jej má, a můžeme se nadíti, že až mysl jeho větší životní dospělosti nabyde, dobrým zábavným vypravovatelem se stane. Nemůžemeť říci, že bychom jej v podezření měli, jako by se sám kochal v obrazích, ježto zdravá chuť a dospělý soud za zpotvořené aneb člověka nehodné vyhlásiti musí. Ano nacházíme k přesvědčení aspoň svému dosti stop toho, že p. sp. lepšího čelení prázden není. Neštěstí jest, že především pikantním býti chtěl a že k cíli tomu na onu dráhu se vrhl, kterouž několik nejnovějších, hlučného jmena a podezřelé slávy požívajících, především francouzských spisovatelů sobě prorazilo. Ovšem, hrůza rozmanitého druhu, pelechy anebo mravní lehkovážnost všecko shrýzající jsou ingredience elixiru, jímžto se nyní jistá částka evropejského čtenářstva okuzluje. Přidejmež — což aspoň ohledem na naše čtenářstvo nevyžilé ještě chuti a neotupených smyslů nikdo nepřidá — že by takových perných prostředků bylo zapotřebí, aby se mohla pozornost jeho vzbuditi, interesse jeho bdící zachovati: ohlídněmež se ale hned spolu, nalezne-li román tohoto druhu repertoir jemu potřebný *u nás*, a bude-li týž výsledek, když se Petr a když se Pavel o totéž pokusí. Romány Marryatovy nedají se na Vltavu a Labe, nedají se na rožmberský rybník přenesti; Châteaubriandův Atala nevetvoří se do koženek, třeba se byly hlinkou barvily ve vsi od silnice nejvzdálenější, a osoby i okolnosti, potřebné k románům Kockovým, Sue'ovým, Dumasovým a Bozovým nerostou ve skrovných našich poměrech. Nepochybujeme, že by byl spisovatel na Sekvaně

mnohem onačejší román vyvedl ze „tří darebáků“, nežli jej tuto ze „tří Čechů“ spatřujeme. Skrovné naše poměry, povaha naše, způsob naší vzdělanosti nejsou rodištěm toho románu, na nějž narážíme. Kdož po Francouzích psáti chceš, mějž i rozhled pařížský, mějž pařížský život před sebou se všemi jeho jasnými i černými stránkami, měj francouzskou vynalezavost a obratnost, francouzský esprit, francouzskou elegantnost a bonhomii, foremnost a koketerii, abys uměl vyrážeti a přikrývati, přebarvovati a okrašlovati kde čeho třeba, sic budou tvé hrůzy pouze jen ošklivé, tvé výmyslky nepřístojné, tvá lehkovážnost sprostá. Podaří-li se ti ale vymysliti děj, který by se vyrovnal Paříži, a osoby, ježto by se hodily k němu, jak vtěsnáš jej do Prahy, bys sobě i Šarek ku pomoci přibral? —

Všednost i ničemnost, ovšem i pravdě nepodobnost jsou hlavní vlastnosti děje románu, který se pode štít „tří Čechův“ utekl. Pravíme-li ničemnost, nemíníme tím říci, jako by snad p. sp. ji velebiti a propagovati chtěl, nikoliv, jeho spisovatelské smýšlení jest lepší než jeho spis, a prohřešil-li se, prohřešil se jen k vůli tobě, laskavý čtenáři, chtěje tobě něco hodně nového a pikantního ve způsobu Eugena Sue'a a Pavla Kocka z milé Prahy vypravovati, nepoznav že k tomu úkolu nestačí. Marný hřích! neb neumím si představiti čtenáře, aby podobnou letkvař za pivo třeba sebe sprostější chtěl přijmouti. Neumí-li p. spisov. se škaredým trochu onačeji zacházeti, zůstaví-li je nalézavostí svou i vypravovacím darem v holé sprostotě a mizernosti, nech aspoň vedle takové číře hnusné stránky svého spisu i jinou postaví, při níž by si čtenář oddychnouti mohl, při níž by zvěděl, že přece mezi lidmi jest. Nuž a co vidíme ve „třech Češích“? Hnusnou Mínu a jejího snad neméně hnusného manžela, hnusného Ličidlo otce a hnusného Ličidlo syna, partie to spisu, jíž se i v tomto referátu raději vyhneme, několik sprosťáckých chlapců, jejichžto řečmi a činy p. sp. čtenáře baviti chce a kteří bezpochyby těmi třemi Čechy na titulu býti mají, a několik jiných více méně chatrných osob, všecko to v chumelici událostí, v nichžto se nepřirozenost se všedností, hnusnost s titěrností a směšností o přednost potýkají.

By v ničem, aspoň v lásce nalezne spisovatel poesií nepříliš nadaný motivy, na které nějakou zahraje, třeba dosti obehranou, nic nedělá, najde přece obecenstvo, které jeho hrdinům šťastným nebo nešťastným ochotnou pozornost a nevyčerpaný soucit v obět přinese. A jak použil těchto motivů náš otec „tří Čechů“? Milostnými jeho hrdinami jest několik oněch sprosťáckých chlapců, kteří právě do parvy a do čtvrté normální třídy vstupujíce, místo *ala alae* a kunštů pravídka úplný zamilovaný román s několikadesítiletými slečinkami

vedlejšího vychovacího ústavu provádějí. Abeceda lásky jest věc povědomá, malá změna jen — a máme tu lásku s abecedou! Dočkáme-li se románu „tří Češek“, potkáme se při rychlejším dospívání ženského pohlaví bezpochyby s láskou s cumlíčkem. Referent, nemoha svým očím věřiti, myslil s počátku, že to bude komika neb satyra, ačkoliv by proti takovým věcem, kde by se snad vyskytly, nejlepší komiko-satyra na ty děti byl pardus; ale nikoliv, čtenáři oktrojuje se zde s největší opravdovostí úplná zamilovaná historie těchto ubohých žáčků! Jaké nemotorné sceny, jaké pitvoření, jaké zkroucenosti na jevo přicházejí, každý snadno si pomyslí. Odvrátíš-li se s ošklivostí od těchto scen, co nalezneš? Největší mravní hnusnost dospělé částky osob, slovem z bláta do louže! P. sp. vetkává sice mezi tyto sceny též obrazy a historické zpomínky ze staroslavné naší Prahy; ačkoli však tyto vstávky spisovatele v lepším světle ukazují, slouží v tomto jeho díle jen k tomu, aby se malicherný a škaredý děj vedle nich ještě malichernějším a škaredějším ukázal.

Že p. sp. chronologie svých osob zanedbává, nic mu nemáme za zlé, nejsouť ani té špatné chronologie hodny; v jiném, onačejším románu radili bychom mu však přece, aby nenechal as r. 1821 (str. 64) osobu býti stařenou, která r. 1811 ještě mladicí byla, krev a mléko (str. 81). Co do jazyka, i ten uráží nesprávností. Svíčku „neshasínáme“, neb to ona si sama činí, ale zhašujeme ji; kuna nenaučí se jíti na lov, ale choditi na něj (str. 59). Attentaty jako „užívati svět“ (str. 96) a „je mi to líto“ (str. 128) nesnesl by jeden Čech, leč „zbahnatěl-li“ (versumpft) na těle a na duchu (str. 193); jinak ovšem zapotřebí k tomu „tří Čechů“. Jen oni snesou také pochoutky jako „na mou duši“ (str. 111) a klassické „chlamst!“ (str. 57). A spis toho druhu vyplňuje půl čtvrta svazku! —

Ke čtvrtému svazku jest přivěšena *Rittersbergova* povídka „*Kronika lazební doby v Milodole*“. Způsob p. Rittersberga jest obecenstvu z jeho r. 1853 ve dvou svazcích vyšlých „Sebraných zábavných spisů“ znám, a nová tato povídka má všecky jejich přednosti i vady, vyjmouce sloh, který zde neladnější jest než jinde. Mezi šprýmy všeho druhu proplítá se historie polské slečny, sirotka, které se posléze nejen milence nýbrž i bratra dostane. Kdyby některé šprýmy onačeji neb aspoň kratčeji vypravovány byly, nelze pochybovati, že by se „Kronika“ tato ještě více líbila.

„*Lečinský*“ *Sigismunda Wernera* vyplňuje zvláštní a sice 7. svazek „Bibliotheky“. Podle všeho jest to dílo mladistvého spisovatele, snad první pokus, který mnohou nedospělost vyzrazuje, avšak spolu i mnohou naději poskytuje. Děj nepřekvapuje právě novostí, věc to čím dále

tím nesnadnější, ale není také všední, a byť nenapínal příliš, jímá přece z větší částky dostatečně pozornost čtenáře a očekávání jeho. Zajisté pro mladý talent bezpečnější cesta nežli shánění se po přílišném. Za hlavní vadu této povídky považujeme partii, v níž Očický a starý žid Abraham hlavními osobami jsou. Netoliko že s hlavním dějem podstatně nesouvisí a snadno mohla býti vynechána, nýbrž ani neharmonuje s ostatní povídkou a jest jí patrně za obtíž a na újmu. Nová není, pravdě podobná není, hezká a zajímavá není; co s ní? Po Shyloku Abraham! P. sp. snad myslil, že by se bez trochu zločinství a hrůzy nemohlo líbiti, co o Lečinském, markýse Mirandové a Emilii nalezl a vylíčil? Omýlil se, a litujeme že stál o něco, co vůčihledě v povaze jeho neleží a co mu též milerádi darujeme. S potěšením pozorovali jsme, s jak dobrým taktem mnohé nesnadné situace přemohl, i můžeme se kojiti nadějí, že šťastného vzdělavatele belletristiky v něm nalezneme, nepřestane-li dar svůj vzdělávati. Jak se vstávky jako na str. 144 a 145 do podobného belletristického díla hodí, věru nevíme. Jazyk jest lepší než v obou předešlých spisích.—

Doufáme, že nám redakce, a není-li jí, nakladatelstvo „Bibliotheky“ již nic podobného „třem Čechům“ nepodá. Těžkotě odpustiti podobné prohřešení jedenkráte, v samém počátku nového podniknutí; odpustiti je ještě jednou bylo by nemožné a hlas veřejného soudu musel by se vší možnou důrazností proti podobnému zneuctívání literatury ozvati. Nežádáme, aby zábavná literatura plna mléka vyučování a strdi příkladů byla, toho však můžeme na ní žádati, aby vkusná a slušná, aby ušlechtující, aby aspoň přirozená byla. — Spisové, kteří dle předběžného oznámení r. 1856 v Bibliothece této vyjíti mají, poskytují nám mnohem lepších nadějí, i loučíme se s ní dobrého zdaru jí přejíce.

Úvod do zemězpytu, čili prostonárodní výklad proměn a podvratů, s nimiž země naše se potkala, prvé než nynější své tvářnosti dosáhla. Podal *F. S. Kodym.* S dřevoryty a zeměznaleckou mapou Čech, Moravy a části Slezska. (Vyňato z Hospodářských Novin.) V Praze 1855. Tiskem i nákladem Bedřicha Rohlíčka. (Cena 24 kr.)

Jako vše, cokoli vážený p. spisovatel v oboru prostonárodní literatury sepsal, na sobě nese ráz jasnosti a oné upřímné vůle, kterou každý poučný spisovatel míti má, aby čtenáře v pravdě a v skutku poučil, jest i spis tento vesměs srozumitelný, v pravdě poučný a při tom velmi zajímavý.

Porovnávajíce jej se spisy, kterými nás německý trh zaplavuje a které též populární zemězpyt za úkol mají, jako „Divy přírody“ od Zimmermanna, „Listy“ od Klencka a j., musíme „Úvodu“ p. Kodyma znamenitou

přednost před nimi přiřknouti. P. Kodym nevybírá si ani pouhé podivnosti k popisu, ani neseřaďuje bez úsudku pozorování učených zpytatelů, nýbrž vypravuje jasně a prostě, vždy s ohledem na poměry domácí, velkolepé dějiny povrchu zemského. Spis jeho není a nemá býti dílem učeným; nicméně podává výsledky nejsubtilnějšího vědeckého bádání, jako při útvaru silurském a křídovém, slovy tak srozumitelnými, že mu každý čtenář zajisté zúplna porozumí. I můžeme každému, kdo touží poznati přírodu, spis tento co nejlepší návod schváliti. Zvláště musejí býti p. Kodymovi povděčni vědečtí skoumatelé zemězpytu, neb Úvodem svým razil jim u českého obecenstva cestu k vydání přísnějších a zevrubnějších popisů.

Zemězpyt má do sebe takové vnady, že kdo jednou počátky přemohl, nepřestane snažiti se vždy víc a více, aby své vědomosti rozšiřoval. Přečta tento Úvod může čtenář každého jiného spisu zeměznaleckého s prospěchem použiti, a co větší ještě cenu má, může i zemězpytní poměry okolí svého poznati, nechť bydlí v Čechách, na Moravě nebo ve Slezsku. Přiložená mapa podává dle nejnovějších zkušeností úplný přehled zeměznalectví českého, moravského a částečně i slezského, a jest ač menší, přece mnohem dokonalejší nežli starší dle Haidingra sestavená česká zeměznalecká mapa.

Přejeme p. Kodymovi zdaru na dráze takto počaté a doufáme, že i jiné oddíly přírodopisu tímtéž spůsobem většímu obecenstvu přístupné učiní. *J. K.*

Politické hospodářství, čili **zásady vědy o statcích.** Sepsal *Jos. Droz*, člen akademie francouzské i akademie věd mravních a politických. Přeložil *Dr. Fr. Lad. Rieger.* V Praze 1853. Tisk a náklad Jarosl. Pospíšila. (Cena 40 kr., na velíně 52 kr.)

K nejzanímavějším a nejdůležitějším naukám náleží beze vší pochybnosti učení o státním čili národním hospodářství. Jednati o zásadách, na nichžto se blahobyt státu a tedy i většiny obyvatelstva založiti dá, jednati o prostředcích, kterýmiž se tyto zásady nejbezpečněji a nejsnadněji ve skutek uvesti dají, jest jednati o tom, co naším věkem hýbe, co jemu nade všecko ostatní jest. Dokud poměry obchodu a průmyslu skrovné a jednoduché byly, dokud každý stát a národ takořka sám sobě stačil, nevyhledávaje a nepřijímaje od ciziny leč skrovný počet plodin a výrobků, jichžto větší počet nadto ještě k luxusu náležel, pomáhal si a stál každý stát pro sebe, blahobyt jeho byl na jeho vlastním domácím hospodářství, na jeho orbě, na jeho řemeslech založen; obyvatelstva jeho přimnožovalo se vedle přirozených zákonů, potřeby byly skrovné; vyhověti jim náleželo především a takořka výhradně domácím

prostředkům. Chceme-li takový stav nazvati štěstím, musíme přece uznati, že nebyl štěstím právě nekaleným a největším. Nepokládáme sice za neštěstí, přestává-li se na potřebách skrovných, a v tom ohledu nechceme velebiti luxus, byť i byl sebe lepším podnětem pokroků průmyslu, nepokládáme však ani s druhé strany za štěstí, je-li stav společnosti takový, že nemá prostředkův, aby se mohla náležitě vzdělávati, a že všecka její píle pohlcena bývá jen od nejnuznějších potřeb vezdejšího života. Jestli onen stav prostoty jednak dobrý a chvalitebný byl, nečinil s druhé strany zadost potřebám pokroku a vzdělávání lidstva; ano i první základ všeho blahobytu, uživení totiž obyvatelstva, nenacházel v něm postačitelné bezpečnosti. Polní úroda podléhá moci a přízni živlů a může býti od nich i odepřena. Všude nemá sny Farao, všude nenalezne Farao Josefa, a každá země není Nilem a poledním sluncem bohatě zúrodňovaný Egypt, aby zásobu obilí na kolik let shromážditi a nakopiti dovedla. Jsou-li kraje zvláště chudší jen na svou vlastní úrodu odkázány, jsou i nebezpečenstvím hladu vydány, a skutečně nám dějepis středního věku ukazuje, jak často, jak velice národové trpěti museli hladem a pocházejícími z něho nemocmi.

Obeplutím Afriky a odkrytím Ameriky, zobecněním kompasu, nalezením prachu a tisku změnily se ony prostičké poměry docela. Obchod a skoumání nabyly rozšířenějšího dějiště; zlato a stříbro, v Americe vydřené, rozmnožilo fond všeliké činnosti v Evropě, prach dal jí převahu nad ostatním světem, knihotisk zrychlil a rozšířil její vzdělání neočekávaným způsobem, nálezky a objevy stíhaly se, všude pučel nový, hojnější vždy a hojnější život a to, co jeho dechem jest, spojení. Benátčan nečekal již v levantských přístavech, až by mu karavany, pracně se nebezpečenstvími a pískem probírajíce, drahocenné zboží Indie přinesly; Portugalec, Hollanďan dojel si přímo pro ně do zázračných oněch krajin; plavečtí národové evropští zmocňovali se krajin, jež předkové jejich ani dle jmena neznali, a zřizovali v nich osady, v nichž se obchod ejich nejvzácnějšími plodinami zásoboval; bohatství Evropy rostlo kvapným krokem a stalo se s obchodem neustále se zmáhajícím, s vynálezky vždy se množícími původem průmyslu, jímž opět obyvatelstvo ostlo. Užitečné plodiny, v Evropě udomačňované, poskytovaly snadnější výživu; obchod vyrovnával, v míře vždy větší a větší, nedostatek kraje jednoho s nadbytkem druhého. Když úvěrek náležité své organiace došel, když oběh ražených peněz oběhem papírů peníze představujících doplněn byv, podnikavosti obchodní a průmyslní potřebných prostředků poskytl, když i pára lidskou sílu zmnohonásobila a netoliko troje hnáti, nýbrž i člověka a zboží jeho s bezpříkladnou rychlostí po moři a po zemi přenášeti se naučila: byl dokončen nový svět, svět plný

velikosti ale i spletitosti, plný neskonalých vyhlídek ale i neskonalých záhad, plný pokroku ale i honění, plný nových statků ale i nové bídy, plný skvělých vítězství ducha, ale i nových trampot ducha, plný vznešení ale i nových surovostí, založený na soupeřství a tížící přece všude k jednotě; svět, ve kterémž jednotlivci méně proti jednotlivcům, jako dříve, nýbrž proti obecným vlivům bojovati jest. S tímto světem, z jeho potřeb rodila se i narodila nová věda, věda *národního* (státního čili politického) *hospodářství*, mající býti Ariadninou nití v tomto překvapujícím labyrintu novověkých poměrů, mající ukázati, jak je srovnati třeba, aby ani pokrok ani stálost, ani ohledové materialní ani duševní a mravní, ani jednotlivec ani obecnost neutrpěli, aby v tento, ještě ne ustále se tvořící svět náležitý lad a sklad přišel.

Otázka o škodlivosti neb užitečnosti strojů a fabrikace a o spůsobech jak škodlivost onu odstraniti, užitečnost tuto zvýšiti; otázka o svobodném aneb zápovědmi a vysokými cly vázaném obchodu, o svobodě neb upoutanosti řemesel a živností vůbec, o ražených penězích i papírech peníze představujících a o poměrech obou těchto prostředků cirkulace, o bankách, bursách, akciích, poměry práce a kapitálu, luxusu a proletariatu, duševních a hmotných statků, daní a blaha jak jednotlivce tak i státu: všecky tyto všude přetřásané záležitosti, i co jiného příbuzného s nimi spojeno jest, záležitosti to, na jichž dobrém vyrozumění a vedení blaho naše záleží, jsou předmětem národního hospodářství. Ač rozhodování o nich z větší částky u vlády spočívá, však jest přece zde občanům větší spolupůsobení zůstaveno než v jiných oborech; neboť netoliko že vláda při důležitějších v tom ohledu krocích vždycky poradu obchodních komor a jiných korporací vyhledává, korporace tyto mohou i z vlastního ponuknutí návrhy činiti a slušné se jim zdající prosby na vládu vznášeti. Usnadněným spolčováním se k účelům jak průmyslním tak obchodním jest občanům dána moc, samostatně domáhati se svého prospěchu i tam, kde síla jednotlivce nestačí a přímé působení státu přestává. I nedá se upříti, že předmětové národního čili politického hospodářství jak velezajímaví tak vysoce důležití jsou, a že především při nich nejen žádoucí nýbrž i nejvýš potřebné jest, aby se jasní a zdraví náhledové všude rozšířili, aby veřejné mínění zralé a pravé bylo. Zajisté čím více se v oboru tomto předsudkové, jichž posud tolik jest, vykoření, čím více se veřejné mínění objasní, tím větší bude míti působení.

V tom ohledu musíme býti povděčni, že se i tento obor literatury u nás počal vzdělávati. Zásluha tato náleží p. dru. Riegerovi. První jeho pokus, původní pojednání „o statcích a pracech nehmotných a jich významu i postavení v národním hospodářství“, vyšlé r. 1850

u Řivnáče, došlo zasloužilého uznání. Spis Drozův, tuto oznámený, obsahuje celý obor národního hospodářství, a p. Rieger zasluhuje všecku pochvalu, že tuto tak zajímavou a přece tak nesnadnou vědu u nás uvedl dílem francouzského učence, kterýž ji nejen tak jasnou a příjemnou formou odíti, nýbrž i stranností ušetřiti uměl, v jakéž tolikero jeho kollegův upadá. P. Droz, k nejvýtečnějším francouzským učencům náležeje, vyšel k studiím národního hospodářství od věd morálních, i dovedl se vystříhati onoho materialismu, v němž tolikero jiných státních ökonomistů uvázlo. Přejeme aby výtečný tento spis hojně a s prospěchem čten byl, aby v obecenstvu našem lásku k studiím a pozorováním věcí národního hopodářství vzbudil, což mu jen prospěti a velice prospěti může. — Vydání spisu je přístojné a hodno uznání i proto, že nové vědě teprvé cestu má raziti.

Josefa Wenziga:

Blicke über das böhmische Volk, seine Geschichte und Literatur, mit einer reichen Auswahl von Literaturproben. Leipzig, Brandstetter.

Rosmarinkranz. Eine Sammlung böhmischer Dichtungen in deutscher Übertragung. Regensburg, Manz.

Der neue Rath des Herrn Smil von Pardubic, Thierfabel a. d. 14. Jahrh., nebst dessen übrigen Dichtungen und einer Auswahl aus seiner Sprüchwörtersammlung. Leipzig, Weigel.

P. Wenzig jest neunaveným prostředníkem mezi českou literaturou a německým obecenstvem, tedy i mezi námi a onou částkou našich krajanů, kteří buď německého původu jsou aneb jenom německy čísti a vzdělávati se uvykli. Již r. 1830 vyšly v Halle jeho „Slawische Volkslieder“, vybrané ze známé třídílové sbírky Čelakovského. Brzy potom, r. 1833, vydal v Praze „Blüthen neuböhmischer Poesie“, kytka to uvitá z padesáti vybraných znělek Kollárových a z Čelakovského Ohlasu ruských písní. R. 1847 vyšly od něho, rovněž v Praze, „Erinnerungsblumen von Štulc“, a rok nato, 1848, brošurka „Ein Wort über das Streben der böhmischen Literatur“. Spisek tento, přidružujíc se ke spisům podobného čelení hraběte Lva Thuna a doplňujíc je, měl tu nehodu, že právě vyšel, když nepokojné časy r. 1848 začaly, a nedošel takto onoho uznání, jehož plnou měrou zasluhoval. Zatím nepřestal p. W. věnovati i dále umělou svou píli květům českého básnictví a r. 1854 vydána (v Praze u Rohlíčka) jeho „Blumenlese aus der böhmischen Kunst- und Naturpoesie“, obsahující výbor z Čelakovského Ohlasu českých a ruských písní. Měl to býti začátek větší sbírky. Avšak nakladateli z našeho mocnářství jest těžko proniknouti na německém knihkupeckém trhu, který sice dobře umí odbyt svých plodů v našich krajích šířiti, před plody rakouských tiskáren však co možná se zavírá. V tom ohledu

učinil p. W. velmi dobře, že další nakladatele svých překladů v Němcích hledal, a že se mu poštěstilo, dokazují svrchu uvedení tří spisové. Téměř současně vyšlo od něho, a sice v programmech c. k. vyšší české realní školy v Praze, r. 1854 pojednání o Smilu z Pardubic a r. 1855 o Tómovi ze Štítného, a v Brockhausových „Blätter f. lit. Unterhaltung“ (1855, č. 17.) článek o Nové radě Smila z Pardubic, opatřený hojnými ukázkami.

Za tuto věrnou a neunavenou prostředničí píli musíme p. Wenzigovi býti povděčni. Česká literatura nedosáhla posud té váhy, aby se za hranicemi pídili po jejích plodech. Nepravíme to na újmu těch básníků, kteří nám pěli a pějí; není jejich vinou, nýbrž zásluhou, zásluhou před námi i před jejich vědomím, že pěli národu méně četnému, že pěli společnosti ne skvělé, ne bohaté, a tedy neschopné aby slávu jich mocí hlasu svého po Evropě rozšířila, aby leskem svým lesku jejich přimnožila. Český básník nebyl ale také posud v tom postavení, aby musel hověti módním směrům a podivným někdy choutkám vyšší společnosti; zaplavenost, přesycenost literní nehnala jej na výstřední dráhy, aby aspoň neobyčejností došel, čeho by nebyl dosáhl prostou mocí poesie: povšimnutí, jmena! On mohl, on musel zůstati přirozenější ve věci, prostější ve formě; tím ovšem učinil plnou měrou zadost zdravému, vytříbenému vkusu, nikoli však tomu, co rozhoduje nad uznáním světa. Že se ostatně tyto vlastnosti s uznáním ciziny docela neminuly, dokázal nám nedávno k potěšení našemu hlas referenta v jednom z nejvážnějších německých listů. „Dávno syt myšlének prázdného klinkání rýmů, syt výrůstků předrážděné a vysokochůdné fantasie, jakéž nám novoněmecká a francouzská lyrika až příliš často předvádí,“ dí o Wenzigově „Blumenlese“, „zotavil jsem se opět jednou, požívaje vroucně těchto čistých zvuků přírody a srdce.“

Musíme však p. Wenzigovi býti tím vděčnější, že vzatému na sebe úkolu s takovým mistrovstvím činí zadost. Nechceme se v tom ohledu spoléhati na soud vlastní, nýbrž spoléháme se na soud Němců samých, o překladech Wenzigových velmi pochvalně se zmiňujících. Výtečnost jejich prorazila jim i cestu do čítanek a sbírek německých, ku př. do Vernalekenovy, do Mozartovy, do Wolffovy „Halle der Völker“, do Scherrova „Bildersaal der Weltliteratur“ a j.

Z uvedených svrchu spisů obsahuje „Rosmarinkranz“ výbor z Erbenovy Kytice z pověstí národních“, z Jablonského Salomona a ze Štulcových legend a pomněnek. — Obsah druhého spisu „Smil von Pardubic“ jeví již titul sám a české čtenářstvo mělo nedávno příležitost pojednáním Vocelovým v Musejníku památku toho nevšedního ducha sobě obnoviti. Kýž by sobě spisem Wenzigovým i naše šlechta ony doby v paměti

obnovila, kde se její jmena i v české literatuře leskla! — Třetí spis, „Blicke über das böhmische Volk“ obsahuje přehled historie české literatury, podaný zvláštním spůsobem a oživený hojnými ukázkami z nejvíce vynikajících, nejráznějších plodů každého věku. Pan Wenzig, nechtěje podati suchý přehled literatury, který by si byl málo čtenářstva získal, zvolil živější, docela novou formu. Předeslav básnickým perem vykreslený obraz Čech uvádí čtenáře svého do Prahy, do této v mramorech vytesané a kamenem uzděné historie naší vlasti, a ukazuje mu ji se čtyr hlavních, ji ověnčujících výšin, s *Vyšehradu* na polední, s *Hradčan* na východní, se *Žižkova* na západní a s *Letňanské* strminy (Belvederu) na půlnoční stranu. Každý tento punkt poskytuje oku zvláštní pohled na staroslavnou Prahu, každým tímto pohledem vzbuzují se zvláštní historické vzpomínky, zvláštní myšlénky. S věkošedého, pobořeného Vyšehradu pohřižuje se oko pozorovatelovo v dávnou minulost, v báje pohanstva i v nejstarší časy křesťanské, až do vyhasnutí Přemyslovců; s Hradčan, kdežto zrak jímá chrám sv. Víta, královský hrad a tolikero paláců, v doby panovníků rodu Lucemburského, v doby Karla IV.; se Žižkova ve zpoustu dob husitských i co žalostného po nich následovalo; s Letňanského návrší těší se oko novému rozkvětu Prahy a naší literatury pod posledními panovníky. Všude kreslí p. W. velikými rysy převládající dějiny, v nichžto se ráz jejich věku obrazí, všude vyplňuje rámec tento živými tahy, líčícími život, snahy, umění, vzdělanost každého věku, slohem právě básnickým, smyslem vytřelým, pravdy milovným, ale soucitným. Jak vypravování plyne a obrazy se střídají, vine se celým spisem i rozkošný věnec výňatků z básnických plodů každého věku, charakteristicky vybraných, tak že čtenář netoliko historii ale i živý výbor literatury před sebou má, z plodů samých děje duševního života našeho poznávaje.

Jako se p. W. dříve o přenešení výňatku ze Štítného formou vázanou pokusil, učinil v tomto spise i s Labyrintem nesmrtelného Komenského, pokusy to, které za zdařilé považovati musíme, a jimiž zajisté i nám básnická cena výtečných plodů těchto mužů názorněji se objevila, aspoň nelze pochybovati, že p. W. na jevo vynesl, čeho jsme si posud příliš málo všímali. Kýž by blahomyslné a zdařilé snažení p. Wenziga hojného uznání došlo a to ovoce neslo, jehož si jak p. W., tak každý osvícený a opravdový národomil přeje! kýž by především ty naučilo ctíti a milovati českou národnost a literaturu, jimžto rod jejich povinnost toho ukládá, vychování však a společenský příklad oko zkalí! Spis p. Wenziga jest docela spůsoben mysli takové obrátiti a protož můžeme jej všem k dalšímu poroučení a rozšiřování schváliti.

Anglická.

Nynější stav písemnictví anglického jest v jedné věci podoben všem ostatním, že totiž, ač se mnoho a mezi tím mnoho dobrého píše, nesmrtelné spisy jen zřídka se rodí. Věk náš hledí především stráviti hojné poklady myšlének, jež mu věkové minulí podali, aby budoucí pokolení mohla jich tím prospěšněji užiti. Nemajíť nyní ani Angličané žádného básníka první velikosti, žádných Shakespearů ani Byronů; proto však přece Musa anglická neumlkla. *Tennyson* slavil by se i v době velikých básníků. Hluboký cit krás přírody nachází v něm nejvýmluvnějšího pěvce, jímž Anglicko vykázati se může; jak čarovně jeví se tato síla básníkova v „Dceři zahradníkově“! I jinému předmětu, opěvovanému od té doby co se jazyk lidský zpívati naučil, *lásce* věnoval Tennyson mnohé z nejkrásnějších básní svých. Pěvec tento vyniká mimo to uhlazenou, plynnou, překrásnou mluvou. Není ani u největších básníkův anglických mnoho míst, jež by se s Tennysonem v tomto ohledu srovnati mohla. Rázný, někde dosti tvrdý jazyk Anglosasů nabývá v jeho rukou téměř italianské lahody. Básně lyrické všeho druhu, ballady jsou jeho oblíbené pole. Kritik nejznamenitějšího literarního organu anglického, Edinburského *Review*, vyzývá básníka stojícího nyní na vrcholu věku mužského, aby „vyplnil naději, již Anglicko v něho skládá, a podnikl velikou báseň o velikém předmětu“. Viděti z toho, že Angličané ani básníka nevyprošťují z obecné povinnosti, přispívati duchem svým ke zdaru, k oslavení a povznešení vlasti. Vedle Tennysona, jehož básně každoročně v silném vydání se objevují, nemohl posud žádný básník vyniknouti k podobné vážnosti.

Mezi četnými pěvci nižšího stupně zajímavějším nad jiné úkazem jest mladý *Gerald Massey*, jenž si bídu pracujících tříd a hněv jejich proti bohatým za předmět obral. Jsa synem této třídy lidu pracoval již v *osmém* roce svém v dílně na hedbávné látky, i vyrostl bez všelikého vychování. Naučiv se čísti kupoval si za mzdu vydělanou v potu tváři knihy a došed tak vyššího vzdělání jal se v bujných, někdy až strašně divokých básních opěvovati všeliké strasti lidu a kázati boj proti bohatým. Jeho slovo, vždy rázné, plné soucitu a hněvu, uchvacuje neodolatelně zanedbané zástupy anglických dělníků, a Gerald Massey není z posledních faktorů v nynějším ruchu pracujících tříd v Anglii. Tento směr však neodňal mladistvému pěvci jemnějších citů, ano i nejjemnější stránky srdce lidského nalézají v něm výtečného ličitele.

Mezi ostatními básníky vytkneme ještě oba nástupce Shelley'ho. Shelley, básník řídkých darův, odvrátil si za svého krátkého života směrem svým mysli pravověřících Angličanů v takové míře, že ze vše-

liké společnosti vyvržen a krutě pronásledován jest. Nyní se jeho bohatá obraznost potkává s obecným uznáním a dva mladí básníci vstoupili do šlepějí jeho, varujíce se ovšem jeho výstřednosti — ***Matthew Arnold*** a ***Alexander Smith***. Onen náleží ke škole klassické, tento k romantické. Smith jsa kupcem odvrátil se od prázdného lopotu výdělkářského a tužby své vyjádřil dojímavými slovy. Nesmíme mlčením pominouti staršího ovšem, posud ale žijícího ***Bowringa***, básníka původního dosti znamenitého, jehož ale hlavní zásluha záleží v pilném a zdařilém překládání cizích básníků na jazyk anglický. Znaje všecky téměř řeči evropské snažil se uvesti cizí, neznámé posud literatury na půdu anglickou, a byl první, jenž učinil anglický výbor z básníků českých, pomocí našeho slovútného Čelakovského. Z četných veršujících paní uvedeme jedinou ***Bessy Rayner Parkes***, ne tak pro výtečnost, jako podivnost spisů jejích; náležíť mezi nečetné paní anglické, ježto se přidržely nového učení o emancipaci ženských, a tento směr jest i směrem jejích veršův.

Mnohem hlučněji než v básnictví vede se na poli polobásnickém. V románech uznává Evropa Angličany za mistry své, i nemůže se opravdu Evropa vykázati jmeny takovými jako Bulwer, Dickens, Thackeray. Starý ***Bulwer*** ovšem již odpočívá na vavřínech svých, a zřídka jen se odváží na pole slávy své. Ale jeho romány, z nichž „Noc a jitro“ i českému obecenstvu známo jest, zůstanou ozdobami anglické literatury. Nikdo neumí živěji líčiti všeliké boje duševní, nikdo nevnikl tak bystře i v nejtajnější záhyby srdce lidského. ***Dickens*** (Boz) obral nižší třídy anglické za předmět svých románů a líčí s nevyrovnanou lehkostí a nikdy nevysychajícím humorem rozmanité stránky života jejich. Do vyšších oborův ovšem jeho obraznost nezalétá, za to jest ale v nižším posud nedostižena. Vedle něho požívá nyní ***Thackeray*** nejvíce přízně u čtenářstva, bičuje neuprositelnou satyrou všecky slabosti, veškeru ničemnost vyšších tříd společnosti anglické. Také plodný, snad až příliš plodný ***James*** má své četné obecenstvo. Jeho četné ***historické romány*** pohybují se zvláště rády na půdě francouzské, vypravují velmi plynně, živě, ale beze zvláštní výtečnosti, a rozmluvy jeho hrdin bývají velmi plané.

Jest však mezi romanopisci anglickými i krásná pleť velmi silně zastoupena, zápasíc s muži o palmu. Není mezi nimi utěšenějšího výjevu nad spisovatelkyni románu „Jane Eyre“, zemřelou před rokem v nejkrásnějším věku. Výtečná tato paní, nazývající se na spisech ***Currer Bell***, vlastně Miss Bronte, později ***Jackson***, líčí velmi šťastně vnitřní život ženských. Vypravujíc velmi málo děje přece nikde neunavuje čtenáře. Zvláštností jmenovaného jejího románu jest, že rekyně není

krásná a přece nanejvýše zajímavá. V jiných oborech pohybovala se jiná, též nedávno zemřelá paní, Lady ***Blessington***, ježto život vyšších stavů líčila rozmarně, živě, ač se předešlé nikterak vyrovnati nemůže.

V ostatních oborech vynikají zvláště ***historikové***. Ano přední z nich jest i předním spisovatelem anglickým naší doby, ***Thomas Babington Macaulay***. Až do 43. roku svého byl znám jedině v Anglicku, co výtečný, duchaplný i důkladný řečník v parlamentě a spisovatel znamenitých pojednání v Edinburském „Review“. Od r. 1848 získal sobě svou „historií anglickou“ jedním rázem slávu po celém světě. Vynikáť co dějepisec vysoko nad současníky své. Nikdo neumí látku svou bystřeji prohlédnouti, zřetelněji urovnati a půvabněji vypravovati. Všecky zásoby učenosti své má vždy pohotově a umí jich výtečně užiti k vysvětlení předmětu svého. Jeho úvod v dějiny anglické jest zajisté jediný toho druhu. Máť na několika stranách více historické moudrosti než jinde v celých dílech nalezti lze. A jak střízlivě, jak nestranně soudí o věcech, ježto se s jeho přesvědčením nesrovnávají! Jak uznale píše na př. o katolictví! Lišíť se veliký historik devatenáctého věku zúplna od filosofických dějepisců věku předešlého, kteří všecko loktem francouzské moudrosti měříce minulosti často nesmírnou křivdu činili. — Vedle Macaulaye největší váhy co historik požívá ***Alison***, jehož dějiny evropské od r. 1789 důkladností i povážlivostí, jakož i důstojností slohu vynikají. — Starého ***Hallam***'a uvádíme co jednoho z nejhlubších myslících historiků. Nejpodivnějším ale historikem anglickým jest duchaplný ***Carlyle***, i v oboru krásné literatury dobře známý. Jeho „dějiny francouzské revoluce“ nemají ničehož podobného v celé literatuře. Spisovatel jako nepozorován od okolostojících patří na děje, a uchvácen dodává chuti jednajícím, pleše a pláče nad tím, co se před ním děje. Vzorem budoucích historiků Carlyle arci nebude; způsob jeho vyplývá z veškeré povahy spisovatele a kdo by jej nápodobil, upadl by ve směšnost. Ale způsob tento čtenáře mimovolně uchvacuje a unáší. — Zvláštností anglickou jsou paní píšící dějiny a sice ne snad pouhé kompilace, nýbrž opravdu z pramenův. Evropské slávy došla ***Stricklandová*** životopisy svými královen anglických a skotských. I miss ***Martineau*** získala si slávu dějepisem anglickým nejnovější doby.

Přehled nynějšího stavu literatury anglické byl by kusý, kdybychom se neohlédli po časopisech. Listy časové jsou vůbec nejvěrnějším měřídkem duševního stavu národův a nikde více než v Anglicku! Do časopisů skládají i nejvýtečnější angličtí spisovatelé ovoce učenosti, ovoce ducha svého. Veliké čtvrtletní ***Review-y*** obsahují cokoli zdařilého v Anglicku se píše. Vedle Edinburského, ježto zastává zásady mírně liberální, jest i Quarterly Review, jež torystická, a Westminster

Review, ježto strana filosoficko-radikální vydává. Kromě těch jest několik jiných, méně znamenitých. V těchto „přehledech“ podávají přední spisovatelé nejzdařilejší práce své; tu se dočteš důkladných článkův literárních vedle pojednání o všelikých vědách i o politických záležitostech anglických i cizích. Jedné věci však se v anglických časopisech všeho druhu nikdy nedočteš — žádám vzácné spisovatele aby se nelekli — jmen spisovatelů. Ve všech anglických časopisech tisknou se všecky články beze jmena, a velmi zhusta se obecenstvo jmen spisovatelův nikdy nedoví. V novinách jest pravidlem, že spisovatelé i nejznamenitějších článků zůstanou navždy neznámi. „Times“ zaměstnávají mnoho výtečných spisovatelův, úvodní jejich články jsou často vzorem anglické prósy, ale původcové kryjou se u věčné tmě. Tato tajnost dodává patrně časopisům tím více váhy, neboť za každé mínění vyslovené, za každý soud pronešený ručí celý ústav, ne jedno toliko jmeno.

Vedle vlastních časopisů podotkneme i četné spisy vyrostlé z okolností časových — o válce nynější a krajinách, ve kterých se vede. Usnadněné cestování pudí mnoho lidí, kteří se londýnského života nabažili, za „udatným vojskem“, a vrátivše se domů vypravují svým krajanům co viděli, slyšeli a zkusili, rozmnožujíce tak zásoby potištěného papíru. Onačejšího mezi tím ovšem nehrubě mnoho.

Rozmanitosti.

— **Obyvatelé Turecka.** Turci náležejí jen zeměpisně k Evropě; jazykem, náboženstvím, zřízením a mravy nepřestali posud býti Asiaty a liší se v tom ohledu tak nápadně od ostatních Evropanů, že skutečně zajímavo jest, pozorovati jejich zvláštnosti. Mnohý jejich obyčej zdál by se nám směšný, jako že hlavu holí, krk a šíji obnažené, šat záplatovaný nosí a jdouce někam na návštěvu trepky své přede dveřmi nechávají, v pokojích však čepice své, totiž turbany nesmekají. Zajisté bychom se smíchu nezdrželi, vidouce, jak při jídle pěti prstů svých co přirozené vidličky užívají, jak nohy pod sebe kladouce se usazují, a tančí-li se, na pouhém dívání přestávají; jak rozdílným od nás způsobem se pozdravují a jiné více. Naopak ale smějou se zase Turci, že se u nás více hledí na šat nežli na vnitřní cenu člověka, že si k nepohodlí svému vlasy na hlavě necháváme, krk šátkem ovazujeme a pozdravujíce někoho nebo někam vcházejíce klobouky smekáme. Celý náš kroj, zvláště pak klobouky a fraky naše zdají se jim nad míru směšné, oblek našich ženských neslušný. K jídlu zasednouti a dříve rukou si neumyti, považují za nečistotné. Domy naše jsou jim nepohodlné, naše sochy, divadla mají za neslušné, o nichžto dí, že se jimi rouháme Bohu co tvůrci. Tance naše jsou jim vyražení spíše bláznům než lidem rozumným příslušící, zdvořilost naše zdá se jim býti nedůstojná a směšná velmi. Malicherno jest v očích jejich, mlu-

viti zas a zase o povětří, přetřepávati věc jednu několikráte, a spatří-li ženské ve společnosti mužských, nemohou se ubrániti zlému o nich domnění. Domácnost naše prý velmi nešťastně zařízena jest, poněvadž prý se také mimo dům vyráželi a veseliti hledíme, a za velmi škodlivé a nemravné pokládají, že dítky své ve vychovacích ústavech a pensionátech vzdělávati dáváme a jich takto sobě odcizujeme. Vidí-li Turek, že se některé křesťanské dítě nepočestně chová k rodičům, trne udivením nad věcí u nich neslýchanou. Že by ve společném obcování někomu větší poctivost měla se vzdávati, vyšší-li jest stavem, nemohou pochopiti, neboť u nich neostýchá se nejsprostší fakir dáti se do řeči s pánem nejvznešenějším, aniž tento zadá v něčem důstojnosti své, pustí-li se s ním do hovoru. Turečtí služebníci neodbývají zhruba sprostšího, chce-li k pánu jejich vejíti, jako se u nás stává, ačkoli si také ruce postříbřiti nechávají.

Společenský život Turků jest tedy zcela jiný nežli u nás. Co my u večer rozličné společnosti navštěvujeme, do divadel chodíme a nezřídka až do pouhé noci po vyražení se sháníme, sedí Turek doma, a mnohý ani neví, co vlastně divadlo jest a proč se tam chodí. U nich objeví se jenom někdy — a to jen ve větších městech — nějaká kočující společnost umělců na provaze, kejklířů aneb krasojezdců; něco jiného neznají. Až z Čech zabloudí častokráte taková společnost do Turek, kdež hojného výdělku nalézá, někdy i zvláštního čestného vyznamenání, jako známý p. Beránek, jenž od sultana poctěn jest titulem čestného štolby panovníka věřících.

Ostatně v Turecku časně vstávají i časně chodí spat, bez rozdílu stavu. Po západu slunce zavírají se sklady se zbožím, a obchodníci křesťanští, židovští i turečtí ubírají se domů, aby strávili večer rovněž u rodiny své. V noci bylo by nebezpečno se toulati, neboť ulice nejsou osvětleny, a všudy po městech prohánějí se hejna psů, s nimižto nebezpečno v noci se potkati; kromě toho mohl by noční tulák na špatné dlažbě i k úrazu přijíti. Turek živ jest tedy jenom za dne. Tu navštěvuje kavárny, a kde jich není, jako v menších městech a vsích, tu zajisté upravena jest někde besídka (kiosk) anebo aspoň trávník pod stromy, kde se Turci scházejí, aby buď pohovořili nebo si zakouřili. Choditi na procházku není ostatně ve zvyku, leda ve velkých městech; obyčejně vyjíždějí si mužští na koních, ženské v kočárích, jako na př. v Cařihradu, Soluni, Adrianopolu a j. Výlety na venkov jsou tam více oblíbeny, neboť Turek nad jiné národy libuje si v čerstvém vzduchu. Na venkově rozsadí se po trávníku nebo po kobercích, sedí takto několik hodin pohromadě, jedí ovoce, pijou kávu a kouří.

Turkyně ponechávají vedení domácího hospodářství otrokům a jinému lidu služebnému, a raději hodně často vespolek se navštěvují. Shledá-li muž před komnatou svých žen cizí trepky, nevstoupí, a má-li pilno, dá dříve příchod svůj oznámiti, aby se cizí ženy mohly zastříti. Ženské s mužskými scházívají se ve společnosti jenom při zvláštních příležitostech a o svátcích, jako o slavnosti bairamu, která osm dní trvá. Turecku poddaní Slované, Řekové a Židé často kolik hodin po sobě při stole přesedí, a jmenovitě Slované nezřídka až do noci tančí, což u Turků není obyčejem. Slované a Řekové mají totiž za to, že se

musí společnost od nich sezvaná co možná nejlépe a nejdéle vyráženi. Pravda jest, že při slavnostech tureckých nepanuje taková veselost a hýřivost jako u nás, neboť ženské jsou po celý čas rouškami zahaleny a od mužské společnosti mřížemi odděleny, u Slovanů ale a u Řeků někdy společně s mužskými hodují a se veselí. U Turků tančí jenom osoby zvláště k tomu najaté, kteréž tanec co nějaké řemeslo provozují, a známo jest, jak Turek jeden bálu evropskému jsa přítomen, nemohl se dosti nadiviti, jak práce tak perná a namáhavá může považovati se za vyražení a zábavu. Jiný opět Turek snažně žádal, aby se s tancem přestalo, domnívaje se, že se to děje k jeho obveselení.

Nedostatek společenského života v Turecku jest příčinou, že se tam cizinec, evropským spůsobům uvyklý, nudí a dlouhou chvílí div nehyne. Jenom Cařihrad, Smyrna, Bělehrad a to i ono město podunajské činí v tom výjimku, poněvadž evropejské obyvatelstvo v těchto městech četné jest. Uvnitř Turecka nesmí hledati Evropan obvyklou zábavu, a jmenovitě nenalezne Evropanka žádného vyražení u tureckých žen, neboť s nimi nedá se rozumně a zábavně promluviti; jsouť u vzdělanosti a vychování nad míru zanedbány. Kromě toho jest cizinci mnohé policejní zařízení velice nepříjemné. Jdoucí u večer domů na př. nesmí zpívati, nechce-li býti na strážnici doveden nebo aspoň notně vypeskován, a beze svítilny po ulici jíti naprosto zapovězeno jest. Kdo v Cařihradě pluje na lodi okolo paláce sultanova, nesmí v tu stranu vypliti, a by nejvíce pršelo nebo slunce pálilo, deštník nebo slunečník rozevříti.

Jaké zábavy znají tedy Turci, netančíce, divadla a koncerty nenavštěvujíce? Náhradou jim jsou hlučná hudba, tancování jiných, ohněstroje, dostihy, zápasy, metání oštěpem, hra v míč, střílení z luku, houpačky a jiné tělocvičné hry. Slované kromě toho cvičívají se a obveselují lezením na tyče zpříma postavené, a ve mnohých krajinách i hrou v kuželky; Albanci nejraději zápasy, kolbami a střílením do terče; horalé řečtí, Srbové, Bulhaři a Bosňáci podobným spůsobem, a tak viděti v těchto krajinách posud oblíbené všecky ty hry tělocvičné, o nichžto Homér vypravuje. Mezi Albančíky a Řeky jsou lidé, kteří na vzdálenost 200—300 kroků střílejí do vejce za cíl vystaveného, aniž by často chybovali. Hra v míč a střelba z luku jest u bohatých obyvatelů některých měst oblíbena. V zimě odbývají se v severních Turcích hlučné sanice; po domácku hrají se rozličné hry, zvláště na zástavu, anebo se vypravují povídky a báchorky. Ve velkých městech jsou mezi Turky zvláštní lidé, kteří si vypravováním báchorek po kavárnách peníze vydělávají.

Mimo Cařihrad a vyjímajíc nejvyšší důstojníky říše panuje přese všecky pokusy obou posledních sultanů vždy ještě orientalský mrav a obyčej, jak v ohledu vládním, tak i ve společenském a náboženském. Víra v osud neodvratný posaváde hluboce vkořeněna jest v srdcích pravých Turků, často k nemalé jich újmě. Mnozí cestovatelé posmívali se Turkům pro mlčelivost jejich a sporost ve slovích, tvrdíce, že s pravým Turkem nemožné jest moudře pohovořiti; kdo však blíže pozná mlčelivost jejich a příčiny její, musí si jí vážiti. Neumějíť sice, když hovor počne váznouti, rozpřádati jej titěrnými, otřepanými slovy, aniž tak zdvořile, možno říci pitvorně se klaněti, jako naši šviháci dobrého tónu,

za to však co promluví, s odvahou a rozumně promluveno jest, a kdo jako pravý všudybyl tu i tam ví co povídati a všudy v rozmluvu se pouští, toho mají za blázna nerozumného a směšného. Slované turečtí ovšem jsou hovornější, a ti když se „razgovoriju“, tak dlouho o věci mluví dokud co vědí.

K ženským býti úslužnými a jim se dvořiti Turci neznají. Sprostému Turku nejde do hlavy, jak může manžel podati ženě své ruku a s ní se vésti po ulici; sami Slované a Řekové v Turecku k ženským lépe se nechovají. Žena jest jim bytostí podřízenou, kterou nesmějí sice týrati, které ale také netřeba lahoditi; nejhůře mají se ženské ve Valašsku a v Černé Hoře, neboť musejí nejen celou domácnost, ale i šat i role a dobytek obstarávati, co zatím mužové lenošíce si hoví a kouří. Valaši nadto ještě své ženy bitím trýznívají.

V Srbsku a v Černé Hoře jest u všech i u zámožnějších rodin obyčejem, že ženy a dcery cizincovi přicházejícímu ruku líbají a jej obsluhují, aniž dříve ke stolu přisednou, dokud jim manžel nebo otec nedovolí, a dokud mu za to ruku nepolíbily. Po venkově jsou ženské služkami svých mužů, otců a bratří, vítají je domů přicházející polibkem, často pak políbením trojím, totiž ve tvář, na ruku a na rameno, načež jich z obuvi zouvají, nohy jim myjou, vody k umytí rukou podávají, při stole jich obsluhují a teprvé když mužští se najedli, k stolu přisedají s dětmi a s čeládkou. Avšak navzdor takové podřízenosti ženských neslýcháno, aby Slovan turecký ženu svou tak ztrýznil, jako Valach, Uher neb kdo jiný; považujíť ženu za potřebnou k blaženosti mužově, a protož mírně, se slušným ohledem na slabost jejich s nimi jednají. Co se Turků týká, těm koran praví: „Žena utvořena jest ze žebra, a jako se žebro co zkřivená kost nedá narovnati, ale spíše se přelomí, tak má i muž na mysli míti křehkost ženy své.“

Co u nás ohledem na zevnější slušnost a zdvořilost obyčejem jest, Turkům načisto jest nepovědomo. Kdo se skrze tlačenici lidstva chce prodrati, pomáhá si lokty; kdo k ohni chtěje přisednouti místa nenalézá, odstrkuje bez dlouhého okolkování osoby při ohni sedící a podle nich zasedá. Jsou-li Muhamedáni, nemají to za urážku, a křesťan si to ovšem musí dát líbiti. U Turků bylo by nezdvořilé zdráhati se a místa nepřijmouti, na pozvání s někým nepojísti, nedati mu z dýmky zakouřiti nebo z jedné a též sklenice s ním nepiti. Kdo sedě na pohovce list nebo cos jiného vypůjčeného chce navrátiti, nevstane, ale co chce druhému hodí. Tak i Turek nebo křesťan, chce-li komu podati nějaké ovoce, jemu je hodí, a při tabuli nezřídka nabere hostitel rýže do rukou, ofouká ji, zakulatí a do úst vpraví hostu, jehožto chce vyznamenati. Přijdeš-li k Turku na návštěvu, nepustí tě prvního do pokoje, ale sám první tam vejde, při tabuli první obsluhován bývá, a nepobízí tě k jídlu aniž omlouvá se, že tak málo ti podal, za to však také od tebe pochvaly nežádá. Při jídle málo se mluví, a po jídle děkuje každý obyčejnými krátkými slovy. Chce-li dáti Turek na jevo, že mu něco výborně chutná, pozdvihne pravou ruku a spojí prsty, jakoby z nějakého ovoce šťávu mačkal. Chce-li někoho zavolati, praví prostě: *pojď sem!* a kyne rukou s dlaní do spodu obrácenou. Chce-li něco odepříti, vyřkne jednoduše; *nechci tak*, a hlavou nazpět pohodí. Slovy: *Maš Allah!*

t. *div boží!* se diví. Slovy: Na hlavu mou! na bradu mou! se zapřisáhá. Slované turečtí taktéž zkrátka se vyjadřují. „Ja chotju!“ řekne Slovan, a to jakoby přisáhnul; zakládajíť si na věrohodnosti své. Řekové jsouce známi pro svou lstivost a úskočnost, dušují se každou chvíli a nejsvětější přísaha u nich jest: „Na hlavy dítek mých!“ Srbské ženy zapřisáhají se slovy: „Jako že živ brat (pobratim) můj!“

Turci pozdravují se vespolek slovy: „Pokoj budiž s tebou!“ což ale křesťanu nebo židovi nikdy neřeknou. Vůbec pozdravuje u nich dříve nižší vyššího, jdoucí sedícího, jezdec pěšího, na koni jedoucí sedícího na mezku a tento jedoucího na oslu. Odcházíš-li, stejně se loučíš. Slované podávají si při rozcházení ruce a líbají se ve tvář; Turci rukou si nepodávají, ale objímají se a líbají; ostatně přátelství své méně a spořeji na jevo dávají nežli křesťané.

Kouření po Turecku všude oblíbeno jest a každý Turek ba i mnohé ženské kouří. Přijde-li kdo na návštěvu, ihned mu otrok nebo některý sluha přinese dýmku nacpanou a zapálenou, podá mu trubku do ruky a pod dýmku postaví malou mosaznou mističku, aby se koberec na zemi nepropálil. V kavárnách nepřinášejí se dýmky zapálené, ale posluha, podav hostu dýmku, uhlí na tabák klade, přičemž obzvláště cizinec kouření takovému nezvyklý musí se na pozoru míti, aby uhlík z dýmky nevypadl a koberec nepropálil, neboť koberce bývají nezřídka velmi skvostné a drahé.

V rozprávce Turek málo poklon nadělá, ač ostatně co do titulatur není skoupý. Mluví-li s kým, kdo se počítá k učeným stavům, byť třeba neuměl hrubě více než čísti a psáti, říká mu *efendi* (asi jako u nás „excellence“); vyšším důstojníkům vojenským *aga*, křesťanům vyznamenaným hodnostmi *milostpane*. Turecké ženy jmenují muže své *efendi* n. *aga efendi*, a mluvíš-li se vznešenou Turkyní, nazveš ji *ewet efendim* t. *ženo paní*. Navštěvuješ-li Turka, dříve zaklepati slušno, abys přítomné snad ženy nepřekvapil. Ve větších domech vstupuje se ostatně nejdříve do *selamliku*, t. j. síně pro návštěvy určené. Přede dveřmi pokoje zuje přicházející střevíce nebo boty a obuje trepky, aby se skvostné koberce nepošpinily. Podle vkročení, podle místa, kdež k pozdravení se postavil, podle celého chování pozná domácí pán ihned, jakého stavu host jest a jak má jej uvítati. Jest-li navštěvující někdo známý, pozdraví sám dříve, klaně se jakoby pravou rukou podlahy chtěl se dotknouti nebo obrubu roucha hospodářova políbiti, a pak ruku ke rtům a na čelo položí. Domácí pán přivítá jej docela podobně, tak že takořka zároveň oba to samé konají, načež se objímají. Hospodář zavede nyní hosta na pohovku, a zdráhá-li se, prosí znova, až host usedne. Pravé místo, jako u nás, za čestné se pokládá. Dýmky a káva jsou nerozlučné od mužské návštěvy. Je-li host vznešený, prosí jej dříve hospodář o dovolení, aby směl tyto věci dát přinesti. Kolik hostů, tolik dýmek a tolikéž přijde služebníků, aby všickni hosté zároveň dýmky obdrželi a do kouření se dali; podobně roznáší se také káva. Vypiv poděkuje host hospodáři, klada ruku pravou na rty a na čelo, což onen podobně učiní. Dříve nežli host sprostší odejde, prosí hostitele vznešeného o dovolení k tomu.

— **Ceylonská orakula.** Ačkoliv se již napsalo množství knih o Indii, vyskýtají se přece pořád ještě nové velmi zajímavé věci o této podivuhodné zemi. K nim náleží i to, co anglický *Chambers's journal* o ceylonských orakulích podal.

Obyvatelé ceylonští přiznávají se sice k náboženství buddhistskému, jsouce však lid velmi živých způsobů nacházeli bohoslužbu tuto trochu chladnou a přiozdobili si ji množstvím nejpodivnějších pověr. K nejzajímavějším z nich náleží jich věští duch, *dehwahle.* Není sice tak důležit jako orakulum v Bombayi, nicméně požívá přece znamenité moci nad obyvatelstvem ceylonským. Dehwahle zakládá se jednoduše na víře, že duchové, zlí a dobří, obyčejně duše dávno zesnulých králů, na čas vstoupí v tělo některého člověka, jehož ústy pak věštby vydávají o věcech, o něž se k nim otázky učiní. Dehwahle má v každé téměř vsi svůj chrám. V pátek shromažďuje se obyvatelstvo v něm; prorok, nazvaný *kapoorahle*, oděn v šatstvo a v okrasy boha, jejž má vzývati, rozněcován hudbou ohlušující tancuje v omamujícím vzduchu plném zápachů až do samého úpadku a uděluje odpovědi orakula k otázkám na něho vznášeným, až posléze celý vysílen do hlubokých mdlob padne. Nelze pochybovati, že proroci tito bývají spíše, aby se tak řeklo, posedlí svým nadšením, než vědomými mamiči a šaliči.

„Když přišel pátek," vypravuje jeden cestující, „odebral jsem se do chrámu boha dehwahle; brána byla otevřena a kapoorahle stál všecek zpřímený u prostřed chrámu. Dlouhé jeho vlasy visely mu v nepořádku přes ramena, potřásal hlavou neustále od prava k levu a od leva k pravu; v rychlých přestávkách vyrážel ze sebe křečovité vzdechy a pronikavé výkřiky; často, zdvihaje oči k nebesům, šeplal podivným způsobem mezi zuby, vším tím patrně vyzývaje své božstvo. Čas od času daly se mu na ramena *bangle* čili náramky božstva; začal pak divoce lámati rukama, dal se potom do vytí, posléze točil se do kola. Pozoroval jsem, že byl na těle a na ramenou místy pomazán šafránem a že jeho oči tak byly ztočeny v sloup, že nebylo viděti zřetelnici. První jeho otázka týkala se mne.

‚Proč,' tázal se, ‚přišel rajah (t. já)?'

‚Aby vás spatřil,' odpověděl přednosta vsi.

‚Dobře,' odpověděl prorok — či bůh jeho ústy, jak za to mají Ceyloňané — a mluvil nějaký čas o mně. Ku konci té řeči přiblížil se muž nesa nemocné dítě na rukou a jmenoval nemoc, kteráž malé toto stvoření skličovala.

‚Vyléčím je,' křičel prorok a ubohý otec odešel spokojen. I jiní nemocní představili se a odešli s touž příznivou odpovědí.

„Zatím měl nejhlavnější obřad teprvé večer před se jíti, a když jsem vyjádřil svůj úmysl, podívati se na něj, vesničané spořádali všecko co nejlépe mohli. Až do desíti neb jedenácti hodin padal silně déšť; když přestal, začal potlesk diváků. Když jsem přišel opět na to místo, spatřil jsem asi šest neb osm hudebníků hrajících na bubny, tam-tamy a cimbály. Spůsobovali pekelný hřmot, tancujíce při své obzvláštní melodii s mrštností a gracií obrovských žab. *Kapoorahle*

fintil se tak dlouho, že se *kohrahle* (kněz o něco nižší v důstojenství) obrátil k božstvu, způsobem co nejneuctivějším mu poroučeje, aby se již zjevilo, a tam-tamy daly se do hřmotu, kteryž by byl mohl mrtvé v hrobě probuditi. Snášel jsem tuto hudbu s hrdinnou trpělivostí. V tom okamžení dal se nám slyšeti uvnitř svatyně dehwahle-ovy hluk cimbálů, přetrhovaný chvílemi výkřiky onoho postrašujícího smíchu, který šíleným náleží. Konečně prorok byl zde. Na ramenou měl bangle plodící nadšenost a v každé ruce kus plátna barevného složeného jako vějíř. Z kolika kusů plátna rozličnobarevného byl si složil uměle jakýsi oděv s létavými konci, jak jej nosí někdy ženy malabarské. Hořejšek těla byl nah a dlouhé jeho vlasy lítaly v nepořádku; nohy měl vtěsnané v úzké nohavice. Když vstoupil, přiblížil se kohrahle ke mně a pravil mi s mnohými okolky a výmluvami, že zůstati teď sedět přináší neštěstí. Vysvětloval jsem mu, že se přiznávám k jinému náboženství a že mě tedy zlý ten osud nezastihne; muž ten zdál se mi ale v takových úzkostech býti o mne, že jsem přece jemu k vůli vstal. Nicméně vyrovnal to bůh tak, že řekl, že rajah (t. j. já) může seděti, i posadil jsem se opět.“

„Tam-tamy začaly novou a ještě horší a kapoorahle dal se do tance vedle zdejšího způsobu, toče se do kola a vystrkujíc při tom ruce, jako když se had plouží. Když v největší horlivosti tance byl, žádal zástupce boha k mému podivení co možná nejvíce zhurta betelu, jehož se zde místo tabáku užívá, a když mu ho nikdo nepřinášel, vyjádřil velmi jadrným způsobem své mínění o této skouposti lidu. Konečně přišel přece někdo strčiti mu ho trochu do úst. Prorok spokojil se opět a po důkladném frotování — bylo opravdu zapotřebí přispěti mu jím, neboť pot jen se lil po nešťastníku tom posedlém — začal opět tancovati, s větší ještě vzteklostí než dříve. Čas od času zastavil se, pozdvihl oči k nebesům a šeplal jakož jsme již pověděli. Pozoroval jsem, že jakkoliv silně hlavou házel, přece jí nikdy od předu k zadu nepohyboval. Jednou strhla se velmi zajímavá hádka mezi zástupcem boha a mezi tam-tamisty. Figura tance žádala, aby hudebníci tito couvali do kola, tak jak bůh vykračoval, oni však vyjádřili se, že pod žádnou výminkou nechtějí obrátiti záda ke mně. Zástupce boha domlouval jim, oni jej neslyšeli; posléze porozuměli si přece: vyjednali aby se kolo zúžilo, a hudebníci pomohli si ze svých nesnází tím, že pokaždé prosili za odpuštění, kdykoliv se přiblížili zády k mému čestnému sedadlu. Zůstal jsem tam asi dvě hodiny, abych se dočkal, až bůh unaveností klesne, čím se tento obřad končí, neboť bych mu byl rád v tomto okamžení puls ohledal. Vida však, že se ten ubohý přemáhá, aby se udržel v pohybu dokud neodejdu, slitovalo se mi ho a šel jsem spat, načež se brzy i lid rozešel.“

„Znamenal jsem, že se proroka chvílemi zmocňovalo křečovité třesení, jež by nebylo možná nápodobiti při chladné krvi. Když nějaký kapoorahle zemře, duch věští vyhledá si sám nového proroka. Lid má velkou víru v odpovědi tohoto ztřeštilce, ačkoliv jsem i s úsměškem slyšel povídati: ‚že se někdy přece i tak stane, jak to bůh předpověděl.‘ A však byť i kdo nevěřil, když jemu aneb jeho rodině nějaké neštěstí hrozí, přece běží zajisté k dehwahle-ovi.“ V tom ohledu

nejsou Ceyloňané bez vrstevníků; i u nás směje se mnohý pověře jen potud, pokud nepřijde chvíle, že se i jemu samému hodí.

— **Historie slovanská** byla nedávno obohacena veledůležitou pomůckou, byzantinskou chronografií p. *Eduarda Muralta*, * vyšlou nákladem císařské akademie v Petrohradě, dílem tak výtečným, že je učeností a antipathiemi svými k Slovanům proslulý Fallmerayer za z brusu nový přechvat Ruska vyhlašuje, boje se, že Němcům již i to odníti chce, co prý jim jediné zbývá: slávu i přednost učenosti. ** Císařská akademie věd v Petrohradě vypsala totiž ku konci r. 1848 cenu na nejlepší sepsání byzantinské chronografie a vyzvala francouzským programmem i učence západo-evropské ke spoluzávodu. Nežádala historii východního císařství, aniž obsáhnutí celé doby jeho trvání, nýbrž jen základ budoucí historie byzantinské, ubezpečení a časové ustanovení fakt do ní náležejících, od r. 395, kdežto se východní římská říše, byzantinská, od západní na dobro oddělila, až do r. 1057, kdež při smrti velkoknížete Jaroslava a vyhasnutí slovanské, Basiliem Makedoncem na trůn byzantinský uvedené dynastie, Rusko v sobě již ustálené na samostatnou dráhu vcházelo, hvězda byzantinského císařství však silně blednouti počala. O rozluštění úkolu toho nesnadného a jak pro vědu vůbec tak pro ruskou i slovanskou historii zvláště důležitého pokusil se jediný jen spis, a to v Rusku samém, právě jmenovaná kniha Muraltova. Kdo váží, že historická látka jmenované doby pravá směsice jest, že bylo zapotřebí přes 150 spisovatelů ve všech možných živých a mrtvých, západních i východních jazycích srovnati a asi 6000 nejistých, všelijak vypravovaných fakt vytříbiti, pojistiti a sestaviti, uzná žeby i polovičně zdařilá práce velikou byla zásluhou. Tím potěšitelnější jest, když mužové, v oboru tom zběhlí a sympathiemi národními nezavádění, jako právě p. Fallmerayer, důkladnost díla toho uznati musejí. P. Fallm. neostýchá se aspoň svědomitě vyznati, žeby mu bylo k obzvláštnímu potěšení sloužilo, kdyby byl mohl p. Muralta postihnouti v nedostatcích. Takové přechvaty, takové sočení snese Evropa i Rusko; kýž by se jich hodně často dopouštělo! Známost východu, historie jeho jest pole nesmírné, nevzdělané, a přece tak důležité, k jehož vzdělávání učenci ruští sousedstvím a spojením svým před jinými povoláni jsou.

— **Turecká historie literatury.** Pod titulem „Památky básníků novějšího času“ vydal *Fetin efendi*, turecký úředník, lonského roku v Konstantinopoli něco na spůsob historie nejnovější literatury Osmanův. Bez pochyby náleží to k oněm spisům, kteréž k rozšiřování věd a osvěty ustanoveny jsouce z ponuknutí nové turecké akademie vycházejí a za něž se čestné ceny v odměnu dávají. Ačkoliv dílo toto od tolika literních celebrit tureckých, jako od Kemala efendi'ho, tureckého vyslance v Berlíně, a od Ahmeda Dževdeha efendi'ho, úda školní rady a spisovatele turecké mluvnice, velmi bylo schváleno, neobsahuje přece kromě jmen tureckých básníků leč jen bombastické jich vynášení a malé ukázky

* Essai de chronographie Byzantine pour servir à l'examen des annales du Bas-Empire et particulièrement des chronographes Slavons de 395 à 1057. Par M. Edouard de Muralt. St. Pétersbourg, 1855. 8. str. 888.

** Augsb. Allg. Ztg. 1856, č. 11. a 12.

jich plodů, někdy pouhé dvouverší. Za básníka považuje se však každý, kdo třeba jen obyčejné náhrobní nápisy na zakázku skládá, aneb státník, kterýž někdy k svému vyražení nějaký verš ukuje. Jak výtečný historik a učenec vůbec skladatel této knihy jest, snadno si pomyslíme, slyšíme-li jej vypravovati, „že ministr zahraničných záležitostí, Mustafa Rešid paša (který kdo ví kolikráte již vyslancem a velvezírem byl) ostrostí svého rozumu a přemýšlení Platona a Aristotela v zapomenutí uvedl a co do slohu první mistry toho oboru tak překonává jako arci-učitel dítky abecedě se učící.“ Kniha tato vyšla kamenotiskem vojenské školy v Peře a zavírá na 490 osmercových stranách pouze turecké básníky od r. 1732 do nynějška.

— **Mezi nejzajímavějšími cestopisy** v poslední době na světlo vydanými jest „Podróż na wschód przez Maurycego Manna. Kraków 1854—5“ ve 3 svazcích. Spisovatel konal cestu na východ r. 1852—3 přes Vídeň, Terst, Egypt, kdežto plul po Nilu až ke druhé kataraktě a odtud zase nazpět, do Svaté země, jejíž památná místa, zvláště v Jerusalemě velmi zajímavě vypisuje, a odtud přes Cařihrad domů. Cestopis tento má co dílo umělecké cenu nevšední: spisovatel uměl všude postaviti v popředí co může čtenáře nejvíce dojímati a líčí vše se zvláštní živostí, obratností ano nezřídka i s humorem. Všude viděti muže, jenžto se ve světě dobře ohlédl a s ním zacházeti umí. Zvláště poměry různorodého obyvatelstva na východě vypsány jsou zřetelně a živě. Nade všecko zajímalo nás vypsání Alexandrie a Jerusalema, jimž p. sp. mnoho péče věnoval. I můžeme tuto knihu jak pro velikou zajímavost předmětu tak pro výtečnost vypravování schváliti všem, kdož se ve čtení polském poněkud znají. Zábavnějšího průvodce na této cestě zajisté by nenalezli.

Nové knihy české.

Agrionie aneb 100 ořechů k rozluštění pro mládež českou. Sepsal Jiří Vilém Kupka, farář v Moravanech. V Praze 1855, u Bedř. Rohlíčka. Za 6 kr.

Amerika od času svého odkrytí až do nejnovější doby. Díl pátý: *Dějepis kolonisace Ameriky.* Dle nejlepších pramenů sestavil J. Malý. Sešit 4. V Praze 1855. Za 20 kr. (Tímto svazkem jest V. díl ukončen a prodává se za 1 zl. 8 kr.)

Bibliotheka českých původních románů, historických i novověkých. Ročník I. Svazek 12.: *Příchod Karla IV. do Čech.* Historická povídka od Václava Klem. Klicpery. V Praze 1855, tisk a sklad Kat. Jeřábkové.

Cesty po světě. Díl III. Cesty mladého Angličana, Vilíma Jarvis-a, do moře severo-točnového a oceanem Atlantským na ostrovy Australské. Z francouzského Leona Guérin-a přeložil kněz Antonín Šanta. V Litomyšli 1856, tisk a sklad Ant. Augusty. Za 30 kr.

Česká pokladnice. Kalendář na přestupný rok 1856. V Praze, tisk a náklad Karla Bellmanna. Za 40 kr.

Dárek svatého Mikuláše. Vánoční pohádka pro hodné dívenky, zčeštěna Janem Přibíkem, učitelem ve Vysočanech u Prahy. S obrázkem. V Praze 1856, tisk a náklad Jar. Pospíšila. Za 6 kr., ztuha váz. za 8 kr.

Divadelní biblioteka. Vydává Jarosl. Pospíšil. Svazek 18tý: *Paní Marjánka*, matka pluku. Původní činohra ve čtyrech jednáních od J. K. Tyla. (Druhé vydání.) *Jeden z nás musí se oženit!* Veselohra v jednom jednání od Vilhelmi-ho. Přeložil J. St. Za 14 kr. — Svazek 19tý: *Sirotek Lowoodský.* Činohra ve dvou odděleních, ve čtyrech jednáních. S volným použitím románu Currera Bella od Karol. Birch-Pfeifferové. Přeložil J. V. Lomnický. V Praze 1856, tisk a náklad Jar. Pospíšila. Za 14 kr.

Dobré srdce. Mravná a zábavná povídka pro milou mládež. Od Fr. Hoffmanna. Přeložil Fr. Boh. Tomsa. V Praze 1855, tisk a náklad Jarosl. Pospíšila. Za 15 kr.

Dramatická díla Williama Shakespeara. Nákladem Musea království Českého. II. *Hamlet, princ Dánský.* Přeložil Jos. J. Kolar. Spisů musejních číslo LII. V Praze 1855, v kommissí u Fr. Řivnáče. Za 24 kr.

Kázaní na všecky neděle a svátky celého roku, jež činil a k tisku podal Josef Ehrenberger, farář na Skuhrově. První půlletí. V Hradci Králové 1855. (Nákladem spisovatelovým.) Za 50 kr.

Koleda. Kalendář na rok přestupný 1856. Ročník šestý. Nákladem Matice Moravské. V Brně, v kommissí knihkupectví Nitsche a Grosse. Za 50 kr.

Malý rostlinář, čili: Popsání a vyobrazení některých rostlin dle řádů přirozených. Pro mládež sepsal J. V. H. Se 36 vyobrazeními. V Praze 1856, tisk a náklad Jar. Pospíšila. Za 8 kr.

Mouřeninka. Povídka z jižní Ameriky pro veškeré ušlechtilejší čtenářstvo, zvláště ale pro dospělejší mládež. Od spisovatele „Jeskyně starého otce Blažeje“. Přeložil P. J. Šulc. Druhé, opravené vydání. V Praze 1856, tisk a náklad Jarosl. Pospíšila. Za 12 kr.

Nedělní a sváteční kázaní od Prokopa Ondráka. V Praze 1852—55, tisk a náklad Bedř. Rohlíčka. Posud 20 sešitů, každý za 12 kr.

Německá mluvnice pro žáky druhé třídy na městských a hlavních školách v císařství Rakouském. V Praze 1855, v c. k. skladu normálních školních knih. (Skladatel Fr. Tesař.) Ztuha váz. za 9 kr.

Pivovárství. První díl. Obsah: Dějeprava pivovárství a pojednání o čtyrech potřebných látkách ječmene, vody, chmele a kvasnic, dle jejich veškerých vlastností a upotřebností k pivovárství. Sepsal Adolf Prachynský. V Táboře 1855. (Nákladem spisovatelovým.) Za 15 kr.

Poctivý sirotek. Povídka pro mládež. Sepsal Jos. V. Houška. Druhé, opravené vydání. V Praze 1856, tisk a náklad Jar. Pospíšila. Za 10 kr.

Přírodopis pro nižší reální školy. Sepsal F. X. M. Zippe. Přeložil J. Krejčí, učitel přírodopisu na c. k. české reální škole v Praze. V Praze 1855, v c. k. skladu normálních knih. Připojena tabulka. Ztuha váz. za 50 kr.

Samuel Zborovský, hetman Kozáků zaporožských. Historický román z XVI. věku od hraběte Jindřicha Řevuského. Z polského přeložil F. L. Vorlíček. Díl II. V Praze 1856, sklad Jar. Pospíšila. Za 48 kr. (Spis ukončen.)

Sbírka výkladův a kázaní. Sebral a vydal Emilian Veverka. V Praze 1853—55, tisk a náklad Bedř. Rohlíčka. Posud 7 svazků, každý za 48 kr.

Škola a život. Časopis zvláště pro učitele, pěstouny i rodiče a vůbec pro vzdělavatele lidu. S přílohou: *Štěpnice* pro mládež československou. Redaktor: Frant. Jos. Řezáč. 1856. Sešit I. V Praze, tisk a náklad Bedř. Rohlíčka. Předplácí se na celý ročník (na 8 svazků) 2 zl. 24 kr.

Školník pro učitelstvo diécese kralohradecké a jinodiécesní vychovatelstvo vůbec. Na přestupný rok Páně 1856. Ročník pátý. Spořádal a sepsal Josef Ant. Šrůtek. V Hradci Králové tiskem Jana H. Pospíšila. Za 40 kr.

Úplná ovčácká škola, anebo: Ponaučení, kterakby se brav zešlechtiti, ve zdraví a síle zachovati dal, aby hojný užitek přinášel. Pro vlastníky bravů, hospodářské úředníky, nastávající skotolékaře a hospodáře, pro vlnoobchodníky, hospodářské úřední písaře, hospodářství se učící, pro ovčáky, obecní slouhy a ovčácké čeledíny, skumně i umně sestavená od Bedřicha Utěšila, hospodářského rady atd. V Praze 1853. Vlastním nákladem. Za 1 zl. (Německou literou.)

Vězeň. Příběhové rakouského strážmistra z dob sedmileté války. Vyňatek ze spisů faráře Korbiniana pro útlou i dospělou mládež od Fr. Boh. Tomsy. V Praze 1856, tisk a náklad Jar. Pospíšila. Za 18 kr.

Kamenopisy:

Kreslení dle zákonů perspektivy pro hlavní a nedělní školy od J. L. Maška. Tisk Th. Böhma v Novém Městě nad Metují. 8 listů ve 4. Za 20 kr.

Doslov vydavatele.

Podnikaje „Obzor“ nebyl jsem veden myšlénkou prospěchu materialního, nýbrž jedině potřebou literární, jak se aspoň mně a stejně smýšlejícím přátelům mým objevovala. Měli jsme za to, že časopisectvo naše příliš málo dbá pravidelné, dostojné kritiky literární; viděli jsme se žalostí, jak se v životě našem veřejném při rostoucím účastenství k zájmům materialním víc a více zmáhá netečnost k zájmům srdce a ducha; pohřešovali jsme vždy tíže, že literatura naše v jakémsi obmezeném kole, v jisté odloučenosti se hýbajíc, tak málo z toho v sebe přijímá, co se v oboru všeobecného vzdělání nového, zajímavého a důležitého vyskytuje.

Touha, změniti tento stav netečnosti, vedla k začetí Obzoru. Původové jeho, čím vroucněji o důstojnosti a potřebě vytknutého cíle přesvědčeni jsou, tím méně lichotí si tou myšlénkou, žeby úmyslu svému byli učinili zadost: vědíť dobře i věděli, že první ročník podobného podniknutí — zvláště u nás, kde jak s novostí věci samé, tak s nedostatkem prostředků i sil bojovati jest — jen pokusem býti může, i jsou tedy tím více potěšeni mnohonásobným a upřímným uznáním, jehož podniknutí toto u čelnějších a opravdovějších literatury domácí přátel došlo. Kýž by bylo i účastenství odběratelské rovně povzbuzující bývalo! Očekávání moje v tomto ohledu bylo velmi střízlivé, bylť jsem i na jistou obět připraven; avšak výsledek ostal i za nejskromnější nadějí: během roku odebráno toliko **346** výtisků (**135** v Praze, **150** v Čechách mimo Prahu, **34** na Moravě, **17** ve Vídni, **5** na Slovensku, **5** za hranicemi). Kdo se zná ve věcech nákladu, snadno shledá, že to počet velice nedostatečný, ano téměř jen polovice onoho, jenž by stačil na výlohy spojené s podobným podniknutím. Za tou příčinou a že při panujících poměrech není se lepšího naditi, nezazlí mně jakožto soukromníku nikdo s dobrým uvážením, když tímto vydávání Obzoru *zavírám*, díky vzdávaje především jeho spanilomyslným pěstitelům, potom onomu skrovnému kruhu, jenžto v něm účastenství svoje slovy a skutkem na jevo dal.

Zůstaví-li Obzor jakou mezeru v naší literatuře, shledá-li se co z obsahu jeho, žeby se dále v ní pěstiti mohlo aneb i mělo, nech se toho ujme orgán bohatými prostředky nadaný, který si čtenářstvo své, budiž drahota nebo láce, hledati nemusí — míním Musejník. Neklamu se snad, že vyslovuju tím i přání většiny účastníků Matice, aneb což v tom ohledu téměř totéž jest, přání většiny obecenstva našeho. Přátelům přísné literatury a specialních studií učiní se zadost *„vědeckými listy“*, kteréžto se dle uzavření Sboru matičního vedle Musejníka vydávati mají.

Neodříkám se ostatně, shledá-li se toho někdy pilná potřeba, vydávati za pomocí přátel svých čas od času přehledy a úvahy o novější domácí literatuře.

V Praze dne 31. ledna 1856.

J. P.

Napravení omylů tisku.

Str.	8	ř.	1.	*shora*	čti Yustském	*místo*	Sv.-Justském
„	249	„	7.	„	nevšimli	„	nevšímli
„	252	„	5.	*zdola*	čalouníky	„	čalounníky
„	253	„	2.	„	Jestli	„	Jest-li
„	254	„	9.	„	převahy	„	převraty
„	271	„	12.	*shora*	rozsáhlosti	„	rosáhlosti
„	„	„	18.	*zdola*	náklonnost	„	náklonost
„	276	„	10.	„	Karolině	„	Karolíně
„	277	„	14.	*shora*	Griffin	„	Grifin
„	279	„	15.	*zdola*	*vymaž*: se		
„	281	„	16.	*shora*	Orleans'u	„	Orleann
„	288	„	15.	„	mieti	„	miete
„	„	„	21.	„	svědčil	„	svědil
„	292	„	5.	„	v nichž	„	v níž
„	293	„	12.	„	svět	„	v svět
„	294	„	4.	„	němou	„	mrtvou
„	297	„	16.	„	nalezly	„	nalezli
„	„	„	30.	„	jejich	„	jejím
„	298	„	13.	*zdola*	ještě	„	jistě
„	299	„	19.	„	nevysloviti	„	vysloviti
„	301	„	9.	„	zakázku	„	zákazku
„	„	„	3.	„	jím	„	s ním
„	302	„	3.	*shora*	slupky	„	šlupky
„	307	„	8.	„	zapomenouti	„	zapomenuti
„	309	„	8.	*zdola*	vzbudily	„	vzbudili
„	312	„	6.	„	byla by	„	byla
„	„	„	5.	„	Gilly	„	Gylli
„	314	„	13. 17.	„	obecný	„	obecní
„	319	„	7.	„	intelligence	„	intellegence
„	322	„	1.	*shora*	země	„	zemi
„	326	„	5.	„	byly	„	byli
„	„	„	11.	„	ni	„	ní
„	329	„	17.	„	vstává	„	stává
„	339	„	7.	„	zvelebení	„	zvelební
„	„	„	20.	„	spatřoval	„	spatřovalo
„	344	„	2.	„	Spojených	„	spojených
„	345	„	7.	„	ní	„	ni
„	347	„	16.	*zdola*	mohli	„	mohly
„	348	„	15.	„	u jiných	„	a jiných
„	349	„	17.	*shora*	změněni	„	změněny
„	351	„	4.	„	slovům	„	slov
„	„	„	17.	„	hrály	„	hráli
„	352	„	6.	„	Protasovou	„	Prostasovou

UNIVERSITY OF ILLINOIS-URBANA
3 0112 004027436